DRESDA

MARȚI, 13 FEBRUARIE 1945

FREDERICK TAYLOR

Dresda
- Marţi, 13 februarie 1945 -

Frederick Taylor

Traducere: Alin Matei
Editura RAO, 2007

Frederick Taylor
Dresden - Tuesday 13 February 1945
Bloomsbury, 2004

Versiune ebook: 1.0

Frederick Taylor
Dresden - Tuesday 13 February 1945

© Frederick Taylor, 2004 (ptr. ediţia originală)
© RAO International Publishing Company, 2006 (ptr. ediţia în limba română)
Hărţi de Götz Bergander, adaptate de Digby Atkinson
Toate drepturile rezervate

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:
TAYLOR, FREDERICK
Dresda - Marţi, 13 februarie 1945 / Frederick Taylor;
trad.: Alin Matei
Bucureşti: RAO International Publishing Company, 2007
ISBN 978-973-103-494-2
I. Matei, Alin (trad.) 821.111-31 = 135.1

Pentru Alice

O, cum a rămas pustie cetatea cea cu mult popor! Toate porţile (cetăţii) sunt pustii. Toate Căile Sionului sunt pline de jale.

Foc a trimis de sus peste oasele mele şi m-a smerit. Aceasta este, oare, cetatea pe care o numeau cununa frumuseţii, bucuria a tot pământul? El s-a prăbuşit în chip uluitor şi n-are pe nimeni să-I mângâie!

Pentru aceasta inima noastră tânjeşte şi ochii s-au întunecat.

Pentru ce vrei să ne uiţi, să ne părăseşti atât de multă vreme? Întoarce-Te către noi şi ne vom întoarce; înnoieşte zilele noastre. Vezi, Doamne, şi ia aminte cum am ajuns de ocară!

Plângerile lui Ieremia

Mulţumiri

Fără ajutorul oferit de numeroase persoane şi instituţii din Marea Britanie, Germania şi Statele Unite, cercetarea şi scrierea acestei cărţi ar fi fost în cel mai bun caz dificile şi, în cel mai rău, imposibile.

În Germania, aş dori, în special, să-mi exprim recunoştinţa pentru sfaturile a patru dintre cei mai distinşi istorici ai Dresdei - Götz Bergander şi Matthias Neutzner, Günter Jäckel şi Karl Ludwig-Koch. Dintre aceştia, trei, ca martori ai bombardamentului asupra Dresdei, au fost suficient de amabili încât să-mi ofere interviuri sincere şi emoţionante despre propriile experienţe. De asemenea, dr. Helmut Schnatz, din Koblenz, cronicar al istoriei oraşului renan în perioada războiului, dar şi autor al remarcabilului volum *Tiefflieger über Dresden: Legende oder Wirklichkeit?,* mi-a oferit informaţii şi sfaturi nepreţuite şi, împreună cu Frau Schnatz, ospitalitate generoasă. Ca şi ceilalţi istorici menţionaţi, mi-a permis în egală măsură să citesc şi să preiau materiale din arhiva sa privată. La Dresda, personalul Arhivei oraşului (Stadtarchiv), al Arhivei Landului Saxonia (Sächsisches Hauptstraatsarchiv) şi al muzeului oraşului (Stadtmuseum) a fost amabilitatea şi răbdarea întruchipate. În cazul muzeului oraşului, aş vrea să-i mulţumesc în special lui Herr Friedrich Reichert şi lui Herr Holger Starke, care m-au ajutat deopotrivă în calitatea lor de custozi, dar şi ca istorici activi, cercetările lor în domeniul istoriei Dresdei, fie că a fost vorba de perioada antebelică, de cea a celui de-al Doilea Război Mondial sau de anii postbelici, îndrumându-mă către informaţii şi surse pe care altfel, poate, nu le-aş fi localizat niciodată.

Tuturor supravieţuitorilor celei de-a doua conflagraţii mondiale din Germania, Marea Britanie, Statele Unite şi Israel, care mi-au dat interviuri - şi în multe cazuri mi-au oferit posibilitatea de a utiliza fotografii şi documente private - recunoştinţa mea sinceră.

În Marea Britanie, îi sunt foarte recunoscător secretarului

Comandamentului Bombardierelor (Bomber Command Association), Douglas Radcliff, pentru sfaturile sale de început şi pentru asistenţa în contactarea veteranilor RAF ai bombardamentului asupra Dresdei. La fel de mult îi datorez istoricului militar Robin Neillands, care mi-a oferit cu amabilitate posibilitatea de a mă folosi de contactele sale în rândurile aceloraşi veterani. Dr. Noble Frankland mi-a oferit, de asemenea, nenumărate sfaturi utile şi edificatoare în primele etape ale cercetării mele. Sir Martin Gilbert m-a pus în legătură cu supravieţuitorii sistemului concentraţionar german şi a citit părţi ale manuscrisului nerevizuit, oferindu-mi multe sugestii nepreţuite. Trebuie să mulţumesc, în egală măsură, personalului eficient şi amabil de la Imperial War Museum şi Public Record Office.

În Statele Unite, personalul de la National Archives and Records Administration din Park College, Maryland, mi-a fost mult de ajutor, ceea ce mi-a permis să acopăr o mare cantitate de materiale în timpul unei şederi relativ scurte. Aş vrea să le mulţumesc şi lui Gary Shellman, doctor al University of Wisconsin (Milwaukee), şi lui Sally Shellman pentru ospitalitatea lor şi pentru organizarea unei călătorii în Midwest foarte instructive, în special pentru conferinţa ţinută de mine la Mitingul Aviatic Oshkosh, care a scos la iveală o serie de experienţe interesante.

Extraordinara activitate de legătură a agenţilor mei, Jane Tumbull, la Londra, şi Emma Parry, la New York, mi-a permis să mă concentrez în totalitate asupra cărţii. Toţi autorii sănătoşi la minte îşi preţuiesc agenţii, dar Jane şi Emma sunt nişte bijuterii imposibil de evaluat. Editorii mei, Bill Swainson, de la Bloomsbury Publishing din Londra, şi Dan Conaway, de la HarperCollins din New York, mi-au fost supraveghetori neînduplecaţi şi tovarăşi de drum plini de iniţiative în călătoria pe care a reprezentat-o scrierea acestei cărţi. Fără observaţiile lor perspicace şi fără sugestiile făcute în mod diplomatic, această carte ar fi fost considerabil mai lungă şi lipsită de coerenţă. Activitatea intensă a asistenţilor lor, Sarah Marcus, la Londra, şi Jill Schwartzman la, New York, a permis manuscrisului să ajungă la destinaţia finală - tipografia - cu o uşurinţă uimitoare. De asemenea, le mulţumesc lui Eleanor Mikucki, lui Sue Llewellyn, responsabila de ediţie, şi lui Nancy Field, designer la HarperCollins, pentru eforturile extraordinare.

Dacă nu ar fi existat plimbările de la amiază prin zonele rurale din Comwall, alături de poetul şi criticul literar Derrek Hines, probabil că această carte nu ar fi fost concepută.

Şi, nu în cele din urmă, recunoştinţă eternă soţiei mele, Alice, care a

citit fiecare cuvânt şi care a suportat toate absenţele mele - fie că mă aflam în birou sau în ţări străine - vreme de aproape trei ani.

Notă asupra ediţiei

Corespondenţa aprinsă generată de publicarea primei ediţii a volumului de faţă a inclus multe informaţii şi sfaturi utile, o mare parte a lor venind de la veteranii Comandamentului Bombardierelor, lucru pentru care le sunt foarte îndatorat. Din acest punct de vedere, aş vrea să-i mulţumesc, în primul rând, maiorului A.J. Daniel, el însuşi participant la raidul asupra Dresdei. Observaţiile sale pertinente şi remarcile tehnice venite din partea unui expert au dus la o serie de corecturi în textul acestei ediţii.

Toate greşelile şi lipsurile rămase îmi aparţin, bineînţeles, în întregime.

FREDERICK TAYLOR
Comwall, august 2004

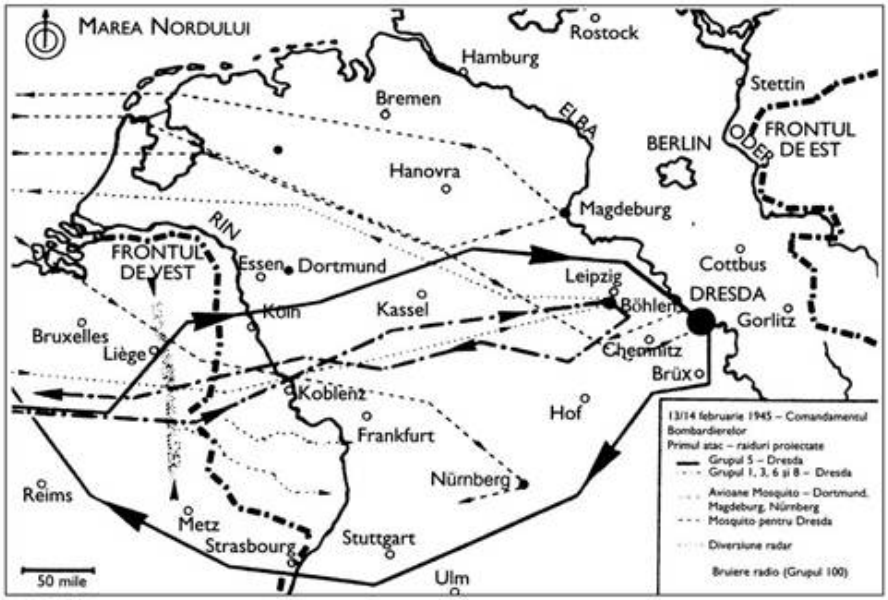
MAREA NORDULUI
Rostock
Hamburg
Stettin
Bremen
ELBA
BERLIN
ODER
FRONTUL DE EST
Hanovra
Magdeburg
RIN
FRONTUL DE VEST
Essen
Dortmund
Leipzig
Cottbus
Köln
Kassel
Böhlen
DRESDA
Gorlitz
Bruxelles
Liège
Chemnitz
Brüx
Koblenz
Hof
Frankfurt
Nürnberg
Reims
Metz
Strasbourg
Stuttgart
Ulm
50 mile
13/14 februarie 1945 – Comandamentul Bombardierelor
Primul atac – raiduri proiectate
Grupul 5 – Dresda
Grupul 1, 3, 6 şi 8 – Dresda
Avioane Mosquito – Dortmund, Magdeburg, Nürnberg
Mosquito pentru Dresda
Diversiune radar
Bruiere radio (Grupul 100)

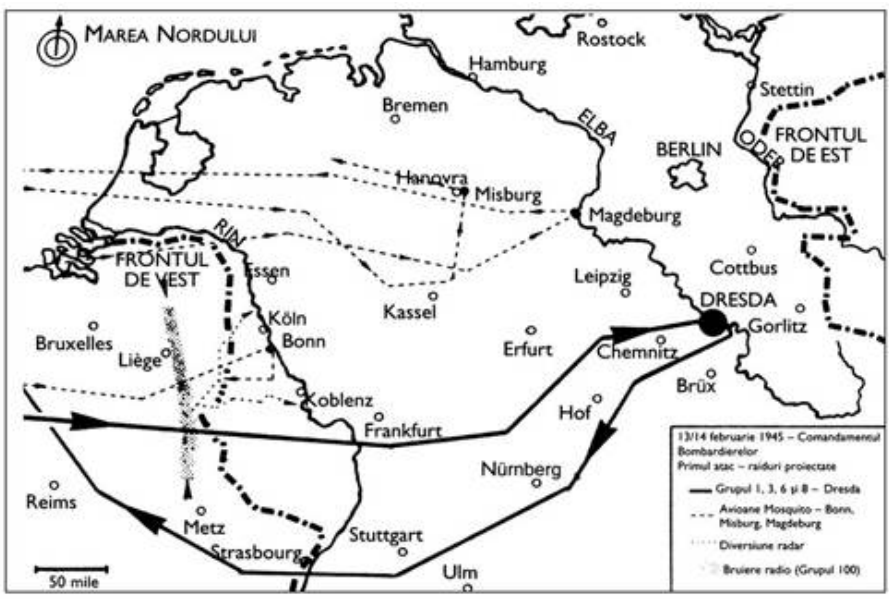
MAREA NORDULUI
Rostock
Hamburg
Stettin
Bremen
ELBA
BERLIN
ODER
FRONTUL DE EST
Hanovra
Misburg
Magdeburg
RIN
FRONTUL DE VEST
Essen
Leipzig
Cottbus
Kassel
Köln
DRESDA
Gorlitz
Bruxelles
Bonn
Erfurt
Chemnitz
Liège
Brüx
Koblenz
Hof
Frankfurt
Nürnberg
Reims
Metz
Strasbourg
Stuttgart
Ulm
50 mile
13/14 februarie 1945 – Comandamentul Bombardierelor
Primul atac – raiduri proiectate
Grupul 1, 3, 6 şi 8 – Dresda
Avioane Mosquito – Bonn, Misburg, Magdeburg
Diversiune radar
Bruiere radio (Grupul 100)

Prefaţă

„Când faptele devin legendă, publicaţi legenda!” Aşa spune Dutton Peabody, jurnalistul plin de cinism din westernul clasic *The Man Who Shot Liberty Valance*. [1]

Ca student în anii 1960, cunoşteam numai legenda Dresdei pentru că asta era cam tot ce fusese tipărit. Ca mulţi alţii de vârsta mea, aflasem de distrugerea oraşului dintr-o operă de ficţiune: capodopera lui Kurt Vonnegut, acidă prin suprarealismul său, *Abatorul 5*. Un roman strălucitor, scris în bună parte din perspectiva propriilor experienţe ca prizonier de război care a împărtăşit soarta oraşului, dar, până la urmă, tot o plăsmuire a imaginaţiei.

Vreme de treizeci de ani bestsellerul lui Vonnegut - alături de volumele lui David Irving şi Alexander McKee [2] - a fost suficient pentru a descrie devastatorul raid aerian asupra Dresdei din februarie 1945, raid care pentru majoritatea cititorilor din lumea anglo-saxonă şi de pretutindeni reprezintă nu numai apogeul sălbatic al bombardamentelor convenţionale, ci şi ceva mult mai grav: o crimă lipsită de sens. Sentimentul pe care aceste lucrări încercau să ni-l insufle nouă, următoarei generaţii din Marea Britanie şi Statele Unite, era unul de ruşine absolută. Dresda era un lucru de neiertat pe care părinţii noştri îl făcuseră în numele libertăţii şi al umanităţii, urcându-se în avioane ca să distrugă acel frumos şi, mai întâi de toate, inocent oraş european. Aceasta era pata ce întina acţiunile aliate din timpul războiului, singura imposibil de explicat.

Poate că au existat întotdeauna părţi ale legendei cărora le-a lipsit măcar în unele puncte veridicitatea. Imensele cifre ale pierderilor provocate - urcând până la sute de mii - au fost mult mai cumplite decât consecinţele oricărui alt raid aerian convenţional şi mai mari, au susţinut unii, decât numărul celor ucişi la Hiroshima sau Nagasaki. Ideea era că Dresda, un oraş de aproape trei sferturi de milion de

locuitori, situat într-una din cele mai vechi zone industriale ale Europei, era preocupat numai de activităţi culturale inofensive şi de fabricarea bunurilor de lux şi a porţelanurilor, şi asta chiar în mijlocul „războiului total" proclamat de regimul nazist. Lipseau aproape complet informaţiile, oriunde am fi căutat, despre oraş, despre preocupările sale politice, despre problemele economice şi neliniştile sociale: aspectele sale urâte şi intolerante, care trebuie puse alături de partea sa atrăgătoare, culturală.

O parte a problemei a reprezentat-o întotdeauna faptul că, la mai puţin de trei luni după distrugerea sa, în momentul în care comuniştii au luat locul naziştilor, Dresda a schimbat un regim totalitar cu un altul. Documentele referitoare la viaţa oraşului, ce au supravieţuit anului 1945, nu au fost disponibile pe de-a-ntregul oamenilor de ştiinţă şi cercetătorilor, iar majoritatea supravieţuitorilor au păstrat tăcerea specifică conformării la linia oficială. Versiuni despre ceea ce s-a întâmplat între ora 22.00, în noaptea de 13 februarie 1945, şi amiaza zilei de 14 februarie 1945 - multe aflându-şi originea în mintea plină de imaginaţie a ministrului Propagandei al lui Hitler, Josef Goebbels - au fost gravate în piatra războiului rece, iar reanalizarea circumstanţelor nu a fost încurajată de un guvern comunist dornic să păteze numele Aliaţilor occidentali. Momentul eliberării a sosit în 1989, odată cu colapsul Uniunii Sovietice şi cu sfârşitul comunismului în Germania Democrată. Locuitorii Dresdei puteau, în cele din urmă, să scrie, să discute şi să aibă acces la memoria colectivă fără piedici sau fără să se teamă de persecuţiile autorităţilor. Acelaşi lucru îl puteau face şi savanţii şi cercetătorii din afară.

Cele mai obiective lucrări despre distrugerea Dresdei disponibile până acum au fost toate în germană. Götz Bergander, născut în Dresda, martor în adolescenţă al raidului, ulterior jurnalist şi scriitor stabilit la Berlin, a scris în anii 1970 cartea intitulată *Dresden im Luftkrieg (Dresda în războiul aerian),* iar după 1989 a revizuit-o masiv datorită noilor informaţii la care avea acces. În mod scandalos - având în vedere nepăsarea cu care legendele apocaliptice ale dispariţiei Dresdei continuau să fie publicate în lumea anglo-saxonă - relatarea grijulie, bogată şi fascinantă a atacului asupra oraşului său natal, aşternută pe hârtie de Herr Bergander, nu a fost niciodată tradusă în engleză. La fel stau lucrurile şi în cazul altui istoric din Dresda, Matthias Neutzner, ale cărui lucrări *Lebenszeichen (Semne de viaţă)* şi *Martha Heinrich Acht (Martha Heinrich Opt* - numele de cod al Dresdei în sistemul defensiv antiaerian al Germaniei) aproape reuşesc

imposibilul, încadrând distrugerea Dresdei în perspectiva mai largă a războiului şi ridicând, în acelaşi timp, până la un nivel aproape imposibil de suportat intensitatea dramei produse de pierderile de vieţi omeneşti.

Călătoria mea a început abia după ce am citit aceste cărţi şi am intrat în contact cu autorii lor. Călătoria a fost, bineînţeles, una fizică: la Dresda şi Berlin, la Londra şi Washington, pentru a consulta arhivele şi documentele; din căsuţa din Norfolk a unui veteran al Forţelor Aeriene Regale (RAF), la locuinţa unui fost muncitor-sclav aflată la liziera unei păduri bavareze; de la interviurile cu supravieţuitorii raidului asupra Dresdei organizate în camere de hotel, la emoţionantele conversaţii din apartamentele curate construite chiar pe ruinele cartierelor în care martorii crescuseră. Cu toate acestea, a fost şi o călătorie spirituală, una în care am fost confruntat cu dovezile care nu corespundeau vechilor mele idei despre ceea ce fusese anterior Dresda, una în care am făcut eforturi să privesc perioada războiului nu prin ochii unui reprezentant înclinat spre pacifism al generaţiei *baby* boom-ului - aşa cum am fost şi voi rămâne -, ci aşa cum au făcut-o cei care l-au trăit şi cei care au luptat, au suferit şi au înfruntat greutăţile acelor vremuri când viitorul rămânea o enigmă şi mii de oameni mureau zi de zi.

Imaginea care a apărut în faţa ochilor mei nu a fost nicidecum a unui oraş „inocent", ci a unei urbe care funcţiona normal (atât în sensul universal al expresiei, cât şi în cel specific Germaniei naziste) şi care ieşea în evidenţă prin extraordinara sa frumuseţe. Aceasta nu înseamnă să cădem în cealaltă extremă şi să afirmăm că Dresda „merita" să fie distrusă, ci înseamnă să spunem că, după standardele acelui moment, oraşul reprezenta o ţintă militară justificată. Întrebarea este dacă oraşele inamice, care adăpostesc, evident, un număr mare de civili şi de clădiri-monument, dar şi numeroase obiective vitale ce ţin de industrie, de comunicaţii sau servicii, toate de mare importanţă pentru efortul de război al naţiunii, ar trebui bombardate, în ciuda probabilităţii provocării unor pierderi importante în rândurile noncombatanţilor. Chestiunea rămâne una care poate şi ar trebui să genereze dezbateri morale şi juridice aprinse - chiar în epoca aşa-numitelor „bombe inteligente".

Dresda: Marţi, 13 februarie 1945 nu va rezolva nici una din aceste dezbateri, dar convingerea mea este că va scoate la lumină un context moral mult mai complex şi mai ambivalent decât a fost recunoscut până acum. Judecata morală finală a sorţii oraşului din februarie 1945

rămâne, şi aşa trebuie să stea lucrurile, a cititorului.

Dacă există un verdict moral, probabil că poate fi găsit în expresia germană pe care am auzit-o de nenumărate ori din gura locuitorilor Dresdei, o expresie rostită cu o pasiune născută din experienţele teribile ale trecutului: *Nie wieder Krieg* (Niciodată un alt război). Având la dispoziţie arme îngrozitoare de distrugere în masă, umanitatea nu-şi mai poate permite intoleranţa şi războiul şi aceasta este lecţia finală a bombardamentului asupra Dresdei. Fie ca aceasta să fie auzită tare şi clar, chiar dacă de atunci s-au scurs şaizeci de ani.

PROLOG
Saxonii

Nori gri-argintii topindu-se în marea de ardezie întunecată a orizontului ceţos. Cătune înghesuite printre mlaştini şi nisipuri mişcătoare, căzute ostatice nemiloaselor vânturi din est şi sălbaticilor invadatori veniţi din Saxonia, în nord-vestul Germaniei. Corăbiile lor traversaseră legănându-se Marea Nordului, purtate de aceste vânturi îngheţate şi tot acestea din urmă le împinseseră pe plajele nisipoase.

Cu mai bine de un mileniu şi jumătate în urmă, când romanii încă mai controlau insula Britannia, aceştia obişnuiau să numească coasta estică, joasă şi vulnerabilă, Ţărmul Saxon, oferindu-i unui nobil sarcina imposibilă de a organiza apărarea ei. Toate acestea se întâmplau cam pe la anul 350 d.Hr.

În final, forturile de lemn, şanţurile şi forţele locale s-au dovedit a fi prea puţine, iar invadatorii veniţi de pe mare, prea numeroşi. Chiar înainte de plecarea romanilor, saxonii câştigaseră un cap de pod. În mai puţin de un veac, i-au alungat sau i-au asimilat pe localnicii celto-romani şi au dat propriile nume ţinuturilor întinse ale Angliei de Est. Norfolk. Suffolk. Regatul Lindsey, cunoscut mai târziu ca Lincolnshire. Saxonii strămutaţi, alături de alte triburi germanice care s-au stabilit în fosta provincie romană, la care se adaugă un amestec de danezi şi normanzi din invaziile ulterioare sosite de pe continent, au devenit cunoscuţi peste tot în lume ca englezi sau anglo-saxoni.

În ceea ce-i priveşte pe saxonii continentali, cei care nu navigaseră spre vest, către Insulele Britanice, cu secole în urmă, aceştia s-au deplasat, în schimb, spre inima Europei. S-au infiltrat în teritoriile slave, alungându-i sau asimilându-i pe localnici, exact aşa cum făcuseră şi rudele lor în Anglia. Aceşti saxoni orientali au fost în cele din urmă convertiţi la creştinism, au fondat oraşe, au luptat în războaie, au făcut comerţ, au cultivat pământul şi i-au extras resursele

minerale, au produs mari opere de artă şi au adunat bogăţii imense. Parţial împotriva propriei voinţe, au devenit parte a Germaniei unite spre sfârşitul secolului al XIX-lea.

În al cincilea deceniu al secolului al XX-lea, englezii adunaseră o imensă bogăţie, creaseră un imperiu ce se întindea pe tot globul, metropole extraordinare, o flotă de război, o armată şi o aviaţie militară. În ultima vreme, aviaţia devenise noul simbol al forţei naţiunii şi mare parte a ei îşi avea bazele în Norfolk şi Suffolk, părţi ale vechiului Ţărm Saxon. „Ţara bombardierelor", aşa fuseseră poreclite. Ţinuturile plate şi expuse, care în urmă cu cincisprezece veacuri fuseseră o platformă de debarcare, deschisă invadatorilor care puteau năvăli de aici spre interior, erau în anii 1940 ai secolului XX presărate cu aerodromuri de ciment construite în grabă. Acestea reprezentau acum puntea de lansare a unei insule-portavion ce privea spre est, către continent.

Era anul 1945. Anglo-saxonii erau implicaţi într-un război pe viaţă şi pe moarte cu rudele lor îndepărtate de peste Marea Nordului, de care veacurile şi distanţele îi despărţiseră. În consecinţă, avioane încărcate cu bombe îşi luau zborul de pe aerodromurile îngheţate din Lincolnshire, într-o după-amiază de februarie.

Misiunea aviatorilor era de a duce la îndeplinire o cumplită răzbunare, una care viza cele mai mândre şi mai frumoase comori ale rudelor lor germane, dar şi cel mai preţios lucru pe care acestea îl aveau - viaţa.

Primii zori. 13 februarie 1945, Lăsata Secului. Cinci valuri de avioane decolează. Formaţiunile masive care întunecă şi mai mult cerul de iarnă sunt formate din bombardiere grele Avro Lancaster, aparţinând Grupului 5 al Comandamentului Bombardierelor. Se îndreaptă spre un punct de întâlnire deasupra comitatului Berkshire. Deşi era insuficient, chiar şi în condiţii normale, s-a renunţat la o mare parte a blindajului pentru a se permite echiparea avioanelor cu rezervoare de combustibil suplimentare, necesare zborului de peste 2700 de kilometri până la ţintă şi înapoi. Fiecare Lancaster, având la bord o încărcătură de şapte tone de bombe şi dispozitive incendiare, avea o capacitate distructivă de două ori mai mare decât a faimoaselor Fortăreţe Zburătoare americane şi a bombardierelor de tip B-24 Liberator. La ora 18.00, odată cu lăsarea întunericului, 244 de bombardiere zboară împreună în cercuri, gata să-şi înceapă drumul, în vreme ce, la mii de metri sub ele, oraşul Reading se află în beznă.

Echipajele au participat la şedinţa de informare din acea după-amiază şi ţinta le-a fost descrisă astfel:

> Al şaptelea oraş german ca mărime, cu puţin mai mic decât Manchester, este, de asemenea, cea mai mare zonă construită nebombardată a inamicului. În plină iarnă, cu refugiaţii care se îndreaptă spre vest şi cu trupele odihnindu-se, un acoperiş deasupra capului este la foarte mare căutare, nu numai pentru că oferă un adăpost muncitorilor, refugiaţilor şi trupelor, dar găzduieşte şi serviciile administrative evacuate din alte zone. (...)

Ţinta pare banală, nedemnă de o atenţie specială în programul încărcat al sofisticatei maşinării distructive în care se transformase Comandamentul Bombardierelor. Acest lucru este înşelător şi poate că tonul şedinţei de informare este, în mod deliberat, nesincer. Oraşul în discuţie fusese renumit, de-a lungul secolelor, pentru frumuseţea arhitecturală şi pentru a sa *douceur de vivre* şi, din aceste puncte de vedere, războiul adusese remarcabil de puţine transformări. Numele său este Dresda.

Deşi avangarda armatelor sovietice s-a oprit, pentru moment, la ceva mai mult de o sută de kilometri est şi fluxul de refugiaţi sosiţi din zona frontului de est începuse în ultima vreme să pună la încercare resursele locative ale oraşului, situaţia rămânea surprinzător de calmă. Teatrele şi Opera - unde unele din compoziţiile lui Webern, Wagner sau Richard Strauss fuseseră puse în scenă pentru prima dată - sunt temporar închise, în urma ordinelor sosite de la Berlin, dar faimoasele cafenele ale Dresdei sunt încă deschise. În această seară, Circul Sarrasani organizează un spectacol în faimosul său „cort" cu dom, aflat chiar pe malul nordic al râului, atrăgând astfel mulţimi de spectatori în căutare de senzaţional.

Cum şi-ar putea închipui Dresda că, de câteva săptămâni, fusese programată distrugerea sa? Săptămâni întregi de vreme rea care făceau bombardamentul precis extrem de dificil, dacă nu chiar imposibil, o salvaseră până acum. Astăzi, deasupra oraşului-ţintă, condiţiile meteo s-au ameliorat. Spre deosebire de alte regiuni ale Germaniei aflate mai la vest, în zonă ziua a fost plăcută şi a fost urmată de o noapte glacială, dar uscată şi cu foarte puţini nori. Exact ceea ce germanii numesc *Vorfrühling*. Pre-primăvara. Această simplă şi crudă informaţie meteorologică a pecetluit soarta oraşului.

Bombardierele Lancaster au atins viteza de croazieră de circa 350 de kilometri pe oră, zburând la altitudini între 5500 şi 6500 de metri, pentru a evita coliziunile. Iniţial, menţin un curs în direcţia sud-est, atingând coasta franceză deasupra oraşului Calais, continuă apoi deasupra nordului Franţei, până când ating un punct situat cam la

jumătatea distanţei dintre Reims şi Liege. Aici, formaţiunea îşi schimbă cursul spre nord-est, îndreptându-se spre oraşul de graniţă Aachen - aflat acum sub control aliat - după care virează către est, pe deasupra liniei frontului, spre teritoriul inamic. În curând, bombardierele trec, conform planului, chiar pe la sudul regiunii industriale Ruhr, evitând concentraţiile masive de baterii antiaeriene experimentate amplasate acolo. Tot aici trec şi dincolo de scutul protector reprezentat de „Mandrel", ecranul de bruiaj furnizat de Grupul 100 al RAF şi menit să deruteze radarele inamice. Dispozitive „Window" sunt aruncate cu miile pentru a produce şi mai multă confuzie în sistemul de detecţie inamic. În număr mare, aceste mici fâşii de metal apar pe ecranele radarelor germane ca o flotilă de bombardiere rătăcitoare, în vreme ce avioanele reale îşi îndeplinesc misiunea altundeva. Aceste măsuri vor fi foarte eficiente, în special în această noapte, când zona de la vest de ţintă a rămas acoperită de nori, ceea ce a făcut imposibilă detectarea vizuală a deplasării bombardierelor.

La ora 21.51, la Dresda sună sirenele aeriene, aşa cum au făcut-o de nenumărate ori în ultimii cinci ani, pentru ca aproape de fiecare dată să se dovedească a fi o alarmă falsă. Locuitorii oraşului, în special copiii, au petrecut ziua sărbătorind o versiune mai puţin zgomotoasă, potrivită pentru vreme de război, a carnavalului german, Fasching. Mulţi dintre ei sunt încă în costume de petrecere. În vreme ce familiile oftează şi se îndreaptă spre pivniţele lor, râd şi spun mai multe glume decât de obicei. Cei aflaţi pe străzi, auzind alarma, se grăbesc pe străzile pietruite şi întortocheate ale vechiului oraş sau iuţesc pasul când trec pe lângă clădirile grandioase din Residenz.

Există surprinzător de puţine adăposturi antiaeriene publice mari pentru un oraş de o asemenea importanţă. Unul dintre cele mai mari, aflat chiar sub principala gară a oraşului, construită pentru a adăposti două mii de oameni, găzduieşte şase mii de refugiaţi de pe frontul de est. Gauleiterul - liderul nazist local, dar şi guvernator al provinciei şi responsabil pentru apărarea civilă - nu reuşise să aloce resursele necesare pentru a remedia situaţia, deşi (după cum „supuşii" săi o ştiau foarte bine) ordonase unor ingineri SS să construiască adăposturi solide atât sub biroul său, cât şi în grădina reşedinţei sale personale. În cazul celui de-al doilea, plasase un scut de beton armat gros de mai mulţi metri între el şi bombele care - insista el - nu aveau să cadă niciodată.

În acelaşi timp, după patru ore petrecute în aer, bombardierele ajunseseră la sfârşitul zborului lor. Luftwaffe nu a încercat să preia

controlul spaţiului aerian (singura aeronavă inamică doborâtă este un nefericit avion de poştă care tăiase calea armadei aeriene britanice, undeva între Leipzig şi Berlin). Vizibilitatea este redusă, chiar şi atunci când bombardierele Lancaster se apropie de ţintă. Numai acum, când reuşesc să identifice linia fluviului Elba, curbată spre sud-est, plafonul de nori începe să se disperseze. Echipajele pot privi în jos şi pot identifica repere, drumuri şi căi ferate, ici şi colo lumini aflate la mai bine de cinci kilometri sub ei. Aşteaptă, sunt atenţi la eventualele avioane de vânătoare nocturne ale inamicului şi zboară deasupra câmpiilor şi pădurilor întunecate, pe deasupra panglicilor îngheţate reprezentate de drumurile de ţară ce leagă satele îngrijite şi adormite din inima Germaniei.

Până acum - şi membrii echipajelor ştiu că trebuie să fie recunoscători pentru asta - a fost o călătorie lipsită de incidente. Chiar şi în acest moment, mulţi din cei aflaţi în oraşul-ţintă nu au nici cea mai vagă idee despre ce avea să urmeze. În fond, nu existase nici o „prealarmă". În centrul industrial Leipzig, aflat la optzeci de kilometri spre vest şi mai demult ţinta unor bombardamente masive, la radio fuseseră difuzate avertismente clare. Dar în oraşul-ţintă autorităţile aleseseră să nu-şi alerteze concetăţenii într-o manieră specială. În acest moment, controlorii de la staţiile de urmărire ale Luftwaffe ştiu că obiectivul este una din marile aglomerări urbane din estul ţării. Oricum, şi ei împărtăşesc convingerea Germaniei şi a celei mai mari părţi a lumii că Dresda nu avea să fie supusă niciodată unor bombardamente serioase.

Unul dintre mituri, de atunci şi de acum, este că oraşul a fost cruţat complet până în acea noapte. În ultimele câteva luni, avuseseră loc regulat raiduri de zi ale unor formaţiuni de bombardiere americane asupra zonelor industriale din suburbii şi asupra triajului aflat în apropierea centrului oraşului. Clădiri rezidenţiale fuseseră lovite în urmă cu o lună, rezultatul fiind peste trei sute de victime din rândurile civililor. Dar majoritatea cetăţenilor atribuiau aceste incidente ghinionului sau greşelilor de pilotaj şi continuau să considere oraşul de neatins. Prin oraş circulă multe zvonuri despre motivele pentru care Dresda nu a fost, şi nu avea să fie, supusă distrugerilor masive provocate altor oraşe ale Reichului.

La zece minute după prima alarmă antiaeriană, o avangardă de avioane deschizătoare de drum, uşoare şi rapide, De Haviland Mosquito, din Escadrila 627 a RAF, au trecut pe deasupra clădirilor întunecate, fără să întâmpine nici un fel de opoziţie. Sarcina lor constă în identificarea şi marcarea ţintei. Încep să lanseze rachete de

semnalizare - numite de civilii germani „brazi de Crăciun”. Acestea vor permite uriaşei flotile de bombardiere ce se apropie să-şi identifice obiectivele. Rachetele de semnalizare se concentrează asupra stadionului clubului de fotbal din oraş, aflat chiar la vest de partea veche a Dresdei.

Devine brusc clar că bombardierele nu ţintesc doar suburbiile industriale şi triajele adiacente, ci şi centrul istoric atât de preţuit al oraşului. Abia când aud motoarele aparatelor Mosquito deasupra capetelor, autorităţile responsabile cu apărarea civilă, aflate în alertă în buncărul din subsolul Cartierului General al poliţiei, îşi dau seama că oraşul va fi bombardat cu adevărat. Vocea disperată a unui crainic poate fi auzită în megafoane îndemnând cetăţenii să plece de pe străzi - să se adăpostească cât de bine pot -, altfel vor fi arestaţi.

Nu există tunuri antiaeriene pregătite. Nici proiectoare care să scruteze cerul. Cu numai câteva săptămâni în urmă, puţinele piese de artilerie antiaeriană - în mare parte tunuri de calibru mic şi piese sovietice capturate, foarte puţin apreciate de servanţii lor - au fost demontate şi transportate, unele din ele spre vest, către zona Ruhrului bombardată masiv, altele către mult încercatul front de est. Oraşul este extrem de expus.

Jurnalul unui bărbat din Dresda consemnează, la data de 13 februarie, „vremea perfectă de primăvară” din timpul zilei. Dar nimic altceva din relatarea evenimentelor acelei zile nu mai trădează bucurie. Acest cetăţean, profesorul Victor Klemperer, şi-a schimbat cariera la mijlocul vieţii, devenind din jurnalist, critic literar şi universitar distins. Veteran decorat al Primului Război Mondial şi patriot german convins, în ultimii zece ani îşi pierduse slujba, casa şi economiile. Nu îi este permis să deţină o maşină sau o bicicletă sau să folosească mijloacele de transport în comun. Nu poate avea animale de companie. Există o serie de străzi pe care nu are voie să intre sau pe care le poate traversa numai pe la anumite intersecţii. Şi toate astea pentru că Victor Klemperer este evreu. A fost până acum salvat de la „deportare” nu pentru că familia sa se stabilise în Germania în urmă cu două sute de ani, ci pentru că este căsătorit cu o „ariană”[3]. Şi astăzi, povesteşte în jurnal, a vizitat casele celor câtorva evrei aflaţi încă în oraş (în jur de două sute din totalul de şase mii din perioada de dinaintea războiului), pentru a le spune că aveau să fie deportaţi peste trei zile, pe 16 februarie, către o „tabără de muncă” necunoscută. Toată lumea ştie ce însemnă asta.

În acea seară, după întoarcerea la casa pe care el şi soţia sa o împart cu alţi supravieţuitori evrei de când căminul lor le-a fost confiscat, ia o cină modestă. Familia Klemperer îşi bea cafeaua chiar în momentul în care se aude alarma antiaeriană. Apoi aud avioanele deasupra. Unul din tovarăşii lui Klemperer spune cu o premoniţie amară: „Numai de-ar distruge totul".

Bombardierele Lancaster se află deasupra ţintei. Primul val de bombardament durează între cincisprezece şi douăzeci de minute. Al doilea, două ore mai târziu, cuprinde un număr şi mai mare de avioane şi durează puţin mai mult. Pauza dintre ele e o mişcare tactică deliberată şi cinică, gândită de planificatorii Comandamentului Bombardierelor, care deveniseră experţi în aşa ceva. Până la sosirea celui de-al doilea val, mulţi dintre supravieţuitori vor fi ieşit deja din adăposturile subterane, iar pe străzi se vor afla echipele de pompieri, echipele medicale şi unităţi militare - inclusiv auxiliarii care au gonit pe şoselele îngheţate de la distanţe mari, inclusiv de la Berlin. Acum, o nouă ploaie de bombe explozive şi incendiare vor uni incendiile separate, deja existente, într-unul singur şi furtunile de foc vor spori în intensitate. În dimineaţa următoare, americanii, cu ale lor Fortăreţe Zburătoare din Forţa Aeriană 8, vor duce opera de distrugere la bun sfârşit. Dresda este condamnată.

În dimineaţa următoare, echipajele celor 796 de bombardiere Lancaster care au zburat deasupra Dresdei au aterizat aproape toate, în siguranţă, la bazele lor din Anglia. Tinerii aviatori prezintă raportul şi apoi se pot bucura de un mic dejun copios. Obişnuiţi cu pierderile teribile de pe cerul Germaniei din ultimii trei ani, au toate motivele să se bucure că misiunea a fost, pentru ei, lipsită de vărsare de sânge.

Nu la fel stau lucrurile şi pentru Dresda. Pe durata nopţii, aceleaşi echipaje au lansat mai mult de 2600 de tone de dispozitive explozive şi incendiare deasupra oraşului ţintă, distrugând treizeci şi trei de kilometri pătraţi din centrul său istoric, inclusiv cantităţi incalculabile de valori şi opere de artă, precum şi zeci dintre cele mai frumoase clădiri ale Europei. Cel puţin douăzeci şi cinci de mii de locuitori, sau poate mult mai mulţi, şi-au pierdut viaţa: dezintegraţi de explozii, arşi, sufocaţi de furtunile de foc. Trupurile vor fi strânse în grămezi, într-una din pieţele principale ale oraşului. Acolo vor fi aşezate pe imensele obloane recuperate de la vitrinele unuia dintre magazinele universale ale oraşului, apoi vor fi arse cu miile, pentru a evita răspândirea bolilor.

Victor Klemperer şi soţia sa, doi dintre puţinii oameni pentru care ororile distrugerii în masă reprezentau nu un cataclism, ci un miracol

salvator, au profitat de haosul creat. Profesorul şi-a rupt steaua galbenă de pe haină şi cei doi se află pe drumul spre siguranţă şi libertate. Dar mai există o latură a poveştii şi, în mod sigur, mai există o latură, diferită, a ecuaţiei morale...

Este Miercurea Cenuşii, 14 februarie 1945. Mai sunt optzeci şi patru de zile până la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial în Europa. Aproape o viaţă de om mai târziu, numele Dresda continuă să trezească ecouri tulburătoare în memoria noastră colectivă, iar controversele legate de distrugerea oraşului continuă cu aprindere.

PARTEA I
FLORENŢA DE PE ELBA

1. Sânge şi comori

„Englezii erau preţuiţi. Cred că în Dresda numai după raid englezii au fost urâţi, nu înainte.” [4]

Pastorul luteran Karl-Ludwig Hoch, istoric al arhitecturii şi lider al comunităţii, a depăşit deja şaptezeci de ani de viaţă. Om profund spiritual, Hoch păstrează contactul cu lumea materială printr-un simţ al umorului ambiguu, aproape cinic. Trăsăturile sale patriciene sunt ascunse sub un zâmbet trist, în timp ce descrie idila pierdută a concetăţenilor săi cu Anglia.

„Oamenii pur şi simplu ştiau că britanicii şi americanii iubeau Dresda atât de mult (...). St John's era biserica anglicană din Wiener Platz, iar cea americană era All Saints.”

În grădina vilei familiei Hoch, aflată pe malul fluviului, undeva în suburbiile Dresdei, se află un monument de piatră, de unde poţi privi în josul apei şi poţi vedea contururile oraşului aflat la patru-cinci kilometri distanţă. Monumentul a fost construit de un francofil de demult, pentru a comemora după-amiaza în care Napoleon, aflat în retragere de la Moscova şi încercând să-şi dea seama care era locul potrivit pentru a da o nouă bătălie, a fost adus pe aceeaşi înălţime, în exact acelaşi loc, pentru ca şi el să poată observa Dresda de la distantă. Era anul 1813. Saxonia era unul dintre puţinii aliaţi pe care Napoleon îi mai avea. Împăratul francez se gândea să dea o bătălie pe teritoriul ei şi, până la urmă, ideea i-a plăcut atât de mult, încât a dat mai multe. Saxonii, după cum o menţionează pastorul de foarte multe ori, nu s-au dovedit niciodată foarte isteţi când şi-au ales prietenii.

În 1945, familia pastorului Hoch a scăpat din distrugerea totală suferită de centrul oraşului. Bombe rătăcite au lăsat cicatrice asupra cartierului plin de vegetaţie, dar familia Hoch, chiriaşii şi vecinii lor s-au refugiat în adăpostul din curte, până la terminarea raidului. Apoi - când zgomotul motoarelor de avion s-a stins - au ieşit la suprafaţă, numai pentru a vedea din zona lor privilegiată cum oraşul natal, aflat la mai puţin de patru kilometri distanţă, era mistuit de flăcări. O femeie care locuia ceva mai sus, o nazistă înflăcărată, i-a văzut stând la balcon şi le-a strigat: „Frau Hoch! Avea Goebbels dreptate sau nu? Sunt englezii criminali sau nu?”

Josef Goebbels. Din multe puncte de vedere, legenda distrugerii Dresdei a fost ultima şi cea mai macabră creaţie a maleficului şi abilului ministru al Propagandei. Pentru Goebbels, anihilarea

cvasitotală a oraşului reprezenta deopotrivă o adevărată oroare, dar şi o ocazie cinică.

Majoritatea germanilor îşi dăduseră seama, în momentul înfrângerii de la Stalingrad, că toate discuţiile despre victorie erau lipsite de realism. În vara anilor 1944-1945, chiar şi naziştii fanatici înţelegeau că, după toate probabilităţile, războiul era pierdut. Mereu ingenios, Goebbels a luat acum o decizie tipică pentru el: îndrăzneaţă şi vicleană. În loc să descrie germanilor situaţia într-o lumină pozitivă, avea să le prezinte tuturor ororile care îi aşteptau odată cu înfrângerea celui de-al Treilea Reich. Hoardele bolşevice avansând dinspre est, violând şi jefuind pe măsură ce intrau în îngrijitele şi neatinsele oraşe ale Prusiei Orientale şi ale Sileziei; anglo-americanii ipocriţi şi mincinoşi, cu flotilele lor de bombardiere distrugătoare şi cu dispreţul lor cosmopolit (a se citi evreiesc) pentru moştenirea culturală unică a Germaniei. Acestea erau ameninţările la adresa civilizaţiei germane - şi europene.

Singurul răspuns posibil era rezistenţa curajoasă în faţa acestor inamici, o rezistenţă totală şi până la final - precum şi aşteptarea miracolului ce ar fi putut veni odată cu armele-minune pe care, în curând, oamenii de ştiinţă şi inginerii germani aveau să le transforme cu efecte devastatoare, în realitate, dar şi din tensiunile crescânde din interiorul alianţei imposibile şi artificiale dintre comunism şi capitalism. Între timp, cu cât erau mai teribile crimele ce puteau fi puse pe seama inamicilor Reichului, cu atât avea să funcţioneze mai eficient vraja acestei ultime capodopere a artei diabolice a lui Goebbels. Lipsindu-i elanul adus de victoriile fără număr, Germania trebuia să-şi găsească curajul în disperarea momentului.

Din această cauză, nu au fost făcute nici un fel de tentative de a minimiza atrocităţile comise de ruşii aflaţi în ofensivă. Dimpotrivă, relatări crunte ale ororilor pe care forţele germane le descoperiseră cu ocazia scurtelor reocupări ale oraşelor din Prusia Orientală, în timpul fluxului şi refluxului bătăliei, erau transmise şi retransmise la radio. Refugiaţii aflaţi încă în stare de şoc erau intervievaţi şi articole despre îngrozitoarele atrocităţi erau publicate în foile informative care înlocuiseră presa germană, atât de consistentă în trecut. Buletinele de ştiri difuzate în cinematografe arătau scene ale devastării şi distrugerii - dar şi hotărârea neclintită a celor încă dornici să se opună inamicului. Era un drum dureros către victoria finală, *Endsieg,* dar, în ciuda tuturor eşecurilor (lăsa să se înţeleagă propaganda), acel drum era încă deschis.

Astfel, în primele zile ale anului 1945, Dresda aştepta; dar pentru

majoritatea populaţiei oraşului, motivul de teamă era apropierea trupelor Armatei Roşii şi nu sosirea forţelor aeriene aliate. La mai bine de o sută cincizeci de kilometri spre est, capitala provinciei vecine Silezia, Breslau, fusese încercuită aproape complet de ruşi. De la baza aeriană Klotzsche, aflată chiar la nord de Dresda, Luftwaffe organizase un pod aerian pentru aprovizionarea greu încercatei metropole sileziene. Defensiva germană pe frontul de est risca să se prăbuşească, iar, după Breslau, următorul oraş important în calea ruşilor era Dresda.

Cu aparatul de fotografiat în mână, pe 13 februarie 1945, Karl-Ludwig Hoch s-a întâlnit cu fratele său şi împreună au luat tramvaiul 11 către Postplatz, aflată chiar în inima Altstadt, oraşul vechi. Planul lor era să surprindă instantanee ale mândrei Dresde pentru a şi-o putea aminti. Asta pentru că mama lor le spusese că, dat fiind faptul că erau o familie de sorginte aristocratică, s-ar putea ca, în curând, să fie nevoiţi să se refugieze din faţa înaintării comuniste şi să nu îşi mai vadă oraşul niciodată. Era o vreme de iarnă blândă şi pe cer poposeau numai câţiva nori subţiri. Cei doi fraţi au rătăcit pe străduţele şi aleile cunoscute, trecând pe lângă locurile pe care le ştiau de mici. S-au întors în casa lor din suburbii mai târziu în acea după-amiază, chiar când seara începea să se lase peste valea Elbei, fără să ştie că tocmai văzuseră Dresda istorică pentru ultima dată sau că mulţi, dacă nu chiar toţi, dintre locuitorii cu care îşi intersectaseră paşii pe străduţele cunoscute aveau să fie ucişi în acea noapte. Fraţii Koch au văzut, de fapt, morţii mergând.

Dar, pentru moment, în ultimele sale ceasuri de viaţă, Dresda rămăsese ea însăşi. Temătoare, sufocată de refugiaţi, în ciuda eforturilor de a le grăbi tranzitul spre vest, conştientă de eventualitatea suferinţelor viitoare şi, cu toate acestea, ea însăşi. În ultimele două sute de ani, „Florenţa de pe Elba” fusese ca un magnet pentru artişti, esteţi şi iubitori de cultură nu numai din Germania, ci din întreaga Europă, din Marea Britanie şi din Americi. Acest oraş, toată lumea era de acord, avea să supravieţuiască neîndoielnic pentru a încânta generaţiile viitoare, chiar dacă, în lunile următoare, Reichul lui Hitler avea să dispară.

Existau şi cei care se consolau cu gândul că Aliaţii protejau Dresda pentru viitor, că o desemnaseră drept capitală administrativă pentru perioada de după război. Clădirile superbe, palatele baroce şi clădirile de locuit în stil Art Nouveau, peisajele încântătoare şi vilele spaţioase, toate aceste lucruri, atât de specifice Dresdei, cu trecutul său bogat şi cu tradiţia sa nestinsă de planificare urbanistică inspirată, pledau în

favoarea acestei teorii. Şi acestea nu erau singurele zvonuri şoptite peste tot în oraş în acele zile. Churchill avea o mătuşă favorită care trăia în Dresda. Cruţase oraşul de dragul ei. Şi englezii, ei bine, englezii aveau o dragoste specială pentru Dresda. Dar dacă stau să mă gândesc bine, noi de aici am început...

Poate că ar fi mai bine să încep din nou. Nu cu bijuteria arhitecturală condamnată, ci cu mica aşezare aflată în lunca unui râu, aşa cum fusese la început oraşul. Satul cunoscut slavilor, care locuiseră iniţial acolo, cu un nume foarte prozaic - Drezdzany: „oameni ai pădurii din mlaştină".

Mlăştinos, dar bine protejat de dealurile aflate la nord şi la sud de fluviul Elba, Drezdzany reprezenta primul vad uşor navigabil, după ieşirea acestui important curs de apă central-european din defileele prin care şerpuia în zonele sale de origine, marile păduri ale Boemiei, şi locul unde fluviul se liniştea în lungul său drum spre nord-vest, către mare. Chiar şi azi, elementele geografice care au influenţat evoluţia zonei sunt evidente: înaintând în aval, în decurs de numai câţiva kilometri, trecem de la pereţi de calcar cu vederi spectaculoase asupra cursului de apă aflat undeva jos, la lunci întinse şi înmiresmate, joase şi fertile.

Şi fertilitate era ceea ce migratorii saxoni căutau atunci când s-au mutat către est, în teritoriile slave. Înfrânte şi supuse de către regele creştin al francilor, încoronat mai apoi ca împărat, Carol cel Mare, triburile saxone care până în urmă cu câteva decenii fuseseră păgâne au construit fortificaţii şi, în interiorul acestora, biserici. Creştinismul a devenit rapid stindardul lor în lupta împotriva slavilor încă necreştinaţi. Energia nelimitată i-a făcut pe saxoni bogaţi şi prosperi.

În secolul al XI-lea, un conte saxon din Mlaştini - un margraf - şi-a stabilit reşedinţa pe un deal ce domina Elba şi a ridicat o fortificaţie acolo, având intenţia de a crea o bază pentru colonizare. A numit acel loc Meissen şi s-a proclamat conte al aceluiaşi loc - o transformare a numelui regatului slav Misni, care existase anterior acolo. Acesta era Estul Sălbatic, frontiera în continuă expansiune a germanilor.

O ultimă revoltă slavă a provocat, în 1147, organizarea unei cruciade sub conducerea împăratului. Armatele reunite ale creştinătăţii germane i-au suprimat pe localnici cu o furie deopotrivă sângeroasă şi justificată. După acest moment, coloniştii nu au mai întâmpinat decât o rezistenţă nesemnificativă, cel puţin în regiunea dintre Elba şi Oder. Pământul era fertil. S-a dovedit a fi şi bogat în minereuri. Germanii au elaborat tehnici de minerit mai avansate decât

oriunde altundeva pe continent, punând astfel fundaţiile viitoarei bogăţii. Aşa cum s-a întâmplat în secolele următoare în Africa, în Asia şi în Americi, unele toponime au fost introduse de către invadatori, iar altele au fost preluate de la băştinaşi. Ca şi în Africa, Asia şi Americi, comerţul şi cucerirea mergeau mână în mână.

Prima menţiune a aşezării Drezdzany ca oraş-colonie german apare în documentele conţilor de Meissen, datând din 1216. Urbea germană, aflată pe malul sudic al fluviului, a devenit „oraşul vechi" (Altstadt), iar zonele slave de peste Elba, deşi erau mai vechi, „noul oraş" (Neustadt), probabil pentru că încă mai aştepta binefacerile germanizării. În 1270, locul care începea să fie cunoscut drept Dresda a intrat în Istoria cu „I" mare. Contele Henric cel Ilustru din Meissen şi-a mutat reşedinţa cu douăzeci de kilometri în amonte, la Dresda. Locul era plăcut, clima era blândă iarna şi nu foarte caldă vara şi devenea tot mai faimos pentru viile, livezile şi grădinile sale de zarzavaturi. Nu erau la fel de spectaculoase ca piscurile stâncoase de la Meissen, dar, dacă ni se permite menţiunea, mai civilizate.

Dresda nu a rămas mult timp capitala stăpânului Mlaştinilor. După moartea lui Henric cel Ilustru, urmând capriciile ADN-ului princiar, a trecut în succesiune rapidă sub autoritatea liderilor Boemiei vecine şi ai Brandenburgului, înainte să ajungă din nou sub jurisdicţia celor din Meissen. Din acest moment avea să rămână neîntrerupt, timp de şase sute de ani, în posesia membrilor familiei domnitoare din Meissen - dinastia Wettin.

Expansiunea influenţei germane către est şi sud şi-a atins limitele în decursul secolului al XV-lea. Cehii din Boemia, slavi inteligenţi dotaţi cu propria ierarhie socială foarte solidă şi fiind foarte conştienţi de resursele industriale şi minerale care rivalizau cu cele ale vecinilor lor, începuseră să fie iritaţi de fluxul continuu de imigranţi germani, mai ales în Praga şi în Munţii Sudeţi bogaţi în minereuri. Şi poate că regii Boemiei ar fi încurajat aşezarea unor străini muncitori în oraşele şi satele lor - conducătorii au tendinţa de a gândi în termenii asigurării unei baze de impozitare şi de meşteşugari pricepuţi -, dar nativii stabiliţi acolo de mult timp nu erau atât de impresionaţi. Au urmat masacre de ambele părţi, germanii au fost terorizaţi şi expulzaţi din cartierele lor şi, în schimb, cehii care creau probleme au fost aruncaţi în puţurile minelor - obişnuitele reciprocităţi ce caracterizează un conflict interetnic. Deceniile de război dintre germani şi cehi, dintre catolici şi husiţi s-au terminat, în cele din urmă, printr-o pace fragilă. Dresda se află la mai puţin de cincizeci de kilometri nord de ţinuturile de graniţă ale Boemiei de unde izvorăşte Elba şi unde această

agonizantă dramă etnică era în plină desfăşurare. În 1429, o armată cehă a ajuns în faţa porţilor Dresdei şi a devastat suburbiile.

Cu toate acestea, în jurul începutului de secol XVI, Dresda a dobândit statutul pe care nu avea să-l mai piardă niciodată, acela de capitală a Saxoniei. Dinastia Wettin a împărţit teritoriul între doi fii rivali. Partea mai bogată, inclusiv Dresda, i-a fost dată lui Albert, din acel moment prinţ elector *(Kürfurst)* - recunoscut ca stăpân al Saxoniei Orientale şi membru al grupului de principi care îl alegeau pe sfântul împărat roman - nu doar un creator de regi, ci un creator de împăraţi. Nici pentru prima, nici pentru ultima dată, a izbucnit un incendiu care a distrus zone importante din oraş. Drept urmare, arhitecţii au primit ordin să construiască folosind piatră - de cele mai multe ori calcar din părţile locului - mai puţin combustibilă, o caracteristică ce a devenit definitorie pentru arhitectura Dresdei.

Pe parcursul secolului al XVI-lea, Dresda s-a dezvoltat în egală măsură ca o capitală artistică şi ca una politică. Martin Luther şi-a lansat manifestul său protestant la adresa papei şi prinţul elector al Saxoniei a devenit principalul său protector. Nu a trecut mult şi Saxonia a devenit preponderent luterană şi principala putere protestantă din spaţiul german. În condiţiile în care disputele religioase făceau din Europa, în general, şi din Germania, în particular, un loc mai periculos, prinţului elector a construit un *Schloss* (castel) elegant pe malul Elbei şi l-a înconjurat cu fortificaţii masive. În ciuda splendorii şi a măndriei pe care o afişau acestea, în tot acest timp oraşul a păstrat aerul unei mici tabere de graniţă aflate sub asediu. În curând a venit momentul pentru o nouă dispută legată de cine trebuia să conducă Boemia şi pe ce baze religioase. Vechea ostilitate, care încă ardea mocnit, a aprins fitilul ce a declanşat Războiul de Treizeci de Ani.

Europa a fost devastată de armatele de jefuitori la proporţii nemaivăzute după prăbuşirea Imperiului Roman. Când pacea a fost restabilită, în 1648, Boemia şi-a pierdut şi urma de independenţă pe care o mai avea, iar catolicismul şi germanitatea s-au consolidat. Totuşi, în teritoriile cehe a fost păstrat un amestec între o majoritate slavă şi o minoritate germană, care avea să se dovedească mereu foarte instabil. Ca o consecinţă pozitivă, reputaţia Dresdei de punct fortificat provocase apariţia unui flux rapid de ţărani speriaţi care încercau să scape de armatele distrugătoare. Şi dacă majoritatea Europei era epuizată şi depopulată, capitala saxonă devenise o comunitate de douăzeci şi unu de mii de suflete. După standardele timpului, era un oraş foarte mare.

Chiar şi aşa, Dresda este, pe măsură ce ne apropiem de sfârşitul secolului al XVII-lea, tot un centru provincial. Un *Residenzstadt* - oraş-reşedinţă - unde un important lider regional, dar de categorie mijlocie dacă aplicăm standardele europene, îşi avea curtea. Literalmente un oraş-reşedinţă. Aproape toate avantajele de care populaţia sa se bucură - slujbe, industrii, comerţ, arte şi distracţii - depind de disponibilitatea prinţului elector de a continua să locuiască aici. E vorba de un factor care va continua să modeleze, poate inconştient, multe atitudini ale oraşului, chiar şi după ce acesta şi-a depăşit simplul statut de reşedinţă regală şi s-a transformat într-o metropolă modernă.

Totuşi, în această etapă, deciziile regale erau cele care contau. Aşa că primul pas în această direcţie e făcut de noul prinţ elector, un tânăr aventurier cu gâtul scurt şi gros - membrii dinastiei Wettin au fost foarte rar pe măsura frumuseţii capitalei lor - pe nume Frederick Augustus. Când, în mod neaşteptat, l-a succedat pe fratele său, cunoscut pentru sănătatea sa precară, la tronul saxon, la vârsta de douăzeci şi trei de ani, demonstrase deja un interes precoce pentru amante, arhitectură şi pentru arta războiului. Frederick Augustus are bani, aur şi bijuterii, are o încredere înnăscută în sine şi o ambiţie aparent fără limite. Saxonia prosperase după sfârşitul Războiului de Treizeci de Ani. Frederick Augustus, trimis într-o călătorie de părinţii săi princiari pe când era adolescent, se îndrăgostise de frumuseţile Italiei renascentiste. Mai presus de toate însă, fusese profund impresionat de splendoarea palatului de la Versailles şi de figura impunătoare, absolutistă, pe care şi-o crease regele Ludovic al XIV-lea al Franţei.

Frederick Augustus e hotărât să-şi consolideze o poziţie importantă nu numai la nivelul Germaniei, ci la cel al Europei în ansamblu. Avea să-şi exploateze fără ruşine domeniile saxone pentru a-şi atinge obiectivul. Dar, pentru a spune adevărul până la capăt, are nevoie de o sursă de putere mai mare decât cea pe care i-o poate oferi Saxonia.

Şi aşa se face că, nu departe spre est, un regat este de vânzare.

2. Regatul geamăn

Trofeul care atrăgea atenţia lui Frederick Augustus era Polonia, sau - pentru a folosi titulatura corectă - Federaţia Polono-Lituaniană.

Cu numai un deceniu în urmă, în 1683, curajosul său rege, Ioan al III-lea Sobieski, reuşise să ridice asediul Vienei în ciuda faptului că armata sa catolico-protestantă era mult depăşită numeric de cea otomană. Pusese trupele sultanului pe fugă şi, prin aceasta, salvase capitala Sfântului Imperiu German de la transformarea într-un avanpost al califatului islamic. Unul dintre camarazii săi de arme era tatăl lui Frederick Augustus, prinţul elector George de Saxonia.

Acum, în 1696, bătrânul rege polonez zace pe patul de moarte în castelul familiei sale de la Wilanow. Împăratul Leopold al Austriei răsplătise ajutorul lui Sobieski cu un dispreţ arogant; nobilimea poloneză, cunoscută pentru dezbinarea sa, răspunsese la tentativele regelui de a consolida statul polonez slăbit cu obişnuita atitudine de suspiciune invidioasă şi aroganţă sinucigaşă. Ioan avea un fiu, Jakub [5], dar acesta nu avea să-i urmeze niciodată la tron întrucât Polonia nu era o monarhie ereditară, ci una electivă, iar nobilii care îşi alegeau regele doreau pe tron un străin. Unul bogat.

În răstimp de câteva luni de la moartea lui Ioan al III-lea, parlamentul polonez - Seimul - părea la un pas de a-l alege pe prinţul francez Conti [6]. Cu toate acestea, tânărul Frederick Augustus de Saxonia era în căutarea unui regat şi cultivase prieteni influenţi, printre care împăratul Leopold al Austriei şi ţarul Petru cel Mare al Rusiei. Cei doi căzuseră deja de acord că, în fond, decizia Seimului nu era definitivă. Puternicele lor armate aşteptau la graniţele Poloniei, dându-le de înţeles nobililor că ar trebui să se mai gândească. Mai mult decât atât, Frederick Augustus strânsese sume imense de bani, punându-şi practic mare parte a ţării drept gaj, impunând noi impozite şi vânzând cantităţi însemnate de metale şi pietre preţioase. Reprezentantul său, contele von Flemming, îşi ocupa timpul distribuindu-le persoanelor influente din Polonia. E firesc să presupunem că, brusc, mulţi nobili polonezi şi-au putut permite noi grajduri pe domeniile lor sau o nouă amantă în oraş.

Chiar şi aşa, când alegerile au avut loc, Frederick Augustus şi prinţul de Conti au reuşit să obţină părţi egale din votul organizat într-o manieră haotică. Fiecare tabără s-a declarat imediat învingătoare. Frederick Augustus, în vârstă de douăzeci şi şapte de ani

şi ne-având nici o îndoială legată de ce înseamnă să ai de fapt puterea, în ciuda întregii agitaţii legate de alegeri, şi-a trimis trupele peste graniţă şi le-a condus spre Varşovia. A rezolvat astfel lucrurile? Nu chiar.

Exista o ultimă problemă ce trebuia soluţionată înainte ca Frederick Augustus să dea viitoarei ţări adoptive impulsul de care avea nevoie pentru a recunoaşte copleşitoarea, ca să nu spunem intimidanta, justeţe a cererilor sale. Trebuia să-şi schimbe religia şi asta însemna un mic cutremur politic în Europa Centrală. Încă de pe vremea lui Luther, prinţul elector al Saxoniei fusese recunoscut drept principalul lider al regiunilor protestante din nordul Germaniei, scutul şi protectorul Reformei. Sacrificiile Saxoniei din timpul Războiului de Treizeci de Ani erau proaspete încă în memoria recentă. Dar, conform Constituţiei poloneze, numai un catolic putea fi ales rege, iar Frederick Augustus era foarte hotărât să fie rege.

În momentul în care prinţul elector a propus convertirea au existat zvonuri de rebeliune în Saxonia. Soţia lui Frederick Augustus, obligată să suporte aventurile amoroase ale soţului său, a refuzat cu încăpăţânare să-şi abandoneze trecutul protestant. S-au despărţit, iar ea s-a retras într-un castel izolat, unde avea să moară treizeci de ani mai târziu, dar toate acestea nu au schimbat cu nimic situaţia. Frederick Augustus a rămas fidel noii sale credinţe - deşi a fost suficient de inteligent politic cât să dea asigurări supuşilor săi saxoni că nimeni nu avea să fie forţat să se supună Romei şi a creat un consiliu al notabilităţilor protestante care să garanteze acest lucru. Flăcările revoltei s-au stins treptat.

Şi astfel, Frederick Augustus a devenit catolic. Încoronarea sa ca Augustus al II-lea al Poloniei pe, 15 septembrie 1697, a fost însoţită de mare pompă şi de numeroase ceremonii. Catedrala din Cracovia, oraşul în care prin tradiţie se desfăşurau încoronările, a fost înconjurată de trupe saxone.

Poate că supuşii îl numiseră „Cel Puternic” - referire la robusteţea sa fizică şi dibăcia sa într-ale amorului -, dar domnia lui Augustus al II-lea nu avea să fie considerată un succes în termeni politici. Verdictul istoric general acceptat este că urcarea pe tron a primului rege saxon a însemnat începutul convulsiilor care aveau să aducă sfârşitul Poloniei, iar, odată cu venirea celui de-al doilea, aproape şaptezeci de ani mai târziu, ţara şi-a dat ultima suflare.

Dar, în vreme ce acesta s-a dovedit cel mai fericit ceas din istoria Poloniei, sau cel mai uşor din cea a Saxoniei (Augustus o folosea drept

vacă de muls pentru a obţine fondurile necesare armatei - asta înainte de a pune bazele colecţiei de amante, de castele de vânătoare şi de lucruri cu adevărat minunate), nu acelaşi lucru nu este valabil şi pentru meşteşugarii, negustorii, artiştii şi intriganţii influenţi din Dresda, oraşul regal privilegiat al Saxoniei sau *Residenzstadt.* Şi aceasta pentru că, dacă avea de gând să devină un monarh de nivel european, Augustus avea nevoie de o capitală care să impresioneze, şi avea nevoie de ea rapid, şi era hotărât să cheltuiască oricât ar fi fost nevoie pentru a transpune toate acestea în realitate.

După cum scria un contemporan: „Augustus cel Puternic se poate lăuda că, dintr-un orăşel din lemn, a transformat Dresda într-un oraş mare şi glorios construit în piatră”. [7] Aceste câteva decenii fascinante - unii ar spune nebune - de început de secol XVIII, sunt perioada când frumoasa Dresdă postmedievală se transformă în măreaţa Dresdă, în Dresda ca simbol: o destinaţie pentru vizitatori, centru al artelor şi al meşteşugurilor şi, vrând-nevrând (dată fiind situaţia politico-religioasă delicată a monarhului), un simbol al concilierii catolico-protestante.

Capitala pe care Augustus cel Puternic a construit-o. Florenţa Nordului. Oraşul ca operă de artă.

Patruzeci de ani mai târziu, când regele murea la sute de kilometri depărtare, în Polonia, Dresda strălucea prin sofisticatele sale palate ridicate din piatră de calcar, înconjurate de clădiri de locuit în stil baroc şi de piaţete, multe pavate cu acelaşi tip de piatră. E curios - pentru a merge cu mai bine de două sute de ani înainte în timp, spre condamnarea inevitabilă a Dresdei - că un pilot britanic din RAF a putut susţine că observase, în vreme ce zbura pe deasupra centrului oraşului învăluit de întuneric pentru a semnaliza ţintele, fluviul Elba pe malurile căruia erau aliniate „case vechi din lemn”. În realitate, aşa ceva nu exista în centrul oraşului, numai în suburbiile cele mai depărtate de centru, adică în zonele în care aproape nu au căzut bombe. Dresda nu semăna cu vechile oraşe Hildesheim sau Würzburg, oraşe dominate de clădiri din lemn. Augustus cel Puternic se asigurase că lucrurile nu aveau să stea aşa. Pilotul britanic pur şi simplu îşi imagina, pornind de la propriile prejudecăţi despre cum ar fi trebuit să arate un vechi oraş german. Dresda era şi este diferită.

Combinaţia de amestec regal şi mândrie municipală i-a oferit Dresdei unicitate. Dresda a fost un caz în care, până târziu în secolul XX, utilul şi plăcutul - funcţionalul şi esteticul - s-au hrănit reciproc. Conducătorii Saxoniei îşi doreau o vitrină arătoasă, dar îşi doreau, în egală măsură, o capitală funcţională care să răspundă tuturor

necesităţilor practice ale războiului şi capabilă să producă tot ceea ce monarhii cei mai obsedaţi de frumos ar fi putut pretinde.

Dar cum să plăteşti pentru toate astea? Războaiele lui Augustus cel Puternic au costat mai mult decât putea suporta chiar şi un stat manufacturier şi minier bogat precum Saxonia. Ca mulţi alţi monarhi din acea perioadă situată între Evul Mediu târziu şi primii zori ai epocii moderne, regele elector credea - sau poate că nu era tocmai convins - în alchimie. Astfel, atunci când lui Augustus i-a fost prezentat cineva despre care se spunea că putea transforma metalele inferioare în aur, a fost, pe bună dreptate, tentat să analizeze problema mai îndeaproape.

Ar fi trebuit să dea de gândit că tânărul în chestiune, pe nume Johann Friedrich Böttger, asistent de spiţer şi aurar, era în acel moment fugar. Era urmărit de regele Prusiei, căruia îi promisese deja secretul alchimiei şi, implicit, o nesfârşită sursă de fonduri, dar care se dovedise prea nerăbdător. Augustus al II-lea, deşi prin natura sa un optimist, nu era prost. I-a oferit protecţie lui Böttger, dar cu preţul libertăţii acestuia. Chiar din temniţă, mai întâi la Dresda şi mai apoi la Albrechtsburg, vechea fortăreaţă Wettin ce se înalţă deasupra oraşului Meissen, a fost îndemnat să-şi continue experimentele pe care le începuse la Berlin. Regele elector l-a lăsat în pace şi a aşteptat. Şi a tot aşteptat.

Trei ani au trecut, trei ani în care Böttger a fiert, a ars şi amestecat combinaţii de plumb şi mercur sau de alte materiale utilizate tradiţional în alchimie, dar cruciala transmutare nu s-a produs niciodată. Nici un gram de aur. În 1703, avut loc o nefericită tentativă a lui Böttger de a evada. Augustus şi-a ameninţat cu execuţia recalcitrantul protejat. Cu toate acestea, succesul părea imposibil de atins.

Înfuriat, regele elector l-a pus pe Böttger sub supravegherea unui supus credincios al statului saxon, contele von Tschirnhaus. Tschirnhaus, matematician prolific şi om de ştiinţă, îşi dorea să încurajeze dezvoltarea unor noi industrii care să facă statul regelui elector mai prosper şi autosuficient. Timp de câţiva ani, căutase modalităţi de obţinere a unui porţelan sticlos rezistent, pe măsura porţelanurilor chinezeşti ce erau importate de atâta vreme în Europa (cu costuri imense) din ţara de origine. Un porţelan ceva mai moale fusese fabricat la Florenţa, începând cu secolul al XVI-lea, şi fusese imitat şi în alte zone, inclusiv în Germania. Deşi, la prima vedere, era asemănător celui chinezesc, se zgâria foarte uşor şi, din nefericire,

absorbea praful - spre deosebire de adevăratul porţelan.

Contele Tschirnhaus şi Friedrich Böttger au început să facă experimente cu amestecuri de pământ saxon şi diverse minerale. Evident, contele încerca să deturneze rezultatele dinspre eternul eşec al alchimiei în direcţia sa preferată. Faptul că meşteşugarul extrem de imaginativ a fost strunit, dacă putem spune aşa, de normele stricte ale ştiinţei s-a aflat la originea succesului. Împreună, au descoperit secretul producerii unui porţelan foarte dur. În 1707, atelierul lui Böttger, transferat din nou la Dresda, producea vase din porţelan roşu-maroniu. Era dur şi asemănător sticlei şi avea toate calităţile ceramicii chinezeşti, cu excepţia culorii albe. În mod tragic, în condiţiile în care activitatea atinsese acest stadiu critic, iar Augustus căuta ultimii bani în cuferele sale şi aşa încercate, Tschirnhaus s-a îmbolnăvit de dizenterie, blestemul specific oraşului modern timpuriu, şi a murit.

Ce s-a întâmplat după, nu e foarte clar. O versiune populară susţine că Böttger a avut o revelaţie de tip „evrica", când valetul său a utilizat pe post de pudră pentru perucă o varietate până atunci necunoscută de lut saxon. O altă versiune, mai cinică, afirmă că, după lunile de inactivitate şi de disperare ce au urmat morţii lui Tschirnhaus, Böttger a reuşit în cele din urmă să pună mâna pe însemnările colegului său. Oricum ar sta lucrurile, la puţin timp după aceea, Böttger a venit cu un porţelan alb pe bază de caolin, identic, din toate punctele de vedere, cu sortimentul chinezesc. Era un succes.

În 1710, a fost deschisă, în secret absolut, o fabrică în incinta castelului Meissen, care avea să rămână mai mult de un secol în acel loc. La cinci ani după, regele elector a catadicsit să-l elibereze pe Böttger din fortăreaţă. Era puţin prea târziu. Böttger a murit în 1719, înainte să împlinească patruzeci de ani. Expunerea neîncetată la gaze arse în spaţii închise, contactul direct cu substanţe chimice otrăvitoare - şi, poate, stresul de a servi unui stăpân capricios şi fără scrupule - l-au doborât prematur.

Astfel s-a născut ceea ce a devenit cunoscut drept porţelan de Meissen (şi, în exterior, drept chinezăriile de Dresda). A fost denumit „aurul alb" al secolului al XVIII-lea, imitat de nenumărate ori şi în alte zone, dar arareori egalat ca perfecţiune a materialului şi ca delicateţe a stilului. După moartea lui Böttger, administratori eficienţi ai banilor şi oamenilor, dar şi cei care au promovat talentele au reuşit să crească substanţial producţia fabricii. Bibelourile Dresdei puteau fi găsite pretutindeni. Întrucât era vorba de un monopol regal, Manufactura de Porţelan a Statului a devenit extraordinar de profitabilă pentru casa regală a Saxoniei. Astfel, poate că năbădăiosul alchimist al regelui

elector şi-a respectat, până la urmă, promisiunea neruşinată.

Când Augustus al II-lea a urcat pe tronul Saxoniei, în 1694, cartiere întregi ale Dresdei fuseseră devastate de un incendiu uriaş. Dovedindu-şi, încă o dată, caracterul energic şi firea autoritară, la câţiva ani după, regele a creat o autoritate pentru construcţii responsabilă în faţa guvernatorului oraşului - acelaşi conte Flemming care organizase alegerile pentru tronul Poloniei. În alte capitale, Londra şi Paris, unde marile incendii avuseseră drept rezultat planificarea urbană raţională, cel puţin ca tentativă, haosul medieval a fost, pur şi simplu, înlocuit de haosul renascentist. În cazul Dresdei, reglementările erau stricte şi - trebuie să o spunem - înţelepte. Clădirile de lemn au dispărut din centrul oraşului. Bisericile, palatele şi locuinţele private deopotrivă au fost supuse planificării şi unor limitări unice în Europa secolului al XVIII-lea.

În inima oraşului, la sud de fluviu, se află Zwinger (zidul exterior al castelului). În 1710, acolo a fost construit un palat din piatră. Matthäus Daniel Poppelmann, strălucitul arhitect care l-a servit pe Augustus în prima parte a domniei acestuia, şi sculptorul său de curte, Permoser, şi-au unit talentele pentru a crea o grădină fabuloasă, dominată de sculpturi şi de o scenă în aer liber, parte a unui complex extravagant de clădiri frumos decorate şi minunate prin voioşia pe care o degajau. Dinspre oraş se putea intra pe un pod şi pe o sub o poartă magnifică, Kronentor, deasupra căreia se afla o coroană aurie sculptată, susţinută de patru vulturi aurii, simbolurile regalităţii poloneze. Zwinger (aşa cum a continuat să fie numit) găzduia colecţia regală de artă, o colecţie de instrumente ştiinţifice uimitoare, un teatru, o sală de operă şi o oranjerie. În extravagantele săli de reuniune, cu acoperişul în formă de dom, erau găzduite baluri şi festivităţi în timpul iernii. A devenit una din cele mai faimoase clădiri din Europa, inclusă în aceeaşi categorie cu palatele Versailles, din Paris, şi Schonbrunn, din Viena.

Când regele elector locuia la Dresda, şirul neîntrerupt al festivităţilor de curte se concentra în acest palat. În interval de douăzeci de ani, au fost ridicate celelalte clădiri importante ale Dresdei: noul palat regal, numit în continuare castel, sau *Schloss;* Palatul Olandez, aflat chiar peste fluviu în zona cunoscută drept Neustadt (oraşul nou), care, pentru că moda se schimbă mereu foarte rapid, a devenit Palatul Japonez; celelalte palate impozante în stil baroc, construite pentru sfetnicii, amantele şi, deopotrivă, pentru bastarzii şi copiii legitimi ai regelui. A început construcţia - chiar dacă

lucrările s-au terminat în timpul domniei succesorului lui Augustus - şi la biserica catolică a curţii cu a sa criptă unde aveau să se odihnească, până în 1945, osemintele monarhilor din dinastia Wettin. Un pod, asemănător Punţii Suspinelor de la Veneţia, cu diferenţa că traversa o stradă şi nu un canal, făcea legătura dintre biserică şi palatul regal, astfel încât familia regală şi curtenii catolici să nu se expună privirilor vulgului protestant în drumul spre slujbă. Pentru a menaja sensibilităţile majorităţii protestante, porţile au fost încuiate în timpul ceremoniei de sfinţire din 1751 şi, până în 1806, în turla bisericii nu au bătut clopotele.

Dar cea mai măreaţă şi mai definitorie construcţie religioasă a Dresdei baroce nu a fost construită de vreunul dintre regii electori. Convertirea monarhului la catolicism, în 1697, provocase nelinişti.

În 1722, au început lucrările, pe locul unei biserici gotice demolate, la Frauenkirche, care avea să devină catedrala protestantă a Dresdei, dovada că credinţa lui Luther încă domina Saxonia. Construcţia nu a fost plătită de rege, ci din fondurile municipale. Autorul proiectului, George Bähr, era arhitectul-şef al oraşului şi, sub supravegherea sa, s-a ridicat o clădire extraordinară, diferită de orice altceva se construise sau avea să se construiască în Europa. Simplă la exterior, decorată superb în interior, biserica avea, conform tradiţiei, forma unei cruci, dar zona de rugăciune era circulară, opt coloane înalte şi uimitor de suple susţinând nu numai balcoane unde credincioşii se puteau aşeza, dar şi o cupolă uriaşă din calcar saxon care, în momentul terminării ei, douăzeci de ani mai târziu, avea să se ridice la o înălţime mai mare de nouăzeci de metri.

Frauenkirche a fost sfinţită în 1734, la un an după moartea lui Augustus cel Puternic. Avea o acustică extraordinară şi, în 1736, Johann Sebastian Bach a venit din Leipzig, unde locuia, pentru a inaugura orga bisericii. Aceasta fusese construită de Gottfried Silbermann - un fel de Stradivarius al orgilor - care, de asemenea, construise un instrument - unii spun de nedepăşit - şi în biserica curţii, aflată în apropiere. Frauenkirche, această capodoperă fără egal, cu domul său strălucitor, a dominat, asemenea catedralei St. Paul din Londra, vreme de mai bine de două secole, orizontul oraşului, simbol al ambiţiilor protestante şi al prosperităţii municipale.

Dresda a devenit un popas obligatoriu în marile tururi ale Europei. Picturile veneţianului Bernardo Bellotto surprindeau glorioasele realizări arhitectonice de pe malurile Elbei, piaţetele curate şi pieţele animate. Până la jumătatea secolului al XVIII-lea, când un alt Wettin - Augustus al III-lea - a ocupat tronurile Saxoniei şi Poloniei, iar

succesiunea pe linie catolică a fost asigurată, Dresda s-a afirmat ca una dintre cele mai frumoase capitale europene şi ca unul din cele mai proeminente centre culturale ale continentului. Se părea că pe „locuitorii pădurilor mlăştinoase” de demult îi aştepta un viitor de aur.

Cu toate acestea, nimic nu putea fi mai departe de adevăr, iar pericolul nu venea de la turci, de la hoardele cazace sau de la alţi duşmani ai civilizaţiei”. Omul care se pregătea să ordone distrugerea masivă a noii bijuterii a dinastiei Wettin era tot un german, cunoscut patron al artelor şi prieten al filozofilor francezi - Frederick al II-lea, rege al Prusiei şi virtuoz al flautului, cunoscut, mai târziu, de cei care l-au admirat, de la o distanţă sigură, drept Frederick cel Mare.

> A fost cea mai cumplită zi a vieţii mele. Până la 3 după-amiaza,. Biserica Crucii, clădirile administrative şi apartamentul meu erau toate în flăcări. M-am grăbit spre biroul guvernatorului (...) şi gândul la toate aceste distrugeri m-a îngrozit. Am rămas acolo o vreme şi, în jur de ora 5.00, bunul meu servitor a venit să mă anunţe că mi se transformase casa în scrum. Podul fusese distrus de bombe şi tot ceea ce se găsea în interior fusese distrus de foc... **[8]**

Era 19 iulie 1760. Aceste rânduri pline de groază au fost scrise de un înalt funcţionar şi scriitor, Gottlieb Wilhelm Rabener, prietenului său Ferber, secretar al cabinetului, aflat în acel moment în cealaltă capitală a regelui, Varşovia. Acolo, Augustus al III-lea, fiul lui Augustus cel Puternic, şi anturajul său se bucurau de siguranţa pe care le-o oferea distanţa ce-i separa de consecinţele imediate ale conflictului care avea să rămână în istorie sub numele de Războiul de Şapte Ani. Şi ce conflict teribil a fost! Cei care se gândesc la secolul al XVIII-lea ca la o epocă a manevrelor militare elegante conduse de regi şi punctate, din când în când, de bătălii între oameni cu peruci şi uniforme colorate, bătălii care îi afectau foarte puţin pe oamenii obişnuiţi, ar trebui să ia ca exemplu distrugerea Dresdei. Sau, poate că ar fi mai bine spus, una din distrugerile Dresdei.

Frederick al II-lea era un om foarte inteligent, foarte sensibil - chiar dacă sensibilitatea îi era foarte selectivă - şi unul din copiii răsfăţaţi ai Iluminismului european. Filozoful francez Voltaire se număra printre oaspeţii săi obişnuiţi şi la fel stăteau lucrurile cu mulţi alţi gânditori şi oameni de ştiinţă faimoşi. Regele prusac era însă şi un om instabil emoţional, un jefuitor lipsit de scrupule şi un distrugător de regate care nu lăsa nimic să se interpună în calea ambiţiilor sale militare sau teritoriale. Frederick pusese ochii pe acest vecin prosper şi plin de

strălucire, chiar din timpul primului război pe care îl purtase. Compara Saxonia cu un sac de făină. „Îl poţi lovi ori de câte ori doreşti şi tot va ieşi ceva.”

Profitând de disputa asupra succesiunii Habsburgilor, Frederick a preluat controlul de la austrieci asupra provinciei învecinate Silezia, o zonă foarte prosperă. La început, Augustus al III-lea, sperând să obţină câteva câştiguri facile, i-a sprijinit pe prusaci. Din nefericire, tratatele de pace au dat Prusiei Silezia, iar Saxoniei nimic.

Situaţia diplomatică se schimbase. Când războiul a izbucnit din nou, în 1745, Augustus al III-lea şi armatele saxone s-au situat de partea austriecilor. Era iarnă şi, în condiţiile unor temperaturi negative, pe o câmpie îngheţată situată la câţiva kilometri de capitala saxonă, prusacii au anihilat armata lui Augustus în bătălia de la Kesselsdorf, ocupând apoi Dresda. Aliaţii austrieci ai saxonilor jefuiseră ei înşişi, foarte metodic, oraşul înainte de a-l lăsa la mâna inamicului. Prusacii au jefuit ce mai rămăsese, apoi au cerut despăgubiri de război masive, ceea ce a generat o inflaţie galopantă şi a condus la foamete generalizată în rândurile civililor - o exemplificare mai puţin plăcută a metodelor aplicate de „regele-filozof'. Dar lucrurile aveau să stea mult mai rău data următoare.

Războiul de Şapte Ani a izbucnit în august 1756. Între timp, forţa armatei saxone fusese redusă la aproape jumătate în încercarea de a acoperi găurile din finanţele statului, deşi cheltuielile monarhului pe diferite plăceri, construcţii şi ceremonii nu fuseseră reduse pe măsură. El şi miniştrii săi plănuiseră să ducă o politică de neutralitate strictă - de parcă ar fi fost alegerea sa. Pe 28 august, primul său ministru, contele von Brühl, a primit o notă din partea lui Frederick al II-lea prin care acesta cerea dreptul de a tranzita, fără oprelişti, teritoriul Saxoniei. A doua zi, fără să mai aştepte vreun răspuns, trupele prusace au trecut graniţa. Toată lumea a fost - se spune - uimită de utilizarea, de către Frederick, a elementului-surpriză [9] , lucru care îi stătea, de fapt, în fire.

În două săptămâni, prusacii erau din nou în Dresda, tratând capitala ca pe un oraş prusac şi Saxonia ca pe o provincie cucerită.

După ce şi-a abandonat mai întâi capitala şi apoi armata, Augustus al III-lea s-a retras în fortăreaţa de la Königstein, de pe malul drept al Elbei - unde fuseseră deja mutate multe din cele mai preţioase comori şi picturi ale familiei regale. În octombrie, a ajuns la un compromis cu prusacii, care îi ofereau lui Frederick comanda trupelor saxone, în schimbul permisiunii acordate regelui elector şi miniştrilor săi de trecere liberă spre celălalt regat aflat în stăpânirea acestuia, Polonia.

Acolo a fost obligat să rămână pe durata întregului război. Şi aşa a şi făcut.

Bogăţia de minereuri a Saxoniei, prosperitatea adusă de comerţ şi belşugul recoltelor au fost toate utilizate fără scrupule în folosul efortului de război al lui Frederick cel Mare. Tinerii Dresdei au fost recrutaţi cu arcanul în armata prusacă.

Artiştii, meşteşugarii, actorii şi cântăreţii care se înghesuiseră la Dresda în perioada de dezvoltare a oraşului, pentru a satisface setea de plăceri aparent fără limită a membrilor dinastiei Wettin, au dispărut acum la fel de repede cum veniseră. La un moment dat, comandantul prusac al oraşului a ordonat distrugerea a sute de case, pentru a permite desfăşurarea artileriei în cazul unui asediu. Cei rămaşi fără case au fost obligaţi să ceară adăpost şi ajutor din partea concetăţenilor lor deja încercaţi de soartă. Boala şi sărăcia băntuiau oraşul. În 1757, la Dresda au fost înregistrate 4454 de înmormântări şi numai 1647 de botezuri.

Soarta războiului a fost indecisă. În 1759, prusacii au abandonat oraşul în grabă şi locul lor a fost luat de austrieci. Au urmat alte rechiziţii. Alte taxe. Alţi soldaţi turbulenţi găzduiţi în locuinţe supraaglomerate. Iar în anul următor a venit, din nou, rândul prusacilor încăpăţânaţi şi imposibil de potolit.

În vara lui 1760, o armată numeroasă a asediat garnizoana formată din 14000 de austrieci. Pe 19 iulie, a început bombardamentul masiv şi neîncetat, descris în scrisoarea lui Rabener. Prusacii au tras nu numai ghiulele de treizeci de livre, dar au lansat şi, după cum descria Rabener, bombe incendiare umplute cu petrol - ca o premoniţie sinistră a sorţii Dresdei în secolul XX. Grenadierii prusaci au aruncat bombe de mână la etajele superioare ale clădirilor. Străzi întregi au fost incendiate.

Jumătate din zona construită a oraşului a fost distrusă. Multe din cele mai frumoase palate ale oraşului au fost distruse - Palatul Turcesc, unde Augustus al III-lea îşi celebrase căsătoria, vila inteligentului, dar şi coruptului prim-ministru al regelui elector, contele Brühl - şi numeroase alte case frumoase de burghezi au fost transformate în moloz şi cenuşă. Frauenkirche a supravieţuit - proiectilele prusacilor ricoşau de pe cupola sa, precum „boabele de mazăre pe carapacea unei ţestoase” -, dar mult preţuita şi mai vechea Biserică a Crucii (Kreuzkirche) a fost nimicită, imensa sa turlă de lemn luând foc şi prăbuşindu-se, aruncând flăcări şi pe clădirile învecinate şi răspândind astfel incendiul.

Apărătorii austrieci, îngropaţi în adăposturile lor şi supuşi normelor

brutale de disciplină obişnuite pentru secolul al XVIII-lea, au rezistat. Nu acelaşi lucru se poate spune şi despre locuitorii oraşului. Refugiaţi cuprinşi de panică se îndreptau, în număr mare, spre nord, peste Elba. Încă o dată, cetăţenii înfometaţi s-au văzut nevoiţi să se bazeze pe mila vecinilor mai norocoşi sau mai prosperi, pentru hrană, îmbrăcăminte şi adăpost. Aflat la Varşovia, regele Augustus al III-lea a trimis un alt mesaj de ajutor, îndemnându-i pe locuitorii Dresdei să aibă curaj, să-şi continue viaţa şi să nu părăsească oraşul în aceste momente dificile.

Curăţarea ruinelor a fost un proces lent şi dureros. În medie, cincizeci de căruţe încărcate cu moloz ieşeau zilnic pe porţile oraşului, după redeschiderea acestora în 1761, şi lucrurile au continuat mai mulţi ani. Inflaţia galopantă, penuria de alimente, criminalitatea endemică, utilizarea unei monede cu un conţinut tot mai mic de metale preţioase au întinat imaginea mândriei capitale de altădată. Războiul de Şapte Ani a luat sfârşit în 1763. O sută de mii dintre supuşii lui Augustus al III-lea muriseră în timpul războiului şi al ocupaţiei. Populaţia Dresdei scăzuse dramatic, de la şaizeci şi două la treizeci şi şase de mii.

Augustus al III-lea a revenit, în vara lui 1763, în oraşul său reşedinţă acum devastat. A fost profund şocat de distrugerile pe care le-a văzut. Oraşul, care se numărase printre minunile Europei, acum nu mai exista. Câteva luni mai târziu, regele elector şi contele Brühl au murit. Tronul Poloniei a trecut din posesia saxonilor în cea a fostului amant al Ecaterinei cea Mare, Stanislaw Poniatowski. Moştenitorul dinastiei Wettin, Friedrich Christian, a murit câteva luni mai târziu de rujeolă, la numai patruzeci şi unu de ani, fiind succedat de fiul său de treisprezece ani, un alt Frederick Augustus. Acesta avea să domnească mai bine de şase decenii.

Cinci ani mai târziu, un tânăr vizitator însetat de cunoaştere a sosit de la Frankfurt şi a urcat în turla Bisericii celor Trei Regi din Neustadt, partea nouă a Dresdei. A privit de la înălţime către ceea ce mai rămăsese din oraş şi mai târziu a relatat:

> Dresda nu mai există. Locurile cele mai frumoase şi mai renumite au fost transformate în cenuşă. Palatele şi străzile sale cele mai măreţe, unde arta şi splendoarea se întreceau una pe cealaltă, nu sunt altceva decât grămezi de pietre. .. cei mai bogaţi cetăţeni au sărăcit pentru că puţinul ce a scăpat de flăcări le-a fost luat prin jaf... Oricine a văzut acest oraş înainte, în întreaga sa glorie şi înflorire, şi îl priveşte acum, trebuie să fie lipsit de inimă ca să nu fie foarte mult mişcat de starea jalnică în care se află şi să nu verse o lacrimă de milă. **[10]**

Johann Wolfgang von Goethe, cel mai mare scriitor şi umanist al Germaniei, nu împlinise încă douăzeci de ani când a aşternut pe hârtie această scrisoare. Nu degeaba a făcut faimoasă povestea inteligentului Faust, care, pentru a avea tot ce-şi dorise, făcuse un pact cu diavolul. Tânărul Goethe a fost martorul decăderii Dresdei de pe culmile bogăţiei şi ale gloriei, în hăul sărăciei şi al disperării. Conducătorii săi încercaseră să obţină gloria, dar nu rămăseseră decât cu o mână plină de ţărână.

Cine a spus că trecutul nu este decât o oglindă îndepărtată?

3. Florenţa de pe Elba

Uimitor, în numai câteva decenii, Dresda a redevenit mai faimoasă şi mai iubită decât înainte. Începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea, vechile fortificaţii ridicate în ultima parte a Evului Mediu, pentru a o proteja în timpul războaielor religioase, au început să fie demolate. O întreagă fâşie de pământ situată de-a lungul Elbei a fost donată de Augustus al III-lea primului său ministru, contele Brühl, care a dărâmat zidurile şi a transformat zona într-o terasă privată pe malul fluviului, unde a creat o grădină decorativă. Cincizeci de ani mai târziu, când ruşii au ocupat Dresda, guvernatorul numit de ţar în fruntea oraşului, prinţul Repnin-Volokovski, a insistat în favoarea deschiderii pentru public a grădinilor de pe terasă. Nu a trecut mult şi acolo s-au deschis cafenele şi restaurante, legătura cu Altstadt fiind realizată prin intermediul unor scări sculptate. Parcul, cunoscut şi astăzi drept Terasa Brühl (Brühlsche Terrasse), a devenit unul dintre cele mai frumoase locuri de promenadă ale Europei, asemeni Bois de Bologne, Hyde Park sau Unter den Linden, unde filfizoni şi prostituate, familii şi vagabonzi, deopotrivă, puteau lua aer şi se puteau odihni.

Astfel, la începutul secolului al XIX-lea, prietenul lui Goethe, scriitorul Johann Gottfried Herder, remarca: „În ceea ce priveşte comorile sale culturale, Dresda a devenit o Florenţă a Germaniei”. **[11]** Descrierea a prins. Elbflorenz - Florenţa de pe Elba - a devenit denumirea general acceptată, întâlnită peste tot, de la ghidurile turistice, la discursurile politice.

Nu numai clădirile au adus Dresdei acest titlu măgulitor. Mijlocul secolului al XIX-lea a văzut giganţi ai culturii, precum Carl Maria von Weber, Schumann, Wagner, Caspar David Friedrich şi Ibsen, stabilindu-se pe Elba, mulţi având slujbe plătite de Coroană. Dresda ieşise din impasul anului 1760.

Dincolo de orice altceva, pierderea coroanei poloneze a întors atenta electorilor (regi în Saxonia după 1806) înapoi spre domeniul lor strămoşesc şi consecinţele au fost benefice. A existat o excepţie în epoca napoleoniană, când tradiţionala înclinaţie a dinastiei Wettin spre alianţele păguboase a afectat şi noua generaţie. Vreme de câţiva ani, ca o palidă amintire a reuşitelor tatălui şi bunicului său, Frederick Augustus al Saxoniei (a domnit între 1768 şi 1827) a devenit şi mare duce al Varşoviei, un fel de mini-Polonie. Titlul îl deţinea datorită lui Napoleon Bonaparte, al cărui aliat loial a rămas până la sfârşit.

Ca pedeapsă, când Franţa a capitulat în 1814, Frederick Augustus a pierdut nu numai vremelnicul său mare ducat polonez, ci şi aproape jumătate din regatul strămoşesc, în favoarea noului superstat prusac născut în urma războaielor provocate de Revoluţia Franceză. Şi a avut noroc că nu l-a pierdut în întregime.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea a însemnat pentru Dresda, ca şi pentru restul Germaniei, o perioadă de transformări economice şi sociale decisive, în faţa cărora monarhii şi-au apărat prerogativele cu o hotărâre neclintită, deşi din start sortită eşecului. Cu toate acestea, după 1830, a început să funcţioneze un parlament bicameral (ales de un electorat restrâns, nu de poporul periculos). Mica comunitate evreiască din Dresda a primit drepturi civile. Câţiva ani mai târziu, a început construcţia faimoasei sinagogi din Dresda, una din cele câteva capodopere din oraş concepute de marele Gottfried Semper, arhitect şi democrat înflăcărat. Primul vas cu zbaturi, *Queen Maria,* a fost lansat pe Elba în 1837. Au urmat şi altele, punându-se astfel bazele flotei care brăzdează şi azi fluviul. În 1839, a fost finalizată calea ferată dintre Leipzig şi Dresda, prima din Germania care lega două oraşe importante.

Însă, din multe puncte de vedere, Saxonia rămăsese în urmă. Abia în 1861, la mult timp după ce Prusia şi alte state mai dinamice o făcuseră, guvernul saxon a acordat libertatea de profesie. Această măsură a abolit, în cele din urmă, restricţiile medievale şi a desfiinţat breslele care asiguraseră de veacuri supravieţuirea meşteşugarilor, dar, în egală măsură, blocaseră inovaţia, iniţiativa şi mobilitatea persoanelor, esenţiale pentru dezvoltarea economică.

Obiectivul principal al politicii externe saxone a rămas, ca şi până atunci, limitarea dominaţiei prusace şi, înainte ca acest tip de politici să iasă de sub controlul monarhilor din dinastia Wettin, a mai urmat o alianţă dezastruoasă. Scurtul, dar decisivul conflict din 1866, dintre Prusia şi Austria, pentru controlul spaţiului german, a găsit Saxonia în tabăra celei din urmă alături de majoritatea celorlalte state germane, mari sau mici. Saxonia a terminat războiul în tabăra învinşilor. Din nou. Dar, în curând, lucrurile aveau să se schimbe. Războiul din 1870-1871, dintre Prusia şi Franţa, în care au fost implicate forţat şi alte armate germane, a condus nu numai la o victorie decisivă, dar a generat şi un val de patriotism care a şters, în cele din urmă, diviziunile istorice dintre statele germane.

Pe 18 ianuarie 1871, în Sala Oglinzilor din Versailles-ul cucerit, reprezentanţii statelor germane l-au aclamat, la cei şaptezeci şi trei de ani ai săi, pe bătrânul şi căruntul rege Wilhelm al Prusiei în noua sa

calitate împărat al Germaniei. Noua Germanie includea patru regate, şase mari ducate, cinci ducate, şapte principate şi trei oraşe libere. Acestea şi-au păstrat tronul sau senatul, precum şi multe dintre vechile drepturi, dar puterea s-a mutat la Berlin. Statelor mai mari, inclusiv Saxoniei, li s-a permis să-şi păstreze propriile armate, uniformele şi tradiţiile, dar, în caz de război, aveau datoria să răspundă chemării comandantului suprem al Reichului (a se citi: Prusiei). Împăratul şi cancelarul său dictau politica externă şi influenţau, în mare parte, evoluţia economică, militară şi politică a noului Reich.

Brusc, în inima Europei, acolo unde de secole existaseră doar slăbiciune şi discordie, unde dominaseră invidia şi diferenţele, exista o naţiune de şaizeci de milioane de oameni. Industrializându-se rapid şi extinzându-şi suveranitatea din Alsacia-Lorena până la Posen (Poznan), în est, noul Imperiu German putea mobiliza o armată care, recent, se dovedise invincibilă în faţa Austriei şi a Franţei, două din superputerile continentale ale vremii.

E adevărat că unitatea Reichului fusese obţinută prin sânge şi nu prin persuasiune - următoarele trei sferturi de veac aveau să fie martorele materializării, în cele mai mici şi mai teribile detalii, a consecinţelor acestui fapt. Cu toate acestea, a existat un moment de bucurie veritabilă. Ostilităţile şi eşecurile trecutului au fost uitate (sau reinterpretate) şi noul sentiment al puterii, credinţa că totul era posibil, era din plin savurat.

Competiţia dintre Saxonia şi vechea sa rivală, Prusia, fusese decisă în favoarea celei din urmă. După bătălia de la Kesselsdorf, de la care se scursese mai bine de un secol, lupta devenise din ce în ce mai inegală. Pentru moment, cel puţin, urmările „înfrângerii" Saxoniei se dovedeau a fi în totalitate pozitive. Responsabilitatea neîncetată pe care o implica statutul de capitală a unui stat cu ambiţii războinice dispăruse şi, în consecinţă, oraşul a devenit un loc mult mai liniştit, renumit în întreaga Europă şi în America pentru frumuseţea sa, pentru rafinamentul civilizat şi, în general, pentru un stil de viaţă care, la sfârşitul secolului XX, ar fi fost caracterizat drept „relaxat".

Cele patru decenii scurse între unificarea germană şi izbucnirea Primului Război Mondial au însemnat o nouă perioadă de înflorire pentru oraşul istoric al lui Augustus cel Puternic, înflorire care a egalat şi chiar a depăşit dezvoltarea înregistrată în alte părţi ale Reichului. Creşterii de patru ori a populaţiei, în acest interval, i s-a răspuns prin construcţia de clădiri de apartamente proiectate cu grijă şi prin dezvoltarea rapidă a suburbiilor aerisite şi rustice. Şi, în

condiţiile în care căile ferate traversau în toate direcţiile Europa, precum arterele şi venele vitale ale unui organism, dezvoltarea explozivă a turismului de masă a fixat Dresda şi mai ferm pe harta vieţii culturale şi artistice a Europei. În plus, perioada a fost martora expansiunii industriilor moderne de consum, pe care nu numai că Dresda le-a adoptat, dar, într-un număr de cazuri disproporţionat de mare, s-a aflat la originea lor.

Sutienul a fost inventat la Dresda de *Fräulein* Christine Hardt, în 1889. (Un amănunt şi mai picant, primul şi ultimul gauleiter al Saxoniei naziste fusese, în trecut, fabricant de lenjerie intimă scăpătat.) Oraşul se poate mândri şi cu faptul că a fost primul loc din Europa unde au fost produse ţigareta (iniţial, manual, apoi cu ajutorul maşinilor), filtrul de cafea, plicul de ceai, pasta de dinţi la tub („Chlorodont") şi prezervativul din latex. Ah, şi să nu uităm, a devenit un centru important al producţiei de maşini de scris şi de aparate de fotografiat. Clasica maşină de scris portabilă construită de Seidel şi Naumann a devenit cunoscută în toată lumea. Iar Carl Zeiss îşi construia - e adevărat - lentilele şi oglinzile speciale la Jena, dar, când a venit vorba de producerea de aparate de fotografiat destinate publicului, s-a bazat pe mâinile îndemânatice şi ochii ageri ai muncitorilor din Dresda. Multe alte companii în afară de Zeiss aveau să construiască fabrici la Dresda, transformând producţia de aparate de fotografiat în principala industrie a oraşului.

Elementul definitoriu era luxul la preţuri rezonabile, bunuri concepute pentru a oferi plăcere numărului din ce în ce mai mare de oameni relativ obişnuiţi care aveau bani, timp liber şi gust - sau cel puţin aspirau la toate acestea. Preponderenţa comenzilor curţii regale modelase compoziţia forţei de muncă în trecut. Manufacturarea cu exactitate şi răbdare a bunurilor era punctul forte al muncitorilor şi muncitoarelor din Dresda. *Feinarbeit,* după cum spun germanii. Muncă de precizie. Muncitorii calificaţi ai Dresdei răspunseseră secole la rând capriciilor regilor şi nobililor; acum furnizau bunuri unei clase mijlocii prospere, care îşi dorea lucruri frumoase şi confort cu o pasiune ce, în felul ei, o egala pe cea a lui Augustus cel Puternic. La sfârşitul secolului al XIX-lea, suveranul nu mai era consumatorul. Consumatorul era suveran.

Astfel s-a făcut trecerea către secolul XX. Dresda părea a fi deopotrivă simbolul a ceea ce era mai bun din vechea şi din noua lume. **[12]**

În mare măsură datorită impunerii unei planificări urbane stricte - Dresda a devenit primul oraş din lume care a acceptat noţiunea de

dezvoltare zonală -, oraşul a devenit o metropolă cu patru sute de mii de locuitori (o jumătate de milion, în 1920) şi şi-a păstrat, în acelaşi timp, renumele de oraş-grădină printre metropolele europene. Nu a fost permisă construirea de noi fabrici în zonele vechi ale oraşului, chiar dacă unele ateliere şi depozite au supravieţuit nebăgate în seamă, iar activitatea lor a continuat. Câteva dintre clădirile mai recente - noile ministere regale situate pe malul nordic al Elbei, muzeul în stil neoclasic şi clădirea arhivelor, cunoscută drept Albertinum după numele regelui care a dispus construirea sa în anii '80 ai secolului al XIX-lea - au fost criticate pentru că prin masivitatea lor disproporţionată urmau stilul prusac şi erau construite din piatră dură adusă din afara statului. În ansamblu însă, Dresda nu a fost distrusă sau urâţită în încercarea de a adapta oraşul populaţiei sale mult crescute şi numărului mare de slujbe necesare acesteia.

1 Dresda antebelica, noaptea

Deşi în centrul oraşului se construise intens, parcurile regale şi spaţiile verzi ale municipalităţii au supravieţuit. Încă din deceniul al cincilea al secolului al XIX-lea, se luase hotărârea să nu se permită construirea de căi ferate care să traverseze centrul istoric, sau crearea unui inel de căi ferate în jurul oraşului, care să afecteze suburbiile, aşa cum se întâmplase în alte cazuri. Bineînţeles că existau săraci. Bineînţeles că exista un imens spaţiu locativ care, câteva decenii mai

târziu, avea să fie considerat primitiv şi nesănătos - afecţiunile respiratorii şi de plămâni reprezentau o problemă trecută sub tăcere a Dresdei istorice -, dar nu existau ghetouri exclusiv muncitoreşti, nici mahalale dezumanizante ca în Glasgow, New York sau în Berlinul desfigurat de expansiunea explozivă a populaţiei, unde, chiar şi după opiniile cele mai moderate, densitatea populaţiei era de două ori mai mare decât la Dresda.

Mai ales în inima Dresdei coexistau, într-o măsură remarcabilă, aşa cum o făcuseră şi în Evul Mediu, cetăţenii înstăriţi şi cei aflaţi la limita subzistenţei, cu diferenţa că viaţa lor se desfăşura acum în condiţii mult mai salubre. Era un loc în care puteai duce o viaţă fericită şi, după standardele valabile la începutul secolului XX în alte părţi ale Europei şi ale Americii, puteai duce o viaţă chiar foarte fericită.

Dresda a devenit, astfel, o atracţie turistică foarte populară, ceea ce a încurajat construirea mai multor hoteluri şi pensiuni confortabile, precum şi a unui număr de spaţii de distracţii şi a unor restaurante. În plus, mulţi americani şi europeni înstăriţi veneau în vizite prelungite sau se stabileau aici permanent. Arhitectura de invidiat, viaţa culturală foarte activă (chiar dacă nu avangardistă), clima plăcută, superba zonă rurală înconjurătoare şi costul relativ scăzut al vieţii, toate acestea atrăgeau mii de străini la Dresda, în calitate de rezidenţi pe termen lung. Existau - după cum o arăta pastorul Hoch - biserici britanice, americane şi ruse. Existau şi pensioane internaţionale pentru tinerele domnişoare. Acestea şi din cauză că, pe durata iernii, o bună parte a aristocraţiei şi a marii burghezii din Europa Centrală vizita Dresda pentru balurile organizate aici, baluri care jucau, în acelaşi timp, rolul unor pieţe ale căsătoriilor.

Din nou însă, exact în momentul în care Dresda părea să-şi fi găsit drumul spre un echilibru desăvârşit, unde toate plăcerile vieţii puteau fi savurate, călăreţii întunericului care galopaseră ultima dată în direcţia ei, în 1760, îşi îndreptau din nou armăsarii în direcţia Florenţei de pe Elba.

4. Ultimul rege al Saxoniei

Înainte de 1914, Dresda era foarte atrăgătoare, din multe puncte de vedere, mai ales pentru cei cu venituri consistente, dar, chiar şi aşa, nu era vorba de o idilă de operetă. „Multe familii trebuiau să folosească orice resursă imaginabilă de venituri, inclusiv munca copiilor, mai multe slujbe şi subînchirierea camerelor. Pentru mii de cetăţeni, condiţiile de viaţă inacceptabile, spaţiile înghesuite şi neigienice erau dăunătoare", susţine o istorie recentă a oraşului. **[13]** În aceste rânduri, istoricul descrie pitorescul şi mult apreciatul cartier Altstadt din Dresda.

Şomajul era răspândit şi aveau loc numeroase manifestaţii muncitoreşti, cea mai faimoasă dintre ele fiind greva muncitorilor din industria tutunului, din 1903. Între 1903 şi 1909, 185 de conflicte de muncă au afectat 1400 de fabrici, iar alte 22 de greve, urmate de blocarea producţiei fabricilor, au afectat 250 de întreprinderi. Partidul Social-Democrat, de orientare marxistă, a câştigat majoritatea locurilor din Reichstagul Saxoniei, iar statul a devenit cunoscut drept „Regatul Roşu".

În egală măsură, Dresda putea reprezenta un centru al artelor şi al culturii, dar nu tot ceea ce hrănea această bogăţie era atractiv sau chiar acceptabil. Tânărul Richard Wagner trăia deja de câţiva ani în Dresda când, în 1843, a fost numit dirijor la Opera Regală din oraş. *Rienzi* şi *Olandezul zburător* şi-au avut premierele aici. *Tannhäuser* şi *Lohengrin* au fost compuse aici. Tot aici a început să lucreze şi la ceea ce avea să devină *Cântecul Nibelungilor*. Democrat convins, în acea etapă a vieţii sale, Wagner a făcut greşeala de a lua partea revoluţionarilor, în timpul evenimentelor din 1848-1849. În ciuda faptului că activităţile sale subversive s-au redus la gărzile făcute în turla vechii Kreuzkirche, după reinstalarea vechiului regim cu ajutorul baionetelor prusace, a fugit din Dresda, unde fusese emis un mandat de arestare pe numele său. Amnistia oficială nu a venit decât în 1861, când Wagner era deja pe cale să devină cel mai faimos compozitor al epocii sale, dar şi, bineînţeles, un antisemit vehement şi notoriu.

Împreună cu ascensiunea stângii, Dresda devenea şi martora unei foarte vizibile ascensiuni a extremei drepte, ascensiune cu la fel de multe consecinţe negative. Primarul veteran al Dresdei (a ocupat funcţia între 1895 şi 1915), Gustav Otto Beutler, era el însuşi un susţinător ardent al cauzelor „naţionale". Organizaţii precum

Societatea Graniţelor Orientale (antipoloneză), Liga Navală (Flottenverein), activa şi profund rasista Ligă Pangermană (Alldeutscher Verband), adeptă a darwinismului social, erau foarte influente în oraş. Liga Pangermană includea „un număr ameţitor de demnitari din clasele mijlocii şi superioare ale populaţiei, printre aceştia şi câţiva deputaţi din Reichstag şi parlamentul statului (Landtag), precum şi numeroşi oficiali municipali şi consilieri”. [14]

Pentru mulţi dintre locuitorii săi, oraşul lor rămânea ceea ce fusese vreme de veacuri: o fortăreaţă la frontiera slavă. Ca un ecou neîntrerupt al vechilor conflicte, erau organizate boicoturi foarte eficiente ale produselor străine - în special cehe. Au fost introduse reglementări ce interziceau autorităţilor municipale să angajeze muncitori sezonieri de origine poloneză sau cehă, iar Asociaţia Studenţilor Germani din Dresda s-a declarat foarte mândră, în 1900, „nonevreiască”.

În Dresda, ca şi în alte oraşe ale Reichului, a apărut un grup imens de funcţionari plătiţi şi de comercianţi, care se simţeau superiori proletariatului, dar pe care calitatea de salariat îi excludea din vechea clasă mijlocie liber-profesionistă. [15] Această clasă îşi compensa statutul social şi economic incert prin susţinerea, cu un plus de entuziasm, a politicii de putere şi de expansiune naţională. Între 1898 şi 1907, un număr impresionant de congrese şi conferinţe ale organizaţiilor radicale de dreapta au avut loc la Dresda, sprijinite financiar, în multe cazuri, de autorităţile municipale şi avându-l pe primarul Beutler în prim-plan.

Înainte de 1914, stilul de viaţă al Dresdei era, la prima vedere, relaxat şi sub dominaţia artelor, însă o mare parte a vieţii sale politice era autoritară, iar vechile intoleranţe ardeau mocnit sub tenul perfect îngrijit al oraşului. Toate acestea aveau să devină mult mai evidente odată cu plecarea vechilor conducători şi cu venirea unor vremuri mai grele.

În 1914, familia regală saxonă domnea de 825 de ani. În 1899, la cea de-a opt suta aniversare a dinastiei Wettin, serbările din Dresda şi din toată Saxonia au fost grandioase şi pline de culoare. Mai aveau patru ani şi câteva luni la dispoziţie. Acest rege al Saxoniei avea să fie şi ultimul.

În iulie 1914, Frederick Augustus al III-lea şi familia sa se aflau într-o vacanţă în Alpi, când a sosit o telegramă care îl avertiza în legătură cu criza europeană. La începutul lunii august 1914, Germania şi aliata sa, Austria, se aflau deja în stare de război cu Marea Britanie, Franţa şi

Rusia.

Dresda a suferit, asemeni altor oraşe germane, de pe urma lipsurilor şi a foametei cauzate de nemiloasa blocadă navală britanică - ea a ucis, se spune, mai mulţi civili germani decât campania aliată de bombardamente din al Doilea Război Mondial. [16] Cu măreţele sale palate şi cu superbele sale clădiri publice, Dresda a devenit un oraş al spitalelor şi al centrelor de recuperare. Şi cel puţin 120000 dintre tinerii Saxoniei - dintr-o populaţie totală de cinci milioane - au murit în tranşee pentru Kaiser, pentru rege şi pentru patrie. Din populaţia de o jumătate de milion a Dresdei, înjur de 14000 au fost ucişi - procent situat deasupra mediei statului - mulţi alţii rămânând invalizi sau fiind afectaţi psihic. [17]

Dacă e să credem relatarea fiului său, regele Frederick Augustus s-a numărat printre acei germani care au lansat ideea unui compromis cu Marea Britanie şi Franţa, în ultima parte a războiului. [18] Poate că îşi dădea seama că măcelul distrugea nu numai armata germană, ci întregul sistem social şi politic în fruntea căruia se aflau monarhi ca el. Din nefericire, în 1917, Germania nu era nimic altceva decât o dictatură militară. Generalii Ludendorff şi Hindenburg - două personaje care aveau să joace roluri-cheie în ascensiunea fostului caporal Adolf Hitler - exercitau puterea reală. Cu excepţia Kaiserului Wilhelm al II-lea, ceilalţi monarhi germani contau aproape la fel de puţin ca politicienii din Reichstag, cu ale lor discursuri patetice şi rezoluţii de pace.

Spre sfârşitul lui 1918, în condiţiile în care armata germană intrase într-o retragere inexorabilă, iar penuria de alimente atingea nivelul de criză, au izbucnit proteste ale stângii şi revolte la Dresda şi Leipzig, situaţie repetată în alte mari oraşe germane. Extrema dreaptă, radicalizată şi ea de război, a răspuns cu aceeaşi monedă. Pe 2 noiembrie 1918, a fost organizat la Dresda un mare miting al autoproclamatului Comitet Popular pentru Apărare Naţională (Volksausschuss für Nationale Verteidigung), care reunise toate grupările patriotice, rasiste şi conservatoare. Au fost lansate apeluri la „războiul total”.

Dar apelurile au rămas fără ecou. În a doua săptămână a lui noiembrie, la Dresda a izbucnit revoluţia. Birourile poştei şi ale telegrafului, sediul poliţiei şi principalele clădiri guvernamentale au fost ocupate de insurgenţi de stânga înarmaţi, mulţi dintre ei soldaţi şi de multe ori conduşi de aviatori rebeli sosiţi de la aerodromul din Grossenhain. Aceştia erau în contact cu soldaţii şi marinarii revoluţionari din restul Germaniei prin intermediul noului fenomen,

radioul. Steagul roşu a fost arborat deasupra Schloss-ului regal. Un Consiliu al Muncitorilor şi Soldaţilor a fost reunit în grabă şi înghesuit în faimosul Circ Sarrasani de pe malurile Elbei. Delegaţii au proclamat detronarea regelui.

Elementele naţionalist-conservatoare, care vorbiseră cu atâta curaj în urmă cu o săptămână despre represiune şi salvarea naţiunii, păreau să fi dispărut complet. Regele a fugit cu o ambarcaţiune până la palatul de la Moritzburg, la o oră distanţă de Dresda, apoi spre un castel aflat ceva mai departe spre est.

Pe 13 noiembrie 1918, Frederick Augustus al III-lea Wettin, ultimul rege al Saxoniei, a abdicat oficial, punând capăt celor 829 de ani de domnie a unei singure dinastii. Câteva zile mai târziu, a trecut graniţa în Silezia prusacă, stabilindu-se la Sibyllenort, unul dintre domeniile strămoşeşti ale familiei sale. Acolo şi-a trăit viaţa foarte discret până la moartea sa din 1932, respectat chiar şi de cei care îl răsturnaseră. Foştii săi supuşi încă relatează o foarte cunoscută - deşi probabil apocrifă - poveste despre replica cu tâlc, rostită în dialect saxon, a regelui în momentul în care îşi părăsea capitala pentru ultima oară: *Also, Kinder, dann machd eiern Drägg alleene!* („Aşadar, copii, de acum încolo va trebui să vă descurcaţi singuri!")

„Copiii", oricât de entuziasmaţi ar fi fost să se vadă, în sfârşit, stăpâni pe propriile destine, nu aveau să considere perioada de după 1918 drept una fericită. Amestecul de revoluţionari idealişti şi democraţi plini de speranţă, care proclamaseră „Republica Socială a Saxoniei", nu era ţinut laolaltă decât de obiective pe termen scurt. Pe termen lung însă, nu erau sortiţi să-şi continue cooperarea.

În ceea ce priveşte extrema dreaptă din Dresda, aceasta nu era moartă, ci pândea, aşteptând momentul favorabil.

După revoluţia din 1918, a circulat o anecdotă care suna cam aşa: dacă le-ai spune muncitorilor germani să ocupe gara, bineînţeles că ar face-o, dar, mai întâi, s-ar aşeza organizat la coadă ca să cumpere bilete. Luând în considerare extraordinara importanţă a evenimentelor din Germania şi Saxonia, din ultimele luni ale lui 1918 şi începutul lui 1919 - înfrângerea naţională, răsturnarea dinastiilor, revolte de stradă, schimbări politice radicale -, întregul proces a fost relativ ordonat şi lipsit de vărsări de sânge, dacă îl comparăm cu alte locuri şi momente din istorie.

Asta nu înseamnă că nu au existat victime. În mai 1919, după ce socialiştii moderaţi au câştigat alegerile, o demonstraţie a veteranilor de război organizată la Dresda împotriva creşterii preţurilor şi a lipsei

asistenţei statului a scăpat de sub control. Neuring, ministrul social-democrat de Război, a fost târât afară din biroul său de către demonstranţi şi aruncat în Elba, de pe istoricul Pod Augustus. Când nefericitul politician a încercat să înoate spre mal, trăgători neidentificaţi din rândurile veteranilor adunaţi pe pod l-au împuşcat mortal în momentul în care se afla încă în apă. Peste numai câteva zile, a fost declarată legea marţială şi „consiliile muncitorilor" care mai existau la Dresda şi în Leipzig au fost dizolvate cu ajutorul armatei.

Saxonia a devenit atunci ceea ce se credea a fi un regim parlamentar model, bazat pe social-democraţia moderată care a dominat mulţi ani după aceea viaţa politică. În acelaşi timp însă, confruntarea dintre extrema stângă şi cea dreaptă era la fel de dură ca şi în restul Germaniei şi poate chiar mai mult decât atât. Clasa mijlocie saxonă, umilită de Tratatul de la Versailles, cu economiile afectate de hiperinflaţie, plină de resentimente faţă de drepturile muncitorilor acordate prin lege, după 1918, regretând privilegiile pierdute şi îngrijorată de viitorul copiilor, se simţea străină de noua stare de lucruri. Majoritatea tânjeau după zilele de demult, zile ale ordinii şi autorităţii, ale regilor, generalilor şi profesorilor care ştiau cum să conducă şi ale muncitorilor care îşi ştiau locul. Şi în nici un loc aceste lucruri nu erau mai valabile decât la Dresda, unde erau atât de mulţi avocaţi, funcţionari şi universitari conservatori. Pentru a învinge ostilitatea acestui grup-cheie, democraţia avea nevoie de stabilitate. Dar stabilitatea a fost exact lucrul de care nu a beneficiat.

A existat o scurtă perioadă de relativă prosperitate la mijlocul deceniului al treilea. Turismul în Dresda şi-a revenit într-o oarecare măsură. Nu mai era vorba de călătorii bogaţi din perioada antebelică veniţi pe cont propriu, ci de turişti care veneau cu trenul şi făceau tururi rapide ale oraşului şi ale zonei rurale din împrejurimi cu autobuzele. Era o contribuţie substanţială la economia oraşului, dar nu mai era vorba de subvenţiile neîntrerupte cu care Dresda se obişnuise înainte de 1914, când aici trăise o comunitate de mai multe mii de expatriaţi bogaţi.

Moştenirea artistică şi arhitecturală a Dresdei reprezenta încă o mare a atracţie. În anii 1920, Dresda a fost pentru scurt timp un centru al avangardismului. În perioada antebelică, grupul de artişti Brücke (Podul), care îşi aveau sediul la Dresda, deschisese calea mişcării expresioniste. După război, mulţi artişti tineri care trecuseră prin iadul tranşeelor nu au mai fost satisfăcuţi decât de ceea ce ei considerau adevărul artistic pur. Printre picturile din această perioadă

se numără tabloul lui Otto Dix, *Invalidul de război* şi *Prager Strasse* (în care răniţii de război cerşeau pe cea mai luxoasă arteră comercială a Dresdei), dar şi cel al lui Otto Griebel, *Şomerul.* Austriacul Oskar Kokoschka a fost profesor la Academia din Dresda, între 1919 şi 1924, dar, până la urmă, a părăsit oraşul pe care ajunsese să-l considere „sufocant".

Spre sfârşitul anilor 1920, multe dintre stelele avangardismului au plecat spre Berlin sau Paris. Dresda, concluzionaseră ei, rămânea provincială în esenţa sa. Oamenii se înghesuiau acolo să admire lucruri frumoase şi vechi şi pentru o viziune a istoriei reconfortantă estetic, nu pentru a se confrunta cu o doză prea mare de realitate.

Dresda trăia, în bună măsură, în trecut, iar trecutul era ceea ce îi făcea pe locuitorii săi şi pe turişti să se simtă în largul lor. Nu e o simplă întâmplare că două dintre primele măsuri ale naziştilor din Dresda au fost demiterea lui Otto Dix de la catedra sa de la Academie şi demolarea modernei Kugelhaus (Casa Glob), clădire din sticlă şi oţel, ridicată cu ocazia Expoziţiei Sănătăţii şi Igienei, din 1928, şi criticată vehement de numeroşii conservatori din punct de vedere artistic.

După Primul Război Mondial, industriile Dresdei au fost salvate de faptul că, în majoritate, erau moderne: aparate de fotografiat şi instrumente optice, maşini de scris sau de cusut, ţigarete şi, spre sfârşitul anilor 1920, radiouri. În alte regiuni ale Saxoniei, predominau industriile tradiţionale şi acestea s-au dovedit extrem de vulnerabile în faţa competiţiei străine. Textilele, jucăriile, bicicletele, instrumentele muzicale (care sufereau şi din cauza dezvoltării radioului şi a cinematografului), toate intraseră în declin. În timpul revitalizării vremelnice a comerţului internaţional, capitala saxonă a beneficiat mai mult decât zonele înconjurătoare.

Apoi a venit însă marea recesiune. Dresda s-a trezit păşind pe aceleaşi nisipuri mişcătoare ale economiei ca şi restul lumii. Numărul celor dependenţi, în totalitate, de ajutoarele sociale a crescut de la mai puţin de 28000, în 1927, la aproape 74000, în 1932. În Saxonia, rata şomajului era cea mai ridicată din Germania. Social-democraţii au rămas cel mai puternic partid, dar lentul lor declin a continuat. Alegerile din 1930 au adus mai multe voturi atât pentru comunişti, cât şi pentru naziști. Parlamentul a fost paralizat.

Tatăl lui Gertraud Freundel se număra printre zecile de mii de faliţi şi de şomeri ai oraşului, care au început să susţină una din extreme.

> Hitler ne dădea speranţe... Tatăl meu avea un magazin, vindea biciclete, gramofoane şi lucruri de felul ăsta. Lucrurile au început să meargă atât de rău, încât a fost nevoit să-l închidă. În fiecare zi, obişnuia să mă ducă la grădiniţă şi acolo era un bărbat, şomer ca şi tata. Tatăl meu era genul optimist, dar celălalt obişnuia să spună: „Uită-te la noi, avem treizeci şi trei de ani şi nu vom mai avea o slujbă toată viaţa”. **[19]**

Herr Freundel s-a alăturat partidului nazist - şi a primit de muncă. Cazul său era departe de a fi singular.

În condiţiile în care stânga şi centrul spectrului politic se dovedeau incapabile să se unească împotriva dreptei, un cabinet de funcţionari „apolitici”, dar cu simpatii conservatoare, a condus Saxonia în următorii trei ani. Comuniştii s-ar fi putut alia cu social-democraţii pentru a forma un nucleu antinazist, dar au refuzat, susţinând că social-democraţii erau, de fapt, adevăraţii fascişti (una din insultele comuniste favorite era să-i numească „social-fascişti”). Astfel, lucrul cu adevărat important pentru comuniştii loiali era de a li se opune social-democraţilor - nu naziştilor, care, orice s-ar fi întâmplat, erau condamnaţi odată cu clasa pe care o reprezentau.

Acest blocaj bizar şi fatal a continuat până la venirea lui Hitler la putere. Saxonia a rămas cea mai afectată zonă din Reich, din punct de vedere economic. Chiar şi când în alte regiuni au început să apară, în toamna lui 1932, semne timide ale revigorării economice, Saxonia a continuat să stagneze.

La alegerile pentru Reichstag, din iulie 1932, naziştii au câştigat 37,7% din totalul voturilor din Dresda, devenind, de departe, cel mai important partid. Din cele treizeci şi nouă de oraşe cu peste o sută de mii de locuitori ale Germaniei, Dresda se afla pe locul al şaisprezecelea, dar dintre cele şapte oraşe metropolitane, cu o populaţie situată între patru şi şase sute de mii (celelalte fiind Köln, Leipzig, München, Breslau, Essen şi Frankfurt), votul nazist din Dresda s-a situat pe locul doi, fiind depăşit numai de cel din Breslau, oraş situat pe graniţa cu Polonia şi, de mult timp, fief al extremei drepte.

Dresda fusese un bastion nazist chiar şi înainte de venirea lui Hitler la putere. Cu siguranţă, adăpostea un număr mare de activişti naziştii. La mai puţin de patru ani de la fondare, ziarul naţional-socialist local, *Der Freiheitskampf (Lupta pentru libertate),* devenise jurnalul cu cel mai mare tiraj din oraş, depăşindu-l pe *Dresdner Neueste Nachrichten,* de orientare liberală. Un fel de purtător de cuvânt al gauleiterului Mutschmann, *Der Freiheitskampf* era plin de atacuri politice virulente.

Titluri pline de ură, precum „Ciuma roşie, eliminată fără milă” (cu ocazia incendierii Reichstagului) sau „Înfrângeţi maşinaţiunile evreieşti!” (în ziua alegerilor). În ciuda acestui fapt, la începutul anului 1933, avea mai mult de o sută de mii de abonaţi în oraş şi în zonele învecinate. [20]

La alegerile pentru consiliul municipal, desfăşurate pe 13 noiembrie 1932, naţional-socialiştii au câştigat un uşor avantaj în ceea ce priveşte votul popular faţă de social-democraţii care până atunci fuseseră, de departe, cel mai puternic partid. În termeni de locuri în consiliu, rezultatul a fost egal (douăzeci şi două pentru fiecare din cele două partide). Din totalul de şaptezeci şi cinci de locuri, comuniştii au câştigat treisprezece (o creştere substanţială), dar partidele clasei medii, care până în acel moment susţinuseră democraţia, au votat în favoarea unui preşedinte de consiliu nazist.

Pe 25 ianuarie 1933, comuniştii din suburbia industrială Dresden-Friedrichstadt au convocat o întâlnire la berăria cu un nume foarte familiar - Keglerheim (Casa jucătorului de popice). Unităţi ale trupelor de asalt naziste s-au strâns ameninţător la intrare, o linie de poliţişti postându-se între ei şi clădire. Comuniştii au presupus că poliţiştii se aflau acolo pentru a oferi protecţie reuniunii lor perfect legale. Dar când, după cum era de aşteptat, au izbucnit ciocnirile, poliţia a deschis focul nu asupra naziştilor aflaţi în stradă, ci asupra sălii supraaglomerate a hanului. Trei sute de comunişti, inclusiv femei şi copii, se aflau încă acolo, crezându-se în siguranţă. Nouă au fost ucişi, alte câteva zeci răniţi. Era o dovadă clară a gradului în care naziştii se infiltraseră în structurile de autoritate, chiar înainte de a fi oficial chemaţi să formeze guvernul.

Până ca anul 1933 să înceapă, un lucru devenise deja clar: adevărata luptă pentru putere în oraşele Saxoniei, inclusiv în Dresda, avea să se dea între comunişti şi naţional-socialişti.

Şi, în această competiţie, naziştii păreau a fi câştigători.

5. Un Mussolini saxon

Pe 23 mai 1933, în clădirea de gresie a Landtagului (parlamentul statului) aflată pe malul Elbei, reprezentanţii aleşi, în mod liber, de către poporul saxon şi-au votat singuri desfiinţarea. Toţi, cu excepţia câtorva deputaţi, au votat în favoarea Legii de împuternicire pentru Saxonia. Aceasta era replica fidelă a unui act legislativ votat deja de Reichstag la Berlin, care oferea putere absolută guvernului central dominat de Partidul Naţional-Socialist al lui Adolf Hitler. Deputaţii social-democraţi din Lantag au reprezentat singura opoziţie. Altădată o forţă capabilă să răstoarne împăraţi şi să promoveze ideile statului-providenţă, SPD era acum redus la un brav, dar jalnic grup de şase deputaţi.

Tragica farsă a şedinţei din 23 mai fusese de mult previzibilă. În martie, ultimul guvern liber ales al Saxoniei fusese dizolvat prin decret şi înlocuit cu un „comisar al Reichului" nazist. În aprilie, locurile din Landtag au fost redistribuite conform rezultatelor scrutinului desfăşurat recent pentru alegerea Reichstag, în scopul creării unei majorităţi absolute pentru naţional-socialişti şi aliaţii lor. Comuniştii, care chiar şi la alegerile naţionale din martie 1933, controlate de nazişti, câştigaseră 17,4% din voturi, au fost rapid scoşi în afara legii, iar liderii lor arestaţi.

Dintre social-democraţii cărora li se „permisese" să rămână în Parlamentul saxon, zece fuseseră deja arestaţi, doi se aflau sub tratament medical, din cauza rănilor provocate de bătăuşii nazişti, şi alţi cinci fugiseră peste graniţă în Cehoslovacia. Otto Neubrig, în numele celor câtorva rămaşi, a ţinut un discurs sfidător, prin care se opunea cu curaj puterilor dictatoriale cerute de nazişti şi în care făcea apel la reprezentanţii partidelor clasei medii să i se alăture şi să voteze împotrivă. În zadar. Constituţia a fost abolită, iar principiul guvernării parlamentare în Saxonia a fost abandonat. În numai câteva zile, Partidul Social-Democrat a fost interzis. Partidele nonsocialiste s-au autodizolvat. Iată cât de repede putea fi distrusă democraţia.

Omul care a devenit în acel moment principala - şi în curând ultima - sursă de autoritate în land era neatrăgător atât ca figură, cât şi ca stil. Martin Mutschmann, desemnat de Hitler *Reichsstatthalter* (guvernator al Reichului) al Saxoniei, pe 5 mai 1933, era de multă vreme şi gauleiter (lider provincial) al Partidului Naţional-Socialist. Un om cu o figură brutală şi ochi pătrunzători, nu era popular nici

măcar în rândurile camarazilor săi naziştii. Nici măcar cei care îl menţinuseră în funcţie nu au îndrăznit să sugereze că era un administrator competent. Dar era un fanatic şi acest lucru conta pentru Hitler şi anturajul său. Mutschmann era, în egală măsură, un om capabil să-şi consolideze şi să mânuiască puterea, iar preocuparea sa exclusivă pentru acest aspect a însemnat că, după doi ani de la începerea „revoluţiei" naziste, conducea Saxonia de o manieră absolută, neegalată în alte regiuni ale Germaniei. Iată de ce soarta Dresdei era indisolubil legată de caracterul gauleiterului său şi de ce personalitatea lui Mutschmann a apăsat atât de greu asupra istoriei Dresdei, înainte şi după februarie 1945.

Mutschmann s-a născut pe 9 martie 1879 şi a fost educat în Plauen, un centru al industriei textile situat în vestul Saxoniei, ceea ce însemna că, în 1933, avea deja cincizeci şi patru de ani - cu zece mai mult decât Hitler şi cu aproape o generaţie mai în vârstă decât alţi lideri naziştii precum Goebbels, Himmler sau Göring. [21] A abandonat şcoala la vârsta de paisprezece ani şi, după o ucenicie în domeniul comercial, a intrat în industria textilă ca şef de echipă/ administrator. A ocupat diferite funcţii administrative în companii de lenjerie şi dantelărie, înainte să-şi deschidă propria fabrică la douăzeci şi opt de ani. În ciuda dificultăţilor, categorie unde se încadrase şi serviciul militar al proprietarului, între 1914 şi 1916, fabrica a continuat să producă până în 1930, când şi-a închis porţile din cauza crizei economice (sau, după cum afirmau susţinătorii lui Mutschmann, din cauza maşinaţiunilor mişeleşti ale concurenţei evreieşti). În acel moment, în calitate de membru important al partidului Naţional-Socialist - la care aderase în 1922, iar în momentul reorganizării din 1925 primise carnetul de membru cu numărul 35 -, gauleiter şi reprezentant nazist în Reichstag, îşi putea câştiga existenţa din politică.

În perioada premergătoare anului 1933, naziştii saxoni conduşi de Mutschmann nu s-au remarcat prin unitate organizatorică. În mod repetat, stilul brutal de a conduce al lui Mutschmann - şi lipsa de transparenţă în finanţele partidului aflat sub conducerea sa - au cauzat tensiuni importante în partid. Au existat o serie de defectori importanţi, care şi-au manifestat public nemulţumirea faţă de aroganţa şi vanitatea sa. În iulie 1932, Arno Franke, redactorului-şef al principalului ziar nazist din Saxonia, *Der Freiheitskampf,* a părăsit partidul naţional-socialist şi a publicat o critică virulentă a „incredibilelor greşeli ale conducerii" [22] pe care le punea pe seama puterii nelimitate a şefilor partidului. „În nici un alt partid nu-şi fac

loc, până la vârf, elemente necinstite ca în NSDAP…”

Aceste cuvinte veneau din partea unui om care probabil îl cunoştea pe Mutschmann mai bine decât oricine altcineva. După cum Goebbels, o altă veche cunoştinţă, avea să mărturisească în jurnalul său: „Pentru Mutschmann nu există un alt zeu decât el însuşi. În felul ăsta pierde mult din prestigiu”. [23] În ciuda acestor lucruri, faptul că era plăcut, sau nu, nu părea să influenţeze ascensiunea lui Mutschmann.

Principalul rival al lui Mutschmann era liderul radical al SA (Cămăşile brune) [24] , Manfred von Killinger. Pe 8 martie 1933, în condiţiile în care, teoretic, Saxonia nu era condusă încă de un nazist, von Killinger a fost numit comisar al Reichului pentru poliţia din Saxonia, ceea ce-l transforma într-un agent al guvernului nazist în interiorul Ministerului de Interne. Consecinţele au fost imediate şi teribile. În toată Saxonia, fie că era vorba de străzile lăturalnice ale oraşelor sau de cele mai neînsemnate sate, grupurile locale de membri ai partidului şi ai SA s-au răzbunat sângeros pe oponenţii lor democraţi sau comunişti.

Şi Dresda a fost transformată într-un teren de joacă pentru bătăuşii SA. În piaţeta din faţa şcolii de muzică, naziştii au aprins un imens foc de tabără aşezând cărţile cu care nu erau de acord. În aceeaşi săptămână, directorul Operei din Dresda, dirijorul Fritz Busch (1890-1951), personalitate recunoscută pe plan internaţional, a fost împiedicat să dirijeze *Rigoletto* de bandele SA. Crima sa fusese aceea de a se opune concedierii a paisprezece muzicieni evrei. Printre motivele invocate se numărau „relaţii private cu evreii” şi angajarea de muzicieni evrei şi străini. Busch a emigrat în America şi a devenit director al Operei Metropolitane din New York. A refuzat să mai lucreze vreodată în Germania. Nu numai Otto Dix, dar şi alţi artişti avangardişti sau cu simpatii de stânga au fost demişi din posturile lor de profesor. Alţii şi-au făcut în grabă planurile de plecare. Respectatul primar liberal al Dresdei, dr. Wilhelm Külz, a fost „trimis în concediu”. Mai târziu, în aceeaşi vară, a fost concediat foarte discret.

> Din nou este uimitor cât de uşor se prăbuşeşte totul… revoluţia completă şi dictatura partidului. Şi parcă toate forţele de opoziţie au dispărut de pe faţa pământului… Nimeni nu mai îndrăzneşte să spună ceva. Toată lumea se teme. [25]

Aşa scria în jurnalul său Victor Klemperer, un profesor de origine evreiască de la Universitatea Tehnică din Dresda, pe 10 martie 1933. Controlând poliţia şi având la dispoziţie o organizaţie paramilitară de

peste o mie de oameni - SA saxon -, von Killinger părea să deţină controlul absolut. Mutschmann avea însă acces direct la Hitler şi, în calitate de guvernator, a primit foarte curând directiva de a „epura" guvernul landului de elementele în care nu se putea avea încredere. Începuse deja conflictul care nu avea să fie rezolvat decât odată cu Noaptea Cuţitelor Lungi. Liderul la nivel naţional al SA, Ernst Roehm, al doilea om ca autoritate din Germania după Hitler, dorea să transpună în realitate „revoluţia naţional-socialistă" cu ajutorul Cămăşilor brune, care aveau să creeze instituţii paralele agenţiilor guvernamentale şi urmau să acţioneze ca „garanţi" ai purităţii naziste. La jumătatea anului 1934, guvernul de la Berlin se pregătea pentru o confruntare cu SA şi cu Roehm. Indiferent de ciudăţeniile comportamentului lui Roehm, acesta era un fanatic, iar loialitatea sa faţă de Führer nu putea fi pusă la îndoială. În plus, părea să-şi respecte întotdeauna promisiunile. Von Killinger, ca lider SA, era condamnat.

Când a sosit momentul adevărului, Von Killinger a fost, dintr-un anumit punct de vedere, norocos. Pe 30 iunie 1934, sub pretextul reprimării unei tentative de lovitură de stat, Hitler a organizat personal asasinarea lui Roehm şi a acoliţilor săi din SA. Câţiva dintre liderii SA din Dresda au fost şi ei duşi pe Heller, un teren viran de la limita de nord-est a oraşului, şi împuşcaţi, în noaptea de 30 iunie spre 1 iulie, de o echipă de asasini din SS aduşi de la Chemnitz special în acest scop.

Von Killinger nu a împărtăşit soarta majorităţii camarazilor săi din SA. [26] A fost arestat, a petrecut patru zile într-o celulă la Hohnstein, dar apoi a fost eliberat. Vechiul comisar al Reichului nu şi-a mai recâştigat niciodată poziţia, în ciuda petiţiilor patetice adresate lui Hitler. Cu toate acestea, a continuat să servească partidul nazist, fiind emisar confidenţial pe lângă generalul Franco în timpul războiului civil, pentru ca apoi să fie numit consul general la San Francisco - un post care mirosea a spionaj. În 1939, a fost transferat „cu atribuţiuni speciale în cadrul Ministerului de Externe", devenind, mai întâi, reprezentant german la Bratislava, capitala statului-fantoşă Slovacia, şi apoi în România, unul din cei mai importanţi aliaţi ai Germaniei în războiul împotriva Uniunii Sovietice.

La sfârşitul anului 1934, Mutschmann era nu numai gauleiter şi guvernator al Reichului, dar şi prim-ministru al Saxoniei. La izbucnirea războiului a dobândit şi funcţia de comisar de apărare al Reichului pentru Saxonia (Districtul de Apărare IV), ceea ce-l făcea responsabil de apărarea împotriva raidurilor aeriene şi de coordonarea

generală a măsurilor defensive. Mutschmann a devenit şi a rămas, vreme de mai bine de zece ani, un fel de dictator în miniatură al Saxoniei.

Oamenii obişnuiţi îl numeau în privat „Mussolini al Saxoniei" (împărtăşea cu dictatorul italian aceeaşi manieră de a păşi foarte ţanţoş, dar şi forma de glonţ a capului) sau „Vodă Mu".

Noaptea Cuţitelor Lungi (30 iunie 1934), în timpul căreia regimul a rezolvat problema radicalilor din propriile rânduri, a reprezentat şi o oportunitate pentru încheierea conturilor cu oponenţii antinazişti.

Prinţul Ernst Heinrich de Saxonia, conservator democrat şi al treilea fiu al ultimului rege saxon, îi dispreţuise dintotdeauna pe nazişti. Se alăturase celor care, în ultima clipă, încercaseră să-i convingă pe cei din cercul de apropiaţi ai lui Hindenburg să nu-i ofere puterea lui Hitler. „Numai cele mai proaste vaci îşi aleg singure măcelarul", după cum spunea, dar chiar dacă titlul său regal îi conferea acces la principalii consilieri ai preşedintelui, a eşuat. Odată venit Hitler la putere, Ernst Heinrich avea să afle că nici măcar sângele său regal nu îi garanta siguranţa.

30 iunie 1934 era o zi însorită şi caldă de vară. Maşina prinţului a ieşit din curtea castelului de vânătoare aflat la periferia oraşului Moritzburg. Brusc, o maşină cu doi ofiţeri SS i-a tăiat calea. A fost urmată de un transportor de trupe în care se aflau treizeci de soldaţi SS cu căşti de oţel şi puşti. Ofiţerul SS cel mai înalt în grad, echivalent al unui general-maior, se purtă în conformitate cu statutul prinţului, chiar dacă cele spuse de el nu se remarcau prin politeţe: „Din ordinul Gestapoului, sunteţi arestat", a spus *Grüppenführer-ul.*

„De ce?"

„Asta nu vă priveşte. Veţi afla mai târziu."

La sediul poliţiei din Dresda, prinţul a fost condus în faţa comandantului, o veche cunoştinţă, unde a aflat despre presupusa „revoltă" a SA. Ernst Heinrich a crezut că era vorba de o greşeală deoarece nu avea nici un fel de legătură cu Cămăşile brune, dar el era cel care se înşela. Prinţul a rămas în detenţie, deşi i s-a permis să trimită pe cineva la Moritzburg pentru a-i lua din lucruri şi să telefoneze unui ministru din guvernul saxon. Apoi au apărut oamenii Gestapoului şi lucrurile s-au complicat.

Ernst Heinrich a petrecut următoarele ore într-o celulă înghesuită. În acel timp, a auzit o împuşcătură înfundată - un alt prizonier fusese ucis fără ezitare. Spre zori a fost trezit şi târât în curte împreună cu alţi deţinuţi la fel de derutaţi. Au fost urcaţi într-un camion descoperit

şi au fost avertizaţi că aveau să fie împuşcaţi dacă făceau vreo mişcare bruscă. Prinţul a descris drumul pe străzile încă întunecate ale Dresdei:

> Nimeni nu îndrăznea nici măcar să strănute. O zi magnifică se prefigura la răsărit. Am gonit prin oraşul în care cu şaisprezece ani în urmă tatăl meu domnea ca rege. Acum, fiul său era târât prin fosta reşedinţă regală ca prizonier politic. [27]

Hohnstein era o fortăreaţă înfricoşătoare de secol al XVI-lea aşezată pe culmile stâncoase ale „Elveţiei saxone", în amonte de Dresda. Servise multă vreme ca închisoare pentru soldaţii căzuţi în prizonierat sau pentru supuşii turbulenţi ai monarhilor saxoni. Imediat după preluarea puterii de către nazişti, castelul fusese transformat de SA într-o uriaşă cameră de tortură, după care a fost preluat oficial de Gestapo şi folosit pe post de lagăr de concentrare. Prinţul şi ceilalţi prizonieri au ajuns acolo odată cu primele raze ale soarelui, numai pentru a fi întâmpinaţi de un detaşament SS.

Membrilor detaşamentului li se ordonase să elibereze piedicile puştilor şi să ţintească spre nou-veniţi în momentul în care se aliniau în curtea de la intrare. În acel moment, comandantul SS a strigat: „Prizonierii să se întoarcă!" [28] Imediat, unul din prizonieri, un lider SA din Dresda arestat şi el, a ţipat: „Împuşcaţi-ne din faţă, nu ne vom întoarce!" Era un avertisment pentru ceilalţi prizonieri. Ca nazist, cunoştea sistemul foarte bine: îi obligai pe prizonieri să se întoarcă astfel încât rănile din spatele lor să demonstreze că fuseseră ucişi „în timp ce încercau să evadeze". A urmat o pauză de un minut. Apoi ofiţerul s-a întors şi a zbierat ca deţinuţii să fie escortaţi în interiorul fortăreţei.

În următoarele trei zile, liderii SA au fost torturaţi de foştii „camarazi" din SS. Ernst Heinrich şi alţi doi civili, amândoi funcţionari publici, au fost doar ameninţaţi. Apoi, brusc şi fără nici o explicaţie, prinţul a fost eliberat. În momentul în care părăsea fortăreaţa, o parte a gărzilor SS i-au întors spatele, în vreme ce ceilalţi au prezentat arma precum garda regală de onoare de odinioară. Un exemplu perfect al contradicţiilor dintre cele două elemente ireconciliabile prezente în interiorul mişcării naziste - dorinţa de a construi o teribilă lume nouă, temperată de nostalgia pentru cea veche.

În aceeaşi zi, Ernst Heinrich a revenit la Moritzburg alături de soţie şi copii. A aflat, ulterior, că din solidaritate de clasă un comandant al

Gestapoului de origine aristocratică ştersese numele prinţului de pe lista condamnaţilor. Soarta membrilor SA căzuţi în dizgraţie nu e cunoscută. Judecând însă după alte relatări, din partea unor persoane mai puţin privilegiate, ale întâmplărilor din interiorul fortăreţei Hohnstein în timpul acelor zile de groază, e foarte puţin probabil că li s-a arătat vreun pic de milă. Otto Griebel, comunist şi pictor, a descris în autobiografia sa şocul de a întâlni pe cineva care supravieţuise detenţiei de la Hohnstein:

> În tăcere, şi-a dezvelit spatele care era plin de cicatrici adânci şi de urme de bici, după care a început să vorbească: „La fiecare interogatoriu, bestiile mă băteau cu bare de oţel şi mă biciuiau. Unii, cei care nu mai puteau îndura, s-au spânzurat în celulă. Când un prizonier evreu zăcea pe pământ inconştient, era bătut cu un prosop ud peste părţile intime până îşi revenea. Nu, aceşti indivizi nu sunt oameni, nu mai sunt..." [29]

Politicianul social-democrat Hermann Liebmann, fost ministru de Interne în Saxonia şi, vreme de câţiva ani, lider al grupului parlamentar al partidului său din parlamentul statului, a fost arestat la Dresda, în aprilie 1933. Mutschmann se gândea la un tratament special pentru omul care îşi petrecuse o mare parte a carierei politice încercând să blocheze mareea nazistă. Pe 20 mai 1933, după o reuniune a liderilor nazişti locali şi de district la Bad Schandau, în apropiere, Mutschmann a plecat însoţit de o parte a acestora spre Hohnstein, unde era închis Liebmann. Liderul social-democrat a fost adus în faţa lui Mutschmann şi a acoliţilor acestuia şi i-a fost înmânat un manuscris ce conţinea discursurile antinaziste pe care le ţinuse în Parlamentul saxon. A fost obligat să citească din textele respective în mijlocul hohotelor de râs zgomotoase. A fost apoi bătut atât de violent, încât a murit din cauza rănilor, se pare în aceeaşi zi. [30]

Un alt lider - şi scriitor - social-democrat cunoscut din Dresda, dr. Max Sachs, a fost asasinat la Sachsenburg, lagărul de concentrare construit de Mutschmann exact în acest scop, la sud-vest de oraş. Un alt prizonier a descris teroarea trăită de Sach în ultimele ore de viaţă:

> Când a trebuit să aduc apă de la spălător... am văzut cum cei din SS îl trântiseră pe podea pe camaradul Sachs, gol, şi îl frecau cu perii şi cu apă. Trupul său era verde-albastru, din cap până în picioare, iar urmele loviturilor erau roşii. La puţin timp după aceea, am fost anunţaţi că Sachs murise din cauza unui stop cardiac. [31]

Cei doi fuseseră catalogaţi drept evrei. Liderii social-democraţi care nu fuseseră arestaţi în primele zile ale regimului nazist au reuşit să treacă graniţa, refugiindu-se în Cehoslovacia. Activiştii rămaşi au distribuit în Dresda materiale antinaziste aduse în secret, utilizând, de multe ori, veniturile astfel obţinute pentru a sprijini familiile camarazilor arestaţi de Gestapo. În octombrie 1933, au deschis o tutungerie pe care plănuiau să o utilizeze drept casă conspirativă pentru întâlnirile Rezistenţei.

Social-democraţii au fost trădaţi de oameni din propriile rânduri. Câteva săptămâni mai târziu, Gestapoul a reţinut trei sute de persoane - puternica structură aflată în ilegalitate a partidului de la Dresda. Majoritatea au fost condamnaţi la mulţi ani de închisoare sau de muncă silnică. Naziştii acţionaseră fără menajamente împotriva comuniştilor chiar şi înainte de preluarea puterii, arestându-i pe mulţi dintre liderii partidului înainte ca aceştia să dispară în străinătate sau să se retragă în ilegalitate. Ulterior, Gestapoul a reuşit să infiltreze majoritatea celulelor comuniste rămase. Din nou, au urmat procese-spectacol şi sentinţe grele, menite „să-i încurajeze pe ceilalţi”. **[32]**

Poliţia secretă din Dresda avea numai două sute de angajaţi plătiţi, dar se putea baza pe o armată de informatori şi pe indispensabilele ajutoare din poliţie. Până la jumătatea lui 1935, opoziţia organizată în oraş a fost practic anihilată. În aprilie 1937, după ce a înghiţit şi secţiunea politică a vechii poliţii, Gestapoul şi-a mutat cartierul general în fostul Hotel Continental, situat pe Bismarckstrasse, la limita de sud a principalei gări a oraşului, Hauptbahnhof. Labirintul de camere de interogatoriu şi de celule de detenţie al noului sediu aveau să devină coşmarul cetăţenilor evrei ai Dresdei şi al altor indezirabili politici sau rasiali.

Otto Griebel depune mărturie în autobiografia sa despre sentimentul tot mai pregnant de neputinţă în faţa eficienţei crude a noului regim şi - trebuie să o spunem - a marii popularităţi a acestuia. Pentru Griebel, ca artist avangardist, eşecurile nu aveau numai o semnificaţie politică.

Încă din septembrie 1933, comisarul pentru arte numit de nazişti în Saxonia, Walter Gasch (el însuşi pictor), împreună cu Richard Müller, preşedintele Academiei din Dresda, organizase o expoziţie de artă modernă la primărie, sub titlul „Reflecţii asupra decadenţei în artă”. Expoziţia conţinea lucrări aflate în posesia Muzeului Municipal din Dresda. Printre ele erau picturi ale lui Otto Dix (care includeau şi teribilele imagini ale războiului pe care îl trăise în tranşee ca soldat în Primul Război Mondial), Schwitters, Georg Grosz, Kokoschka şi mulţi alţi artişti cunoscuţi ai vremii, inclusiv Griebel. Expoziţia de la Dresda

a atras atenţia admirativă a lui Goebbels. Mai târziu, a fost extinsă, mutată la München şi apoi trimisă într-un turneu naţional, purtând dezonorantul nume „Expoziţie de artă degenerată” *(Ausstellung der Entarteten Kunst)*.

Între timp, existenţa lui Otto Griebel era marcată de probleme financiare şi de îngrijorare pentru familia sa. Regimul controla achiziţiile publice de opere de artă şi finanţarea artelor, superviza numirile în cadrul corpurilor didactice ale diferitelor instituţii de cultură şi infiltrase cluburile şi asociaţiile atât de importante pentru artişti. Artiştii consideraţi inacceptabili îşi puteau câştiga doar cu greu traiul. În orice caz, un număr considerabil dintre artiştii Dresdei avuseseră dintotdeauna simpatii de dreapta. Dar, în acele momente, mulţi din prietenii lui Griebel fie se retrăseseră din politică, fie, cu o fervoare care îl surprindea şi dezgusta, se grăbeau să câştige favorurile inamicului nazist.

Asemenea tuturor celor care încearcă să supravieţuiască într-un regim totalitar, Griebel a învăţat să-şi compartimenteze viaţa. A rămas sub supravegherea constantă a Gestapoului. Femeia care vindea fructe la taraba de vizavi de clădirea în care locuia familia lui îi vorbea de bărbaţi care se apropiau discret de ea şi o întrebau dacă artistul Griebel avea mulţi vizitatori şi dacă da, despre ce fel de persoane era vorba. În tot acest timp, păstra legătura cu un cerc de artişti în care avea încredere - „Cei Şapte Înţelepţi” - şi alături de ei se putea relaxa. Plecau în drumeţii la ţară, îşi instalau şevaletele şi pictau împreună în aer deschis şi numai atunci vorbeau liber despre artă şi politică. Această rutină le făcea viaţa tolerabilă, cel puţin până când războiul a venit şi i-a tras pe înţelepţi în malaxor, alături de alte zeci de milioane de oameni - înţelepţi sau mai puţin înţelepţi - din toată Europa.

La jumătatea anilor 1930, la Dresda opoziţia activă faţă de Hitler fusese aproape complet zdrobită. În iulie 1935, cea mai mare parte a deţinuţilor politici încarceraţi în Saxonia era reprezentată nu de persoane active în cadrul unei rezistenţe organizate, ci de indivizi arestaţi pentru „declaraţii ostile la adresa statului” - glume politice cu tentă antinazistă sau răspândirea de zvonuri (întemeiate) conform cărora conducerea de partid de la Dresda, din jurul lui Mutschmann, era coruptă şi trăia în lux pe cheltuiala oamenilor simpli. **[33]**

Dresda gauleiterului Mutschmann devenise una din marile capitale regionale ale Germaniei naziste. Din punct de vedere politic, era unul din bastioanele regimului. Şi a rămas aşa, până când consecinţele teribile ale instalării noului regim s-au făcut simţite tot mai aproape de casă şi atunci au încetat să afecteze numai câteva sute de disidenţi

năpăstuiţi, ci sute de mii de cetăţeni «normali”.

6. O perlă într-un nou colier

Pe 30 mai 1934, Hitler declara în faţa unei imense mulţimi în delir: „Dresda e o perlă şi naţional-socialismul îi va oferi un colier”. [34]

Führerul se afla la Dresda pentru a deschide „Săptămâna Festivalului de Teatru al Reichului”. Era prima sa vizită de la preluarea puterii. Ultima dată, în iulie 1932, în timpul campaniei pentru alegerile prezidenţiale, vorbise în faţa unei audienţe zgomotoase de o sută de mii de persoane. Săptămâna Teatrului, organizată doi ani mai târziu, în condiţiile în care puterea aparţinea naziştilor, a reprezentat un triumf pentru Mutschmann, mândru să-i poată găzdui nu numai pe Führer, dar şi pe ministrul Propagandei, Goebbels, şi o serie de alţi lideri ai noului al Treilea Reich. Oraşul era împodobit cu svastici şi steaguri. În onoarea Führerului, principalele monumente arhitecturale ale oraşului au fost luminate pentru prima dată pe durata nopţii.

Atmosfera acelor clipe a fost pentru mulţi euforică. În fiecare zi, Günter Jäckel şi colegii săi de clasă trebuiau să recite o rugăciune specială înainte de începerea orelor:

> Şi binecuvântează fapta care ne-a eliberat patria
> Pentru gloriosul nostru Führer Îţi mulţumim
> Binecuvântează-l pe el şi patria noastră în vecii vecilor
> Amin. [35]

Neruşinatul regim abia instalat, cu gestica sa viguroasă şi plină de culoare, făcea apel la simţul ordinii al copiilor şi la bucuria de a repeta anumite lucruri. După cum îşi amintea Jäckel:

> O lume ordonată, aşa era Dresda de după 1933! Un oraş însufleţit fără încetare de festivaluri, sărbători, apeluri şi parade. Stindardele fluturau, în vreme ce SA se încolona, iar noi trebuia să îi salutăm cu braţul întins - făceam asta cu bucurie şi adesea...

2 Elevi în uniforme naziste, 1937

În mult aşteptata zi în care Hitler s-a arătat în Dresda, Jäckel era de faţă împreună cu mama sa. Parcurseseră pe jos toată distanţa dintre clădirea în subsolul căreia se afla apartamentul lor, clădire situată la sud de gara principală, până în centrul oraşului. Odată ajunşi, s-au amestecat în mulţimea imensă ţinută sub control de cei din SA şi SS şi au căutat un loc de unde să-l poată vedea pe Führer. Au găsit unul lângă teatrul municipal, Schauspielhaus (doar era vorba de un festival de teatru, nu?) şi au aşteptat. Dar, vai, băieţelul entuziasmat nu ascultase sfatul mamei sale de a merge la toaletă înainte de obositorul drum. S-a abţinut cu stoicism pentru o vreme, dar apoi presiunea a devenit insuportabilă. După ce au cercetat frenetic zona din imediata apropiere, căutând tufele ornamentale de pe marginea bulevardului - prea puţin convenabile pentru că nu ofereau un adăpost suficient - şi-au croit drum spre Theaterstrasse. Întrucât aproape toată populaţia oraşului sa afla în mulţimea care aştepta convoiul lui Hitler, acea stradă de obicei aglomerată era acum liberă.

Chiar când micuţul Günter îşi găsea alinarea în faţa unui perete mai retras al clădirii teatrului, fanfara începu să cânte, strigătele mulţimii luaseră forma unor urlete de „Heil Hitler!”, iar Führerul apăru gonind în maşina sa decapotabilă, oprindu-se câteva clipe mai târziu în dreptul luxosului Hotel Bellevue, chiar vizavi de Operă. „Şi astfel nu am apucat să-l văd pe mult iubitul Führer. Dar chiar şi mulţi, mulţi ani mai târziu, cu toţii puteam să-i reconstituim drumul.”

Un lucru era clar. Într-un interval relativ scurt de la venirea lui Hitler la putere, majoritatea locuitorilor Dresdei erau, în mod evident, de partea sa.

3 Schloss Strasse decorată cu stindarde cu svastică, cu ocazia vizitei lui Hitler la Dresda, iunie 1934

Existau motive întemeiate pentru asta şi nu numai de ordin politic. Şomajul a scăzut rapid după 1933. Naziştii descoperiseră tehnica cheltuielilor în deficit, iar masele simţeau direct cel puţin o parte a beneficiilor. Chiar la nord de oraş, la Klotzsche, a fost construit un aeroport modern. Atât reţeaua de tramvaie, cât şi liniile ferate şi de autobuz au fost îmbunătăţite, permiţând un acces mai facil la şi dinspre zonele înconjurătoare. În 1936, noua reţea *Autobahn* a ajuns la Dresda, eliminând şomajul la fel ca un război pe timp de pace. Printre lucrările publice se numărau şi un impunător pod rutier peste Elba, una din minunile epocii.

4 Vedere aeriană a oraşului vechi (Altstadt) din Dresda, 1943

Turismul a renăscut. Redresarea economică a stimulat şi cererea pentru bunurile de consum destinate timpului liber, domeniu în care Dresda se specializase. Prima cameră cu film de 35 mm (Kine Exakta) a intrat în producţie în 1936, la fabrica Ihagee de pe Schandauer Strasse. Modelul avea să fie produs ulterior peste tot în lume şi, în consecinţă, foarte puţini aveau să-i cunoască originile. Toate acestea au adus, până la jumătatea anilor 1930, zâmbetul pe buzele locuitorilor Dresdei şi i-au făcut să-l aclame pe Führer când acesta le inspecta teatrele şi le ţinea discursuri mobilizatoare despre oraşul lor

şi despre viitorul urbei. Nu ştiau că preţul pentru acestea avea să fie mai mult decât pierderea libertăţii politice. Guvernul lui Hitler acumula datorii care puteau fi plătite numai prin cuceriri şi acest lucru însemna, aproape sigur, război.

Noul guvern a început chiar din primele zile să favorizeze industriile importante pentru reînarmare. Era o opţiune planificată, conştientă, şi Dresda nu făcea excepţie. Industria grea lipsea, spre deosebire de Ruhr, locul unde se născuse firma Krupp, sau de cărbunele şi uzinele de oţel ale Sileziei. La Dresda nu se fabricau tunuri, vase de război, tancuri sau camioane. Specialitatea Dresdei era ceea ce germanii numesc *Feinarbeit* - munca de precizie. Aici funcţionau Zeiss-Ikon (aparate de fotografiat şi lentile), Radio-Mende (radiouri, detonatoare, echipamente de comunicaţie), Sachsenwerk (produse electrice), Seidel, Naumann şi Clemens (maşini de cusut şi de scris), împreună cu faimoşii producători de ţigarete, ale căror mărci erau cunoscute în întreaga Germanie şi în toată Europa Centrală.

Germania de dinainte de cel de al Doilea Război Mondial devenise cel mai mare şi mai avansat producător de utilaje din Europa, producţia sa depăşind-o cu mult pe cea a Marii Britanii. Aceasta însemna că trecerea de la producţia de bunuri de consum la cea de echipamente militare - schimbând astfel profilul unor întregi fabrici sau firme - era relativ facilă. Utilajele folosite pentru producţia de ţigarete puteau (şi aşa s-a şi întâmplat) fi adaptate pentru a fabrica gloanţe. Liniile de asamblare a aparatelor radio puteau fi adaptate pentru a produce echipamente de comunicaţie şi detonatoare acţionate electric pentru Wehrmacht. Şi nicăieri nu erau mai utile calităţile unui fabricant de lentile decât la garantarea acurateţei mortale a unui lunetist. Aceste întreprinderi din Dresda, împreună cu oamenii şi maşinile lor, puteau fi modificate şi echipate să producă, în multe cazuri, „înalta tehnologie” necesară unui război modern, de tipul celui din anii 1940. Pe mare, pe uscat şi în aer.

Faptul că în Dresda se găseau atât resursele, cât şi lucrătorii calificaţi necesari pentru a le exploata cât mai eficient nu reprezenta unicul avantaj al oraşului. Poziţia sa geografică era crucială. Saxonia se află în partea orientală a Germaniei, iar Dresda e plasată în extremitatea estică a Saxoniei - mult în afara razei reale de acţiune a bombardierelor britanice şi franceze.

Şi, în final, Dresda, ca monument cultural şi arhitectural de renume, putea fi ferită de distrugeri majore. La urma urmelor, englezii iubeau Dresda, nu-i aşa?

Vastul complex industrial şi militar Albertstadt a fost numit după regele Albert al Saxoniei, care ordonase construirea sa în deceniul opt al secolului al XIX-lea. Se întindea pe ambele părţi ale Königsbrücker Strasse, chiar la nord de Neustadt.

Odată cu apariţia cazărmilor, poligoanelor, fabricilor de muniţie şi depozitelor, Albertstadt jucase un rol important în Primul Război Mondial. Conform termenilor Tratatului de pace de la Versailles, care a pus punct conflagraţiei, majoritatea fabricilor şi depozitelor au fost forţat privatizate sau închiriate firmelor locale. Instalaţiile considerate improprii pentru a fi utilizate de către civili (inclusiv aproape toate peroanele şi rampele de încărcare) urmau să fie distruse. Comisia Militară Internaţională de Control (CMIC) a fost creată de Aliaţii victorioşi pentru a monitoriza acest proces, aici şi în celelalte centre militar-industriale ale Germaniei. Comisia a inspectat, în mod repetat, facilităţile de la Albertstadt şi a cerut de mai multe ori să se treacă la fapte.

În ciuda anilor de dispute, aproape nici una dintre clădiri nu fusese demolată. Trei clădiri utilizate pentru umplerea muniţiei, spre exemplu, au devenit o sursă constantă de tensiuni. După ultima vizită a unei echipe de inspecţie a CMIC, condusă de generalul britanic C. Walch, Aliaţii au fost nevoiţi să accepte că preconizata închiriere a clădirilor unei companii producătoare de zahăr reprezenta o trecere la utilizarea în scopuri civile. Pe 25 octombrie 1925, directorul companiei care administra complexul nota cu aer triumfalist:

> Deşi Comisia nu a luat o decizie finală în această chestiune, credem totuşi că zona industrială Albertstadt va fi scutită de alte vizite din partea Comisiei Antantei... [36]

Astfel, complexul militaro-industrial a scăpat doar cu modificări reversibile ale profilului producţiei, dar fără pierderi semnificative. Revenirea sa în proprietatea publică şi expansiunea sa au devenit priorităţi imediat după venirea la putere a naziştilor. În 1933, Dresda găzduia deja cea mai mare garnizoană din Germania, 5000 de militari fiind cantonaţi acolo, ceea ce reprezenta aproximativ 5% din armata germană postbelică. Numărul total al militarilor aflaţi sub autoritatea comandamentului din Dresda avea să crească de patru ori, până la 20000, înainte de începutul războiului [37]. În acel moment, era a doua concentrare de trupe ca mărime din Reich, cu excepţia Berlinului, şi includea un batalion de instrucţie al Luftwaffe şi o

companie de genişti SS. Aceste forţe, păstrate mai mulţi ani în rezervă, ca un fel de piesă de şah valoroasă aflată la mică distanţă atât de Polonia, cât şi de Cehoslovacia, au jucat un rol important în anexarea regiunii sudete la Germania, în octombrie 1938, şi apoi în ocuparea cu forţa a restului de teritoriu ceh şi a Protectoratului Boemiei şi Moraviei, câteva luni mai târziu.

În ultimii ani ai deceniului, zona industrială a oraşului a fost încet remilitarizată. Compania responsabilă pentru administraţie a rămas formal independentă până în 1941, când a fost oficial preluată de armată. Oricum, cu mult înainte de această dată, principalele companii private care închiriaseră spaţii manufacturiere şi de depozitare acolo au fost integrate în programul de reînarmare, iar libertatea lor economică a fost restricţionată în consecinţă. [38]

Şi poate că Dresda era într-adevăr o „perlă", dar oraşul nu fusese niciodată doar o colecţie de clădiri frumoase. Iar clădirile nu erau nicidecum toate sacrosancte. Reglementările stricte de urbanism limitaseră drastic dezvoltarea oraşului în centrul vechi, Alstadt, dar chiar şi înainte de 1933 zone istorice fuseseră transformate sau demolate, pentru a răspunde nevoilor unui oraş în creştere rapidă. Pentru a construi grandioasa primărie, la începutul secolului, fusese demolată o zonă importantă cu locuinţe de secol al XVIII-lea, iar extinderea complexului magazinului universal Aisberg implicase şi ea demolarea câtorva clădiri istorice din Alstadt.

Este o ironie că aceste clădiri comerciale recente, deşi concepute special pentru a se potrivi contextului arhitectonic, erau ridicate pe o structură de oţel în stilul specific Americii dintre secolele al XIX-lea şi al XX-lea. [39] Şi au rezistat mult mai bine bombardamentului decât clădirile din jur. În primii ani ai regimului nazist, înainte ca guvernul să amâne ridicarea de construcţii civile din cauza războiului, mai multe cartiere foarte populate şi aflate în ruină au fost refăcute, cvartale întregi de case pitoreşti, dar care nu corespundeau din punct de vedere sanitar, fiind dărâmate pentru a degaja spaţiul şi a lărgi străzile. Printre zonele istorice demolate complet s-a numărat Frohngasse, zonă aflată în faţa unei reţele de curţi interioare şi alei întunecate, cunoscute de-a lungul secolelor drept locuri frecventate de prostituate.

Şi alţi observatori - nu numai lucrătorii industriei sexului din oraş - erau foarte puţin încântaţi de promisiunea lui Hitler de a le rearanja „perla". Câteva „suburbii-grădină" au fost ridicate la periferia oraşului istoric, fiind concepute în tradiţionalul stil „germanic" promovat de naziști, cu case cu acoperişul ascuţit. La fel ca noile construcţii,

locatarii lor erau, din punct de vedere politic, plasaţi în tabăra corectă - familii numeroase în care, în cele mai multe cazuri, membrii care asigurau veniturile erau angajaţi ai Partidului Naţional Socialist şi ai organizaţiilor afiliate.

Printre elementele cu adevărat alarmante ale „îmbunătăţirii" pe care Hitler o promisese se număra şi construirea unei gigantice clădiri - sală de conferinţă şi sediu al partidului în acelaşi timp - Gauforum. Aceasta avea să urmeze stilul triumfalist promovat de Albert Speer şi ar fi creat, în raport cu clădirile din jur, o nepotrivire de scară pe care planificatorii urbani încercaseră vreme de secole să o evite. Ridicarea ei conform planurilor ar fi însemnat demolarea a sute de locuinţe în partea estică a centrului oraşului şi distrugerea unei zone considerabile din Bürgerwiese, parcul municipal foarte îngrijit ce fusese creat la jumătatea secolului al XIX-lea de geniul peisagisticii Paul Joseph Lenne. Puţinul rămas din această preţioasă zonă verde ar fi devenit un accesoriu decorativ pentru enorma sală de congrese a partidului nazist. Numai războiul a împiedicat acest act de vandalism. **[40]**

O mare atenţie a fost acordată şi modului în care Dresda, asemenea altor oraşe istorice ale Germaniei, avea să facă faţă traficului motorizat tot mai intens pe care noul dinamism şi prosperitatea Reichului aveau să-l aducă cu sine. Numai în Altstadt s-a calculat că era necesară demolarea a peste două mii şase sute de locuinţe pentru „a deschide" Dresda maşinilor şi camioanelor. În 1937, Dresda, alături de Hamburg, Augsburg, Bayreuth, Breslau, Graz şi Würzburg, a fost inclusă printre aşa-numitele oraşe ale Führerului, nominalizate de Hitler şi Speer pentru intervenţii directe. Activiştii de mediu veşnic nemulţumiţi, care se opuseseră până atunci oricăror schimbări semnificative ale oraşului, aveau să fie reduşi la tăcere.

Pe 1 septembrie 1939, gauleiterul Mutschmann a înfiinţat, în mod oficial, *Durchfuhrunsstelle für die Neugestaltung der Stadt Dresden* (Biroul de Implementare a Remodelării Oraşului Dresda). Persoana desemnată în fruntea acestuia era profesorul Hermann Martin Hammitzsch. Printr-o fericită coincidenţă, Hammitzsch nu era numai arhitect: cu doi ani în urmă se căsătorise cu Angela, sora mai mare a lui Adolf Hitler şi cea care îi fusese menajeră.

Şi, printr-o coincidenţă mai macabră, numirea lui Hammitzsch a fost făcută în ziua în care Germania a invadat Polonia şi a început al Doilea Război Mondial.

7. Mai întâi arde sinagoga, apoi oraşul

Evreii nu s-au stabilit în Dresda niciodată într-un număr comparabil cu cel din alte oraşe din Germania centrală şi orientală. În 1933, în Breslau trăiau 30000 de cetăţeni de origine evreiască, 12000 în Leipzig, 160000 la Berlin, dar numai puţin peste 6000 la Dresda. [41]

Se spune că primii evrei s-ar fi stabilit în oraş în jurul anului 1300. Data exactă e, însă, necunoscută. Ce este sigur, cu toate acestea, este că evreii au fost arşi de vii în Altmarkt (piaţa veche) după ce au fost acuzaţi de apariţia Morţii Negre, epidemia de ciumă din 1348-1349, care a făcut ravagii în întreaga Europă. Acesta nu a fost un incident izolat - la Praga, au fost masacraţi trei mii. În restul perioadei medievale şi în cea renascentistă, evreii au fost, pe rând, acceptaţi, expulzaţi sau persecutaţi şi din nou toleraţi, după toanele diferiţilor conducători. Majoritatea se ocupau de cămătărie şi erau bine-veniţi când cei puternici aveau nevoie de lichidităţi, dar situaţia se schimba complet când venea vremea scadenţei. În 1705, un comerciant din Dresda se plângea că evreii „pot fi văzuţi, zi de zi, mergând în sus şi-n jos pe străzi şi bulevarde, practicându-şi meseria fără pic de ruşine”. [42]

Abia sub Augustus al II-lea şi Augustus al III-lea evreii au început să fie toleraţi permanent (deşi aceasta nu a însemnat acordarea de drepturi egale). Un bancher evreu, Behrend Lehmann, a jucat un rol important în colectarea uriaşelor sume necesare lui Augustus cel Puternic pentru a cumpăra tronul polonez. Zece ani mai târziu, în 1708, recompensa pentru Lehmann a venit sub forma unei proclamaţii regale:

> Ca mulţumire pentru serviciile făcute nouă de-a lungul multor ani, dorim să-i acordăm mila noastră şi libertatea de a se stabili cu soţia, copiii şi servitorii aici, în reşedinţa noastră, şi de a cumpăra o casă şi o grădină şi să devină, de fapt, rezidenţi ai acestui loc... sub protecţia noastră... şi, în continuare, va plăti o sumă de protecţie de opt taleri regali, care vor fi vărsaţi vistieriei noastre... [43]

Evreii din Dresda erau catalogaţi drept *Hofjuden* (evrei de curte), o expresie uşor dispreţuitoare la acea vreme. Dar ei au acceptat limitele impuse de acest rol. Ulterior, în secolul al XVIII-lea, evreii activi şi prosperi din Leipzig - vitali în timpul târgurilor anuale care

îmbogăţeau oraşul - au fost cei care au făcut presiuni pentru emanciparea legală.

În 1763, existau circa opt sute de rezidenţi evrei, majoritatea implicaţi într-o formă sau alta de comerţ, cei mai mulţi având legătură cu aprovizionarea curţii şi a armatei. Cu toate acestea, până la începutul secolului al XIX-lea, la intrarea grădinilor de promenadă de pe Terasa Brühl a existat un semn care interzicea accesul evreilor şi al câinilor. Numai când dorinţa unei soţii de general de a nu ieşi la aer fără animalul preferat a dus la eliminarea interdicţiei pentru patrupede, autorităţile au cedat şi în cazul evreilor. Semnul a fost pus la loc în 1935. [44]

Treptat, sub influenţa Revoluţiei Franceze şi a răspândirii doctrinei drepturilor şi libertăţilor individului, situaţia s-a ameliorat. Totuşi, în ciuda faptului că în Prusia şi în statele din zona vestică a spaţiului german evreii primiseră drepturi egale în 1806, coreligionarii lor din Saxonia au fost obligaţi să mai aştepte alţi treizeci de ani sau mai mult. O anumită egalitate în probleme comerciale, economice şi religioase fusese acordată de legislativul saxon prin legile din 1837-1838, dar drepturile civile complete au trebuit să aştepte revoluţia din 1848. În anul următor, 1849, Bernhard Hirschel primul băiat evreu care, în 1825, fusese acceptat într-un *Gymnasium* (liceu) - a devenit, în urma alegerilor, primul consilier municipal de origine evreiască. [45]

Oricum, un avantaj clar a fost că ceremoniile evreieşti comune au fost permise (până în 1837, ceremoniile se puteau desfăşura numai în case particulare). Evreii din Dresda îşi puteau transforma acum în realitate visul de a construi o sinagogă care să le egaleze pe cele deja existente de decenii în Prusia şi în alte oraşe din vestul Germaniei. Chiar în momentul în care legile emancipării erau luate în discuţie, a fost creat un comitet care să abordeze această problemă. Au început să strângă bani în interiorul comunităţii şi, în 1838, după votarea legii, reprezentanţi ai organismului l-au abordat pe tânărul arhitect Gottfried Semper, un creştin. La numai treizeci şi cinci de ani, Semper era profesor la Academia de Arte din Dresda şi conducea un birou de arhitectură foarte solicitat, printre proiectele curente numărându-se două muzee şi modificarea planurilor pentru Teatrul Regal. Era, de asemenea, cunoscut (poate chiar faimos) pentru vederile sale liberale. Nu se ştie cine l-a contactat, întrucât majoritatea documentelor comitetului s-au pierdut, dar se ştie că onorariul oferit (500 de taleri) era relativ modest. Cu toate acestea, Semper nu a ezitat. A înţeles imediat importanţa simbolică a proiectului şi şi-a dorit să se implice.

Au mai fost angajaţi un maestru constructor şi un maestru tâmplar. A fost cumpărat un teren în spatele Terasei Brühl, nu departe de malurile Elbei. Nu a trecut mult şi tânărul şi prolificul arhitect a pregătit primele schiţe: un complex de clădiri în stil oriental, dominat de un dom care aducea a catedrală bizantină sau în stil romanic. Din mijlocul clădirii principale cubice se ridica o structură poligonală, cu un acoperiş în formă de piramidă. Proiectul lăsa un spaţiu generos pentru congregaţie, în centru aflându-se, prin tradiţie, o zonă clar individualizată unde erau aşezate *Almenor* - masa pe care stăteau sulurile cu textul Torei - candelabrul şi lumina eternă. Înălţimea acestei zone centrale avea să permită iluminarea mai bună a sinagogii care ar fi fost, în mod normal, obstrucţionată de cele două galerii destinate femeilor ce dădeau spre spaţiul principal de rugăciune. Două turnuri, fiecare având în vârf Steaua lui David, urmau să fie construite pe fiecare latură a holului de intrare.

Impozanta structură a început să se ridice, devenind în curând vizibilă inclusiv de pe râul Elba. Unii o priveau cu respect, alţii invidiau o comunitate ce putea finanţa construirea unei asemenea case de rugăciune într-un răstimp atât de scurt, dar mai erau şi unii care aveau sentimente amestecate. Ceea ce persoanele străine de comunitate nu ştiau era că finanţarea s-a confruntat foarte rapid cu probleme. Rabinul Fränkel, care făcuse atât de mult pentru a pune acest proiect în mişcare, a fost, în curând, criticat pentru că supraestimase forţa financiară a congregaţiei sale. O treime din cei 119 capi de familii evreieşti din Dresda erau beneficiari ai ajutoarelor pentru săraci şi numai o treime câştigau suficient pentru a plăti impozite. Unii dintre cei care promiseseră fonduri invocau acum dificultăţi financiare sau blocau contribuţiile din cauza obiecţiilor apărute, peste noapte, pe tema proiectului.

Chiar şi aşa, bani s-au găsit. Pe 8 mai 1840, a avut loc inaugurarea solemnă a sinagogii din Dresda. Era acum cea mai mare casă de rugăciune evreiască din Germania, oferind suficient spaţiu pentru ca trei sute de bărbaţi şi două sute de femei să participe la serviciul religios. Toţi miniştrii regelui au fost prezenţi. Comunitatea iudaică din Dresda avea, pentru prima dată, un centru foarte vizibil al vieţii sale spirituale şi culturale.

Sinagoga proiectată de Semper servea, ca parte a orizontului oraşului, drept o constantă aducere aminte a obţinerii egalităţii de drepturi pentru religia mozaică şi pentru locuitorii oraşului care o practicau. Urma să supravieţuiască nouăzeci şi opt de ani şi şase luni, iar distrugerea sa avea să anticipeze nu numai soarta comunităţii

evreieşti din Dresda, ci şi pe cea a oraşului.

5 Sinagoga din Dresda în 1860. În 1938 a ars complet

De la cele circa o sută de familii, din 1840, populaţia evreiască a crescut constant, deşi nu chiar proporţional cu dezvoltarea oraşului în ansamblu. În vreme ce în 1876 erau 1279 de locuitori de origine evreiască, dintr-o populaţie totală de 187500 de suflete, treizeci de ani mai târziu, cifrele erau 3510 şi respectiv 517000, ceea ce însemna, în termeni procentuali, un declin modest. Comparaţi cu totalul rezidenţilor străini din Dresda - 28000, adică 5% - evreii reprezentau un grup relativ neînsemnat, fiind depăşiţi de cei mai mult de patru mii de rezidenţi britanici şi americani. Între 1905 şi 1925, datorită afluxului de aşa-numiţi *Ostjuden* (evrei orientali) din Polonia şi Rusia, comunitatea evreiască s-a dublat, ajungând la şase mii de membri. Proporţia a crescut, dar numai până la 1%. **[46]**

Sosirea *Ostjuden* a adus nu numai o creştere a numărului populaţiei evreieşti, ci şi o reîntoarcere la ortodoxia religioasă. Imigranţii la prima generaţie erau, în egală măsură, mai vizibili, dat fiind puternicul accent străin şi caftanele negre tradiţionale. În Dresda, ca peste tot în Germania, populaţia evreiască stabilită de mai mult timp se simţea uneori puţin stânjenită de asocierea sa cu „străinii”, în special în condiţiile în care se considera că aceştia din urmă nu făceau

decât să readucă în atenţie vechile stereotipuri.

În ciuda numărului mic de evrei din Saxonia şi Dresda, nivelul antisemitismului a fost întotdeauna relativ ridicat. Situaţia este foarte complexă pentru că, din multe puncte de vedere, discriminarea activă în defavoarea evreilor - adică cea manifestată prin boicoturi şi proteste directe de diferite feluri - era limitată. Spre exemplu, filiala din Dresda a Ligii Pangermane, de extremă dreapta, era mult mai preocupată de propaganda antislavă decât de cea antisemită (rezultat direct al proximităţii geografice a graniţei cu Boemia şi Moravia), chiar dacă din programul său continuau să facă parte clauze cu tentă antisemită, iar retorica antisemită era, în mod obişnuit, prezentă în discursul său. Înainte de Primul Război Mondial nu se poate vorbi de o discriminare agresivă împotriva evreilor sau de campanii împotriva afacerilor evreieşti, fie că era vorba de bănci, intermedieri în domeniul imobiliar sau hoteluri (deşi poate că la nivel privat exista o asemenea discriminare). Rădăcinile ideologice ale antisemitismului s-au consolidat în acest timp, generând un anumit nivel de ură chiar şi când atenţia se concentra asupra altor chestiuni.

Antisemitismul a dobândit respectabilitate prin importanţa acordată operei istoricului naţionalist Heinrich von Treitschke. Născut la Dresda, într-o familie importantă cu tradiţie militară, şi profesor de istorie la Berlin o lungă perioadă de timp, Treitschke a fost faimos mai ales prin calităţile sale retorice extraordinare şi prin influenta sa *Istorie a Germaniei în secolul al XIX-lea* în cinci volume. A modelat, şi unii ar putea spune că a corupt, modul de gândire al unei întregi generaţii de studenţi, pe care a trimis-o în lume nu numai venerând puterea (adică monarhia prusacă), ci infectată, în acelaşi timp, cu o doză letală, cu efect întârziat, de antisemitism. Eseul lui Treitschke, „Un cuvânt despre evreimea noastră”, publicat în 1879, a furnizat argumentaţia academică necesară pentru convingerea că evreii erau străini din punct de vedere rasial de „germanitate”, indiferent de credinţa lor religioasă. „Evreii sunt blestemul nostru”, proclama Treitschke într-o frază al cărei ecou s-a făcut auzit deceniu după deceniu. Avea să fie utilizată cu consecinţe devastatoare atât de Josef Goebbels, cât şi de cunoscutul gauleiter al Nürnbergului, Julius Streicher, cel care a pus cuvintele periculoase ale profesorului pe prima pagină a ziarului său care manifesta un antisemitism obscen, *Der Stürmer*.

Influenţa lui von Treitschke şi a discipolilor săi s-a dovedit foarte perfidă. Antisemitismul rasist (spre deosebire de cel religios) a devenit treptat mai acceptabil. În esenţă, înainte de începutul secolului al XX-lea, un evreu care se convertea la creştinism nu mai era considerat

evreu. Acest lucru a început să se schimbe după Primul Război Mondial. Chiar în cercurile „respectabile”, „sângele” devenise criteriul absolut. Această transformare era, în parte, rezultatul polarizării societăţii germane, polarizare care stimula extremismul şi agresiunea externă şi care - se poate argumenta - a jucat un rol în geneza conflictului european dintre 1914 şi 1918.

Această exacerbare a prejudiciilor a variat, într-o oarecare măsură, de la o regiune la alta, dar despre Saxonia nu se putea spune că s-ar fi plasat în tabăra filosemită. În Dresda şi Leipzig, din cauza sentimentelor antisemite foarte răspândite, evreii din familiile prospere tindeau să se căsătorească în interiorul propriului grup mai frecvent decât în alte regiuni ale Germaniei. Condiţiile istorice au creat un climat relativ favorabil participării evreieşti la viaţa publică, în oraşe precum Hamburg şi Altona, Frankfurt pe Main şi Baden, dar, deopotrivă, îi excludeau pe evrei în regatul Saxoniei sau la Bremen. [47]

Între 1914 şi 1918, visul dreptei naţionaliste legat de statutul Germaniei de putere mondială a fost spulberat de realitatea războiului în tranşee. În acelaşi timp, evreii germani păreau să joace un rol însemnat în interiorul mişcărilor pacifiste şi, mai târziu, în cadrul partidelor de stânga din noua republică. Dreapta îi identifica ca „inamicul din interior” ale cărui activităţi subversive duseseră la înfrângerea, altfel inexplicabilă, a Reichului în război. Un asemenea punct de vedere a găsit un sprijin important în rândul claselor educate. Era uşor să ignori numărul mare de germani evrei care luptaseră şi muriseră în Primul Război Mondial sau care împărtăşeau punctele de vedere ale dreptei patriotice şi conservatoare în plan social, cu excepţia antisemitismului.

Venirea naziştilor la putere a adus şi la Dresda procesiuni cu torţe, demonstraţii şi izbucniri antisemite spontane. Gauleiterul Mutschmann nu a putut rezista apelurilor sufletului său pereche (şi aproape vecin din punct de vedere geografic), gauleiterul Julius Streicher, pentru un boicot de o zi al magazinelor şi afacerilor evreieşti. Acesta a avut loc pe 1 aprilie 1933. Chiar şi înainte de această zi, multe din firmele nonevreieşti din oraş aveau în vitrină afişe cu mesaje de genul: „Firmă germano-creştină recunoscută”. [48]

A venit şi ziua boicotului. Coloane de Cămăşi brune au mărşăluit din Schützenplatz spre Altmarkt, unde cânta o fanfară a SA. De aici, s-au împărţit în grupuri care au blocat magazinele aflate în proprietatea evreilor, cabinetele medicale şi de avocatură. Trupele SA s-au postat şi la intrarea în clădirea tribunalului, interzicând accesul evreilor. În

câteva cazuri, avocaţi evrei au fost bătuţi şi scoşi cu forţa din clădire. Bătăuşii naziştii au fluturat pancarte cu lozinci precum „Cel care dă bani evreilor aduce pierderi economiei germane!" sau „Oricine cumpără de la evrei sprijină boicotul evreiesc asupra produselor germane în exterior!" [49]

În curând, a fost creată o divizie specială a Gestapoului din Dresda, Secţiunea IIB3 („Francmasonerie, Emigranţi, Evrei"), care urma să coordoneze acţiunile împotriva evreilor din Dresda. Timp de câţiva ani, această instituţie a fost condusă de un poliţist, dar în 1941 conducerea a fost preluată de *SS-Untersturmführer* Henry Schmidt, care a devenit, astfel, liderul a ceea ce avea să fie cunoscut drept Judenreferat, Departamentul Evreiesc. Schmidt va rămâne responsabil pentru supravegherea, deportarea şi persecutarea evreilor din Dresda, până la prăbuşirea finală. Avea în subordine un personal puţin numeros. La interogatoriul nefericiţilor convocaţi la birourile sale din Bismarckstrasse, era asistat de şeful SD (serviciul de informaţii al SS) din oraş, Hans Max Clemens, şi de un alt lucrător al Gestapoului, Arno Weser. Puţinii evrei care au supravieţuit războiului îşi aminteau că Weser, Clemens şi Schmidt fuseseră porecliţi „cel care scuipă, cel care bate şi cel care urlă", conform comportamentului fiecăruia dintre aceştia în timpul interogatoriilor. Soţia evreică a unui om de afaceri arian îşi amintea cum a stat în colţul camerei de interogatoriu timp de două ore şi cum, printre acuzaţii şi întrebări, a fost scuipată încontinuu. [50]

Locuitorii de toate categoriile considerau că trăiesc într-unul din cele mai frumoase, mai culte şi mai bine administrate oraşe din Europa secolului XX. Din cele mai multe puncte de vedere, aceste păreri erau valabile pentru cetăţenii de origine ariană care nu făceau nici un fel de probleme regimului. Nu acelaşi lucru se putea spune şi despre concetăţenii lor evrei, indiferent de orientarea lor politică. Ceea ce aceştia din urmă au început să-şi dea seama - unii relativ de timpuriu - era că, în ciuda cadrului neschimbat de frumuseţe atât de preţuită şi de modernitate chibzuită, Dresda era pe cale să se întoarcă în Evul Mediu.

Henny Wolf avea opt ani în momentul preluării puterii de către naziştii. Blondă şi cu ochi albaştri, frumoasa fetiţă a unui proprietar de cinematograf şi a soţiei acestuia dusese, până atunci, o existenţă lipsită de griji în mijlocul unei familii iubitoare. După 1933, totul s-a schimbat. Motivul era simplu: tatăl său era arian, dar mama sa era evreică de origine rusă. Henny intra în categoria copiilor „de rasă

mixtă" sau *Mischling*.

Pentru un adolescent, iar Henny era adolescentă în 1938, unele aspecte ale vieţii precum alegerea şcolii şi atitudinea prietenilor sunt foarte importante. Henny învăţa, în continuare, la o şcoală obişnuită de stat şi ducea o viaţă relativ normală, dar suferea din cauza primelor necazuri provocate de persecuţiile autorităţilor. Una dintre ele era interdicţia impusă evreilor (sau celor din categoria *Mischling)* de a folosi băncile din Grosser Garten, şi asta în condiţiile în care dintotdeauna ei şi părinţilor săi le plăcuse să se plimbe pe acolo şi să hrănească veveriţele. Observase, de asemenea, numărul crescând de sloganuri antievreieşti, unele dintre ele foarte clare ca sens (precum cele din parc sau de pe Terasa Brühl), altele pur şi simplu jignitoare. Jurnalul nazist din Dresda, Der Freiheitskampf, relata cu satisfacţie că, în cartierul Johannstadt, naziştii lipiseră pe toate panourile publicitare afişe cu mesaje precum „Evreii sunt blestemul nostru" sau „Cel care cumpără de la evrei este un trădător al poporului!" Casa familiei lui Henny Wolf se afla chiar la est de Johannstadt; afişele insultătoare şi pancartele marcau drumul pe care îl urmau, în mod obişnuit, spre centrul oraşului. **[51]**

Tot în Johannstadt, la începutul lui 1938, pe uşile clădirilor de apartamente sau ale caselor au început să apară anunţuri cu „Aici trăiesc evrei!" La începutul lunii februarie, ca parte a carnavalului (Fasching), o procesiune specială a făcut înconjurul oraşului, sloganul fiind „Copii ai Israelului, afară!" Numai pe 4 martie au fost organizate o sută de întruniri antisemite, doar în districtul Dresda. În cazul a două manifestaţii mai mari, Mutschmann şi Streicher s-au adresat mulţimii. Alţi vorbitori implicaţi în campanie - aduşi din tot Reichul - au fost recompensaţi cu o plachetă decorativă de porţelan pur de Meissen, inscripţionată cu un citat din Hitler: „Combătând evreii, lupt pentru Lucrarea Domnului".

În curând, semnele discriminării s-au transformat într-un torent greu de stăvilit. În primăvară, alte câteva comunităţi au urmat exemplul staţiunilor Weisser Hirsch şi Bad Schandau, refuzând primirea evreilor. Dahlener Heide (o zonă de şes foarte populară printre locuitorii Dresdei) a fost închisă evreilor. Accesul evreilor la serviciile de transport auto regional a fost interzis, li s-a restricţionat ocuparea unor terenuri care aparţineau oraşului şi, în iunie, li s-a interzis să se mute la Dresda fără acordul poliţiei. În iulie 1938, a fost decretat că toate firmele evreieşti trebuiau să fie marcate cu acelaşi semn: cu litere negre, pe fundal galben, era scris „Firmă evreiască".

Apogeul campaniei de ură se apropia. În timpul nopţii de 27 spre 28

octombrie 1938, 724 de bărbaţi, femei şi copii, născuţi în Polonia şi/ sau fără cetăţenie germană - 90% din populaţia polono-evreiască a oraşului - au fost arestaţi în cadrul unor acţiuni fulger, coordonate personal de şeful poliţiei din Dresda. Au fost adunaţi în gara din Neustadt şi, în jur de ora 13.15, în după-amiaza zilei de 28 octombrie, au fost trimişi cu un tren special spre oraşul de graniţă Beuthen din Silezia. De acolo, în ciuda faptului că mulţi dintre ei îşi petrecuseră toată viaţa în Germania, au fost literalmente forţaţi să treacă graniţa în Polonia. Toate acestea erau parte a unei nebunii a expulzărilor organizate la nivel naţional. Cifrele oraşului Dresda le depăşesc cu uşurinţă pe cele ale altor oraşe saxone ca Leipzig (50% din populaţia polono-evreiască) sau Chemnitz (78%).

Expulzarea în masă din Germania a evreilor născuţi în Polonia a condus direct spre cataclismul care avea să demonstreze adevărata direcţie înspre care se îndreptau Hitler şi acoliţii săi. Autorităţile poloneze au refuzat accesul multor evrei şi aceştia au fost nevoiţi să petreacă săptămâni întregi în „ţara nimănui” înainte ca gazdele să cedeze.

Printre evreii născuţi în Polonia care au fost deportaţi din Reich se număra şi familia Grynszpan, părinţii şi cele două fiice. Foarte curând, o scrisoare care descria situaţia demnă de milă a familiei Grynszpan, blocată între zonele de graniţă, a ajuns la fiul lor Herschel, un imigrant ilegal, în vârstă de şaptesprezece ani, care trăia singur la Paris. Tânărul a cumpărat o armă. Pe 7 noiembrie 1938, a ajuns în fata ambasadei germane şi i s-a permis accesul în interior. Dorise să discute cu ambasadorul, dar a fost îndrumat spre un funcţionar mai mic în rang, secretarul de legaţie Ernst vom Rath.

Aflat într-un birou faţă în faţă cu diplomatul, Herschel Grynszpan a scos pistolul şi l-a împuşcat.

Faptul că vom Rath nu fusese simpatizant nazist dădea o tentă ironică evenimentului. În mod tragic, asasinatul, dus la bun sfârşit de un tânăr singur şi disperat, a aruncat Germania într-o erupţie finală de violenţă devastatoare. Pentru această crimă pregătiseră drumul agitaţiile antievreieşti tot mai intense, din ultimul an, din oraşele şi metropolele Reichului.

Kristallnacht - Noaptea de Cristal - a început în Dresda, ca şi în alte părţi, devreme, în seara de 9 noiembrie 1938, ca rezultat al morţii lui vom Rath la Paris. A fost iniţiată de filialele locale ale Partidului Naţional-Socialist, coordonate de la München de Hitler şi de alţi lideri nazişti reuniţi acolo pentru a celebra a cincisprezecea aniversare a puciului de la berărie, din 1923. Goebbels a ţinut un discurs plin de

ură înainte de întoarcerea conducerii naziste la hotel şi au fost date ordine pentru un pogrom la nivel naţional. [52] La Dresda, a fost pus în scenă în Rathausplatz un miting „spontan" de protest împotriva asasinării lui vom Rath - la doar câteva sute de metri de locul unde sinagoga lui Semper, foarte aproape de centenarul inaugurării sale, domina mândră malul Elbei. Mulţimea a ascultat discursurile instigatoare ale vorbitorilor nazişti.

Nebunia s-a dezlănţuit la căderea întunericului. Foarte rapid, pe străzile pustii ale Dresdei, putea fi auzit zgomotul vitrinelor sparte. Magazinele evreieşti de pe Prager Strasse, principala arteră comercială a oraşului, au fost cel mai grav afectate. Gloata dezlănţuită a parcurs-o de la un capăt la celălalt, lăsând în urmă numai distrugeri. În cele din urmă, răsculaţii şi-au îndreptat atenţia spre cel mai vizibil semn al prezenţei evreieşti în oraş, sinagoga.

Impunătoarea casă de rugăciune de pe malurile Elbei, proiectată de Gottfried Semper, în stil romanic şi oriental, devenise un bine cunoscut şi chiar apreciat punct de reper al oraşului - o contribuţie arhitecturală fascinantă care dădea o notă de exotism locului unde, în trecut, vechile ziduri ale oraşului se deschideau spre răsărit. Sinagoga funcţionase ca loc de întâlnire pentru ceea ce, până în 1933, fusese o comunitate evreiască înfloritoare - chiar şi după venirea lui Hitler la putere au fost transpuse în realitate mai vechile planuri de extindere a clădirii principale, oferindu-se astfel spaţiu suficient pentru încă o sută cincizeci de credincioşi. În ciuda încălcărilor tot mai numeroase ale libertăţii şi drepturilor comunităţii evreieşti de către nazişti, noua anexă a fost terminată şi deschisă în 1935, un exemplu emoţionant de optimism plin de curaj, chiar dacă total nejustificat.

Poate nimănui nu-i venea să creadă că lucrurile întâmplate în noaptea de 9 noiembrie 1938, pe întreg teritoriul Germaniei, erau posibile şi într-un loc precum Dresda, un *Kulturstadt* (oraş al culturii), unde intoleranţa fusese întotdeauna menţinută între nişte limite politicoase şi unde, după cum ar fi declarat-o cu mândrie orice locuitor al oraşului, „arta are întâietate" *(die Kunst hat Vorrang)*. Dar, în acea noapte, arta îşi pierduse relevanţa. Un grup de membrii ai SA au pătruns în clădire înainte ca mulţimea să sosească, stropind totul cu benzină şi incendiind interiorul, cu decoraţiunile sale bogate şi cu mobila din lemn. În condiţiile în care clădirea incendiată era înconjurată de nazişti ameninţători, patru maşini ale brigăzii de pompieri au sosit prompt. O ambarcaţiune special echipată a ancorat în apropiere, pregătită să furnizeze din râu apa necesară pentru furtunurile lor. Pompierii s-au grăbit spre incendiu - numai pentru a se

vedea blocaţi de un lanţ de bătăuşi din SS şi SA.

Pompierilor li s-a permis să salveze numai clădirile din vecinătate, inclusiv casele comunităţii (Zeughaustrasse nr. 1 şi 3, catalogate, mai târziu, ca două din cunoscutele „case evreieşti"), un depozit şi vechiul cămin pentru tineri. Imediat după miezul nopţii, imensul dom de lemn al sinagogii s-a prăbuşit şi s-a scufundat în marea de flăcări de dedesubt. Până dimineaţă, ceea ce fusese odată cea mai mare sinagogă din Germania se transformase într-o grămadă de ruine fumegânde. [53]

Primarul nazist al Dresdei, dr. Kluge, a anunţat, în aceeaşi zi, cu o satisfacţie vădită: „Simbolul inamicului rasial ereditar a fost, în cele din urmă, distrus". [54]

Pictorul Otto Griebel a văzut o coloană de fum negru ridicându-se deasupra terasei râului, unde se afla sinagoga. Peste numai câteva minute, era în drum spre locul unde aveau loc atrocităţile. I-a văzut pe pompieri aşteptând lângă imensele lor maşini, înconjuraţi de o mulţime de gură-cască. Era o scenă care-ţi dădea fiori. În vreme ce Griebel privea, scena devenea şi mai tragică:

> Oameni în uniforme SA au târât afară un grup de profesori evrei, dintr-una din casele comunităţii aflate în apropiere. Păreau înspăimântaţi şi erau palizi ca nişte morţi. Le-au îndesat pălăriile pe cap şi i-au arătat mulţimii ameninţătoare în faţa căreia nefericitele victime au fost obligate să se încline adânc şi să-şi scoată pălăriile.
>
> Un trecător bine îmbrăcat şi cu părul grizonant, probabil un actor, a găsit că toate astea erau prea mult şi a strigat plin de mânie: „Incredibil, parcă ne aflăm în cele mai întunecate momente ale Evului Mediu!" Dar, imediat ce a rostit aceste cuvinte, a fost luat pe sus de oameni ai Gestapoului aflaţi în mulţime şi dus de acolo. [55]

Transfigurat de groază, Griebel a rătăcit prin centrul oraşului, mergând pe cele mai frumoase străzi comerciale - Seestrasse, Schlossstrasse, Prager Strasse. Toate firmele deţinute de evrei fuseseră distruse şi jefuite. Poate că a trecut chiar pe lângă fiul vatmanului Günter Jäckel, pe atunci în vârstă de unsprezece ani. În acea zi, Günter întârziase la cursuri pentru că, în drum spre şcoală, el şi prietenii săi făcuseră un ocol pentru a vedea ruinele sinagogii. La ora prânzului, când cursurile au luat sfârşit:

> Ne-am întors pe Prager Strasse, trecând pe lângă magazinul de blănuri al lui Hirsch... Un bărbat într-o haină albă curăţa vitrina

> căţărat pe o scară... şi oamenii stăteau în faţa magazinului şi priveau. Era o linişte mormântală... Nu voi uita niciodată... nici un fel de provocări, nici un fel de expresii de acord sau dezacord... doar o tăcere desăvârşită. Nimic. **[56]**

Ceea ce nu ştiau elevii, şi poate că ştiau numai câţiva din adulţii care priveau în tăcere aflaseră, era că, în timpul nopţii, o sută cincizeci şi unu de bărbaţi evrei din Dresda fuseseră ridicaţi din casele lor şi, cu brutalitatea obişnuită, fuseseră trimişi într-un lagăr special, la Buchenwald, lângă Weimar. Majoritatea aveau să fie, până la urmă, eliberaţi, dar din acest moment realitatea nu mai putea fi ignorată: singura cale posibilă pentru evrei era una dominată de o violenţă crescândă şi de o izolare din ce în ce mai periculoasă. În toată Germania fuseseră atacate mai mult de cinci sute de sinagogi care, în majoritatea cazurilor, împărtăşiseră soarta celei din Dresda.

Ambasadele statelor democratice şi birourile de asistenţă ale Agenţiei Evreieşti au fost nevoite să facă faţă unui număr crescut de evrei din Dresda care doreau să emigreze. Cu toate acestea, naţiunile libere ezitaseră dintotdeauna să „ia" refugiaţi evrei şi, din acest punct de vedere, situaţia nu se schimbase prea mult. O concesie din partea autorităţilor britanice a însemnat că un număr de copii germani de origine evreiască au putut fi trimişi sub forma unui *Kindertransporte* la Londra, unde li s-au găsit cămine adoptive şi de unde, în multe cazuri, au fost trimişi ulterior la rudele şi prietenii din America de Nord sau din alte zone ale globului. Părinţii lui Henny Wolf au luat în considerare această soluţie şi pentru ea, dar fata a refuzat să-i părăsească.

Pentru regim, şi mai ales pentru varianta locală mai radicală reprezentată de gauleiterul Mutschmann, era tipic faptul că, după distrugerile fizice şi spirituale produse de gloata dezlănţuită în Noaptea de Cristal, au urmat alte dovezi de sadism. La mai puţin de patruzeci şi opt de ore de la distrugerea sinagogii, de la Ministerul de Interne saxon din Dresda a plecat o circulară adresată tuturor primarilor oraşelor importante. Autorul său era profesorul-doctor Martin Hammitzsch, printre altele liderul Autorităţii de Planificare Urbană din Dresda şi cumnatul lui Adolf Hitler. Documentul spunea, cu o cinică brutalitate birocratică:

> Sinagogile care au luat foc *(sic)* în timpul nopţii de 9/10 noiembrie 1938 reprezintă un pericol pentru siguranţa publică, afectează felul în care se prezintă străzile şi, în general, peisajul urban şi provoacă mânia publică. Având în vedere toate acestea, precum şi primele

informaţii despre degradarea lor, aceste ruine şi orice parte a clădirilor care mai stă în picioare vor fi demolate imediat, întrucât acordarea permisiunii de a reconstrui sinagogi pe aceleaşi amplasamente nu intră în discuţie. [57]

În aceeaşi zi, primarul Kluge şi colegii săi s-au reunit pentru a discuta circulara. Întrucât ruinele reprezentau un pericol public, era de datoria municipalităţii să demoleze ceea ce mai rămăsese din sinagoga din Dresda şi, pentru aceasta, au fost desemnate firma Technische Nothilfe, aparţinând primăriei, şi firma privată specializată în demolări Mätschke & Co. Costurile aveau să fie suportate de comunitatea evreiască. Evident, totul trebuia făcut după reguli stricte. Reprezentanţii comunităţii evreieşti au fost convocaţi să se întâlnească cu autorităţile municipale pentru a primi instrucţiuni.

După cum Wolf, consilierul responsabil pentru construcţii, scria conştiincios în notiţele sale: „Reprezentanţii comunităţii religioase israelite nu sunt disponibili". O întrebare adresată Cartierului General al Gestapoului a adus confirmarea oficială a acestei afirmaţii. Şi, într-adevăr, Gestapoul trebuia să ştie deoarece reprezentanţii comunităţii evreieşti fuseseră arestaţi pe parcursul nopţii şi se aflau fie în închisoare, fie erau supuşi unor tratamente educative în lagărul de concentrare de la Buchenwald. Pare aproape sigur că şi politicoşii domni de la municipalitate cunoşteau, de asemenea, foarte bine situaţia. „Indisponibilitatea" liderilor comunităţii evreieşti însemna că municipalitatea era îndreptăţită să cureţe terenul fără alte consultări cu foştii proprietari.

Pe 15 noiembrie, tribunalul districtual din Dresda a dispus, în condiţiile absenţei reprezentanţilor comunităţii evreieşti, numirea a doi avocaţi arieni ca administratori ai proprietăţilor iudaice, permiţându-le astfel să-i autorizeze pe demolatorii de la Mätschke & Co să-şi înceapă munca. O mare parte a cărămizilor sinagogii au fost aruncate în suburbiile din vestul oraşului unde, printr-o crudă ironie, evreii care făceau muncă forţată le-au folosit la noua Meissner Landstrasse, principala autostradă care ducea spre nord-vest, de-a lungul Elbei.

La dinamitarea a ceea ce mai rămăsese din faimoasa sinagogă a fost martoră şi o echipă de filmare, imaginile fiind utilizate pentru un film educativ. Ceea ce bineînţeles că şi era, dar nu în modul în care cei responsabili şi l-ar fi putut imagina.

La jumătatea anului 1939, populaţia evreiască din Dresda nu mai reprezenta decât puţin peste un sfert din cifra anului 1932. Chiar şi

după izbucnirea războiului au reuşit să scape câţiva. Printre aceştia se numărau şi vecinii evrei ai lui Günter Jäckel din Sedanstrasse, familia Mattersdorf, ai cărei fii îi fuseseră parteneri de joacă şi care, în ciuda faptului că erau bogaţi, nu îl discriminaseră niciodată pentru faptul că era doar băiatul unui vatman. Herr Mattersdorf fusese bancher şi, până în 1934 - când a fost forţat să demisioneze -, preşedinte al filialei din Dresda a Societăţii Goethe (la fel cum însuşi Günter Jäckel avea să fie treizeci de ani mai târziu). Familia sa şi-a găsit scăparea prin Italia şi, mai apoi, asumându-şi mari riscuri, prin Africa de Nord controlată de regimul de la Vichy. Deşi acest lucru i-a costat bruma de avere care le mai rămăsese, au reuşit să ajungă în America. Acolo, un oficial de la Biroul de Imigrări s-a uitat la băieţii Mattersdorf - amândoi blonzi, asemeni lui Henny Brenner, în ciuda sângelui lor evreiesc - şi a spus: „Oh, ce pereche de nazişti pe cinste!” **[58]**

În 1945, Herr Mattersdorf, fost bancher, îşi câştiga traiul în Statele Unite ca librar. Când a aflat de soarta Dresdei, care în acel moment nu mai era căminul său, ci un oraş inamic, a plâns.

Dar poate că ultimul cuvânt ar trebui să aparţină unui personaj cu părul cărunt al Dresdei, Franz Hackel. După ce îl cunoscuse, în timpul întâlnirilor săptămânale de la biroul pentru şomaj, artistul Otto Griebel îi spunea cu afecţiune „Diogene din Dresda”, pentru obiceiul său de a-şi face siesta pe malurile Elbei şi de a urmări faptele locuitorilor Dresdei cu un fals interes filozofic. Pe 9 noiembrie 1938, Hackel l-a zărit pe Griebel privind îngrozit, în tăcere, ruinele încă fumegânde ale sinagogii din Dresda. L-a abordat pe pictor pe un ton conspirativ, cu ochii arzând, şi a murmurat: „Focul ăsta se va întoarce! Va face un mare ocol şi apoi se va întoarce aici!” **[59]**

După aceste vorbe, bătrânul a dispărut în mulţime.

8. Legile văzduhului

Pe 27 septembrie 1939, Varşovia, capitala Poloniei, capitula în faţa armatei germane. Oraşul fusese sub asediu mai mult de două săptămâni, lovit de artilerie şi supus unor raiduri repetate ale bombardierelor Luftwaffe. Pe 24 septembrie, o mie de avioane germane au devastat oraşul, iar a doua zi, patru sute douăzeci. La sfârşitul acelei zile, zece mii de civili muriseră deja în interiorul „Fortăreţei Varşovia".

Este adevărat că Varşovia fusese declarată fortăreaţă de către apărătorii săi. Este, de asemenea, adevărat că apărătorilor li se ceruse să capituleze, iar populaţiei civile să evacueze oraşul. Legile războiului, aşa cum sunt ele, stipulează că în acest fel de condiţii astfel de atacuri sunt legitime. Dar aceleaşi legi, cuprinse în Convenţia de la Haga, din 1907 (la numai patru ani distanţă de primul zbor al fraţilor Wright), nu puteau intui distrugerile pe care o forţă aeriană sofisticată le putea produce. Legile asediului au rămas, în esenţă, cele stabilite în Evul Mediu: cei din interiorul oraşului fortificat, dacă refuză să îl părăsească sau să se predea, puteau fi atacaţi cu orice arme aduse în faţa zidurilor şi folosite de asediatori.

Rolul Luftwaffe în timpul campaniei poloneze a fost unul cu preponderenţă tactic - menit mai degrabă să faciliteze înaintarea trupelor terestre, decât să distrugă infrastructura militară şi industrială. În primele zile ale conflictului, atacurile s-au concentrat asupra aerodromurilor şi gărilor - mai întâi pentru a distruge forţele aeriene poloneze la sol, în special în cazul aerodromurilor din vecinătatea Varşoviei, şi în al doilea rând pentru a împiedica mobilizarea marii armate de recruţi a Poloniei. Dar nu se poate nega că numărul victimelor civile a fost mare: de la bun început a mirosit a război total şi a lipsă de voinţă în a diferenţia ţintele.

Ca parte a atacului Luftwaffe asupra Varşoviei din 13 septembrie, Operaţiunea Coasta *(Wasserkante),* un amestec egal de bombe incendiare şi bombe explozive, indica, fără nici o îndoială, dorinţa de a distruge prin incendiere zonele construite. Atacul a creat „o mare de flăcări, astfel încât evaluarea cu acurateţe a rezultatelor este imposibilă". **[60]** Raidurile masive de acest gen fuseseră iniţial plănuite pentru 1 septembrie - ziua în care Germania a atacat Polonia fără o declaraţie de război -, dar condiţiile meteorologice au impus o amânare. **[61]** În condiţiile în care capitala era încercuită şi la un pas

de capitulare, pe 25 septembrie echipajele avioanelor Junkers 52 au aruncat literalmente bombe incendiare pe uşile de încărcare deasupra oraşului de dedesubt. O zecime din clădirile Varşoviei au fost distruse, iar 40% au fost avariate. Stare Miasto, centrul istoric al Varşoviei, a suferit distrugeri teribile.

Există nenumărate exemple de atacuri cu mitraliere şi de bombardamente asupra traficului stradal, cu scopul de a crea haos şi de a împiedica astfel mişcările trupelor poloneze, atacuri care au ucis însă civili şi au semănat teroare în rândurile nesfârşitelor coloane de refugiaţi deznădăjduiţi. Chiar şi ambasadorul Statelor Unite, care a părăsit Varşovia în maşina ambasadei, s-a văzut atacat pe drumurile din sud-estul Poloniei, departe de linia frontului. La o conferinţă de presă ţinută după aceea, ambasadorul Biddle a spus lumii întregi că avioanele germane erau pretutindeni. Fusese, în mod repetat, atacat cu bombe sau cu mitraliere şi, la un moment dat, fusese forţat să se adăpostească într-un şanţ de la marginea drumului. Maşina avea steagul american, dar acesta nu-i descurajase nicidecum pe piloţii germani - ba dimpotrivă - astfel încât semnul de identificare fusese coborât în grabă. **[62]**

Între timp, ultima vară de pace a Dresdei îşi diminua dogoarea şi se transforma în prima toamnă de război. Ultimii struguri, cei mai nobili, erau culeşi de pe versanţii sudici ai văii Elbei, astfel încât producătorii de vinuri de la Pillnitz şi Meissen să poată începe să facă vinul din acel an, aşa cum o făcuseră în ultimii opt sute de ani. Bineînţeles, în urmă cu două veacuri, Varşovia, care acum era în ruină, servise drept refugiu regelui Saxoniei. Aceasta fusese capitala sa geamănă, locul unde putea aştepta ca furia lui Frederick cel Mare să se stingă şi Dresda să fie distrusă. Acum, trupe şi echipaje aeriene din aceeaşi Dresdă distrugeau capitala Poloniei.

Pe 24 septembrie, forţele germane au comis prima crimă în masă, asasinând peste opt sute de intelectuali polonezi şi membri ai elitei locale, în oraşul Bydgoszcz (Bromberg), din vestul Poloniei. Masacrul a fost, cel puţin în parte, un act de răzbunare - în primele zile ale războiului, membri ai minorităţii etnice germane fuseseră executaţi sub bănuiala că ar fi făcut parte din coloana a cincea germană - dar lucrurile mai rele, mult mai rele, abia urmau. La numai câteva zile de la căderea Varşoviei, germanii au început să-i aresteze pe membrii potenţiali ai mişcării de rezistenţă, liderii sociali şi politici şi, în primul rând, evrei.

Victor Klemperer, care avea şaizeci de ani, obligat să-şi părăsească catedra universitară în urmă cu cinci ani pentru că era evreu, scria, pe

10 septembrie, că atmosfera din Dresda era bizară şi tensionată.

> Nu mai scot steaguri, deşi au ajuns la porţile Varşoviei încă din această primă săptămână. Nu se spune nimic despre frontul de vest. Măcelăriile trebuie să-şi închidă faţada dinspre stradă: oamenii se aşază la coadă în curţi. Aceasta e imaginea care trebuie păstrată: război numai cu Polonia şi o victorie cât mai rapidă cu putinţă. Dar, în acelaşi timp, măsurile devin mereu mai drastice, ceea ce indică un război de durată… [63]

În ziua în care a izbucnit al Doilea Război Mondial, Günter Jäckel, atunci în vârstă de treisprezece ani, privea cerul cu fascinaţia specifică unui adolescent. Roiuri de Junkers 52, Heinkel, Messerschmitt 109 şi, bineînţeles, Junkers 87 - bombardierele în picaj „Stuka", avioanele care aveau să reprezinte un blestem pentru drumurile şi gările poloneze - umpleau cerul de deasupra Dresdei în drumul lor spre est. „Zburau la mică înălţime, a remarcat, probabil ca o demonstraţie de forţă." Dar, a doua zi, realitatea - chiar dacă una desprinsă din filmele lui Chaplin - a devenit evidentă pentru toţi. Pe nepusă masă, a fost recrutat de pictorul şi decoratorul de la etaj - cel căruia îi spunea „Hans U" - susţinător al lui Hitler şi membru al SA ce purta mereu uniformă şi era dornic să se remarce. Bărbatul a început să rechiziţioneze saci de cartofi şi să-i umple cu pământ.

> Când l-am întrebat de ce făceam asta, am primit doar un răspuns milităresc morocănos: „Vei afla în curând, măscăriciule!"... Sacii umpluţi pe jumătate urmau să fie aşezaţi în faţa ferestrelor rotunde de ventilaţie, pentru a ne proteja împotriva gazelor, a presiunii aerului sau a mai ştiu eu ce. (Au rămas acolo până iarna, când a trebuit să îndepărtăm pământul cu lopata, lucru care s-a întâmplat fără prea mare agitaţie pentru că, bineînţeles, victoria finală era foarte aproape.) [64]

Aruncarea, de la mare înălţime, a unor obiecte letale asupra inamicului fusese o tehnică militară utilizată timp de mii de ani, fie că era vorba de crenelurile fortăreţelor şi de asediatorii masaţi la baza zidurilor sau de crestele trecătorilor montane şi de armate inamice aflate în trecere. Semne că se pregătea ceva mai ambiţios au apărut în timpul ofensivei lui Napoleon asupra Moscovei, când câţiva patrioţi ruşi plini de iniţiativă au încercat să-l oprească cu ajutorul unui balon încărcat cu explozibili. [65] Dacă acest lucru l-a descurajat în vreun fel pe împărat, istoria nu o consemnează. Baloanele au fost utilizate

uneori pentru raiduri aeriene, mai degrabă excentrice şi cu obiective foarte limitate, de austrieci în încercarea lor de a înăbuşi rebeliunea din Veneţia din 1848-1849. Cu toate acestea, până la începutul secolului XX, războiul a rămas esenţialmente o afacere bidimensională. Putea fi dus pe pământ sau apă; cu ajutorul proiectilelor, evident, dar cu condiţia ca inamicul să fie pe sol, undeva, la o distanţă rezonabilă. Apoi, în 1903, fraţii Wright au realizat primul zbor cu un aparat propulsat de un motor şi pilotat de om, în Carolina de Nord, la Kill Devil Hills, şi acest eveniment a schimbat totul.

La fel cum Alfred Nobel sperase ca inventarea dinamitei să facă războiul imposibil, la fel şi Orville Wright proclamase la vreo câţiva ani de la realizarea acelui prim zbor: „Când eu şi fratele meu am construit prima maşinărie zburătoare capabilă să transporte un om, am crezut că aduceam lumii o invenţie care avea să facă războaiele practic imposibile".

Dar nu toată lumea le-a împărtăşit optimismul. Autorul britanic de literatură ştiinţifico-fantastică, H.G. Wells, nu a avut nevoie nici măcar de cinci ani pentru a publica un roman, *Războiul aerian* (1908), care anticipa bătălii între flote aeriene masive. În numai câţiva ani, realitatea avea să-i contrazică pe cei doi fraţi. În 1911-1912, când italienii s-au confruntat cu turcii pentru controlul a ceea ce azi este Libia, au fost aruncate bombe din cabinele avioanelor asupra triburilor musulmane care se răsculaseră, piloţii fiind nevoiţi să scoată siguranţele cu dinţii. Cu toate acestea, Primul Război Mondial a marcat debutul războiului aerian îndreptat împotriva inamicului - şi nu numai împotriva soldaţilor inamici, ci şi a civililor.

Războiul aerian modern - adică un stat dezvoltat, industrializat şi militarizat, care seamănă din aer distrugere asupra populaţiei altui stat - îşi găseşte originile în proiectele planificatorilor Germaniei imperiale. În prima fază, avioanele au fost utilizate, în principal, în scopul vital al obţinerii de informaţii, ceea ce a eliminat necesitatea de a trimite ofiţeri înarmaţi cu lunete să caute culmi de dealuri sau turle de biserici de unde să arunce o privire spre poziţiile inamice. Acum, toate acţiunile unei armate erau vizibile din avioanele de deasupra, lucru care a transformat definitiv războiul terestru.

Alte schimbări au devenit vizibile foarte rapid. Lipsită de apărare nu era numai armata inamicului, ci şi ţara sa şi locuitorii ei. Din 1915, când pe frontul de vest s-a instalat un blocaj complet, dirijabilele germane au traversat Canalul Mânecii şi au atacat ţinte din Anglia. Civilii englezi au intrat în panică, dar aparatele greoaie, masive şi

umplute cu hidrogen s-au dovedit vulnerabile atât în faţa barajelor de artilerie organizate în grabă, cât şi a biplanelor agile ale Corpului Aerian Regal care, peste puţin timp, aveau să fie produse în număr mare de companii precum Sopwith. În noiembrie 1916, după ce au suferit pierderi teribile, zepelinele au dispărut de pe cerul Angliei.

Adevăratul pericol - şi adevăratul precedent pentru atacatorii de mai târziu - l-au reprezentat robustele şi puternicele avioane Gotha - primele aeronave proiectate din start ca bombardiere şi pe care germanii au început să le producă de la jumătatea războiului. Acestea au lansat, în mai 1917, atacuri regulate împotriva unor ţinte din Marea Britanie. Din cele douăzeci şi cinci de raiduri din acea lună, douăzeci şi unu au vizat portul Folkestone (unul din punctele principale de îmbarcare pentru trupele britanice trimise ca întăriri pe frontul de vest), ucigând nouăzeci şi cinci de persoane şi rănind alte o sută nouăzeci şi cinci. În acest caz, se putea cel puţin argumenta că majoritatea victimelor erau soldaţi. Pe 15 iunie, optsprezece avioane germane au atacat Londra. A fost înregistrată o lovitură directă asupra unei staţii aglomerate folosite de navetişti de pe Liverpool Street. În total, au fost ucise o sută şaizeci şi două de persoane, inclusiv patruzeci şi şase de elevi. Numai unsprezece dintre morţi erau militari. Avioanele germane s-au întors toate în siguranţă la bazele din Franţa.

În iulie, o altă flotilă de douăzeci de bombardiere germane s-a apropiat de Londra dinspre est, a ocolit-o pe la nord, apoi a zburat pe deasupra centrului metropolei, la trei mii de metri altitudine, în timp ce oamenii de pe stradă le priveau fără să le vină să creadă. „Flota aeriană inamică", relata un raport al Press Association, „era un spectacol incredibil şi, ca într-o procesiune de stat, a înaintat lent, la distanţe aproape egale (...) sfidător de jos". Rezultatul raidului: cincizeci şi şapte de morţi şi o sută nouăzeci şi trei de răniţi, în condiţiile în care numai un Gotha a fost pierdut. Au izbucnit revolte antigermane, jurnalul naţionalist *Daily Mail,* aparţinând lordului Northcliffe, comparând incidentul cu umilitoarea incursiune navală olandeză din estuarul Tamisei, în 1667.

Pentru un timp, o atmosferă vecină cu panica a afectat până şi cele mai înalte cercuri guvernamentale britanice. Atât conducătorii, cât şi conduşii şi-au redobândit calmul, dar, în ianuarie 1918, germanii şi-au reluat raidurile nocturne împotriva Londrei, folosind o versiune şi mai mare a avionului Gotha, cunoscută drept Gigantul. În paralel, au început să bombardeze Parisul cu piese de artilerie cu bătaie lungă, cunoscute sub numele de Bertha cea Mare. Exista deci voinţa de a ataca ţinte civile, exista şi tehnologie şi orice reţineri ar fi resimţit

britanicii, în primii ani ai conflictului, au dispărut cu rapiditate. După cum comenta revista *Flight* într-o tiradă îndreptată împotriva Înaltului Comandament German: „Efectul psihologic al «grozăviilor» asupra populaţiei civile este privit de ei ca un factor important (...). Vom fi obligaţi să producem şi mai multe «grozăvii» pentru a-i aduce la sentimente mai bune”. **[66]**

După o primăvară de bizară confuzie strategică şi politică, în cadrul nou-înfiinţatului Minister al Aerului, în iunie 1918 a fost creată o forţă aeriană britanică - cunoscută drept Forţele Aeriene Regale (Royal Air Force). Comandantul său era agresivul şi intransigentul Hugh Trenchard. Obiectivul imediat al RAF era acela de a asista forţele terestre, care nu-şi reveniseră încă complet după ofensiva germană începută în martie 1918, ofensivă ce adusese armatele lui Ludendorff şi Hindenburg în apropierea Parisului. Trenchard nu se îndoia că bombardamentele puteau reprezenta una dintre soluţii.

Trenchard a condus o nouă campanie intensă de atacuri strategice coordonate, în care aveau să fie implicate forţele aeriene britanice, franceze şi recent sosita aviaţie americană. Obiectivul era distrugerea liniilor de comunicaţie şi a industriei inamicului şi, nu în ultimul rând, demoralizarea acestuia. „Dacă aş fi în locul dumneavoastră - sugera în septembrie noul ministru al Aerului, Sir William Weir -, nu aş fi prea pretenţios când vine vorba de acurateţea bombardamentelor asupra gărilor aflate în mijlocul oraşelor. Germanul este un individ sângeros şi nu m-ar deranja câteva accidente cauzate de lipsa de exactitate.” Şi continua: „Mi-ar plăcea foarte mult să ştiu dacă aţi putea provoca un incendiu uriaş într-unul din oraşele germane”.

În ceea ce priveşte amploarea distrugerilor la care se putea ajunge cu armele existente, se prea poate să fi părut extraordinară în ochii unei populaţii crescute în normele paşnice ale „lungului secol al XIX-lea”, dar, prin comparaţie cu ceea ce avea să urmeze, rezultatele campaniei ofensive de bombardamente erau neglijabile. Comunicatele trâmbiţau succesele raidurilor asupra oraşelor Bonn, Köln, Koblenz, Frankfurt, Mainz, Saarbrücken şi Stuttgart, dar istoria oficială a războiului, scrisă de britanici, avea să dezvăluie că, în urma celor 675 de raiduri strategice lansate în timpul războiului de unităţile aeriene aliate, fuseseră ucişi 762 de militari şi civili germani şi fuseseră provocate pagube în valoare de 1,2 milioane de lire sterline. Tinerele forţe aeriene britanice pierduseră 352 de avioane, iar 264 de membri ai echipajelor muriseră sau fuseseră daţi dispăruţi. Un aviator mort pentru fiecare trei germani ucişi. Doar un singur german ucis pe raid. Avioanele pierdute costau între 1400 şi 6000 de lire sterline - sume

imense la acea vreme.

După colapsul rapid al armatei germane, din noiembrie 1918, au existat foarte multe discuţii în victorioasa, dar epuizata Anglie, dacă războiul aerian era un mod eficient economic de a lupta. Punctul de vedere general împărtăşit era că, în ciuda faptului că distrugerile propriu-zise fuseseră minime, îi forţaseră pe germani să deturneze resurse considerabile pentru a face faţă efectelor materiale şi psihologice ale atacurilor aeriene. Folosind cuvintele lui Weir, rostite după o serie de inspecţii postbelice, „bombardamentul are printre efectele imediate hotărârea germanilor de a munci ca nişte diavoli... asta înseamnă o imensă cheltuială de resurse umane".

Un alt om politic, o stea în ascensiune, care devenise pentru prima dată membru al cabinetului înainte de împlinirea vârstei de patruzeci de ani şi care condusese, în egală măsură, ministere şi unităţi combatante pe frontul de vest, adopta o atitudine mai lipsită de menajamente:

> În cazul nostru, am văzut cum spiritul combativ al oamenilor a fost stimulat, şi nu descurajat, de raidurile aeriene germane. Nimic din ceea ce am aflat despre capacitatea de a îndura suferinţe a populaţiei germane nu ne permite să presupunem că vor fi forţaţi să capituleze prin aceste metode şi nu ştim dacă, dimpotrivă, acestea nu-i vor împinge să adopte o hotărâre şi mai disperată. **[67]**

Acest om politic vizionar era ministrul Muniţiilor - şi, în curând, secretar de stat la Aviaţie - în vârstă de patruzeci şi trei de ani, Winston Churchill. Atât spusele lui, cât şi cele ale lui Weir aveau să fie confirmate. Dar, în fond, cine îşi putea imagina în acel moment extraordinara forţă distructivă care, în mai puţin de o generaţie, va coborî din ceruri?

După sfârşitul războiului, Sir Hugh (mai târziu lordul) Trenchard a trebuit să se lupte pentru recent câştigata independenţă a RAF, cu toată energia şi inteligenţa de care dispunea.

Cum Germania fusese rapid dezarmată şi cum cea mai importantă ameninţare militară la adresa Marii Britanii dispăruse, şefii politici ai RAF au luat serios în considerare posibilitatea dizolvării forţelor ei în armata şi marina din care, de altfel, se născuse. Parte a motivaţiei supravieţuirii RAF venea însă din utilitatea sa potenţială în rezolvarea problemelor minore, dar supărătoare, din toată lumea. În decembrie 1919, Winston Churchill spunea în Camera Comunelor că „prima

datorie a Royal Air Force este aceea de a fi garnizoana Imperiului Britanic”.

E adevărat, o campanie de numai trei săptămâni i-a zdrobit pe rebelii musulmani din Somalia britanică, o victorie câştigată de o singură escadrilă RAF, în tandem cu unităţi pe cămile. Costul întregii operaţiuni a fost de 70000 de lire sterline. În comparaţie cu transportul, hrănirea, cazarea trupelor terestre şi cu staţionarea lor în punctele unde problemele puteau reapărea, toate acestea erau excepţional de ieftine şi, după cel mai costisitor război din istoria Marii Britanii, administrarea imperiului trebuia să fie exact aşa: ieftină. În martie 1921, la o conferinţă organizată la Cairo, s-a căzut de acord că în cazul Irakului controlul britanic se va baza, în primul rând, pe escadrilele RAF staţionate acolo. Pe frontiera nord-vestică a Indiei, în zona unde, în ultima sută de ani, trupele britanice şi cele indiene loialiste suferiseră pierderi importante în luptele cu triburile imposibil de supus, tot avioanele RAF puteau aduce „ordinea” cu o încărcătură de manifeste sau, dacă era nevoie, cu câteva bombe.

În momentul creării Comisiei Geddes pentru impunerea de reduceri drastice ale cheltuielilor guvernamentale, în acei dificili ani postbelici, Trenchard, un actor abil în lumea politicii, şi-a salvat, în cele din urmă, creaţia pronunţând în apărarea acesteia cuvintele magice şi insistând că RAF era „cea mai ieftină formă de apărare”. Sprijinit în continuare de Churchill, împotriva maşinaţiunilor armatei terestre şi marinei, care îşi doreau forţele aeriene înapoi, în 1922, Trenchard şi RAF scăpaseră atât de cei care doreau reducerea în continuare a bugetului, cât şi de rivalii lor din celelalte servicii militare. Era forţelor aeriene independente începuse.

Rolul de părinte fondator, precum şi faptul că o lungă perioadă după aceea a fost comandantul forţelor aeriene, arată că noua armă era în esenţă creaţia lui Trenchard. Atmosfera era mai puţin rigidă decât în armată sau marină. Inovaţia tehnică era la modă. Aceasta era o forţă formată nu din carne de tun, ci din tehnocraţi. Trenchard a impus şi o altă tendinţă în cadrul forţelor aeriene: experienţa sa din Primul Război Mondial îl convinsese că puterea aeriană era soluţia victoriei în viitoarele războaie, că sângerosul blocaj care costase viaţa a milioane de tineri, între 1914 şi 1918, putea fi depăşit prin atacarea teritoriului inamic. Trenchard scria: „Victoria finală va fi obţinută prin distrugerea industriilor inamice şi, mai presus de orice, prin subminarea moralului... prin bombardamente”. Când a fost întrebat de ce Marea Britanie nu a constituit o aviaţie pur defensivă, a răspuns cu convingerea-i caracteristică:

> Dacă joci un meci de fotbal împotriva unei echipe adverse, obiectivul tău este să câştigi. Dacă echipa adversă începe să atace, iar membrilor echipei noastre li se spune să nu facă altceva decât să se apere, ei nu au cum să câştige... Nimic nu este mai iritant decât să fii atacat cu o armă şi să nu ai posibilitatea de a riposta; chiar dacă este necesar să ai la dispoziţie unele mijloace defensive pentru a menţine moralul propriului tău popor, este infinit mai necesar să distrugi moralul poporului cu care te confrunţi atacându-l oriunde s-ar găsi.

Aceste argumente, îmbrăcate în metafore sportive, au reprezentat fundamentul cunoscutei doctrine a „bombardării moralului", precum şi al convingerii că naţiunile (contrar celor scrise de Churchill, cu cinci ani mai înainte) puteau fi forţate să capituleze prin atacuri aeriene masive şi continue. Nu există aproape nici o îndoială că Trenchard îi avea în vedere pe francezi când îşi exprima direct opiniile, uneori înspăimântător de lucide, şi asta pentru că, la jumătatea deceniului al treilea, Franţa era singura putere cu care era de conceput că Marea Britanie se putea confrunta militar. „Naţiunea care va rezista cel mai mult bombardamentelor va câştiga în cele din urmă", spunea Trenchard, după care completa: „Într-un duel al bombardamentelor, probabil că francezii vor schelălăi înaintea noastră". Trenchard includea şi o afirmaţie suplimentară cu tentă profetică în observaţiile sale despre domnia bombardierului, afirmaţie care avea să fie adeseori uitată pe parcursul viitorului război. „În viitor, se prea poate ca mijloacele mai eficiente ale defensivei să echilibreze balanţa."

Doctrinele lui Trenchard ţineau foarte puţin cont de posibilitatea producerii de victime în rândul civililor. Marele Război fusese martorul unei încleştări pe viaţă şi pe moarte între naţiuni. Conflictul însemnase războiul submarin fără restricţii din partea germanilor şi moartea a mii de civili prin scufundarea navelor comerciale şi a pacheboturilor şi, într-o fază incipientă, atacuri aeriene masive asupra oraşelor inamice din partea ambelor tabere. Acesta încercaseră să se înfometeze reciproc - tratând întreaga populaţie a ţărilor inamice de parcă aceasta s-ar fi aflat între zidurile unei fortăreţe medievale. În această acţiune, britanicii, cu a lor atotputernică flotă de suprafaţă, capabilă să pună în practică blocada împotriva Puterilor Centrale (numele sub care erau cunoscute Germania şi Austro-Ungaria), au avut mai mult succes. Sute de mii de noncombatanţi inamici au murit din cauza malnutriţiei şi a bolilor provocate de lipsa de alimente şi de alte produse. Pierderile masive de nave din cauza flotei de submarine germane a generat o criză generalizată a unor alimente importate

chiar şi în cazul Marii Britanii. Exista impresia că viaţa civililor inamici era considerată ca fiind lipsită de orice importanţă, de o manieră de neconceput cu numai un deceniu în urmă.

După cum spunea Trenchard, când se adresa Colegiului Imperial de Apărare, în 1927:

> Se poate să existe mulţi care, dându-şi seama că această nouă formă de război va extinde la nivelul întregii comunităţi ororile şi suferinţele limitate până acum numai la câmpul de luptă, vor cere restricţionarea operaţiunilor aeriene ofensive la zona în care cele două armate se confruntă. Dacă această restricţie ar fi fezabilă, aş fi ultimul care m-aş opune, dar nu este... Indiferent de punctele de vedere pe marginea legalităţii, umanităţii sau raţiunilor militare din spatele unor asemenea operaţiuni, nu există nici cea mai mică urmă de îndoială că în următorul război ambele tabere îşi vor trimite, fără scrupule, avioanele să bombardeze acele obiective pe care le consideră cele mai potrivite.

Chiar mai radicale erau punctele de vedere ale unui ofiţer italian, generalul Giulio Douhet. Douhet a servit pentru scurt timp (1913-1914) ca director al departamentului de aviaţie a armatei italiene înainte ca o serie de audieri disciplinare misterioase să-i aducă transferul la îndatoriri mai aproape de sol (unii specialişti au mers până la a sugera că nu a învăţat niciodată să piloteze). A reuşit, totuşi, să creeze senzaţie cu cartea sa *Comandamentul aerului,* publicată pentru prima dată în 1921. Volumul a suscitat un interes considerabil, ceea ce a dus la numirea lui Douhet, un fascist entuziast, în funcţia de subsecretar de stat la Aviaţie, în cadrul primului guvern al lui Mussolini.

Douhet susţinea că inventarea avionului făcea irelevantă întreaga gândire militară de până atunci. Din nou, amintirile blocadei de coşmar din Primul Război Mondial, care bântuia minţile atâtor oameni în anii 1920, puteau face ca întreaga teorie să fie considerată, într-un mod foarte pervers, ca o binecuvântare. Trecuse vremea când milioanele de tineri ai naţiunii erau blestemaţi să participe la bătălii terestre lipsite de relevanţă - bombardierul avea să spargă impasul prin capacitatea sa de a lansa atacuri devastatoare asupra oraşelor şi centrelor industriale inamice. Forţele terestre aveau să fie necesare, în bună măsură, doar pentru a ocupa şi controla teritoriul inamic după ce duşmanul fusese forţat de bombardiere să capituleze.

Douhet considera asasinarea în masă a civililor perfect justificată. În acest scop, era pregătit să sprijine nu numai folosirea bombelor, ci şi a

gazelor toxice. Cu şi mai multă convingere decât Trenchard, a preluat ideea fundamentală a acestuia şi a dus-o până la concluzia logică (şi imorală). Spre deosebire de Trenchard, Douhet găsea satisfacţie în viziunile apocaliptice pe care lucrările sale le generau în imaginaţia unei lumi îngrozite. În egală măsură, credea că strategia putea avea succes numai dacă forţele aeriene ofensive inamice erau anihilate de la început (prin distrugerea acestora la sol) şi dacă apoi nu li se mai permitea să se ridice în aer, acţiune prin care se lăsau oraşele inamice complet lipsite de apărare în faţa bombardierelor care ar fi atacat nestingherite şi ar fi forţat o capitulare imediată.

Douhet declara, cu cinismul caracteristic, că atacurile din aer puteau fi îndreptate „împotriva unor organisme care sunt vulnerabile atât fizic, cât şi moral... şi nu sunt capabile să se apere singure luptând sau contraatacând".

În atacurile chimice care aveau să ducă la această anihilare completă a capacităţii inamicului de a opune rezistenţă urmau să fie folosite lichide care ar fi „produs gaze foarte lent, atmosfera fiind astfel otrăvită timp de mai multe săptămâni". Douhet a descris această grozăvie într-un deznodământ dramatic:

> S-a calculat că, prin utilizarea a 80-100 de tone de gaze toxice, mari metropole precum Londra, Berlin sau Paris pot fi învăluite în nori de gaze letale, astfel încât să poată fi anihilate cu ajutorul bombelor explozive, incendiare şi cu încărcătură chimică, întrucât prezenţa gazului ar face imposibilă stingerea incendiilor. A fost conceput şi un sistem de atac care poartă numele de „vălul de gaz". Acesta constă în producerea deasupra oraşului a unui nor invizibil de gaz mai greu decât aerul. În timp ce coboară spre sol, acesta anihilează tot ceea ce întâlneşte în cale, indiferent că e vorba de subsolul unei locuinţe sau de grădinile suspendate de pe un zgârie-nori. **[68]**

Cartea lui Douhet nu a fost tradusă în engleză decât în 1942, iar majoritatea doctrinelor inspirate de Trenchard erau deja în circulaţie înainte de prima ei apariţie - în fond, teoriile despre depăşirea blocadelor şi despre distrugerea teritoriului inamic erau destul de răspândite în timpul şi imediat după sfârşitul Primului Război Mondial. Dar scrierile sale au o calitate cumplită, care poate datorează ceva conceptelor agresiv antiumaniste ale fascismului. Doctrina lui Douhet se potriveşte mai bine ca oricare alta caracterului impersonal al bombardamentului de la mare altitudine. Aici, bombardierul apare ca o armă a terorii, lucru exprimat cum nu se poate mai clar în gând şi în rostire. Raţionamentul era următorul: atât de îngrozitoare ar fi

distrugerile pe care bombardierele le-ar putea provoca, încât, în viitor, nici un lider întreg la minte nu se va putea gândi să dezlănţuie un război european.

Singura alternativă la această strategie de descurajare era abolirea, interzicerea bombardierelor. Dar conferinţa organizată în acest scop, sub auspiciile Ligii Naţiunilor, nu a condus la nici un rezultat concret. O conferinţă a specialiştilor în drept internaţional, convocată de statele occidentale, a propus interzicerea bombardamentelor ca mijloc de terorizare a populaţiei civile. Absolut nici un guvern nu recunoscuse până atunci şi nici nu avea să recunoască că bombardarea teritoriului inamic avusese doar acest obiectiv. În consecinţă, mult mai importante erau propunerile conferinţei de interzicere a raidurilor aeriene împotriva ţintelor militare, dacă nu exista certitudinea că aveau să fie evitate pierderile în rândul civililor. În practică, aceasta ar fi permis numai bombardarea ţintelor de pe câmpul de bătălie şi a instalaţiilor militare şi industriale plasate la distanţe considerabile de centrele locuite, ceea ce anula practic majoritatea avantajelor pe care le aducea deţinerea unei flote de bombardiere. Proiectele nu au fost niciodată ratificate. În următorii douăzeci de ani, dezbaterile juridice pe marginea statutului forţelor aeriene au constat într-o serie de tentative de a adapta, într-un fel sau altul, legile războiului anterioare anului 1900 realităţii distrugerilor masive şi geografic nelimitate pe care războiul aerian le aducea. La începutul secolului al XXI-lea, dezbaterea nu s-a terminat. După cum scrie un specialist contemporan în problemele războiului aerian:

> Forţa aeriană a contribuit la dezvoltarea unui tip de război „mai” total decât cuceririle mongole sau distrugerea populaţiei indigene a Americilor, prin punerea la dispoziţie a unei metode de purtare a unui război mai intens, atât din punctul de vedere al distrugerilor propriu-zise, cât şi din cel al percepţiei la nivelul societăţii. Multe civilizaţii au folosit toate mijloacele aflate la dispoziţie, uneori cu foarte puţine reţineri, pentru a duce un război, iar forţa aeriană nu este, în realitate, decât un alt pas, chiar dacă unul foarte semnificativ, în acea direcţie. **[69]**

Cu alte cuvinte, există o lege a războiului (în sensul mai degrabă ştiinţific decât juridic al cuvântului) care spune că, în condiţiile în care nu există o forţă de descurajare copleşitoare, o putere va folosi toate armele care-i stau la dispoziţie pentru a-şi atinge obiectivul. Iar obiectivul este obţinerea victoriei cu costuri cât mai mici (în termeni de rezerve financiare şi umane ale beligeranţilor) cu putinţă.

Pe 26 aprilie 1937, un oraş de şapte mii de locuitori din ţara Bascilor, în nordul Spaniei, a fost supus unui atac aerian care avea să şocheze întreaga lume. Avea să rămână notoriu, în ciuda ororilor cărora le-am fost martori de atunci, cu mai bine de şaizeci de ani mai târziu. Numele acelui oraş este Guernica.

În iulie 1936, un comandant militar spaniol conservator, generalul Francisco Franco, ridicase stindardul rebeliunii împotriva guvernului de stânga ales democratic. Deşi era sprijinit cu arme şi oameni de Germania nazistă şi Italia fascistă, Franco nu a reuşit o victorie rapidă şi, în condiţiile în care luptele s-au prelungit în 1937, Spania a rămas prinsă într-o luptă fratricidă feroce între naţionalişti (forţele lui Franco) şi republicani (susţinătorii guvernului), care a costat vieţile a sute de mii dintre fiii ei.

Guernica se afla la cincisprezece kilometri de frontul unui război care îi opunea pe spanioli spaniolilor, dar cele patruzeci şi trei de avioane care au decolat în acea zi nu erau spaniole. Tinerii lor piloţi formau nucleul Legiunii Condor. Aceasta era formată din circa o sută de aparate - patru escadrile de vânătoare şi patru de bombardament - comandate de generalul-maior Hugo Sperrle şi de colonelul Wolfram von Richthofen (un văr al asului aviaţiei din Primul Război Mondial care fusese poreclit Baronul Roşu). Amândoi aveau să joace roluri importante în cadrul Luftwaffe, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Exista, de asemenea, şi o unitate de tancuri condusă de colonelul von Thoma, cel care, ulterior, avea să devină comandantul Afrika Korps. Deşi, în mod oficial, era plasată sub comanda generalului Franco (iar prezenţa lor era justificată ca o reacţie la sosirea Brigăzilor Internaţionale care luptau de partea republicanilor), Legiunea Condor avea obiectivul secret de a-i „iniţia” pe tinerii piloţi din Luftwaffe şi de a testa noile avioane şi arme germane pe ţinte reale şi pe cobai umani în viaţă.

Conform majorităţii legilor războiului, atacul asupra oraşului Guernica era, strict vorbind, justificat. Reprezenta o operaţiune de interdicţie - utilizarea forţei pentru a împiedica retragerea unei armate din faţa inamicului victorios şi regruparea ei în vederea reluării luptei. Dar Guernica era, în egală măsură, un oraş, şi încă unul istoric, cunoscut încă din Evul Mediu ca un centru lingvistic şi cultural al comunităţii basce şi ca locul unde, în vechime, consiliul oraşului se reunea la umbra unui stejar bătrân. În plus, intervenţia Legiunii Condor a fost deosebit de sângeroasă şi de dramatică, astfel încât la acea vreme s-a recunoscut faptul că punea bazele unui nou şi

îngrozitor mod de a purta războiul, un mod care - lăsând deoparte problema cifrelor - avea să fie aplicat cu asemănări cumplite la Conventry şi Dresda, în Vietnam sau Irak.

Străzile Guemicăi erau pline, se spune, nu numai cu soldaţi şi civili republicani care fugeau în derută, dar şi cu oameni ieşiţi la cumpărături pentru că era zi de târg. Chiar şi în mijlocul celui mai teribil război, fermierii trebuie să-şi vândă produsele, iar oamenii trebuie să se hrănească şi, cum trupele terestre naţionaliste erau încă la kilometri buni distanţă, nu exista nici un motiv să se creadă că oraşul urma să devină, atât de curând, ţinta unui atac. Era o presupunere pe care nici o altă populaţie civilă nu mai avea să-şi permită să o facă. Primele aparate Ju-52 germane au apărut deasupra oraşului în jur de ora patru şi jumătate după-amiaza. Bombele au început să cadă asupra pieţei şi podului de la intrarea în oraş. Atacul a continuat vreme de câteva ore, piloţii germani utilizând incendiile deja existente ca puncte de reper şi, în consecinţă, aruncând şi mai multe bombe asupra centrului oraşului. După ce bombardierele şi-au încheiat misiunea, au venit avioanele de vânătoare care au măturat străzile, de la mică înălţime, cu rafale de mitralieră.

Cifra victimelor de la Guernica este şi astăzi, la mai bine de şaizeci de ani, discutată. Numărul estimat al morţilor variază între trei sute şi o mie şase sute (dacă această ultimă cifră este adevărată, ea reprezintă aproape un sfert din populaţia oraşului). Pare să existe un consens asupra faptului că 70% din oraş a fost distrus. [70] La acea vreme, Franco a negat raidul sau că, dacă acesta s-ar fi produs totuşi, forţele aeriene republicane puteau fi acuzate în vreun fel. La sfârşitul anilor 1950, asul aviaţiei germane, Adolf Galland, participant la raid, descria Guernica drept „o greşeală regretabilă... care avea să fie repetată de nenumărate ori în timpul celui de-al Doilea Război Mondial". Lumea era pe cale să afle că războiul aerian - adică fiinţe umane vulnerabile, zburând la viteze mari, la mari înălţimi şi atacând ţinte dificil de identificat şi chiar de găsit - era, în special, supus erorilor şi că acestea din urmă puteau avea consecinţe cu adevărat teribile.

Şi, după cum aveau să afle mai târziu deopotrivă ziariştii şi istoricii, aceste erori nu aparţineau numai planificatorilor sau echipajelor ori afirmaţiilor mincinoase ale „purtătorilor de cuvânt oficiali". Şi dacă, pentru cei care le lansau, atacurile aeriene nu reprezentau decât o muncă de-o clipă făcută în condiţii de vizibilitate redusă, pentru oamenii de la sol, ele reprezentau un amestec inimaginabil de oroare, frică şi pierderi: toate accidentele de maşină, incendiile şi loviturile care puteau fi imaginate, toate combinate într-un singur lucru. Astfel,

este de înţeles că atunci când, mai târziu, martorii oculari au fost intervievaţi, relatările lor au fost foarte diferite; „faptele” pe care le citează (şi care sunt preluate apoi de articole de presă, de buletine de ştiri şi de monografii istorice) se dovedesc a fi false, în mod obiectiv, sau se descoperă că amintirile lor sunt eronate sau au fost „alterate” fiind amestecate cu informaţii primite din exterior.

Un istoric german din Dresda a vizitat Guernica mulţi ani mai târziu, însoţit de un coleg spaniol. Germanului i s-a făcut cunoştinţă cu un bătrân care se aflase în oraş în momentul bombardamentului şi care a început să povestească detaliat, cu înflăcărare şi foarte emoţionant, raidul aerian. După ce s-au despărţit de acesta, istoricul spaniol a zâmbit şi a spus că foarte puţin din ceea ce spusese martorul era adevărat. Minţea, deci? Bineînţeles că nu. Le povestise celor doi tineri experienţa *sa* din 26 aprilie 1937, amintirile *sale,* Guernica *sa,* şi din acest punct de vedere tot ceea ce spusese reprezenta adevărul absolut *pentru el.* Pentru individ, memoria este adevărul (altfel cum ar avea sens o viaţă de amintiri?), dar pentru istoric este doar un factor ce trebuie echilibrat, verificat şi văzut ca parte a unui întreg. [71]

Faimosul tablou al lui Picasso, *Guernica,* nu citează nici un fel de cifre, nu dă detalii şi, cu toate acestea, spune totul. Dezvăluie dincolo de toate groaza, frica şi realitatea malefică şi nenaturală a iadului uman din acea zi. Mama/victima, transfigurată de îngrijorare, priveşte neputincioasă, cu mimica brutal distorsionată a o sută de *pietă* zugrăvite, spre cerurile de unde nenumărate generaţii înaintea ei au aşteptat nu distrugere, ci mântuire. Dar lucrurile nu mai stau aşa. În acea clipă, cunoscutul şi mult iubitul oraş se afla acolo, aşa cum se aflase timp de sute de ani, modelat de peisajul din jur şi modelându-l. Este ameninţat, dar trupele inamice sunt încă la o distanţă considerabilă, după standardele tradiţionale. Există suficient timp pentru cei care doresc să rămână ca să cumpere şi să vândă şi pentru cei care vor să scape peste râu şi să-şi continue drumul. Apoi apar avioanele şi câteva ore mai târziu oraşul dispare, se transformă în ruine, iar printre ele se găsesc sute de morţi, răniţi şi oameni traumatizaţi pentru totdeauna.

Soldaţii lui Franco au sosit, la două zile după raid, pentru a ocupa ruinele. În curând, Legiunea Condor avea să recidiveze prin bombardarea centrelor Madridului şi Barcelonei, în încercarea de a descuraja rezistenţa încăpăţânată a cetăţenilor acestora în faţa lui Franco. Un alt experiment care avea să fie utilizat de nenumărate ori în anii următori. Japonezii îşi folosiseră deja tot mai puternica aviaţie militară pentru a bombarda oraşele chineze în timpul războiului lor

împotriva regimului lui Thang Kai-Chek, iar rezultatele fuseseră devastatoare. La sfârşitul anilor 1930, devenea astfel clar că, indiferent ce rezerve ar fi putut manifesta oamenii politici şi alegătorii din statele democratice în problema utilizării forţei aeriene pentru a ucide în număr mare civili din aglomerări urbane, acest lucru se întâmpla deja şi avea să continue să se întâmple, atâta vreme cât războiul în sine nu putea fi prevenit. Şi nu a putut fi.

9. Spune-mi Meier

La numai câteva ore de la invadarea Poloniei, pe 1 septembrie 1939, Franklin Delano Roosevelt, preşedintele Statelor Unite, ţară neutră, a făcut un apel la combatanţi pentru a limita bombardamentele la ţinte strict militare. Britanicii şi francezii au aderat la planul preşedintelui a doua zi (2 septembrie). Germanii au aşteptat. În cele din urmă, după ce trupele lor au ajuns la porţile Varşoviei (care, astfel, a devenit o „ţintă militară" pentru care acordul nu avea aplicabilitate), şi-au dat consimţământul pe 18 septembrie.

Au existat câteva raiduri britanice lipsite de eficienţă asupra unor baze navale germane importante, Kiel şi Wilhelmshaven, dar, în esenţă, în acea iarnă a „războiului ciudat", ambele tabere şi-au respectat angajamentul. Le convenea. Britanicii îşi puteau dezvolta capacitatea de producţie şi îşi puteau aproviziona forţa expediţionară pe care o desfăşuraseră în Franţa, fără să fie nevoiţi să se îngrijoreze constant de posibilitatea unor atacuri aeriene germane asupra Londrei sau a altor oraşe importante. Chiar şi în 1938, în ciuda dezvoltării rapide a RAF, care şi-a triplat capacitatea între 1934 şi 1939, a dezvoltării unor noi modele, foarte promiţătoare, de avioane de vânătoare şi, mai ales, în ciuda punerii în funcţiune a revoluţionarului sistem radar defensiv pe coastele dinspre continent, punctul de vedere oficial rămânea dominat de formula premierului Baldwin, rostită în 1932: „Bombardierul va trece întotdeauna" [72]. Autorităţile se temeau că după o primă săptămână de raiduri asupra Londrei - capitală foarte vulnerabilă - ale Luftwaffe, puteau rezulta până la 150000 de victime. [73] Teama publicului englez de distrugerea venită din cer a fost stimulată nu numai de buletinele de ştiri despre raidurile asupra oraşelor din Spania, China sau Polonia, dar şi de filmele de ficţiune precum *Thing to Come,* a căror temă principală era un eventual război apocaliptic şi distrugerea la scală globală.

Cu toate acestea, publicul britanic părea să fie împărţit în două tabere. Ca urmare a atacurilor asupra porturilor din nordul Germaniei, din prima săptămână a lui septembrie, guvernul a ordonat RAF să se concentreze asupra unei operaţiuni cu numele de cod Nickel, care consta, în întregime, din aruncarea unor mari cantităţi de manifeste deasupra provinciilor occidentale ale Germaniei. Dacă tehnicile de bombardament erau încă într-o fază incipientă, acelaşi lucru se putea spune şi despre capacitatea RAF de a distribui literatură subversivă.

Pachetele de forma unei cărămizi conţineau fiecare câte o mie cinci sute de manifeste legate cu o bandă de cauciuc. Acestea erau, la rândul lor, puse în grupuri de câte douăsprezece şi legate cu sfoară. Deasupra „ţintei”, un membru al echipajului trebuia să-şi facă loc pentru a tăia sforile şi a arunca pachetele prin locaşul pe unde erau lansate semnalele luminoase. Odată aruncate, ideea era că manifestele vor fi eliberate din legăturile de cauciuc de curentul creat de avion. Şi vor pluti spre sol răspândindu-se pe o suprafaţă destul de mare. Unul din primele manifeste ale Operaţiunii Nickel surprinde foarte bine atmosfera:

> Germani, nu sunteţi inamicii noştri... nu aveţi mijloacele de a purta un război de durată. În ciuda fiscalităţii împovărătoare, sunteţi în pragul falimentului. Resursele noastre şi cele ale aliaţilor noştri, resurse de oameni, armament şi provizii, sunt imense. Suntem prea puternici pentru a putea fi învinşi prin lovituri decisive şi, cu siguranţă, vom rezista mai mult decât voi. Germani, puteţi, dacă doriţi, să cereţi pacea oricând.

Ideea că „germanii” erau capabili să „ceară” ceva, chiar şi lipsit de importanţă, după vara lui 1933 era aproape înduioşătoare. Un alt manifest, aruncat deasupra Berlinului la începutul lui octombrie 1939, adopta tactica presei de scandal:

> Göring, cel pe care Hitler l-a numit succesorul său, are în străinătate o avere de nu mai puţin de 30030000 de mărci.
>
> Goebbels deţine la Buenos Aires, Luxemburg şi Osaka, în Japonia, frumoasa sumă de 35960000 de mărci.
>
> Ribbentrop este cel mai bogat dintre toţi, întrucât o sumă de 38960000 de mărci a fost investită în numele lui în Olanda şi Elveţia...
>
> Himmler (conducătorul Gestapoului), care veghează ca un vultur ca nici un german să nu scoată mai mult de zece mărci peste graniţă, a scos el însuşi ilegal din ţară suma de 10555000 de mărci...
>
> Aceştia sunt conducătorii voştri! [74]

După cum scriitorul şi artistul de cabaret Noel Coward remarca, cu sarcasmu-i caracteristic, toate acestea începeau să semene cu o campanie prin care se urmărea ca germanii să moară de plictis. „Dar avem timp pentru aşa ceva?”, se întreba el cu mâhnire. [75]

Şi cum zilnic soseau relatări despre oraşele poloneze distruse, au apărut şi protestele împotriva menţinerii unei forţe aeriene atât de costisitoare, într-o stare de inactivitate cvasicompletă, dar guvernul a refuzat să ordone operaţiuni importante de bombardament. Poate că

adevărata intenţie era, cu tot respectul pentru Coward, să se câştige cât mai mult timp, întrucât fiecare lună permitea fabricilor britanice să producă tot mai multe bombardiere şi avioane de interceptare, menite să reducă decalajul dintre aparent invincibila Luftwaffe şi RAF. Guvernul a început, încă de timpuriu, să sublinieze că toate acestea nu erau simple misiuni de răspândire de manifeste, ci misiuni de recunoaştere, care urmăreau să descopere punctele slabe ale inamicului.

Şi se prea poate ca războiul împotriva Poloniei să fi fost *Blitzkrieg-ul* prin excelenţă, dar iarna dintre 1939 şi 1940 a fost martora aşa-numitului *Sitzkrieg* (războiul statului degeaba). Forţele anglo-franceze, desfăşurate pe fortificaţiile de pe Rin şi Linia Maginot, au petrecut o iarnă glacială privindu-şi de la distanţă oponenţii germani victorioşi şi întrebându-se, poate, dacă promisiunea de a acorda ajutor Poloniei fusese o idee chiar atât de bună. Cam în acel moment, când i s-a cerut să aprobe un plan de bombardare şi incendiere a Pădurii Negre, se spune că ministrul britanic Sir Kingsley Wood a replicat (deşi relatarea e probabil apocrifă): „Ştiţi că e vorba de o proprietate privată? Ei, după asta o să-mi cereţi să bombardez Essenul!" Şi tot în acea perioadă, mareşalul Göring, as al aviaţiei în Primul Război Mondial şi fondator-comandant al Luftwaffe, a făcut una din cele mai cunoscute şi probabil cele mai nefericite remarci ale sale: „Dacă un singur avion inamic ajunge deasupra teritoriului Reichului, îmi puteţi spune Meier" - ceea ce ar însemna „sunt unchiul unei maimuţe!"

„Războiul ciudat" a luat sfârşit în aprilie 1940, odată cu ofensiva germană încununată de succes din Norvegia, unde dominaţia aeriană a Luftwaffe asupra Mării Baltice a permis utilizarea trupelor aeropurtate şi furnizarea de sprijin aerian, în condiţii aproape ideale, trupelor transportate pe mare. Un alt element-cheie a fost reprezentat de gradul înalt de coordonare dintre forţele terestre şi aeriene, prin intermediul radioului (tehnici cu mult mai avansate decât cele ale anglo-francezilor, puse la punct în primul rând de Wolfram von Richthofen, în perioada în care activase ca şef de Stat Major pentru trupele din Spania). A urmat atacul asupra Franţei şi a Ţărilor de Jos, o lună mai târziu, şi se părea că Luftwaffe era pe cale să se transforme într-o legendă a invincibilităţii, echivalentul aerian al grenadierilor prusaci ai lui Frederick cel Mare.

Propaganda abilă a sporit şi ea prestigiul forţelor aeriene germane. Două filme propagandistice importante făcuseră înconjurul lumii în acea primă iarnă a conflictului, ambele fiind dedicate campaniei din Polonia. Amândouă încercau să transforme Luftwaffe într-un

instrument glorios, imbatabil şi cumplit de eficient, al voinţei naţiuni germane. Primul dintre ele, *Feuertaufe (Botezul focului),* prezenta rolul aviaţiei în căderea Varşoviei şi nu făcea nici un efort de a ascunde cât de distructive puteau fi bombardierele germane. În al doilea, *Kampfgeschwader Lützow (Escadrila de luptă Lützow),* echipajul unui Heinkel 111 coboară în picaj deasupra unei şosele poloneze şi nu numai că recunoaşte o coloană de etnici germani răpiţi, dar reuşeşte să-i distingă de gardienii polonezi laşi, dar plini de ei şi, în cel mai pur stil al eroilor de cinema, reuşesc să îi doboare, fără a vătăma pe germani. [76] Filmul reuşea să prezinte şi una dintre justificările propagandistice standard ale invadării Poloniei (etnicii germani trebuiau salvaţi de brutalitatea polonezilor). În acelaşi timp, ca şi *Feuertaufe,* scotea în evidenţă, de o manieră mai mult decât exagerată, calităţile supraomeneşti ale echipajelor Luftwaffe, lansând astfel un avertisment despre ceea ce li s-ar putea întâmpla acelor naţiuni suficient de nesăbuite cât să se opună marşului spre putere al Reichului.

Al doilea exemplu al nenorocirilor ce aveau să se abată asupra inamicilor a venit după ce Hitler şi-a trimis forţele, fără vreo declaraţie de război, în bogata, liniştita şi tradiţional neutra Olandă. Majoritatea punctelor defensive cheie au fost capturate de paraşutiştii germani în primele ore de la lansarea atacului-surpriză. Când garnizoana celui de-al doilea oraş olandez ca mărime, Rotterdam - cel mai mare port al ţării -, a refuzat să depună armele, Wehrmachtul a trimis bombardierele, distrugând mari părţi ale oraşului vechi şi ucigând sute sau poate mii de civili şi soldaţi deopotrivă. Întrucât Olanda nu se aştepta să fie implicată într-o conflagraţie europeană, apărarea şi adăposturile antiaeriene erau nesemnificative şi acest lucru a contribuit la un număr mai mare de victime decât ar fi fost normal.

Atacul asupra Rotterdamului a devenit faimos, la fel cum devenise cel de la Guernica şi la fel cum avea să devină cel asupra oraşului Coventry. Germanii au susţinut că fusese vorba (din nou) de o greşeală provocată de unele întreruperi în comunicaţiile radio şi de faptul că, în acel moment, Olanda avea ceasurile fixate cu douăzeci de minute înaintea orei meridianului Greenwich. Britanicii şi aliaţii lor, pentru care atacul asupra Rotterdamului reprezenta o adevărată crimă, dar şi un avantaj propagandistic, au arătat că în raid au fost utilizate bombe incendiare, că a fost folosită o forţă disproporţionată împotriva unui oraş care oricum ar fi capitulat şi că Olanda era o ţară tradiţional paşnică (cel puţin în ceea ce priveşte relaţiile sale cu statele europene - cei afectaţi direct de existenţa întinsului şi profitabilului său imperiu

din Orientul Îndepărtat ar putea avea o cu totul altă părere). Sosise, evident, momentul de a reconsidera restricţiile adoptate la îndemnul preşedintelui Roosevelt. [77]

Încercările bombardierelor britanice [78] de a se implica în conflictul terestru, aşa cum aviaţia germană o făcuse cu atât de mult succes în Polonia şi Norvegia, au fost dezastruoase. Pe 10 mai, în ziua în care germanii au străpuns liniile aliate, treizeci şi două de aparate Fairey Battle, din multe puncte de vedere deja depăşite, au fost trimise să atace flancul sudic al coloanelor blindate germane, care înaintau cu rapiditate prin Luxemburg spre graniţa franceză. Au zburat la joasă altitudine - puţin peste 80 de metri - pentru a evita avioanele de vânătoare germane, dar, în schimb, au fost întâmpinate de un baraj antiaerian devastator. Treisprezece din cele treizeci şi două de aparate au fost doborâte, iar restul au fost avariate. A doua zi, un raid matinal al unei formaţiuni de vânătoare germane a surprins la sol una din cele două escadrile de bombardiere Blenheim, ceva mai avansate din punct de vedere tehnic. În aceeaşi zi, opt dintre nefericitele Fairey Battle şi-au încercat din nou puterile împotriva blindatelor germane. Şapte au fost doborâte, iar ultimul s-a prăbuşit la aterizare. Pe 12 mai, nouă bombardiere Blenheim din Escadrila 139 au plecat în căutarea blindatelor germane aflate pe şoseaua Maastricht-Tongres, menţinându-se, de data aceasta, la o altitudine de două mii de metri pentru a evita soarta aparatelor de tip Fairey. Agresivele avioane de vânătoare ale Luftwaffe le-au surprins într-o ambuscadă. Numai două s-au întors. Eşecul eroic a devenit un tipar, fiind însoţit de o rată inacceptabilă de pierderi ai membrilor echipajelor şi de aparate. Raidurile împotriva podurilor de pe Canalul Albert, în Belgia (patru din cinci avioane distruse), şi împotriva intersecţiilor de drumuri şi a podurilor de la Maastricht (paisprezece avioane pierdute din douăzeci şi patru) au reprezentat continuarea acestei triste poveşti.

În numai patruzeci şi opt de ore, unităţile de bombardiere ale RAF care operau pe continent îşi pierduseră jumătate din aparatele de zbor. Pe 14 mai, avioanele rămase au fost trimise din nou în misiune, la cererea francezilor, în urma unui apel disperat al Înaltului Comandament, pentru a ajuta la blocarea capetelor de pod pe care germanii le stabiliseră peste râul Meuse. Alte patruzeci de Fairey Battle şi Blenheim au fost pierdute din cauza antiaerienei sau a avioanelor de vânătoare germane. Astfel, numărul bombardierelor a fost redus la un sfert din cel iniţial. Unul dintre supravieţuitori scria despre camarazii săi care, înainte de urcarea în avion şi de plecarea într-o misiune în care aveau să se confrunte cu un inamic ce le era

superior din orice punct de vedere tehnic, vomitau din cauza fricii sau a epuizării.

Această luptă inegală nu mai putea continua. Câteva zile mai târziu, după alte pierderi dezastruoase, RAF şi-a modificat strategia, trecând la bombardamente nocturne. Chiar dacă erau mai puţin exacte, erau în egală măsură mai sigure şi pierderile au scăzut dramatic. Eşecul bombardierelor în rolul lor tactic a fost semnificativ în luarea altor decizii din acele zile lipsite de speranţă. Statul Major Aerian ajunsese la concluzia că, în eventualitatea în care germanii ar fi invadat Ţările de Jos, era momentul „să scoată mănuşile". Chiar şi când acest lucru s-a întâmplat, oamenii politici au continuat să ezite. Apoi a venit Rotterdamul. A doua zi, Cabinetul de Război a aprobat planul de mult susţinut de Statul Major Aerian şi Comandamentul Bombardierelor: atacuri împotriva unor ţinte germane.

Comandamentul Bombardierelor întreprinsese deja, până în acel moment, raiduri nocturne împotriva unor triaje şi a unor noduri de comunicaţie din interiorul Germaniei, dar numai la vest de Rin (adică imediat în spatele liniei frontului). Decizia de pe 15 mai a permis avioanelor britanice să traverseze linia Rinului în zona industrială a Ruhrului şi să bombardeze rafinării sau alte ţinte importante foarte vizibile, inclusiv noaptea, precum furnalele şi cuptoarele cu cocs, în afară de ţintele obişnuite, precum instalaţiile de comunicaţie şi transport. Ambiţiile RAF erau duble: să demonstreze că putea ataca obiective inamice vulnerabile şi, în acelaşi timp - sperau ei -, să atragă în lupta defensivă în interiorul Germaniei forţele Luftwaffe responsabile pentru haosul din Franţa. Pentru a realiza acest lucru, RAF a lansat bombe nu asupra unor concentrări de trupe sau a unor fortăreţe apărate, ci asupra unor ţinte cvasi-civile - tipul de ţinte a căror legitimitate avea să fie disputată, atunci, dar şi mai târziu, la nesfârşit.

Raidul din noaptea de 15 spre 16 mai 1940 a presupus utilizarea unei forţe masive pentru acea vreme, nouăzeci şi şase de bombardiere Whitley, Wellington şi Hampden. Nu s-a remarcat prin eficacitate. Şaptezeci şi opt au primit ca ţinte rafinării, dar numai douăzeci şi trei au putut raporta identificarea obiectivelor. Şaisprezece aparate - o şesime din total - nu au lansat nici o bombă. Pe de altă parte, numai un avion nu s-a întors la bază, după ce se prăbuşise pe versantul unui deal din Franţa, pe drumul de întoarcere. Astfel s-a încheiat prima operaţiune a Comandamentului Bombardierelor împotriva teritoriului Reichului. E posibil ca atacurile să fi contribuit la ezitările germanilor din timpul evacuării de la Dunkerque, dar impactul a fost minor.

După aceste începuturi lipsite de consecinţe şi puţin costisitoare aveau să urmeze cinci ani de eforturi, pierderi umane şi cheltuieli imense pentru Marea Britanie şi aliaţii săi, dar şi cinci ani de suferinţe imposibil de descris pentru populaţia germană.

Întrucât Marea Britanie rămăsese singură în războiul împotriva Germaniei şi se pregătea pentru o posibilă invazie, obiectivele principale ale majorităţii planurilor militare britanice, din timpul acelei veri hotărâtoare a anului 1940, erau de natură defensivă.

La numai o săptămână de la sacrificiul Rotterdamului şi de la capitularea oraşului în faţa germanilor, bombardierele britanice au atacat rafinăriile oraşului în încercarea de a împiedica utilizarea lor de către germani. Propaganda Londrei putea deplânge bombardamentul „barbar" al Luftwaffe asupra celui de-al doilea oraş al Olandei, dar războiul era război. În iunie, aparate Blenheim au atacat aerodromurile germane de la Rouen, pe coasta Canalului, de la Amiens şi de la Schiphol, în Olanda (locul unde acum se află aeroportul capitalei Amsterdam). Fabrici, în special cele implicate în manufacturarea de echipament aeronautic şi în aprovizionarea industriei de profil, au fost atacate la Bremen (FockeWulf), Gotha (Messerschmitt 110), Deichshausen (Junkers 52) şi în Renania, inclusiv la Köln. Au fost vizate şi fabricile destinate să producă petrol prin prelucrarea cărbunilor, fabrici construite cu cheltuieli imense de Reich pentru a scoate armata şi aviaţia din dependenţa de câmpurile petrolifere străine vulnerabile, printre acestea numărându-se cele de la Gelsenkirchen, în Ruhr, şi imensul complex de la Leuna, de lângă Halle, în centrul Germaniei. Acesta din urmă a fost „vizitat" de zece ori de aparatele RAF, între jumătatea lui iunie şi jumătatea lunii august 1940.

Cu toate acestea, în acel moment, Comandamentul Bombardamentului era în mod clar partenerul mai puţin important în relaţia cu Comandamentul Aviaţiei de Vânătoare (Fighter Command). Presiunile politice, de la sfârşitul anilor 1930, conduseseră la o transformare a politicii de achiziţionare a echipamentului. Guvernul investise imens în noi modele de avioane de vânătoare, ceea ce însemnase o relativă neglijare a aviaţiei de bombardament. Consecinţele nefericite ieşiseră la iveală cum nu se poate mai clar în primele zile ale Bătăliei pentru Franţa. Totuşi, decizia guvernului pare să fi dat roade în timpul Bătăliei Angliei ce a urmat. Avioanele Hurricane şi Spitfire, aflate în defensivă sub comanda lui Sir Hugh Dowding şi a Comandamentului Aviaţiei de Vânătoare - modele mai recente şi mai apropiate din punct de vedere al calităţii de avioanele

germane decât bombardierele britanice contemporane - au respins tentativele Luftwaffe de a câştiga supremaţia aeriană, împiedicând, în felul acesta, o invazie germană peste Canal.

La mijlocul verii lui 1940, germanii şi-au concentrat atacurile asupra aerodromurilor britanice, o tactică eficientă care a fost la un pas - chiar dacă inamicul nu era conştient de acest lucru pe moment - să dea o lovitură fatală aviaţiei de vânătoare a insulei. Apoi, resimţind umilinţa unui neînsemnat raid al RAF asupra Berlinului - se spune - şi sperând să ademenească încăpăţânatele Hurricane şi Spitfire în apărarea capitalei, conducerea nazistă a ordonat propriilor forţe aeriene să atace ţinte din inima Londrei. Este, în general, acceptat că această decizie a reprezentat o eroare strategică din partea lui Hitler şi Göring, cu consecinţe pe termen lung. Rezultatele spectaculoase, în termeni de pierderi de vieţi şi distrugeri materiale, ale raidurilor aeriene asupra oraşelor britanice au dat un nou impuls moralului germanilor, i-au alarmat temporar pe inamicii Reichului şi i-au impresionat pe neutri, dar în termeni militari nu au reuşit decât să înfurie publicul britanic şi să încurajeze cererile pentru represalii din partea RAF. Se poate spune că, din unele puncte de vedere, continuarea campaniei de bombardamente reprezenta, de fapt, o recunoaştere a înfrângerii, o alternativă disperată la confruntarea directă şi devastatoare cu Comandamentul Aviaţiei de Vânătoare de pe urma căreia, dacă Luftwaffe ar fi ieşit victorioasă, germanii ar fi preluat controlul asupra spaţiului aerian al Angliei. Comandamentul Aviaţiei de Vânătoare a supravieţuit. Pierderile suferite în Bătălia Angliei au fost rapid înlocuite de industria aeronautică, industrie care a fost surprinzător de puţin afectată de raidurile germane ce au continuat pe toată durata toamnei şi a iernii.

Pentru poporul german, războiul în care se implicase mai degrabă cu ezitări - dacă e să credem relatările altor martori, inclusiv pe cele ale lui Klemperer - se terminase cu un triumf. Mişcările agresive iniţiate de Hitler păreau să fi dat rezultate. Nu există nici o îndoială că popularitatea sa era imensă, chiar şi în rândurile germanilor care până atunci fuseseră sceptici.

Al Treilea Reich guverna victorios peste o zonă care se întindea de la graniţele Spaniei, până la frontiera vestică a Ucrainei. Şi dacă britanicii nu puteau fi înfrânţi, cu siguranţă era posibil să-i izolezi în insulele lor şi să-i forţezi mai târziu să ceară pacea. Germania îşi învinsese inamicul tradiţional, Franţa, şi îi alungase pe englezi pe mica lor insulă. Era exact opusul situaţiei din 1918 şi germanii se aflau în

tabăra învingătoare.

Războiul luase sfârşit. Aşa credeau majoritatea germanilor. În fond, ce altceva puteau face Churchill şi comandanţii săi în afară de a cere pace? Populaţia civilă a Reichului avea să afle la un moment dat, dar nu acum.

Dresda şi alte centre de comandă ale Wehrmachtului din centrul şi estul Germaniei fuseseră importante puncte de plecare în acţiune de anexare a teritoriului Cehiei şi pentru invadarea Poloniei, dar, spre deosebire de centrele industriale din vestul Germaniei, nu suferiseră de pe urma raidurilor aeriene. Pentru cetăţenii fericiţi, încălziţi de soarele de vară, ai Florenţei Germaniei, tot ceea ce conta, în acea clipă, era că războiul fusese câştigat - şi aşa se părea - şi că fusese câştigat cu un preţ minim.

La sfârşitul lui iulie 1940, soldaţii Wehrmachtului invincibil începeau să se întoarcă la casele lor, în oraşe care îi primeau ca pe nişte eroi, dar care arătau ca în vreme de pace. [79] Pe 9 august 1940, populaţia Dresdei a ieşit pe străzi în ciuda caniculei pentru a privi întoarcerea Regimentului 4 infanterie Saxonia-Dresda şi a urmări unitatea mărşăluind pe străzile oraşului şi intrând în formaţie în vechea piaţă pavată cu piatră - Altmarkt. Parada a reprezentat, după cum notează un istoric, „un punct de referinţă de netăgăduit în viaţa oraşului... Sute de mii de privitori - tineri şi bătrâni - stăteau pe trotuare şi ovaţionau. La fel ca şi soldaţii, sperau că războiul era practic terminat".

Două săptămâni mai târziu, în noaptea de 25 august 1940, RAF a bombardat Berlinul. În ciuda distrugerilor neînsemnate, Goebbels a susţinut că se născuse „o ură colosală împotriva englezilor". Pentru şeful propagandei naziste, consecinţele nu erau tocmai negative, de vreme ce „acum Berlinul este şi el în mijlocul războiului şi ăsta e un lucru bun". [80]

Alte raiduri britanice asupra Berlinului aveau să urmeze în acele ultime zile ale verii şi în toamnă, chiar dacă, în realitate, erau mai degrabă simbolice. Pe 11 septembrie, Goebbels nota în jurnalul său, în primul rând pentru a jubila pe marginea atacurilor aeriene germane asupra Londrei:

> Relatările de la Londra sunt îngrozitoare. Un infern de o amploare de neimaginat. Oraşul a ajuns să semene cu iadul. Este deja posibil să întrevezi semne ale deteriorării moralului. Cât va mai rezista acest oraş cu opt milioane de locuitori? Nu avem alte exemple după care să judecăm... Întrebarea este: poate fi Londra îngenuncheată în acest fel?

> Aş spune că da. Dar trebuie să avem răbdare şi să atacăm, să atacăm!

La polul opus, notiţele din dimineaţa aceleiaşi zile sunt dedicate raidului RAF asupra Berlinului din noaptea anterioară, ultimul din cele câteva iniţiate după 25 august. Este o capodoperă de oportunism cinic.

> Atac asupra cartierului ce cuprinde clădirile guvernamentale. Poarta Brandenburg, Academia de Arte şi Reichstag, lovite. Nimic serios, dar am grijă ca întreaga chestiune să primească o mână de ajutor. Cu ajutorul unor bombe incendiare false. Wodarg (unul din asistenţii lui Goebbels - n.a.) a fotografiat imediat totul. Splendid instrument propagandistic. **[81]**

Atât de ineficiente erau eforturile britanice împotriva teritoriului german, în toamna lui 1940, încât Goebbels se simţea obligat să recurgă la falsificarea „atrocităţilor" pentru a mobiliza publicul german. Erau vremuri spre care conaţionalii săi aveau să privească înapoi cu nostalgie, când lunile s-au transformat în ani şi a devenit evident că războiul nu luase sfârşit.

10. Blitz

Şi poate că forţele terestre germane defilau pe teritoriul german, oferindu-le compatrioţilor iluzia păcii, dar campania aeriană a Luftwaffe împotriva Marii Britanii a continuat aproape fără întrerupere în iarna 1940-1941.

În seara de 14 noiembrie 1940, circa 515 bombardiere germane au depăşit linia coastei engleze, îndreptându-se spre interior, către zona industrială a ţării, Midlands. Două treimi dintre atacatori aparţineau celei de-a treia flote aeriene a Luftwaffe, restul, unui grup de deschizători de drum de elită, Kampfgruppe 100. Era o noapte senină cu lună plină. Numele de cod al raidului: Operaţiunea Sonata Lunii.

Aparatele aparţinând KG 100, ale cărui Heinkel 111 fuseseră desemnate să conducă atacul, urmau raza unui nou instrument de orientare dezvoltat de germani cunoscut drept X-Gerät. Acesta funcţiona sub forma unui sistem de semnale radio emise de două staţii aflate pe coastă, una la Cherbourg şi cealaltă la Calais, semnale care se intersectau. Instrumentul permitea avioanelor nu numai să identifice ţinta cu o precizie de câteva zeci de metri, de la sute de kilometri, dar, în egală măsură, prin stabilirea unei conexiuni între funcţionarea unor ceasuri speciale aflate în fiecare avion şi o serie de semnale declanşate automat, reprezenta un sistem primitiv de ţintire automată.

Acest X-Gerät era o invenţie extrem de inteligentă, dar, ca în cazul tuturor invenţiilor care au avut legătură cu războiul aerian, inamicul a început rapid să găsească modalităţi de contracarare. În acea noapte, britanicii (ajutaţi poate de capacitatea lor de a descifra mesajele codificate ale inamicului sau beneficiind, pur şi simplu, de pe urma unei interceptări norocoase) au reuşit să identifice razele şi se pregăteau să le bruieze, astfel încât să-i dezorienteze pe germani. Din nefericire, ca urmare a unei erori umane, nu au fost suficient de aproape de frecvenţa X-Gerät pentru a-şi pune în aplicare planul în totalitate. Semnalul a rămas suficient de puternic, astfel încât navigatorii germani l-au putut urma, condamnându-şi, în felul acesta, ţinta la o soartă care, asemenea celor ale Rotterdamului, Varşoviei şi Guernicăi, avea să se întipărească în memoria colectivă a lumii.

Oraşul Coventry, aflat la sud de Birmingham, fusese un centru urban important vreme de mai bine de un mileniu. Lady Godiva, soţia contelui anglo-saxon Leofric de Mercia, călărise goală un cal alb pe străzile oraşului pentru a protesta împotriva taxelor împovărătoare

cerute oamenilor de rând. Ca răspuns, se spune că Leofric ar fi anulat toate taxele cu excepţia celei impuse pe cai. Acesta din urmă a fondat, pe locul unei mănăstiri jefuite de danezi, o mănăstire benedictină a cărei biserică, dedicată Sfintei Maria, a devenit în Evul Mediu catedrală, în vreme ce oraşul a devenit scaun al episcopiei de Coventry şi Lichfield. Urbea a prosperat de pe urma comerţului cu lână, ale cărui baze fuseseră puse de benedictini, şi mai târziu din negoţul cu ţesături de mătase, chiar dacă vechea catedrală a căzut în ruină după Reformă, când mănăstirea a fost desfiinţată, iar scaunul episcopal a fost transferat la Lichfield. Abia în 1918 a fost restabilit, iar vechea biserică gotică St Michael - o clădire recunoscută drept unul din cele mai frumoase exemple de arhitectură gotică din Europa - a fost desemnată drept catedrală, ceea ce, conform regulilor britanice, a permis oraşului Coventry să se definească drept un centru important. În acel moment, comerţul cu mătase era de domeniul trecutului, la fel cum de domeniul trecutului era şi industria producătoare de ceasuri, care luase avânt în secolul al XVIII-lea. Asemenea unei mari părţi a zonei sudice a Angliei, Coventry a devenit un centru al industriei uşoare şi al construcţiei de maşini, de pe porţile fabricilor sale ieşind biciclete, autovehicule, motoare de avion şi - în mod profetic -, după 1900, muniţii.

Coventry, un oraş cu peste 320000 de locuitori, era, în consecinţă, conform reglementărilor sumare care existau în acest domeniu, o ţintă întemeiată a bombardamentului aerian. Era, de asemenea, adevărat că, în contrast cu multe centre industriale, dar asemănător multor oraşe din Midlands, multe din fabricile şi atelierele din Coventry erau de mărime mică sau mijlocie şi erau localizate în vechiul centru al oraşului, înghesuite printre şi în spatele caselor construite pe jumătate din lemn şi al aleilor întortocheate. În lunile iulie şi august, oraşul fusese ţinta unor atacuri aeriene sporadice care uciseseră câteva zeci de locuitori şi, memorabil, distruseseră un splendid cinematograf nou, inaugurat chiar înainte de război. A doua zi, trebuia să înceapă să ruleze *Pe aripile vântului.*

Ca multe alte raiduri aeriene din vreme de război, care au dat rezultate notabile şi au rămas astfel în memoria colectivă, Coventry a ilustrat utilizarea unei metode inovatoare - X-Gerät. În acest caz însă, se pare că au existat trei inovaţii, nu doar una. A doua procedură nouă a fost utilizată la 19.20, când treisprezece Heinkel 111 au lansat o combinaţie de dispozitive incendiare şi semnale luminoase dotate cu paraşute deasupra zonei-ţintă. Pe măsură ce dispozitivele incendiare, încărcate cu un amestec pe bază de fosfor, se apropiau de sol,

produceau explozii de scântei, asemănătoare unor artificii pe bradul de Crăciun. Această metodă de semnalizare a obiectivului a fost copiată şi folosită de ambele tabere pe durata întregului război - mai ales de către RAF, în februarie 1945. Ultima inovaţie, cea mai distrugătoare, a fost utilizarea, alături de tradiţionalele bombe explozive, a câtorva aşa-numite mine aeriene şi a unor cantităţi imense de bombe incendiare. Intenţiile Luftwaffe din această noapte de noiembrie luminată de lună nu puteau fi decât foarte evidente: planul său era să incendieze oraşul Coventry.

La 19. 30, după ce dispozitivele cu fosfor au fost lansate pentru a delimita obiectivul, a sosit primul val al flotei de bombardiere. Venise momentul să fie adăugate bombe explozive. Acestea erau destinate să distrugă reţeaua de alimentare cu apă, reţeaua electrică şi de telefonie. Apoi era vizat sistemul de transport. Imensele cratere de pe străzi urmau să împiedice accesul maşinilor de pompieri în centrul oraşului, în a doua etapă a atacului. Timp de o oră, bombardierele au zumzăit pe deasupra oraşului lansând neîncetat bombe incendiare (tipurile obişnuite încărcate cu magneziu şi petrol), deasupra imensului foc care mistuia aşezarea.

În jur de ora opt, prima bombă a penetrat acoperişul catedralei, unde Provost Howard, preotul paroh, Jock Forbes, maistrul zidar al bisericii, şi doi tineri făceau de pază. Au urmat apoi o a doua şi o a treia bombă. Au fost chemaţi pompierii, dar aceştia nu păreau să se grăbească prea mult. Două din bombele incendiare au fost stinse înainte ca focul să se extindă, dar a treia s-a strecurat deasupra orgii principale, în spaţiul dintre tavanul înalt şi acoperiş, unde tot felul de resturi, inclusiv cuiburi uscate, au oferit materialul combustibil excelent. A fost primul incendiu serios din catedrală. În mod uimitor, mica unitate de pompieri a reuşit să-l controleze utilizând pompe manuale şi găleţi.

Dar, în tot acest timp, cădeau alte bombe, provocând alte incendii. Părintele Howard descria disperarea celor care se luptau cu flăcările:

> A căzut un alt val de bombe incendiare şi se părea că patru dintre ele au lovit acoperişul Girdlers' Chapel, deasupra capătului ei estic. Au fost văzute flăcări în pivniţă. Deasupra, pe acoperiş, fumul ieşea prin trei găuri şi puteau fi văzute flăcările. Eforturile tuturor s-a concentrat asupra acestor incendii, dar, în condiţiile în care rezervele noastre de nisip, apă şi forţă fizică se diminuau, nu am reuşit să facem mare lucru; focul a câştigat teren şi, în cele din urmă, am fost nevoiţi să renunţăm. **[82]**

Aproape fiecare stradă din centrul oraşului Coventry era acum în flăcări. Cartierul General al brigăzii de pompieri fusese el însuşi lovit în plin şi incendiat, ceea ce explica întârzierile. Au fost lovite şi incendiate şi alte clădiri-reper, precum Spitalul Warwickshire, care fusese evacuat în grabă, fiind lăsate în urmă doar cincisprezece femei în secţia de ginecologie considerate netransportabile şi, într-o altă aripă, o duzină de pacienţi cu fracturi, care stăteau neputincioşi în paturi cu picioarele în ghips suspendate de tavan. Printr-o gaură imensă din acoperiş (o bombă lovise biroul asistentei-şef), pacienţii puteau vedea sinistra lumină stacojie degajată de oraşul în flăcări şi avioanele germane zburând în cerc pe deasupra. **[83]**

În lipsa asistenţei brigăzii de pompieri, micul grup de amatori care încerca să salveze catedrala nu putea decât să eşueze. Când, în cele din urmă, profesioniştii au sosit, au descoperit că nu aveau suficientă apă pentru furtunurile lor întrucât conductele principale fuseseră lovite - exact cum speraseră cei din Luftwaffe. Înfricoşător, dar, după ce corpul principal al bisericii s-a prăbuşit, turla a rămas în picioare, clopotele continuând să bată la fiecare oră. Apoi, după miezul nopţii, sistemul care susţinea clopotele s-a dezintegrat şi acestea au amuţit. Incendiul generalizat care mistuia oraşul nu putea fi nici el controlat. Aproape şaizeci de mii de clădiri au fost distruse sau avariate în acea noapte, patruzeci de hectare din suprafaţa construită a oraşului. În total, germanii lansaseră cinci sute de tone de bombe explozive, treizeci de mii de bombe incendiare, cincizeci de mine terestre dotate cu paraşute (cutii mari de metal care coborau încet şi silenţios şi explodau la mică distanţă de sol) şi douăzeci de mine incendiare cu petrol. Era un război de anihilare dus la un nou nivel. Pentru ceea ce se întâmplase, germanii au inventat o nouă expresie, una utilizată cu mândrie şi în glumă: după acest moment, despre orice oraş care era distrus într-o proporţie comparabilă se spunea că a fost *coventriert* - coventrizat.

Existau şi limite pentru ceea ce Luftwaffe putea realiza. Aparatele germane, cu două sau trei motoare, concepute deopotrivă pentru sprijinirea trupelor terestre şi pentru misiuni strategice, nu puteau transporta decât o încărcătură relativ mică. Raidul asupra oraşului Coventry, asemenea altor atacuri aeriene germane importante care au vizat obiective britanice, a fost, în esenţă, un bombardament în schimburi. Avioanele inamice trebuiau să zboare trei sute cincizeci de kilometri înapoi spre bazele din Franţa, pentru a fi reîncărcate cu bombe. Fapt care însemna că în bombardament apăreau intervale de respiro care, în ciuda haosului, permiteau celor de la sol să încerce să

stingă incendiile şi să evacueze civilii. Atacul nu a atins apogeul decât aproape de miezul nopţii - la patru ore şi jumătate după ce deschizătorii de drumuri din KG 100 marcaseră obiectivul pentru prima dată. Bombardierele au continuat să sosească până la primele ore ale dimineţii, iar semnalul de sfârşit al raidului a venit abia la şase şi un sfert, la mai bine de unsprezece ore de la prima alarmă.

Astfel, în ciuda numărului imens de clădiri şi de spaţii industriale distruse, în acea noapte au murit în total 568 de civili din Coventry [84] - dezintegraţi de explozii, asfixiaţi şi în primul rând arşi, astfel încât multe dintre cadavre nu au putut fi identificate.

Oricât de îngrozitoare ar fi fost efectele incendiului, numărul victimelor a fost relativ mic, în comparaţie cu cazul Varşoviei şi chiar cu cel al Rotterdamului (în funcţie de cifrele pe care dorim să le credem), şi nesemnificativ, în comparaţie cu ceea ce avea să se întâmple în etapele finale ale conflictului. Slabă consolare pentru rudele victimelor şi pentru publicul britanic scandalizat, dar mesajul despre fezabilitatea uciderii în masă cu ajutorul focului era înfiorător de clar, după cum clară era şi identitatea expeditorului: Luftwaffe.

Faptul nu însemna că acest raid sau alte atacuri germane asupra oraşelor britanice fuseseră „perfecte”. După cum avea să observe cu multă detaşare după război un observator profesionist:

> Aşa cum au făcut-o şi în cazul Blitz-ului împotriva Londrei, germanii au ratat în mod repetat şansa. .. de a incendia oraşele noastre printr-un atac concentrat. Coventry era un obiectiv concentrat spaţial, dar nu a existat o concentrare din punct de vedere temporal... [85]

Autorul era Arthur (ulterior Sir Arthur) Travers Harris, cunoscut, de asemenea, şi ca „Bombardierul” sau „Măcelarul” Harris.

În acel moment, ştia exact despre ce vorbea. Până la începutul acelei toamne fusese comandantul Grupului 5 din cadrul Comandamentului Bombardierelor, având cartierul general în Lincolnshire. În momentul raidului asupra oraşului Coventry, Harris era adjunctul şefului Statului Major Aerian, o funcţie de birou din cadrul Ministerului Aerului. Peste numai o lună, avea să fie martorul unui alt raid german important, de data aceasta la Londra.

În jur de ora şapte, în seara lipsită de lună a zilei de duminică, 29 decembrie 1940, bombardierele Luftwaffe s-au grupat deasupra City-ului londonez - centrul istoric unde sunt concentrate majoritatea monumentelor de arhitectură şi a celor mai vechi clădiri. Obiectivul era marcat pe hărţile echipajelor ca zona-ţintă „Otto”. Razele de

ghidare stabilite anterior pentru a se intersecta deasupra docurilor au fost redirecţionate pentru a se întâlni exact acolo. Deschizătorii de drumuri din KG 100 au început să lanseze dispozitivele incendiare speciale - mai mult de zece mii chiar şi în cazul acestei prime etape de delimitare a ţintei - şi, în momentul sosirii forţei principale, zona era deja cuprinsă de incendii. Au fost implicate în total 136 de avioane şi, pentru că operau la mai mică distanţă de bazele lor din Franţa - mult mai mică decât în cazul oraşului Coventry -, puteau economisi combustibil şi puteau oferi mai mult spaţiu bombelor, majoritatea acestora fiind incendiare.

Autorităţile nu reuşiseră, până în acel moment, să pună la punct o reţea coerentă de supraveghere a incendiilor, iar apa Tamisei ajunsese la un nivel minim. Pompierii erau obligaţi să facă mari eforturi pentru a parcurge noroiul îngheţat şi adânc în încercarea de a-şi duce furtunurile până la sursele de apă. Cel mai important însă, fiind duminică, City-ul se golise de lucrătorii care umpleau în timpul săptămânii de lucru clădirile de birouri. Numărul de rezidenţi din zonă era redus şi, altfel, nu existau prea multe persoane care să ajute în lupta împotriva sutelor şi chiar a miilor de mici incendii care izbucniseră odată cu căderea primelor bombe incendiare. Bombele incendiare individuale erau, în general, uşor de stins cu ajutorul unei găleţi de nisip, iar focul putea fi stins cu o pompă manuală. Numărul imens de asemenea dispozitive lansate în timpul unui raid important era cel care făcea imposibilă stingerea lor, până nu era prea târziu şi nu izbucneau incendii mai mari. În City exista o dificultate în plus: multe din clădirile goale erau încuiate.

În acea noapte, Londra a pierdut opt biserici construite de Sir Christopher Wren [86], precum şi superba Guildhall [87] datând din secolul al XV-lea. Focul a făcut ravagii şi pe străduţele şi aleile înguste din jurul Patemoster Row, vechiul centru al tiparului şi comerţului cu cărţi, situat nu departe de catedrala St Paul. Operele lui Shakespeare şi ale multor altor scriitori britanici au fost tipărite pentru prima dată aici. Toate clădirile vechi şi pitoreşti din zonă au fost distruse împreună cu mii şi mii de cărţi valoroase şi alte materiale tipărite. Şi, pentru că această parte a City-ului era foarte înghesuită şi asemănătoare unui labirint, manevrarea maşinilor de pompieri şi a echipamentelor de stingere a incendiilor era extrem de dificilă. Rezultatul a fost că focurile mai mici s-au unit, formând un incendiu uriaş care a acoperit mai mult de un kilometru pătrat şi care a fost denumit oficial „incendiu de mari proporţii". A fost momentul în care Londra s-a aflat cel mai aproape de ceea ce avea să fie cunoscut drept

furtuna de foc.

O relatare din timpul războiului descria acea noapte, considerată de mulţi a fi cea mai dură din întreaga campanie germană de bombardamente asupra Londrei:

> Dar chiar dacă flăcările se prelingeau pe zidurile sale, în vreme ce clădirile de pe ambele părţi ale Churchyard erau cuprinse de flăcări, un vânt dinspre nord şi pompierii au salvat catedrala [St Paul]. Cincisprezece bombe au căzut deasupra clădirii istorice Guildhall şi au fost stinse rapid de personalul ARP [Air Raid Precautions]. Un incendiu scăpat de sub control, de pe Gresham Street, s-a întins la biserica St Lawrence Jewry, care era încuiată şi nesupravegheată, iar de la clopotniţa acesteia au sărit scântei pe acoperişul Guildhall. Printre clădirile faimoase care au fost distruse s-au numărat biserica din St Bride's Fleet Street; Christ Church, din Newgate Street, şi şase alte biserici proiectate de Wren; Girdlers' Hall şi Barbers' Hall; Cathedral Chapter House; casa dr. Johnson din Gough Square; Trinity House de pe Tower Hill... Când City-ul s-a întors la muncă, luni dimineaţă, întreaga zonă de la nord de catedrala St Paul, inclusiv Patemoster Row, Amen Corner, mari părţi din Newgate Street şi Cheapside şi apoi spre nord, de-a lungul Wood Street, se transformase în ruine fumegânde. **[88]**

Marele atac asupra City-ului londonez fusese planificat ca o operaţiune de nouă ore, care ar fi putut produce mult mai multe pagube, dar care, de fapt s-a încheiat după numai trei ore. Un plafon dens de nori s-a format deasupra bazei din nordul Franţei de unde decolau bombardierele, ceea ce a făcut imposibile realimentarea aparatelor şi revenirea lor deasupra ţintei, aşa cum fusese planificat. Vremea s-a înrăutăţit pe parcursul nopţii. La un moment dat, a început să ningă şi întreaga flotă germană de bombardiere a fost nevoită să rămână la sol. Intervenise hazardul, aşa cum o făcuse şi în alte dăţi şi cum avea să o mai facă. Consecinţele unei furtuni de foc la Londra - mii de morţi din cauza exploziilor, a incendiilor şi a asfixierii şi centrul unui oraş imens şters de pe faţa pământului - ar fi fost incalculabile. Luftwaffe nu avea să se mai afle niciodată atât de aproape de reuşită. Acum venea rândul forţelor aeriene engleze.

După spusele lui Albert Speer, arhitectul personal al lui Hitler şi, ulterior, şef al industriei de război, dacă în 1940-1941 Führerul nu reuşise să distrugă capitala Imperiului Britanic, acest lucru nu s-a întâmplat pentru că Hitler nu şi l-ar fi dorit. Într-o seară a anului 1940, după cină, „s-a ambalat într-un delir al distrugerii” şi i-a

întrebat pe oaspeţii săi:

> V-aţi uitat vreodată la o hartă a Londrei? Este atât de dens construită, încât un singur incendiu ar fi suficient pentru a distruge întreg oraşul, aşa cum s-a mai întâmplat o dată, acum două sute de ani. Göring vrea să utilizeze un număr imens de bombe incendiare de un tip cu totul nou pentru a crea focare de incendiu în toate zonele Londrei. Focuri peste tot. Mii de focuri. Apoi toate acestea se vor uni într-un gigantic incendiu. Planurile lui Göring sunt bune.
>
> Bombele explozive nu au efect, dar putem reuşi cu cele incendiare. La ce o să mai fie buni pompierii lor când toate astea vor începe? **[89]**

Londra s-a dovedit, cel puţin în ultimele zile ale lui 1940, a fi un oraş norocos. Graţie scurtării raidului şi a faptului că City era aproape nelocuit din cauza zilelor libere de la sfârşit de săptămână, au murit „numai” 160 de civili. Alţi douăzeci şi cinci de pompieri şi-au pierdut şi ei viaţa. Oricât de neştiinţifice ar fi conceptele de noroc sau ghinion, avea să se dovedească, raid după raid, că evenimentele întâmplătoare şi intervenţia providenţei, sub forma condiţiilor meteo, erau de foarte multe ori decidenţi mai puternici ai sorţii unui oraş decât apărarea acestuia, intenţiile planificatorilor inamici, numărul de avioane implicate sau chiar talentul piloţilor.

Arthur Harris scria ulterior:

> Am privit de pe acoperişul Ministerului Aerului oraşul vechi arzând şi catedrala St Paul ridicându-se din oceanul de foc - o imagine incredibilă. Puteai auzi bombardierele germane sosind unul după altul şi şuieratul bombelor incendiare căzând deasupra incendiului de la sol. Era un atac foarte bine concentrat... Blitz-ul îmi părea o privelişte ieşită din comun şi am coborât şi l-am scos pe Portal (şeful Statului Major al Aerului - n.a.) din birou ca să vadă şi el. Deşi am fost acuzat de nenumărate ori că în cazul distrugerii ulterioare a oraşelor germane a fost vorba de răzbunare, acesta a fost singurul moment când am simţit dorinţa de a mă răzbuna... Gândindu-mă la tot ce făceam chiar în acele momente pentru producerea de bombardiere grele în Marea Britanie, am spus cu voce tare când ne pregăteam să coborâm: „Ei bine, nu fac decât să semene vânt”. Portal a spus şi el ceva în acelaşi sens, şi anume că inamicului i se va plăti cu aceeaşi monedă şi chiar mai mult de atât. **[90]**

Viitorul comandant al Comandamentului Bombardierelor avea, cu siguranţă, ce învăţa.

Între septembrie 1940 şi martie 1941, bombardierele Luftwaffe au

lansat raiduri asupra unor obiective din întreaga Mare Britanie, de la Londra şi Liverpool, la Gosport şi Glasgow, ucigând peste patruzeci de mii de civili britanici. Între 9 septembrie şi 1 ianuarie 1941, Londra a fost atacată în cincizeci şi şapte de nopţi. Paisprezece mii dintre locuitorii ei şi-au pierdut viaţa, o medie de circa 250 de morţi în fiecare zi de bombardament. Acestea sunt cifre teribile, chiar când le comparăm cu bombardamentele britanice de mai târziu asupra oraşelor germane. În 1944, numărul mediu de morţi determinat zilnic de bombardamentele aliate în interiorul graniţelor Reichului a fost de 127. **[91]** Cifra avea să crească dramatic numai în perioada de sfârşit a războiului, când declinul forţei militare germane şi creşterea masivă a frecvenţei şi eficienţei operaţiunilor Comandamentului Bombardierelor au dus rata mortalităţii în Reich până la de zece ori această cifră, adică la niveluri cu adevărat apocaliptice.

Avea să treacă mai bine de un an până când profeţiile lui Arthur Harris aveau să se transforme într-o realitate cruntă, dar, în tot acel interval, nu a uitat nimic din ceea ce auzise, văzuse sau simţise în iarna când oraşele Angliei fuseseră mistuite de flăcări. În special după raidul asupra oraşului Coventry, guvernul britanic a făcut, cu succes, apel la opinia publică mondială. Distrugerea, aparent nejustificată, a unui frumos centru de oraş medieval şi, mai presus de toate, distrugerea unei extraordinare case a Domnului au îngrozit opinia publică din statele neutre, din Statele Unite şi din alte ţări, şi au contribuit enorm la aducerea în tabăra britanică a celor care încă aveau îndoieli. Nu s-a discutat mai deloc despre concentrarea masivă de industrii, legate de efortul de război, în Coventry.

În ceea ce-i priveşte pe ofiţerii superiori ai RAF, aceştia şi-au manifestat furia în faţa jurnaliştilor şi şi-au continuat încercările discrete de a înţelege cât mai obiectiv cum reuşiseră germanii ceea ce, în termeni strict militari, putea fi caracterizat drept un mare succes. După cum a explicat Harris, „Comandamentul Bombardierelor ar fi avut nevoie de mult mai mult timp pentru a învăţa cum să atace Germania, dacă nu ar fi existat lecţia atacului german asupra Marii Britanii”.

Din primăvara lui 1941, bombardierele lui Hitler aveau să-şi răărească raidurile asupra Angliei, dar, în ciuda speranţelor multor germani că ţara lor, care domina Europa, avea să se cufunde în pace şi prosperitate, Führerul avea altceva în minte.

Hitler plănuia alte cuceriri şi pentru aceasta avea nevoie de forţele sale aeriene. Luftwaffe va avea un rol de jucat în cucerirea Greciei şi a

Iugoslaviei şi, de la sfârşitul lui iunie 1941, în nesfârşitele şi înşelătoarele spaţii ale Uniunii Sovietice, unde bătăliile solicitau resurse în oameni, tancuri şi avioane, într-un ritm nemaiauzit în istoria modernă. Bombardierele Luftwaffe nu şi-au încetat raidurile asupra Londrei decât în mai 1941 (Camera Comunelor a fost lovită în plin, în timpul ultimului atac) şi aveau să revină, din când în când, deasupra Angliei, dar niciodată cu aceeaşi forţă şi cu aceleaşi efecte devastatoare ca în iarna în care au incendiat oraşele britanice.

Din acel moment, rolurile s-au inversat treptat. În aer, Marea Britanie a trecut în ofensivă. În consecinţă, istoria rolului RAF în războiul împotriva celui de-al Treilea Reich a devenit, în bună măsură, istoria Comandamentului Bombardierelor, istoria producerii şi utilizării bombardierelor cvadrimotoare Wellington, Halifax şi, mai întâi de toate, Lancaster, împotriva unor obiective germane. În ceea ce priveşte Luftwaffe, foarte curând avioanele sale de vânătoare, folosite până atunci pentru a sprijini invazia, aveau să-şi asume o responsabilitate majoră cu care nu erau obişnuite, aceea de a contracara ofensiva aeriană britanică tot mai devastatoare.

11. Prin foc şi sabie

„Prin foc şi sabie”, după cum o arată şi sinistra expresie, două cuvinte care au stat dintotdeauna laolaltă. Indiferent că era vorba de alungarea inamicului din punctele sale fortificate, de lipsirea lui de adăpost, de subminarea moralului său, incendierea sistematică a reprezentat una din cele mai cumplite modalităţi de a purta un război; nediscriminatorie, impersonală, îşi ucidea sau îşi mutila îngrozitor victimele. Era, totuşi, permisă conform legilor războiului, chiar dacă trezea repulsia generală. Cine poate uita incendierea Atlantei, apogeul distructiv al Războiului Civil american? Sau focul pus intenţionat, după jaful întreprins de trupele imperiale în 1631, foc care a mistuit vechiul Magdeburg, oraş atât de plin de comori, foc care a lăsat în urmă şase mii de cadavre carbonizate printre ruine? Cine poate uita miile de ţărani catolici răsculaţi din Vandeea, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, când armatele Franţei revoluţionare au incendiat şi jefuit sistematic întreaga provincie pentru a o supune?

Proiectilele umplute cu ulei sau petrol, utilizate pentru a declanşa incendii, fuseseră inventate cu multe secole înaintea celui de-al Doilea Război Mondial. O dovadă că în secolul al XVIII-lea erau deja ceva banal sunt grenadierii prusaci şi bombele aruncate de ei în timpul asediului Dresdei, din 1760. Imediat ce a început utilizarea în scopuri militare a unor aparate de zbor, nu a fost nevoie de prea mult efort de imaginaţie pentru a adapta acest tip de armament, foarte crud, dar şi extrem de eficient, în scopul lansării sale de la mare înălţime asupra zonelor locuite, a lucrărilor de apărare sau a zonelor industriale. O bombă încărcată cu explozibil sărea în aer, producând distrugeri şi moarte prin unda de şoc şi prin proiectarea de fragmente de metal de jur-împrejur, dar cam asta era tot. Marele avantaj al dispozitivelor incendiare mult mai mici ca dimensiuni era că, odată ce erau aruncate în număr suficient de mare şi suficient de concentrate, puteau provoca pagube practic nelimitate şi pe o suprafaţă din ce în ce mai mare. Acest rezultat putea fi obţinut prin extinderea planificată a incendiilor izolate, până când se uneau într-o imensă mare de flăcări, atât de fierbinte şi de întinsă, încât nici o unitate de pompieri, oricât de numeroasă, nu o putea controla.

Provocarea era dublă: în primul rând, găsirea unei modalităţi de a împiedica dispozitivele incendiare să se aprindă prea aproape de avion şi, în al doilea rând, certitudinea că, după impactul cu ţinta, continua

să ardă până când era declanşat un incendiu şi acesta începea să se extindă.

Germanii au creat două modele de bază. Primul, o bombă umplută cu combustibil şi cu un înveliş subţire *(Flammenbombe),* era construit ca să explodeze la impactul cu clădirile sau cu alte obiecte de la sol. Celălalt, *Phosphorbrandbombe,* conţinea un amestec de fosfor şi petrol care (din cauza prezenţei fosforului) începea să ardă imediat ce intra în contact cu aerul. Civilii germani erau tentaţi să creadă că toate bombele incendiare erau bombe cu fosfor, dar numai în foarte puţine cazuri această substanţă care provoca arsuri era folosită pentru altceva decât ca ajutor pentru aprinderea iniţială. Amestecurile şi recipientele erau astfel concepute încât să garanteze că majoritatea bombelor incendiare ardeau între opt şi treizeci de minute din momentul aprinderii.

În ultima parte a războiului, bombele incendiare au fost legate în „ciorchini" care, cu ajutorul unei mici încărcături explozive, se dezintegrau cu puţin timp înaintea impactului, răspândind dispozitivele deja în flăcări pe o suprafaţă relativ mică, crescând astfel şansele declanşării unui incendiu major. Au existat numeroase modificări în ceea ce priveşte metodele de lansare, iar ştiinţa a găsit alternative la încărcătura combustibilă, dar acestea au fost principiile de bază care au dominat producţia de bombe incendiare utilizate în atacurile aeriene de către ambele tabere, pe durata celui de-al Doilea Război Mondial.

Britanicii, care începuseră războiul cu un mod de operare bazat aproape exclusiv pe utilizarea bombelor explozive şi ţinând obiective industriale, legate de producţia de combustibili sau de sistemul de transport, au înţeles foarte rapid potenţialul bombelor incendiare şi au recuperat întârzierea care îi separa de germani.

În noaptea de 16 spre 17 decembrie 1940, britanicii au lansat un raid de bombardament asupra oraşului Mannheim. Poate deliberat, operaţiunea a fost în mod oficial caracterizată drept una de „răzbunare" pentru distrugerea oraşului Coventry şi a altor oraşe britanice de provincie, iar avioanele transportau cantităţi neobişnuit de mari de bombe incendiare - „tija" cu magneziu cântărea aproape două kilograme, dispozitivul standard pentru RAF, avea 45 de centimetri lungime şi la unul din capete avea montată o greutate pentru a-i fixa traiectoria. „Tijele" nu erau de încredere nici în ceea ce priveşte acurateţea lor, nici când venea vorba de aprinderea lor la momentul oportun. Mannheim a fost atacat de o flotilă de 134 de bombardiere, cel mai mare număr trimis până atunci deasupra unui

singur obiectiv. Era, de asemenea, prima dată când Comandamentul Bombardierelor îşi trimitea forţele împotriva unei zone clar urbane şi nu a unei fabrici, a unui aerodrom sau a altor instalaţii militare. Un alt prag moral trecut, de data aceasta ca rezultat al raidului asupra oraşului Coventry. Au fost distruse aproape cinci sute de clădiri, 47 de persoane au fost ucise şi alte 1266 au rămas fără locuinţe.

Cercetarea şi dezvoltarea au evoluat rapid. Un tânăr absolvent de chimie de la Universitatea Cambridge, Vaughan Southam, s-a numărat printre cei recrutaţi direct în Ministerul Producţiei de Avioane pentru a accelera şi a facilita proiectarea şi producerea de bombe incendiare pentru RAF. Acestor grupuri de tineri obsedaţi de progres şi îmbrăcaţi în jachete de tweed li s-a oferit puterea de a trece peste obiecţiile directorilor de fabrică şi ale funcţionarilor, când era nevoie, ceea ce a provocat, după cum era uşor de intuit, o tensiune considerabilă în cadrul unei culturi industriale şi birocratice, în care vârsta şi experienţa erau cele care confereau autoritate.

După cum explica domnul Southam: „A trebuit să ne asigurăm că aprinderea bombelor nu dura prea mult, pentru că cei de la RAF nu voiau ca germanii să aibă la dispoziţie suficient timp pentru a le ridica şi a le arunca pe fereastră”. În realitate, proiectele iniţiale nu au fost considerate de nici una din taberele aflate în conflict ca fiind suficient de primejdioase.

> Bineînţeles, germanii aveau urâtul obicei de a instala detonatoare în vârful bombelor lor, aşa că nu ştiai niciodată, în momentele în care îţi găseai suficient curaj să ridici o bombă incendiară şi să o arunci pe fereastră, dacă nu aveai, de fapt, în mână o grenadă care îţi putea exploda în faţă... Am făcut acelaşi lucru. Am instalat pe partea de oţel a acestor mecanisme oribile un dispozitiv exploziv şi acestea nu puteau fi deosebite de bombele incendiare obişnuite. Şi toate aceste bombe incendiare de două kilograme erau aruncate în ciorchini şi sperai ca, până să ajungă pe acoperişul unei case germane, să capete suficientă viteză cât să facă o gaură în şindrilă şi să se îngroape fie în pod, fie într-o cameră. **[92]**

Bombele la care lucra domnul Southam erau manufacturate şi testate în Scoţia. Acolo erau amplasate poligoanele, dar şi fabricile în care erau asamblate bombele incendiare. „Tinerele scoţience” se ocupau de asta.

Teste speciale au fost făcute chiar la nord de Londra, la Watford, în cadrul Departamentului de Cercetare pentru Construcţii. De obicei, erau construite replici ale locuinţelor germane tipice, cu mobilă

germană - scene din viaţa de zi cu zi a inamicului - ceea ce le permitea cercetătorilor să construiască dispozitive incendiare adaptate clădirilor pe care aveau să le distrugă.

Americanii au mers chiar mai departe după ce, în 1943, s-au implicat în campania de bombardamente împotriva Germaniei. Au construit câteva clădiri în stil german la poligonul Dugway, din Utah, unde erau produse arme chimice şi biologice, făcând chiar efortul de a recrea o „clădire de apartamente germană", proiectată de arhitectul german refugiat Erich Mendelssohn. Bombele incendiare au fost testate sistematic pe aceste clădiri.

În ceea ce a devenit cunoscut ca raiduri de incendiere, rolul bombelor explozive „de utilitate generală" era, după exemplul oferit de Coventry, acela de a distruge sistemele de utilităţi publice, de a bloca străzile şi de a produce cratere în ele, până când deveneau impracticabile. Bombele convenţionale penetrau acoperişurile clădirilor, facilitând astfel atât accesul incendiarelor care le urmau aproape imediat, dar şi, prin crearea unor deschideri imense, apariţia unor curenţi de aer care să permită extinderea foarte rapidă a incendiilor provocate astfel. Acest din urmă fapt era crucial. Termitul (un amestec generator de căldură, format din oxid de fier pudră şi aluminiu) producea oxigen cu care se aprindea, dar după un minut sau două, după ce magneziul intra în acţiune, termitul se stingea. Pentru a fi eficientă, bomba incendiară trebuia să aprindă suprafaţa din jurul său, iar pentru asta curenţii de aer erau esenţiali.

Dar toate acestea, după cum începuseră să înţeleagă cei din RAF, reprezentau o schimbare în modul de apărare al aviaţiei britanice.

Mareşalul aerului Arthur Harris, fost şef adjunct al Statului Major al Aerului (din iunie 1941) şi apoi şef al misiunii aeriene britanice la Washington, a fost numit comandant suprem al Comandamentului Bombardierelor din cadrul RAF, pe 22 februarie 1942. Aceasta a fost funcţia pe care a ocupat-o pe tot parcursul conflictului şi încă patru luni după aceea. Acest personaj curajos a devenit atât de puternic asociat cu teoria şi practica „bombardamentului zonal", încât mi se pare aproape inutil să mai spunem că această politică fusese adoptată cu multe luni înaintea numirii lui Harris în funcţia care l-a transformat într-una din cele mai cunoscute, dar şi cele mai controversate figuri ale celui de-al Doilea Război Mondial.

6 Mareşalul Aerului, Sir Arthur Harris, ofiţer comandant de aviaţie, Comandamentul Bombardierelor - cel pe care mulţi îl vor considera călăul Dresdei.

Harris a preluat o structură care dispunea, după spusele sale, de numai 378 de aparate, din care 68 erau bombardiere cvadrimotoare „grele". În plus, deşi Comandamentul Bombardierelor era foarte popular în rândurile publicului britanic (în ochii căruia reprezenta singura forţă care „riposta" în faţa germanilor), în interiorul cercurilor guvernamentale existau îndoieli serioase legate de eficienţa sa. La presiunile consilierului ştiinţific al premierului, Frederick Lindemann (mai târziu Lord Cherwell), un funcţionar, un anume domn Butt, care

lucra la Secretariatul Cabinetului de Război, fusese autorizat să deschidă o anchetă pe marginea eficienţei reale a raidurilor nocturne ale Comandamentului Bombardierelor deasupra Germaniei şi Europei ocupate, raiduri care beneficiau de o imensă publicitate.

Butt examinase sute de fotografii realizate în iunie şi iulie 1940 de aparatele de la bordul bombardierelor, în timpul înscrierii lor pe culoarul de lansare. Pentru a compara datele, Butt a studiat şi rezumatele operaţiunilor, rapoartele navigaţionale şi alte documente. Concluziile i-au îngrozit pe superiorii săi. Lucrul cel mai şocant era că, dintre toate avioanele care raportaseră lovirea ţintei, numai trei ajunseseră la cinci kilometri de obiectiv. Şi rezultatele erau din ce în ce mai proaste: cifrele includeau şi porturile franceze, unde două din trei bombe îndeplineau această cerinţă destul de generoasă. În cazul ansamblului teritoriului Germaniei, proporţia era de una din patru, iar deasupra extrem de importantei zone Ruhr, una din zece. Rata reuşitelor în nopţile cu lună plină era rezonabilă, dar în cele cu lună nouă scădea dramatic. Condiţiile meteo favorabile permiteau lansarea a jumătate din bombe la o distanţă mică de ţintă, dar ceaţa reducea din nou proporţia la una din zece. Focul intens al artileriei antiaeriene reducea şi mai mult numărul avioanelor care ajungeau deasupra ţintei.

Chiar şi mai descurajante erau cifrele aplicate acelor 30% din aparate care ajungeau la o distanţă mai mică de opt kilometri de obiectiv.

Pe scurt, un procent covârşitor al avioanelor care anterior fuseseră creditate cu lovirea ţintei îşi aruncaseră, în realitate, încărcătura de bombe deasupra unor zone nelocuite.

Deloc surprinzător, concluziile lui Butt au fost respinse ca fiind prea pesimiste, mai ales de către Comandamentul Bombardierelor. Condus la acea vreme de Sir Richard Peirse, comandamentul trebuia să facă faţă unui proces dificil de adaptare la noul său rol. În cea mai mare parte a primei jumătăţi a anului 1941, în urma ordinelor lui Churchill, Comandamentul Bombardierelor se concentrase asupra unor obiective legate de Bătălia Atlanticului - bombardarea porturilor franceze şi germane de la Atlantic, a adăposturilor blindate destinate submarinelor, a docurilor şi a vaselor germane de suprafaţă, oriunde puteau fi găsite.

Pe 9 iulie, o nouă directivă a guvernului trimisese avioanele Comandamentului Bombardierelor mai adânc în teritoriul Germaniei, scoţând astfel şi mai mult în evidenţă lipsa capacităţilor necesare unor bombardamente nocturne care să identifice ţinta şi să o distrugă şi

care să justifice, prin rezultatul lor, efortul investit. Iar raidurile nu erau numai ineficiente şi lipsite de precizie, dar, în egală măsură, rata pierderilor în rândurile echipajelor începuse să crească.

În 1940, sistemul german de apărare antiaeriană era abia la începuturi, existând numai patruzeci de avioane de vânătoare destinate apărării Reichului. Până la sfârşitul verii lui 1941, sistemul fusese considerabil îmbunătăţit, mai ales în jurul zonelor-cheie, precum Ruhrul. În primele optsprezece nopţi ale lui august 1941, au fost pierdute 107 avioane britanice; în septembrie, 138 (dintre care 62 s-au prăbuşit pe teritoriul Angliei), iar în octombrie - 108. Un procent şocant de 12,5% din aparatele trimise asupra Berlinului, 13% din cele care au vizat Mannheimul şi 21% din cele care au bombardat Ruhrul nu s-au mai întors la baze. Acestor cifre li se adăuga concluzia din Raportul Butt conform căreia raidurile nu erau numai costisitoare din punct de vedere financiar, al pierderilor umane şi de echipamente, dar erau şi aproape inutile. Pur şi simplu nu reuşeau să producă suficient de multe distrugeri. Pe 13 noiembrie 1941, Comandamentul Bombardierelor a primit ordinul să înceteze raidurile la mare distanţă. Era, pentru moment, o gravă recunoaştere a eşecului.

Cu toate acestea, în condiţiile în care pe nici un front terestru nu puteau fi raportate succese, iar britanicii erau încă şocaţi şi dezorientaţi de efectele Blitz-ului, nu exista nici o îndoială că, pe termen lung, bombardarea Germaniei - „riposta" - rămânea un instrument important în încercarea de a menţine moralul la un nivel ridicat. În consecinţă, oricare ar fi fost preocuparea cercurilor oficiale legată de eficienţa raidurilor Comandamentului Bombardierelor, nu acesta a fost mesajul făcut public de Ministerul Informaţiilor. Buletine de ştiri şi filme documentare foarte inteligent concepute, precum *Target for Tonight* (lansat în august 1941), fuseseră utilizate pentru a-i convinge pe britanicii de rând, dar şi pe mulţi americani, că RAF înregistra mari succese deasupra Germaniei. Dar oamenii nu ştiau că, până în acel moment, numărul membrilor echipajelor RAF ucişi îl depăşea pe cel al civililor inamici omorâţi la sol.

Între timp, bombardierele nu puteau fi menţinute la sol. Operaţiunile principale ale Comandamentului Bombardierelor din acea iarnă au vizat vasele germane *Scharnhorst* şi *Gneisenau,* aflate în siguranţă la ancoră în portul Brest şi reflectoarele s-au concentrat asupra acestora. De-a lungul iernii s-au purtat discuţii pe marginea viitorului rol strategic al bombardierului.

Şi poate că Churchill dorea, aproape instinctiv, să menţină bombardierele în aer, dar existau persoane în guvern şi mai ales în

Marină şi în Comandamentul de Coastă care considerau că imensele sume folosite pentru construirea bombardierelor grele şi antrenarea echipajelor lor reprezentau, pur şi simplu, bani care ar fi putut fi cheltuiţi cu mai multe rezultate în alte moduri. În Africa de Nord, forţele britanice se confruntau cu un nou adversar, mai abil, generalul Rommel. După Pearl Harbor, trebuiau să se confrunte în Asia cu un inamic de neoprit. Comandantul adjunct al flotei din Extremul Orient, amiralul Willis, scria după căderea portului Singapore:

> Cu siguranţă, imaginea a două sute de bombardiere atacând un singur oraş din Germania ne dă mult de gândit. Dacă o parte din sutele de avioane care zboară deasupra Germaniei (şi care, de multe ori, nu reuşesc să facă nimic din cauza vremii) ar fi avioane-torpiloare şi bombardiere în picaj, bătrânul imperiu ar arăta mult mai bine decât arată azi… **[93]**

La începutul noului an, 1942, era deja clar că Willis se putea gândi cât dorea - nu avea să-l ajute cu nimic. Comandamentul Bombardierelor reprezenta un simbol propagandistic mult prea important, iar perspectiva pe care o oferea, aceea de armă utilă împotriva maşinăriei de război naziste şi a teritoriului german, era prea atractivă. În ciuda nereuşitelor bombardierelor, vechea dorinţă a Statului Major al Aerului de creare a unei flotile de bombardiere mult mai substanţiale a început să găsească un public tot mai receptiv în cercurile guvernamentale. În fond, care era alternativa la continuarea campaniei de bombardamente împotriva Germaniei şi a Europei ocupate?

Pe 14 februarie 1942, de ziua Sfântului Valentin, Ministerul Aerului a dat o nouă directivă Comandamentului Bombardierelor. Bombardamentele nocturne intensive împotriva Germaniei urmau să reînceapă şi urmau să fie lansate ori de câte ori vremea o permitea. Aspectul semnificativ al directivei era noul principiu în conformitate cu care avea să fie dusă campania. Expresia-cheie era „bombardamentul zonal”. Din acel moment, trista realitate inevitabilă a victimelor civile ca efect secundar era acceptată şi, în locul atacurilor „de precizie”, raidurile urmau să vizeze oraşe sau părţi ale acestora. Premisa de la care se pleca era că, în acest fel, efortul de război german avea să fie afectat prin distrugerea fabricilor şi a depourilor, a producţiei de electricitate sau a rezervelor de apă, a serviciilor poştale sau de telefonie. Similar tranziţiei realizate de Luftwaffe de la bombardarea bazelor aviaţiei de vânătoare britanice la

atacarea Londrei, în vara lui 1940, decizia era o nouă recunoaştere a eşecului rezultat de pe urma incapacităţii dovedite a Comandamentului Bombardierelor de a lovi ţintele cu suficientă acurateţe, astfel încât termenul de bombardament de precizie să aibă o semnificaţie cât de cât. Oricum, directiva mergea chiar mai departe:

> S-a luat decizia ca principalul obiectiv al operaţiunilor dumneavoastră să fie, de acum înainte, concentrat asupra moralului civililor inamici şi, în special, al muncitorilor din industrie. Reţinând acestea, o listă de ţinte selectate... este ataşată în continuare. [94]

După cum avea să se dovedească, nu Peirse a fost ofiţerul căruia i-a revenit responsabilitatea de a pune în aplicare noile principii.

Acesta fusese numit comandant al forţelor aeriene din Orientul Îndepărtat, unde avea să fie ocupat până peste cap. La mai puţin de o săptămână după ce directiva a aterizat pe biroul comandantului Comandamentului Bombardierelor, a sosit şi succesorul lui Peirse. Numele noului personaj era Arthur Harris, mareşal al aerului. Era încăpăţânat, energic, cu convingeri foarte puternice, un perfecţionist de temut, hotărât să-şi apere domeniul de competenţă şi, date fiind circumstanţele, exact liderul de care Comandamentul Bombardierelor avea nevoie.

Arthur Harris s-a născut în 1892, la Cheltenham, cel mai mic dintre cei şase copii ai unui funcţionar din serviciul civil indian, George Steel Travers Harris, şi al doamnei Caroline Maria Harris. Arthur era cu adevărat un copil al Imperiului Britanic. Mai târziu în acelaşi an, familia sa a revenit în India, unde băiatul a fost botezat la Gwalior, iar creştinarea sa a fost înregistrată la biserica St. George's, din Agra, în dioceza şi arhidiaconia din Calcutta. La cinci ani, a fost trimis „acasă”, mai întâi în ceea ce se numea atunci „fermă de copii”, o instituţie condusă de oameni cumsecade care aveau grijă de cei mici în lipsa părinţilor, mai ales în cazul familiilor respectabile, dar nu foarte înstărite, care reprezentau temelia Imperiului Britanic - familii precum cea a lui Harris. A frecventat apoi o şcoală elementară mediocră, dar pur englezească. Roşcatul Arthur nu era studios şi, când a împlinit doisprezece ani, oricum nu mai erau suficienţi bani ca să-şi urmeze fraţii mai mari la Sherbourne School şi Cambridge. A ajuns, în schimb, într-un obscur internat din Devon. [95]

Deşi tatăl său era funcţionar la Departamentul Indian al Lucrărilor Publice, trecutul familiei era unul profund militar. De aceea, părinţii

săi au fost surprinşi de dorinţa lui Harris, care intenţiona să plece în colonia britanică Rhodesia (astăzi Zimbabwe), din sudul Africii, pentru a deveni administrator de fermă, în loc să-şi depună candidatura pentru Sandhurst sau Woolwich în vederea unei cariere de ofiţer. Şi intenţiile sale s-au materializat. Planul său era ca, după ce va fi câştigat experienţă şi o sumă suficientă, să preia unul din loturile de două mii de acri alocate noilor colonişti şi să devină astfel independent.

„A învăţat tot soiul de lucruri practice", conform spuselor celui mai recent biograf al său, „şi se pricepea aproape la orice. Putea mânui arma, putea improviza, trăi în condiţii extreme, găti şi face faţă neprevăzutului. Era capabil să organizeze şi să conducă o mică afacere şi pe bărbaţii şi femeile care lucrau pentru el. Dar, mai presus de toate, şi-a câştigat încrederea în sine necesară pentru a trăi pe cont propriu." [96]

Apoi a venit războiul. În 1914, Marea Britanie şi Germania s-au confruntat nu numai în Europa, ci şi în Africa. Germanii ameninţau să invadeze Africa de Sud britanică din propria lor colonie, Africa de Sud-Vest (astăzi Namibia). Un grup de buri progermani începuseră deja o revoltă. În acelaşi timp, a fost lansat un apel adresat tinerilor colonişti pentru a veni în ajutorul imperiului. Harris s-a alăturat regimentului rhodesian, o unitate călare care s-a ciocnit cu inamicul în Veldt şi în Deşertul Kalahari. În câteva luni, teritoriile germane au intrat sub control britanic, dar ştirile din Europa vorbeau despre impasul sângeros al războiului de tranşee. Harris a hotărât că, pentru moment cel puţin, datoria îi cerea să se întoarcă pe bătrânul continent. A revenit la Londra şi a început să bombardeze Ministerul de Război cu cereri pentru un post de ofiţer - nu în trupele terestre, ci în cadrul Royal Flying Corps [97] .

Harris a pus mai târziu opţiunea sa pe seama refuzului de a mai mărşălui fără încetare după dificila campanie din Africa de Sud-Vest. În consecinţă, era „hotărât să găsească o cale să ducă un război stând pe scaun". În ianuarie 1916, a devenit pilot al RFC, chiar dacă a continuat să insiste că avea să se întoarcă la mult iubita savană africană imediat ce germanii erau înfrânţi. Avea să rămână alături de RFC, şi de succesorul acestuia, RAF, vreme de treizeci de ani, până la retragerea sa. Numai atunci s-a întors în Africa de Sud şi chiar şi atunci în circumstanţe foarte diferite.

Harris a servit ca pilot şi mai apoi ca lider al unei escadrile de vânătoare destinate să apere Londra în faţa zeppelinelor germane şi a bombardierelor Gotha. Apoi, în septembrie 1916, a fost trimis în

Franţa. A fost aproape imediat rănit şi obligat să aterizeze forţat, suferind alte răni în timp ce încerca să facă acest lucru. Au urmat o perioadă în spital, apoi una de zboruri lejere de patrulare în estul Angliei înainte de a fi declarat din nou apt pentru front. Promovat la gradul de căpitan, Harris a condus o grupă de avioane Sopwith Camel în „patrule ofensive" deasupra tranşeelor din Flandra. A doborât cinci avioane inamice până la sfârşitul lui 1917, ceea ce l-a transformat oficial într-un „as" al aerului.

Bătălia ce se desfăşura la sol, sub ochii săi, în timp ce îşi îndeplinea misiunile, era, de fapt, tentativa sângeroasă a mareşalului Haig de a cuceri înălţimile de la Passchendaele şi de a rupe liniile inamice pentru a ajunge pe coasta belgiană, în zona Ostende. O sută de mii de militari britanici şi din Commonwealth aveau să moară pentru această zonă înecată în noroi şi cam tot atâţia germani aveau să-şi piardă viaţa apărând-o. Harris a fost martorul tuturor ororilor ce se petreceau la sol, al măcelăririi a milioane de tineri într-o luptă, aparent fără sfârşit, dusă între puteri industriale şi militare comparabile. Din experienţele sale s-au născut părerile de mai târziu conform cărora forţele aeriene, şi în special utilizarea bombardierelor, aveau să fie capabile să depăşească impasul şi, oricât de multe victime ar fi rezultat din rândurile echipajelor şi al populaţiei civile, în cele din urmă, războiul va fi încheiat cu costuri mult mai mici decât în 1914-1918. În fond, cum ar fi fost posibil să se plătească un preţ mai mare?

Armistiţiul l-a găsit în Anglia, pregătind o nouă unitate, Escadrila 44, pentru misiuni de interceptare nocturnă. Spunând întotdeauna ceea ce credea, fiind uneori chiar grosolan, încrezător, preocupat de disciplină, maiorul Harris - pentru că asta era acum - îşi câştigase, în egală măsură, reputaţia că îi păsa de oamenii săi, piloţi şi personal de întreţinere deopotrivă, şi că nu neglija nimic.

Faptul că nu s-a întors în Rhodesia are două explicaţii. În primul rând, noua forţă aeriană îi arătase un respect măgulitor (a primit decoraţia Crucea Forţelor Aeriene), iar, în al doilea rând, Harris se căsătorise în 1916 şi soţia sa, o englezoaică cultă din primele rânduri ale clasei mijlocii, ar fi găsit imposibilă adaptarea la viaţa în savană. Harris a luat o hotărâre care avea să se dovedească crucială nu numai pentru el şi pentru RAF, dar la fel de importantă - s-ar putea spune - pentru germani, născuţi sau încă nenăscuţi. Pe 1 august 1919, a acceptat să devină comandantul unei escadrile.

În conformitate cu rolul postbelic al RAF de menţinere a ordinii în Imperiului Britanic, Harris a comandat escadrile mai întâi pe frontiera nord-vestică a Indiei, unde un alt război cu afganii era în plină

desfăşurare şi forturile britanice erau din nou asediate. Transferat în fosta provincie otomană Irak, aflată acum sub control britanic, provincie foarte instabilă, a condus raiduri de bombardament, mai întâi împotriva presupuselor infiltrări turceşti de la graniţa nordică şi apoi împotriva tentativelor de a crea un stat kurd independent.

Aruncarea de fluturaşi deasupra satelor rebele a salvat uneori vieţi, dar nu întotdeauna. Astăzi, după optzeci de ani, este posibil să vezi istoria repetându-se nu numai în aceleaşi mod, ci şi în aceleaşi locuri. Cu toate acestea, Harris a reuşit să construiască un renume pentru el şi oamenii săi, în ciuda „climei îngrozitoare, a mâncării mizerabile şi a lipsei cumplite a oricărei urme de confort", după cum chiar el descria situaţia. Deşi era un slujitor obedient al imperiului, raţionamentele sale politice erau uneori surprinzătoare. A manifestat simpatie faţă de irakieni. Fuseseră, recunoştea, „încurajaţi să se aştepte la o independenţă totală şi au primit în schimb ocupaţia armatei britanice şi o hoardă de funcţionari aroganţi". [98]

În ciuda caracterului său dificil, Harris a câştigat neîntrerupt experienţă şi a fost promovat. În momentul izbucnirii războiului european, era vicemareşal al aerului şi comandant al forţelor aeriene din Palestina şi Transiordania. S-a întors însă în Anglia, unde a preluat comanda Grupului 5 din cadrul Comandamentului Bombardierelor şi, în curând, era din nou în miezul acţiunii.

Existau similitudini între rolurile şi caracterele lui Churchill şi Harris, două personaje care au ajuns să se cunoască foarte bine în următorii ani. Ceea ce fiecare dintre ei a trebuit să facă când şi-a atins apogeul carierei - Harris, ca şef al Comandamentului Bombardierelor, şi Churchill, ca prim-ministru - era deja clar, aproape predestinat. Fiecare a adus funcţiei sale personalitate, energie şi hotărâre, iar acestea au influenţat, de fiecare dată, mersul evenimentelor.

Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor se afla într-un buncăr subteran de lângă High Wycombe, un oraş din Buckinghamshire, la aproape cincizeci de kilometri nord de Londra, cunoscut, mai ales, pentru mobila din lemn de fag produsă acolo. În februarie 1942, când Harris a intrat pe uşile blindate ale Cartierului General pentru prima sa întâlnire operaţională, a fost ca şi cum un taifun ar fi lovit în plin zona.

Schimbarea atitudinii Comandamentului Bombardierelor nu s-a datorat numai noii conduceri, mai energice, sau adoptării unei strategii de bombardament nemiloase. Alte evoluţii, de natură ştiinţifică, dădeau susţinătorilor tacticii bombardamentelor masive, şi,

în primul rând, lui Harris, încredere în perspectivele acesteia.

Lipsa relativă de succes a Comandamentului Bombardierelor în primii doi ani ai războiului fusese provocată parţial de avioanele care nu erau pe măsura misiunii, parţial de lipsa de experienţă a echipajelor, dar, la fel de important, de lipsa unor instrumente exacte de navigaţie şi de localizare a ţintei. În acest domeniu, germanii deţinuseră supremaţia în cei doi ani, într-o oarecare măsură din cauza accentului - lucru de înţeles - pus de britanici pe dezvoltarea prioritară a tehnologiilor defensive în defavoarea celor ofensive. Chiar dacă britanicii inventaseră radarul centimentric ce permitea interceptarea avioanelor inamice pe timp de noapte, nu aveau nimic care să se compare cu X-Gerät, sistemul folosit la Coventry, sau cu succesorul său mai avansat, Y-Gerät (cunoscut şi ca Wotan). La numai câteva săptămâni de la preluarea comenzii de către Harris, primul mare succes al britanicilor în acest domeniu de cercetare era gata să fie utilizat într-un atac real asupra Germaniei. Dispozitivul era numit Gee.

Gee nu era un fascicul unic ce trebuia urmărit, asemenea dispozitivelor germane, ci o reţea de asemenea raze care acopereau teritoriul inamic. Aceasta era creată de o staţie „principală" şi de două staţii „secundare". Un tub catodic receptor instalat în fiecare avion prelua aceste semnale şi, cu ajutorul lor, crea un caroiaj pe ecran. De aici numele Gee, de la „G", prescurtarea de la *grid* - grilă, reţea, caroiaj. Dispozitivul permitea navigatorului să afle poziţia avionului său cu o acurateţe mult crescută faţă de orice sistem de ghidaj anterior. Mai mult, Gee permitea aparatelor să se deplaseze în formaţie, pe un curs prestabilit, într-o ordine mult mai bună decât înainte, dar şi să menţină acel curs cu mai multă uşurinţă.

Marele avantaj al sistemului Gee era că echipamentul de la bordul bombardierului avea un rol în totalitate pasiv; era doar un receptor, nu emitea semnale a căror sursă germanii ar fi putut-o localiza. Fără asemenea semnale, reţeaua de unde radio nu avea nici o importanţă din punctul de vedere al inamicului. Cel puţin pentru o vreme, experţii germani nu au ştiut ce să creadă. Era de aşteptat că urmau să ia în considerare posibile contramăsuri numai după ce un aparat echipat cu Gee avea să fie doborât, iar ei ar fi avut şansa de a studia dispozitivul. Lucru care putea dura săptămâni sau luni, dar, până atunci, echipajele primeau un instrument extrem de util ce le permitea să-şi găsească drumul spre şi dinspre obiectiv.

Două erau principalele dezavantaje ale sistemului Gee. În primul rând, raza sa de acţiune era de numai 650-700 de kilometri, fiind limitată de curbura pământului (nu funcţiona în zona Berlinului şi în

Germania Centrală). În al doilea rând, deşi aducea avionul la trei, patru kilometri de ţintă (să ne aducem aminte că opt kilometri fuseseră anterior consideraţi a fi un rezultat impresionant), nu era un sistem de mare acurateţe. Acest din urmă defect a devenit foarte clar cu ocazia primului raid întreprins cu ajutorul dispozitivului Gee asupra oraşului Essen, centrul bine apărat al Uzinelor Krupp şi un fel de Sfânt Graal al bombardierelor britanice, în noaptea de 8 spre 9 martie 1942.

Optimist, Harris crezuse că introducerea sistemului Gee avea „să echivaleze cu multiplicarea forţei mele de 300 de bombardiere cu şapte (...). Ar trebui să pot distruge complet Essenul şi alte trei oraşe din regiunea Ruhr, în următoarele trei luni". Cele 211 aparate au ajuns acolo, dar oraşul era acoperit complet de pâcla rezultată din cauza poluării industriale şi nu a putut fi localizat. Câteva case şi un restaurant au fost avariate, dar s-au pierdut opt avioane. Situaţia s-a repetat şi în următoarele două nopţi, deasupra Essenului şi a altor oraşe industriale din regiunea Ruhr. Majoritatea fabricilor Krupp se află chiar în inima oraşului Essen. O asemenea situaţie este foarte rară; în majoritatea cazurilor, industria e plasată în suburbii şi, în consecinţă, mai dificil de identificat. Dacă nu puteai lovi fabricile Krupp, atunci ce puteai lovi? **[99]**

Eşecurile de la Essen şi din centrele industriale învecinate au fost puse pe seama ceţii şi a lipsei unor puncte de reper clare, vechile probleme ce apăreau în ultima fază, cea mai importantă, a unui atac - lansarea propriu-zisă a bombelor. Cu toate acestea, Ruhrul, centru al industriei grele germane, reprezenta, în continuare, cel mai important obiectiv pentru Comandamentul Bombardierelor, unul la care nu putea decât să se întoarcă iar şi iar. „A trebuit să acceptăm faptul că, pentru moment, regiunea Ruhr era inexpugnabilă - recunoştea Harris -, pentru că în această zonă poluarea industrială împiedica identificarea vizuală a ţintei."

Opinia lui Harris despre Gee s-a îmbunătăţit într-o oarecare măsură, când au fost obţinute rezultate mai bune în urma unor raiduri de mai mică amploare, în alte zone ale continentului. Bombardierele se apropiau de ţintă mult mai mult decât până atunci. Alte experimente, pe teritoriu german şi mai ales în timpul atacurilor asupra fabricilor Renault de la Boulogne-Billancourt, demonstraseră că alocarea pentru fiecare atac a unui număr mai mare de avioane care operau în succesiune foarte rapidă conducea la progrese importante în ceea ce priveşte cantitatea şi concentrarea în spaţiu a distrugerilor de la sol. De asemenea, s-a dovedit că cei care estimaseră o rată catastrofică a

coliziunilor în aer se înşelaseră. Comandamentul Bombardierelor învăţa încă din greşeli, dar cu o nouă conducere, mai dinamică, lucrurile începeau să arate ceva mai bine.

Harris hotărâse să marcheze într-un mare fel numirea sa în fruntea Comandamentului Bombardierelor. Instrumentele care ar fi permis, cu adevărat, bombardamentele „oarbe" şi ar fi oferit echipajelor posibilitatea să-şi găsească ţintele chiar în condiţii de vizibilitate redusă nu fuseseră încă puse la punct. Drept urmare, Harris a căutat ţinte mai uşor de identificat, chiar dacă erau mai puţin importante pentru efortul de război german. Atacarea oricărei ţinte implica dificultăţi, dar oraşele de coastă prezentau avantaje clare (sau dezavantaje, dacă te aflai la sol) din acest punct de vedere. După o serie de discuţii, Harris şi-a concentrat atenţia asupra vechiului şi pitorescului port de la Baltica, Lübeck, cunoscut mai ales din romanele laureatului Premiului Nobel, Thomas Mann, care copilărise acolo. Se afla dincolo de raza de acţiune a emiţătoarelor Gee, dar „aparate-lider" echipate cu dispozitivul Gee puteau ajuta formaţiunile de avioane pe durata unei mari părţi a zborului spre şi dinspre obiectiv.

Având o populaţie de 150000 de locuitori, Lübeck era şi un important centru industrial şi una din bazele de antrenament ale echipajelor de pe submarinele germane. Docurile sale reprezentau, de asemenea, principalul punct de tranzit pentru minereul de fier suedez, atât de important pentru industria de război germană. Şi, mai presus de toate, se mândrea cu un Altstadt medieval cu numeroase clădiri extrem de inflamabile, fapt de care planificatorii strategii Comandamentului Bombardierelor erau cât se poate de conştienţi. Harris însuşi descria oraşul ca fiind „mai degrabă o bucată de iască decât un loc unde trăiesc oameni".

Într-o noapte cu lună, între 28-29 martie 1942, în Duminica Floriilor, 234 de bombardiere britanice au fost trimise spre Lübeck. Primele au ajuns deasupra oraşului la 23.16, zburând, conform instrucţiunilor, la mică altitudine. Conform rapoartelor, aproximativ trei sferturi din echipaje au pretins ulterior că au reperat ţinta şi au lansat 160 de tone de bombe explozive şi 144 de tone de bombe incendiare. În această ultimă categorie intrau atât „tijele" convenţionale, cât şi bombe de treisprezece kilograme, conţinând un amestec de benzol şi cauciuc, destinate să producă un incendiu pe o rază de zece metri în jurul punctului de impact. Apărarea antiaeriană a oraşului era neglijabilă. Flăcările rezultate puteau fi văzute de echipajele bombardierelor de la o sută cincizeci de kilometri distanţă,

iar nivelul distrugerilor era comparabil cu cel de la Coventry. Aproape o treime din suprafaţa construită a Lübeckului a ars complet, şaisprezece mii de persoane au rămas fără locuinţe, o mare parte a infrastructurii oraşului, inclusiv principala centrală electrică şi numeroase întreprinderi, fiind distrusă. Catedrala, datând din 1173, a fost spulberată, împreună cu o altă biserică medievală impresionantă, Marienkirche, Biserica Mariei. Au fost uciși 320 de oameni, cel mai mare număr de morţi într-un singur raid de când RAF îşi începuse misiunile deasupra teritoriului german. O duzină de avioane britanice (aproape 5% din total) au fost pierdute.

Harris scrisa cu satisfacţie: „În noaptea de 28 spre 29 martie, primul oraş german a fost mistuit de flăcări". Şi adăuga: „Cu toate acestea, principalul obiectiv al atacului a fost să aflăm în ce măsură primul val de bombardiere îl putea ghida pe al doilea spre ţintă cu ajutorul incendiului de la sol: am ordonat stabilirea unui interval de jumătate de oră între cele două valuri, pentru a permite incendiilor să se extindă suficient înainte de sosirea valului doi". **[100]**

Era prima recunoaştere publică nu numai a unui atac major cu bombe incendiare, ci şi a utilizării tacticii loviturii duble, care a devenit mult mai utilizată în ultima parte a războiului. Aceasta era utilă nu numai prin incendiile care marcau ţinta, după cum susţinuse Harris, dar dădea naştere unui haos mult mai mare şi era superioară din punct de vedere al distrugerilor provocate, pentru că detaşamentele locale de pompieri - şi forţele chemate din localităţile învecinate - se luptau în zadar să stingă focul şi să evite, în acelaşi timp, propria aneantizare de către următoarele valuri de atacatori. Dresda avea să fie apogeul acestei strategii.

Thomas Mann, pe atunci în exil politic în California, a vorbit în germană la BBC, la puţin timp după aceea. A declarat, cu o sumbră stăpânire de sine, că mulţi dintre conaţionalii săi germani aveau să găsească îngrozitor şi iritant faptul că, în ciuda părerii de rău pe care i-o provoca distrugerea oraşului său natal, inclusiv a casei în care se născuse, „mă gândesc la Coventry şi nu am nimic de obiectat faţă de lecţia care ne învaţă că trebuie să plătim pentru tot ceea ce facem. A crezut Germania că nu va trebui să plătească niciodată pentru atrocităţile pe care saltul său spre barbarie se pare că le-a permis?"

Lui Goebbels, care cu mai puţin de optsprezece luni în urmă căutase modalităţi de a exagera distrugerile produse de raidurile britanice, i-au fost proiectate imagini ale dezastrului. Primele sale reacţii au trădat ceva ce semăna a panică şi a descris distrugerile ca fiind „într-adevăr enorme", dar, agăţându-se de nimicuri, a comentat: „Slavă

Domnului că e vorba de o populaţie nord-germană”.

Presupusul calm al germanilor nordici avea să fie pus la încercare de nenumărate ori, pe parcursul lunilor şi al anilor următori. Portul baltic Rostock, un alt oraş hanseatic situat şi mai departe, la est de Lübeck, a fost bombardat trei nopţi în a treia săptămână a lui aprilie 1942, pagubele fiind imense. Mii de cetăţeni au fost obligaţi să părăsească oraşul şi să se refugieze în zonele rurale. În Rostock putea fi găsit acelaşi amestec de case negustoreşti înghesuite şi de docuri, alături de o fabrică de avioane Heinkel şi un şantier unde erau construite submarine. Aproape 70% din suprafaţa construită a oraşului a fost distrusă, iar şase mii de locuitori au fost ucişi sau grav răniţi. Atât nivelul pagubelor, cât şi cifrele pierderilor umane creşteau alarmant - fapt satisfăcător, dacă privim din perspectiva lui Harris.

Conducerea germană, preocupată, până atunci, de pregătirea ofensivei de primăvară din Rusia, a fost provocată să răspundă cu aceeaşi monedă. Planificarea represaliilor a început după raidul asupra portului Lübeck. În noaptea de 25 spre 26 aprilie, staţiunea Bath, din vestul Angliei, a fost bombardată, o dată înainte de miezul nopţii, a doua oară în primele ore ale dimineţii (după ce bombardierele au fost realimentate şi reîncărcate cu bombe, la bazele lor din Franţa). O lovitură dublă din partea germanilor. Patru mii de bombe explozive şi mai bine de patru mii de bombe incendiare au căzut asupra oraşului Bath. Au fost ucişi patru sute de civili şi totalul victimelor ar fi putut fi mult mai mare, dar, spre deosebire de multe oraşe din Germania şi Marea Britanie, arhitectura preponderent de secol al XVIII-lea favorizase construirea unor bulevarde şi străzi rezidenţiale largi, iar clădirile fuseseră ridicate din piatră de Cotswold. Era un mediu mult mai puţin prielnic utilizării bombelor incendiare, opusul oraşelor cu străzi înguste şi întortocheate şi clădiri din lemn.

> Führerul declară, în acest moment, că intenţionează să repete asemenea atacuri în fiecare noapte. Îmi împărtăşeşte pe deplin părerea că trebuie să atacăm centrele culturale, staţiunile şi oraşele unde trăieşte clasa de mijloc; acolo efectul psihologic va fi mult mai puternic şi, în aceste momente, efectele psihologice sunt cele care contează cel mai mult... **[101]**

Comentariile lui Goebbels sunt elocvente. Ambele tabere recunoşteau în acea fază, cel puţin în particular, eşecul relativ al tentativelor lor de a distruge industria de război inamică şi că începeau, în esenţă, să vizeze subminarea moralului prin

bombardamente.

În perioada aprilie-iunie 1942, germanii au bombardat Exeter, Canterbury, Norwich şi York - toate oraşe vechi şi cunoscute numai pentru atracţiile turistice. După primul raid, se spune că purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe german, baronul Gustav Braun von Stum, ar fi mărturisit presei că Luftwaffe avea să „bombardeze fiecare clădire britanică marcată cu trei stele în Ghidul Baedeker". Această remarcă neruşinată a făcut ca atacurile din această campanie să fie denumite „Raidurile Baedeker". **[102]** Ordinul lui Hitler pentru atacarea centrelor culturale britanice afirma cu cinism că „întâietate vor avea acelea unde atacurile pot avea cel mai mare impact asupra vieţii civile (...) atacuri de terorizare vor fi întreprinse ca represalii împotriva oraşelor, cu excepţia Londrei". În raiduri au fost utilizate cantităţi însemnate de bombe incendiare.

Între timp, Harris pregătea un alt atac „spectaculos", cel mai amplu de până atunci. Obţinuse acordul lui Churchill pentru un raid de proporţii asupra unui oraş german, operaţiunea cu nume de cod Millennium, care, în ciuda faptului că flotila de bombardiere la dispoziţia Comandamentului Bombardierelor nu depăşea patru sute de aparate, avea să implice o mie de avioane. Solicitat să participe la atac, Comandamentul de Coastă a refuzat, dar cele două Grupuri Operaţionale de Antrenament au contribuit cu 368 de aparate, la bondul unora aflându-se chiar instructorii de zbor. Lor li s-au adăugat Unităţile Grele de Reconversie (Heavy Conversion Units), a căror sarcină era să pregătească echipajele deja antrenate, dar lipsite de experienţă, pentru a putea face faţă bombardierelor cvadrimotoare grele. În cele din urmă, totalul a depăşit o mie de aparate. Ca şi la Lübeck, planul prevedea lansarea unui prim val (Grupul 1) care avea să arunce bombe incendiare, pentru a aprinde întreg oraşul. Un al doilea val (Grupurile 3 şi 5) urma să sosească o oră mai târziu, când flăcările ar fi căpătat deja forţă, pentru a produce şi mai mult haos. Pentru prima dată, toate „avioanele-lider" erau echipate cu dispozitive Gee, ceea ce limita libertatea de alegere a obiectivului. Ambele oraşe propuse se aflau în raza de acţiune a sistemului: Hamburg şi Köln.

Raidul a fost amânat mai multe nopţi la rând, din cauza buletinelor meteorologice nefavorabile, până pe 30 mai, când li s-a dat ultima şansă. Era ultima noapte cu lună plină şi, de asemenea, ultima în care programele de antrenament întrerupte mai puteau fi menţinute în această stare. Când Harris a intrat în sala operaţiunilor de la Comandamentul Bombardierelor, ultimele prognoze meteo pregătite de meticulosul său ofiţer meteorolog Magnus Spence indicau o vreme

ceva mai bună în Valea Rinului, decât pe coasta de nord-vest. Harris a studiat datele, şi-a mutat arătătorul de-a latul Europei, spre un oraş din vestul Germaniei, apăsând apoi până când vârful degetului s-a golit de sânge. În cele din urmă, s-a întors spre Saward şi spre ceilalţi ofiţeri de Stat Major şi a spus imperturbabil: „Planul Celor O Mie, în noaptea asta”. **[103]**

Oraşul ales era Köln. Portul Hamburg fusese salvat, măcar pentru un an, datorită capriciilor vremii.

Consecinţele pentru vechiul oraş de pe Rin au fost teribile. Aproape toate utilităţile publice şi sistemul de transport au fost scoase din funcţiune, pagubele suferite de întreprinderi se puteau măsura în luni de producţie pierdute, au fost distruse o mie cinci sute de spaţii comerciale şi industriale, treizeci şi şase de fabrici importante au fost făcute una cu pământul şi alte trei sute au fost avariate. În total, patruzeci şi cinci de mii de persoane au rămas fără adăpost, treisprezece mii de locuinţe fiind distruse. Multe dintre clădirile istorice, inclusiv majoritatea ruinelor romane, au fost pulverizate. Numai numărul celor ucişi a fost uimitor de mic: mai puţin de cinci sute de morţi şi puţin peste cinci mii de răniţi. Totalul abia dacă depăşea numărul victimelor produse în recentul raid al Luftwaffe asupra oraşului Bath, lucru explicabil, probabil, prin diferenţele dintre un oraş britanic neapărat şi lipsit de un număr suficient de adăposturi antiaeriene şi de măsuri de apărare pasivă şi unul precum Köln, care ştiuse întotdeauna că avea să fie puternic atacat şi se pregătise în consecinţă. Cu toate acestea, pagubele produse au fost serioase şi răspândite pe o suprafaţă considerabilă, lucru care demonstra nu numai nivelul la care ajunseseră forţele britanice, ci şi tranziţia la o politică de bombardare mai mult sau mai puţin nediscriminatorie a zonelor urbane. Raidul a fost o mare reuşită din punctul de vedere al RAF. Numai 2% din avioane au fost pierdute şi s-a dovedit a fi un extraordinar stimul moral pentru frontul intern, iar Harris a devenit o vedetă a relaţiilor publice. **[104]**

Efectul asupra moralului celor din oraşul bombardat a fost atât de puternic, încât cetăţenii Kölnului care părăseau oraşul erau obligaţi să semneze un teribil angajament al tăcerii:

> Ştiu că un singur individ nu îşi poate forma o imagine completă despre evenimentele din Köln. Suntem tentaţi, adeseori, să ne exagerăm propriile experienţe şi părerile celor care au fost supuşi bombardamentelor sunt subiective. În consecinţă, sunt conştient că relatările despre suferinţele individuale nu pot decât să facă rău şi voi

păstra tăcerea. Ştiu care vor fi consecinţele încălcării acestui angajament.

În ziua raidului celor o mie de bombardiere, Goebbels nota în jurnal, cu obişnuitul său cinism:

> Am staţionat suficient de multe escadrile de bombardiere în vest, aşa încât ne aflăm în poziţia de a răspunde fiecărui atac, cu o forţă dublă dacă e necesar. Nu vom lăsa fără răspuns nici un atac englez şi întrucât, până în acest moment, atacurile asupra obiectivelor militare şi economice cu greu s-au dovedit utile, vom ataca centre culturale, lucru pe care şi englezii îl fac, chiar dacă nu vom recunoaşte acest lucru. În ceea ce ne priveşte, nu trebuie să spunem nimic despre întreaga afacere; trebuie doar să acţionăm. În legătură cu aceasta, Führerul m-a însărcinat, încă o dată, cu responsabilitatea de a mă asigura că toate comorile artistice ale Reichului sunt puse la adăpost. **[105]**

Cât despre Arthur Harris, pe 11 iunie 1942, în *Times,* s-a anunţat că fusese înnobilat şi devenise Cavaler Comandor de Bath.

De cealaltă parte a Canalului, semnalele erau la fel de clare. Toate ţintele deveniseră „legitime”.

Pe 8 octombrie 1871, cel mai puternic incendiu forestier din istoria Americii a devastat partea nord-estică a statului Wisconsin. Declanşat, probabil, de un muncitor de la căile ferate care curăţa tufişurile, focul a mistuit 1,2 milioane de acri şi a ucis între 1200 şi 1500 de persoane, inclusiv circa 800 de oameni din înfloritoarea aşezare forestieră Peshtigo, adică aproape jumătate din populaţie. Numeroşi martori au povestit îngroziţi despre apropierea focului -”atât de rapidă” sau „asemenea unei tornade”. Câţiva au reuşit să fugă, dar cei mai mulţi supravieţuitori s-au refugiat în râul Peshtigo, aflat chiar la marginea oraşului, sau în fântânile caselor şi fermelor, stând în apă şi înfăşurându-şi capetele şi părţile expuse ale corpului în cârpe ude. Focul a trecut cu uşurinţă şi de râu, incendiul extinzându-se şi pe malul estic şi prinzându-i în capcană pe cei care crezuseră că aveau să scape dacă traversau podul de lemn. Vreme de câteva ore, „înotători” disperaţi au fost înconjuraţi de flăcări. Mingi de foc şi obiecte arzânde cădeau asupra lor, aerul devenind aproape de nerespirat. Unii s-au sufocat, alţii au fost arşi de resturile în flăcări; alţii, epuizaţi, s-au înecat pur şi simplu.

Ceea ce, din cauza unui accident sau dintr-o ciudăţenie a naturii, s-a întâmplat la Peshtigo a fost o furtună de foc. Fenomenul apare când se

creează o căldură suficient de mare - opt sute, nouă sute, o mie de grade -, iar tendinţa naturală a aerului cald de a se ridica lasă fără oxigen atmosfera de la nivelul solului. Astfel, la o oarecare înălţime de sol se ridică o coloană de foc, dar sub ea există un vid care, în căutarea oxigenului necesar pentru a se umple, se deplasează pe sol cu mare viteză, învăluind totul în calea sa. Poate exista un moment de acalmie înainte de sosirea furtunii, exact ca în cazul unei tornade naturale. Urmează apoi un curent şuierător de aer care pârjoleşte plămânii şi îi lasă pe puţinii supravieţuitori să respire numai monoxid de carbon. La Peshtigo, pe unele cadavre nu existau „semne vizibile ale flăcărilor şi nu exista nici o urmă de arsură pe trupurile sau hainele lor”.

În acea toamnă fatală a lui 1871, în toate statele din zona Marilor Lacuri se succedaseră mai multe săptămâni de vreme caniculară, uscată. Şaptezeci şi doi de ani mai târziu şi la aproape cinci mii de kilometri distanţă, la sfârşitul lui iulie 1943, oraşul Hamburg suferea de pe urma efectelor unui val de căldură de o intensitate asemănătoare. Temperaturile diurne depăşiseră 27 de grade Celsius.

Marţi noaptea, pe 27 iulie 1943, 787 de aparate au decolat de la bazele Comandamentului Bombardierelor din estul Angliei. Era al doilea dintr-o serie de raiduri ce vizau al doilea oraş ca mărime al Germaniei, portul Hamburg. RAF lansase primul atac nocturn pe 24 iulie, americanii atacaseră de două ori, în timpul zilei, fără ca nici unul dintre raiduri să înregistreze succese spectaculoase. Cu aproape două milioane de locuitori, cel mai mare dintre porturile hanseatice medievale era un centru important pentru construcţia de nave şi de submarine, pentru industrie, dar şi pentru marina comercială. Era puternic apărat.

Ceea ce avea să ofere protecţie bombardierelor cu destinaţia Hamburg era ceva nou şi de-a dreptul senzaţional: un dispozitiv inventat recent - utilizat pentru întâia oară cu câteva zile în urmă, cu ocazia primului raid al RAF asupra oraşului - al cărui scop era bruierea sistemului radar german pentru a-l dezorienta total. Numele său era „window”.

Peste două mii de fâşii de folie de staniu au plutit spre sol, aruncate din primul aparat încărcat cu „window”. Fiecare grup de fâşii metalice genera un ecou, pe care radarele germane nu îl puteau diferenţia de cel produs de un bombardier britanic. Întrucât viteza de cădere era mică, această impresie putea să se menţină chiar şi cincisprezece minute. Fiecare bombardier din formaţie era instruit să arunce o legătură de folii pe minut, până când atingea punctul din care trebuia

să-şi înceapă drumul de întoarcere. [106]

Dispozitivele „window” au provocat un haos complet în sistemul defensiv german. Sistemul german de apărare nocturnă prevedea patrularea fiecărei zone, sau „pătrat”, de către un grup de aparate de vânătoare. Dintre aceste zone, cele occidentale, unde erau aşteptate atacuri ale forţelor RAF, erau cele mai importante. Staţiile radar din Würzburg „au văzut” literalmente mii de „avioane inamice” şi, în prima fază, au trimis în aer toate avioanele de interceptare. Un ofiţer controlor al Luftwaffe descria haosul: „Era ca şi cum ai încerca să găseşti acul în carul cu fân”. [107] Radarul de la bordul aparatelor de vânătoare germane era şi el bruiat, ceea ce a sporit confuzia. „Cu o singură lovitură, întreaga apărare a fost orbită!”, declara generalul Walter Kammhuber, comandantul defensivei antiaeriene din vest.

Ulterior, germanii aveau să înveţe cum să contracareze cele mai grave efecte ale sistemului „window”, dar, în acel moment, acest lucru nu era posibil. În acea noapte, bombardierele se aflau faţă în faţă cu un inamic pus deja într-o situaţie foarte dificilă.

Ideea strategilor RAF pentru noaptea de 27 iulie era să exploateze această situaţie şi să bombardeze până la saturaţie Hamburgul. Având la dispoziţie aproape opt sute de bombardiere, era un raid foarte important pentru acel moment. Cinci căpitani de grup şi doi comandanţi de escadră de aviaţie au călătorit ca pasageri pentru a verifica, la faţa locului, impactul extraordinar al dispozitivelor „window”.

În total au fost lansate 2326 de tone de bombe deasupra Hamburgului, majoritatea fiind incendiare. Cea mai mare concentraţie de lovituri a fost realizată în cartierele muncitoreşti Billwärder, Borgfelde şi Hamm, unde clădiri cu apartamente ieftine se aliniau pe străzi înguste, iar parcurile şi spaţiile deschise puteau fi numărate pe degete. În realitate, zona a fost atacată din greşeală obiectivul ce ar fi trebuit ţintit era situat la mai mult de trei kilometri şi jumătate distanţă - dar reprezenta, din multe şi teribile puncte de vedere, mediul perfect pentru ce avea să urmeze. În acea noapte, în înregistrările Departamentului de Pompieri din Hamburg apare expresia „furtună de foc”.

Şi cum micile bombe incendiare cădeau cu miile şi intrau în poduri, iar bombele „cu fosfor” de paisprezece kilograme, ceva mai mari, penetrau câteva etaje şi începeau să ardă în interiorul clădirilor, în curând în toată zona au izbucnit incendii. Între timp, majoritatea pompierilor din Hamburg se concentraseră asupra stingerii ultimelor incendii rezultate după atacul din noaptea de sâmbătă spre duminică,

în cealaltă parte a oraşului. Echipajele de urgenţă care au încercat să ajungă în districtele recent lovite au fost împiedicate să o facă de craterele şi molozul care blocau străzile de acces - la fel cum se întâmplase la Coventry, în urmă cu trei ani.

Bombele explozive de mare capacitate, împreună cu cele incendiare, au distrus pereţi, au pulverizat nenumărate uşi, au creat curenţi de aer, care au alimentat focurile din interiorul clădirilor. Curentul ascendent astfel rezultat împrăştia scântei şi diferite materiale arzânde s-au răspândit în zonele învecinate ale oraşului, provocând şi acolo incendii. În numai douăzeci de minute, un incendiu masiv a aprins o suprafaţă de peste doi kilometri pătraţi, cu focarul într-o fabrică şi un depozit de cherestea. Până la ora trei dimineaţa, aproximativ şaisprezece mii de apartamente şi peste două sute de kilometri de străzi înguste ardeau. Copacii au fost smulşi din rădăcină de curenţii de aer creaţi de umplerea vacuumului din centrul vâlvătăii, iar oamenii au fost trântiţi la pământ şi traşi în flăcări de aceeaşi forţă invizibilă. **[108]**

Asemenea focului de la Peshtigo, uriaşa furtună de foc de la Hamburg, din noaptea de 27-28 iulie 1943, nu numai că a ars şi a carbonizat victimele. Mii de oameni au murit în pivniţe din cauza intoxicării cu monoxid de carbon. Cadavrele au fost găsite intacte şi fără arsuri, cu faţa roz, culoarea specifică intoxicaţiei cu aceste gaze. De abia peste două zile, temperatura unora din cel mai puternic lovite străzi a scăzut suficient pentru ca echipele de salvare să poată recupera ceea ce mai rămăsese din victime.

În inima apocalipticului incendiu nu a mai fost găsit nici un supravieţuitor, absolut nici unul.

Patru gropi comune au fost săpate în Cimitirul Ohlsdorf, la marginea oraşului, în fiecare dintre ele fiind îngropate circa zece mii de cadavre. Ancheta realizată după război de Statele Unite pe marginea efectelor bombardamentelor strategice (United States Strategic Bombing Survey) a recunoscut că cifra estimativă de patruzeci de mii de victime s-ar putea să nu spună totul despre carnagiul de la Hamburg. Imaginile cele mai cumplite din profeţiile lui Douhet şi Trenchard se transformaseră acum în realitate. Până dimineaţa, zeci de mii de persoane se pregăteau să părăsească oraşul, luându-şi numai strictul necesar, unii dintre ei încă în pijamale. Autorităţile au creat puncte de evacuare şi zone de adunare, precum hipodromul.

Albert Speer, şeful producţiei de armament şi arhitectul personal al lui Hitler, scrisa: „Hamburgul m-a făcut să mă tem din nou de

Dumnezeu”. Speer şi-a amintit că îl informase pe Hitler că „o serie de atacuri similare, asupra altor şase oraşe importante, ar putea bloca în totalitate producţia germană de armament”. [109]

Goebbels, care în octombrie 1942 fusese însărcinat de Hitler să se ocupe de „măsurile de asistenţă necesare ca urmare a distrugerilor de război”, a reacţionat rapid în faţa dezastrului de la Hamburg. I-a telefonat imediat lui Kaufmann, gauleiterul din Hamburg:

> Vorbeşte de o catastrofă... Trebuie să avem în vedere posibilitatea distrugerii unei metropole la o scară fără egal în istorie. În acest context, se nasc probleme aproape imposibil de gestionat. Locuitorii acestui imens oraş trebuie să fie hrăniţi, adăpostiţi şi, acolo unde este posibil, evacuaţi, îmbrăcaţi şi cazaţi. Pe scurt, trebuie să facem faţă unor sarcini care, acum câteva săptămâni, ar fi părut de neimaginat... [110]

Goebbels a fost atât de afectat de evenimentele de la Hamburg, încât, într-un rar moment de panică, a ordonat evacuarea parţială a Berlinului, pentru cazul în care britanicii aveau să-şi îndrepte atenţia asupra capitalei. El şi ceilalţi gauleiteri au trebuit să-şi petreacă restul verii calmând sentimentul de panică astfel generat. [111] Din acel moment, propaganda sa avea să aibă un dublu obiectiv: acela de a-i prezenta pe anglo-americani drept nişte barbari, dar şi de a minimiza impactul acestor dezastre, tot mai frecvente şi mai teribile, asupra moralului germanilor. Era o echilibristică pe sârmă periculoasă chiar şi pentru abilul ministru al Propagandei, iar pentru a-şi păstra echilibrul avea nevoie de o prăjină construită din cele mai subtile minciuni.

Dar învingătorul Harris nu şi-a putut fructifica avantajul prin bombardarea altor oraşe germane, aşa cum se temuse Speer. Din raţiuni politice - regimul Mussolini se prăbuşise, iar guvernul încerca să-i determine pe italieni să capituleze - în noaptea următoare, Comandamentul Bombardierelor a primit ordinul de a ataca obiective urbane importante din nordul Italiei. Raidul a fost apoi anulat, iar, în următoarele două nopţi, condiţiile meteo au fost nefavorabile atât deasupra Angliei, cât şi deasupra Germaniei, şi momentul a fost ratat.

După imensele distrugeri din noaptea furtunii de foc, distrugeri produse cu un preţ atât de mic, Comandamentul Bombardierelor redevenise infailibil. Se revenise la situaţia normală.

Dresda, aflată la mare distanţă, într-o zonă încă netulburată de raidurile aeriene, începuse deja să primească refugiaţi din Ruhr şi Renania. Acum venise rândul Hamburgului - cel puţin o parte a

refugiaţilor au ajuns în Saxonia. Dresda, spectaculoasă şi neatinsă de război, deranjată numai, din timp în timp, de alarmele antiaeriene, trebuie să le fi părut un adevărat paradis acestor oameni pe care bombele îi afectaseră fizic şi mental.

În acelaşi timp, refugiaţii au dus cu ei în Saxonia virusul fricii. Dar, pentru moment, „oraşul cultural" Dresda părea un sanctuar. Un sanctuar pe cale să se umple până la refuz de pelerini.

12. Adăpostul antiaerian al Reichului

La aproape un an de la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, în Dresda a sunat prima alarmă antiaeriană.

Sirenele au început să răsune la 2.15, în noaptea de 28 spre 29 august 1940. Semnalul de sfârşit al alarmei a fost dat patruzeci şi cinci de minute mai târziu. **[112]** Până la sfârşitul anului, alarma avea să se repete de unsprezece ori, în special din cauza raidurilor britanice asupra Berlinului, aflat la o sută şaizeci de kilometri spre nord. Pe 20 octombrie, în jurul orei 22.45, trei bombe explozive au căzut pe câmpul de la Bühlau, chiar la sud-est de oraş, după cum raportase Cartierul General al gauleiterului din Dresda. Acestea au lăsat în urmă două cratere de opt metri lăţime şi doi adâncime, dar şi o gaură în care se credea că se află o bombă neexplodată.

În lunile următoare, manifestele şi bombele rătăcite au tulburat liniştea zonei rurale din vecinătate, dar nici una nu a căzut în interiorul limitelor oraşului. Pe parcursul întregului an 1941, au existat şapte alarme antiaeriene. În 1942, patru. Pentru majoritatea locuitorilor Dresdei, războiul trebuie să fi părut foarte îndepărtat. Şi toate veştile păreau a fi de bun augur. Victorie iminentă la Stalingrad. Rommel la un pas de Cairo. E adevărat, existau şi anunţurile funebre ocazionale din ziare - tot mai numeroase începând cu vara lui 1941 - însoţite de o Cruce de Fier neagră, de un mesaj al familiilor din Dresda şi de formule precum „moarte de erou” sau „căzut pentru patrie”.

Secţiunea de publicitate, altfel foarte animată, a jurnalului *Der Freiheitskampf,* din 30 septembrie 1942, includea şi zeci de oferte de muncă. Puteai găsi liste cu piesele de teatru şi cu filmele din cele aproape cincizeci de cinematografe. Clovnul Charly Rivels apărea la Circul Sarrasani. „Balurile dansante” *(Tanzlustbarkeiten)* fuseseră interzise încă din aprilie 1941: altfel, aceste pagini nu dădeau impresia că aparţineau unui oraş în război, unui oraş dintr-o ţară care începea să sângereze de moarte pe frontul de est. Dar multe dintre ofertele de locuri de muncă căutau femei pentru slujbe tradiţional ocupate de bărbaţi - de la proiectanţi şi dentişti, până la asistenţi de laborator şi măcelari. Şi din treisprezece anunţuri matrimoniale, zece aparţineau unor femei care îşi căutau un partener.

La acea vreme, în Dresda, aproape că nu fusese luată nici o măsură specială în vederea protecţiei împotriva unui raid aerian. Cetăţenii erau încurajaţi să păstreze la îndemână găleţi cu nisip şi apă pentru a

stinge incendiile. Pivniţele şi subsolurile fuseseră dotate, de cei ascultători sau de cei prevăzători, cu provizii pentru cazuri de urgenţă şi cu uşi izolante. În fabrici şi şcoli se făceau obişnuitele instructaje despre ce trebuia făcut în cazul unui raid aerian şi despre cum trebuia stinsă o bombă incendiară şi bineînţeles că existau alarmele de incendiu. Multe dintre clădirile publice aveau subsoluri sau depozite care fuseseră transformate în adăposturi, deşi numai în foarte puţine cazuri fuseseră realizate transformările necesare pentru ca acestea să ofere o protecţie reală. În cazul Dresdei nu fusese aplicat ordinul Führerului din octombrie 1940 (dat ca urmare a raidului britanic asupra Berlinului) care decreta că optzeci şi unu de oraşe germane aveau să înceapă imediat construcţia de adăposturi antiaeriene care să respecte standardele stabilite. [113] În centrul Germaniei, Leipzig, Halle şi rafinăria de la Leuna, ce producea prin hidrogenare petrol sintetic, au fost principalele beneficiare ale acestui program de construcţii dirijat de la centru.

Imensul complex Zeiss-Ikon, care, în acel moment, angajase în Dresda peste zece mii de oameni în cadrul unor contracte pentru material de război, includea singurele clădiri private mari care fuseseră consolidate corespunzător. Fabrica Goehler, din Grossenhainer Strasse, în extremitatea nordică a oraşului (devenită „celebră”, ulterior, pentru folosirea muncii forţate), semăna cu un buncăr, ferestrele fiind prevăzute cu obloane înclinate spre exterior, pentru a împiedica pătrunderea bombelor incendiare. În cazul întreprinderii Ernemann, aparţinând, de asemenea, concernului Zeiss-Ikon, casa scărilor şi fiecare palier fuseseră consolidate pentru a rezista impactului unei bombe de cinci sute de kilograme. Aceste fabrici fuseseră construite în prima parte a anilor 1930, când o lege promulgată în acea perioadă impusese ca toate clădirile să respecte reglementările legate de raidurile aeriene. Asemenea măsuri de precauţie erau însă rare, cu excepţia fabricilor noi şi a complexelor de locuinţe construite recent.

O excepţie era şi adăpostul antiaerian construit sub distileria Bramsch, în zona industrială Friedrichstadt, şi care respecta ultimele standarde, având grinzi ranforsate, filtre de gaz, uşi şi ferestre etanşe, ieşiri de urgenţă. Locuitorii Dresdei zâmbeau neîncrezători când administratorul adăpostului, dr. Bergander, le prezenta construcţia. Toate aceste măsuri de protecţie antiaeriană frizau absurdul! Cine avea nevoie de aşa ceva? [114]

Între timp, începând din 1942, zonele occidentale ale Germaniei au început să simtă tot mai serios efectele bombardamentelor RAF. În

martie 1943, s-a declanşat Bătălia Ruhrului, moment în care Forţele Aeriene Regale au început, cu adevărat, să producă pagube în inima industrială a Reichului. Essen, Dortmund, Düsseldorf şi restul centrelor din regiune au fost lovite neîncetat, în următoarele patru luni. Pe lângă Gee a apărut şi Oboe, care permitea, la un nivel încă rudimentar, şi bombardamente în condiţii de vizibilitate redusă. Întrucât nu existau foarte multe staţii de emisie, numai câteva avioane puteau utiliza acest dispozitiv şi, în consecinţă, a fost montat numai pe aparatele deschizătoare de drum ce îl utilizau pentru a marca ţinta pentru formaţiunile de bombardiere care le urmau.

La puţin timp după, a intrat în funcţiune şi H2S, un aparat radar care, prin înregistrarea diferitelor ecouri pe ecranul unui tub catodic numit „indicator de poziţie", permitea deschizătorilor de drum, şi apoi tuturor bombardierelor, să identifice forma oraşului de dedesubt chiar şi prin nori. Tehnologia, ideală pentru urmărirea contururilor unei coaste, fusese iniţial folosită exclusiv de Comandamentul de Coastă, dar adaptarea şi transferul către Comandamentul Bombardierelor au început în prima parte a anului 1943, procesul fiind încurajat de afirmaţii optimiste precum „acurateţea bombardamentelor cu ajutorul H2S, în condiţii de vizibilitate zero, va ajuta la obţinerea unei concentraţii de bombe deasupra obiectivului comparabilă cu cele mai bune rezultate realizate, în acest moment, de echipaje în condiţii de vizibilitate perfectă". În plus, mareşalul aerului Harris avea acum la dispoziţie şaizeci de escadrile operaţionale, mai mult de jumătate dintre acestea având în componenţă noile bombardiere grele Lancaster, care puteau zbura mai rapid, la o altitudine mai mare şi puteau transporta mai multe bombe decât aparatele aflate până atunci în serviciul Comandamentul Bombardierelor. Curând, Forţă Aeriană 8 americană avea să li se alăture, iar raidurile diurne aveau să reînceapă.

Construirea de către britanici a noilor „grele" (aşa cum erau numite bombardierele cu rază lungă de acţiune), avansate din punct de vedere tehnologic, ar fi trebuit să reprezinte un semnal de alarmă pentru zonele orientale ale Germaniei, care nu se mai aflau în afara razei normale de acţiune a RAF. Dar, în cea mai mare parte a anului 1943, Ruhrul şi Renania (plus, în special, Hamburgul) au fost cele care au simţit efectul forţei ofensive crescânde a RAF. Un număr tot mai mare de femei şi copii evacuaţi din Düsseldorf şi Dortmund, Krefeld şi Köln au fost trimişi temporar în Saxonia, inclusiv la Dresda. Localnicii reacţionau cu surprindere la sosirea acestor supravieţuitori încercaţi ai bombardamentelor aliate şi la relatările îngrozitoare ale acestora, la

cinismul şi curajul lor. Foarte rapid, Saxonia a ajuns să fie cunoscută drept „adăpostul antiaerian al Reichului” *(Reichsluftschutzkeller),* în parte datorită rolului său de zonă de evacuare şi, în parte, pentru că localnicii se considerau a fi în siguranţă.

În lipsa unor instrucţiuni clare de la Berlin, situaţia protecţiei civile în Dresda depindea de autorităţile locale. Chiar şi după primele raiduri importante în alte zone ale Saxoniei (în ultima parte a lui 1943), s-au tăcut doar progrese nesemnificative în ceea ce priveşte protecţia civililor. A fost creat un Birou de Construcţii pentru Apărarea Antiaeriană, dar când rezervele tot mai mici de beton, oţel şi forţă de muncă erau alocate într-un procent din ce în ce mai mare altor proiecte militare mai importante, de pe întreg teritoriul Reichului, a devenit deja prea târziu să începi construcţii masive în Dresda.

Între timp, faptul că singurele adăposturi antiaeriene cu adevărat solide şi avansate din punct de vedere tehnic erau disponibile numai pentru cei ce ocupau funcţii oficiale s-a transformat într-un scandal public. „Conducerea Locală pentru Raiduri Aeriene a NSDAP” împărţea cu şeful poliţiei un buncăr blindat la două etaje sub Albertinum, clădirea masivă în stil neoclasic situată pe Terasa Brühl, care adăpostea fostele arhive şi galerii de artă regale. Săpate la mare adâncime şi bine construite, „posturile de comandă” al *Gauleitung* de la Lockwitzgrund, în extremitatea sud-estică a oraşului, şi cel al conducerii poliţiei şi ale SS de la Mordgrundbrücke, în pădurile de pe malul nordic al Elbei, la mică distanţă de centrul oraşului, puteau fi cel puţin justificate în termenii importanţei oficiale pe care o aveau.

Când, la jumătatea lui 1943, gauleiterul Mutschmann şi-a construit un buncăr blindat în grădina vilei sale din Comeniusstrasse (în apropiere de Grosser Garten şi confiscată de la un om de afaceri evreu), i-a folosit pe geniştii SS din garnizoana Dresdei. Comandantul trupelor SS s-a simţit obligat să trimită un protest chiar Reichsführer-ului Himmler:

> Nu contest că un asemenea buncăr este necesar. Cred chiar că are la bază un ordin al Führerului. Oricum, nu cred că e corect ca, din toate locurile din oraş, acesta să fie instalat chiar în grădina gauleiterului, deoarece majoritatea populaţiei încă nu are acces la un adăpost antiaerian în adevăratul sens al cuvântului… **[115]**

În plus, majoritatea locuitorilor Dresdei cunoşteau faptul că experienţele celor din Ruhr, Hamburg sau Berlin dovediseră că şi cele

mai sigure locuri în care te puteai refugia erau marile buncăre construite de guvern care puteau adăposti sute sau mii de civili. În fond, numeroşi supravieţuitori ai atacurilor aeriene asupra acestor zone trăiau acum ca refugiaţi în Dresda şi tot ce trebuia să faci era să întrebi.

Asigurarea cazării pentru miile de refugiaţi, dintre care o bună parte erau copii, sosiţi din zonele puternic atacate, intra în atribuţiile gauleiterului Mutschmann şi ridica probleme deosebite. La începutul lui iulie 1943, Mutschmann a transmis un set de instrucţiuni secrete, destinate primarilor principalelor oraşe saxone, prin care le ordona să organizeze înrolarea unor şcoli şi a unor clase întregi (cu profesori cu tot), formate din refugiaţi din vest.

Scopul importării „grupurilor şcolare" era, pe de-o parte, acela de a oferi un mediu familiar noilor sosiţi şi, pe de altă parte, de a facilita supravegherea lor prin intermediul Tineretului Hitlerist şi al altor organizaţii de stat. În condiţiile în care multe clădiri şcolare fuseseră rechiziţionate în scopuri militare sau economice, rezultatul a fost o creştere masivă a numărului de elevi care aveau la dispoziţie un spaţiu din ce în ce mai redus. În 1940, numărul mediu de elevi înscrişi pentru prima dată în sistemul şcolar din Dresda fusese de 5500; în 1943, acesta ajunsese la 8500-9000. În multe şcoli, elevii învăţau deja în două schimburi. O importantă „lege pentru protecţia copiilor de vârstă şcolară", din ianuarie 1943, prevedea că, în cazul raidurilor aeriene, tuturor copiilor trebuia să li se asigure un spaţiu în adăposturile şcolilor, dar măsura fusese imposibil de aplicat de la bun început. În 1943, aproape toate şcolile din Dresda erau utilizate în scopuri militare sau legate indirect de efortul de război, fiind folosite ca depozite, birouri sau spaţii de cazare. Această situaţie făcea extrem de dificilă sau chiar imposibilă găsirea unui spaţiu suficient pentru cursuri. Situaţia era şi mai gravă când venea vorba de adăposturi antiaeriene uşor accesibile.

Pe măsură ce anul se apropia de sfârşit, copiilor din vest li s-au alăturat nou-sosiţii din Hamburg sau Bremen. De cele mai multe ori erau însoţiţi nu de părinţi, ci de colegii de clasă. De Crăciun, în loc să-şi viziteze oraşele natale, au rămas, din raţiuni de securitate, în Dresda şi au confecţionat jucării şi decoraţiuni. Elevii din clasele mari participau, alături de Tineretul Hitlerist, la realizarea diferitelor lucrări defensive, livrau corespondenţa şi aveau numeroase alte ocupaţii, totul pentru a disponibiliza tot mai mulţi adulţi pentru industrie şi pentru front.

7 Elevi de liceu din Dresda se antrenează ca auxiliari în artileria antiaeriană.
În stânga se află viitorul istoric Gotz Bergander

La sfârşitul anului 1943, Dresda se considera supraaglomerată. Nu mai putea primi copii din alte părţi.

În primele ore ale zilei de 4 decembrie 1943, Leipzigul, oraş industrial şi comercial faimos încă din Evul Mediu pentru muzicienii şi târgurile sale şi, mai recent, drept centru al tiparului şi al publicării de cărţi în limba germană, a fost bombardat de Forţele Aeriene Regale.

În octombrie, Leipzig fusese ţinta unui atac nesemnificativ cu consecinţe şi mai nesemnificative, atac care vizase fabricile Erla din oraş (care produceau o treime din avioanele Me 109 ale Luftwaffe), dar atacul din decembrie, aşa cum toţi au înţeles imediat, era complet diferit. În şaisprezece minute, 432 de bombardiere Lancaster, Halifax şi Mosquito au lansat o cantitate uriaşă de mine aeriene şi bombe explozive, 313 recipiente incendiare mari şi 12550 mici, precum şi 280000 de bombe incendiare standard, de două kilograme. Era vorba de un raid important, al cărui obiectiv era incendierea oraşului. **[116]**

În prima fază, numărul victimelor a fost estimat la nouăzeci şi cinci, incredibil de mic, dar, până în februarie 1944, când curăţarea molozului şi căutările în subsoluri au încetat, aproape două mii de civili din Leipzig au fost înregistraţi ca morţi sau dispăruţi, iar patru mii fuseseră răniţi. Două lucruri legate de raid erau foarte îngrijorătoare: în primul rând, totala insuficienţă a măsurilor de combatere a incendiilor şi, în al doilea rând, efectul de furtună de foc - limitat, dar cumplit de clar pentru cei care ştiau cum să analizeze aceste lucruri - pe care Comandamentul Bombardierelor îl crease în acea noapte.

Marea furtună de foc de la Hamburg, din iulie 1943, le demonstrase strategilor lui Harris ce se putea face dacă totul mergea „ca la carte" şi, din acel moment, aceştia au urmărit să provoace furtuni similare ori de câte ori au avut ocazia. Pe 22 octombrie 1943, o altă furtună de foc s-a produs la Kassel, un oraş mult mai mic, cu un sfert de milion de locuitori. O formaţiune de bombardiere, de aproape o sută cincizeci de kilometri lungime, a lansat peste patru sute de mii de dispozitive incendiare, în principal deasupra centrului istoric. Ca şi la Hamburg, bombele explozive şi minele au fost utilizate ca să smulgă uşile şi ferestrele, deschiderile astfel create urmând să hrănească curenţii de aer.

La patruzeci şi cinci de minute după ce prima bombă a căzut la Kassel, furtuna de foc ajunsese deja la intensitatea maximă. Au murit zece mii de civili, adică o zecime din locuitorii din Altstadt sau 4,2% din populaţia totală (în cazul Hamburgului, pierderile au reprezentat 2,73%). Vremea nu era caniculară, aşa cum fusese la Hamburg, dar era, în schimb, uscată, iar străzile oraşului milenar erau înguste şi multe dintre clădiri erau construite pe jumătate din lemn. Cel mai apropiat oraş important era situat la mai bine de o sută şaizeci de kilometri de Kassel, astfel încât nu a fost posibilă sosirea în ajutor a altor unităţi de pompieri, înainte ca incendiile să fi fost de mult scăpate de sub control. [117]

În cazul Leipzigului, lucrurile au stat diferit, ajutorul din exterior fiind rapid asigurat. Problema era că furtunurile detaşamentelor de pompieri venite în ajutor aveau nevoie de conectori pentru a fi legate la hidranţi. Aceste piese ar fi trebuit să fie disponibile în fiecare staţie de poliţie, dar nu a putut fi găsită nici una. Echipele de pompieri sosite din afara oraşului s-au văzut nevoite să privească neputincioase clădirile arzând, faţadele prăbuşindu-se şi incendiile din poduri (blestemul atacurilor cu bombe incendiare) răspândindu-se în lateral, de la o casă la alta.

Adăugaţi, la toate acestea, şi faptul că o jumătate dintre unităţile de pompieri din Leipzig fuseseră trimise să ajute capitala. Forţele aeriene anglo-americane iniţiaseră acolo o campanie sistematică de distrugeri, ce avea să continue până în primăvara anului 1944. Îndelung plănuita modernizare a sistemului de aprovizionare cu apă a Leipzigului fusese amânată în mod repetat, ceea ce însemna că, şi în eventualitatea în care furtunurile puteau fi conectate la reţea, presiunea apei era prea mică. A fost un fiasco pentru care autorităţile - şi, în primul rând, gauleiterul Mutschmann - erau în întregime responsabile. Majoritatea cartierelor vechi au fost distruse, alături de zone însemnate din suburbii, inclusiv o serie de clădiri istorice, 80% din Centrul Expoziţional (care fusese transformat în ateliere şi fabrici) şi o mare parte a complexului universitar.

În ceea ce priveşte Leipzigul, raportul oficial era o lectură înspăimântătoare:

> Declanşarea câtorva furtuni de foc de o mărime şi cu urmări comparabile numai cu cele văzute anterior la Hamburg şi Kassel. Copaci masivi au fost smulşi din rădăcină, automobile au fost aruncate prin aer, pompele de benzină au fost desprinse de conductele de alimentare şi luate pe sus, furtunurile au fost smulse din mâinile pompierilor şi s-au lovit de copaci sau de liniile de înaltă tensiune, ofiţerii şi luptătorii din detaşamentele de pompieri au fost târâţi de-a lungul străzilor şi al pieţelor, fiind răniţi sau ucişi.

Toate acestea au fost aşternute pe hârtie, trei săptămâni mai târziu, de cineva aflat întâmplător în Leipzig, dar ale cărui cunoştinţe în domeniu nu fuseseră dobândite întâmplător: generalul-maior Hans Rumpf, inspector al forţelor de pompieri din cadrul Cartierului General al Poliţiei din Berlin. El continua:

> Din punct de vedere urbanistic, Leipzigul se afla într-o situaţie mai proastă decât alte centre culturale istorice. În oraşul vechi se înghesuie un număr extraordinar de mare de clădiri în care sunt depozitate şi unde sunt expuse bunuri - una din trăsăturile cele mai importante ale târgului - şi care se află în apropierea unor zone rezidenţiale cu o mare densitate de construcţii. Chiar şi în cazul unui atac de o mai mică amploare, ar fi trebuit să avem în vedere posibilitatea pierderii unui număr considerabil de clădiri din aceste categorii.

După calculele de expert ale lui Rumpf, fiecare echipă de pompieri trebuia să combată între optzeci şi o sută de incendii - cel puţin zece

pentru fiecare pompier. Dacă adăugăm şi hidranţii incompatibili şi sistemul vetust de aprovizionare cu apă...

Amploarea reală a efectelor raidului se apropia de cele două cazuri anterioare, Kassel şi Hamburg, dar numărul morţilor era mult mai mic. Ofiţerul responsabil pentru războiul economic în Leipzig, ataşat personalului Districtului Defensiv IV (al cărui comisar era Mutschmann), găsise explicaţia: rezidenţii s-au ajutat singuri.

> Locuitorii Leipzigului... au stins incendiile izbucnite, cu foarte mult curaj, chiar în timp ce raidul continua. Au putut, în multe cazuri, să-şi salveze casa şi bunurile - chiar dacă, făcând asta, au acţionat încălcând regulile ce se aplică în cazul raidurilor aeriene. În conformitate cu instrucţiunile autorităţilor responsabile de protecţia civilă, erau, de fapt, obligaţi să nu-şi părăsească adăposturile până la încheierea atacului inamic. **[118]**

Cu alte cuvinte, locuitorii au nesocotit instrucţiunile autorităţilor, au ieşit din adăposturi, s-au luptat cu flăcările şi, în cele mai multe cazuri, au supravieţuit. Dacă, un an mai târziu, la Dresda, ar fi fost posibil să fie salvate mai multe clădiri şi bunuri, dacă oamenii s-ar fi comportat la fel, nu se poate şti cu certitudine, dar experienţa de la Leipzig pare să demonstreze că era preferabil să-ţi părăseşti adăpostul cât mai repede posibil şi să vezi în spaţiu deschis care erau alternativele. Drept urmare, vieţi şi clădiri au fost salvate. În stradă, focul şi bucăţile de zidărie ce cădeau reprezentau un pericol, dar în lumea închisă a subsolurilor exista riscul, poate şi mai mare, de a fi îngropat de viu sau de a suferi consecinţele perfide ale intoxicării cu monoxid de carbon. Un lucru era clar: să rămâi în adăpost după sfârşitul raidului ar fi putut părea lucrul cel mai sigur la prima vedere, dar, în ciuda a ceea ce-ţi spunea intuiţia, era, în realitate, cea mai periculoasă acţiune pe care o puteai alege.

Leipzigul a mai fost atacat de câteva ori pe parcursul anului 1944. Pe toată durata războiului, oraşul a fost ţinta a treizeci şi opt de raiduri, unsprezece dintre ele majore. Localitatea a devenit unul din obiectivele preferate pentru „bombardamentele de precizie" ale Forţei Aeriene 8, care ţinteau, în special, uzinele Erla, ATG şi Junkers. Miile de angajaţi ai acestora din urmă produceau avioane şi piese de schimb pentru Luftwaffe, iar atacurile erau considerate ca esenţiale în campania de distrugere a unei părţi cât mai mari din industria aeronautică germană şi, implicit, de subminare a capacităţii de apărare antiaeriană a Germaniei. Din acest punct de vedere, locuitorii Leipzigului au avut noroc. Când vizibilitatea era redusă şi era folosit

dispozitivul H2S, rezultatele concrete ale bombardamentelor de precizie ale USAAF nu se deosebeau prea mult de bombardamentele zonale ale britanicilor, dar, cel puţin, americanii încercau să ţintească fabricile (aflate în suburbii), iar în combinaţia de bombe pe care o utilizau, incendiarele reprezentau un procent mult mai mic decât în cazul Comandamentul Bombardierelor. Nu există nici o îndoială că, în cazul atacurilor americane, pierderile de vieţi în rândurile civililor au fost mult mai scăzute. **[119]**

Cu toate acestea, nimic din ceea ce se întâmplase în Leipzig nu prevestea ceva bun pentru Dresda, celălalt mare oraş saxon.

Dresda şi Leipzig sunt despărţite de o sută de kilometri şi de o rivalitate ce poate exista numai între două oraşe comparabile ca mărime, dar care luptă pentru întâietate într-o ţară mică. La începutul războiului, ambele se consideraseră a fi în afara razei de acţiune a RAF. În cazul Leipzigului, această încredere a fost infirmată pentru prima dată şi şocul a fost considerabil.

Asta nu înseamnă că ar fi trebuit să reprezinte, cu adevărat, o surpriză. Obiectivele RAF se mutaseră lent tot mai spre est, în ultimele luni. La Dresda, alarmele antiaeriene au sunat de cincizeci şi două de ori, în 1943, în medie o dată pe săptămână, şi numărul avea să crească la 151, în 1944, aproape o dată la două zile.

În ultima parte a anului 1943, dată fiind îngrijorarea tot mai accentuată legată de posibilele raiduri aeriene asupra Saxoniei, autorităţile din Dresda au început să se pregătească, în secret, pentru o evacuare în masă a copiilor din oraş - viitorul capital uman al metropolei - în locuri mai sigure din zona rurală. Au fost stabilite locuri de cazare pentru clase întregi, au fost selectaţi profesorii care să se ocupe de copii, în momentul potrivit, şi au fost trasate planuri împreună cu autorităţile de la căile ferate pentru înfiinţarea unor trenuri speciale. La sfârşitul lui noiembrie, totul era pregătit. Instrucţiuni „foarte confidenţiale” au fost trimise directorilor de şcoli din întreg oraşul, iar planul a rămas strict secret, pentru a evita panica inutilă. Mutschmann, în rolul său de guvernator, avea să ia decizia finală: „Probabil că declanşarea unei asemenea operaţiuni va deveni o chestiune de actualitate numai după un atac aerian major”.

La două zile după ce directorii primiseră instrucţiunile, Leipzigul a fost lovit de prima furtună de foc a mareşalului aerului Harris, lansată în zonele estice ale Germaniei. Pe 6 decembrie 1943, directorii au fost autorizaţi să informeze personalul şcolilor, deşi li s-a interzis să utilizeze cuvântul „evacuare”. Expresia aprobată oficial era „vacanţă

la ţară”. A doua zi, biroul lui Mutschmann a conceput un „Anunţ pentru părinţii din Dresda”, care a fost tipărit şi trimis autorităţilor şcolare şi care a ajuns pe 9 decembrie. În mod caracteristic, documentul încerca să fie liniştitor:

> Există pericolul ca, după atacul asupra Leipzigului, inamicul să-şi extindă teroarea aeriană şi asupra altor oraşe. Pentru a reduce, pe cât posibil, pierderile, se plănuieşte transferul copiilor de vârstă şcolară din oraşele cele mai expuse, în zone mai puţin ameninţate. **[120]**

8 Copii evacuaţi din Dresda în zonele rurale, 1943. Până în 1945, majoritatea s-au întors şi au înfruntat furtuna de foc alături de părinţii lor.

Cu numai câteva zile până la Crăciun şi cu nervii întinşi la maximum din cauza relatărilor despre raidul asupra Leipzigului, acest anunţ oficial, conceput pe un ton aproape mieros, nu putea să-i facă pe cetăţenii Dresdei să se simtă mai în siguranţă. Şi nici nu a făcut-o. Au urmat, la foarte scurt timp, o serie întreagă de noi anunţuri şi ordine. Părinţii au primit asigurări că orice „transfer” avea să fie liber consimţit, iar acestea urmau, în orice caz, să aibă loc după Crăciun. Directorii de şcoli au fost mustraţi pentru că nu-i „pregătiseră” suficient pe părinţi pentru astfel de ştiri. Ministerul Educaţiei a interzis, în mod explicit, orice altă menţionare în presă a acestor instrucţiuni, pentru a nu spori şi mai mult panica.

Pe 11 şi 12 decembrie, au fost organizate şedinţe cu părinţii în toate şcolile din Dresda, pentru ca autorităţile să aibă ocazia de a-şi explica atitudinea şi pentru a-i încuraja pe părinţii care nu aveau prieteni sau rude la ţară să-şi înscrie copiii în programele finanţate de guvern.

Din nefericire, numărul înscrierilor a fost dezamăgitor, rezumându-se doar la patru mii de copii. Aproape treisprezece mii de copii locuiau la rudele lor din afara oraşului sau urmau să facă asta în viitorul apropiat. Asta însemna că 70% din copiii Dresdei continuau să locuiască în oraş şi, în consecinţă, erau direct ameninţaţi de atacurile aeriene aliate.

Evident, părinţii şi copiii nu doreau să fie despărţiţi. În multe cazuri, taţii erau plecaţi pe front. Situaţia era complicată şi de ordinul care stipula că mamele nu-şi puteau însoţi copiii la noile lor domicilii pentru a-i ajuta „să se acomodeze". Autorităţile invocau numărul mic de locuri de cazare, dar adevăratul motiv era că doreau să menţină controlul asupra copiilor şi să reducă influenţele parentale disruptive.

Anita Kurz, o fetiţă de doisprezece ani, singură la părinţi („Da, poate că părinţii mei... erau obsedaţi de mine"), trăia alături de ambii săi părinţi. Tatăl său fusese lăsat la vatră în timpul campaniei din Polonia pentru că fusese lovit de un cal. Comis-voiajor pentru o bancă înainte de război, avea acum dificultăţi tot mai mari în a-şi păstra slujba. Mama Anitei întreţinea familia, lucrând la un magazin de pe Schlossstrasse. Fuseseră o familie unită de la bun început, iar necazurile războiului îi apropiaseră şi mai mult. Când au primit ordinul de evacuare, îşi amintea Anita, au organizat o reuniune de familie:

> Spre sfârşitul războiului, toţi copiii trebuiau să părăsească oraşul şi să doarmă în afara Dresdei... Oricum, ne-am aşezat la masă şi am discutat problema. Şi am spus, pentru că asta mi-era dorinţa: „Vreau să fiu acolo unde sunteţi şi voi". Şi au acceptat. Bineînţeles, lucrurile au evoluat de o manieră foarte diferită faţă de ce ne imaginaserăm noi... **[121]**

Pe 18 ianuarie, în încercarea de a exercita indirect presiune asupra părinţilor, Mutschmann a dat un nou ordin. „Dacă copiii rămân în zonele aflate în pericol, nu vor fi şcolarizaţi." Acest ordin a fost trimis părinţilor care trebuiau să semneze de primire şi să accepte sau să refuze explicit trimiterea copiilor lor alături de colegii de clasă în „vacanţă la ţară". Amplificarea presiunilor nu a dus la nici un rezultat. În luna februarie au apărut rapoarte despre cât de nefericiţi se simţeau

copiii, cărora le lipseau părinţii şi viaţa de familie. Gauleiterul a trimis o circulară confidenţială tuturor primarilor din Saxonia şi oficialilor de district, în care îi avertiza de existenţa problemei şi le cerea să facă tot posibilul pentru a pune în aplicare programul.

Eforturile au continuat pe parcursul întregului an. Părinţii au făcut dovada unei inventivităţi ieşite din comun. Îşi înregistrau copiii ca rezidenţi în casele rudelor din suburbiile limitrofe sau chiar de la ţară, dar, în realitate, aceştia continuau să frecventeze şcolile din oraş, aşa cum o făcuseră şi până atunci. Chiar şi după ce autorităţile au început să închidă aceste şcoli şi să le folosească în scopuri militare, ca spitale, case de recuperare şi facilităţi antiaeriene, părinţii au refuzat să-şi trimită copiii la ţară, unde şcolile erau, în continuare, deschise. Fluxul înapoi spre oraş a continuat. Un raport al Partidului Naţional-Socialist, din august 1944, nota cu o undă de resemnare:

> Oricare ar fi motivele pentru care părinţii îşi aduc copiii înapoi, acest lucru se întâmplă. Mulţi fac eforturi pentru a asigura şcolarizarea copiilor lor, mulţi nu fac nimic. Dar toţi continuă să locuiască în Dresda şi nu vor fi mutaţi de acolo.

Nouă zile mai târziu, pe 24 august, un raid american pe timp de zi a provocat primele victime în Dresda. Şaptezeci şi opt de Fortăreţe Zburătoare ale Grupurilor de Bombardiere 486 şi 487, din cadrul USAAF, au atacat oraşul Freital, aflat în apropiere, la sud-vest de Dresda, câteva bombe căzând în Gittersee, în vreme ce un număr considerabil au căzut într-una din unităţile administrative ale Dresdei, suburbia Alt-Coschütz.

Instalaţiile de hidrogenare Rhenania Ossag reprezentaseră obiectivul raidului şi 241 de persoane îşi pierduseră viaţa. Majoritatea celor ucişi lucrau în fabrica ce producea uleiuri speciale destinate tancurilor Wehrmachtului. Una dintre victime, conform relatărilor unui camarad, era un prizonier de război britanic care lucra la Rhenania Ossag. A fost înmormântat cu onoruri militare în cimitirul englezesc din Dresda, un pluton german trăgând o salvă lângă mormânt. Aceşti prizonieri britanici, cazaţi într-o şcoală din Freital, au fost incluşi în echipele de recuperare şi îngropare a cadavrelor. Unul dintre ei, Robert Lee, spunea că „adăposturile” din oraş erau simple gropi, care se prăbuşeau la cea mai mică explozie. Unii dintre englezi lucraseră în oraş mai mulţi ani şi ajunseseră să aibă chiar relaţii amicale cu unele dintre victime. În rândurile acestora din urmă se găseau şi copii, chiar dacă majoritatea era reprezentată de adulţi. [122]

Un raport al poliţiei din suburbia Gittersee, situată în vecinătate, observa cu pesimism: „Încrederea în conducere scade rapid”. [123]

Raidul de la Freital a fost semnalul unui ultim efort din partea autorităţilor. Au fost convocate noi şedinţe în şcoli. Ministerul Educaţiei şi-a reluat presiunile, întocmind liste conform cărora copiii care refuzau să părăsească oraşul sau despre care se ştia că îl părăsiseră, dar se întorseseră, aveau să fie obligaţi să participe la „activităţi utile” în cadrul Tineretului Hitlerist. Profesorii au fost instruiţi să viziteze familiile recalcitrante. Maşinăria locală a partidului nazist s-a implicat în campanie. *Ortgruppenleiter* (comandanţii de grupuri locale) au fost încurajaţi să participe la campania propagandistică. Apoi, pe 15 septembrie 1944, a sosit o comunicare neaşteptată din partea sediului berlinez al Asistenţei Sociale a Poporului Naţional-Socialist, care a schimbat totul. Autorităţile din Dresda erau informate că noua definiţie a „războiului total” (expresia favorită a lui Goebbels) însemna că nu mai existau resurse financiare şi umane care să fie alocate protecţiei populaţiei civile. Totul trebuia să fie subordonat efortului de război; civilii trebuiau să-şi poarte singuri de grijă.

Astfel, nefericitele tentative ale oraşului de a-şi salva copiii au eşuat din cauza legăturilor aparent indisolubile dintre părinţi şi copii. Lucrurile ar fi stat oare altfel dacă planul „vacanţă la ţară” nu ar fi fost gestionat atât de ineficient?

Câteva sute de elevi din Dresda au rămas, în siguranţă, la ţară, dar, în ultimele luni ale lui 1944, mii de copii refugiaţi au început să se întoarcă din provinciile estice ale Reichului aflate în pericol, căutând siguranţa înşelătoare oferită de singurul oraş german important rămas neatins şi nevătămat de bombardamente.

Astfel, e sigur că la începutul lui 1945 existau în Dresda mai mulţi, nu mai puţini copii decât cu un an în urmă, când începuseră zadarnicele încercări de a-i evacua.

Dar nu exista nici o îndoială că Dresda, dintre toate locurile din Germania, trebuia să fie sigură. Era un *Kulturstadt,* faimos doar prin clădirile minunate şi prin comorile sale. De ce ar dori cineva să atace Dresda?

13. Un oraş fără importanţă militară sau industrială?

În conformitate cu manualul Biroului de Armament al Înaltului Comandament al Armatei Germane, în oraşul Dresda se aflau 127 de fabrici cărora le fuseseră alocate coduri industriale de trei litere, acestea din urmă fiind folosite mereu pentru a le identifica (spre exemplu, Zeiss-Ikon = dpv; Sachsenwerk = edr; Universelles = akb). **[124]** Această formulă asigura păstrarea secretului, dar, în acelaşi timp, permitea militarilor să identifice producătorii tuturor categoriilor de armament, muniţie şi echipamente militare. Un expert de la Muzeul Municipal din Dresda considera lista de coduri din manual ca fiind „incompletă", întrucât nu includea furnizorii mai mici şi atelierele cărora nu le fuseseră alocate nici un fel de coduri. **[125]** Oricum, chiar şi în acest caz, Dresda era inclusă în categoria celor mai importante centre industriale ale Reichului. *Dresdner Jahrbuch* (Anuarul Dresdei), din 1942, susţinea cu mândrie:

> Oricine cunoaşte Dresda numai ca oraş al culturii, cu monumentele sale arhitecturale nemuritoare şi peisajele sale unice, va fi pe bună dreptate surprins să afle despre activitatea industrială amplă şi diversă, cu o varietate de ramificaţii, care face din Dresda... una din cele mai importante zone industriale ale Reichului.

„Activitatea industrială" a inclus dintotdeauna un număr surprinzător de mare de firme de inginerie de înaltă tehnologie, dar, înainte de război, Dresda era cunoscută lumii aproape exclusiv pentru industriile de lux şi cele legate de petrecerea timpului liber. Acest fapt a reprezentat un factor important în naşterea unui mit postbelic foarte răspândit, anume acela că, în momentul bombardamentului, Dresda era „un oraş fără industrie" şi „lipsit complet de importanţă militară". Se pare că şi o parte semnificativă a prosperilor locuitori ai Dresdei erau conştienţi, numai pe jumătate, de ceea ce se întâmpla în oraşul lor, în afara suburbiilor plăcute în care îşi duceau viaţa.

Oricum, în momentul în care devenise clar că războiul avea să dureze, Dresda a urmat rapid drumul Germaniei şi a devenit parte a unei economii de război integrate, proces accelerat după debutul campaniei împotriva Rusiei. Majoritatea fabricilor, care anterior produseseră bunuri de consum sau de lux, trecuseră, până în 1944, la producţia de război.

Lista de coduri a Înaltului Comandament al Armatei includea firme pe care orice persoană obişnuită care ar fi răsfoit manualul nu le-ar fi asociat cu efortul de război. Conţinea companii din industria constructoare de maşini, în cazul cărora asocierea era mai facilă, dar şi producători de marochinărie, de mobilă (inclusiv o firmă care producea „bănci de şcoală"), de perdele şi lenjerie, de piane şi prosoape.

9 Gauleiterul Mutschmann şi anturajul său inspectează bunurile produse pentru armată la fabrica Radio-Mende.

Un exemplu tipic pentru modul în care economia Dresdei, după un început lent, s-a integrat efortului de război este Seidel & Naumann, cunoscutul producător de maşini de scris şi de cusut, ale cărui fabrici erau situate în apropierea depourilor Friedrichstadt. Un angajat relata:

> În 1923, am început să lucrez pentru compania Seidel & Naumann-AG, care înainte de război producea maşini de scris, maşini de cusut şi biciclete. .. producţia de biciclete a încetat în 1937. Maşinile de cusut şi de scris sunt acum produse doar în cantităţi foarte mici. S-a trecut

masiv la producţia de armament. Componentele sunt produse sub diverse nume de acoperire. Numai câţiva angajaţi ştiu cum va arăta produsul final şi care va fi utilitatea sa. [126]

Acelaşi lucru era valabil şi pentru Richard Gabel & Co., o firmă mai mică, ale cărei fabrici se aflau pe Pirnaische Strasse şi Caspar-David-Friedrich-Strasse. Fusese înfiinţată în urmă cu mai mult de şaizeci de ani, pentru a construi maşinile necesare producţiei de napolitane şi marţipan şi, mai târziu, ambalaje pentru industria dulciurilor. Oricum, în martie 1944, raportul companiei către Rüstungskommando (Comandamentul Armamentelor) din Dresda afirma că 96% din producţia sa avea ca destinatar Înaltul Comandament al Wehrmachtului, fabricând inclusiv componente pentru torpilele marinei. [127] Ca şi la Seidel & Naumann, totul era strict secret. Instrucţiunile din timpul războiului includeau un ordin conform căruia angajaţii erau obligaţi să utilizeze nume de cod („conform listei anexate”) pentru toate produsele manufacturate acolo şi să le identifice ca atare („Adică, nu cartuşe, ci KG31/630”). [128]

10 Liniile de producţie lucrează la instrumente radar, în fabrica Sachsenwerke, 1944.

O altă companie, mai mare, era J.C. Müller Universelle-Werke, din Zwickauer Strasse. Fondată în 1898, ca producător de utilaje de fabricat ţigarete şi maşini pentru ambalat, Universelle a fost cumpărată în timpul Primului Război Mondial de J.C. Müller, care a diversificat rapid producţia şi fabrica a început să livreze proiectile pentru armată. Odată cu reinstaurarea păcii, întreprinderea a revenit la produsele originale. După 1933, în condiţiile în care începea reînarmarea Germaniei, au fost adăugate noi linii de asamblare şi firma a preluat, din nou, contracte de armament (inclusiv, în 1936-1937, unul pentru producerea de componente de avion destinate naţionaliştilor spanioli). În 1944, Universelle avea patru mii de muncitori, o mare parte dintre ei străini din ţările ocupate. În a doua

jumătate a aceluiaşi an, au sosit şi şapte sute de femei, majoritatea evreice, din lagărul de concentrare de la Ravensbrück. Tot ce producea compania, în acel moment, era destinat frontului: mitraliere, proiectoare, componente pentru avioane, echipamente de ghidaj, stabilizatoare pentru torpile şi multe altele. În acel an, J.C. Müller a avut o cifră de afaceri record de circa 40 de milioane de mărci. [129]

Ilana Turner, una din cele câteva sute de deţinute din lagărele de concentrare, aduse la Dresda de la Liztmannstadt (Lodz) via Auschwitz, în octombrie 1944, povesteşte cum umplea gloanţe cu praf de puşcă într-o fostă fabrică de ţigarete, utilizând o maşinărie concepută pentru producţia de ţigări. Întreprinderea era cunoscută după inofensivul nume de Bernsdorf & Co. Ea şi celelalte deţinute munceau pentru *Deutsche Waffen und Munitionswerke* (Întreprinderile Germane de Armament şi Muniţie), parte a unui complex de uzine deţinute de fabulos de bogata familie Quandt. [130]

Născută la Lodz, într-o familie evreiască din clasa medie, Ilana se pregătea să meargă la liceu când germanii au invadat Polonia. Nu a trecut mult şi familia a trebuit să se mute din casa ei confortabilă în ghetou; 230000 de evrei au fost înghesuiţi în acea zonă înainte de a fi închisă. În 1942, toate şcolile au fost închise şi copiii de peste zece ani obligaţi să muncească. „Altfel, erai luat de acolo. Nu ştiam unde este trimis, dar, în orice caz, nu într-un loc bun.” [131]

Astfel, vreme de mai bine de doi ani, de la treisprezece la cincisprezece ani, Ilana a lucrat într-o fabrică ce producea uniforme militare şi, în special, chipiuri. La un moment dat, cu câteva luni înainte de închiderea ghetoului din Lodz, la începutul verii lui 1944, autorităţile au ajuns la concluzia că era capabilă de o muncă mai dificilă. Trebuia să fabrice şei militare, o muncă grea şi solicitantă. A urmat evacuarea ghetoului din care, până în 1944, fuseseră scoşi cei bolnavi, cei bătrâni şi cei foarte tineri, devenind aproape în totalitate un centru de muncă forţată.

Ilana Turner a fost transferată de la Lodz la Auschwitz, dar, după alte câteva zile, a fost mutată împreună cu colegele sale de muncă la Stutthof, un lagăr mic, dar cunoscut, aflat pe coasta baltică, lângă Danzig (Gdansk). Nu era un lagăr de exterminare, dar condiţiile erau cumplite, gărzile germane brutale şi boala ceva obişnuit. Din fericire pentru tânăra fată şi tovarăşele ei, în acel moment germanii aveau nevoie disperată de muncitori. Fie ei şi evrei.

Într-o zi din a doua săptămână a lui octombrie 1944, au fost urcate în vagoane închise şi transferate cu trenul de la Stutthof la Dresda. Frumuseţea străzilor oraşului era uimitoare. Au fost obligate să

mărşăluiască pe străzi de la gară la fabrică, îmbrăcate în zdrenţe şi cu capetele rase, dar chiar şi aşa priveau în jur minunându-se. Un pod pietonal lega fabrica de imensa întreprindere Zeiss-Ikon, de pe Schandauer Strasse.

> Se lucra la parter, la subsol şi în cele două etaje de deasupra. Dormeam la al treilea etaj. Aveam noroc. Aveam paturi. Suprapuse câte trei. Dar era cald şi asta conta. Era o iarnă foarte rece, iar în loc de rochie, eu aveam numai o zdreanţă. Nimic sub ea şi nimic pe deasupra ei. La Auschwitz mi-au luat totul. Am rămas fără nimic, nici măcar cu păr, pentru că ne răseseră în cap. Cel puţin era cald, dar ne era foame. Şi nu exista nici un fel de asistenţă medicală dacă s-ar fi întâmplat ceva. Adică voiau să ne ajute, dar nu aveau cu ce să ne trateze. Aşa că mulţi oameni au murit acolo, dar au murit din cauza bolilor contractate la Stutthof. Le-au adus cu ei la Dresda. Erau atât de slabi şi de înfometaţi...

Întrucât muncitorii-sclavi erau păziţi şi acolo, fabrica era, de fapt, un lagăr. Totuşi, era locul cel mai acceptabil în care fuseseră duşi evreii din Lodz. Au avut parte şi de gesturi de bunătate, dar munca în sine era grea - făceau cartuşe douăsprezece ore pe zi, şapte zile pe săptămână. Era o muncă rutinieră şi obositoare. Ilana a trebuit să înveţe să coordoneze apăsarea unei pedale cu împingerea fiecărui cartuş printr-un mic orificiu. Şi asta de o mie de ori pe oră.

Lista întreprinderilor ce fuseseră convertite la producţia de război continuă - fabrici de aparate de fotografiat, fabricanţi de ţigări, fabrici de textile, de mobilă, de produse electrice. Chiar şi centrele de arte şi meserii.

Deutsche Werkstätte (Atelierele Germane) din Hellerau, zona nordică, plină de vegetaţie, a Dresdei, fuseseră înfiinţate în 1898. Reprezentau o încercare idealistă de a produce cea mai bună mobilă germană prin folosirea utilajelor moderne, proiectanţii şi meşteşugarii trăind împreună într-o suburbie-grădină idilică, construită special în acest scop şi bazată pe modelul englezesc. **[132]**

Treptat, în jurul atelierelor şi locuinţelor, s-a dezvoltat o colonie artistică ce atrăgea vizitatori faimoşi din întreaga Europă, precum Rilke, Kafka, George Bernard Shaw, Upton Sinclair, Diaghilev, Le Corbusier şi Rahmaninov. A.S. Neill, care avea să devină fondator şi conducător al şcolii progresiste de la Summerhill, din Anglia, a fondat prima sa şcoală la Hellerau. În 1911, au fost construite o magnifică şcoală de artă şi o sală destinată festivalurilor, creându-se astfel spaţiul pentru un institut educaţional, precum şi pentru punerea în

scenă de spectacole de dans şi teatru modern. Această explozie a boemei internaţionale a fost, din păcate, întreruptă de Primul Război Mondial şi, chiar dacă atelierele au continuat să funcţioneze, colonia artistică nu şi-a mai revenit niciodată cu adevărat.

În 1944, Sala Festivalurilor devenise cazarmă SS. În ceea ce priveşte atelierele, şi acestea au fost obligate să lucreze pentru Wehrmacht. Cum spre sfârşitul războiului metalul devenise din ce în ce mai rar, meşteşugarii de la Hellerau produceau componente din lemn pentru cozile avioanelor şi poate chiar piese din lemn pentru bombele zburătoare V-1 şi pentru rachetele V-2.

Şi în zona industrială Albertstadt, anii de război au determinat o expansiune extraordinară a unei companii care fusese anterior unul dintre simbolurile noii lumi a telecomunicaţiilor şi a spectacolului. Radio-Mende, fondată de Otto Hermann Mende, în 1923, avusese un început foarte modest, cu câteva spaţii de producţie în fostele ateliere de muniţie, dar adoptarea de noi tehnologii (în acest caz, radioul) a determinat o dezvoltare rapidă. În curând, aparatele de radio produse de Mende erau comercializate în toată Germania.

Mende era un naţionalist radical de dreapta, care salutase venirea naziştilor la putere. La sfârşitul anilor 1930, după o implicare dezamăgitoare în planurile sponsorizate de nazişti pentru un „receptor popular" *(Volksempfänger,* numit colocvial *die Goebbels-schnauze* - „muzicuţa lui Goebbels"), compania a decis să profite de procesul de reînarmare şi a început să-şi pună în valoare experienţa (şi forţa de muncă prea puţin utilizată) pentru a obţine contracte din partea Wehrmachtului.

Iniţiativa a fost încununată de succes. În iulie 1943, Radio-Mende utiliza două mii cinci sute de muncitori, mai mult de jumătate dintre ei fiind femei. Firma, asemenea întregii economii germane, avea nevoie disperată de forţă de muncă. În următorul an şi jumătate, au fost recrutate alte femei, persoane forţate să muncească - rusoaice şi poloneze, dar şi din lagărele de concentrare de la Flossenbürg (trei sute de femei) şi Bergen-Belsen (şase sute de femei). Fabricau telefoane de campanie, radiouri care încăpeau într-o raniţă, aparate de emisie-recepţie. Producţia a fost diversificată pentru a acoperi şi alte tipuri de echipamente de comunicaţie destinate Wehrmachtului: teleimprimatoare, dispozitive pentru ghidarea tirului artileriei şi zeci de mii de detonatoare electrice pentru Luftwaffe. **[133]**

În aceeaşi zonă industrială Albertstadt, celelalte companii importante, inclusiv firma producătoare de cutii şi ambalaje AG für Cartonnagenindustrie, Uzinele Infesto, care produceau componente

pentru sistemul de ghidare a torpilelor, avioanelor şi submarinelor, Uzinele Glaserkarrosserie GmbH III (componente pentru avioanele Messerschmitt) şi multe altele lucrau, aproape fără excepţie, pentru forţele armate într-un fel sau altul. Cu aprobarea marinei, fusese creată o staţie de testare a turbinelor navale speciale, turbine care erau produse tot acolo de Brückner, Kanis & Co.

Dar cel mai mare angajator din Dresda era, de departe, Zeiss-Ikon. Şi trecuse mult timp de când distinsa companie produsese ceva atât de nevinovat precum un aparat de fotografiat.

Sporergasse, nr. 2, în Altstadt. Data este 23 noiembrie 1942. (Ştim asta pentru că aceasta e, de fapt, o scenă dintr-un film în care au fost introduse explicaţii privind data şi contextul evenimentelor.) în faţa casei se află pubele negolite ce dau pe din afară. Este una din „casele evreieşti" din Dresda *(Judenhäuser)*. Tineri cu „stele evreieşti" scot din casă diverse obiecte, în vreme ce un trecător grăbeşte pasul pe trotuar. Aceeaşi scenă se repetă în faţa unei alte case, azilul evreiesc pentru bătrâni din Güntzerstrasse, nr. 24. În imagine apar în mai multe rânduri bagaje, numele proprietarilor lor evrei fiind clar lizibile.

Următorul set de imagini este prezentat cu titlul „Instituţia municipală de dezinfecţie". **[134]**

11 Evreii din Hellerberg sunt supuşi „despăducherii", la Institutul Municipal de Dezinsecţie, după ce au fost evacuaţi forţat din case

Despăducherea acestor cetăţeni respectabili din clasa medie este, de fapt, o umilire deliberată, mai ales pentru femei. Camera de luat vederi zăboveşte implacabil asupra angajaţilor municipalităţii care, în îmbrăcămintea lor albă, le caută păduchii prin păr. Unele dintre femei îşi coboară privirea, stânjenite de prezenţa aparatului, altele privesc sfidătoare.

Patru bărbaţi privesc din curtea instituţiei de dezinfecţie. Doi sunt ofiţeri în uniformă a Gestapoului din Dresda, unul, ofiţer de poliţie în civil, iar al patrulea, un civil cu o haină bine croită şi o pălărie Homburg, fumează trabuc. Cei doi ofiţeri ai Gestapo rânjesc şi discută foarte vioi. Unul din ei este *SS-Scharführer* Martin Petri, celălalt *SS-Untersturmführer* Henry Schmidt, conducătorul Departamentului Evreiesc din Dresda, cunoscutul Judenreferat. Schmidt, cu mâinile la spate şi purtând palton, afişează o atitudine de superioritate relaxată şi aproape izbucneşte în râs când îi spune ceva poliţistului în civil. Intre ei se află civilul misterios amator de trabucuri, dr. Johannes Hasdenteufel, un director influent al Zeiss-Ikon AG, gigantul antebelic al producţiei de aparate de fotografiat şi cel mai mare angajator privat din Dresda.

12 Liderul Departamentului Evreiesc al Gestapoului din Dresda (Judenreferat), Untersturmftihrer Henry Schmidt (al doilea din stânga), glumeşte împreună cu dr. Hasdenteufel (al doilea din dreapta, cel cu trabuc), din conducerea Zeiss-Ikon, în timp ce urmăresc

procesul de „despăduchere” împreună cu alţi doi agenţi Gestapo

Activitatea de la centrul de dezinfecţie ia sfârşit. Evreii îşi iau paltoanele şi valizele care fuseseră tratate separat. Apoi, prin ploaie şi o temperatură care se apropie de zero grade, trebuie să pornească pe drumul de cinci kilometri spre destinaţie, lagărul pentru evrei *(Judenlager)* de la Hellerberg, din periferiile de la nord de oraş, lângă vechiul aerodrom. Acolo urmează să fie cazaţi în barăci, până când Gestapoul avea să decidă ce se va întâmpla cu ei. Şi în vreme ce, adăpostiţi sub umbrele sau sub pelerinele de ploaie pe care şi le-au scos din bagaje, îşi târăsc picioarele prin ploaie spre intrarea în lagăr, se opresc şi privesc spre camera de luat vederi - evident, pentru că aşa li se ordonă.

13 Evreii sosesc la lagărul Hellerberg. Au sperat să fie în siguranţă acolo, dar în primăvara următoare au fost transportaţi în lagărele de exterminare. Numai câţiva au supravieţuit războiului.

Lagărul se află într-o zonă joasă, nisipoasă, aflată lângă cimitirul St. Pauli, nu departe de intrarea pe Weinbergstrasse. La intrare, au fost „întâmpinaţi” de oamenii Gestapoului care ajunseseră acolo cu maşinile oficiale.

Circa 293 din evreii supravieţuitori din Dresda au fost mutaţi în lagăr, pe 23 şi 24 noiembrie 1942. Filmul, realizat de un angajat al Zeiss-Ikon din motive rămase necunoscute şi descoperit după moartea

sa, la începutul anilor 1990, oferă o mărturie despre cum erau „procesate” grupurile.

Evreii în cauză erau încă în viaţă, cel puţin pentru moment, deoarece aveau deja slujbe în industria de armament. Acest ultim fapt îi ferea încă de soarta celorlalţi evrei din Dresda deportaţi spre est, direcţie în care fuseseră trimise „transporturi”, începând cu luna ianuarie a acelui an. Evreii de la Hellerberg nu ştiau că gauleiterul Mutschmann, întotdeauna dornic să anticipeze doleanţele Berlinului când venea vorba de acţiuni antisemite, încercase în zadar să obţină trimiterea în lagărele de concentrare şi a aşa-numiţilor *Rüstungsjuden* - evreii din industria de armament - din Dresda odată cu ceilalţi. Dar Mutschmann fusese înfrânt pentru moment în această bătălie birocratică.

Victor Klemperer, salvat de căsătoria sa cu o ariană, nota în jurnal despre soarta prietenilor şi a vecinilor săi:

> Este deplorabil că încarcerarea a ajuns să fie considerată aproape un noroc. Nu este Polonia; nu este un lagăr de concentrare! Nu se mănâncă pe săturate, dar nici nu se moare de foame. Şi încă nu te-au bătut. Etc. etc. **[135]**

Evreii „norocoşi” din Hellerberg aveau să rămână acolo mai puţin de patru luni. Pe 3 martie 1943, toţi evreii din lagărul de la Hellerberg au fost duşi la gara comercială din Dresden-Neustadt şi au fost urcaţi în vagoane de marfă. Destinaţia lor era Auschwitz-Birkenau. Majoritatea au fost omorâţi imediat după sosire. **[136]**

Dar, până atunci, au continuat să muncească pentru Zeiss-Ikon AG, al cărei reprezentant amator de trabucuri, dr. Hasdenteufel, stătuse alături de oamenii Gestapoului şi urmărise întreaga procedură, de la centrul de dezinfecţie, până la sosirea lor în *Judenlager*.

Evreii locuiau în şase din cele şapte barăci, a şaptea reprezentând spaţiul comun, cu sala de mese şi spălătorul. Primele şase erau compuse, fiecare, din trei camere în care locuiau câte şaisprezece persoane. Cuplurile erau împreună, persoanele singure separate în funcţie de sex. Copiii mai mari de patru ani trăiau şi ei separat de părinţi, şi tot în funcţie de sex.

Nu exista sârmă ghimpată în jurul lagărului, dar intrarea era păzită de o santinelă. Gărzile erau furnizate de una din companiile private de securitate, costul fiind suportat, împreună cu chiria, de deţinuţi. Relaţiile cu gărzile erau descrise ca fiind relativ amicale. Deţinuţii puteau pleca fără a fi percheziţionaţi în momentul în care schimbul li

se termina, dar pentru a părăsi lagărul la alte ore era nevoie de documente speciale. „Am fi făcut faţă chiar foarte bine condiţiilor de trai din lagăr”, scria unul dintre puţinii deţinuţi care au supravieţuit războiului. „Tot ce mi-aş fi dorit ar fi fost să ne fi lăsat acolo... Ar fi fost cu toţii încă în viaţă.” [137]

Lagărul de la Hellerberg avea, de asemenea, avantajul de a fi plasat chiar în afara oraşului, ceea ce corespundea obiectivului autorităţilor naziste (şi al lui Goebbels, în special) de a „curăţa de evrei” oraşele germane. Deţinuţii lagărului fuseseră scutiţi, astfel, şi de marşul zilnic de opt kilometri de la „casele evreieşti” din centrul oraşului la Uzinele Goehle, locul unde lucrau, loc care acum se afla la mai puţin de doi kilometri:

> După un drum de douăzeci de minute pe jos, ajungeau la fabrică... compania era specializată în proiectarea şi producţia instrumentelor optice şi de precizie. După 1940, fabrica din Dresda se ocupase, în mare parte, de asamblarea focoaselor cu întârziere, care includeau componente de înaltă tehnologie. Acestea făceau parte integrantă din arsenalul de torpile al submarinelor germane. Un al doilea produs, la fel de important pentru efortul de război, era proiectarea aparatelor de ochire a bombelor destinate Luftwaffe. Evreii din Dresda lucrau la ambele linii de producţie, cei mai mulţi fiind implicaţi în activităţi de mare precizie legate de asamblarea echipamentelor. Atmosfera în care lucrau era, în consecinţă, una de linişte şi concentrare... Responsabilii şi şefii de echipă erau, de cele mai multe ori, interesaţi numai de realizarea unui număr cât mai mare de produse în fiecare schimb şi de reducerea, pe cât posibil, a numărului de rebuturi.
>
> Astfel, munca nu implica un efort fizic substanţial, dar din cauza concentrării necesare, era extrem de obositoare. [138]

Ceea ce deţinuţii nu ştiau era că, la Berlin, unele persoane se gândeau dacă nu cumva trebuia pus capăt şi acestei forme de existenţă, instituţionalizată şi limitată. Ar trebui să li se permită evreilor să supravieţuiască datorită faptului că erau utili pentru efortul de război? Evreii din lagărul Hellerberg fuseseră salvaţi, în urmă cu un an, în faţa răzbunării personale a lui Mutschmann, dar acum autorităţile centrale începeau să împărtăşească intenţiile criminale ale gauleiterului saxon. Goebbels, la rândul său un antisemit fanatic, ştia că balanţa începea să se încline în defavoarea *Rüstungsjuden* (evreii din industria de armament). A susţinut, în mod repetat, că evreii nu erau „indispensabili” - adăugând că Führerul îi împărtăşea punctul de vedere cu fermitate. Chiar înainte ca evreii din Dresda să fie

transferaţi în lagărul Hellerberg, o luptă pe viaţă şi pe moarte se ducea în interiorul complexului militar-industrial nazist, între cei care doreau să-i utilizeze, în continuare, pe evrei ca sclavi şi cei care susţineau, pur şi simplu, soluţia exterminării.

Disputa a continuat cea mai mare parte a iernii până în primele luni ale noului an. După cum intuise şi Goebbels, ideologiştii câştigau, cu sprijinul Führerului, lupta împotriva pragmaticilor. Până la urmă, pe 20 februarie 1943, RSHA (Biroul de Securitate al Reichului) a dat noi directive pentru „implementarea tehnică a evacuării evreilor spre est (lagărul de concentrare de la Auschwitz)". Directivele erau identice cu cele anteriore, cu excepţia unei mici modificări. Evreii implicaţi în producţia de război nu mai constituiau o excepţie.

O „acţiune la fabrică" a fost planificată o săptămână mai târziu. În primele ore ale zilei de 27 februarie 1943, chiar înainte de plecarea lor spre uzină, toţi deţinuţii din lagărul Hellerberg au fost arestaţi. Lagărul a fost declarat „lagăr de detenţie al poliţiei", a fost înconjurat cu sârmă ghimpată şi gărzi ale poliţiei au fost plasate în jurul perimetrului. Ceilalţi lideri ai comunităţii evreieşti, cărora li se permisese să locuiască în oraş, au fost arestaţi şi aduşi la Hellerberg, fiind urmaţi în zilele următoare de evreii din Erfurt, Halle, Leipzig, Plauen şi Chemnitz. Hellerberg devenise acum un lagăr de detenţie pentru evreii din Saxonia şi, în acele ultime zile, se umpluse până la refuz.

Pe 3 martie, a început „deportarea".

În acea zi, aproape trei sute de evrei au fost urcaţi în vagoane de marfă închise în gara Dresda-Neustadt. Destinaţia: Auschwitz. Doar opt au supravieţuit războiului. Majoritatea celorlalţi au fost înregistraţi ca „dispăruţi" (numele lor nu au fost înscrise niciodată în registrele lagărului, ceea ce înseamnă, probabil, că au fost gazaţi imediat după sosire). Câţiva apar ca „morţi" sau „ucişi" în lagăr.

Zeiss-Ikon a continuat să producă pentru efortul de război, folosind „muncitori din est" sau forţă de muncă străină, din alte zone ale imperiului nazist, pentru a umple golurile ce nu puteau fi acoperite cu acea marfă preţioasă şi din ce în ce mai rară: muncitorul german arian.

După martie 1943, singurii evrei rămaşi în Dresda erau cei căsătoriţi cu arieni, precum Victor Klemperer, sau copiii rezultaţi din căsătoriile mixte, asemeni lui Henny Wolf. Se cunoşteau puţin, chiar dacă erau foarte diferiţi ca personalitate şi mediu de proveniență. Henny Wolf lucrase la Uzinele Goehle aparţinând Zeiss-Ikon încă din iulie 1941,

când, la vârsta de şaisprezece ani, îi fusese interzisă orice formă de educaţie şi fusese obligată să muncească.

14 Uzina Goehle-Werk, aparţinând Zeiss-Ikon, construită pentru a rezista bombelor, locul unde Henny Wolf si alţi tineri din „Kindergarten „ au fost utilizaţi la muncă forţată

Şi dacă evreii de la Hellerberg, în timpul scurtei lor şederi în acel lagăr, făceau douăzeci de minute pe jos până la locul de muncă, *Fräulein* Wolf trebuia să meargă mai bine de şase kilometri din apartamentul familiei situat în sud-estul oraşului, lângă Grosser Strasse. Muncea în schimburi de douăsprezece ore, lucrând în paralel la detonatoarele cu întârziere şi ceasurile pentru submarine pe care le asamblau evreii de la Hellerberg. Avuseseră şi un dram de noroc: şeful de echipă arian era „un om cumsecade, căruia nu-i păsa că eram evrei”. **[139]** Cu toate acestea, era vorba de muncă de precizie ce

implica folosirea, oră după oră, a unei lupe şi a unei pensete în condiţii de iluminare artificială. În plus, iluminatul era strict restricţionat din cauza reglementărilor din vreme de război care urmăreau economia de energie. Condiţiile de muncă au provocat afecţiuni oftalmologice de pe urma cărora Henny Wolf nu şi-a revenit niciodată pe deplin. [140]

15 Henny Wolf la vârsta de şaptesprezece ani, în curtea Palatului Zwinger, cu puţin timp înainte să înceapă să lucreze forţat la uzina Zeiss-Ikon.

După deportarea deţinuţilor de la Hellerberg, lagărul a fost închis şi, odată cu el, „departamentul evreiesc" de la Zeiss-Ikon. [141] Mulţi ani după aceea, Henny Wolf îşi amintea încă neliniştea celor rămaşi în viaţă - toţi căsătoriţi cu arieni sau *Mischlinge* - până când fuseseră

repartizaţi la alte companii din Dresda, mai mici şi aparent fără legături directe cu producţia de armament. Ea crezuse că „departamentul evreiesc" fusese închis pentru că efortul nu se mai justifica în condiţiile în care majoritatea evreilor dispăruseră, dar adevăratul motiv era mult mai sinistru. Pentru moment, autorităţile plănuiau să respecte litera legii şi să permită evreilor căsătoriţi cu arieni şi copiilor *Mischling* rezultaţi în urma acestor legături să trăiască. Însă, dacă la un moment dat, în viitor, ar fi fost luată decizia „deportării" acestor oameni, acţiunea avea să fie mai uşoară şi avea să atragă mai puţină atenţie dacă victimele erau dispersate şi lucrau pentru firme mai mici, fără legătură cu efortul de război.

În primăvara anului 1943, Henny Wolf a început să lucreze la fabrica de ambalaje din carton Bauer, aflată la est de Altstadt. Era o întreprindere de mărime medie, deţinută şi condusă de Herr Bauer, un om despre care se zvonea că era membru al partidului nazist, care însă se purta decent cu angajaţii săi evrei.

Henny Wolf a rămas la Bauer cea mai mare parte a războiului. Nu că evreii ar fi fost în deplină siguranţă acolo. În repetate rânduri, Gestapoul i-a răpit colegi care nu au mai fost văzuţi niciodată sau i-a trimis disciplinar pe unii dintre prietenii ei să lucreze în întreprinderi în care se ştia că munca era mult mai dificilă decât la fabrica de ambalaje. Puţinii evrei rămaşi în Dresda erau prizonierii capriciilor lui Henry Schmidt şi ale acoliţilor acestuia şi ei o ştiau foarte bine. Henny Wolf scria: „Frica era mai rea decât orice, mai rea decât foamea sau decât obligaţia de a purta Steaua..." [142]

Din când în când, se înregistrau şi manifestări de compasiune. Tânăra care îi strecura câteva bonuri alimentare, trecătorul care şoptea „Fruntea sus!" sau măcelarul care punea o bucăţică de carne în plus, faţă de infima raţie înscrisă pe cartelele evreieşti de tip „E". Pe de altă parte, existau adolescenţii care o jigneau pentru că era evreică, bărbaţii care o urmăreau pe lungul drum spre casă după schimburile de noapte, tânărul extremist care a ridicat-o de jos când a căzut de pe bicicletă, dar care, în momentul în care i-a văzut steaua galbenă, a lăsat-o să cadă din nou pe pavaj.

Majoritatea locuitorilor Dresdei întorceau privirea sau, pur şi simplu, priveau prin ea, asemenea trecătorului neliniştit de pe Sporergasse, surprins pe peliculă uitându-se la tinerii evrei care încărcau mobilă în camioanele destinate lagărului Hellerberg.

Între 1940 şi 1945, mai mult de o mie trei sute de oameni au fost ucişi într-o clădire situată în confortabilele suburbii din sudul Dresdei

(cunoscute ca Südvorstadt). Clădirea, Justizgebäude, găzduia tribunalul central şi închisoarea destinată celor cercetaţi în stare de arest din întreaga Saxonie. În momentul construcţiei sale, în 1907, fusese considerată o clădire-model, foarte modernă, cu birouri pentru funcţionari şi procurori, cu săli de judecată şi chiar cu celule în care acuzaţii aşteptau să fie judecaţi, celule considerate spaţioase, luminoase şi aerisite. Facilităţile, inclusiv o bibliotecă a închisorii şi vorbitoarele unde prizonierii erau separaţi de vizitatori de o masă lată şi nu de gratii, erau, în întregime, moderne.

În ciuda scopului solemn, dar sinistru, din anumite puncte de vedere, pentru care fusese construită, Palatul de Justiţie, care semăna cu reşedinţa fortificată a unei familii princiare cu gusturi nu tocmai proaste, era considerată de un critic contemporan a nu fi „complet străină de sentimentul unei umanităţi binevoitoare". Închisoarea din complex era ascunsă în spatele unui zid de cinci metri înălţime. Asta nu numai pentru că proiectanţii şi arhitecţii îşi doriseră ca imaginea Palatului de Justiţie să reprezinte idealurile reformatoare moderne ale acelor vremuri încă pline de speranţă, chiar dacă şi acesta a fost doar un factor. Complexul de clădiri trebuia să se încadreze în linia suburbiilor din jur, locuite de oameni educaţi, respectabili reprezentanţi ai clasei de mijloc, care - era clar - nu şi-ar fi dorit să trăiască în apropierea unei închisori - mai ales dacă aceasta arăta ca o temniţă clasică. Sub Hitler însă, aripa penitenciară devenise un loc unde erau aplicate pedepse draconice.

În închisoare exista un „culoar al morţii". Aici erau înşirate celulele în care prizonierii condamnaţi îşi petreceau ultimele zile, având la dispoziţie numai o băncuţă şi o masă. Exista în apropiere o cameră a gărzilor, în care erau conduşi şi ţinuţi în timp ce era pregătită ghilotina şi o curte interioară, în care era instalat acest foarte modern instrument al morţii. Ritmul execuţiilor a atins apogeul după anexarea Boemiei şi Moraviei, aşa-numitul protectorat pe care Hitler l-a rupt din rămăşiţele Cehoslovaciei. Opt sute de disidenţi şi activişti ai rezistenţei cehe au fost executaţi cu ajutorul noii ghilotine acţionate electric. Un număr de polonezi, în special din provincia Posen (Poznan), anexată în 1940, au fost aduşi şi ei aici pentru a fi executaţi. Printre victimele germane se numărau membri ai grupurilor de rezistenţă, social-democraţi, comunişti - printre aceştia din urmă şi foşti membri ai Reichstagului -, dar şi indivizi, precum medicul Margarete Blank, denunţată în 1944 de un pacient pentru că făcuse remarci „demoralizatoare".

Ghilotina a curmat viaţa dr. Blank în dimineaţa zilei de 8 februarie

1945, cu câteva zile înainte ca bombele să aducă salvarea unora dintre cei deţinuţi alături de ea.

La sfârşitul lui 1940, dr. Walter Schmidt, preşedintele Direcţiei Căilor Ferate Germane de Stat din Dresda, descria sistemul feroviar ca fiind „strâns legat de Wehrmacht, până în esenţa fiinţei sale". Sloganul căilor ferate era „Roţile trebuie să se învârtă pentru victorie" *(Räder Müssen Rollen für den Sieg)*. Întreaga evoluţie a căilor ferate germane, de la jumătatea secolului al XIX-lea, fusese gândită pentru a facilita mobilizarea armatei şi transportarea rapidă a trupelor şi echipamentelor pe orice front, oriunde ar fi fost nevoie ca inamicul să fie combătut.

În cadrul acestui sistem, Dresda nu era numai unul din cele mai mari districte, ci şi un nod-cheie de comunicaţii, prin care treceau ambele axe ale sistemului feroviar german: cea nord-sud şi cea est-vest. **[143]**

După ce regiunea sudetă, populată în bună parte de germani, a fost cedată Reichului de către Cehoslovacia, în octombrie 1938, căile ferate din regiune au fost integrate în sistemul feroviar german. În vara anului 1939, chiar înaintea izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, direcţia din Dresda avea optzeci şi opt de mii de angajaţi şi controla mişcarea materialului rulant pe circa cinci mii de kilometri de cale ferată. La sfârşitul lui 1943, pentru direcţia din Dresda lucrau 128000 de muncitori de toate specializările.

Aproape toate gările şi depourile se aflau pe o rază de câteva sute de metri de malurile Elbei. Superba gară principală, Hauptbahnhof, fusese terminată în 1898 şi renovată şi extinsă masiv la jumătatea deceniului al patrulea. Este situată imediat la sudul centrului oraşului, vechea arteră comercială Prager Strasse legând-o de oraşul vechi, aflat spre nord-est.

În vecinătatea Hauptbahnhof, pe Wiener Strasse, o altă clădire splendidă din perioada imperiului adăpostea directoratul căilor ferate. De aici, traficul dintre Saxonia Orientală, părţi ale regiunii sudete şi ale Boemiei (acum în Republica Cehă) şi Silezia şi Polonia spre est era gestionat, prioritizat şi programat. Pe partea stângă, întrucât liniile se îndreptau spre nord-vest, către Elba, se aflau imensele ateliere de reparaţii ale direcţiei. Urmau extrem de importantele triaje Friedrichstadt, care deserveau o veche platformă industrială şi funcţionau ca punct de tranzit pentru traficul de mărfuri de pe barjele şi vasele fluviale care soseau şi plecau din Alberthafen (portul Albert). De aici, liniile traversau râul spre gara Dresda-Neustadt, trecând mai

întâi prin staţia de mărfuri (de unde evreii de la Hellerberg îşi începuseră călătoria spre Auschwitz) şi continuând spre gara principală Neustadt, unde majoritatea trenurilor opreau în drumul lor spre şi dinspre Hauptbahnhof.

Aceasta era inima căilor ferate din Dresda. Avea o mare importanţă pentru oraş, pentru regiune şi pentru frontul de est.

Pentru campania din Polonia, din august-septembrie 1939, direcţiei din Dresda a pus la dispoziţie o mie cinci sute de trenuri suplimentare. Acest lucru însemna reducerea drastică a traficului normal de pasageri şi mărfuri, dar, în timpul primelor bătălii din război, traficul feroviar a funcţionat fără probleme şi fără întârzieri.

În ultimul an de război, în condiţiile în care industria Dresdei era la capacitate maximă, sistemul feroviar a devenit un factor crucial în afirmarea noii importanţe a oraşului. Pe parcursul ultimilor ani, fuseseră construite linii şi platforme speciale care să accelereze aprovizionarea şi preluarea producţiei principalelor fabrici de armament şi a altor uzine legate de efortul de război. Volumul de produse industriale necesare războiului fabricate în Germania - şi în Dresda - s-a triplat între 1940 şi 1944. Camera de Industrie şi Comerţ din Dresda declara, la finele lui 1941: „„Ritmul de muncă al Dresdei este determinat de necesităţile armatei noastre”. **[144]**

Cea mai gravă problemă cu care s-au confruntat căile ferate, în 1943-1944, a fost încorporarea în Wehrmacht a majorităţii personalului calificat tânăr. Persoanele calificate rămase erau adeseori transferate dintr-un loc în altul, pentru a menţine trenurile în funcţiune în alte regiuni ale imperiului nazist sau pentru a ajuta la repararea tot mai numeroaselor instalaţii feroviare şi linii ferate distruse de raidurile aeriene aliate. Munca era acum prestată mai ales de femei, de muncitori străini sau de prizonieri de război, aceştia din urmă fiind utilizaţi masiv în echipe de reparare a liniilor sau pentru încărcarea şi descărcarea mărfurilor.

Până la sfârşitul lui 1943, în taberele din Dresda şi din jurul oraşului ajunseseră să trăiască în jur de 12500 de muncitori străini, care lucrau exclusiv pentru direcţia căilor ferate. Directorii erau îndemnaţi „să obţină de la ei cât mai mult posibil”, deşi trebuiau să fie „trataţi uman şi corect”. Aceleaşi prevederi erau mai puţin subliniate în reglementările referitoare la prizonierii de război şi lipseau cu desăvârşire din condiţiile stabilite pentru cei cinci sute de bărbaţi din lagărul de concentrare de la Flossenbürg, de lângă Weiden, în nord-estul Bavariei, care au fost obligaţi să muncească în atelierele de reparaţii, după septembrie 1944. Chiar şi lucrătorii feroviari germani

cu vechime lucrau şaizeci de ore pe săptămână, iar salariile rămăseseră aceleaşi ca în 1939.

Deportarea evreilor din Dresda a început în dimineaţa zilei de 21 ianuarie 1942, cu transportarea, pe post de marfă, a două sute douăzeci şi patru de oameni în vagoane acoperite neîncălzite. Au călătorit ca pasageri la clasa a treia cu bilet numai dus şi au beneficiat de o reducere pentru grupuri. Numai gărzile aveau bilete dus-întors. Toate garniturile care aveau ca destinaţie lagărele de concentrare erau catalogate drept „trenuri speciale" din cauza rezervărilor în grup, dar, altfel, erau tratate ca trenuri de pasageri obişnuite.

Dar nu numai evreii din Dresda au trecut prin acea gară. Era un nod de comunicaţii important. [145] Multe alte trenuri cu deportaţi, ce se îndreptau spre lagărele de exterminare de la Belzec sau Auschwitz sau spre ghetoul de la Theresienstadt, au trecut prin oraş.

> Departamentul din Dresda... era, prin urmare, responsabil nu numai de transporturile cu destinaţia Theresienstadt, ci şi de trenurile ce mergeau spre lagărele de exterminare. Astfel, pe 16 ianuarie 1943, la Dresda, s-a primit „planul dus-întors pentru trenuri de marfă cu utilizare multiplă, dus-întors 125", de la Autoritatea Generală de Gestiune (Est). Între 20 ianuarie şi 2 februarie 1943, un tren avea să facă, de cinci ori pe zi, drumul dintre Theresienstadt şi Auschwitz. „Numărul de pasageri pentru fiecare călătorie: două mii." [146]

Dacă apăreau probleme tehnice, aceste trenuri puteau opri la Dresda, unde erau rezolvate problemele. Un prizonier de la Dachau, lângă München, aflat în drum spre Auschwitz, descria o asemenea oprire forţată şi o schimbare de trenuri la Dresda:

> Am fost conduşi pe nişte peroane aglomerate. Cu îmbrăcămintea noastră de deţinuţi, eram imediat observaţi. M-am uitat în ochii trecătorilor, încercând să le ghicesc gândurile. Nu am remarcat nici o privire care să trădeze compasiune. Ne priveau de parcă am fi fost criminali de război. Toţi germanii sunt de partea SS? [147]

Odată cu cucerirea unor vaste regiuni din Europa de Est şi Rusia, după 1941, Dresda a devenit parte a unui sistem uriaş, supraextins, de căi ferate.

Importanţa Dresdei, ca punct de tranzit pentru traficul militar, poate fi văzută din cifrele pe luna octombrie 1944, când ofensiva aliaţilor occidentali plecaţi din Normandia începea să încetinească, dar fronturile din est şi sud-est se apropiau periculos de mult. În total,

douăzeci şi opt de garnituri militare, transportând aproape douăzeci de mii de ofiţeri şi soldaţi, au tranzitat Dresda *în fiecare zi*. [148]

Nu există nici un motiv să credem că trei luni mai târziu, în primele săptămâni ale lui 1945, în contextul ofensivelor ruseşti de pe Oder şi din regiunea Budapestei şi al reluării ofensivei anglo-americane, traficul intens dintre fronturile de est şi vest ar fi scăzut substanţial faţă de nivelul lunii octombrie a anului precedent. Acest lucru a reprezentat o parte a planurilor aliate, în momentul în care Dresda a intrat în colimator. După război, un fost prizonier de război american avea să-şi amintească:

> În noaptea dinaintea raidurilor RAF şi USAAF, din 13 şi 14 februarie, am fost transferaţi în triajul din Dresda, unde vreme de aproape douăsprezece ore trupe germane şi echipamente militare au sosit şi au plecat din oraş. Am putut vedea cu ochii mei că Dresda era o adevărată tabără militară: mii de militari germani, tancuri, artilerie şi kilometri întregi de marfare care se îndreptau spre est, încărcate cu provizii şi cu logistica necesară confruntării cu ruşii. [149]

Atât direcţia căilor ferate, cât şi autorităţile din Dresda erau conştiente că Hauptbahnhof şi zona înconjurătoare, cu platformele industriale şi antrepozitele situate la sud şi spre nord-vest, aveau să reprezinte, fără nici o îndoială, ţinte pentru orice bombardament anglo-american asupra oraşului. Un funcţionar al căilor ferate nota că „prin locaţia şi mărimea lor, reprezentau o ţintă bună”. [150] Hărţile aflate în posesia Aliaţilor arătau foarte clar acest lucru.

Spre sfârşitul războiului, autorităţile locale au început să analizeze şi problema adăpostului necesar, în caz de raid aerian, personalului militar sau civililor care utilizau gara. Din nefericire, după cum se întâmpla, în general, la Dresda în astfel de cazuri (când nu era vorba de protecţia autorităţilor), pregătirile tăcute nu erau nici sistematice, nici suficient de rapide. La finele lui 1944, o inspecţie a adăposturilor alocate gărilor din Dresda, inclusiv pentru Hauptbahnhof, a demonstrat existenţa unor lipsuri grave. [151] La Hauptbahnhof, în cele mai multe cazuri, subsolurile existente, folosite anterior pentru depozitare, fuseseră transformate în adăposturi.

> Adăposturile antiaeriene de la Hauptbahnhof puteau găzdui două mii de persoane. Le lipseau... filtrele de gaze şi sistemele de ventilaţie... măsurile împotriva raidurilor aeriene erau extrem de inadecvate şi în zonele învecinate: tranşeele împotriva schijelor fuseseră numai parţial săpate, până în februarie 1945, şi în cartier

lipseau buncărele antiaeriene construite conform normelor. [152]

Adolescentul Gätz Bergander era mult mai tranşant:

> În ultima iarnă de război, nu mai exista posibilitatea luării unor măsuri eficiente în eventualitatea unui raid aerian. Astfel, pentru a da impresia că se face ceva, au fost săpate, în diverse locuri, tranşee împotriva schijelor. În Bismarckplatz, lângă Hauptbahnhof, exista un şanţ în zigzag, un refugiu jalnic, creat pentru cazul în care spaţiile din subsolul gării aveau să fie insuficiente. Dar nici măcar acele spaţii subterane nu erau protejate împotriva bombelor. Coridoarele fuseseră numai parţial consolidate, nu exista un sistem de ventilaţie şi nu erau nici ieşiri de urgenţă pentru acest adăpost destinat unui număr de două mii de oameni. [153]

Părerea sa despre autorităţile din Dresda era şi mai drastică:

> Numai câteva sute sau mii de indivizi privilegiaţi aparţinând partidului, instituţiilor statului, Wehrmachtului, SS-ului, poliţiei sau administraţiei locale, puteau privi cu detaşare eventualitatea unui raid aerian când venea vorba de siguranţa personală: în subsolurile adânci de sub noua clădire a primăriei, în postul de comandă de sub Albertinum, în buncărele săpate adânc în stâncile de la Lockwitzgrund, pentru conducerea locală a partidului, şi pentru elita SS, la Mordgrundbrücke, sau în buncărul din grădina lui Mutschmann.

În tot acest timp, frontul de est se apropia tot mai mult. Deşi Dresda păstra aparenţa înşelătoare a păcii, dincolo de suprafaţă lucra mai intens ca niciodată pentru victoria pe care Führerul o promisese, în acele zile însorite cu parade şi sărbători din 1940-1941.

Dar acum ochii inamicului se fixaseră asupra Dresdei.

PARTEA A II-A
RĂZBOIUL TOTAL

14. Bătălia din Ardeni şi după

Între Crăciunul anului 1944 la prima zi a lui 1945, numai un nebun sau un fanatic ar mai fi putut crede că Germania avea să câştige războiul. Singura necunoscută era de cât timp avea să mai fie nevoie pentru a înfrânge Reichul. Şi apoi, care avea să fie costul final pentru forţele aliate şi pentru popoarele cucerite din Europa? Acestea erau întrebările-cheie pe care strategii din tabăra anglo-americană şi le puneau în acele săptămâni. Şi, din multe puncte de vedere, starea lor de spirit era departe de a fi optimistă.

După „evadarea" din capul de pod din Normandia, de la sfârşitul lui iulie 1944, urmată aproape imediat de debarcările anglo-americane din sudul Franţei, aliaţii occidentali păreau capabili să mănânce totul în calea lor. Au eliberat Parisul, pe 24 august, Bruxellesul, pe 3 septembrie, şi au continuat ofensiva spre graniţele olandeze şi germane într-un război-fulger comparabil cu victoriile germane din 1940. A urmat dezastruosul eşec al tentativei britanicilor de a prelua controlul asupra unui punct de trecere peste Rin, în cadrul unei îndrăzneţe operaţiuni combinate, terestră şi aeropurtată, cunoscută sub numele de Market Garden. Aliaţii înaintaseră mai rapid decât le permiteau liniile de aprovizionare. Singurul port francez important pe care îl controlau, Cherbourg, era un canal insuficient pentru alimentele şi proviziile necesare unui corp expediţionar care acum totaliza în jur de două milioane de oameni.

Portul belgian Anvers, de o importanţă crucială, fusese cucerit pe 4 septembrie. Cu toate acestea, a fost nevoie de aproape trei luni pentru a curăţa estuarul Scheldt de trupele inamice, şi intrarea în port, de minele germane. Între timp, în fiecare zi, de pe rampele de lansare din Olanda plecau bombe zburătoare V-1, nu numai împotriva Londrei şi a sudului Angliei, ci şi împotriva portului Anvers. Şi, în vreme ce Aliaţii făceau eforturi să profite la maximum de pe urma preluării controlului asupra portului, mai mult de şase mii dintre locuitorii oraşului aveau să moară sub ploaia de V-1 şi V-2 - de două ori mai mulţi decât londonezii ucişi de „armele-minune" germane. Înaintarea anglo-americană s-a oprit aproape complet chiar în faţa celui mai vestic oraş al Germaniei, Aachen, localitate care avea să fie cucerită numai după lupte de stradă sângeroase, purtate printre ruinele vechiului oraş.

În paralel, dat fiind faptul că liniile de aprovizionare ale Wehrmachtului erau mult mai scurte decât cele ale Aliaţilor, forţele

germane din vest s-au putut regrupa. Liniile lor se întindeau de-a lungul barierei naturale reprezentate de Rin şi a fortificaţiilor germane cunoscute drept Westwall (zidul occidental) şi au început să opună o rezistenţă mult mai dârză. Hürtgenwald, la sud-est de Aachen, forma un triunghi împădurit, de aproape patruzeci de kilometri pătraţi, situat între oraşele renane Eschweiler şi Düren şi satul Schmidt. Această zonă - imposibil de traversat de vehiculele blindate - s-a dovedit un adevărat coşmar pentru Corpul 7 american al generalului Courtney H. Hodges, care încerca să-i elimine din zonă pe încăpăţânaţii şi pricepuţii apărători germani. Şi, până când zona nu era cucerită, nu putea fi întreprinsă nici o ofensivă în condiţii optime peste râul Rur (a nu se confunda cu Ruhrul, aflat mai la est), spre malul vestic al Rinului. Această zonă minusculă avea să-i coste pe americani nouăzeci de zile de luptă corp la corp, între jumătatea lui septembrie şi jumătatea lui decembrie 1944, rezultatul fiind douăzeci şi patru de mii de morţi, răniţi sau prizonieri.

În Lorena, în estul Franţei, armata lui Patton avansa cu viteza melcului. Flamboaiantul erou din Sicilia şi de la Avranches a cucerit oraşul Metz, la sfârşitul lui noiembrie, dar a plătit cu viaţa a 2190 dintre soldaţii săi. În trei luni, Armata 3 înaintase puţin peste treizeci de kilometri şi mai avea câţiva kilometri până la Westwall. De la debarcarea din Normandia, Patton pierduse patruzeci şi şapte de mii de oameni. **[154]**

În tot acest timp, pe frontul intern german presiunea războiului total devenea şi mai intensă. Începând cu luna octombrie 1944, limitele vârstei de recrutare au fost fixate la şaisprezece şi cincizeci de ani, ceea ce însemna suplimentarea cu trei sferturi de milion de bărbaţi germani a forţelor armate. Noua Gardă Populară, *Volkssturm,* a depus jurământul, copiii fiind aşezaţi alături de bătrâni şi puşi să mărşăluiască în pas de defilare prin toate pieţele din Germania. Lipsiţi deopotrivă de arme şi uniforme, erau, de fapt, simbolul unei sfidări nebuneşti, al hotărârii elitei naziste de a rezista până la final, indiferent de costul plătit de poporul german.

Toate speranţele celor care crezuseră că Hitler avea să-şi concentreze eforturile defensive împotriva inamicului sovietic de la răsărit sau că Wehrmachtul avea să „prefere” să cedeze în faţa anglo-americanilor se spulberaseră. Mai mult, Führerul plănuia o contraofensivă - nu împotriva sovieticilor, care, în acel moment, se opriseră chiar la est de Varşovia, ci împotriva americanilor, în Ardeni.

Operaţiunea Ceaţă de Toamnă a fost lansată în primele ore ale zilei

de 16 decembrie 1944. O forţă masivă de două sute de mii de soldaţi germani, sprijiniţi de şase sute de tancuri, i-a atacat pe cei optzeci de mii de americani care apărau această regiune deluroasă din estul Belgiei şi nordul Luxemburgului. Obiectivul era spargerea liniilor aliate şi capturarea portului Anvers, aflat la două sute de kilometri distanţă.

În ciuda faptului că pierduseră de mult timp controlul spaţiului aerian, vremea noroasă i-a protejat pe germani de avioanele aliate - situaţie ce avea să se prelungească ceva mai mult de o săptămână. În sectorul nordic al frontului pe care avea loc ofensiva, trupele, în frunte cu divizia Panzer SS, condusă de Sepp Dietrich, înaintau foarte lent, dar Divizia 5 blindate, a feldmareşalului Mantueffel, a reuşit să înainteze o sută de kilometri şi să încercuiască nodul de comunicaţii Bastogne, aflat puţin mai la sud de râul Meuse. Acolo, după ce au cerut capitularea forţelor americane, germanii au primit de la comandantul Diviziei 101 aeropurtată faimosul refuz: „Nuts!” [155] Bastogne a reprezentat cel mai avansat punct în care au ajuns germanii. Lipsindu-le mijloacele motorizate şi combustibilul necesar (li se spusese să se aprovizioneze din depozitele aliate pe care aveau să le captureze) şi fiind obligaţi să avanseze pe drumuri înguste şi şerpuite şi să traverseze poduri foarte expuse, germanii s-au văzut în curând obligaţi să se oprească. Pe 24 decembrie, vremea s-a îmbunătăţit şi mii de avioane aliate s-au ridicat de la sol. Liniile germane de aprovizionare, aerodromurile şi trupele au fost bombardate şi mitraliate zilnic. Pe 26 decembrie, Patton a străpuns liniile germane şi a scos din încercuire Divizia 1 aeropurtată aflată la Bastogne. Jocul se terminase. Ultimul pariu disperat al lui Hitler fusese pierdut.

Chiar şi aşa, Aliaţii - şi opinia publică din Marea Britanie, Statele Unite şi dominioane - simţiseră ofensiva germană ca pe un şoc foarte serios. O parte a frontului aliat se prăbuşise. Germanii luptaseră cu îndârjire pentru fiecare palmă de pământ. V-I şi V-2 continuau să cadă la Londra şi Anvers. Şi poate că nu mai exista şansa unei noi ofensive germane, dar bătălia din Ardeni avea să se prelungească încă şase săptămâni. Pierderile americane s-au ridicat la un total de optzeci şi unu de mii de oameni, dintre care şaisprezece mii de morţi (majoritatea în primele trei zile ale atacului-surpriză german, o cifră de-a dreptul şocantă), iar cele britanice la o mie patru sute (dintre care două sute de morţi). Pierderile germane s-au ridicat la o sută de mii, oameni pe care Hitler, pur şi simplu, nu-şi permitea să-i piardă. Ofensiva din Ardeni avea să fie considerată o catastrofă pe termen

mediu pentru Germania, dar, pe termen scurt, moralul fusese din nou stimulat, iar invincibilitatea aliaţilor occidentali fusese pusă sub semnul îndoielii.

Acesta era contextul dificil, ambiguu şi schimbător în care obiectivele campaniei anglo-americane de bombardamente au început să fie regândite, în cumplita iarnă 1944-1945. Un lucru era cert: oricine ar fi găsit suficient curaj pentru a spune că războiul se apropia de sfârşit ar fi primit o mustrare serioasă din partea militarilor şi a civililor, deopotrivă.

În primăvara anului 1944, forţa tot mai redutabilă a Comandamentului Bombardierelor a fost utilizată pentru pregătirea debarcării aliate pe continent, debarcare plănuită pentru sfârşitul lui mai sau începutul lunii iunie. Fabricile, căile ferate, podurile franceze fuseseră atacate fără încetare, în cadrul unei campanii axate pe bombardamente de precizie, care contrasta cu „bombardamentul zonal" aplicat oraşelor germane, în ultimii doi ani.

Fireşte, Aliaţii ezitau să provoace mai multe pierderi în rândurile populaţiei franceze decât era strict necesar şi, în cele mai multe cazuri, ţintele erau foarte clare, alese cu scopul de a-i împiedica pe germani să-şi desfăşoare forţele eficient, după debarcarea trupelor aliate.

Bombardamentele în sprijinul debarcărilor din Ziua Z au avut succes, chiar dacă, în ciuda preocupării afişate în perioada premergătoare invaziei, destul de costisitoare ca număr de victime franceze. Forţele aeriene aliate au continuat să sprijine operaţiunile terestre când trupele aliate şi-au consolidat capul de pod din Normandia şi apoi în timpul luptelor sângeroase purtate pentru a-l extinde. Numai după „străpungerea", de la sfârşitul lui iulie (în care bombardamentele de precizie au jucat din nou un rol vital), comandanţii forţelor armate aliate s-au putut concentra asupra viitorului rol al Comandamentului Bombardierelor şi al USAAF.

În cazul Comandamentului Bombardierelor, s-a dus o luptă de uzură între Sir Charles Portal, şeful de Stat Major al RAF, şi vechiul său subordonat, Sir Arthur Harris. Disputa avea să se dovedească crucială pentru soarta Dresdei. Harris îşi pusese forţele în subordinea SHAEF (Comandamentul Suprem al Forţei Expediţionare Aliate), în primăvara lui 1944, după multe tergiversări, dar nu există nici o îndoială că, în ceea ce priveşte Comandamentul Bombardierelor, acesta şi-a făcut datoria. Problemele au apărut la începutul toamnei, când Harris a dorit să revină la principala misiune pe care şi-o asumase din 1942,

aceea de a distruge oraşele germane.

Pe 7 decembrie 1943, la trei zile după atacul britanic cu bombe incendiare asupra Leipzigului, Sir Arthur Harris a trimis un document substanţial de analiză Ministerului Aerului, în care îşi prezenta punctul de vedere referitor la distrugerile produse, până în acel moment, în Germania. [156] Harris solicita o creştere masivă a flotei de bombardiere grele Lancaster, măsuri defensive sporite şi îmbunătăţirea sistemului radio. Dacă obţinea aceste lucruri, argumenta el, Comandamentului Bombardierelor putea forţa capitularea Germaniei, până pe 1 aprilie 1944.

Această pledoarie era, cel puţin pentru moment, ultima tentativă a lui Harris de a pune în practică „visul bombardierelor". A devenit, în curând, foarte clar că cererile nu aveau să-i fie satisfăcute nici pe departe şi că rolul Comandamentului Bombardierelor avea să fie subordonat în noul an necesităţilor Operaţiunii Overlord, invadarea Europei peste Canalul Mânecii. De la sfârşitul lunii decembrie 1943, în discuţiile cu mareşalul aerului Leigh-Mallory, comandantul AEAF (Forţa Expediţionară Aeriană a Aliaţilor), Harris a cedat. Cu toate acestea, a lansat şi un avertisment în stilul său direct, inimitabil: dacă forţele sale erau obligate, pentru o perioadă prea lungă, să se concentreze asupra rolului de sprijin tactic oferit trupelor terestre, Germania, pe care Comandamentul Bombardierelor o lovise cu atâta asiduitate în ultimii doi ani - cu rezultate din ce în ce mai concrete, credea el - avea să se bucure de un respiro nepreţuit:

> Efectele bombardamentelor strategice sunt cumulative. Cu cât sunt scoase din funcţiune mai multe resurse productive, cu atât este mai dificilă menţinerea nivelului producţiei în cele care rămân. Este greu de reţinut, însă, că în condiţiile în care ofensiva se opreşte sau slăbeşte, procesul de reconstrucţie este, de asemenea, cumulativ. Pentru a rezuma, ofensiva aeriană se justifică numai dacă rata *distrugerilor* este mai mare decât cea a *reparaţiilor*. Este greu de estimat cât de mult îşi va reveni Germania, din punct de vedere industrial, în condiţiile întreruperii bombardamentelor, să spunem, timp de şase luni. [157]

Harris era, în egală măsură, conştient de rolul aviaţiei de vânătoare germane şi de capacitatea acesteia de a se regrupa şi de a se reface, dacă i se dădea şansa. Ultimul său mare proiect, înaintea plasării Comandamentului Bombardierelor în subordinea directă a SHAEF - şi probabil cel mai mare eşec al său -, a fost intensa campanie din iarna

1943-1944, ce a avut ca obiectiv Berlinul. Speranţele fuseseră enorme, unii crezând că putea fi chiar multaşteptata lovitură „fatală”. Dar îndepărtata capitală a Reichului era imensă, răsfirată, fără caracteristici topografice distincte (şi multe dintre cele pe care le avea puteau fi mascate cu ajutorul măsurilor de camuflaj), vremea în zonă era urâtă şi extrem de rece, astfel încât oraşul s-a dovedit a fi o ţintă foarte dificilă. Apărarea antiaeriană a Berlinului devenise legendară, incluzând cele două turnuri masive din beton din Tiergarten, pe care fuseseră instalate baterii antiaeriene şi ale căror etaje inferioare jucau şi rolul de adăposturi antiaeriane sigure pentru mii de berlinezi.

Zborurile pe distanţe mari, fără o escortă formată din aparate de vânătoare, expuneau de o manieră implacabilă bombardierele britanice atacurilor avioanelor de interceptare germane foarte bine organizate. Echipajele vorbeau despre misiunile deasupra „marelui oraş” cu un amestec de mândrie şi teamă. Pe măsură ce primăvara lui 1944 se apropia, Harris abandonase atacurile asupra Berlinului. Mai mult de zece mii de germani fuseseră ucişi în oraş. În tabăra britanică, muriseră 2690 de membri ai echipajelor bombardierelor şi aproape o mie fuseseră capturaţi. Între august 1943 şi martie 1944, pierderile medii pe raid au fost de 5,8%, adică un total de 625 de aparate. În cuvintele lui Martin Middlebrook: „Luftwaffe a provocat mai multă suferinţă Comandamentului Bombardierelor decât a reuşit Comandamentul Bombardierelor să provoace Berlinului”. [158] E posibil ca această realitate dureroasă să fi influenţat deciziile ulterioare legate de locurile în care puteau fi aplicate, cu costuri reduse, loviturile decisive împotriva Germaniei.

În toamna lui 1944, Harris aştepta cu nerăbdare să revină la disputa sa privind „distrugerea de oraşe”. Pe 30 septembrie, Harris i-a scris lui Churchill, care îi transmisese câteva informaţii ULTRA [159] despre situaţia din Germania acelui moment, fiind de acord că „Fritz va lupta cu cea mai mare îndârjire, când va fi împins cu spatele spre frontierele sale”. Era clar, spunea Harris, că germanii încercau să preia din nou iniţiativa în războiul aerian, ajutaţi de întreruperea atacurilor asupra fabricilor lor de avioane. Aliaţii trebuiau să profite la maximum de copleşitoarea superioritate aeriană pentru a „pune în genunchi Germania definitiv”.

Churchill i-a răspuns imediat:

> Sunt de acord cu cele afirmate în excelenta dumneavoastră scrisoare, doar că nu cred că aţi făcut singur asta sau că o puteţi face singur. Recunosc însă că e punctul dumneavoastră de vedere. Sunt pe

deplin favorabil ideii de a arunca împotriva Germaniei tot ce nu e absolut necesar teatrelor terestre de operaţiuni. [160]

Formaţiunile de avioane ale Comandamentului Bombardierelor au început să revină pe cerul Germaniei, în prima parte a lui august, printr-o serie de ceea ce au părut, la prima vedere, a fi raiduri de hărţuire. Adeseori, erau utilizate aparate Mosquito pentru a ataca de la o altitudine mult mai mare, şi implicit mult mai sigură, decât ar fi fost cazul dacă s-ar fi folosit bombardiere Lancaster. De la jumătatea lunii însă, atacurile au devenit din ce în ce mai serioase. Stettinul a fost atacat cu 461 de avioane, în noaptea de 16 spre 17 august, Rüsselheim, pe 25-26 august (ţinta fiind reprezentată de fabricile Opel), iar, în noaptea următoare, portul Kiel a fost bombardat de cinci sute de avioane Lancaster. Au urmat atacuri similare la Königsberg, în Prusia Orientală (de două ori), ceea ce reprezenta un zbor foarte lung. Pe 11-12 septembrie 1944, 262 de avioane britanice din Grupul 5 au declanşat o furtună de foc la Darmstadt, un oraş de mărime mijlocie, fiind ucişi între opt şi douăsprezece mii de locuitori - în jur de 10°% din populaţia totală - dovedind că pentru Comandamentului Bombardierelor nu era nevoie de foarte multe aparate pentru a provoca distrugeri maxime.

Câteva zile mai târziu, Harris a fost scos oficial din subordinea SHAEF. Dacă asta e ceea ce putuse realiza în perioada august-septembrie, de ce era capabil acum, când era liber să-şi aleagă ţintele, iar nopţile lungi de iarnă ofereau un mediu operaţional mai sigur pentru bombardierele sale?

Dar, între octombrie 1944 şi ianuarie 1945, au apărut fricţiuni în relaţiile dintre Harris şi superiorii săi. Dificultăţile au început odată cu memorandumul trimis de mareşalul aerului Tedder, adjunctul britanic al lui Eisenhower în cadrul SHAEF, lui Portal, pe 25 octombrie 1944. Documentul critica lipsa de coerenţă a ofensivei aeriene strategice reluate de Harris şi se pronunţa categoric în favoarea acordării unei priorităţi crescute atacurilor asupra sistemului de transport german şi a rafinăriilor care produceau petrol sintetic. (Preluarea controlului de către sovietici asupra câmpurilor petrolifere româneşti îi lăsase pe germani fără acces la resurse de combustibili convenţionali.) O copie i-a fost trimisă lui Harris. Tot lui i-a fost adresată şi o directivă care făcea din capacităţile de producere a petrolului sintetic o prioritate. Reacţia lui Harris a fost vehementă. A adus în discuţie impactul decisiv pe care îl aveau vremea şi factorii tactici (inclusiv nevoia de a nu-i trăda inamicului propriile intenţii). A reafirmat principiul

conform căruia „să bombardezi orice pe teritoriul Germaniei este mai bine decât să nu bombardezi nimic”. Şi, în vreme ce îşi manifesta ostilitatea faţă de „vânzătorii de panacee”, ataca bazinul Ruhr şi ţintele legate de producţia de petrol, ori de câte ori era posibil. De asemenea, îl îngrijora faptul că cel puţin cincisprezece oraşe germane importante, încă nebombardate (unul dintre ele era Dresda), aveau să rămână intacte?

Schimbul de mesaje a continuat, atitudinea lui Harris devenind ceva mai fermă odată cu sosirea lunii decembrie. Termenul „panaceu”, utilizat cu conotaţii negative, a reapărut în legătură cu atacurile asupra obiectivelor petroliere (deşi, în paralel, insista că „nu rata nici o ocazie care merita osteneala” pentru a le ataca).

Portal i-a răspuns plictisit, pe 8 ianuarie, spunându-i că ceea ce dorea în fond era „decizia *dumneavoastră”* în legătură cu ţintele petroliere. Afirmaţia lăsa să se înţeleagă clar că Harris nu făcea decât să mimeze interesul, când venea vorba de aceste operaţiuni. Scrisoarea lui Portal o provocat o replică din partea lui Harris, în care liderul Comandamentului Bombardierelor şi-a utilizat cea mai importantă armă:

> Nu voi permite ca nereuşita unei politici, despre care am declarat de la bun început - sau din primul moment în care am aflat de ea - că nu are şanse de succes, să fie, *post factum,* atribuită faptului că eu personal nu am încercat din răsputeri. Situaţia este, pur şi simplu, una în care pierzi sau câştigi şi este intolerabilă. În consecinţă, vă cer să luaţi în considerare dacă rămânerea mea în această poziţie este benefică continuării războiului şi succesului armatelor noastre, singurul care contează. **[161]**

Demisia lui Harris a fost respinsă. Portal a dat înapoi, iar Harris şi-a ales ţintele, până la sfârşitul războiului, cu excepţia ultimelor săptămâni. Acest lucru înseamnă că a ales de prea multe ori (de prea multe ori, din punctul de vedere al criticilor săi de atunci şi de acum) tactica covorului de bombe aplicată oraşelor, în defavoarea vizării unor instalaţii industriale şi petroliere individuale.

Încăpăţânarea lui Harris în această chestiune nu avea neapărat de-a face, aşa cum ar putea părea, cu capriciile sale. Pe toată durata războiului, fusese supus constant presiunilor superiorilor săi, ale consilierilor guvernului, ale ministerelor pline de „idei”, precum Ministerul Economiei de Război (o instituţie pe care o dispreţuia, fără nici o îndoială) să atace o ţintă sau alta, să se concentreze asupra uneia sau asupra alteia dintre închipuitele slăbiciuni a inamicului. Nu

agrease ideea raidurilor „spărgătorilor de baraje” asupra barajelor din vestul Germaniei şi o acceptase cu reticenţă. Nu crezuse că focalizarea atacurilor asupra fabricilor de rulmenţi, de fuzelaje sau a instalaţiilor inamice „cruciale” avea să pună capăt sau avea să scurteze războiul, şi este posibil să fi avut dreptate.

După cum se va dovedi însă, în cazul petrolului, Harris era cel care se înşela. În iarna 1944-1945, Germania a fost afectată de o criză gravă de aprovizionare cu combustibili. În timpul bătăliei din Ardeni, tancurile germane fuseseră nevoite să facă rost de combustibil de la inamic pentru a-şi continua înaintarea. Tinerii piloţi germani de pe avioanele de vânătoare, antrenaţi acum de Luftwaffe, pentru a înlocui pierderile catastrofale din rândurile veteranilor apărării aeriene, erau obligaţi să înveţe mai mult pe simulatoare, neexistând combustibil suficient ca să zboare pe avioane. Rezultatul, în ceea ce priveşte performanţele lor, a fost previzibil. Chiar şi aparatele operaţionale ale Luftwaffe trebuiau să fie remorcate cu ajutorul cailor sau al boilor rechiziţionaţi, până la poziţia de decolare, totul într-o încercare disperată de a economisi combustibil. În ciuda inventivităţii experţilor Wehrmachtului, efortul de război german - mai ales în aer, unde nu exista un substitut pentru benzină - se confrunta neîncetat cu lipsuri care aveau să-l aducă, în cele din urmă, la colaps. Cei familiarizaţi cu activitatea serviciilor de informaţii britanice nu se mai îndoiau de acest lucru. **[162]**

Este posibil ca problema principală să fi fost necunoaşterea lui Harris legată de sursele de informaţii despre producţia de petrol sintetic. Harris a primit unele informaţii ULTRA, dar, surprinzător, nu a fost iniţiat în secretul ENIGMA care se afla în spatele acestora. Astfel, Harris nu cunoştea modul în care aceste informaţii, prin interceptarea şi decodarea comunicaţiilor radio, soseau la comandamentul aliat, direct din interiorul maşinăriei de război germane, nu ştia cât de exacte erau şi de ce. Oricât de încăpăţânat era Harris, dacă ar fi ştiut de existenţa ENIGMA, ar fi luat mai în serios argumentele lui Portal şi disputa dintre cei doi comandanţi ar fi condus la adoptarea unei strategii diferite.

„Chestiunea e de importanţă vitală - după cum recunoştea unul din cei mai duri critici ai săi, referindu-se la problema ENIGMA - pentru o analiză a serioaselor divergenţe dintre ei despre oportunitatea lansării unui atac concertat asupra industriei petroliere germane, în a doua jumătate a anului 1944.” **[163]**

În ultimii trei ani, Comandamentul Bombardierelor şi Forţa Aeriană 8 reprezentaseră principalul instrument ofensiv aflat la dispoziţia

Aliaţilor împotriva Germaniei. Imensele cheltuieli pe care le implicau întreţinerea şi extinderea acestor forţe, producerea noilor avioane, antrenarea echipajelor fuseseră acceptabile numai pentru că nu exista o alternativă reală. Harris scrisa că „pregătirea echipajului unui bombardier este cel mai scump lucru din lume; costă circa 10000 de lire sterline, suficient pentru a trimite zece oameni la Oxford sau Cambridge, vreme de trei ani”. [164]

În 1944, forţele aeriene combinate ale anglo-americanilor erau impresionante. În luna decembrie a acelui an, Comandamentul Bombardierelor avea la dispoziţie 1513 bombardiere (aveau să fie 1609, până în aprilie 1945). Americanii aveau, în acelaşi moment, în cadrul Forţei Aeriene 8, 1826 de bombardiere, sute de noi aparate fiind produse *lunar*. De asemenea, acum existau şi forţe terestre implicate în operaţiuni încununate de succes pe continent, iar succesul lor se datora, în parte, utilizării mai ales în roluri tactice a forţelor aeriene aliate. Pe parcursul anului 1944, raportul de forţe în aer s-a modificat şi mai dramatic decât în cazul trupelor terestre. Numărul imens de avioane noi şi de echipaje antrenate - în special americane - garanta, în sine, această răsturnare.

La fel de importantă a fost şi apariţia unui avion de escortă, cu rază lungă de acţiune, aparatul P-51 Mustang, produs de nord-americani. Cu motorul său Rolls-Royce Merlin, de provenienţă britanică, şi cu rezervoarele detaşabile amplasate sub aripi, acest avion de vânătoare putea însoţi bombardierele adânc în teritoriul german, până la Berlin şi dincolo de acesta. În plus, ca performanţe depăşea avioanele germane care până atunci provocaseră pierderi teribile formaţiunilor aliate de bombardiere. În primele luni ale lui 1944, după ce Harris renunţase la ofensiva împotriva Berlinului, au apărut un mare număr de avioane Mustang. La scurt timp, au eliminat aproape în întregime de pe cer avioanele de vânătoare germane. Artileria antiaeriană germană a rămas, dar pe măsură ce forţele terestre se apropiau de graniţele Reichului dinspre est şi vest, aceasta avea să fie tot mai greu încercată şi multe piese au fost retrase complet din defensiva antiaeriană.

Flotele de bombardiere aliate s-au găsit, pentru prima dată, ca număr şi invincibilitate, în situaţia de a reprezenta cu adevărat instrumentul destructiv căruia nimic nu-i putea sta în cale, aşa cum preconizaseră, în anii 1920, Douhet, Trenchard şi ceilalţi teoreticieni ai anihilării în masă.

Care avea să fie, deci, principalul rol al puternicelor forţe de bombardament pe care le creaseră Aliaţii? Cum aveau să fie folosite,

cu efecte maxime, în această nouă şi, în ciuda eşecurilor temporare, ultimă etapă a războiului?

Din acest punct de vedere, după cum s-a şi întâmplat, mandarinii serviciilor britanice de informaţii aveau câteva idei.

15. Thunderclap şi Ialta

Comitetul Reunit al Informaţiilor a fost creat chiar înainte de izbucnirea războiului, cu scopul de a coordona informaţiile primite de la diferitele secţiuni ale serviciilor secrete britanice şi pentru a-i consilia pe comandanţii militari în consecinţă. CRI funcţiona, teoretic, ca un subcomitet ale Comitetului Statului Major, al cărui şef era prim-ministrul. La şedinţele CRI participau reprezentanţi la nivel înalt ai M16, M15, ai serviciilor de informaţii ale Marinei, ai Ministerului Aerului şi ai Ministerului Economiei de Război.

Încă din 1939, şeful CRI a fost un reprezentant al Foreign Oftice, Victor William („Bill") Cavendish-Bentinck, nepotul celui de-al şaptelea duce de Portland. În timpul războiului, deşi fusese iniţial un organism de importanţă secundară, CRI, şi implicit şeful său, a devenit mai puternic şi mai influent. **[165]** Rapoartele săptămânale ale comitetului rezumau situaţia curentă şi perspectivele militare şi au devenit, alături de documentele specializate dedicate unor teme punctuale, o sursă importantă de informaţii şi consiliere pentru şefii Statului Major.

La începutul anului 1945, ofensiva germană din Ardeni se transformase într-un război de uzură sângeros. Pe 12 ianuarie, a început marea ofensivă sovietică din est, reducând astfel presiunea asupra trupelor occidentale mult încercate. Pentru ca această situaţie să continue, era în interesul anglo-americanilor ca, în ciuda liniilor de comunicaţie extinse, înaintarea sovietică să continue într-un ritm susţinut, chiar dacă existau unele linii defensive germane puternice (şi judecând după rezistenţa încăpăţânată a germanilor în vest, era posibil ca sovieticii să aibă nevoie de ajutor).

Pe 16 ianuarie, CRI a primit, din partea şefului adjunct al secţiunii de informaţii a Statului Major al Aerului, propunerea ca „subcomitetul să pregătească un raport care să analizeze impactul asupra germanilor al unor atacuri aeriene masive asupra Berlinului, care ar însoţi ofensiva sovietică şi care să ia în considerare momentul lansării unor asemenea atacuri". **[166]**

La începutul verii anului 1944, avioanele Comandamentului Bombardierelor şi ale Forţei Aeriene 8 fuseseră utilizate în sprijinul debarcării din Normandia, ca „artilerie cu rază lungă de acţiune", pentru a lovi liniile de comunicaţie inamice şi a împiedica deplasarea trupelor. Acum, pentru a ajuta Rusia (a cărei forţă de bombardiere

grele era relativ nesemnificativă), forţele aeriene erau chemate să joace din nou acelaşi rol, de data aceasta pe frontul de est. Era o idee novatoare.

Raportul săptămânal al CRI, referitor la „Strategia Germaniei şi capacitatea ei de a rezista" (21 ianuarie 1945), prezenta, mai clar, argumentele din spatele acestei îngrijorări legate de mişcările de trupe din interiorul unui imperiu nazist din ce în ce mai mic. Rezultatul ofensivei ruse depindea, susţinea raportul, „de rezultatul competiţiei dintre ritmul sosirii rezervelor germane... şi încetinirea înaintării ruşilor, din cauza dificultăţilor logistice şi a dispersării forţelor lor pe flancuri..." Se estima că un mare număr de trupe suplimentare puteau fi implicate, până la începutul lui februarie, şi că, până la jumătatea lui martie 1945, germanii puteau aduce în plus patruzeci şi două de divizii - aproape o jumătate de milion de oameni.

Pe 22 ianuarie, secretarul CRI, King-Salter, a dat o rezoluţie în momentul în care redactarea documentului era încă în curs, cerând experţilor comitetului să-şi concentreze atenţia asupra analizării consecinţelor „unor atacuri aeriene masive asupra Berlinului, conjugate cu ofensiva rusă". Dorea (în numele CRI), în special, informaţii despre cât de mult din aparatul administrativ german rămăsese în Berlin, dacă fusese dispersat în suburbii ca o măsură de protecţie împotriva raidurilor aeriene şi în ce măsură avea să fie afectată industria germană de pe urma unei succesiuni de atacuri „devastatoare" asupra oraşului şi, în cele din urmă, dar nu cel mai puţin important, „care avea să fie impactul unei «raderi» a Berlinului de pe suprafaţa pământului asupra moralului Germaniei ca întreg". Utilizarea acestui limbaj sugerează că, în acel moment, era luată în considerare o lovitură „mortală", posibilitate discutată şi în trecut, dar care era readusă în atenţie, la începutul lui 1945, într-un context cu totul diferit. De rezoluţia secretarului era ataşat un document al secţiunii de informaţii a Statului Major al Aerului, din 22 iulie 1944, în care se discutase pe larg ideea unui atac masiv asupra Berlinului, cu nume de cod Thunderclap (Trăsnetul). **[167]**

Ideea Operaţiunii Thunderclap, care circulase în vara lui 1944, vizase „220000 de victime. 50% dintre acestea (110000) - morţi. Se consideră că un atac ce va provoca atâtea victime, din care majoritatea vor fi membri ai administraţiei, nu poate decât să aibă un efect devastator asupra moralului civililor şi al elitei politice din toată Germania... „ **[168]**

Aşa se exprimase, în acel moment, şeful Statului Major al Aviaţiei, mareşalul aerului Portal. De asemenea, înaintase o propunere care-i va

afecta reputaţia în viitor, după ce istoricii au început să facă conexiunile:

> Ar putea fi provocate imense distrugeri, dacă atacul se va concentra asupra unui mare oraş, altul decât Berlinul, iar impactul va fi enorm mai ales dacă acesta nu a mai fost lovit anterior. **[169]**

Oricum, pe 17 august 1944, strategii au raportat că din punctul lor de vedere era improbabil ca o asemenea operaţiune „să fie atât de reuşită încât să se justifice". Ideea Operaţiunii Thunderclap avea să fie reluată cinci luni mai târziu, în condiţii foarte diferite.

Raportul general al CRI referitor la bombardamentele de pe frontul de est a fost prezentat pe 25 ianuarie 1945, fiind însoţit de raportul asupra bombardării Berlinului, pe care secretarul comitetului îl solicitase experţilor. Ultimul detalia pe larg modalităţile şi locul în care o lovitură „fatală" putea fi aplicată Berlinului. Nu analiza însă ansamblul situaţiei militare şi politice, pentru că nu asta i se ceruse.

> Succesul obţinut de actuala ofensivă sovietică va avea probabil un impact decisiv asupra duratei războiului. În consecinţă, considerăm că asistenţa ce ar putea fi oferită ruşilor, în săptămânile următoare, de către forţele anglo-americane de bombardament strategic justifică luarea în considerare a utilizării lor în acest scop.

În mod semnificativ, imediat după afirmarea la un nivel foarte general a acestui principiu, raportul introducea o prevedere ce afirma că, având vedere că atacurile asupra obiectivelor petroliere creau atâtea probleme inamicului, „atacurile asupra ţintelor din domeniul petrolier *ar trebui să aibă prioritate în faţa oricăror alte operaţiuni*". **[170]**

Deşi opţiunile erau deschise, tonul general al documentului era clar diferit de nota lui King-Salter, care punea accent pe ideea unei lovituri „mortale" (şi de raportul pe care experţii CRI l-au prezentat foarte conştiincioşi drept răspuns). Pentru şefii CRI era evident că aplicarea unei lovituri de anihilare a Berlinului avea să necesite un atac al forţelor aeriene anglo-americane continuu, timp de mai multe zile. În general, se credea că era necesar să fie lansate între douăzeci şi douăzeci şi cinci de mii de tone de bombe pe parcursul a patru zile succesive (o cantitate de două sau chiar de trei ori mai mare decât cea lansată asupra Hamburgului, în cele câteva zile din iulie 1943, cu rezultate catastrofale pentru oraş). După cum principalul document al CRI sublinia foarte bine, era greu de înţeles cum ideea unui atac masiv

şi prelungit, precum acest Thunderclap, era compatibilă cu afirmaţia că atacurile asupra ţintelor petroliere *„ar trebui să aibă prioritate în faţa oricăror alte operaţiuni”* sau cum atacarea fabricilor ce produceau tancuri şi avioane avea să rămână prioritară.

Documentul principal trimis de CRI Statului Major spunea, de fapt, că sosise momentul pentru o serie de atacuri masive în spatele frontului de est, că forţele aeriene ar trebui să facă tranziţia de la campania lor strategică obişnuită ce viza industria, infrastructura şi zonele locuite, la utilizarea uriaşei lor forţe pentru crearea unei situaţii de haos în spatele liniei frontului. Cu alte cuvinte, forţele aeriene trebuiau să-şi asume un rol cvasitactic, fapt ce reprezenta o schimbare drastică a strategiei, independent de Thunderclap. Pe de altă parte, susţinea CRI, nu putem merge până la abandonarea atacurilor asupra obiectivelor petroliere şi nu ne aşteptăm să distrugem moralul germanilor doar prin utilizarea forţei noastre aeriene (aşadar, nu putea fi vorba de mult dorita lovitură „mortală”). Pur şi simplu, ne aşteptăm să-i ajutăm masiv pe ruşi pe frontul de est şi, prin aceasta, să descurajăm rezistenţa germană.

Documentul reprezintă un exemplu de consiliere la rece, de cinism şi în nici un caz nu avea intenţia să manifeste îngăduinţă faţă de civilii germani - utilizarea nemiloasă a uluitoarei forţe distructive a forţelor aeriene aliate fusese deja acceptată ca un instrument-cheie în încercarea de a câştiga războiul, refugiaţii inamici fiind consideraţi doar un element al acestei ecuaţii.

Documentul prezenta un program al deplasării trupelor germane, despre care se bănuia că erau trimise ca întăriri pe frontul de est, erau prezentate zonele de proveniență a acestor unităţi şi momentul probabil în care acestea aveau să ajungă pe front. Lista - bazată pe interceptările ENIGMA ale comunicaţiilor germane - mişcărilor de trupe care aveau să fie împiedicate cu ajutorul atacurilor aeriene arăta cam aşa:

Germania - Pe calea ferată - (Aceste mutări sunt probabil deja făcute)

Norvegia - Pe mare şi pe calea ferată - (1 divizie la fiecare 14 zile)

Letonia - Pe mare - (1 divizie pe săptămână)

Italia - Pe calea ferată - (11 divizii, 6 pe lună)

Ungaria - Pe calea ferată - (6 divizi blindate, până pe 15 februarie)

Frontul de vest - Pe calea ferată - (7 divizii dintre care 6 de blindate, până pe 15 februarie)

Momentul de cotitură avea să fie jumătatea lui februarie. Nu mai era mult.

Bottomley, adjunctul lui Portal, a discutat analiza CRI cu Harris, la doar câteva ore distanţă. Comandantul Comandamentului Bombardierelor a sugerat ca pe listă să fie adăugate Chemnitz, Leipzig şi Dresda [171]. Harris începuse, în urmă cu ceva timp, să susţină ideea atacării acestor obiective şi probabil că i s-a părut o excelentă ocazie să le readucă în discuţie. Chiar şi cei din CRI recunoscuseră că un atac asupra Berlinului, oricât ar fi fost de puternic, nu avea să pună capăt războiului. Oraşele saxone erau mai apropiate de front şi, pentru a diminua cu adevărat capacitatea germanilor de a transfera masiv unităţi şi material militar de pe un front pe celălalt, trebuia atacat sistemul lor feroviar (dar şi Berlinul).

Conversaţia lui Bottomley cu Harris nu a fost singura consecinţă imediată a documentului CRI pe tema bombardamentelor pe frontul de est. Pe 25 ianuarie, seara, înainte să se întâlnească cu trimisul preşedintelui Roosevelt, Harry Hopkins, Churchill, care citea regulat asemenea documente, a avut o convorbire telefonică cu secretarul liberal al Ministerului Aerului, Sir Archibald Sinclair. Cu obişnuitele sale întorsături de frază pitoreşti, premierul a cerut să ştie care erau planurile Comandamentului Bombardierelor pentru „a-i burduşi în retragerea lor dinspre Breslau". Se poate ca această remarcă, aparent lipsită de gust, să fi fost greşit înţeleasă. Cuvântul *baste* este folosit de cele mai multe ori cu sensul de „a unge în timpul gătitului carnea cu grăsime fierbinte sau cu sucurile proprii", dar al doilea sens (mai rar întâlnit, dar Churchill iubea aceste cuvinte neobişnuite) este „a bate zdravăn, a burduşi". [172]

Cel mai important oraş al Sileziei, aflat la circa o sută cincizeci de kilometri est de Dresda, Breslau era, în acel moment, direct ameninţat de înaintarea sovietică - deşi aveau să mai treacă trei săptămâni până să fie complet încercuit. În toamna ce trecuse fusese declarat fortăreaţă, dar, până în urmă cu câteva zile, cetăţenii săi nu păruseră să ia prea în serios pericolul iminent. Fanaticul gauleiter de aici, Karl Hanke (un fost colaborator foarte apropiat al lui Goebbels la Ministerul Propagandei), nu dorea să încurajeze „defetismul". Indiferent de motive, lucrurile s-au schimbat brusc pe 20 ianuarie, când megafoanele din tot oraşul au difuzat următorul mesaj: *„Achtung! Achtung!* Cetăţeni ai oraşului. Comisarul pentru Apărarea Reichului şi gauleiterul anunţă că Breslau urmează să fie evacuat...". Rezultatul a fost panica generală. [173]

Zeci de mii de civili, în majoritate femei şi copii, au părăsit în grabă oraşul. Temperatura ajunsese la -20 de grade Celsius, iar străzile

acoperite de zăpadă erau pline de refugiaţi din Silezia Orientală. Nu a trecut mult şi la Breslau au început să fie trimise trupuri - în special ale bebeluşilor - pentru a fi înmormântate. Optsprezece mii de refugiaţi au murit din cauza lipsurilor de tot felul pe drumul spre Kanth, la treizeci şi cinci de kilometri sud-vest de Breslau, unde li se spusese că aveau să găsească mijloace de transport.

London Times cita o transmisiune radio a jurnalistului german „Hans Schwarz van Berg" (în realitate van Berk, un vechi asociat al lui Goebbels şi, de multă vreme, redactor politic la publicaţia săptămânală a Ministerului Propagandei, *Das Reich)* care descria cum femeile şi copiii se înghesuiau în spaţiul dintre vagoane, în ciuda frigului cumplit. Şi alte ziare erau pline de asemenea povestiri despre refugiaţi. Era foarte improbabil că Van Berk, unul dintre propagandiştii proeminenţi ai regimului nazist, avea să descrie şi mişcările de trupe, în special retragerile, cu aceeaşi grijă şi pasiune, dar mesajul său era clar. Obiectul „burduşelii" era reprezentat, în cea mai mare parte, de refugiaţi. [174]

E greu de spus dacă, în momentul în care „fortăreaţa" nu era încă încercuită - şi nu avea să fie decât la jumătatea lunii următoare -, premierul era îndreptăţit să presupună că întregul val de oameni care se revărsa spre vest, dinspre sau prin zona Breslau, nu includea şi trupe. Armata 17 germană, spre exemplu, era pe cale să fie alungată din Silezia Inferioară (la sud-est de Breslau) şi, la numai patruzeci şi opt de ore de la afirmaţiile lui Churchill, se afla în plină retragere spre vest. [175] Un lucru însă e sigur: Churchill, în maniera sa agresivă caracteristică, nu a fost încântat de replica reţinută a ministrului Aerului la cererea sa.

Sinclair a răspuns că forţele germane care se retrăgeau din zona Breslau ar putea deveni o ţintă mai bună pentru forţele aeriene tactice, decât pentru bombardierele grele care operau de la mare altitudine. Era de părere că utilizarea în continuare a „grelelor" împotriva ţintelor petroliere era soluţia cea mai indicată, dar recunoştea că, în eventualitatea în care condiţiile meteo împiedicau asemenea atacuri, putea fi luat în considerare şi bombardamentul zonal aplicat „Berlinului sau altor oraşe mari din estul Germaniei, precum Leipzig, Dresda sau Chemnitz". Acestea erau, până la urmă, „nu numai centre administrative ce controlau mişcările militare şi civile, dar... şi centre de comunicaţii pe care cea mai mare parte a traficului le tranzitează". [176]

Propunerile lui Sinclair erau cât se poate de rezonabile, dar neinteresante - cel puţin pentru starea de spirit a premierului, în acea

perioadă. El dorea să ştie că se pregătea o acţiune decisivă - poate şi pentru că, în curând, avea să părăsească Londra pentru câteva săptămâni, în vederea pregătirii şi participării la conferinţa celor „Trei Mari" de la Ialta. Churchill răspundea:

> Aseară nu v-am cerut planuri pentru hărţuirea trupelor germane care se retrag din Breslau. Dimpotrivă, am întrebat dacă Berlinul şi, fără îndoială, şi alte oraşe importante din estul Germaniei nu ar trebui considerate obiective foarte atractive. Mă bucur că toate acestea sunt „în studiu". Vă rog, raportaţi-mi mâine ce urmează să se facă.

Organizarea unei incursiuni în estul Germaniei, pentru a provoca haos în regiune şi a-i sprijini implicit pe ruşi, părea acum o certitudine, mai ales că premierul începea să pară interesat de întreaga chestiune.

Cu un memorandum din partea lui Portal dedicat tot acestei probleme şi cu un Churchill tot mai dornic de acţiune, Bottomley a tăcut încă un pas şi a emis ordine pentru Comandamentul Bombardierelor. Scrisoarea sa către Harris, datată 27 ianuarie 1945, avea anexată o copie a documentului CRI din 25 ianuarie (subliniindu-se, în acelaşi timp, că nu fusese încă luat în discuţie de către şefii de Stat Major):

> Opinia şefului Statului Major al Aerului este că nu ar fi indicat să încercăm, în viitorul apropiat, raiduri împotriva Berlinului de amploarea celor prevăzute în Operaţiunea Thunderclap. Acesta consideră că şi un atac dintre cele mai masive, cu toate pierderile grele pe care le-ar provoca, nu se va dovedi decisiv. E de acord însă că, în măsura în care priorităţile reprezentate de obiectivele petroliere şi de alte categorii de ţinte fixate în actuala directivă o permit, ar trebui să utilizăm resursele pe care le avem la dispoziţie pentru un atac masiv asupra Berlinului şi în atacuri coordonate asupra oraşelor Dresda, Leipzig, Chemnitz sau asupra oricăror altor oraşe, unde un bombardament sever nu va provoca confuzie numai în procesul de evacuare dinspre est, ci va împiedica şi transferul de trupe dinspre vest.
>
> În consecinţă, vă cer ca, ţinând seama de rezervele exprimate mai sus, să întreprindeţi astfel de atacuri imediat ce luna şi vremea vă vor permite, obiectivul principal fiind acela de a exploata situaţia de confuzie care există deja în oraşele mai sus menţionate din cauza succesului ofensivei ruseşti reuşit. [177]

Sinclair i-a trimis lui Churchill un memorandum în care accepta că

„resursele disponibile ar trebui direcţionate împotriva Berlinului, a Dresdei, Chemnitzului şi Leipzigului sau împotriva oricărui alt oraş unde bombardamentele puternice nu vor distruge numai liniile de comunicaţie vitale pentru evacuările dinspre est, ci vor obstrucţiona şi transferul de trupe dinspre vest". Secretarul Aerului adăuga: „Utilizarea forţelor de bombardament nocturn oferă cele mai bune perspective pentru distrugerea acestor oraşe industriale, fără ca ofensiva împotriva obiectivelor petroliere să fie afectată..." Churchill confirma primirea documentului pe 28 ianuarie fără a face nici un fel de comentarii. În aceeaşi zi, Portal şi Bottomley au discutat planurile cu Spaatz, care părăsise Cartierul General al SHAEF pentru o scurtă vizită în Anglia. S-a hotărât că Spaatz şi Bottomley aveau să se consulte cu mareşalul aerului Tedder, adjunctul britanic al lui Eisenhower din cadrul SHAEF.

Plecarea lui Churchill din Londra a avut loc ceva mai devreme decât fusese preconizat. Meteorologii prognozaseră apropierea unei furtuni dinspre Atlantic. Pentru a evita zona cu tulburenţe, premierul a decolat a doua zi, 29 ianuarie, în jur de ora 9 dimineaţa, de pe aerodromul Northolt, în direcţia Malta. El şi şefii săi de Stat Major aveau să petreacă acolo şase zile, împreună cu preşedintele Roosevelt şi comandanţii militari americani, în vederea pregătirii întrevederilor cu Stalin de la Ialta, în Crimeea. Şefii Statului Major urmau să fie plecaţi din ţară până pe 11 februarie, în vreme ce Churchill avea să lipsească trei săptămâni. De acum, comunicaţiile cu superiorii aveau să aibă loc exclusiv prin intermediul transmisiunilor radio. Iar deciziile trebuiau discutate şi confirmate de la distanţă.

Pe 30 ianuarie, în cadrul unei şedinţe a Comitetului Statului Major, desfăşurată la Whitehall, Sir Douglas Evill, şeful adjunct al Statului Major al Aerului, a confirmat că structura pe care o reprezenta a „studiat fezabilitatea lansării unui atac de amploarea sugerată". Procesul-verbal al declaraţiei lui Evill continua astfel:

> În acest moment al anului este foarte puţin probabil că vremea va permite un bombardament concentrat în patru zile şi nopţi consecutive. Iată de ce, având în vedere recomandarea de a se acorda prioritate atacurilor asupra obiectivelor petroliere şi asupra fabricilor de tancuri, credem că un atac de tip „Thunderclap" nu este fezabil în acest moment. Pe de altă parte, Statul Major al Aerului este de acord cu Subcomitetul Comun de Informaţii că un atac, chiar la o scară mai mică, împotriva Berlinului ar putea juca un rol considerabil în sprijinirea campaniei militare de pe frontul de est.

Cu alte cuvinte, Operaţiunea Thunderclap avea să fie înlocuită cu o serie de raiduri foarte puternice, chiar dacă nu exagerat de mari ca număr de avioane, asupra oraşelor din estul Germaniei, inclusiv asupra Dresdei. Declaraţia i-a fost trimisă lui Portal, la Malta, pentru a fi aprobată.

Într-o altă notă adresată Comitetului Statului Major pe 1 februarie, Sir Douglas Evill prezenta priorităţile mai detaliat şi cu un plus de sinceritate, începând cu obiectivele petroliere şi fabricile de tancuri, pentru ca apoi să clarifice natura atacurilor masive asupra oraşelor din estul Germaniei. Nota era intitulată „Zone de evacuare”:

> Evacuaţii din provinciile Germaniei şi ocupate de Germania, de la est de Berlin, se scurg spre vest prin Berlin şi Leipzig, Dresda sau alte oraşe din estul Germaniei. Problemele administrative pe care le implică primirea şi redistribuirea refugiaţilor sunt, probabil, imense. Presiunea asupra administraţiei şi asupra sistemului de transport a fost crescută considerabil şi de nevoia de a se ocupa de unităţile militare trimise ca întăriri pentru frontul de est. O serie de atacuri masive diurne şi nocturne asupra acestor centre administrative şi de control vor produce întârzieri considerabile în desfăşurarea trupelor pe front şi poate foarte bine da naştere unei stări de haos în unele sau în toate aceste centre. **[178]**

Evill subliniază că obstrucţionarea transferului maselor de civili reprezintă un element semnificativ - chiar crucial - în calculul pagubelor ce aveau să fie produse în următoarele săptămâni. Consecinţa sinistră era că, dacă se dorea ca planul să provoace blocaje semnificative în traficul de orice fel ce se desfăşura prin sau în interiorul oricăruia din oraşele date, zona care trebuia atacată era chiar centrul acesteia. În centru se găseau nu numai nodurile de cale ferată, dar şi sistemele de comunicaţie, sediile instituţiilor administrative, utilităţile, punctele-cheie în care se intersectau străzi şi fire, conducte şi cabluri. Distrugerea sau întreruperea lor ar provoca haos nu numai în oraşul respectiv, ci în toată zona înconjurătoare, poate în întreaga regiune care depindea de aceste servicii.

Aceasta a fost una din cele mai importante lecţii pe care strategii britanici le-au învăţat din bombardarea de către germani a oraşului Coventry. Pagubele provocate infrastructurii oraşului au fost reparate mai greu şi au provocat dificultăţi pe termen mai lung pentru producţia de război, decât bombardarea fabricilor propriu-zise.

Obiectivul principal erau inima şi creierul oraşelor din estul Germaniei, apoi măruntaiele lor - sistemul de transport - şi, în cele din

urmă, industria.

Condiţiile meteorologice în prima şi cea de-a doua săptămână a lui februarie au fost nefavorabile, aşa cum se întâmplase de atâtea ori în iarna 1944-1945. În ciuda vremii defavorabile, un atac masiv a fost, până la urmă, lansat de Forţa Aeriană 8, aşa cum se angajase generalul Spaatz. Pe 3 februarie, aproape o mie de Fortăreţe Zburătoare B-17 au atacat Berlinul în plină zi. Triajele şi gările din imensa zonă urbană au fost obiectivele oficiale, importanţa raidului fiind subliniată de convingerea că Armata 6 panzere tranzita capitala germană în drum spre frontul de est.

Primul val - peste patru sute de aparate B-17 aparţinând Diviziei 1 bombardiere şi escortate de avioane de vânătoare P-51 Mustang - a ajuns deasupra centrului Berlinului la exact un minut după ora 11 şi a bombardat întreaga zonă. E cert că atacul a provocat pagube şi incendii masive. Cu toate acestea, până la sosirea celui de-al doilea val - de data aceasta, aproape cinci sute de aparate din Divizia 3 - la mai puţin de o jumătate de oră de la căderea primelor bombe, un puternic vânt dinspre sud-vest a adus nori deasupra Berlinului. Aceştia, combinaţi cu fumul rezultat după primul atac, au împiedicat bombardamentul precis pe care camarazii lor îl reuşiseră cu puţin timp înainte. În loc să hrănească, conform planului, infernul de flăcări de sub ei, încărcăturile de bombe au fost răspândite pe zone largi din Berlin, inclusiv în cartierele de locuinţe muncitoreşti din est.

Norocul relativ al berlinezilor ilustrează, încă o dată, foarte bine rolul şansei în supravieţuirea sau dispariţia unei comunităţi sub bombardament. Au fost lansate peste două mii de tone de bombe în mai puţin de o oră: peste şase mii de bombe explozive, o mie de mine aeriene şi cam aceeaşi cantitate de dispozitive incendiare. Un amestec diabolic în stare să dea naştere unei furtuni de foc. Dar eşecul celui de-al doilea val de a fructifica bombardamentul foarte concentrat reuşit de cei dinainte a salvat centrul Berlinului de o soartă similară celei a unor oraşe precum Hamburg sau Kassel. **[179]**

Afirmaţiile ulterioare ale autorităţilor americane au menţionat un total al morţilor la cifra catastrofală de douăzeci şi cinci de mii. Estimările germane sunt mai modeste şi aproape sigur mai apropiate de realitate: puţin sub trei mii de morţi şi două mii de răniţi. Această cifră reprezintă, totuşi, cel mai mare număr de berlinezi ucişi într-un singur raid aerian, şi asta într-un război în care, de-a lungul a aproape cinci ani, capitala germană a fost bombardată de 363 de ori de britanici şi americani, iar cincizeci de mii dintre locuitorii săi au fost

ucişi. Majoritatea oraşelor germane au murit puţin câte puţin; numai câteva au fost executate rapid.

Un lucru era însă adevărat: raidul din 3 februarie asupra centrului capitalei Reichului a avut efecte catastrofale. Multe străzi şi zone faimoase, biserici şi puncte de reper, cunoscute de decenii sau chiar de secole berlinezilor, au fost distruse. Castelul regal al familiei Hohenzollern a ars aproape în totalitate, iar restul a fost dinamitat cu foarte mult sârg de comuniştii germani după război. Unii au susţinut că raidul fusese, din toate punctele de vedere, mai puţin cu numele, un exemplu de „bombardament zonal" practicat de americani, şi afirmaţiile lor nu erau complet nejustificate.

A doua zi, pe 4 februarie, în vreme ce ruinele Regierungsviertel din Berlin încă fumegau, cei „Trei Mari" - Churchill, Roosevelt şi Stalin - îşi începeau prima şedinţă oficială în marea sală de bal a Palatului Livadia, de lângă Ialta, reşedinţa de vară a ultimului ţar al Rusiei. Şi dacă Stalin, cunoscut pentru figura sa inexpresivă, a fost impresionat de ceea ce Forţa Aeriană 8 realizase la Berlin, nu a crezut că e necesar să o menţioneze. Dar avea unele doleanţe, după cum Aliaţii intuiseră deja.

Problematica dominantă a discuţiilor dintre liderii aliaţi, reuniţi în mijlocul splendorii în ruină a Peninsulei Crimeea, avea mult mai mult de-a face cu aranjamentele postbelice decât cu necesităţile militare imediate. Era vorba de soarta Poloniei, unde Stalin era foarte ocupat cu instalarea unui guvern-marionetă, printr-o politică de forţă care avea să reprezinte tiparul pentru întreaga Europă de Est postbelică. Fixarea definitivă a graniţelor zonelor de ocupaţie din Germania şi tratamentul aplicat criminalilor de război nazişti. Intrarea Uniunii Sovietice în războiul împotriva Japoniei. Problema Greciei, unde, după retragerea germanilor, un conflict civil tot mai intens, între gherilele comuniste şi regaliştii sprijiniţi de britanici, ameninţa să dea naştere primelor ciocniri fratricide ale războiului rece. Dar au existat şi discuţii şi informări de natură militară, atât în cadrul sesiunilor principale, cât şi în cel al întrevederilor dintre şefii de Stat Major care îşi însoţiseră liderii în această staţiune cu parfum prerevoluţionar.

În ceea ce priveşte bombardamentele, pe agendă au existat două chestiuni principale, ambele legate de recenta ofensivă a sovieticilor. Prima privea stabilirea unei „linii a bombelor". Atacurile aliate la est de aceasta puteau fi lansate numai după consultarea ruşilor, pentru a evita bombardarea accidentală a liniilor sovietice. A doua chestiune privea modalitatea optimă prin care forţele aeriene occidentale puteau

sprijini înaintarea Armatei Roşii în Germania. Generalul Antonov, adjunctul Statului Major General, a adus, pentru prima dată, în discuţie problema, într-o foarte lungă prezentare făcută în faţa sesiunii plenare chiar în prima zi a conferinţei. După ce a expus situaţia militară, a cerut aliaţilor occidentali „să obstrucţioneze prin acţiuni aeriene transferul de forţe inamice pe frontul de est dinspre frontul de vest, din Norvegia şi Italia şi, în special, să paralizeze nodurile de comunicaţie Berlin şi Leipzig”. [180] Ultima cerere a lui Antonov mergea pe aceeaşi linie cu deciziile deja autorizate de SHAEF, chiar înainte ca delegaţia britanică să părăsească Londra.

Dar Dresda? Nu există nici o menţiune oficială a oraşului în procesul-verbal al şedinţei, cu excepţia discuţiei legate de linia bombelor care - cereau sovieticii - ar fi trebuit să treacă prin Berlin, Dresda, Viena şi Zagreb.

Dar Hugh Lunghi, tânăr ofiţer şi unul dintre traducătorii care însoţeau delegaţia britanică (şi care traducea din rusă în engleză atât pentru premier, cât şi pentru şefii Statului Major), a susţinut ferm că ideea bombardării Dresdei a fost propusă de sovietici şi a fost discutată în două momente distincte:

> Am fost foarte mult implicat în discuţiile legate de bombardarea Dresdei pe care ruşii o ceruseră atât în cadrul unei şedinţe plenare, a celei de deschidere, când generalul Antonov... a prezentat situaţia militară şi a menţionat chestiunea; deoarece Dresda era un nod de comunicaţii important, nu voiau să sosească întăririle de pe frontul de vest, din Norvegia, Italia şi aşa mai departe; şi la fel în ziua următoare, când a avut loc o şedinţă a şefilor Statelor Majore la Cartierul General al lui Stalin, din Palatul Kareis, unde Antonov a spus foarte clar: „Ei bine, vrem bombardarea Dresdei... a nodului feroviar din Dresda, deoarece ne temem că germanii vor să organizeze o ultimă rezistenţă”. Şi am fost de acord cu asta, am acceptat cam tot... [181]

Se poate argumenta că problema dacă sovieticii au cerut sau nu un raid aerian masiv asupra Dresdei este una pur tehnică, mai ales în condiţiile în care atacul fusese deja ordonat de către Bottomley lui Harris, în scrisoarea din 27 ianuarie 1945. Ce ştim, însă, este că solicitarea de fixare a unei linii de demarcaţie a bombardamentelor, combinată cu discuţiile despre ţintele din estul Germaniei, situate în apropierea frontului, a generat un schimb frenetic de mesaje între Portal şi Bottomley. Portal era nemulţumit mai ales de „linia bombelor”, temându-se că era trasată mult prea la vest şi avea să împiedice atacurile anglo-americane asupra unor obiective

importante. Pe 5 februarie (înainte de a doua aducere în discuţie a Dresdei, la reuniunea şefilor Statelor Majore), i-a transmis un mesaj lui Bottomley, cerându-i să-i trimită o listă de obiective valide situate la est de această linie, obiective a căror bombardare era considerată dezirabilă, până în momentul în care situaţia de la sol impunea o soluţie diferită. [182] Bottomley a răspuns în aceeaşi zi, lista incluzând, în mod expres, pe lângă o selecţie de rafinării şi fabrici de avioane sau de tancuri, oraşele Berlin şi Dresda.

Portal a replicat, la rându-i, pe 6 februarie, fiind de acord că se impunea redactarea unei alte directive care să includă noile priorităţi. De ce trebuia dată o altă directivă, când Harris primise deja ordinul de a ataca Dresda în momentul în care condiţiile ar fi permis-o?

Mai întâi, pentru că (dacă memoria maiorului Lunghi e bună) bombardarea Dresdei, ca obiectiv specific, devenise o chestiune de politică internaţională, discutată între reprezentanţii politici şi militari ai celor trei mari puteri.

Ideea bombardării Germaniei Orientale pentru a-i ajuta pe ruşi pornise, în prima fază, de la Londra. O directivă nouă, de data aceasta comună, avea să împartă responsabilitatea şi să ofere plănuitului atac asupra Dresdei şi a altor oraşe din spatele frontului de est o tentă aliată, şi nu una pur britanică.

Conform analizei istoricului David Irving, Harris şi adjunctul său, Saundby, au fost surprinşi de alegerea Dresdei ca ţintă individuală, pentru prima dată de la începutul războiului. Secţiunea de informaţii a Comandamentului Bombardierelor, de asemenea. Sursele lui Irving susţin că Harris a fost atât de nemulţumit, încât s-a dus la Londra să conteste ordinul. [183] Cu toate acestea, Harris menţionase clar Dresda ca ţintă posibilă, şi chiar dezirabilă, în corespondenţa cu Portal, încă de la 1 noiembrie 1944, şi ceruse, încă o dată, includerea acesteia pe lista de obiective, în momentul în care a aflat de propunerile CRI de a bombarda Berlinul şi frontul de est. Dacă informaţia e exactă, atunci comportamentul său era departe de a-i fi caracteristic.

În final, nu a mai fost redactată o nouă directivă, dar o nouă listă de obiective a fost definitiv adoptată pe 7 februarie, în cadrul şedinţei de la Ministerului Aerului, la Whitehall, a Comitetului pentru Stabilirea Ţintelor. A doua zi, joi, 8 februarie, au fost trimise formal copii SHAEF, Comandamentului Bombardierelor şi Comandamentul Forţelor Aeriene Strategice ale Statelor Unite. Documentul spunea: „Următoarele ţinte au fost selectate datorită importanţei lor, în funcţie de mişcările refugiaţilor dinspre şi ale forţelor militare spre frontul de

est”.

Berlinul se afla pe primul loc, Dresda pe doi, iar Chemnitz pe al treilea.

Din acel moment, atacul asupra Dresdei nu a mai fost decât o chestiune de timp şi de condiţii meteo.

16. În anticamera mortii

În ciuda atacului asupra oraşului Freital din luna august, în timpul căruia câteva bombe rătăcite au căzut în suburbiile din sudul Dresdei, majoritatea germanilor (inclusiv populaţia civilă a Dresdei) continuau să o vadă ca pe un oraş „virgin" care, nu se ştie cum, era neatins şi avea să rămână aşa.

Opinia nu era împărtăşită şi de profesioniştii care se ocupau, la Dresda, de măsurile în caz de raid aerian. Pe 21 septembrie 1944, şeful poliţiei din oraş a prezidat, pe parcursul întregii zile, o serie de întâlniri şi exerciţii tehnice menite să sporească gradul de pregătire al serviciilor de urgenţă. Pentru oamenii prezenţi la acele întâlniri două lucruri erau clare: în primul rând că, mai devreme sau mai târziu, Dresda avea să fie ţinta unui atac aerian masiv; în al doilea rând, că având în vedere densitatea populaţiei în centrul oraşului, apărarea antiaeriană inadecvată şi criza continuă (din cauza lipsurilor provocate de război, lipsuri acum de nedepăşit) de adăposturi antiaeriene bine construite, consecinţele aveau să fie grave.

Şeful poliţiei a rezumat foarte sobru concluziile. Aveau să fie nevoiţi să pregătească mai mult de două cimitire, „de vreme ce va trebui să ne aşteptăm la pierderi uriaşe". **[184]**

Întrucât cetăţenii Dresdei nu puteau fi protejaţi în mod corespunzător, autorităţile puteau numai să spere să reducă la minimum distrugerile. Au organizat nuclee de personal în diferite instituţii, care să fie găzduite în adăposturi sigure, au pregătit birouri alternative pentru funcţionarii-cheie (majoritatea în suburbiile din afara oraşului cu o mică densitate demografică) pentru cazul în care centrul oraşului suferea pagube majore, au fost făcute aranjamente pentru comunicaţiile de urgenţă, printr-o serie de curieri desemnaţi anterior, şi au fost întocmite planuri pentru repunerea în funcţiune a utilităţilor şi serviciilor de bază, cât mai rapid după un eventual atac. Aceste măsuri aveau la bază observaţiile pe marginea acţiunilor iniţiate în „zonele ameninţate de raidurile aeriene" din vestul Germaniei. De la jumătatea lui 1942, documente vitale aparţinând diverselor departamente municipale au fost microfilmate şi/sau transportate în locuri sigure din afara oraşului.

Era mai uşor şi mai puţin costisitor să scrii documente şi să aloci responsabilităţi funcţionarilor civili, decât să lansezi programe importante de planificare şi de construcţie, pe care le-ar fi implicat

orice tentativă reală de a construi adăposturile antiaeriene necesare pentru a asigura populaţiei Dresdei o protecţie similară celei de care beneficiau berlinezii sau locuitorii oraşelor din Ruhr.

Sâmbătă, pe 7 octombrie 1944, ca parte a atacului asupra producţiei germane de petrol sintetic, Forţa Aeriană 8 a planificat un atac masiv, ce implica utilizarea întregii sale flote de bombardiere împotriva instalaţiilor de procesare a petrolului, încă funcţionale, din centrul şi estul Germaniei. Din cele 1422 de avioane cvadrimotoare, însoţite de mai mult de şapte sute de aparate de vânătoare, 1311 şi-au atins ţintele.

Divizia 1 bombardiere a primit obiectivele situate cel mai adânc în teritoriul inamic. În vederea atacurilor sale asupra ţintelor petroliere din extremitatea estică a Germaniei, divizia a fost împărţită în două grupe care puteau să acţioneze independent. Până la urmă, această zi s-a dovedit a fi confuză şi destul de costisitoare pentru aviaţia americană, din punctul de vedere al pierderilor. Mai mult de cincizeci de bombardiere şi cincisprezece avioane de vânătoare au fost pierdute, jumătate dintre acestea fiind doborâte de focul artileriei antiaeriene, extrem de numeroasă şi de eficientă în jurul acestor rafinării vitale ca importanţă. Multe avioane nu şi-au putut identifica obiectivele pentru că erau relativ mici şi izolate geografic sau au considerat condiţiile prea dificile pentru ca atacul lor să aibă vreun efect. În aceste circumstanţe, au încercat, acolo unde era posibil, să atace obiectivele secundare alocate conform ordinelor de luptă. Pentru Divizia 1, acestea erau zone urbane mai uşor de atacat, Zwicker sau Dresda, în funcţie de condiţiile meteorologice.

Locotenent-colonelul Walter K. Shayler, comandantul Grupei 303 - poreclită „Îngerii Iadului” - a optat pentru Dresda. Shayler şi-a condus cele treizeci de bombardiere spre Dresda, unde urmau să atace „instalaţii militare” - triajele Friedrichstadt şi facilităţile din vecinătate. Spre deosebire de alte unităţi, au găsit oraşul cu uşurinţă. Pregătindu-se să „bombardeze prin radar”, cele trei escadrile de Fortăreţe Zburătoare au găsit oraşul acoperit de surprinzător de puţini nori, poluarea industrială fiind nesemnificativă.

La Cinematograful Ufa din Postplatz, la câteva sute de metri est de complexul feroviar Friedrichstadt, filmul din acea săptămână tocmai rulase pentru a doua oară când au început să sune sirenele. Era a o sută unsprezecea alarmă a războiului şi *niciodată* până atunci asupra oraşului propriu-zis nu căzuseră bombe. Acum, pentru prima dată, goana spre adăposturi nu avea să fie de pomană. **[185]**

La ordinele lui Shayler, bombardierele B-17 au survolat oraşul în direcţia nord-est şi au lansat aproape trei sute de bombe de 250 de kilograme, în timpul operaţiunii fiind întâmpinaţi „de focul moderat spre intens şi exact al antiaerienei”. Unul din avioane şi-a lansat încărcătura prea devreme. Când aparatele au revenit la baza de la Molesworth, în Norfolk, zece fuseseră serios avariate de focul artileriei antiaeriene. „Îngerii Iadului” au fost prima unitate care a bombardat intenţionat şi cu acurateţe Dresda.

Totul s-a terminat în câteva minute, bombele căzând între 12.35 şi 12.40. Fotografiile forţelor aeriene americane păstrate până azi arată marcatoarele luminoase încă în aer şi bombe explodând pe latura sudică a triajului Friedrichstadt. O parte a bombelor care vizau acelaşi obiectiv au deviat spre nord, deasupra fabricii Seidel & Naumann aflate în vecinătate, unde, dacă altădată erau fabricate maşini de scris sau de cusut şi biciclete, acum producţia era dedicată armamentului.

Bombele au lovit şi şcoala districtuală Wettinschule, aflată în apropierea gării Wettiner, demolând o parte a clădirii, smulgând ferestrele şi uşile din ţâţâni, una explodând chiar în toaletele aflate lângă adăpostul antiaerian al şcolii. Din fericire, fiind sfârşit de săptămână, acolo se afla numai o echipă de profesori şi elevi din clasele mari, pregătită special pentru aşa ceva, şi câţiva rezidenţi din zonă care, pentru a rezista atacurilor aeriene, preferaseră adăpostul construit special în locul nesiguranţei oferite de pivniţele lor. Nimeni nu a fost ucis, deşi câteva persoane au fost rănite grav. Mai puţin norocoasă a fost Şcoala Municipală de Afaceri, aflată la câteva sute de metri spre nord-vest, unde o bombă a pătruns printr-un luminator până în pivniţă, ucigând membrii unei echipe similare, pregătită pentru raiduri aeriene, şi câţiva locuitori.

Au existat numeroase detonări şi în zona dintre clădirile celor două şcoli, o zonă cu o foarte mare densitate de construcţii. [186] Cincizeci de clădiri au fost distruse în întregime, douăzeci şi cinci au suferit pagube medii şi mai multe sute au fost afectate uşor. O clădire de birouri a municipalităţii, aflată nu departe de Parcul Zwinger, a fost distrusă şi fostul sediu al lojii francmasonice (acum muzeu al artelor şi meşteşugurilor) din Ostra-Allee, chiar peste drum de Zwinger, a fost serios lovit. Dacă numai câteva bombe ar fi căzut ceva mai sus pe aceeaşi stradă, unul din monumentele istorice cele mai îndrăgite ale Dresdei ar fi fost distrus.

Victor Klemperer povestea cum el şi alţi evrei din casa comunitară (casa evreiască), din Zeughausstrasse nr. 1, au coborât în pivniţă când sirenele au început să sune la amiază.

> Apoi s-a auzit focul antiaerienei, după care au urmat explozii clare, bombe, evident, lumina s-a întrerupt, urmat un huruit şi un şuierat în aer (bombe ce cădeau la mică distanţă). Nu am putut să-mi împiedic bătăile violente de inimă, dar am reuşit să rămân calm... **[187]**

Impresia că erau „bombe ce cădeau la mică distanţă" era înşelătoare. Se pare că bomba cea mai apropiată a explodat la circa opt sute de metri de casa evreiască - un exemplu de cât de violent poate fi resimţit un bombardament, chiar de la distanţă. Obiectivul americanilor fusese să-şi concentreze loviturile asupra triunghiului de căi ferate şi peroane format de staţia comercială Friedrichstadt, de Hauptbahnhof şi gara Wettiner, dar succesul a fost doar parţial. Aşa cum se întâmplase de atâtea ori, ţintele militare şi industriale fuseseră lovite, dar, inevitabil, se produseseră o mulţime de cazuri în care se „dăduse pe de lături" (în terminologia oficială a vremii, de fapt echivalentul „pagubelor colaterale").

Dresda primise botezul focului. Şirul haotic de distrugeri lăsat în urmă, pe faţa oraşului, de Grupa 303 în acea zi a fost însoţit de moartea a 270 de persoane.

Din punctul de vedere al autorităţilor, experienţa „gestionării crizei" raidului a fost un succes. Majoritatea sistemelor organizate anterior funcţionaseră de o manieră satisfăcătoare, deşi nu atât de bine cum lăsau să se înţeleagă rapoartele adresate gauleiterului Mutschmann. De ajutor a fost şi faptul că peste şase sute de coşciuge fuseseră depozitate, în eventualitatea unui raid aerian, în subsolul întreprinderii Guhr & Stein, pe Kleine Zwingerstrasse, la numărul 8, în vecinătatea zonei afectate de atac.

Partea bizară era următoarea: autorităţile municipale şi partidul nazist se comportau ca şi cum raidul nu ar fi avut loc. În zilele rămase din luna octombrie, după bombardament, nici măcar un cuvânt referitor la acesta nu a putut fi găsit în cele două ziare care apăreau încă la Dresda, *Dresdner Zeitung* şi *Die Freiheitskampf*.

Oficial, nici o bombă nu căzuse în Dresda. **[188]**

Între momentul atacului şi începutul lunii noiembrie, a fost permisă publicarea zilnică a unui număr redus de necrologuri, pentru o mică parte a civililor morţi pe 7 octombrie 1944, până când toţi au avut această posibilitate, fără să se creeze panică inutilă în rândurile publicului. Expresiile „raid aerian" sau „raid al terorii", ultima dintre ele aproape obligatorie pentru propaganda oficială, nu au fost utilizate în anunţurile de decese. Nu a fost cauza morţii. Victimele au avut un

„destin tragic” sau au murit din cauza „unei dure lovituri a sorţii”. Pe 12 octombrie, *Dresdner Zeitung* a anunţat că urma să aibă loc o „ceremonie funerară comună”, biletele putând fi obţinute de la biroul partidului nazist, de lângă Zwinger. În continuare, cauza morţii nu era recunoscută, apăreau doar banalităţi precum „dragii noştri căzuţi la datorie” sau „sacrificiile pentru Germania”.

Dar, în discursul gauleiterului Mutschmann ce a urmat, a apărut un indiciu pe care nici o persoană cu picioarele pe pământ nu-l putea ignora. Acesta afirma: „Nimeni nu ar trebui să trăiască cu iluzia că locul în care trăieşte, oraşul său, nu va fi atacat... Nu există insule de pace în Germania”. **[189]**

Analizată foarte serios însă, experienţa atacului din octombrie ar fi trebuit să genereze îngrijorare. Mai puţin de treizeci de bombardiere americane, deturnate dinspre alte obiective, uciseseră, într-un raid improvizat, 270 de locuitori ai Dresdei în acele câteva minute din ziua de sâmbătă, 7 octombrie 1944.

Vulnerabilitatea oraşului era evidentă. În 1940, la Londra, la apogeul Bătăliei Angliei, când întreaga forţă a Luftwaffe fusese dezlănţuită împotriva capitalei britanice, erau ucişi în medie 250 de civili. Şi, cu toate acestea, Dresda - şi Germania - ignora intenţionat acest grăitor prolog.

Zile întregi după raidul din 7 octombrie, gură-cască din întreaga Dresdă şi din împrejurimi au venit să privească distrugerile. Exista un oarecare element de noutate. Pastorul Hoch se număra printre ei. „Dresda nu mai avusese o ruină până atunci”, şi-a amintit el. „În ziar, locuitorii Dresdei erau rugaţi să nu meargă acolo să privească. Bineînţeles că nu ne-am putut abţine.” **[190]**

Majoritatea locuitorilor continuau să considere raidul o greşeală şi se credeau în siguranţă. Nu era şi cazul puţinilor evrei rămaşi în oraş. Nimeni nu dorea să moară sub bombe, dar pentru evrei, atacurile, oricât ar fi fost de înspăimântătoare, semnalau şi grăbeau colapsul unui sistem care, într-o zi, avea cu certitudine să-i extermine pe ei şi pe cei pe care-i iubeau.

Vecinii lui Klemperer din casa evreiască i-au mărturisit într-una din acele zile:

> „În fiecare zi, aşteptăm avioanele aşa cum obişnuiam să-i aşteptăm pe Clemens şi Weser” (bătăuşii Gestapoului). Eu: „Dacă e aşa, prefer bombardierele”. Lucru care e adevărat. Dar situaţia actuală te scoate din minţi. Auzi detalii cumplite despre mutilările şi morţile de

sâmbătă, dar cele mai diverse cifre când vine vorba de numărul de morţi... [191]

Războiul bombardierelor înaintase spre est. Ruhrul şi oraşele din vestul Germaniei continuau să fie ţinte importante, dar Aliaţii ştiau că industria germană era dispersată în Saxonia şi Thuringia şi mai ştiau că luptele din est puteau decide soarta războiului. Având la dispoziţie un număr tot mai mare de avioane (aproape patru mii, în iarna 1944-1945), puteau acum să-şi împartă flotele şi să trimită mai multe sute de bombardiere deasupra mai multor ţinte desemnate. Americanii atacau, în special, Berlinul şi zonele producătoare de armament, din estul şi centrul Germaniei, precum şi instalaţiile în care se obţinea petrol sintetic, în Thuringia şi Saxonia-Anhalt (mai ales Uzinele Leuna). Lucru mai ameninţător, atât americanii, cât şi britanicii au început acum să atace rafinăriile din regiunea sudetă şi din estul Saxoniei, ceea ce aducea în mod constant formaţiunile de bombardiere deasupra Dresdei. Asemenea zboruri lungi - aproape de neînchipuit înainte de 1943 - deveneau relativ frecvente.

Toate aceste noi obiective importante erau la mai puţin de treizeci de minute de zbor de Dresda, care, între timp, se transforma tot mai clar într-un nod de transport şi de comunicaţii în spatele frontului. Klemperer, reflectând la zvonurile pe care le auzise pe străzi şi în magazine, nota, pe 17 octombrie 1944:

> Mă îngrijorează enorm faptul că situaţia noastră s-a degradat mult, odată cu căderea Ungariei. E posibil ca Dresda să devină un centru de comunicaţii chiar în spatele frontului, foarte expus, şi asta într-un timp foarte scurt. Atunci vom avea atacuri aeriene grele... vor avea loc evacuări şi, în paralel, cuplurile mixte vor fi separate, iar evreii gazaţi... [192]

Dar, în acea toamnă, nu au mai avut loc raiduri aeriene asupra Dresdei. A sosit iarna şi vremea neobişnuit de rea i-a ţinut pe Aliaţi departe de estul Germaniei, în multe dintre nopţile în care, altfel, s-ar fi aventurat până acolo.

Odată cu apropierea Crăciunului, gauleiterul Mutschmann, adresându-se subordonaţilor săi la o întrunire a *ortsgruppenleiter*-ilor, putea declara: „Acest Crăciun va fi mai frumos pentru noi deoarece îi putem vedea pe ai noştri din nou în ofensivă”. [193]

Mutschmann se referea la Bătălia din Ardeni într-un moment în care era clar că înaintarea germană se împotmolise. Totuşi, rapoartele poliţiei confirmau că succesele temporare făcuseră „să dispară, dintr-

odată, starea proastă de spirit a populaţiei. Oamenii se salută din nou privindu-se în ochi, deschis”. [194] Majoritatea locuitorilor Dresdei lucrau, în acel moment, în fabricile de armament sau în alte slujbe legate de efortul de război, iar săptămâna de lucru de şaizeci de ore era ceva obişnuit. Majoritatea şcolilor oraşului, inclusiv Vitzhum Gymnasium, din centrul oraşului, fuseseră transformate în spitale militare, iar fetele şi băieţii erau folosiţi ca servanţi pentru artileria antieriană sau în diferite servicii sociale. Cu toate acestea, oraşul părea gata să se bucure de al şaselea Crăciun din vreme de război, pe cât se putea. Familiile au fost încurajate să primească în casele lor, de Crăciun, soldaţi tineri sau răniţi care se puteau deplasa. Şi au încercat să se descurce cât mai bine.

Faimosul cor de băieţi de la Kreuzschule, cea mai veche instituţie educaţională din oraş, a cântat şi a pus în scenă povestea copilului Hristos sub domul înalt al Frauenkirche, într-o manieră tradiţională, aşa cum o făcuse cu mulţi, mulţi ani înainte ca Hitler şi Mutschmann să tulbure existenţa acestei lumi, dar, în alte locuri, manifestările au fost strict controlate. În sala Operei, închisă de multă vreme pentru spectacolele obişnuite, Tineretul Hitlerist şi-a organizat propriul „concert de Crăciun”. Cortina s-a ridicat şi a dezvăluit scena dominată de o imensă cruce de fier, în memoria celor morţi în război.

„Copiii Reichului german” (şi numai acei copii) au primit câte 125 de grame de dulciuri. Copiii, adolescenţii şi mamele însărcinate au primit şi câte o jumătate de kilogram de mere. Şi a existat o raţie suplimentară de 250 de grame de carne. Toate trebuiau comandate în avans, pe baza cupoanelor speciale, ataşate cartelelor de raţii eliberate periodic. [195]

Victor Klemperer şi soţia sa nu aveau o asemenea şansă:

> *Noi* nu putem oferi cadouri, nici nouă, nici altora. Anul acesta, brazii de Crăciun sunt daţi, de către partid, numai familiilor numeroase. Raţiile speciale - primele după câteva luni şi, evident, numai pentru arieni - constau într-un sfert de kilogram de carne şi două ouă. [196]

Aşternându-şi pe hârtie gândurile, câteva luni mai târziu, după ce coşmarurile cele mai cumplite se transformaseră în realitate, o mamă îi scrisa fiicei sale căsătorite despre ultimul Crăciun din vechea Dresdă:

> Îţi aminteşti Crăciunul? Filmul *Filarmonica.* Îl văzusem deja joi, ca un soi de introducere pentru festivalul Crăciunului. Dar când ai venit a

doua zi, ai vrut şi tu să-l vezi. Am mers împreună la acel cinematograf drăguţ, Capital, şi am stat în stânga, în penultimul rând. Eram atât de bucuroasă că dintre toate filmele erai interesată de acela şi că puteam fi împreună. Apoi a venit Crăciunul... brăduţul de la Chemnitz, lumânările şi o masă plină cu cadouri şi Lütte a reuşit să şterpelească turta dulce de la Herta şi fotografia cu ramă aurie de pe masa ei. Nimeni nu-şi putea imagina că avea să fie ultimul nostru Crăciun, sau cel puţin ultimul petrecut pe Struverstrasse - patru săptămâni mai târziu am rămas fără casă, iar oraşul nostru, distrus, a dispărut... [197]

Până la jumătatea lui ianuarie 1945, sărbătorile Crăciunului şi ale Anului Nou nu mai erau decât o amintire, la fel cum amintire erau şi ultimele speranţe legate de succesul contraofensivei lui Hitler în Ardeni. În est, noua ofensivă rusească a început pe 12 ianuarie. Armata Roşie a reuşit, în scurt timp, să înainteze pe un front care măsura sute de kilometri, din Ungaria, în sud, până în Prusia Orientală, în nord.

La Dresda, aproape nici o zi nu trecea fără ca populaţia să audă sirenele antiaeriene. Apoi, brusc, avertismentul a fost urmat şi de atac.

16 ianuarie a picat marţi. O schimbare bruscă a vremii coborâse temperatura la -7 grade Celsius şi adusese zăpadă din abundenţă. La ora 11.20, a sunat alarma generală - ceea ce indica că bombardierele inamice se îndreptau spre centrul Germaniei - dar la 11.50, urletul mai puternic al alarmei totale - *Fliegeralarm!* - s-a ridicat deasupra oraşului în iarnă. Cei care au putut s-au grăbit spre pivniţe şi adăposturile antiaeriene - majoritatea neîncălzite -, au tremurat, s-au ghemuit şi au aşteptat. Apoi au venit huruitul motoarelor, bombele înfiorătoare şi exploziile.

Asemenea raidului din 7 octombrie, a durat numai câteva minute şi s-a concentrat asupra zonelor vestice şi centrale ale Dresdei. Când exploziile au luat sfârşit, zumzăitul aparatelor B-24 Liberator a început să se stingă în depărtare şi a fost dat semnalul de sfârşit al raidului, iar locuitorii Dresdei au ieşit calmi în lumina amiezii. [198]

Concluzia era inevitabilă: un raid putea fi o întâmplare, dar două începeau să semene a plan.

Dresda fusese desemnată, încă o dată, ca ţintă secundară, urmând a fi atacată numai dacă obiectivele mai importante nu puteau fi bombardate cu acurateţe. În fruntea Diviziei 2 bombardiere a USAAF se afla Grupul 44 („The Flying Eightballs” [199]), sub conducerea colonelului Snavely, care avea ca obiective rafinăria de la Ruhland şi aerodromurile şi hangarele de reparaţii pentru avioanele de

vânătoare, de la Alt-Lonnevitz, lângă Leipzig. Vizibilitatea era limitată deasupra bazei avioanelor de vânătoare, iar focul antiaerienei - poate ghidat prin radar - intens şi surprinzător de exact. Probleme similare au apărut şi la Ruhland. Numele de cod pentru atacul alternativ: „Vremuri grele”. Codul operaţional pentru Dresda: GH 584.

Snavely şi-a condus grupa şi alţii l-au urmat în dezordine, unii apropiindu-se dinspre Ruhland, la nord-nord-est, alţii dinspre Alt-Lönnevitz, la nord-vest: grupele de bombardiere 491, 392, 93, 446, 448, 466 şi 467 (ultima dintre ele supranumită „Rackheath Aggies”, după numele bazei lor aflate pe proprietatea unui fermier din Norfolk). Toate acestea reprezentau aproximativ o cincime din numărul de bombardiere ce decolaseră din Anglia, pentru a ataca ţinte din centrul şi estul Germaniei. Aproape jumătate au avut norocul să primească drept obiectiv Dessau: pur şi simplu au bombardat fabricile de avioane şi s-au întors acasă.

În total, 127 de bombardiere s-au îndreptat spre Dresda din diferite direcţii, acest ultim factor fiind dictat de condiţiile meteo precare, ce le-au împiedicat să rămână în formaţie. De la altitudini cuprinse între şapte şi aproape nouă mii de metri, au lansat un amestec de bombe explozive şi incendiare. **[200]**

Raidul din ianuarie a fost un atac mult mai amplu decât cel din urmă cu trei luni, chiar dacă mai puţin concentrat şi chiar puţin dezordonat. Aceasta se reflecta în distribuţia pagubelor. Zona în care au fost lansate bombele se întindea pe aproape şase kilometri şi jumătate, de la nord la sud; pe patru kilometri şi jumătate, de la est la vest. Bombardamentul a atins un nivel care putea fi caracterizat drept „concentrat” doar în jurul ţintei prestabilite - din nou triajul Friedrichstadt - şi în „Cartierul Hecht”, la nord de Gara Dresda-Neustadt şi chiar la sud de una din principalele concentrări de cazărmi din oraş. Grupuri de bombe sau bombe rătăcite au lovit şi gara comercială Altstadt şi zona de lângă Hauptbahnhof. Cele mai grave distrugeri au fost provocate cimitirului Neustadt.

Raidului Diviziei 2 nu a fost menţionat în raportul Înaltului Comandament al Wehrmachtului de a doua zi, dar Ministerului Reichului pentru Armament şi Producţia de Război a menţionat, pe scurt, pagubele suferite de instalaţiile feroviare. **[201]**

Propriile evaluări fotografice i-au determinat pe americani să creadă că fuseseră lovite următoarele ţinte militare: viaductele de cale ferată, secţiunea centrală a triajelor Friedrichstadt, material rulant, instalaţii industriale, arii dens construite, un rezervor de combustibil, noduri de căi ferate. Era o evaluare destul de exactă. **[202]**

Cifra oficială a morţilor din acea zi s-a ridicat la 376, ceea ce adus totalul victimelor la 650 pentru cele două raiduri asupra Dresdei de până atunci - raiduri secundare care nici măcar nu fuseseră considerate suficient de semnificative pentru a fi menţionate în raportul zilnic al Înaltului Comandament. De data aceasta, nu a mai existat nici o tentativă de a ascunde existenţa raidului. În necrologurile din presa locală a fost permisă menţionarea „raidului aerian" sau a „bombardamentului de teroare", drept cauze ale morţii. Ceremonia funerară pentru victime a fost relatată pe larg - orchestra oraşului cântând Beethoven alături de corul Kreuzschule. Kreisleiterul Dresdei (liderul de district) le-a spus celor în doliu: „Viaţa ne este dată numai ca să ne-o putem jertfi pentru Germania". [203]

Şi, pentru a reduce impactul asupra populaţiei Dresdei în momente grele, ziarul a publicat un articol fantastic (la propriu) despre teribilele distrugeri produse la Londra de noile „arme-minune" germane. Prezentând un presupus discurs al „primarului oraşului Manchester" despre efectele atacurilor cu V-1 şi V-2, *Dresdner Zeitung* le spunea cititorilor săi că „armele răzbunării vor continua să lovească fără oprire" capitala britanică:

> Mulţi dintre locuitorii Londrei trăiesc în case pe jumătate prăbuşite şi sunt obligaţi să-şi petreacă nopţile în adăposturi subterane, dacă vor să doarmă măcar câteva ceasuri pe noapte. De multe ori, nu mai puţin de 185 de bombe au căzut în interval de 24 de ore. Populaţia a scăzut la jumătate din nivelul de dinainte de război şi o treime din toate valorile materiale au fost distruse numai în această scurtă perioadă de timp. [204]

Clădirile distruse ale Dresdei - răspândite, de data aceasta, pe o suprafaţă mult mai largă, în zonele centrale şi central-vestice ale oraşului - au atras din nou curioşii. „Te gândeşti că s-a întâmplat ceva în oraş şi vrei să vezi cu ochii tăi", spunea Nora Lang. „Era ceva fără precedent şi voiai să vezi." Anita Kurz credea că fiecare clădire dărâmată semăna cu „o casă de păpuşi... te puteai uita în fiecare cameră". [205]

Mai exista şi o altă diferenţă între raidul din ianuarie al Forţei Aeriene 8 şi atacul din octombrie. În octombrie, se înregistrase o ripostă a pieselor de artilerie antiaeriană instalate în Dresda. La jumătatea lui ianuarie, când americanii au lovit din nou, majoritatea acelor tunuri fuseseră trimise în zonele unde era mai multă nevoie de ele. Când bombardierele Liberator şi-au aruncat încărcătura deasupra triajului Friedrichstadt, tunurile şi echipamentele bateriilor

antiaeriene erau încărcate în vagoane, aşteptând să fie transportate departe de oraş.

La sfârşitul lunii aprilie 1944, artileria antiaeriană din Dresda a tras primele salve împotriva unui avion inamic deasupra oraşului - un B-17 avariat, care participase la un raid asupra Berlinului. Apărarea antiaeriană era formată din şapte baterii grele de 88 mm (fiecare cu şapte piese) şi cinci unităţi de aşa-zisă antiaeriană rusească (cinci sau şase piese pe baterie), formate din tunuri sovietice capturate şi recalibrate de la 85, la 88 mm pentru a corespunde specificaţiilor germane. În vara anului 1944, numărul de tunuri antiaeriene ale Dresdei a atins nivelul maxim, fiind adăugate încă o baterie grea de 88 mm şi mai multe baterii uşoare. Raidurile masive asupra obiectivelor petroliere din centrul şi estul Germaniei erau atunci în plină desfăşurare, iar artileria Dresdei era utilizată împotriva formaţiunilor britanice şi americane ce se îndreptau spre Ruhland, Brüx şi alte instalaţii de producere a petrolului sintetic din apropiere.

În acest moment, cea mai mare parte a activităţilor pe care le presupunea manevrarea unei asemenea baterii antiaeriene erau în responsabilitatea unor adolescenţi. Folosind cuvintele ordinului Führerului, din 20 septembrie 1942, era o „miliţie antiaeriană formată din tinere”. Scopul fusese acela de a disponibiliza 120000 de membri ai personalului Luftwaffe pentru serviciul militar pe frontul de est. Elevi de cincisprezece sau şaisprezece ani au fost recrutaţi ca servanţi ai pieselor de artilerie. Cu excepţia comandantului de baterie şi, în cazul bateriilor grele, a celui care încărca tunul, majoritatea celorlalte funcţii au fost preluate de aceşti adolescenţi. Cursurile au continuat într-o formă condensată, de multe ori profesorii deplasându-se până la amplasamentele tunurilor pentru a-şi ţine lecţiile.

Mare parte a bătăliei aeriene purtate în ultimii doi ani de război a implicat tineri de cincisprezece-şaisprezece ani la sol, a căror coeziune era crescută prin introducerea, în rândurile lor, a câtorva veterani încercaţi, care încercau să doboare, cu ajutorul tunurilor lor, tinerii de optsprezece-nouăsprezece ani din Forţa Aeriană 8 sau din Comandamentul Bombardierelor. Götz Bergander, născut în 1927, era unul dintre acei auxiliari Luftwaffe *(Luftwaffenhelfer)*. În aceeaşi situaţie se găsea şi prietenul său din copilărie, Steffen Cüppers. Bergander avea să părăsească artileria înainte ca aceasta să fie transferată din Dresda, dar Cüppers a rămas alături de bateria sa antiaeriană până la final. **[206]**

Cüppers avea numai cincisprezece ani când el şi alţi elevi din clasa sa, de la prestigiosul liceu Vitzthum din centrul Dresdei, au fost

recrutaţi. Tânărul Steffen era servant „K-3”, responsabil cu schimbarea încărcătoarelor de douăzeci de proiectile ale mitralierei, pe măsură ce aceasta trăgea, şi pentru schimbarea ţevii la fiecare sută de focuri, printr-o mişcare rapidă, asemenea montării şi demontării unei baionete. A fost transferat la o baterie de 88 mm, la timp pentru a fi implicat în apărarea împotriva raidului american din 7 octombrie, „primul atac mic asupra Dresdei”, chiar dacă era încă în perioada de antrenament şi nu participase cu adevărat la trageri. [207]

În acest moment, apărarea antiaeriană a Dresdei era deja epuizată. Între octombrie 1944 şi următorul raid american, din ianuarie 1945, procesul de evacuare s-a accelerat. Steffen a fost spitalizat la puţin timp după aceea, fiind bolnav de scarlatină, astfel încât nu a aflat decât foarte puţine despre ordinele de transfer şi despre haosul organizatoric care a urmat, chiar dacă s-a realăturat bateriei sale, în vestul Germaniei, după ce s-a însănătoşit.

Mare parte a pieselor de artilerie şi a echipajelor lor adolescentine au fost realocate unităţilor terestre - în Silezia, la Viena, şi în cele din urmă, în Bătălia Berlinului. Mulţi dintre auxiliarii Luftwaffe, deşi nu aveau vârsta necesară pentru a servi pe front, au murit departe de casă, ucişi de infanteria americană sau sovietică, spulberaţi în atacurile aeriene dirijate de la sol. Multe dintre tunurile care şi-au păstrat rolul antiaerian au fost transferate către rafinăriile producătoare de benzină şi combustibili sintetici, obiective aflate în fruntea listei priorităţilor: Brüx, Zeitz şi altele.

Şi, în timp ce Dresda era lipsită de ultimele sale sisteme de apărare antiaeriene, în ianuarie 1945, uzina de hidrogenare de la Brüx continua să fie protejată de 166 de tunuri, în scădere faţă de cele 260 de piese de artilerie, dar, în continuare, o „zonă antiaeriană” formidabilă, pe care aviatorii aliaţi erau nevoiţi să o înfrunte. Altele au ajuns în zona Ruhrului şi în centrul Germaniei, în încercarea de a respinge acele devastatoare ultime atacuri.

Astfel, pe 16 ianuarie, echipajele americane au putut raporta foc antiaerian „de la nonexistent la slab şi total ineficient”. Date fiind circumstanţele haotice în care a avut loc atacul şi viteza cu care un avion putea trece dintr-unul din sectoarele alocate bateriilor antiaeriene în altul, se întâmplă, nu de puţine ori, să ai amintiri legate de existenţa focului antiaerienei deasupra unor obiective unde, cu siguranţă, nu exista artilerie antiaeriană.

Dresda e deseori descrisă ca „lipsită de apărare”, iar, în februarie 1945, descrierea era în mare parte exactă, dar forţele aeriene aliate care se pregăteau să atace oraşul nu aveau cum să ştie acest lucru. În

plus, nu aveau cum să ştie nici dacă Luftwaffe îşi va trimite avioanele de vânătoare să hărţuiască, zi şi noapte, bombardierele aliate.

S-a spus, de asemenea, că retragerea artileriei antiaeriene indica diminuarea importanţei Dresdei ca centru industrial şi militar. Dar acest lucru nu poate fi afirmat cu certitudine. Nimeni nu poate nega caracterul industrial al Chemnitzului, aflat la sud-vest de Dresda şi având o populaţie puţin peste jumătate din cea a capitalei saxone, dar cunoscut ca un mare centru industrial, în special pentru producţia de tancuri. Totuşi, oraşul Chemnitz şi-a pierdut şi el bateriile antiaeriene, în noiembrie-decembrie 1944, şi a devenit la fel de „vulnerabil”. [208] Al Treilea Reich, secătuit de forţă de muncă şi de bărbaţi capabili să poarte arme, era disperat. Oraşele care ar fi trebuit să fie apărate, în continuare nu erau. Chemnitz sau Dresda s-au numărat printre ele. Unităţile lor antiaeriene au fost redistribuite cinic, conform noilor priorităţi, împreună cu forţa de muncă şi cu celelalte resurse disponibile, în cantităţi din ce în ce mai mici.

Pe 16 ianuarie, seara, a mai existat o alarmă generală care i-a făcut pe locuitori să se grăbească obosiţi spre subsolurile locuinţelor lor. Oamenii se temeau că noaptea urmau să sosească britanicii, care ar fi putut identifica Dresda după focurile încă nestinse, lăsate în urmă de raidul american, şi aveau să bombardeze oraşul din nou. Era o tactică ce devenise obişnuită în ultimele câteva luni.

Dar britanicii au bombardat centrul oraşului Magdeburg, aflat la două sute de kilometri nord-vest. 371 de aparate au lansat un amestec mortal de bombe explozive şi incendiare, care au provocat numeroase incendii. Acestea, la rândul lor, s-au unit în scurt timp şi au format o imensă limbă de foc. Furtuna de foc ce a rezultat a distrus 44% din centrul istoric al Magdeburgului. Au murit cam 4000 de persoane, peste 11000 au fost rănite şi alte 190000 au rămas fără adăpost.

Spre deosebire de Dresda, oraşul Magdeburg avea un sistem dezvoltat şi eficient de adăposturi antiaeriene. Numărul relativ mare al morţilor poate fi explicat prin faptul că alarma antiaeriană sunase numai cu câteva minute înainte de apariţia bombardierelor britanice deasupra oraşului, astfel încât mulţi nu au avut suficient timp să se adăpostească în buncărele publice înainte ca distrugerile să înceapă şi ca uşile etanşe să se închidă. [209]

A doua zi, pe 17 ianuarie, după mai bine de cinci ani de ocupaţie de o cruzime inimaginabilă, ultimele unităţi germane se retrăgeau din Varşovia. Pe parcursul întregului secol al XVIII-lea, acesta fusese oraşul polonez înfrăţit cu Dresda, reşedinţa alternativă a monarhilor

din dinastia Wettin şi chiar refugiul lor în perioada ocupaţiei şi exploatării de către prusaci a Saxoniei. După ce înecaseră în sânge insurecţia din Varşovia, cu o toamnă înainte - patruzeci de mii de civili au fost executaţi, un sfert de milion au murit în luptele ce au avut loc - forţele germane au demolat sistematic, din ordinul lui Hitler, capitala poloneză. Între octombrie şi ianuarie, au distrus 80% din centrul capitalei, stradă cu stradă, clădire cu clădire, „de parcă ar fi fost Cartagina sau Persepolisul de altădată”. **[210]**

În condiţiile în care Armata Roşie ajunsese la porţile oraşului încă din luna august 1944, varşovienii speraseră să-şi elibereze capitala înainte de sosirea ruşilor. Dar, în toate acele luni, în condiţiile în care confruntarea inegală făcea ravagii în interiorul oraşului, armatele lui Stalin aşteptaseră pe malul estic al Vistulei, suficient de aproape cât să audă canonada şi să vadă fumul ridicându-se din clădirile incendiate. Pe 17 ianuarie, când germanii părăseau oraşul, ruşii şi guvernul-marionetă de orientare comunistă creat de ei au preluat controlul asupra capitalei, care, graţie asasinilor SS ai lui Himmler, fusese transformată într-un gigantic oraş-fantomă, distrus şi incapabil să opună rezistenţă.

Între timp, la Londra, ca răspuns la cererea şefului adjunct al Statului Major al Aerului, CRI începuse redactarea unui document referitor la posibilitatea de a utiliza Comandamentul Bombardierelor pentru a-i ajuta pe sovietici pe frontul de est, document care ridica, în primul rând, problema bombardării intensive a Berlinului, dar încuraja şi alte propuneri care nu prevesteau nimic bun pentru populaţia Dresdei.

17. Timp şi şansă

Şi, în timp ce oamenii de stat şi anturajele lor cântăreau şi se târguiau la Ialta, în clima blândă, aproape alinătoare a Crimeei, majoritatea Europei era încă învăluită de nori şi zăpadă.

Din punct de vedere meteorologic, pentru forţele aeriene anglo-americane aceasta era cea mai grea iarnă de la începutul războiului. Operaţiunile din februarie începuseră ceva mai bine decât cele din ianuarie, dar şedinţele de informare, urmate de anularea misiunilor, rămăseseră descurajant de frecvente. La trei zile de la începutul conferinţei din Crimeea, pe 7 februarie, vremea în Germania se îmbunătăţise, permiţând lansarea unor atacuri masive. Primul a fost lansat în sprijinul forţelor terestre britanice, vizând oraşele fortificate din vestul Germaniei, Goch şi Kleve. Printre operaţiunile majore ale RAF de joi, 8 februarie, s-a numărat un atac cu aproape cinci sute de bombardiere asupra instalaţiilor de la Politz, pe coasta baltică, producătoare de petrol sintetic, uzina fiind scoasă din funcţiune până la sfârşitul războiului. Apoi, 228 de aparate, majoritatea bombardiere Halifax, au atacat depozitele de combustibili de la Wanne-Eickel, de lângă Gelsenkirchen, în Ruhr, în vreme ce 151 de avioane Lancaster au bombardat depourile de lângă Krefeld. **[211]**

Planul al cărui obiectiv era Dresda vizase, iniţial, un atac similar celui asupra Magdeburgului din luna anterioară - o vizită, în plină zi, din partea Forţei Aeriene 8 pentru a pregăti oraşul şi a declanşa câteva incendii, apoi o „dublă lovitură" nocturnă din partea RAF, care urma să se ghideze după ţintele lovite în timpul zilei şi încă în flăcări. Ar fi trebuit să fie un bombardament de precizie urmat de unul zonal, dar, bineînţeles, aceste definiţii depindeau întotdeauna, într-o foarte mare măsură, de vreme. Şi vremea s-a înrăutăţit pentru ambele forţe aeriene.

Lista obiectivelor, revizuită de Comitetul pentru Stabilirea Ţintelor, Dresda figurând printre priorităţi, a fost adusă la cunoştinţa forţelor aeriene anglo-americane. A doua zi, pe 9 februarie, RAF a fost, în mare parte, ţintuită la sol de vremea rea din întreaga Europă de Nord-Vest. Un Halifax din Grupul 100 (de sprijin) a realizat o misiune de bruiaj de rutină („contramăsuri radio" -CMR). Şapte aparate Stirling, din Grupul 3, au fost implicate în operaţiunile pe timp de noapte legate de activităţile mişcărilor de rezistenţă din Europa ocupată, unul din avioane fiind pierdut. S-au adăugat alte operaţiuni CMR. Pe 10

februarie, în timpul zilei, misiuni CMR. În noaptea de 10 spre 11 februarie, optzeci şi două de avioane Mosquito au vizat oraşul Hanovra, unsprezece s-au îndreptat spre Essen. Au fost organizate misiuni de patrulare şi nelipsitele CMR. În noaptea de luni, 12 februarie, şaptezeci şi două de Mosquito au bombardat oraşul Stuttgart - un alt important raid „de hărţuire" - în vreme ce formaţiuni mici, compuse din aceste avioane de vânătoare-bombardament capabile să zboare la mari altitudini, au vizitat alte oraşe, probabil pentru a se asigura că locuitorii acestora aveau să petreacă măcar o parte a nopţii în adăposturi. Nu era acel crescendo impresionant la care foarte mulţi se aşteptaseră în timpul conferinţei celor „Trei Mari".

Forţa Aeriană 8 nu se afla nici ea într-o situaţie mai bună decât Comandamentul Bombardierelor. După marele raid asupra Berlinului, din 3 februarie, intervenise o pauză de trei zile. Pe 6 februarie, incapabili să lanseze atacuri de mare precizie asupra obiectivelor petroliere, americanii au atacat „triajele" de la Chemnitz şi Magdeburg. Istoria oficială a consemnat sec că au fost distruse „şi structuri de importanţă culturală şi istorică". **[212]** Pe 7 şi 8 februarie, formaţiuni de bombardiere americane s-au îndreptat spre Germania, dar au fost rechemate la bază din cauza vremii nefavorabile. Pe 9 februarie, s-a ivit o ocazie care s-a materializat printr-o serie de atacuri pe timp de zi, relativ eficiente, asupra rafinăriei de la Lützkendorf, între Leipzig şi Halle, a unui depozit de combustibil la Dülmen, a unei fabrici de muniţie de la Weimar, oraşul unde poetul Goethe îşi găsise refugiul şi împlinirea, în cea mai mare parte a vieţii sale. Aici, temutele avioane germane de vânătoare cu reacţie, Me 262, şi-au făcut apariţia, dansând printre formaţiunile de bombardiere păzite de aparatele P-51 cu rază lungă de acţiune, într-un mod devenit deja obişnuit, dar au dansat poate puţin prea graţios, pentru că nu au reuşit să-l doboare decât pe unul dintre intruşii americani. Avioanele cu reacţie erau un avertisment că puternica Luftwaffe nu fusese complet eliminată din ecuaţie, dar, în următoarele trei zile, inamicul principal a continuat să fie vremea.

Pe măsură ce zorii zilei de 13 februarie se apropiau, era clar că dificultăţile rămâneau insurmontabile, cel puţin în privinţa misiunilor diurne.

Conferinţa de la Ialta se terminase de două zile. Churchill şi subalternii săi dormiseră în reşedinţa repartizată de către sovietici, Vila Voronţov, construită în stil gotic şi maur, mai mult de o săptămână. Prinţul Voronţov, ambasadorul ţarului în Marea Britanie, în momentul încoronării reginei Victoria, în 1837, fusese foarte

impresionat de diversitatea de stiluri arhitectonice din Anglia. De aceea îşi construise această bizară reşedinţă de vară, fiind sincer convins că rezultatul avea să fie o capodoperă arhitecturală *a l 'anglais.* De acolo, delegaţia engleză, uşor dezorientată, fusese transportată, zi de zi, până la locul de desfăşurare a conferinţei.

Imediat ce convorbirile au luat sfârşit, în după-amiaza zilei de 11 februarie, Churchill a părăsit Vila Voronţov şi s-a îmbarcat pe vasul britanic *Franconia,* aflat în portul Sevastopol, la două ore distanţă de mers cu maşina. Fostul pachebot de lux al companiei Cunard, utilizat în timpul războiului pentru a transporta trupe, fusese transformat în Cartier General pe perioada conferinţei şi în alternativă la cazare pentru personalităţi. Churchill a rămas acolo trei zile, bucurându-se de mesele gătite de bucătarii vasului cu ingrediente neraţionalizate. Trebuie să-i fi fost foarte greu premierului să schimbe acest loc pentru iarna englezească - şi, într-adevăr, avea să viziteze Atena şi Cairo înainte de a se întoarce, în cele din urmă, la Londra. **[213]** Dacă perspectiva reîntoarcerii îl punea la încercare, la ce încercare trebuie să fi fost supus personalul forţelor aeriene, aflat acasă, pentru care vremea fusese o realitate sumbră încă din noiembrie trecut?

În acea perioadă a anului, comitatele estice reprezintă cea mai puţin primitoare regiune a Angliei, fiind expuse vânturilor reci şi pătrunzătoare, care par a veni direct din stepele ruseşti. Era suficient de neplăcut pentru echipajele nevoite să stea degeaba, dar aşteptând cu nerăbdare să realizeze numărul de misiuni necesar pentru a fi lăsate la vatră, dar, după cum observa locotenentul de douăzeci şi şapte de ani, Leslie Hay, din cadrul Escadrilei 49, Grupul 5:

> Toată munca depusă de echipele de întreţinere, toate pregătirile necesare trebuiau refăcute atunci când avioanele nu se puteau ridica de la sol. Noi mergeam să ne culcăm sau ieşeam de câte ori puteam, dar echipele de la sol nu puteau face asta - şi iarna nu e cel mai bun moment pentru a lucra la un avion sub cerul liber... **[214]**

La aceasta se adăuga şi faptul că perioada de serviciu militar al echipajelor fusese prelungită. Un blocaj în programele de antrenament condusese, se pare, la apariţia unor crize de personal. Leslie Hay, spre exemplu, şi-a terminat ultima (a treizecea) misiune a serviciului său militar chiar înainte de Dresda. Această reuşită ar fi însemnat, întrucât echipajelor li se oferea o pauză de şase luni înainte să înceapă un al doilea tur de douăzeci de misiuni, că el şi membrii echipajului avionului său, U de la Unchi *(U for Unele),* ar fi rămas în afara

serviciului activ până la sfârşitul războiului - şi, implicit, nici o misiune deasupra Dresdei -, dar nu a fost să fie. Acelaşi lucru era valabil pentru un alt echipaj al cărui caporal, Miles („Mike") Tripp, avea să devină un foarte cunoscut scriitor englez. Serviciul militar al echipajului său fusese prelungit de două ori. El şi ceilalţi membri ai echipajului dormiseră până târziu, după un raid asupra vestului Germaniei de la începutul lui februarie. La puţin timp după prânz, căpitanul lor, de origine australiană, poreclit „Dig", intră în baracă şi le dădu o veste proastă:

> S-a aşezat pe marginea patului, şi-a aprins o ţigară şi a început, „Nu o să vă placă asta". Nimeni nu spunea nimic.
>
> „Azi a sosit o altă directivă de la comandamentul grupului. Ordinul ăla de prelungire la treizeci şi cinci de misiuni a fost modificat. Ordinul este acum «patruzeci de misiuni deasupra teritoriului inamic sau ocupat de inamic»."
>
> George rupse tăcerea apăsătoare: „Dar asta înseamnă că mai avem de făcut paisprezece! Ne-am întors unde eram acu' două luni!"
>
> „Ai dreptate, amice."
>
> „N-o vom scoate la capăt", spuse George. **[215]**

După cum se va dovedi, aveau să mai fie obligaţi să rămână la sol câteva zile şi nopţi. Înaintea ordinului de prelungire a serviciului militar, echipajele bombardierelor grele vizate erau dornice să continue misiunile şi să-şi termine serviciul. Acum se întorceau la vechea rutină a supravieţuirii, care presupunea plecarea în misiune, întoarcerea şi lăsarea la o parte a oricărui alt considerent.

În vreme ce echipajele aşteptau, iar mecanicilor de întreţinere ai escadrilelor le îngheţau oasele, încercând să facă faţă capriciilor unei campanii aeriene desfăşurate în condiţii meteo deplorabile, conducătorii aviaţiei şi strategii puneau la punct detaliile planului de atacuri majore din estul Germaniei. Mai important decât toate însă, ofiţerii meteorologi studiau rapoartele, pentru a identifica o posibilă fereastră care ar fi permis lansarea acelor atacuri, cu o şansă rezonabilă de succes.

Vremea reprezenta cel mai important factor care condiţiona alegerea destinaţiilor şi a modalităţilor de atac de către strategi. Existau, totuşi, şi alte influenţe. Intra în responsabilitatea mareşalului aerului Harris, sprijinit de echipa sa de comandă, să ia aceste decizii operaţionale, în cadrul stabilit de Statul Major al Aerului la Whitehall şi, în cele din urmă, de şefii politici ai Forţelor Aeriene Regale, de

ministrul Aerului, Sir Archibald Sinclair, şi de premier. Din momentul în care şefii de Stat Major şi Sinclair au căzut de acord, iar Bottomley a emis ordinul către Harris, Churchill nu a mai impulsionat planul de bombardare a Dresdei, sau cel puţin aşa reiese din documente. Nu se ştie în ce măsură premierul a fost consultat sau s-a implicat, în timpul Conferinţei de la Ialta, deşi pare deopotrivă improbabil şi inutil.

În termeni practici, absenţa lui Churchill şi a şefului Statului Major al Aerului, Portal, a însemnat că adjunctul acestuia din urmă, Bottomley, şi ministrul Aerului, Sinclair, conduceau activitatea zilnică a forţelor aeriene. Iar atâta vreme cât ordinul era în vigoare, Harris şi strategii săi erau responsabili de detaliile raidului.

Dincolo de dificultăţile create de vreme, Harris se confrunta şi cu alte probleme practice care îi influenţau acţiunile. În condiţiile în care mari zone din vestul Germaniei, Berlinul şi oraşele din centru erau în ruine, bombele incendiare nu erau instrumentul ideal pentru continuarea campaniei. Molozul arde foarte greu. Dacă Harris intenţiona să continue, cu şanse de succes, atacurile asupra zonelor urbane din Ruhr şi din bazinul Rinului, deja distruse în mare măsură - lucru pe care se aştepta să-l facă având în vedere apropierea forţelor aliate de aceste regiuni - trebuia să utilizeze în primul rând bombe explozive. Acelaşi lucru era valabil şi în cazul rafinăriilor atât de importante, obiective ce erau, cu adevărat, vulnerabile numai în faţa capacităţii de penetrare a bombelor explozive.

Dar, din punctul de vedere al acestei ultime categorii de armament, date fiind eforturile herculeene ale RAF din toamna lui 1944 şi de după, apăruse o criză. În ultimele şase luni ale războiului, Harris, după cum o recunoaşte în memoriile sale, a trebuit să cerşească bombe explozive de la americani. Asta făcea ca obiective „virgine" sau aproape virgine, precum Dresda şi alte oraşe mai mici (Pforzheim şi Würzburg au fost două din cele mai cunoscute cazuri), să fie mult mai atractive. Asemenea ţinte se aprindeau cu uşurinţă şi ardeau bine. Raidurile împotriva lor ar fi implicat, în majoritate, bombe incendiare şi, în cazul acestora, rezervele erau considerabile. **[216]**

În ceea ce priveşte avioanele ce urmau să fie folosite în atacului, era deja clar că viitoarele raiduri asupra estului Germaniei, inclusiv asupra Dresdei, aveau să fie masive. Atacurile ce implicau şase, şapte, opt sute de bombardiere erau deja ceva relativ obişnuit. Pentru atacul asupra Dresdei, aveau să se ridice în aer 796 de avioane Lancaster (totalul urcând la puţin peste opt sute, dacă adăugăm cele nouă Mosquito din unitatea deschizătoare de drum şi bombardierul-lider care a coordonat atacul). Programul Comandamentului

Bombardierelor prevedea, între jumătatea lui septembrie 1944 şi mijlocul lui martie 1945, cincisprezece atacuri, cu peste şapte sute de aparate, şi nouă în care au fost utilizate mai mult de opt sute. Cele mai importante forţe trimise în această perioadă au fost cele puse în mişcare pe 11 şi 12 martie împotriva a două oraşe din Ruhr, Essen şi Dortmund, adică 1079 şi respectiv 1108 bombardiere. [217]

Dat fiind numărul mare de avioane pe care îl avea acum la dispoziţie, Harris îşi putea permite planuri ambiţioase pentru mai multe ţinte în fiecare noapte. Era capabil să utilizeze, în primul rând pentru derutarea inamicului, formaţiuni substanţiale care, în urmă cu doi ani, ar fi reprezentat întreaga forţă operaţională a Comandamentului Bombardierelor.

Cât de obişnuită devenise trimiterea unor asemenea forţe împotriva ţintelor inamice situate la mare distanţă s-a demonstrat din nou, în aceeaşi lună februarie. Ca parte a unei discuţii, ce continua de mai mult timp, pe tema utilizării instalaţiilor aeriene sovietice de la Poltava, în vestul Ucrainei, pentru „bombardamente dus-întors" în estul Germaniei, o notă a Ministerului Aerului, semnată în numele lui Harris de adjunctul său, afirma: „Rareori va merita să bombardăm vreo ţintă din estul Germaniei cu mai puţin de două sute de bombardiere grele. În cele mai multe cazuri, vom dori să utilizăm cel puţin patru sau cinci sute". [218]

Acţiunile încă amânate de americani continuau să depindă de evoluţia vremii. Cu toate acestea, pe 12 februarie, aceştia au informat, prin intermediul misiunii lor militare de la Moscova, Statul Major General sovietic de planurile de a bombarda „triajele" din Dresda „în ziua următoare". Anunţul era în perfectă conformitate cu acordurile privind linia de demarcaţie a bombardamentelor cerută la Ialta de sovietici. Britanicii au fost acuzaţi de aroganţă pentru că nu i-au înştiinţat oficial pe sovietici de raidul lor, care era strict legat de cel american. Dar dacă ruşii, aşa cum afirmă Hugh Lunghi, translatorul lui Churchill, au cerut în două rânduri, în mod special, bombardarea Dresdei, ar fi existat şi mai puţine motive ca britanicii să se simtă obligaţi, zece zile mai târziu, să trimită o notificare oficială privind intenţiile lor. Acordul urmărea, în orice caz, evitarea atacării din greşeală a forţelor sovietice, iar frontul era, încă, la o sută de kilometri distanţă.

Când Harris şi echipa sa s-au reunit, pe 13 februarie, pentru şedinţa matinală - numită de participanţi „rugăciunea de dimineaţă" - de la Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor, era clar că o colaborare cu americanii, după modelul raidului asupra

Magdeburgului, în vederea bombardării Dresdei nu era posibilă. Dacă atacul asupra Dresdei avea să primească confirmarea, britanicii urmau să atace chiar în acea noapte şi atacau primii. Au fost discutate şi atacurile complementare, majoritatea menite să atragă ceea ce mai rămăsese din aviaţia de vânătoare germană departe de forţa principală cu destinaţia Dresda.

Prognozele ofiţerilor meteorologi pentru acea noapte erau, în acel moment, destul de optimiste. Plafonul de nori avea să fie 10/10 (adică total) pe cea mai mare parte a drumului, partea superioară a plafonului coborând sub două mii de metri dincolo de 05-07 grade est, iar în zona Dresda şi Leipzig erau şanse să apară goluri în acest plafon, până la 5/10 (mediu). La fel de important, condiţiile în zona bazelor erau estimate a fi suficient de bune spre sfârşitul nopţii de 13 spre 14 februarie, fapt ce ar fi permis bombardierelor ce se întorceau acasă să poată ateriza, în siguranţă, după aceste zboruri lungi şi foarte costisitoare în termeni de consum de combustibil. [219]

Prognoza ofiţerului meteorolog privind vremea de deasupra Dresdei a condamnat oraşul. Cu puţin înainte de 9.00, ofiţerul de legătură al Comandamentului Bombardierelor la SHAEF a confirmat aprobarea raidului nocturn de către Comandamentul Suprem. [220] Harris avea să susţină ulterior că atacul asupra Dresdei - pentru care, în anii ce aveau să vină, mulţi aveau să-l considere în totalitate şi chiar personal responsabil - a fost „la acel moment, considerat a fi o necesitate militară de oameni mult mai importanţi decât mine”. [221] Afirmaţia în sine este adevărată. Ordinele sosiseră acum de la cel mai înalt nivel. Punerea lor în aplicare depindea de strategii şi echipajele asupra cărora Harris îşi exercita autoritatea.

În ultimă instanţă, aceasta este povestea lor - şi a locuitorilor Dresdei.

Relatările despre pregătirile echipajelor pentru raidul asupra Dresdei variază când vine vorba de detalii, dar succesiunea evenimentelor e clară şi nu a fost diferită de ceea ce se întâmpla în mod obişnuit.

Masa de dinaintea zborului a fost servită la jumătatea după-amiezii, iar şedinţele de informare - ţinându-se cont de distribuţia echipajelor la primul sau al doilea raid - au avut loc la sfârşitul după-amiezii şi începutul serii. Mulţi descoperiseră deja că avioanele lor fuseseră încărcate cu cantitatea maximă de combustibil, ceea ce indica o „pătrundere în adâncime”, dar destinaţia exactă trebuia să rămână secretă, până când toate echipajele intrau în sala de şedinţă.

Leslie Hay descrie şedinţa de informare de parcă s-ar fi petrecut azi, cu minuţiozitatea pe care i-o oferise cariera de funcţionar începută înainte de război şi continuată după încheierea acestuia:

> La început, când intri în sala unde au loc şedinţele de informare, imensa hartă de pe perete este acoperită de o cortină, toată lumea intră, uşile sunt închise şi poliţişti sunt plasaţi în afara lor, iar comandantul escadrilei trage cortina şi spune: „Va fi Dresda. Chiar în capătul celălalt al Germaniei".
>
> Descumpănit fiind, mă gândeam: La naiba, e foarte departe şi, chiar dacă o mare parte a Franţei a fost eliberată, nici măcar nu am traversat Rinul - nici măcar nu am ajuns la Rin. [222]

Toate avioanele ce urmau să atace în primul val făceau parte din Grupul 5 al Comandamentului Bombardierelor. Reputaţia acestei unităţi era foarte bună. Chiar Sir Arthur comandase grupul timp de paisprezece luni, în 1939-1940, înaintea trimiterii sale la Washington - de unde s-a întors pentru a prelua comanda Comandamentului Bombardierelor. Avându-şi baza la Morton Hall, în Lincolnshire, începând cu sfârşitul lui 1943, grupul devenise cunoscut pentru operaţiunile îndrăzneţe, inovative, executate cu multă îndemânare. Printre acestea s-au numărat atacul asupra oraşului Bremen, din octombrie 1941 (cel mai mare raid de până atunci), atacul asupra fabricilor de armament Schneider, din centrul Franţei (octombrie 1942) şi faimoasa operaţiune a „spărgătorilor de baraje", în timpul căreia barajele Mohne şi Eder din vestul Germaniei au fost distruse prin utilizarea „bombelor săltăreţe", concepute special în acest scop. [223]

În 1944, Escadrila 617, sub comanda lui Leonard Cheshire, a fost în mare parte responsabilă pentru elaborarea unui nou sistem de marcare a ţintelor de la mică altitudine. Sistemul a fost ulterior preluat de Escadrila 627 care a devenit, în practică, deschizătoarea de drumuri a Grupului 5. Aceste metode, specifice Grupului 5, deosebeau operaţiunile sale de modul în care Grupul 8, cel care furniza aparatele deschizătoare de drumuri pentru Comandamentului Bombardierelor, îşi pregătea ţintele. Acelaşi sistem i-a permis să bombardeze, cu o precizie mult mai mare, obiective legate de sistemul de comunicaţii din centrul Franţei, în perioada premergătoare debarcărilor din Ziua Z. În iunie 1944, aparate aparţinând Grupului 5 au lansat primele bombe „Tallboy" de cinci tone, blocând tunelul Saumur şi izolând zona debarcărilor din Normandia de sudul Franţei. În august, au provocat pagube importante adăposturilor considerate invulnerabile

ale submarinelor germane, din porturile de pe coasta atlantică. În noiembrie, în cadrul unuia din cele mai spectaculoase atacuri de precizie din război, bombardierele Grupului 5 au scufundat şi cuirasatul *Tirpitz*, ancorat în fiordul Tromsö din Norvegia. Pentru aceasta a fost nevoie de un zbor de peste trei mii două sute de kilometri, de la o bază din Scoţia.

Şi, în măsura în care RAF avea o flotilă de bombardiere de elită, Grupul 5 era aceasta. Cele paisprezece escadrile ale sale, totalizând teoretic 250 de aparate (244 au decolat spre Dresda), reprezentau o formidabilă forţă de atac. Operând ca unitate de sine stătătoare împotriva oraşului Darmstadt, în septembrie 1944, 226 de aparate Lancaster şi 14 Mosquito, din Grupul 5, dezlănţuiseră o cumplită furtună de foc ce distrusese centrul acestei aşezări cu 120000 de locuitori şi provocase moartea a circa 12000 de persoane. Eficienţa lor mortală era atribuită metodelor sofisticate de marcare a ţintei, metode care „au avut ca rezultat un atac concentrat ieşit din comun împotriva unui oraş aproape intact". Un singur val de bombardiere provocase distrugeri de o asemenea amploare. În cazul Dresdei, de asemenea „un oraş aproape intact", era plănuit un al doilea val, trei ore mai târziu. Din el urmau să facă parte de două ori mai multe avioane. **[224]**

Dar pentru moment, oamenii Grupului 5 erau preocupaţi să găsească răspunsuri la întrebările legate de acest nou raid, ce presupunea o pătrundere adâncă în teritoriul german. Asemenea lui Leslie Hay, navigatorul John Aldridge, un om tăcut din Norfolk, a participat şi el la şedinţa de informare a escadrilei. Referindu-se la atacul asupra Dresdei, ofiţerul de informaţii s-a concentrat asupra aspectelor legate de proviziile şi întăririle ce tranzitau oraşul:

> Ei bine, au spus că principala motivaţie a raidului era aprovizionarea frontului rusesc, blocarea aprovizionării frontului rusesc. Era perfect plauzibil ca acesta să fie un centru important de aprovizionare pentru frontul de est pe care noi trebuia să-l scoatem din funcţiune. Dar nu îmi amintesc nimic despre industrie. Oricum, cam asta e tot ce îmi pot aminti despre ţintă. Cum să spun, îmi amintesc şi de refugiaţii care mergeau în direcţia opusă şi nu era un lucru prea plăcut, dar asta era situaţia... **[225]**

Şi nu avea să fie singurul dintre cei prezenţi la şedinţa de informare care s-au simţit deranjaţi de menţionarea refugiaţilor - nu fuseseră germanii puşi la stâlpul infamiei în prima parte a războiului, pentru că mitraliaseră şi hărţuiseră fără scrupule coloanele de refugiaţi? Dar poate că majoritatea acceptau, precum John Aldridge, faptul că, într-o

situaţie ca aceasta, liniile de aprovizionare şi de retragere erau aceleaşi. Distrugerile accidentale erau inevitabile.

Leslie Hay îşi amintea, de asemenea, discuţia despre proviziile şi unităţile germane în drum spre front, dar şi câteva amănunte în plus despre discursul ofiţerului de informaţii şi despre trimiterile acestuia la o hartă imensă, care demonstra importanţa Dresdei, un centru al mişcărilor nord-sud şi est-vest:

> Ne-a spus că nu se ştiu prea multe lucruri despre Dresda. Dar, a continuat, puteţi vedea şi aprecia cu ochii voştri: este un drum vital de aprovizionare. Ştim din experienţă că bombardarea unui obiectiv ca Dresda provoacă dificultăţi până pe linia frontului şi cu siguranţă va împiedica unele materiale să ajungă acolo. Cei de la serviciile secrete ne-au spus şi că germanii considerau Dresda drept un oraş sigur şi imediat ne-am gândit: Dacă germanii îl consideră aşa, atunci ce fac acolo? Pentru că, în ultima vreme, am fost atacaţi cu rachete V-1 şi V-2, ce pregătesc după asta? Dacă îl cred un oraş sigur, era locul potrivit pentru fabricarea acestor lucruri, aşa că am crezut că era o ţintă legitimă... Nu ştiau ce forţe apărau oraşul. În mod normal, îţi putea spune: Au patru sute de tunuri şi atâtea proiectoare, dar ne-a spus că nu au informaţii.

Cea mai elocventă fişă de informaţii, disponibilă la acea vreme, se păstrează în dosarele de obiectiv ale Dresdei, ce pot fi consultate la Public Records Office, la Londra. Este nedatată (probabil 1942, pentru că un document-anexă referitor la triajul Friedrichstadt datează din 27 februarie acelaşi an), dar include o „hartă zonală” detaliată a oraşului care specifică (exact) densitatea construcţiilor în diferite părţi ale Dresdei, de la zona Altstadt, cu o mare densitate de clădiri, la zonele industriale (ce corespundeau şi ele situaţiei de pe teren), plus zona cazărmilor şi principalele utilităţi.

16 Harta ţintei - Dresda.

Asemenea hărţi zonale au fost realizate în 1942-1943 pentru majoritatea oraşelor importante din Germania, în conformitate cu noua politică a „bombardamentelor zonale”, în cadrul căreia populaţia şi densitatea clădirilor au devenit factori-cheie pentru alegerea ţintelor. Hărţii zonale i-a fost ataşat un „document de informare” (trei pagini în format mare). Acesta conţinea „informaţii de ordin general din Ghidul Baedeker al Comandamentului Bombardierelor despre Dresda, despre suprafaţa şi populaţia sa, despre planul oraşului”.

„Dresda”, ne spune cu precizie documentul, „este centrul istoric al Saxoniei, actualul ei centru administrativ şi un centru industrial de importanţă considerabilă. Este unul dintre cele mai frumoase oraşe rezidenţiale din Germania.”

Pe hartă, oraşul este împărţit în cinci zone colorate diferit:

1. Zona centrală a oraşului (foarte dens populată).

2. Zone rezidenţiale compacte (împărţite în zone cu densitate mare şi zone cu densitate medie de locuinţe).

3. Zona suburbiilor („formate, în mare parte, din case familiale, sunt zone foarte deschise şi răsfirate”).

4. Zone industriale.
5. Căi ferate şi porturi. [226]

Clădirile publice erau, de asemenea, enumerate şi localizate, deşi nu erau identificate prin alte culori. Spitalele, care fuseseră marcate pe hărţile mai vechi - probabil ca locaţii ce trebuiau evitate - nu mai apăreau, ca o recunoaştere a realităţilor militare mult mai dure.

Ceea ce hărţile nu puteau arăta este ce se producea, cu adevărat, în acele zone şi clădiri industriale. E foarte probabil că tot ceea ce puteau face serviciile de informaţii britanice era să extrapoleze pornind de la structura producţiei din perioada antebelică. Această extrapolare a dus la crearea unei imagini neconforme cu realitatea, aşa cum ne putem da seama urmărind tranziţia radicală de la producţia de bunuri de consum, la armament şi produse legate de efortul de război ce avusese loc în Dresda, după 1939. Nu există nici o menţiune la industria de război, ca atare, în documentul informativ.

Doi ani mai târziu, un alt document, datat 29 septembrie 1944, intuieşte corect - şi marchează pe o excelentă fotografie aeriană făcută în iulie 1944 - poziţia a două fabrici implicate în producţia de materiale militare: uzina Universelle J.C. Müller (Obiectivul A) şi, în apropierea acesteia, fabrica de componente aeronautice, situată în fosta fabrică de bere Feldschlösschen (Obiectivul B), la câteva sute de metri sud-vest de Hauptbahnhof. Este de notat că „în cazul Obiectivului A, clădirile au fost pictate într-o culoare mai închisă pentru a se încadra în zona înconjurătoare. Nici un fel de camuflaj nu este observat în cazul Obiectivului B”. [227]

Fabrica de ambalaje, localizată între Friedrichstadt şi portul fluvial Alberthafen, are propria fişă (datată 15 decembrie 1944) care descrie şi rezervoarele de depozitare a combustibililor din vecinătate, capacitatea lor aproximativă (38165 de tone), lipsa camuflajului şi faptul că, în ciuda ridicării unui zid de protecţie în jurul unuia din rezervoarele înalte de treisprezece metri de la depozitul Rhenania Ossag, „celelalte rezervoare sunt neprotejate în faţa exploziilor”. [228]

Gările şi depourile feroviare erau, şi ele, menţionate de mai multe ori în documentaţie, dar nu există aproape nici un detaliu despre celelalte implanturi industriale importante din Dresda.

Se pare că, spre finalul anului 1944, interesul Comandamentului Bombardierelor pentru Dresda a crescut - poate pentru că se ştiau tot mai multe despre transferul masiv de industrie germană spre zonele „mai puţin periclitate” - deşi informaţiile despre Dresda erau mai

puţine decât în cazul celorlalte oraşe din estul Germaniei. Leipzig şi Chemnitz erau, bineînţeles, cunoscute pentru implicarea lor în producţia de masă a tancurilor şi a avioanelor, aşa că, în mod normal, ar fi trebuit să atragă mai mult atenţia decât industriile uşoare ale Dresdei şi făbricuţele ei de „înaltă tehnologie”.

În consecinţă, în după-amiaza zilei de 13 februarie, ofiţerii responsabili cu şedinţa de informare s-au rezumat la generalităţi. Ce nu au spus era că avioanele trimise în acea noapte, de 13 spre 14 februarie, spre Dresda aveau drept obiectiv distrugerea unei părţi cât mai mari a extrem de importantelor zone centrale ale oraşului. Asta nu însemna că Dresda nu era un centru industrial şi militar şi, prin aceasta, o ţintă militară „legitimă”. Dar acest atac viza, în primul rând, crearea unei stări generale de dezordine, o stare cât mai apropiată de haosul perfect.

E adevărat că unităţile deschizătoare de drumuri au primit nişte fotomontaje destul de rudimentare, concepute în noiembrie 1943, în locul mult mai obişnuitelor hărţi sofisticate multicolore, ce detaliau amplasamentele antiaerienei şi ţintele. Această primă hartă foto era rezultatul unei misiuni fotografice realizate cu avioane Mosquito, în septembrie 1943, având, probabil, legătură cu viitoarea campanie împotriva Berlinului (alte oraşe est-germane importante au fost fotografiate sistematic, în aceeaşi perioadă). În realitate, britanicii şi americanii aveau, la acea vreme, destul de mult material fotografic despre Dresda, deşi, în majoritatea cazurilor, acesta nu fusese încă suficient procesat pentru a oferi baza pentru obişnuitele hărţi ale obiectivului. Fotografierea din aer a continuat pe parcursul anilor 1943-1944 şi apoi au existat materialele din timpul raidurilor americane asupra Dresdei, din octombrie şi ianuarie. Asemenea documente aveau nevoie uneori de timp pentru a fi procesate, evaluate şi puse în valoare, la biroul central de evaluare fotografică de la Medmenham, lângă High Wycombe. Aici, volumul muncii făcea ca totul să fie foarte strict prioritizat, dar, până pe 13 februarie 1945, Aliaţii ştiau suficiente despre Dresda pentru a o ataca cu succes, după cum aveau să o dovedească şi evenimentele.

După intervenţia ofiţerului de informaţii, a urmat meteorologul. Acesta a rezumat prognozele oficiale ale Comandamentului Bombardierelor pe care Harris şi echipa sa le primiseră în acea dimineaţă, când decizia nu fusese încă luată. La început, au existat foarte puţine motive de bucurie pentru echipaje, după cum îşi aminteşte Leslie Hay:

> Ofiţerul meteorolog vine... şi spune „mi-e teamă că nu am veşti bune pentru voi. Plafonul de nori coboară până la o sută-o sută treizeci de metri şi va trebui să decolaţi în condiţiile astea. Şi nu veţi putea urca deasupra lui, veţi rămâne în nori tot drumul, cu toţii veţi sta în nori. Cam ştiţi ce aveţi de făcut... acesta e ordinul de la comandament. Şi când ajungeţi acolo, ei cred că înjur de ora 22.00, în Germania va exista o fereastră în nori. Dar nu sunt foarte siguri şi s-ar putea să fim nevoiţi să bombardăm bazându-ne pe H2S”. **[229]**

Apoi, ofiţerul meteorolog a adăugat o mică notă personală. Hay, care avea încredere în acesta şi între misiuni stătea de multe ori la taclale cu el, în biroul său, a ascultat cu atenţie:

> Oricum, prognoza mea e că, la cincisprezece-douăzeci de kilometri de ţintă, norii se vor răspândi. Şi veţi avea vizibilitate pentru un scurt interval. S-ar putea să aveţi noroc sau s-ar putea să nu aveţi, asta e prognoza mea.

Şi cu asta, gata. Au mai existat câteva instrucţiuni de ordin tehnic, dar, în curând, a sosit momentul părăsirii sălii de şedinţe şi al adunării echipajelor.

În această fază, membrii echipajelor care se pregăteau să plece în misiune îşi goleau buzunarele şi puneau conţinutul într-un săculeţ. Toate acestea erau predate, pentru ca asupra lor să nu se găsească nici o informaţie utilă inamicului, în cazul în care echipajul era doborât deasupra Germaniei. Pentru raidul asupra Dresdei, deoarece era atât de aproape de liniile sovietice, li s-a dat şi un echipament special: un steag britanic de pus în piept, pe care erau imprimate în rusă cuvintele „Sunt englez”.

Toate aceste obiecte erau menite să le asigure siguranţa, dacă aterizau într-o zonă sub control sovietic. După cum John Aldridge comenta foarte sec, conştient fiind de reputaţia sovieticilor care apăsau cu mult prea multă uşurinţă pe trăgaci: „Ştiam că nu ne erau de prea mare ajutor - mai degrabă reprezentau o ţintă pe cinste!” **[230]**

În cele din urmă, şi-au luat echipamentele de zbor, şi-au primit termosurile cu ceai fierbinte şi sandvişurile de la popotă şi s-au îndreptat spre avioane.

Lunga noapte începuse.

> Pe drumul spre ieşire existau, de obicei, câţiva glumeţi care încercau să ne încurajeze, dar misiunea asta nu mirosea a bine. Chiar

şi aşa, eram destul de experimentaţi în zborul în formaţie, eram o unitate specializată şi ştiam ce aveam de făcut. [231]

După ce s-au îndreptat spre avioanele lor - înjur de ora 18.00 - pilotul a pornit motoarele şi le-a lăsat să se încălzească. Apoi, în calitate de comandant al echipajului, trebuia să ia în primire formal aparatul acela valorând 90000 de lire sterline din banii contribuabililor (la preţurile din 1945 - a se multiplica de cel puţin douăzeci de ori pentru a se obţine echivalentul de azi) şi astfel să-şi asume întreaga responsabilitate pentru acesta. Procedurile din acea seară friguroasă şi înnorată de februarie au continuat:

> Oprim motoarele şi aşteptăm să se aprindă lumina verde de pe turnul de control ca să putem decola şi, în vreme ce stăm acolo, comandantul bazei şi preotul - întotdeauna am crezut că ne dă ultima împărtăşanie - trec, de obicei, pe la noi, apoi vine şi comandantul escadrilei şi întreabă: Unchiule, eşti bine? Totul e în regulă? Iar eu spun: Da, domnule, totul e bine. Preotul schimbă câteva cuvinte cu noi, totul se termină, iar ei se îndepărtează.
>
> Apoi se aprinde lumina verde şi ne îmbarcăm cu toţii. Porneşti motoarele, eliberezi frânele, rulezi şi apoi te încadrezi între aparatele care se apropie, astfel încât întreaga escadrilă se deplasează în şir spre capătul îndepărtat al imensei piste care este orientată direct - cu o deviaţie de cinci sau şase grade, cred - spre catedrala Lincoln, aflată la opt kilometri distanţă.
>
> La capătul pistei intri în coloană şi aştepţi; dacă nu există nici un blocaj, totul e în regulă, dar dacă există trebuie să te întorci în direcţia vântului pentru ca aerul să intre în motoarele care altfel s-ar supraîncălzi. Dar, din fericire, înaintăm foarte bine, se decolează la timp şi ne vine rândul. Lancaster-ul nostru înaintează şi la capătul pistei, cu frânele acţionate, începi să turezi motoarele la maximum. Apoi eliberezi brusc frânele şi... începe să accelereze, închizi puţin supapa de admisie a motoarelor din dreapta pentru că din cauza cuplului ai deviat spre dreapta... Înaintezi pe pistă până când simţi că începe să se ridice. [232]

Leslie Hay a decolat la 18.18. Conform înregistrărilor unităţii, asta îl plasa pe el şi pe ceilalţi membri ai echipajului de pe „U de la unchi” exact la jumătatea escadrilei (primul aparat a decolat la 18.10, ultimul la 18.25).23 Şi când s-au ridicat la o sută cincizeci de metri, s-au întors spre stânga şi au intrat în nori foarte denşi. Din această cauză, drumul către Reading a fost epuizant, deşi dura mai puţin de o oră.

Reading, un oraş important situat pe Tamisa, la cincizeci de

kilometri vest de Londra, era un punct de adunare obişnuit (sau „de întâlnire”, aşa cum îi spuneau americanii) pentru bombardierele RAF, în drum spre Germania. Conform notiţelor lui Hay, adunarea trebuia să fie completă până la 19. [233] În ciuda condiţiilor meteo, el şi camarazii săi din escadrilă au ajuns la timp. Au făcut manevrele de intrare în formaţie la viteza şi înălţimea stabilite. Apoi au virat două grade est, pe un curs care avea să ducă cele 242 de avioane Lancaster rămase peste Beachy Head şi Canalul Mânecii.

La câteva minute după ora 20.00, au survolat coasta franceză, undeva la jumătatea distanţei dintre Boulogne şi Le Havre, şi jocul a devenit serios: jocul mortal cu apărarea antiaeriană germană şi cu controlorii de zbor germani - un joc care devenea şi mai periculos şi mai complex cu cât britanicii pătrundeau mai adânc în spaţiul aerian german. Vreme de cinci ore exasperante aveau să se afle deasupra teritoriului inamic şi, în consecinţă, chiar şi în această ultimă fază a războiului, aveau să fie expuşi focului antiaerienei germane şi atacurilor avioanelor de vânătoare, pe timp de noapte, ale inamicului.

Sistemul foarte complicat de simulări, blufuri şi „şiretlicuri”, pe care forţele aeriene îl dezvoltaseră de-a lungul anilor, avea să fie folosit la maximum în acea noapte. Mai bine de o mie patru sute de aparate aveau să zboare deasupra Germaniei, jumătate din ele aflându-se acolo în primul rând pentru a-l deruta pe inamic. Pentru a furniza o acoperire convingătoare atacului asupra Dresdei, Comandamentul Bombardierelor organiza un alt raid important, unul pe care apărarea germană nu avea cum să-l ignore.

O forţă de 368 de bombardiere urma să lovească oraşul Bohlen, fabrica de hidrogenare de la nord de Leipzig, care transforma cărbunele brun în combustibil. Forţa, formată din părţi ale Grupurilor 4, 6 (Forţele Aeriene Regale Canadiene) şi 8 (restul avioanelor aveau să participe la al doilea val al atacului asupra Dresdei), trebuia să ajungă deasupra instalaţiilor de la Bohlen la ora 22.00, cu cincisprezece minute înainte de momentul în care Grupul 5 trebuia să-şi lanseze bombele deasupra Dresdei. Astfel, coordonatorii defensivei antiaeriene germane s-ar fi confruntat cu mai multe evenimente ce aveau loc concomitent în aceeaşi regiune a ţării, ceea ce i-ar fi pus în dificultate. Şi pentru a întregi tabloul, şaptezeci şi unu de avioane Mosquito urmau să bombardeze Magdeburgul, în două valuri, şaisprezece oraşul Bonn, iar grupuri mai mici de Mosquito urmau să atace alte zone: Misburg, Nürnberg şi Dortmund. În plus, au fost puse la punct şaizeci şi cinci de misiuni CMR şi alte cincizeci şi nouă de zboruri de patrulare, tot cu aparate Mosquito. În acea noapte aveau să

fie mai multe avioane britanice, de toate tipurile, pe cerul Germaniei decât în orice alt moment, după noaptea de 14 spre 15 octombrie 1944, când fuseseră lansate două raiduri devastatoare asupra oraşelor Duisburg, în Ruhr, şi Braunschweig.

Planul rutei Grupului 5, a cărei destinaţie finală era Dresda, era o mică capodoperă a inducerii în eroare, pusă la punct cu minuţiozitate. Odată ce avioanele ajungeau deasupra continentului, într-un punct la sud-est de Boulogne, aveau să vireze spre est, către Belgia, şi de acolo spre nord-est, urmând să schimbe direcţia chiar înainte de a ajunge deasupra Ruhrului. Apoi, brusc, virau spre nord-est, continuând mai mult de trei sute de kilometri pe o traiectorie ce avea să le aducă la nord de Kassel. De aici - acesta era punctul - era, în continuare, posibil să te îndrepţi spre mai multe destinaţii: Berlin, Leipzig, Chemnitz sau unul din obiectivele petroliere bine apărate din Saxonia sau regiunea sudetă.

Întreaga stratagemă era menită să menţină în incertitudine defensiva germană până în ultimul minut. Iată de ce bombardierele aveau nevoie de atât de mult combustibil. Foarte rar se întâmpla să zboare direct spre obiectiv. Întotdeauna erau implicate în planuri de derutare şi de distragere a atenţiei inamicului, planuri care puteau transforma un zbor de două mii de kilometri într-unul de aproape trei mii. [234]

> Cam de aici ne puteau întâmpina. Sistemul lor Freya [235] ne localiza... Noi utilizăm aparatele Mandrel [236] pentru a trimite semnale de bruiaj spre sol, pentru a-i perturba radarul, iar controlorul german îşi spune: Ia te uită, se întâmplă ceva aici. Ce-i asta? Este Grupul 5 într-unul din sofisticatele sale raiduri sau este un grup de avioane Mosquito, care lansează dispozitive window pentru a crea impresia că sunt, de fapt, o formaţiune mare de bombardiere?
>
> E foarte atent şi aşteaptă până când ajungem la două grade aici şi virăm spre est, către Frankfurt... Probabil e destul de experimentat, controlorii ăştia de noapte sunt înconjuraţi de o echipă foarte numeroasă care supraveghează totul, sosesc rapoarte din toate direcţiile, toate informaţiile pe care le au... Aşa că ne continuăm zborul spre est şi dacă a intuit corect şi ne întoarcem spre nord, ştie că vom ataca Ruhrul şi mai ştie că nu vizăm canalul Dortmund-Ems deoarece l-am atacat deja şi vor mai trece două săptămâni până îl vom ataca din nou. Ştie că nu e ăsta. Dar ar putea fi orice obiectiv din zonă, ar putea fi vorba de Münster... şi apoi brusc ne întoarcem spre est, puţin spre est-nord-est, ar putea fi vorba de Köln. Îşi va ridica avioanele de vânătoare în aer - poate să o facă? Nu ştim.

Chiar şi cel mai abil controlor din apărarea antiaeriană germană nu putea fi sigur de destinaţia Grupului 5. Asemenea tehnici de inducere în eroare, foarte mult exersate, pe care britanicii le-au deprins pe vremea când forţa germană de avioane de vânătoare nocturne era la apogeu, au rămas standard. În vara 1944-1945, germanii au reuşit foarte rar să-şi ridice avioanele în aer - dar când o făceau, apărând în interiorul formaţiunilor de bombardiere în momentul în care te aşteptai mai puţin, puteau să fie siguri că mulţi dintre acei tineri nu aveau să se întoarcă în Lincolnshire pentru micul dejun al echipajelor.

În acea noapte, când Grupul 5 trecea prin apropierea unor zone puternic apărate precum Ruhrul, Frankfurt sau Hanovra, era, în bună măsură, protejat de la fel de periculosul tir al artileriei antiaeriene de aceiaşi nori care făceau zborul către ţintă în formaţie, lângă camarazii invizibili, o chestiune care cerea îndemânare şi provoca nelinişte. În această fază a războiului, servanţilor tunurilor antiaeriene germane nu le plăcea să-şi irosească muniţia. Preferau să nu tragă în lucruri pe care nu le puteau vedea. Astfel încât existau şi avantaje şi dezavantaje. În cele din urmă, nici un avion de vânătoare german nu a apărut pe drumul spre ţintă, spre uşurarea echipajelor britanice:

> E 20.51. Navigatorul îmi spune că vom vira în circa 60 de secunde, OK? Cunosc cursul, dar mi-l va da în conformitate cu calculele pe care le-a făcut pentru viteza vântului. Găseşte un nou curent de aer la fiecare şase minute. Munceşte din greu tot timpul...
>
> Ne îndreptăm spre Magdeburg, aşa că inamicul se întreabă: Merg spre Magdeburg sau spre Berlin? Apoi se gândeşte că ţintim petrolul, probabil la Leipzig. Sau Bohlen. Sau Rositz. Aşa că şi-ar putea trimite acolo avioanele de vânătoare... cele deja ridicate în aer vor trebui să realimenteze. Dar ar putea să aducă mai multe şi aici. Pe de altă parte, s-ar putea gândi să ne atace pe drumul de întoarcere. Oricum ar sta lucrurile, noi ne continuăm înaintarea. Este ora 22.00... Şi ne îndreptăm direct spre Dresda...

Avioanele continuă să navigheze bazându-se pe instrumente.

> Suntem încă în nori. Dar pe măsură ce ne apropiem de Dresda, dintr-odată ieşim din nori. Nu e complet senin, dar în faţa noastră e un gol imens şi îmi spun: La naiba, a avut dreptate! Meteorologul nostru a avut dreptate!

Între timp, la Bohlen, la numai câteva minute de zbor spre nord-vest, avioanele Halifax sunt pe cale să-şi lanseze bombele asupra

rafinăriei foarte bine apărate. Ei nu au norocul de a găsi goluri în plafonul de nori. Obiectivul este, conform rapoartelor operaţionale, acoperit 10/10 de nori stratocumulus, ceea ce a permis doar localizarea câtorva din semnalele luminoase lansate de deschizătorii de drum pentru delimitarea ţintei. [237]

Bombardierul-lider al forţei cu destinaţia Bohlen a decis că era inutil să mai fie lansate şi alte semnale, având în vedere dificultatea cu care putea fi văzut solul. A ordonat avioanelor rămase să-şi păstreze semnalele luminoase pe care le mai aveau, iar forţei de atac i s-a spus „să bombardeze spre marginea semnalelor luminoase verzi... şi apoi spre centru”.

Adevărate erupţii de semnale luminoase false se vedeau la sol, aprinse de apărători într-o tentativă eşuată de a-i dezorienta pe atacatori. „O imensă explozie portocalie” a luminat ţinta vreme de câteva minute şi au izbucnit câteva incendii, dar echipajele au considerat atacul ca fiind „dezordonat”.

Dar, în fond, raidul de la Bohlen fusese gândit aproape în totalitate ca o acţiune de distragere a atenţiei inamicului. Atacarea pe o asemenea vreme a unei ţinte industriale relativ mici şi care necesita precizie nu ar fi fost niciodată luată în considerare, în mod normal.

Bohlen a avut noroc. Dar Dresda, aflată la circa şaizeci şi cinci de kilometri spre sud, a avut, în aceeaşi măsură, ghinion.

18. Marţi, 13 februarie

Pe 1 ianuarie 1945, fără ca locuitorii Dresdei să o ştie, oraşul lor fusese clasificat drept punct de rezistenţă militară, drept „zonă defensivă” *(Verteidigungsbereich)*.

Ordinul în acest sens fusese dat de nimeni altul decât generalul-colonel Heinz Guderian, şeful Statului Major General al Armatei. Diferenţa dintre o „fortăreaţă” şi o „zonă defensivă”, aşa cum a fost definită în următoarele săptămâni într-un şir de mesaje între OKH (Statul Major General al Armatei) şi OKW (Statul Major General al Wehrmachtului), era mai degrabă o chestiune de practică decât una de principiu. [238] În esenţă, „fortăreaţa” era un oraş cu fortificaţii permanente, în vreme ce o „zonă defensivă” era o zonă urbană ale cărei lucrări defensive, oricât de formidabile ar fi fost, erau numai temporare. În ambele cazuri, era numit câte un ofiţer superior a cărui funcţie era cea a unui comandant de fortăreaţă şi ale cărui ordine aveau întâietate faţă de cele ale autorităţilor civile obişnuite. Ambele urmau să fie apărate până la sfârşitul sfârşitului, într-un fel de *Amurg al zeilor* al hitlerismului târziu.

Populaţia Dresdei a continuat să trăiască cu iluzia că oraşul se bucura, încă, de un statut „special”, graţie valorii sale culturale. Nu ştiau că Berlinul îl numise pe un anume general Adolf Strauss „comandant al fortificaţiilor estice” şi că acesta primise ordinul de a crea o „linie a Elbei” care pornea de la Praga (mergând de-a lungul Vltavei, unul din afluenţii săi), prin Dresda şi până la vărsarea marelui fluviu, la Hamburg. [239] Principalul obiectiv al lui Strauss era consolidarea „zonei defensive reprezentate de Magdeburg, Dresda şi Praga”, unde, teoretic, sângele a nenumăraţi soldaţi ai Armatei Roşii urma să fie vărsat în luptele feroce duse pentru fiecare casă de pe străzile labirintice ale oraşelor - aşa cum fusese cazul „fortăreţelor” deja create la Breslau, Königsberg şi Posen.

În consecinţă, încă din prima zi a lui 1945, „Florenţa de pe Elba” fusese desemnată drept candidată la aceeaşi soartă pe care o îndurau Breslau sau Königsberg - asediate, înfometate, ajunse în ruine după atacurile artileriei şi aviaţiei - dacă sovieticii ajungeau pe linia Elbei. Singura problemă era că autorităţile se hotărâseră să nu spună asta locuitorilor Dresdei. Pentru binele lor.

Comandantul în funcţie al Dresdei, generalul Karl Mienert, împlinise deja şaizeci de ani şi, din Primul Război Mondial, nu mai participase

direct la lupte. Mienert a fost numit temporar responsabil pentru zona defensivă Dresda, având autoritate asupra autorităţilor municipale şi asupra poliţiei, în vreme ce Berlinul căuta un înlocuitor potrivit. Pe 13 februarie, acesta din urmă încă nu sosise. Începuse construcţia şanţurilor antitanc şi fusese creat un Stat Major special, în subsolul Palatului Taschenberg, palat construit într-un extravagant stil rococo, chiar în apropierea vechiului *Schloss* regal.

Între timp, autorităţile au încercat, fără a dezvălui prea multe informaţii, să stimuleze o stare de spirit marţială. Aveau să fie nevoiţi să injecteze o doză de oţel în viaţa cotidiană a cetăţenilor Dresdei, dacă doreau ca această zonă defensivă *de facto* să fie „vândută" unei populaţii aflate încă sub iluzia ideii că oraşul lor era prea frumos şi prea faimos ca să sufere asemenea altor centre urbane ale Reichului.

Drept urmare, secţiunea dedicată femeilor din *Der Freiheitskampf* a publicat un articol sub forma unei discuţii între o femeie din Köln, trecută prin multe dintre experienţele războiului, şi o alta din Dresda, mult mai răsfăţată:

> Oare ce i-ar spune doamna din Köln prietenei ei din Dresda? „Nu fi supărată, dragă locuitoare a Dresdei! Buncărele de beton, obstacolele antitanc şi şanţurile de detonare, de pe toate podurile noastre - cu astea ne-am obişnuit chiar şi în timp de pace. Asemenea măsuri de securitate ne-au făcut dintotdeauna să ne simţim mai în siguranţă pe noi, cei de pe Rin, şi ne-au permis să trăim protejaţi de inamic. Ca urmare, dragă prietenă din Dresda, obişnuieşte-te cu toate acele lucruri pe care bărbaţii voştri le fac pentru voi. Nu te lăsa afectată de vorbele celor care ascultă ilegal radioul, de laşi sau de cei care lansează zvonuri." **[240]**

Data acestei ediţii a ziarului partidului era 14 februarie 1945. Fusese tipărită în seara zilei de 13 februarie 1945 şi aştepta să fie distribuită, când primele bombardiere britanice au apărut deasupra oraşului.

Mult mai preocupante pentru majoritatea locuitorilor Dresdei, care habar nu aveau de recent schimbatul statut militar al oraşului lor, erau semnele vizibile, tangibile, ale apropierii sovieticilor de Saxonia.

Dovada era furnizată cu prisosinţă de masele de refugiaţi venite dinspre est. La sfârşitul lui ianuarie, ruşii invadaseră provincia învecinată Silezia. Aproape întreaga populaţie germană a regiunii se pusese în mişcare spre vest, ducând cu ea tot ce putea transporta. Când silezienii şi alţii, expulzaţi din recent „germanizatele" zone ale

Poloniei ocupate, au sosit în Dresda, frumosul şi aproape intactul oraş trebuie să le fi părut cu adevărat o „insulă de pace”.

Marcată de violuri, exproprieri şi crime, adică de ceea ce sfârşitul secolului XX va numi „purificare etnică”, o uriaşă *Volkerwanderung* (migraţie a popoarelor) era în plină desfăşurare. Milioane de germani, ai căror străbuni trăiseră în aceste zone încă din Evul Mediu, fugeau din faţa ofensivei ruseşti - şi a răzbunării celorlalţi vecini slavi. Două sute de mii de civili au rămas încercuiţi la Breslau, când capcana sovietică s-a închis, în prima săptămână a lui februarie. Cei care nu au avut de ales s-au îndreptat spre vest, ceea ce în practică nu putea însemna decât Berlinul sau Saxonia.

Pentru partidul nazist, primirea „camarazilor rasiali” din est reprezenta o datorie de căpătâi. Evident, din raţiuni propagandistice trebuia să se dea de înţeles că prezenţa acestor oameni nu era decât un fenomen temporar, până când acele provincii pierdute, în mod inexplicabil, erau din nou recuperate. Publicaţia oficială a naziştilor din Saxonia, *Der Freiheitskampf,* i-a îndemnat pe cetăţeni să ofere cazare temporară.

> Peste tot există încă spaţiu. Nici o familie nu ar trebui să rămână fără oaspeţi! Indiferent dacă obiceiurile de viaţă sunt compatibile sau nu, dacă intimitatea căminului este tulburată, nici unul dintre lucrurile acestea nu ar trebui să conteze! În faţa uşilor noastre se află oameni care, pentru moment, nu au casă - ca să nu mai spunem că au pierdut tot ce aveau...

Dresda începuse să primească refugiaţi din oraşele distruse ale Ruhrului, din Hamburg sau Berlin încă de când campania de bombardamente iniţiată de Comandamentul Bombardierelor începuse în forţă. La sfârşitul anului 1943, oraşul era deja suprasolicitat şi avea dificultăţi în absorbirea altor străini. Acum, în a şasea iarnă a războiului, presiunea venea din direcţia opusă - dinspre est - şi oamenii afectaţi nu mai erau număraţi cu miile, ci cu milioanele.

Mai multe oficii şi organizaţii acţionau pentru ajutorarea şi oferirea de adăpost refugiaţilor din Est. NSV **[241]** şi organizaţiile de femei şi de tineret erau implicate, în special, în oferirea de ajutor pentru nou-sosiţi. Aceste organizaţii au lucrat fără oprire şi eficient pentru a furniza cazare temporară, hrană gratuită şi asistenţă medicală de bază.

Existau în continuare limite ale capacităţii oraşului de a primi străini. Dresda suferise dintotdeauna din cauza unei crize de spaţii locative, chiar şi în vremuri normale, iar, la sfârşitul lui 1944, situaţia

devenise critică. Raidurile aeriene din octombrie şi ianuarie diminuaseră şi mai mult spaţiul disponibil pentru cazare. Cum era şi normal, capitala saxonă acţiona ca un magnet pentru refugiaţi, dar autorităţile locale - lăsând la o parte apelurile patriotice ale presei controlate de partid - în realitate nu-i doreau. Cel puţin nu pentru mai mult de o zi sau două. În curând, anunţuri în acest sens au apărut în toată Dresda.

Armata Roşie a traversat râul Oder pe 8 februarie, iar pe 10 a capturat vechiul oraş Liegnitz, din vestul Sileziei. În secolul al XIII-lea, aici căzuse floarea nobilimii poloneze, în încercarea de a-i împiedica pe mongoli să pătrundă în Europa. Înainte de începerea ofensivei sovietice, Liegnitzul fusese declarat unul din cele mai sigure puncte de adunare pentru refugiaţii din vest. Se presupusese că, în cel mai rău caz, sovieticii aveau să se oprească pe Oder, dar ritmul de nestăvilit al ofensivei ruseşti - de la Varşovia până la graniţele Saxoniei, în numai trei săptămâni - s-a dovedit imposibil de contracarat. Mii de refugiaţi au rămas blocaţi în Liegnitz la mila sovieticilor. Nici un loc nu mai părea sigur. Şi, din ce în ce mai mult, nimeni nu mai credea în asigurările date de autorităţi.

Acest val de suferinţă umană nu putea decât să capete dimensiuni tot mai mari, hrănit de relatările despre orgiile brutale, despre crimele şi violuri din teritoriile germane aflate acum sub controlul total al sovieticilor. Fluxul de civili germani deposedaţi de tot ce avuseseră se transformase în şuvoi. Numărul persoanelor aflate în mişcare depăşea, probabil, estimările cele mai exagerate pe care strategii CRI şi conducerea Comandamentului Bombardierelor le făcuseră cu o lună în urmă, în momentul în care posibilitatea lansării unor atacuri în estul Germaniei fusese discutată pentru prima dată.

În acea ultimă etapă a războiului, nu era deloc uşor să devii rezident în Dresda. În decembrie, oraşul fusese declarat *Zuzugssperrgebiet* (zonă interzisă noilor rezidenţi). Autorităţile puneau în aplicare aceste restricţii prin intermediul sistemului cartelelor de raţii. În vreme ce pentru rezidenţi asemenea cartele erau distribuite, ca de obicei, prin intermediul structurilor partidului nazist, nou-sosiţii trebuiau să meargă la oficiile pentru cartele alimentare şi urmau să primească cartele valabile pentru Dresda, numai dacă obţineau permisiunea de la biroul local pentru locuinţe sau de la poliţia municipală pentru a locui în oraş. Aceasta depindea strict de capacitatea de a prezenta o motivaţie clară pentru mutarea la Dresda (o slujbă, de exemplu) şi dovada unui spaţiu de locuit. **[242]**

Fuga din faţa ruşilor nu reprezenta o justificare acceptabilă în încercarea de a obţine dreptul de şedere. În acest ultim caz, reglementările obligau autorităţile să „direcţioneze imediat persoanele în cauză spre serviciul feroviar al NSV, care va face aranjamentele pentru transportul lor în locuri sau districte mai potrivite". Această expulzare promptă spre vest a fost soarta majorităţii refugiaţilor. Pe 6 februarie, regulamentele au devenit şi mai restrictive. Indivizii care nu deţineau un permis de şedere în Dresda trebuiau să primească hrană suficientă numai pentru a rezista până când era oferit un mijloc de transport afară din oraş, iar cartelele alimentare nu trebuiau distribuite unor asemenea persoane, sub nici o formă. [243]

În general, obiectivul acestei politici era de a-i determina pe refugiaţi să-şi reia drumul spre vest, în interval de douăzeci şi patru de ore. Între timp, puteau fi primiţi de familiile din oraş care răspunseseră apelurilor patriotice, în şcoli sau în alte clădiri publice, care puteau oferi adăpost sau - mai ales dacă soseau cu trenul - îşi petreceau noaptea pe peroane. În cazul Hauptbahnhof, subsolurile destinate depozitelor fuseseră transformate într-un labirint de adăposturi antiaeriene care erau departe de a fi moderne.

Istoricul Matthias Neutzner a calculat numărul refugiaţilor şi al persoanelor fără adăpost din Dresda, între anii 1944-1945, care ar fi fost „cel mult de ordinul zecilor de mii". Chiar dacă cifra trebuie să fi crescut din cauza afluxului de refugiaţi din săptămânile ce au urmat, unii dintre aceştia, cel puţin, şi-au găsit cazare în case particulare. Cei mai mulţi din cei care nu au reuşit şi-au continuat drumul rapid. Foarte grăitor, nu există nici o dovadă a cazării cu forţa a refugiaţilor, nici a faptului că la dispoziţia lor ar fi fost puse tabere pe termen lung. [244]

> În centrul oraşului, numai şcolile, care se închiseseră vara trecută, ar fi putut oferi spaţiu suplimentar de cazare. Un plus de câteva zeci de mii de refugiaţi ar fi fost prezenţi în aceste tabere de tranzit şi în gări, în fiecare noapte... În unele cazuri, după săptămâni de mers pe jos sau zile întregi de călătorit cu trenul, ajungeau în oraş, numai ca să afle că aveau să primească îngrijiri, că li se ofereau un adăpost şi hrană - şi apoi erau trimişi din nou la drum, cât mai curând posibil.

Unul dintre cei care acordau asistenţă la Hauptbahnhof şi care în această perioadă a petrecut zile şi nopţi lucrând cu refugiaţii de acolo şi din gara Neustadt a fost Götz Bergander. Împlinise optsprezece ani pe 11 februarie. Eliberat din unităţile de auxiliari ale bateriilor antiaeriene, în octombrie 1944, şi aşteptând recrutarea în Wehrmacht,

Bergander lucra ca pompier şi pentru ajutorarea refugiaţilor. Descria situaţia din şi din jurul gării principale a oraşului la ora 21.00, pe 13 februarie 1945, în momentul când îşi termina schimbul:

> În staţie, cu luminile sale slabe de camuflaj, o masă confuză de oameni se afla în mişcare în toate direcţiile, iar sălile de aşteptare dădeau pe din afară, ca întotdeauna. Afară, în Wiener Platz, erau grupuri de oameni din loc în loc. Oricum, nici în acea noapte, nici în zilele sau nopţile anterioare, nu vedeai zeci de mii de oameni campaţi sub cerul liber, pe străzi şi în pieţe, pe spaţiile verzi de lângă Elba sau în Grosser Garten. Caii şi căruţele erau, cum era şi normal, lăsate afară, dar niciodată în asemenea număr încât să blocheze străzile. Dacă în oraş s-ar fi aflat o jumătate de milion sau mai mult de refugiaţi, sute de mii dintre ei ar fi mişunat pe străzi. [245]

Vehiculele trase de cai se găseau acolo pentru că gara avea apă, pe care refugiaţii o puteau bea şi o foloseau ca să-şi îmbăieze copiii. Şi puteau folosi toaletele staţiei. Ideea că străzile şi pieţele erau ticsite cu mii şi mii de familii de ţărani anonimi, cu caii şi căruţele lor, e respinsă de Bergender ca „pură fantezie”. [246]

Un alt martor ocular confirma relatarea:

> Oraşul nu era supraaglomerat sau, cel puţin, nu într-o asemenea măsură încât toate străzile, pieţele şi spaţiile verzi să fie pline de refugiaţi. La acea vreme, drumul către şcoală ne ducea destul de mult dincolo de Hauptbahnhof şi nu îmi amintesc să fi văzut asemenea grupuri mari de oameni. Gara, pe de altă parte, era plină de refugiaţi. Asta e adevărat. [247]

Bergander estimează că în jur de o sută de mii ar fi putut primi adăpost în acest fel - majoritatea sosiţi cu trenul, dar şi mii de „emigranţi” sosiţi în vehicule cu tracţiune animală sau trăgând după ei un căruţ. Dar, în nici un caz, nu se găseau cu toţii în zona afectată ulterior de raid. Spaţiile de cazare nu erau disponibile numai în centrul Dresdei. Dimpotrivă, erau răspândite în tot oraşul, în cartiere care nu fuseseră bombardate şi care nu aveau să fie niciodată bombardate. Un exemplu tipic era marea suburbie Loschwitz, unde familia înstărită a pastorului Hoch primise, în momentul raidului aerian, câţiva refugiaţi în generoasa lor vilă. [248] Un elev de liceu relata cum escortase un fermier silezian, familia acestuia şi căruţa lor mai mulţi kilometri, până într-o suburbie îndepărtată, aflată pe malul apei.

Bergander ia în considerare numărul total de locuinţe din Dresda şi ajunge la concluzia că, pentru a caza între cinci sute de mii şi un milion de refugiaţi, în interiorul oraşului, fiecare familie ar fi trebuit să primească *câţiva* refugiaţi în regim semipermanent. Aceasta ar fi necesitat un program extins de cazare obligatorie, program care nici măcar nu fusese discutat. O asemenea estimare ignoră, în plus, dificultăţile legate de sistemul de cartele alimentare.

„Aşteptam prieteni din Silezia", spune Gertraud Freundel, pe atunci în vârstă de optsprezece ani. Familia sa locuia într-un apartament frumos şi spaţios, chiar la sud de Hauptbahnhof.

> Refugiaţi, da. Am aranjat câteva paturi în plus. Tata se născuse la Oberlausitz, adică în apropierea graniţei sileziene. Lăsasem o parte din lucrurile noastre la rude. Mama plecase să le aducă ca să avem ce pune pe paturi. Focul din acea noapte l-a văzut de la distanţă... **[249]**

Astfel, în acest caz, în noaptea raidului, doi străini urmau să se adauge populaţiei Dresdei, în vreme ce, din întâmplare, o persoană care *ar fi trebuit* să fie acolo nu era. Multiplicaţi aceste circumstanţe aleatorii de zeci de mii de ori şi un calcul exact devine imposibil. Bergander a putut estima că în zilele şi săptămânile premergătoare atacului, în casele locuitorilor Dresdei ar fi putut fi primiţi încă o sută de mii de refugiaţi, deoarece aveau prieteni sau rude, erau prietenii unor prieteni sau doar din simplă compasiune umană. Asta ridică totalul celor care nu aveau reşedinţa în oraş la două sute de mii, în noaptea de 13 spre 14 februarie. Mulţi dintre aceştia şi-au găsit sau le-au fost alocate spaţii de cazare departe de vulnerabilele zone centrale ale Dresdei.

Nici una din estimările experţilor recunoscuţi nu minimalizează numărul refugiaţilor care au trecut *prin* Dresda şi zona înconjurătoare, în acele săptămâni. Cifra totală a depăşit probabil un milion. Dar nu s-au aflat cu toţii acolo în acelaşi timp; şi probabil că numai un procent infim au fost suficient de lipsiţi de şansă să fie cazaţi în cartierele afectate de raid ale Dresdei, în acea fatală noapte de dinaintea Postului Paştelui.

În după-amiaza zilei de 13 februarie 1945, Victor Klemperer îndeplinea şi el atribuţii oficiale.

Cu o zi în urmă, el şi celelalte persoane în vârstă, din acum neînsemnata comunitate evreiască din Dresda, fuseseră însărcinaţi să înmâneze tuturor evreilor rămaşi un ordin de deportare. Ordinul,

semnat de dr. Ernst „Israel” Neumark, de la Asociaţia Evreilor Germani din Reich, le cerea să se prezinte vineri, 16 februarie, la ora 6.45, pe Zeughausstrasse nr. 1 (una din „casele evreieşti” situate vizavi de acum dispăruta sinagogă), pentru crearea unei „echipe de muncă în afara Dresdei”. Trebuiau să-şi aducă un bagaj de mână şi provizii pentru un marş de două sau trei zile. Aveau dreptul să-şi aducă haine de muncă, pături, cearşafuri sau încălţăminte, dar nu şi bani, valută, bilete de bancă, chibrituri sau lumânări.

> Subliniez că acest ordin trebuie îndeplinit *necondiţionat,* fără a se ţine seama de slujbele ocupate în acest moment. Altfel, sunt de aşteptat măsuri ale poliţiei de stat.
>
> Vă cer să confirmaţi primirea acestui document pe coala ataşată. **[250]**

Aşa suna scrisoarea pe care *Fräulein* Henny „Sara” Wolf a primit-o, la locuinţa familiei de pe Glasshütter Strasse, unde trăia acum într-un spaţiu drastic redus. Instrucţiuni identice fuseseră trimise şi mamei ei. Amândouă, dar şi tatăl „arian” al lui Henny, le cunoşteau semnificaţia. Orice evreu sau parţial-evreu o ştia. Indiferent de semnătura de la baza documentului, ordinul venea de la Gestapo. În cel mai bun caz, ordinul însemna transportul până la ghetoul din Theresienstadt, în cel mai rău, un marş al morţii de tipul celor care condamnaseră la o moarte brutală zeci de mii de evrei, exact în momentul în care înaintarea aliată părea să aducă salvarea îngrozitor de aproape.

La începutul lui ianuarie 1945, Henny Wolf, acum o domnişoară frumuşică de douăzeci de ani, primise ordinul de a se prezenta pentru prima dată singură la Gestapo, în vederea unei discuţii. **[251]** Mama ei a rămas acasă, paralizată de îngrijorare. Câteva dintre persoanele pe care le cunoscuse, preferaseră să se sinucidă decât să răspundă unor asemenea convocări. Henny a fost însoţită de tatăl său, care a trebuit să rămână afară. Bărbatul de la intrare a zbierat la tânăra femeie: „Sara Wolf, la etaj pe scările alea!” Palidă de teamă, s-a supus.

> În cameră se aflau patru sau cinci bărbaţi, fumând ţigarete şi stând în fotolii de club. Mi-au pus întrebări despre lucruri pe care le ştiau deja, dacă era mixtă căsătoria părinţilor mei, de ce purtam steaua galbenă şi altele de genul ăsta. Totul, pur şi simplu, pentru a mă hărţui. Nu voi uita niciodată clipa când am ieşit din clădire şi l-am văzut pe tatăl meu aşteptând afară. În ora cât stătusem cu cei de la Gestapo îmbătrânise brusc, convins că aveau de gând să mă reţină.

Pentru prima şi ultima dată, *Herr* Wolf şi-a exercitat dreptul de arian de a lua tramvaiul până acasă. A trebuit să-şi lase fiica să parcurgă pe jos drumul până acasă, deoarece acesteia îi era interzis accesul în orice mijloc de transport public. Au căzut de acord că acest lucru trebuia făcut pentru a pune capăt agoniei aşteptării mamei lui Henny, cât mai repede posibil.

De asemenea, la începutul lui ianuarie, s-a renunţat brusc la schimbul de noapte de la fabrica de ambalaje Bauer, lăsându-i pe evrei fără locuri de muncă (cu excepţia curăţării zonelor bombardate şi a altor slujbe similare). Nimeni nu ştia de ce. Sau cel puţin nimeni nu a ştiut până la sosirea ordinului de deportare, câteva săptămâni mai târziu.

Familia Wolf a avut mai puţin de trei zile să se gândească la ce urmau să facă. Au hotărât imediat că, decât să permită distrugerea unităţii familiei şi trimiterea lui Henny şi a mamei ei într-un lagăr de concentrare, era preferabil ca femeile să-şi dea jos stelele galbene şi să intre „în ilegalitate". Şansele de a face asta cu succes erau însă reduse pentru că, fără documente de arian, se întrebau cum aveau să-şi obţină raţiile necesare şi un spaţiu de locuit? Şi dacă dădeau peste un punct de verificare a actelor de identitate? Dar era mai bine să moară aşa, ca o familie - şi-au spus - decât singuri şi izolaţi în mijlocul violenţei obscene şi impersonale a lagărelor de concentrare.

Astfel a sosit seara lui 13 februarie. Tatăl lui Henny, încă în stare de şoc din cauza primirii ordinelor de deportare, stătea întins pe pat complet îmbrăcat. Era pentru prima dată când Henny îşi vedea tatăl, întotdeauna foarte preocupat de felul cum arăta, făcând acest lucru.

Atunci a sunat alarma antiaeriană. La început, au crezut că era vorba doar de încă o alarmă falsă. Familia Wolf nu avea un aparat de radio pentru că, într-o familie în care erau evrei, acest lucru era interzis, aşa că nu au primit nici un avertisment legat de apropierea bombardierelor britanice. Henny şi mama sa nu aveau voie să utilizeze adăposturile antiaeriene publice.

Câteva minute mai târziu, s-a auzit soneria de la intrare. Era responsabilul pentru măsurile în caz de raid aerian, un bătrân cumsecade care cunoştea familia de mulţi ani. I-a spus tatălui lui Henny să-şi aducă familia jos, în adăpostul antiaerian. *Herr* Wolf i-a răspuns că acest lucru era interzis, dar bărbatul a insistat cu multă blândeţe. S-au încolonat în spatele lui, până în subsolul clădirii de apartamente în care locuiau.

Tânărul Günter Jäckel, care, la cei şapte ani ai săi, abia începuse

şcoala în momentul venirii lui Hitler la putere, avea acum optsprezece ani şi jumătate şi fusese recrutat. Desfăşurarea războiului îl dusese departe de Dresda şi îl readusese în oraşul natal, într-un interval de numai câteva luni.

În vara lui 1944, Jäckel, recrutat de armată împreună cu majoritatea colegilor săi de clasă, a reuşit să se alăture Luftwaffe. Jäckel abandonase şcoala la şaisprezece ani, luându-şi o slujbă de funcţionar stagiar la un birou al administraţiei locale din Pirna, localitate situată în apropierea Dresdei. Păstrându-şi calitatea de membru al Tineretului Hitlerist, a urmat câteva lecţii de pilotaj pe planoare. Acesta era motivul, credea el, pentru care, în momentul în care ajunsese la vârsta necesară recrutării, fusese trimis la o unitate Luftwaffe şi nu ajunsese carne de tun pe frontul de est.

17 Günter Jäckel, la şaptesprezece ani, în uniformă de infanterist al Luftwaffe . Toul, estul Franţei, vara lui 1944. Fotografiile au fost făcute - crede el - pentru ca, în cazul morţii lor, părinţii acestor copii-soldaţi „să aibă măcar ceva” . Două luni mai târziu, Jäckel a fost rănit şi trimis la recuperare în oraşul său natal, Dresda, unde a fost martorul furtunii de foc

Nu că Jäckel ar fi devenit aviator. La jumătatea anului 1944, când războiul aerian se transformase într-o confruntare complet dezechilibrată, iar nevoia de trupe terestre devenise mai mult decât acută, el şi camarazii săi au fost trimişi în ceea ce mai rămăsese din Franţa ocupată pentru a lupta ca infanterişti. Rezistenţa germană devenise tot mai acerbă şi se duceau lupte foarte dure în partea de est

a acelei ţări. Jäckel îşi aminteşte cu sarcasm cât de uimit a fost când, ca tânăr care, până în acel moment, fusese obişnuit numai cu siguranţa oferită de Dresda, şi-a dat seama cât de urâţi erau el şi tinerii săi conaţionali în locurile pe care fraţii lor mai mari le cuceriseră. Îşi aminteşte retragerea unităţii sale pe timp de noapte, când pericolul atacurilor aeriene aliate era mai mic, dintr-un orăşel situat la nord-est de Dijon:

> Ultimele avioane de vânătoare-bombardament dispăruseră în amurg; drumul spre est, peste câmpii, era deschis. Dar, pe marginea drumului care cobora dinspre partea mai înaltă a oraşului, se aflau o mulţime de femei şi copii şi, din loc în loc, câte un bărbat. Stăteau acolo şi ne priveau în timp ce treceam prin faţa lor. Fără nici o expresie pe faţă. Niciodată nu am mai fost privit aşa; şi nu cred că am mai simţit vreodată o asemenea ruşine - fără ca măcar să ştiu de ce. **[252]**

Luna octombrie 1944 a găsit unitatea sa în tranşeele săpate într-o livadă de meri de lângă Belfort, de unde înfrunta rafalele de mitralieră ale avioanelor americane Thunderbolt şi Mustang şi - pe măsură ce frontul se apropia - focul artileriei dirijate din avion. În cursul acestor lupte, Jäckel şi camarazii săi au fost atacaţi de tancurile americane. Un braţ i-a fost sfâşiat de schije. Băiatul de lângă el fusese aproape sigur ucis. Numai faptul că Jäckel s-a trântit la pământ, exact în acea clipă, i-a salvat viaţa.

Jäckel a fost evacuat de pe front şi dus la un spital militar condus de călugăriţe, la Colmar. Acolo, lucrurile au luat o turnură proastă. A făcut febră şi braţul i s-a umflat. Germanii nu aveau penicilină, iar rana se infectase. A fost transportat înapoi în Reich şi a fost operat într-un spital militar din Bavaria. Acolo, încă în convalescenţă, a aflat că mama sa murise. Scarlatină. Moartea unui civil, din cauze naturale, în miezul unui război.

Două zile mai târziu, Günter Jäckel s-a întors la Dresda pentru înmormântare. Dar şi pentru o ultimă întâlnire cu tatăl său, care fusese chemat sub arme în prima parte a războiului. După ceremonia funerară, vatmanul între două vârste s-a întors la unitatea sa de pe frontul de est. Fiul său nu l-a revăzut niciodată.

În seara de 13 februarie, Jäckel, capabil să se deplaseze, dar având încă febră, se afla într-un spital de recuperare situat în extremitatea sudică a Südvorstadt. Muncile neplăcute - spălarea rufelor, schimbarea borcanelor cu urină şi a ploştilor - reveneau prizonierilor de război italieni. Formau un grup prietenos, bărbaţi care refuzaseră să-i

servească pe fascişti după căderea lui Mussolini şi sfârşiseră în ceea ce părea a fi o formă relaxată, chiar dacă nu foarte frumos mirositoare, de captivitate. Apoi au început să sune sirenele.

> Chiar lângă mine stătea în pat un bărbat din bazinul Rinului, un subofiţer cu decoraţii şi cu toate cele, şi când au pornit sirenele pentru prima dată, şi-a împachetat imediat câteva lucruri. Noi, saxonii, am început să râdem şi i-am zis: „Ei, întotdeauna avem avertismente din astea!" Dar el era din bazinul Rinului, ştia... italienii i-au cărat pe cei grav răniţi... şi i-am urmat fără entuziasm în pivniţă. [253]

Hannelore Kuhn era al doilea copil din cei trei şi singura fată a unei familii prospere din clasa mijlocie ce locuia într-una din suburbiile din jurul Münchner Platz. Tatăl său studiase dreptul, dar după serviciul militar, în timpul Primului Război Mondial, se orientase spre consultanţă şi management imobiliar. Mama sa, profesoară până la naşterea primului copil, era acum casnică. Aveau o vilă impunătoare pe Bamberger Strasse. [254]

Hannelore Kuhn îşi pierduse fratele mai mare în război, în acele prime săptămâni ale lui 1945, iar fratele ei mai mic fusese încorporat în Wehrmacht. Era o elevă eminentă şi, după şi-a luat diploma de absolvire a liceului *(Abitur),* în loc să-şi continue studiile, a fost nevoită să meargă, pentru un timp, într-o tabără de muncă din munţi. Apoi, în cadrul serviciului auxiliar obligatoriu *(Kriegshilfsdienst),* a fost trimisă să lucreze, câteva luni, ca vatmaniţă la Breslau, după care i s-a permis să se întoarcă acasă.

13 februarie, îşi aminteşte Hannelore, a fost una din acele zile blânde care vestesc primăvara.

> Aveam probleme cu sinusurile şi fusesem scutită de doctor, aşa că eram acasă pe 13 februarie... ne-am gândit, hai să sărbătorim carnavalul, să mergem la plimbare. Am mers pe dealuri... Era o potecă până în vârf şi de acolo puteai admira întreaga Dresdă. Priveliştea era cu adevărat frumoasă. Soarele se reflecta în toate geamurile ferestrelor din oraş. Iar ghioceii înfloriseră deja. Da... şi după ce am coborât la Münchner Platz, chiar aici în apropiere, ne-am luat la revedere. Unul dintre noi era student la chimie, lăsat la vatră după ce aproape arsese de viu în tancul său. Acum locuia în cazarmă, dar studia... şi ne-a spus: „Gândiţi-vă la mine în noaptea asta pentru că voi face de gardă. Am depăşit ora stingerii, aşa că voi rămâne în camera de gardă." Şi ne-am luat la revedere. Eram trei sau patru prieteni când ne-am despărţit. Nu i-am mai văzut de atunci. Deci... Apoi m-am îndreptat spre casă pe aici, prin apropiere, şi pe stradă mai erau încă câţiva

copii care sărbătoreau carnavalul cu câteva jocuri amuzante. Apoi au intrat.

În acea seară, la ora 22.00, când s-a auzit alarma de raid aerian, se odihnea pe un fotoliu, ţinând două prişniţe încălzite pe obraji pentru a-şi calma durerea provocată de sinuzită, aşa cum îi spusese doctorul.

Erau patru copii dintr-unul din cartierele Dresdei - Johannstadt - doi băieţi şi două fete. Crescuseră împreună în aceeaşi zonă, la nord de Grosser Garten, între 1930 şi 1945, merseseră la şcoală şi se jucaseră împreună.

Nora Lang şi Anita Kurz fuseseră prietene dintotdeauna. Nora avea doi fraţi, unul apropiat ca vârstă, celălalt cu şase ani mai mare. Anita era singură la părinţi. Tatăl Norei lucra ca sudor la fabrica Gusssthal din îndepărtatul Freital, mergând acolo zi de zi pe bicicletă, indiferent dacă era vorba de schimbul de noapte sau de cel de zi. Munca sa presupunea înaltă calificare, dar familia se considera a fi muncitorească. Statutul social al părinţilor Anitei era mai bun, tatăl ei lucrând înainte de război într-o bancă, pe post de agent de vânzări pentru serviciile de securitate şi de depozitare a valorilor.

18 Anita Kurz şi părinţii ei, în iarna 1943- 1 944, în Dürerplatz.. Tatăl ei lucra ca funcţionar în cadrul armatei

Johannstadt era un cartier eterogen din punct de vedere social, clădiri crenelate de apartamente construite în stilul elegant, specific sfârşitului de secol al XIX-lea, grupându-se în jurul unor piaţete pline de vegetaţie. Apartamentele erau mai mari sau mai mici, dar toate erau aerisite şi luminoase. În clădiri fuseseră integrate magazine şi ateliere, astfel încât existau o mulţime de meşteşugari şi chiar câteva mici făbricuţe în curţile interioare. Era o parte a oraşului atrăgătoare, în care era plăcut să trăieşti.

13 februarie 1945 nu era zi de şcoală deoarece nu exista suficient cărbune pentru încălzirea claselor. [255] Asemenea lipsuri deveniseră un lucru obişnuit. Chiar şi atunci când cărbunele putea fi extras, asta nu însemna că putea fi şi transportat. Aşa cum se întâmplase de nenumărate ori în trecut, primiseră temele de la şcoală şi urmau să le predea când situaţia avea să o permită. Dar situaţia se deteriorase atât de mult, încât bunicul Anitei, care lucra la triajul Friedrichstadt,

trebuia să-şi ajute familia prin suplimentarea raţiilor cu biscuiţi obţinuţi de la prizonierii de război britanici, cu care lucra şi care continuau să primească pachete consistente din partea Crucii Roşii Internaţionale. În schimb, bunica fetei trebuia să spele rufele prizonierilor. În acea seară, copiii din cartier sărbătoreau carnavalul cu măşti improvizate şi au continuat să o facă în interiorul clădirii de apartamente, chiar şi după lăsarea întunericului. Apoi au plecat toţi acasă, inclusiv Nora:

> Tatăl meu nu lucra în schimbul de noapte. Era acasă... şi am ascultat ştirile la radio înainte să ne culcăm. Nu m-am dus la culcare fiindcă la radio se anunţase că formaţiuni inamice se apropiau de Hanovra şi Braunschweig. Şi înaintau spre un punct de unde s-ar fi putut îndrepta spre Saxonia. Ar fi putut fi şi Berlinul... dar am aşteptat. Mai întâi frăţiorul meu a fost dus la culcare. Apoi am continuat să ascultăm rapoartele, dar, nu ştiu cum, nu ne-am dat seama... asta se întâmpla chiar înainte să sune alarma antiaeriană. O surpriză teribilă. Ne-am grăbit să ne luăm hainele şi apoi mama a trebuit să meargă să-l ia pe cel mic din pat. Şi toate lumea avea câte un bagaj.

Locul spre care se grăbeau ca să se adăpostească nu era decât o pivniţă.

> Dintotdeauna m-am temut de subsolul clădirii. Nu exista lumină electrică. Nici măcar pe timp de pace. Trebuia să cobori cu o lumânare sau cu lanterna. Eram în jur de cincisprezece sau şaisprezece în pivniţă, în mijloc era o masă, iar noi stăteam împrejurul ei. În mijloc pâlpâia o lumânare. Deci, cincisprezece sau şaisprezece persoane, toţi cei care locuiau în clădire. Erau şi câţiva copii, doi bătrâni şi femei. Cel mai mic dintre copii avea şase săptămâni. Mama fetiţei era o tânără de douăzeci-douăzeci şi unu de ani.

Aproape aceeaşi situaţie era şi în subsolul clădirii învecinate, unde locuia familia Anitei Kurz - prietena cea mai bună a Norei - chiar dacă exista o intrare dinspre stradă destinată publicului şi era considerat adăpost antiaerian. Singurul avantaj era că avea electricitate. Anita îşi amintea:

> Acolo se aflau o cadă veche umplută cu apă şi găleţi pline cu nisip. Nu le poţi compara cu subsolurile moderne. Era, de fapt, o pivniţă boltită. Ca într-o biserică... era din calcar. Tencuită numai parţial. Şi aveam un singur bec. .. În afară de mine, mai erau alţi doi copii din

clădire. Cu noi se aflau foarte puţini bărbaţi, dar tatăl meu era acolo. Şi proprietarul magazinului de la parter. Altfel, majoritatea erau femei şi copii... După ce am intrat toţi, doi dintre bărbaţi au urcat şi au privit afară prin uşile pivniţei în curte, dar s-au întors imediat să ne spună că văzuseră „brazi de Crăciun". Apoi a început totul, exploziile. Şi s-a întâmplat foarte, foarte repede. [256]

Pentru cei doi băieţi din Johannstadt, lucrurile stăteau foarte diferit, în parte din cauza diferenţelor pronunţate de statut social.

Familia lui Christoph Adams făcea parte din clasa din mijloc. În vârstă de paisprezece ani, acest băiat serios şi cuminte locuia lângă Dürerplatz, una din cele mai mari pieţe din Dresda. Clădirile de apartamente solide, în acel moment vechi deja de cincizeci de ani, erau grupate în jurul unui spaţiu verde central, de aproape o sută de metri lăţime şi două sute de metri lungime, de la nord la sud, şi formau aproape un sat în interiorul acestei suburbii. Elev foarte bun, Christoph studia la faimoasa Kreuzschule, un liceu frecventat de fiii familiilor din clasa de mijloc şi din lumea bună din Dresda şi cunoscut la nivel internaţional pentru corul său:

Până în acel moment, Dresda nu păşise pe calea răului şi, ca nişte copii ce eram, nu înţelegeam... câteva bombe căzuseră în oraş, dar aflasem cu adevărat despre bombardamente numai din buletinele de ştiri. Singurul lucru concret, în acele zile, era moartea părinţilor în luptă... dar în cercul nostru de apropiaţi asta nu se întâmplase până atunci. Trebuie să spun, în acest punct, că nici părinţii noştri nu ne-au explicat. Aveam aparatul de radio... şi ei ascultau posturile străine, deşi atunci nu ne-au spus nimic. Vedeţi, era o vreme când oamenii nu aveau încredere unul în celălalt. Nu te puteai destăinui nimănui. [257]

Din câte îşi aminteşte, viaţa decurgea aproape normal. Chiar şi în condiţiile în care unităţile de avangardă ruseşti se aflau la numai două ore de mers cu maşina, se discuta dacă, potrivit contractului de închiriere, proprietarul era obligat să zugrăvească clădirea. Dr. Adam - cel de acum - adaugă că „produsele erau raţionalizate, dar germanii nu mureau de foame. Eu, cel puţin, nu am murit. Eram bine îmbrăcat şi încălţat". Şi mai era carnavalul, erau organizate festivităţi - decoraţiuni pe casa scării, copii în costume improvizate.

Tatăl lui Günther Kannegiesser era instalator. Fusese încorporat în Wehrmacht atunci, spre sfârşitul războiului. Pentru a se putea descurca, mama sa lucra într-un magazin de aparate de fotografiat.

Günther era un băieţel simpatic cu zâmbet ştrengăresc - un puşti de oraş inventiv şi trecut prin multe. Avea tot paisprezece ani, dar părinţii săi nu aveau bani să-i plătească studiile în continuare. În curând trebuia să înceapă să-şi caute de lucru.

Între timp, tânărul Günther era omul pe care mama sa se baza. În fiecare dimineaţă, îşi ducea fratele de patru ani la grădiniţă pentru ca ea să poată merge la muncă. Sora sa de opt ani mergea la aceeaşi şcoală ca şi el. După ore, făcea curat, aducea cărbuni şi, de multe ori, se ducea la cumpărături înainte să se joace cu prietenii săi.

19 Alfred Goldschmidt (stânga) era un prieten evreu din copilărie al lui Günther Kannegiesser din Johannstadt. Jucau fotbal împreună şi hoinăreau pe străzile din apropiere. Într-o zi, Alfred a dispărut. Ulterior a murit la Auschwitz-Birkenau

Încă din toamna anterioară, Günther începuse să participe şi la efortul de război, fiind, singur sau împreună cu alţi băieţi din cartier, mesager şi ajutor în cazuri de urgenţă pentru secţia locală de poliţie, Districtul 4 de Poliţie, aflată pe Dinglinger Strasse. La fiecare două seri se prezenta la secţia de poliţie. Acolo, deşi dormeau pe nişte paturi improvizate în subsol, erau disponibili în caz de urgenţă. În schimb,

primeau o marcă şi jumătate şi o cantitate mică de alimente în plus. Noaptea raidului RAF a urmat unei zile obişnuite:

> În seara de 13 februarie, prietenul meu Fritz şi cu mine pierdeam încă vremea la pista de popice de la bodega Quellmalz de pe strada noastră... Aşa că nu dormeam când a sunat alarma. Îi spusesem deja mamei de numărul mare de avioane inamice care se apropiau de zona noastră. Dar asta se întâmpla aproape zilnic. După ce am ajutat-o pe mama să-i ducă pe fratele şi sora mea mai mică în adăpost (sub abatorul Suchy), m-am îndreptat spre Schumannstrasse, unde m-am întâlnit cu celălalt prieten al meu, Siegfried, şi apoi am pornit spre secţia de poliţie a Districtului 4. [258]

În vreme ce se apropiau de secţie, bombardierele britanice erau deja deasupra capetelor lor. Băieţii le puteau vedea şi auzi. Priveau cu uimire adolescentină spectacolul. Apoi şi-au dat seama că se aud şi exploziile. [259]

Au luat-o la fugă, spre aparenta siguranţă oferită de sediul Districtului 4 de Poliţie.

19. Tally-ho! [260]

Când cele 244 de bombardiere Lancaster încărcate la maximum au ajuns la capătul zborului lor de cinci ore şi au început să vireze, urmând linia Elbei, spre ţinta lor din acea noapte, bombardierul lider al Grupului 5 şi echipa de opt avioane de marcare a ţintei aşteptau şi se pregăteau deasupra Dresdei de circa zece minute.

La 21.57, bombardierul lider decolase de la Coningsby, în Lincolnshire. Coordonatorul raidului se afla în aparatul Mosquito, cu seria KB 401-E, însoţit de pilotul-navigator Leslie Page. Au urcat până la zece mii de metri, în rapidul lor avion cu fuzelaj de lemn, şi s-au îndreptat spre Germania. Exact în acelaşi moment, locotenentul William Topper, în avionul Mosquito DZ 631-W, şi navigatorul său, locotenentul Davies, au decolat din Woodhall Spa. Topper, ca lider al grupului de opt aparate Mosquito din Escadrila 627, care se ocupa de marcarea obiectivului. Avea drept sarcină marcarea punctului de ţintire pentru primul val al forţei principale. EI şi camarazii săi aveau să ducă la bun sfârşit această operaţiune de delimitare a ţintei de la mică altitudine, în maniera specifică Grupului 5.

Pentru a dezorienta şi mai mult defensiva germană, bombardierul lider şi deschizătorii de drum au zburat pe un curs paralel şi apropiat de cel al grupului de Mosquito ce se îndrepta spre Magdeburg, pentru a crea o diversiune înainte de a se strecura din zonele sud-centrale ale Germaniei, spre Chemnitz şi apoi spre Dresda. În ciuda faptului că decolaseră la aproape două ore după forţa principală alcătuită din bombardiere Lancaster, bombardierul lider al Grupului 5 şi unitatea sa de marcaj au ajuns acolo înaintea acestora, folosindu-se de vânturile puternice dinspre nord-vest, respectând în totalitate planul.

Locotenent-colonelul Maurice Smith, coordonatorul raidului, câştigase deja experienţă prin coordonarea atacurilor asupra unor oraşe germane importante, inclusiv Karlsruhe şi Heilbronn. Era considerat expert în „bombardamentul sectorial”, o formă rafinată a bombardamentului zonal practicat de Grupul 5. Sarcina lui era să rămână în contact nemijlocit cu Cartierul General din Anglia şi cu avioanele participante la atac (în acest ultim caz prin intermediul radiourilor VHF pe unde scurte, pe care bombardierele le aveau la bord). În concluzie, nu era numai omul de legătură la faţa locului al comandamentului de la High Wycombe, ci şi regizorul acestui prim act al dramei ce avea să se desfăşoare pe cerul Dresdei în acea noapte,

puţin după ora 22.00.

Avionul lui Smith, ca şi grupul de marcaj, transporta şi noul instrument de navigaţie LoRaN - *Long Range Navigation* (navigaţie pe distanţe mari) - un dispozitiv realizat de americani, similar sistemului Gee de localizare a ţintelor, dar cu o rază de acţiune de două ori mai mare. Utilizarea sistemului Gee era limitată de curbura pământului. LoRaN, în schimb, funcţiona pe o lungime de undă mult mai mare şi implicit nu se supunea aceloraşi limitări. Dezavantajul era acurateţea redusă (cel mai util era ca instrument auxiliar de navigaţie pe mare), dar LoRaN era suficient de precis cât să permită liderului şi aparatelor deschizătoare de drum - care, în cazul unor zboruri atât de lungi precum cel până la Dresda, ar fi ieşit din raza de acţiune a emiţătoarelor aliate - să se asigure cel puţin că se aflau deasupra oraşului-ţintă înainte de a începe operaţiunile de marcare a obiectivului. **[261]**

Şi, mai exact, responsabilitatea lui Smith era să se asigure că ţinta era precis marcată şi apoi, observând zborul atent coregrafiat al valurilor de bombardiere Lancaster, să corecteze orice greşeli apărute pe ultima linie dreaptă, înainte de lansarea bombelor sau erorile în ţintire ce puteau să diminueze eficienţa bombardamentului. Responsabilităţile liderului erau nu numai foarte importante, ci şi foarte periculoase. Indiferent de pericolul reprezentat de artileria antiaeriană sau de avioanele de vânătoare inamice, era obligat să rămână în zona ţintei pe toată durata atacului, zburând adeseori la joasă altitudine, ca să poată observa rezultatul eforturilor bombardierelor.

Din buncărul aflat adânc sub Albertinum, în inima Dresdei, Comandamentul Local Antiaerian (Ortliche Luftschutzleitung = OL) urmărise grupul de Mosquito în ultimele zece minute, de când începuseră survolul asupra oraşului Chemnitz.

De o oră devenise clar că un *dicker Hund* („câine gras”), cum numeau controlorii de zbor germani formaţiunile mari de bombardiere inamice, se îndrepta spre centrul sau estul Germaniei. Pe baza informaţiilor primite de la Comandamentul Reichului pentru Apărare Antiaeriană, forţele poliţieneşti din Dresda responsabile cu apărarea civilă fuseseră deja puse în stare de alertă la ora 21.15. La 21.39, a sunat alarma generală *(Fliegeralarm* - alarma care anunţa apropierea avioanelor inamice) în tot oraşul, deşi destinaţia forţei de bombardiere era încă departe de a fi clară. Leipzigul era, în continuare, ţinta cea mai probabilă. **[262]** Se putea prea bine ca acest avertisment să fie considerat de populaţia Dresdei doar ca unul din

seria nesfârşită de alarme false. Apoi, la 21.59, OL a raportat: „Unităţi combatante inamice în zona Dresda-Pirna; zboară în cerc”. [263]

Forţa principală alcătuită din bombardierele Lancaster fusese şi ea identificată cu douăzeci de minute în urmă, dar lansarea de dispozitive window şi utilizarea altor metode de diversiune/eschivare continua, cu succes, să provoace confuzie. Alarmele finale ce indicau iminenţa unui raid aerian sunaseră în Leipzig, dar nu şi în Dresda.

Între timp, urmând ordinele primite de la Cartierul General al Diviziei 1 avioane de vânătoare a Luftwaffe de la Doberitz, lângă Berlin, mica unitate de interceptare de pe Aerodromul Klotzsche fusese deja alertată. Grupul „A", format din zece aparate Messerschmitt BF 110, fusese preventiv ridicat în aer, dar avea nevoie de o jumătate de oră pentru a urca la altitudinea necesară şi a intra în poziţie de atac. Chiar în timp ce aceşti câţiva apărători începeau să câştige înălţime, operaţiunea de marcare a ţintei era în plină desfăşurare, iar formaţiunea principală de bombardiere se apropia. Era, deci, puţin probabil ca acel grup neînsemnat de aparate de interceptare nocturnă să împiedice, în vreun fel, executarea atacului şi chiar aşa avea să se întâmple.

Unul din avioanele Messerschmitt a fost doborât, în timp ce urca, de tirul nu se ştie cui. O versiune susţine că artileria antiaeriană uşoară ce se mai afla încă la Klotzsche a intrat în panică şi l-a confundat cu un intrus inamic, deoarece zbura în cerc la o înălţime destul de mare. O alta sugerează că aparatul de vânătoare ar fi putut avea neşansa de a zbura direct în grindina de bombe incendiare britanice abia lansate. [264] De altfel, un Lancaster britanic avea să fie pierdut în acest fel deasupra oraşului.

La 22.03, primul grup responsabil cu marcarea ţintei şi-a început activitatea. Era vorba de avioane Lancaster din Escadrila 83, avangarda forţei principale. Zburând de-a lungul şi de-a latul oraşului, au lansat semnale luminoase verzi pentru a delimita suprafaţa Dresdei şi primele din cele aproape o mie de asemenea dispozitive încărcate cu magneziu alb au început să cadă spre sol pentru a-l ilumina. Aceştia erau cunoscuţii „brazi de Crăciun”, despre care atât de mulţi dintre supravieţuitori aveau să-şi amintească că îi văzuseră prin uşile întredeschise ale pivniţelor sau în timp ce fugeau spre adăposturile publice. Aproape în acelaşi moment, OL a primit confirmarea că „atacul are drept obiectiv Dresda”.

20 Puţin după ora 22.00, în ziua de 13 februarie 1 945 . Semnalele luminoase de marcaj ale RAF, numite şi „brazi de Crăciun”, încep să lumineze ţinta. Aşa le vedeau locuitorii Dresdei care le priveau, cu un amestec de fascinaţie şi de groază, de la intrări intrările în pivniţe şi adăposturi . În numai câteva clipe, bombele vor începe să cadă asupra Dresdei.

Trei minute mai târziu, la ora 22.06, OL a difuzat, în cele din urmă, prin intermediul difuzoarelor instalate în adăposturi şi în alte spaţii

publice avertismentul final:

> *Achtung! Achtung! Achtung!* Primele bombardiere ale unor importante forţe de bombardament inamice şi-au schimbat cursul şi se apropie de oraş. Lansarea bombelor este iminentă. Populaţia este obligată să utilizeze imediat facilităţile de protecţie antiaeriană. [265]

Dresda mai auzise de două ori acest lucru, pe 7 octombrie şi 16 ianuarie. Numai că în acest moment locuitorii ştiau cu certitudine ca oraşul lor urma să fie bombardat. Dar avioanele Mosquito, din Escadrila 627, începuseră deja să conveargă spre punctul stabilit, aflat chiar la vest de centrul oraşului. Aici, conduse de locotenentul Topper, au început să lanseze rachetele luminoase roşii care aveau să ghideze cele 240 de bombardiere în timpul atacului propriu-zis.

Stadionul Ostragehege, care aparţinea Clubului Sportiv din Dresda (CSD), aflat lângă principalul pod de cale ferată, Marienbrücke, era unul din cele câteva complexe sportive mari din oraş şi terenul celei mai populare echipe de fotbal din Dresda, câştigătoare a campionatului naţional al Germaniei în 1943 şi 1944. În 1945, terenul CSD fusese ales drept ţintă a primului val de bombardiere.

Vântul bătea în acea noapte dinspre nord-vest, aceeaşi direcţie din care se apropiau şi bombardierele. Primul val avea să folosească bombardamentul sectorial, utilizat pentru prima dată, cu o eficienţă uimitoare, de Grupul 5 în timpul atacului asupra oraşului Braunschweig, în octombrie 1944. Acesta însemna marcarea unui punct de ţintire fix şi apoi repartizarea nu numai a unor cursuri diferite pentru fiecare din avioanele ce se apropiau - o diferenţă de două grade pentru fiecare avion -, ci şi bombardarea, la intervale strict programate, a unor puncte situate la distanţe din ce în ce mai mari de ţintă. Obiectivul era obţinerea unei densităţi constante şi uimitoare de bombe asupra unui sector în formă de evantai. Dacă se reuşea acest lucru şi era obţinută combinaţia corectă de bombe incendiare şi explozive, rezultatul cel mai probabil era o furtună de foc. Fuseseră la un pas de aşa ceva la Braunschweig, numai intervenţia rapidă a experimentatei brigăzi de pompieri de acolo salvând situaţia. [266]

Imediat ce primele Mosquito încărcate cu balize luminoase roşii au coborât până la şapte sute-o mie de metri, pentru a marca punctul de ocolire de la stadionul CSD, ceea ce fusese până atunci o bănuială a devenit certitudine. Dresda nu era apărată de artilerie antiaeriană.

Unul din cele trei avioane „de legătură”, toate Lancaster, ataşate

forţei deschizătoare de drum, avea un aparat de înregistrat la bord. Iată de ce avem înregistrarea discuţiilor dintre coordonatorul de raid şi avioanele unităţii de marcaj. Topper, liderul acesteia din urmă, a coborât primul. La o mie de metri, coordonatorul raidului l-a întrebat: „Le vezi pe cele verzi?" „În regulă, le văd", a confirmat Topper. Şi misiunea a fost îndeplinită.

În vreme ce Topper cobora în picaj până la şapte sute de metri şi apoi tot mai mult, a spus în microfonul său VHF: „Liderul deschizător de drum: Tally-ho!" Acesta era semnalul prestabilit menit să împiedice coliziunea cu alte avioane de marcaj care ar fi putut crede că le venise rândul. Era şi un strigăt puternic asociat cu sporturile britanice mai violente.

La o altitudine de circa două sute cincizeci de metri, Topper a deschis uşile calei bombelor şi a lansat un dispozitiv de cinci sute de kilograme de iluminare a ţintei, care trebuia să explodeze câteva zeci de metri mai jos şi să răspândească o cascadă de scântei roşii luminoase. [267] Mosquito-ul său a trecut peste Friedrichstadt - pe deasupra complexului spitalicesc Friedrichstadt, a stadionului, apoi pe deasupra peronului spitalului, unde un tren era descărcat chiar în acel moment. În timp ce făcea acest lucru, un aparat de fotografiat instalat în cala bombelor, folosind un sistem capabil să facă automat câte o fotografie pe secundă deasupra zonei-ţintă, îşi făcea treaba. Trei instantanee au urmat, în succesiune rapidă, pe malul sudic al Elbei, urmat de un al patrulea, în timp ce avionul survola fluviul şi ajungea deasupra gării Neustadt, acesta din urmă surprinzând şi imaginea unei locomotive pufăind lângă Palatul Japonez.

Urcând foarte rapid, Topper s-a îndepărtat de oraş. A fost urmat imediat de al doilea avion de marcaj, gata să verifice dacă indicatorul lansat de lider nu fusese aruncat prea târziu. Un al doilea dispozitiv a fost aruncat. Cel lansat de lider lovise solul la circa o sută de metri est de ţintă. A urmat încă unul şi încă unul, fiecare repetând litania: „Tally-ho!"

Operaţiunea a durat între două şi trei minute. Zona stadionului CSD se transforma într-o pădure strălucitoare de semnale luminoase roşii.

Jos, sub Albertinum, OL anunţase deja - la un minut după avertismentul final - „primele bombe lansate asupra oraşului". Probabil că imensele dispozitive de iluminare fuseseră confundate cu nişte bombe. [268]

În prima noapte a seriei de atacuri aliate asupra Hamburgului, din iulie 1943 - cea de-a doua noapte a produs cunoscuta furtună de foc - dispozitivele de marcaj ale deschizătorilor de drum căzuseră la

distanţe cuprinse între un kilometru şi jumătate şi *unsprezece kilometri* de ţinta stabilită. Cele optsprezece luni trecute de atunci aduseseră progrese imense în tehnică şi echipament. În comparaţie cu primii ani ai războiului, reuşita de la Dresda era senzaţională, putând fi caracterizată drept un marcaj de precizie. Nimeni nu poate spune că la Dresda a fost un accident.

Acum, după ce ultimii deschizători de drum în îndepliniseră misiunea, se punea problema verificării vizibilităţii, pentru a se asigura că bombardierele din forţa principală aflate în aşteptare puteau vedea semnalele luminoase şi, în consecinţă, erau capabile să egaleze prin bombardamentul lor acurateţea operaţiunii de iluminare a ţintei. Un Lancaster din Escadrila 97, care aştepta la cinci mii şapte sute de metri altitudine, fusese echipat şi poziţionat în acest scop. Numele său, în acea noapte, era Lancaster Cilck 3.

Aparatul de înregistrare a surprins momentul în care Cilck 3 s-a alăturat operaţiunii:

> Controlor către Cilck 3: Poţi vedea luminile? Terminat.
>
> Cilck 3 către Controlor: Pot vedea trei indicatoare de ţintă printre nori. Terminat.
>
> Controlor către Cilck 3: Bine, le poţi vedea deja pe cele roşii?
>
> Cilck 3 către Controlor: Nu le pot vedea decât pe cele roşii. Terminat...

Schimbul de mesaje a continuat între aparatele implicate în operaţiunea de marcaj şi controlor, simultan cu cel dintre acesta din urmă şi Cilck 3. După o scurtă discuţie, operaţiunea de marcare a fost considerată îndeplinită. Coordonatorul raidului le-a transmis să lanseze semnalele luminoase pe care le mai aveau şi să plece înainte să-şi reia dialogul cu Cilck 3:

> Controlor către Cilck 3: Poţi vedea indicatoarele roşii? Terminat.
>
> Cilck 3 către Controlor: Pot să le văd şi pe cele verzi, şi pe cele roşii. Terminat.
>
> Controlor către Cilck 3: Mulţumesc.

Această confirmare a unei vizibilităţi suficiente era semnalul pentru începerea atacului propriu-zis. Cele 244 de avioane Lancaster, încărcate până la refuz din Grupul 5, cu numele de cod „Plate Rack Force” [269], puteau începe acum bombardamentul. Coordonatorul raidului a dat ordinul ce a pecetluit soarta Dresdei:

> Controlor către Plate Rack Force: Apropiaţi-vă şi bombardaţi zona indicatoarelor roşii conform planului. Bombardaţi indicatoarele roşii conform planului.

„U de la Unchi”, ca parte a Escadrilei 49, era unul dintre primii atacatori. Lansarea bombelor era întotdeauna cea mai tensionată parte a misiunii, deşi, în condiţiile în care vremea din acea seară era mai bună decât se aşteptaseră şi nu văzuseră nici urmă de antiaeriană sau de avioane de vânătoare inamice, pilotul se putea concentra mai mult asupra atribuţiilor ce-i reveneau în acea clipă. Mai ales, sistemul bombardamentelor sectoriale de precizie elaborat de Grupul 5 era foarte dificil. Fiecărei escadrile de şaisprezece aparate îi era alocat un arc de cerc de treizeci şi două de grade, pe care trebuia să-l acopere. Operau în această formaţie strânsă pe durata întregului atac, teoretic manevrând ca şi cum ar fi fost un singur avion.

Leslie Hay îşi continuă relatarea:

> Verific din nou altitudinea şi viteza şi mă pregătesc pentru viraj. Acesta trebuie să fie făcut foarte exact, pentru că fiecare escadrilă primeşte un arc de treizeci şi două de grade. În orice caz, noi trebuia să bombardăm terenul ăsta de fotbal. Aşa că un avion bombardează pe acea direcţie. Cel de-al doilea trebuie să bombardeze pe aceeaşi direcţie, plus două grade, al treilea, plus patru, aşa că trecem cu toţii pe deasupra ţintei la diferenţă de două grade, astfel încât avioanele fiecărei escadrile formează spiţele unei roţi cu centrul pe acel teren de fotbal, spiţele îndreptându-se către exterior în perimetrul Dresdei. **[270]**

În acest moment, cooperarea dintre pilot şi navigator era o chestiune de fracţiuni de secundă. De fiecare parte a lui „U de la Unchi”, la numai câţiva metri şi la aceeaşi altitudine, dar la o diferenţă de două grade, se afla un alt Lancaster pregătit să-şi lanseze bombele. Sarcina pilotului era să evite coliziunile şi să fie gata să vireze pe „cursul de pe care avea să intre pe culoarul de lansare”, în vreme ce navigatorul trebuia să facă calcule exacte legate de vânt, altitudine, viteză şi poziţie, pentru a-i spune pilotului, „căpitanul” său, momentul precis al virajului final.

„Treizeci de secunde”, a spus navigatorul. „O să-ţi spun să virezi în treizeci de secunde.”

În căşti, vocea calmă şi autoritară a controlorului încuraja avioanele să intre pe traiectoria de lansare, dar navigatorul nu se grăbea, aşteptând momentul pe care îl calculase. După luni de antrenament şi

o rundă de misiuni căreia îi supravieţuiseră împreună, încrederea care caracteriza relaţia dintre pilot şi navigator era foarte mare, aproape spirituală, şi, în aceste momente, străinii nu contau, oricâte trese ar fi avut pe umăr - şi indiferent cât de mult şi-ar fi dorit, în profunzimea sufletului lor, să termine odată misiunea respectivă.

„Virează acum", s-a auzit scurt vocea navigatorului.

Şi Hay a întors lent avionul pentru intrarea pe culoarul de lansare, înclinând puţin aparatul în timpul virajului. S-a îndreptat şi a văzut cele două Lancaster-uri ce-l flancau la stânga şi la dreapta, în continuare la două grade, făcând aceeaşi manevră cu aceeaşi abilitate - „nu chiar aripă lângă aripă, dar asta era impresia", după cum îşi aminteşte Hay. Aceasta era precizia care făcuse Grupul 5 faimos şi care îi costase viaţa pe mii dintre locuitorii oraşelor Germaniei.

Artileristul se strecurase deja în compartimentul său din partea frontală a avionului. Hay, pilotul, era preocupat să acţioneze numai pe baza datelor pe care le primea, referitoare la altitudinea, cursul şi viteza aparatului. „Să te asiguri că totul merge cum trebuie." S-a lăsat în scaun şi a început să studieze atent instrumentele de bord.

Toate acestea se întâmplau cu două minute înaintea momentului programat pentru lansarea bombelor - 22.15. După cum o arătaseră şi îndemnurile primite prin radio, operaţiunea de marcare fusese rapidă, precisă şi lipsită de dificultăţi, astfel încât coordonatorul raidului se hotărâse să trimită bombardierele mai devreme. De ce să le laşi să aştepte deasupra ţintei, mai ales când era imposibil să ştii dacă vremea bună avea să mai dureze.

Aşa că au pornit, survolând oraşul dinspre nord-vest spre sud-est şi având vânt din spate. Instrucţiunile clare ale echipajelor erau să-şi ducă Lancaster-urile deasupra centrului oraşului, la unghiuri diferite prestabilite. Secvenţa de atac foarte strictă şi exactă a avioanelor şi escadrilelor era menită nu numai să garanteze bombardarea intensivă a zonei-ţintă, ci şi reducerea omniprezentului risc al coliziunilor sau posibilitatea bombardării unui avion de către celelalte, în momentul în care îşi lansau încărcătura din diferite direcţii şi de la diferite înălţimi.

Zona-ţintă, în formă de triunghi, avea aproape doi kilometri pe fiecare latură şi aproape trei kilometri la bază. În interior se aflau liniile ferate situate chiar în faţa stadionului CSD, apoi limita nordică traversa Elba prinzând şi un colţ din clădirile ministeriale aflate pe malul râului dinspre Neustadt, includea podurile rutiere Augustus şi Carolabrücke (deşi nu includea podul feroviar Marienbrücke). Între această linie şi limita sudică se găsea aproape întregul Altstadt,

mergând în sud până lângă Hauptbahnhof. Gara însă, asemenea podului Marienbrücke, nu era inclusă în totalitate în zona de bombardament fixată.

„U de la Unchi" transporta o bombă explozivă de cinci sute de kilograme; restul încărcăturii era format din incendiare de două kilograme. Toată Escadrila 49 zbura între trei mii şase sute şi patru mii de metri altitudine - la o înălţime relativ mică din cauza absenţei artileriei antiaeriene. Un avion la fiecare şapte secunde şi jumătate. Toate şi-au lansat bombele între 22.14 şi 22.16, cu excepţia unui singur aparat care, conform documentelor, a atacat la ora 22.22. [271]

În momentele dinaintea lansării, pilotul Leslie Hay nu mai avea controlul propriu-zis al avionului. Odată ce artileristul îşi convingea căpitanul că avea coordonatele necesare şi îşi reglase instrumentele de ochire în consecinţă, el era la conducere. Oricât de mult ar fi durat până ce bombele să părăsească avionul, el avea să dirijeze mişcările lui „U de la Unchi". Tot el avea în mâinile sale vieţile camarazilor din echipaj.

În majoritatea misiunilor, acesta era momentul cel mai dificil. Vocea artileristul dând instrucţiuni de zbor putea fi auzită în sistemul de comunicaţii al avionului: „Uşor, uşor, uşor, stânga, uşor. Uşor, stânga, uşor, uşor, uşor - şi dreapta uşor, uşor, uşor, uşor... „

Întregul echipaj se ghemuia în scaune din cauza tensiunii. Voiau să se termine cât mai repede. Ştiau şi că, după lansare, aveau să fie nevoiţi să mai menţină cursul timp de un minut pentru fotografie. Instrucţiunile artileristului au întârziat deoarece, în acest caz, avea o problemă. Vizibilitatea păruse bună, dar chiar în momentul în care „U de la Unchi" intrase pe culoarul de lansare, un strat fin de nori se lăsase deasupra ţintei. De la sol nu se putea vedea decât strălucirea neclară a indicatoarelor prin această pâclă joasă - oraşul nu era vizibil. Artileristul avea nevoie de mai mult timp ca să înţeleagă dispunerea indicatoarelor de la sol şi locaţia ţintei. Sesizând dificultăţile bombardierelor care se apropiau de obiectiv, avioanele din unitatea de marcare a ţintei au lansat alte semnale luminoase pentru a ilumina zona mai bine. Câteva momente mai târziu, la semnalul bombardierului, pilotul a deschis uşile calei şi un sunet puternic a semnalat lansarea încărcăturii în noapte.

Bombe lansate.

Lansarea bruscă a încărcăturii avionului, revărsarea din burta avionului a celor câteva mii de kilograme de bombe şi dispozitive incendiare, care îşi începură drumul spre pământ, au făcut ca „U de la

Unchi” să câştige altitudine foarte rapid. Hay, pilot experimentat, ştia că aşa avea să se întâmple şi a temperat mişcarea avionului. Apoi a început din nou să vireze, îndepărtându-se de zona-ţintă.

Hay se îndrepta spre sud-est, urmând şirul de bombardiere Lancaster care îşi terminaseră misiunea în acea noapte.

În spatele lui „U de la Unchi”, alte avioane se apropiau de ţintă sub supravegherea atentă a coordonatorului, care survola Dresda la o înălţime de numai o mie de metri. Avionul său, asemenea Mosquito-urilor din unitatea deschizătoare de drum, nu era înarmat, bazându-se, pentru propria siguranţă, pe viteza excepţională, pe manevrabilitate şi pe capacitatea de a zbura deasupra plafonului la care ajungeau focul antiaerienei şi avioanele de interceptare.

Cu mult deasupra bombardierului lider, avioanele Lancaster se răsfirau în evantai deasupra zonei vizate. Jos, la sol, puteau fi văzute luminile a mii de noi incendii. Bombele explozive perforaseră acoperişurile, aruncaseră în aer uşile şi ferestrele, furnizând curenţii de aer necesari. În vreme ce civilii ghemuiţi în pivniţele lor resimţeau, în primul rând, forţa teribilă a exploziilor, zecile de mii de bombe incendiare de două kilograme, pe bază de termit (denumite în mod eronat de civilii germani „bombe cu fosfor”), aterizau zgomotos, rămânând pe acoperişuri sau în poduri şi la etajele superioare şi aprinzând orice piesă de mobilier, bârnă sau obiecte din locuinţe suficient de inflamabile.

Bombardierele din Plate Rack Force aveau deja dificultăţi în a depista indicatoarele roşii lansate de Escadrila 627. Şi, deja, la mii de metri sub ei, focurile minuscule începeau să se unească şi să se topească într-un incendiu orbitor, ce creştea precum o bacterie luminiscentă sub microscop.

„Bună treabă, Plate Rack Force”, a spus liderul deschizătorilor de drum în timp ce se pregătea să se întoarcă. „Frumos bombardament.”

Avea dreptate. În cazul atacului lansat de Comandamentul Bombardierelor asupra Dresdei, totul mersese îngrozitor de bine. În această noapte de 13 spre 14 februarie 1945, strategii şi avioanele responsabile cu marcarea ţintei, coordonatorul raidului şi echipajele sale - fără a uita echipele de la sol din Anglia şi „tinerele scoţience” care umpluseră şi legaseră snopurile de bombe incendiare în făbricuţele lor ascunse printre munţii Scoţiei - creaseră un lucru dintre cele mai rare.

Furtuna de foc perfectă.

20. „Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecţie”

Experienţa acelui prim val al raidului asupra Dresdei a fost teribilă, dar nu părea, încă, cataclismică. Începuturile au părut adeseori să semene unor părţi dintr-un basm frumos, dar înfricoşător. S-au spus istorii despre oamenii care s-au strecurat afară să urmărească căderea strălucitoare a „brazilor de Crăciun”, ce lăsau în urmă o dâră argintie şi iluminau oraşul iernatic de dedesubt - asta înainte ca şuierul primelor bombe să-i facă până şi pe aceşti privitori temerari să închidă rapid uşile în spatele lor şi să coboare în pivniţe.

Majoritatea locuitorilor Dresdei au înfruntat raidul într-o pivniţă sau subsol, aflat într-un bloc sau într-o casă uşor modificat. Existau sacii de nisip, găleţile de apă, uneltele de bază, dar nu şi pereţi ignifugi, filtre de aer, uşi etanşe construite special în acest scop. În marile adăposturi publice din majoritatea oraşelor importante ale Germaniei, porţile se închideau neînduplecate în timpul unui raid. Filtrele şi etanşeizările întreţineau circulaţia aerului respirabil şi împiedicau pătrunderea gazelor toxice. Straturile de beton armat puteau fi distruse numai de o lovitură directă puternică. Nu aşa stăteau lucrurile şi la Dresda. Aici te adăposteai în vecinătatea locuinţei tale. Ocazional, cineva putea fi surprins departe de casă şi era nevoit să se adăpostească alături de străini, dar, în cele mai multe cazuri, oamenii care căutau refugiu în subsolurile oraşului erau persoane care se cunoşteau foarte bine, după ani de interacţiune şi prietenie, oameni care trăiau împreună. În acea seară, mulţi dintre ei aveau să şi moară împreună.

Deşi era în afara sectorului-ţintă, o mulţime de bombe au căzut în Johannstadt, în timpul primului atac. Nora Lang îşi aminteşte:

> Acolo unde eram noi au căzut, în mare măsură, numai bombe incendiare. Bombele explozive explodau doar din când în când. Ştiai că incendiarele cădeau în număr mare. Pătrundeau prin acoperiş. Mă simţeam ca şi cum cineva, aflat chiar deasupra mea, arunca cărbuni sau cartofi pe acoperiş. *Bum-bum-bum.* Uneori însă, auzeai acest şuierat şi apoi o explozie. Aveai impresia că a lovit casa, dar, în realitate, căzuse altundeva. Şi tremuram îngrozitor. Mama stătea acolo cu frăţiorul meu şi proprietarul clădirii i-a spus: „Ai grijă de fiica ta”. Dar mama nu putea.

Prietena ei, Anita Kurz, aflată la câteva clădiri distanţă, se afla în

subsolul lor transformat în adăpost antiaerian public:

> Mama mea fusese instruită pentru acordarea de prim ajutor. Şi, la un moment dat, cineva o învăţase că atunci când se întâmpla aşa ceva trebuia să ne aruncăm cu toţii la pământ. Aşa am făcut. Aşa că stăm cu toţii întinşi, iar ea stă deasupra mea. Iar tata deasupra ei. Nu-mi amintesc dacă erau explozii pe care le puteai distinge. Zgomotul era continuu. Şi eram dedesubt, mama era deasupra mea, dar aveam impresia că totul se cutremura... totul, până la baza fundaţiilor. Luminile s-au stins, aşa că era beznă. Şi apoi am rămas întinşi acolo până când liniştea a revenit. Atunci mama a început să ţipe. Până când cineva - nu ştiu cine - a spus, în cele din urmă: *„Frau* Kurz, calmaţi-vă. Când Anita va reîncepe lecţiile de dans, toate astea se vor termina!” [272]

Oamenii se rugau şi plângeau, îşi muşcau buzele în linişte, săreau ca arşi la şocurile produse de impactul bombelor în apropiere, îngrijoraţi de soarta caselor, bunurilor şi animalelor de companie.

Günther Kannegiesser şi prietenul său nu au mai ajuns până la secţia de poliţie de Districtului 4. Au fost obligaţi de intensitatea crescândă a bombardamentului să se adăpostească în adăpostul antiaerian de pe Schumannstrasse. Curentul electric s-a întrerupt. Au simţit exploziile repetate. Apoi lucrurile au părut să se liniştească. Nerăbdători să vadă ce se întâmpla, s-au strecurat afară prin ieşirea din adăpost şi au ajuns la nivelul străzii ca să examineze pagubele cu ochii lor. Au ajuns în holul clădirii chiar în momentul în care alte bombardiere treceau pe deasupra zonei. În numai câteva secunde, fragmente de ţigle au zburat prin geamuri. Günther are încă dureri de cap din cauza fragmentelor minuscule ce i-au pătruns în tâmple. Puştii au revenit imediat în adăpost şi nu au mai ieşit până la încheierea raidului. [273]

La aproape doi kilometri şi jumătate spre vest de ei, în Friedrichstadt, Götz Bergander se întorsese acasă de la slujba sa de acordare a ajutorului pentru refugiaţii din Hauptbahnhof, cu câteva minute înainte de prima alarmă. El şi familia lui s-au grăbit conştiincioşi spre adăpostul construit special în acest scop, sub distileria Bramsch, unde dr. Bergander, chimist, lucra ca director tehnic.

> Era un adăpost antiaerian foarte bun. Protejat împotriva gazelor, cu storuri de oţel şi garnituri de cauciuc şi cu încuietori serioase, care puteau izola cu adevărat încăperea. Grinzi de oţel. Vreau să spun că

buncărul era cum nu se poate mai bun. Fusese construit aproximativ în acelaşi timp cu buncărul personal al lui Mutschmann. În acel moment, trebuie să fi existat la Dresda un adevărat zel pentru pregătirea unei apărări mai bune împotriva raidurilor. Şi, ştiţi, oamenii îşi băteau joc de adăpostul de lângă casa noastră. Veneau în vizită şi le era arătat locul, iar ei spuneau: „Oh, Dumnezeule, pentru ce sunt toate astea? Nu avem nevoie de aşa ceva!" Şi, într-adevăr, se poate spune că acel subsol ne-a salvat vieţile pentru că locuinţa noastră a primit trei lovituri aproape directe, una la fiecare colţ... şi dacă n-ar fi existat storurile de oţel, suflul exploziilor ar fi intrat în pivniţă şi ne-ar fi venit de hac. Nu am fi supravieţuit. [274]

Familia Bergander locuia în incinta fabricii, în aceeaşi situaţie aflându-se şi directorul administrativ. Alţi câţiva civili din zonă au reuşit să profite de adăpostul a cărui soliditate o luaseră în derâdere în trecut. Erau oameni din clasa medie - existau numeroase fabrici în Friedrichstadt, dar şi complexul spitalicesc şi clădiri de apartamente datând de la începutul secolului al XIX-lea. Compozitorul Wagner locuise mai sus, pe acea stradă, în perioada în care fusese dirijor la curtea regală în anii 1840 ai aceluiaşi secol. Adăpostul i-a ajutat mult - atunci şi în orele ce au urmat - şi aproape sigur le-a salvat vieţile. Fabrica se afla la numai câteva sute de metri de punctul de ochire al bombardierelor Grupului 5.

Un locuitor al Dresdei care, din întâmplare, se afla în centrul oraşului în acea noapte era artistul antinazist Otto Griebel, martor al incendierii sinagogii oraşului, cu aproape şapte ani în urmă. Trecut acum de patruzeci de ani, Griebel evitase cu succes Gestapoul, dar nu şi Wehrmachtul. Îşi îndeplinise fără entuziasm şi cu o ineficienţă aproape exaltantă îndatoririle militare, în calitate de maistru tehnician ataşat unei companii de genişti în Polonia. Marea ofensivă rusească îi oferise oportunitatea să se întoarcă la Dresda, unde ajunsese în ultima zi a lui ianuarie.

În seara de marţi, 13 februarie, Griebel a luat un tramvai spre centru, de la apartamentul său situat la est de Grosser Garten, şi a coborât la Neue Gasse, la marginea oraşului vechi. Din întâmplare, destinaţia sa se afla chiar în vecinătatea fabricii de ambalaje Bauer, ultimul loc unde lucrase Henny Wolf. Proprietara unui bar din partea locului, o prietenă din zilele bune de dinainte de război, îl invitase pe Griebel la o mică petrecere. Au băut şi au stat la taclale. În jur de ora 22.00, Griebel şi-a luat pălăria şi paltonul şi s-a pregătit să se îndrepte spre casă.

Chiar când Griebel voia să-şi plătească nota, a sunat alarma

antiaeriană. Unul din cei prezenţi, care îşi lăsase copiii acasă, în apropiere, a pălit şi a ieşit în fugă din încăpere, dar majoritatea au refuzat să creadă că putea fi ceva mai mult decât obişnuita alarmă falsă. Când a venit avertismentul final, s-au înghesuit în subsolul adânc şi spaţios al clădirii. Nu a trecut mult şi bombele au început să cadă asupra centrului oraşului:

> O serie de şuierături au spintecat aerul, apoi clădirea s-a cutremurat în urma unei serii de explozii tot mai puternice, care ne-au făcut să ne strângem într-unul din colţurile pivniţei... Urletul şi impactul bombelor păreau pur şi simplu neîntrerupte. Presiunea aerului a aruncat de perete uşile de oţel ale pivniţei de bere şi becurile, şi aşa slabe, s-au stins... proprietăreasa ne-a dat asigurări că subsolul era suficient de solid încât să reziste unei lovituri directe. Câteva dintre explozii s-au simţit, realmente, ca nişte lovituri în ceafă. Ne făceam din ce în ce mai mici, în vreme ce zguduiturile se succedau. La un moment, aveam sentimentul că întreaga clădire se legăna pe fundaţiile sale... [275]

Nu toţi oamenii surprinşi în Dresda, în acea noapte, se puteau consola măcar cu ideea de a avea alături prieteni şi vecini. În aglomerata Hauptbahnhof, avertismentul final prinsese sute de călători şi refugiaţi în îmbulzelile de pe peroane, în săli de aşteptare şi restaurante sau înghesuiţi în trenurile gata de plecare. Expresul către München, care se pregătea să se pună în mişcare când a început raidul britanic, a rămas blocat în staţie. Pasagerii cuprinşi de panică s-au grăbit spre incerta siguranţă oferită de subsolul gării şi au fost, în unele cazuri, obligaţi să coboare treptele foarte abrupte, pentru că Hauptbahnhof era construită pe mai multe niveluri.

Chiar dacă gara principală se afla în afara limitei sudice a sectorului ce fusese delimitat pentru bombardament, în mod inevitabil un număr mare de bombe explozive şi incendiare au început să cadă asupra clădirilor şi în jurul lor. Poate acesta a fost momentul în care coordonatorul raidului şi-a mustrat artileriştii: „Încercaţi să urmaţi semnalele roşii. Bombardamentul începe să fie dezordonat...”

Un foc a izbucnit chiar pe treptele ce coborau spre subsoluri. Unii pasageri au fost călcaţi în picioare, alţii au murit striviţi ori s-au sufocat, din cauza inhalării fumului în acel spaţiu închis. Câţiva au încercat să se ascundă sub vagoanele trenului. Unii au reuşit să ajungă la subsol, numai ca să descopere că era deja supraaglomerat din cauza oamenilor şi a bagajelor; coridoarele de acces erau blocate de mulţimile de oameni care căutau adăpost şi de bunurile lor. [276]

Cam atât despre „adăpostul” de sub Hauptbahnhof. Autorităţile fuseseră avertizate, dar nu făcuseră aproape nimic pentru a spori şansele de supravieţuire a persoanelor aflate în cele mai expuse locaţii din Dresda.

Haosul creat fusese suficient de mare, în acest prim şi relativ scurt atac. Ceea ce urma avea să fie mult mai rău.

Zecile de mii de civili înghesuiţi în subsoluri şi beciuri, în tot centrul oraşului, nu puteau decât să aştepte şi să se roage. Şuvoaie de bombe incendiare şi explozive cădeau asupra oraşului vechi, aflat în centrul sectorului bombardat de RAF. Au existat unele derapaje spre nord, pe măsură ce raidul se desfăşura. Deşi numai o mică parte a malului fluviului fusese inclusă în planul iniţial, bombele au lovit şi cartierele oficiale şi rezidenţiale din Neustadt, aflate la câteva sute de metri de apă. Au existat şi unele „depăşiri ale ţintei”, care au purtat bombele la est de linia curbă ce delimita sectorul desemnat şi au cauzat pagube majore şi incendii în zona Grosser Garten şi Johannstadt, dar, în ansamblu, bombardamentul a fost executat cu o eficacitate extraordinară.

În cazul Dresdei, una dintre explicaţiile acestei cvasiperfecţiuni a distrugerii a constat şi în lipsa fenomenului de „furişare înapoi”. Fenomenul, foarte des întâlnit, pe toată durata războiului, era generat de tendinţa artileriştilor de a lansa încărcătura mai repede. Pe măsură ce raidul progresa, aceasta putea genera o foarte gravă lipsă cumulativă de precizie şi putea transforma o acţiune nocturnă, cu potenţial foarte mare, într-o risipă de oameni şi avioane. Acelaşi fenomen era unul dintre motivele pentru care strategii învăţaseră să fixeze punctele-ţintă chiar în centrul oraşelor. Dacă acestea ar fi fost plasate în suburbii - unde se aflau, cel mai probabil, obiectivele industriale şi alte ţinte similare - „furişările înapoi” cumulate (primul avion lansează prea devreme, al doilea şi mai devreme şi tot aşa) ar fi însemnat că, foarte curând, bombele nu ar mai fi căzut asupra unor ţinte urbane sau suburbane, ci în câmp deschis.

Existenţa problemei nu a fost recunoscută oficial la acea vreme, poate şi pentru că exista sentimentul că mirosea a „laşitate” din partea echipajelor. Mareşalul aerului Harris a recunoscut existenţa ei numai într-un document secret, redactat pentru informarea Ministerului Aerului, denumind-o, cu o delicateţe necaracteristică, „lansare timpurie”.

Această lansare timpurie se datorează, în parte, vizibilităţii reduse,

când vine vorba de indicatoarele luminoase, acelea care au căzut în câmp deschis înaintea ţintei fiind mult mai uşor identificabile decât cele mai depărtate aflate chiar pe ţintă, dar care sunt uneori parţial mascate de clădiri sau ascunse vederii de fum. Un alt factor este dorinţa firească de a lansa bombele cât mai repede. [277]

La Dresda nu a existat, ca de obicei, acea presiune de a bombarda şi de a se îndepărta de ţintă. După cum toată lumea şi-a dat foarte repede seama, nu existau tunuri ale antiaerienei inamice şi nici avioane de vânătoare nocturnă. Vremea era, de asemenea, suficient de bună pentru a permite marcarea precisă, de la joasă altitudine, a ţintei. Chiar echipajele, eliberate de grija de a rămâne la limita razei de acţiune a artileriei antiaeriene, puteau lansa bombele de o manieră mai grijulie şi relativ mai relaxată, de la o înălţime mai mică decât în mod obişnuit, în acest caz între trei şi patru mii de metri. Condiţii ideale. Aşa că nu a existat „furişarea înapoi". Un alt motiv pentru care bombardamentul din acea noapte a fost atât de devastator în precizia şi eficienţa sa.

În numai cincisprezece minute din acea noapte de februarie, Grupul 5 lansase o cantitate uriaşă, dozată cu grijă, de bombe. Acest fapt a generat marea densitate de lovituri, pe o arie limitată, necesară dacă se dorea crearea mediului prielnic pentru o furtună de foc.

Din calele bombardierelor Lancaster s-au rostogolit spre sol 172 de mine aeriene de două tone („prăjiturele"), 26 de mine aeriene de o tonă, 72 de bombe explozive de o tonă şi 648 de bombe de două sute cincizeci de kilograme. Pe lângă acestea, avioanele au lansat, de obicei în aceleaşi încărcături, 128550 de bombe incendiare de două kilograme (aruncate individual), 8250 de bombe incendiare de acelaşi tip, dar dotate cu o mică încărcătură explozivă, şi 68628 de bombe incendiare de două kilograme grupate în containere. Acestea din urmă erau dotate cu detonatoare acţionate de detectoare de presiune. Containerele explodau, de obicei, la circa trei sute de metri de sol şi eliberau o ploaie deasă de dispozitive incendiare cu botul ascuţit. Scopul era asigurarea unui bombardament concentrat şi uniform. Se ştia că, în lungul lor drum spre sol, incendiarele de două kilograme lansate individual de la altitudini între trei şi şapte mii de metri puteau devia foarte mult de la ţintă, aterizând foarte dispersat, ceea ce le făcea practic inutile.

În total, 881,1 tone de bombe au căzut asupra cartierelor centrale ale Dresdei, între orele 22.13 şi 22.28. Dintre acestea, aproximativ 57% erau explozive, iar 43% incendiare. [278]

Uriaşele mine aeriene nu trebuiau numai să distrugă clădiri şi să producă cratere imense în străzi, îngreunând deplasarea pompierilor şi a celor din serviciile de urgenţă, deşi au făcut toate aceste lucruri. Aceşti monştri încărcaţi cu explozibil urmau să creeze şi imense unde de şoc, aşa cum o făcuseră în iulie 1943, în cazul clădirilor de apartamente înghesuite din Hamburg. Asemenea unde de şoc distrugeau zeci şi poate sute de ferestre şi uşi, crescând rapid intensitatea curenţilor de aer necesari extinderii şi comasării rapide a micilor focuri provocate de zecile de mii de bombe incendiare.

Era, în egală măsură, vital pentru atacatori ca densitatea şi forţa bombardamentului lor să ţină populaţia blocată în adăposturi mai degrabă decât în case, unde ar fi putut lupta împotriva incendiilor din poduri şi mansarde. Majoritatea dispozitivelor incendiare puteau fi stinse cu uşurinţă dacă erau acoperite cu nisip - care, prin lege, trebuia să fie disponibil în sacii deveniţi atât de familiari şi distribuiţi peste tot, prin case sau blocuri. În unele cazuri, proprietarii mai curajoşi ridicau incendiarele de două kilograme (de obicei cu o lopată sau cu ajutorul unor cleşti) şi le aruncau pe fereastră. Afară, pe stradă, puteau sfârâi fără rost alături de celelalte incendiare care nu aterizaseră în interiorul clădirilor.

În cazul atacului Forţelor Aeriene Regale asupra Leipzigului, din urmă cu un an, numărul surprinzător de mic al victimelor se datorase mai ales *nesupunerii* populaţiei oraşului. În loc să rămână în adăposturi până la semnalul oficial de sfârşit al raidului, locuitorii oraşului au ieşit rapid din subsoluri şi au participat activ la stingerea incendiilor, înainte ca acestea să se extindă şi să scape de sub control. Populaţia Dresdei a fost mai pasivă şi mai obedientă şi, poate, mai încrezătoare în autorităţi. Şi avea să plătească scump pentru asta.

De ani de zile, locuitorii Dresdei primiseră mesaje contradictorii. În presă, cetăţenii preocupaţi puteau citi sfaturile liderului regional al apărării civile, un general în retragere, pe nume Schroeder, despre măsurile pe care le puteau lua în cazul unui atac aerian major în care s-ar fi utilizat bombe incendiare:

> Chiar şi în locurile în care se produc atacuri masive, efectul acestora nu e acelaşi peste tot. Fără îndoială că nu e uşor să părăseşti siguranţa oferită de adăpostul antiaerian, în vreme ce atacul e în plină desfăşurare afară - explozia bombelor, focul antiaerienei noastre umple atmosfera - şi să urci ca să verifici starea în care îţi este casa. Ca să nu mai spun de măsurile pe care ai fi nevoit să le iei împotriva incendiilor, dacă e cazul. Ai nevoie de la fel de mult curaj ca un soldat pe front... [279]

Dar, cu numai două luni înaintea marelui raid asupra Dresdei, un articol din ziarul partidului, foarte optimist intitulat „Adăpostul antiaerian, cea mai bună protecţie”, oferea cititorilor săi sfaturi cât se poate de diferite:

> Adăpostul antiaerian oferă cea mai bună protecţie. Numărul celor căzuţi (uciși - n. aut.) în asemenea adăposturi este nesemnificativ şi aproape nu contează în comparaţie cu cei ale căror vieţi şi bunuri au fost salvate de acestea. În loc să fugim necugetat în spaţii deschise, ar trebui, mai degrabă, să ne dedicăm toată energia transformării pivniţelor noastre în refugii cu adevărat sigure. Ar trebui să le consolidăm structura, dacă acest lucru se impune, să ne asigurăm că există ieşiri de urgenţă, să marcăm căile către aceste ieşiri şi ieşirile cu vopsea fosforescentă. **[280]**

Nu e greu de imaginat că, dată fiind posibilitatea de a alege între, pe de-o parte, a-şi face „la fel de mult curaj ca soldatul pe front” pentru a alerga pe scări, la etaj, în mijlocul unui raid, ca să-şi verifice locuinţele, şi, pe de altă parte, a rămâne în adăpostul care, teoretic, reprezenta „cea mai bună protecţie”, membrii unei familii obişnuite din Dresda în vreme de război (în cea mai mare parte femei şi copii, dar uneori şi câte un bătrân) înclinau să opteze pentru aceasta din urmă. Şi asta e ceea ce au şi făcut în noaptea de 13 februarie 1945.

La mai mult de jumătate de oră de la sfârşitul primului atac asupra Dresdei, foarte mulţi civili încă nu părăsiseră falsa siguranţă oferită de adăposturile lor.

În jurul orei 23.00, pompierul Alfred Birke se găsea la periferia estică a oraşului vechi - zonă care reprezenta şi limita sectorului vizat de Grupul 5. Sosise într-un vehicul rechiziţionat de la un centru de comandă al brigăzii de pompieri, găzduit de restaurantul grădinii zoologice din Grosser Garten. Încerca să raporteze reprezentanţilor autorităţilor, aflaţi în buncărul adânc de la Albertinum, dar veştile nu erau tocmai bune. Multe din echipamentele şi maşinile de pompieri, parcate la mică distanţă de centrul de comandă, fuseseră distruse de bombele britanice. A ajuns la marginea vestică a parcului, apoi a căutat disperat o cale de trecere spre râu prin oraşul vechi în flăcări. În raportul său privitor la acea noapte descrie acest cumplit drum:

> Flăcările erup din faţadele clădirilor, din Kreuzschule, din Waisenhausstrasse. Conduc cu viteza pasului de om în spaţiul larg al Ringstrasse... Nu întâlnesc pe nimeni în viaţă. La Pimaischer Platz

> descopăr trei corpuri dezbrăcate, o femeie şi doi copii. Am grijă să nu trec peste ei. În cele din urmă, fumul se subţiază puţin, flăcările se retrag. Cartierul din spatele Frauenkirche nu pare să fi fost afectat atât de grav... [281]

Străzile goale aveau o semnificaţie sinistră. Locuitorii acestei zone dens populate se aflau încă în subsoluri, plănuind poate să rămână acolo până dimineaţa. Ceea ce însemna că în multe - probabil în cele mai multe - cazuri erau deja condamnaţi.

Otto Griebel îşi povesteşte reacţiile din momentul în care bombele au încetat să cadă şi zumzetul bombardierelor britanice s-a stins în depărtare şi a dispărut.

> După un timp, electricitatea a revenit. Numai atunci am îndrăznit, după multe ezitări, să-mi fac drum în sus, pe scări. În acel moment, o femeie având pe cap casca unui responsabil pentru raidurile aeriene s-a năpustit prin uşa pivniţei plângând. S-a aruncat în braţele soţului ei, muzicianul Scheinpflug - care băuse împreună cu noi - şi a ţipat: „Am pierdut totul!" Uitându-mă afară printr-una din ferestrele sparte ale barului, am văzut că întreaga Neue Gasse ardea şi flăcările luminau de parcă ar fi fost zi. Scânteile zburau în toate direcţiile şi prin acest haos fugeau oameni îngroziţi, unii dintre ei îmbrăcaţi numai pe jumătate.

Fabrica de ambalaje Bauer, deşi probabil că Griebel nu ştia nimic despre ea, se număra printre clădirile în flăcări. Henny Wolf şi coreligionarii săi evrei avuseseră mare noroc că Bauer desfiinţase schimbul de noapte, cu numai câteva săptămâni în urmă. [282] S-ar fi aflat înăuntru muncind, în momentul căderii bombelor. Singurul angajat care se afla acolo - secretarul companiei - a murit în incendiu.

Barul în care Griebel băuse a supravieţuit, aproape la fel de miraculos cum au supravieţuit evreii lui *Herr* Bauer. Proprietăreasa, bucuroasă, a deschis o sticlă de şnaps vechi pentru a sărbători. Şi-a luat la revedere de la amicii săi - în multe din cazuri, deşi nu avea cum să o ştie, pentru ultima dată - şi a pornit spre casă în compania unei prietene.

> Oriunde te uitai, clădirile ardeau. Aerul plin de scântei era sufocant şi înţepător pentru ochii noştri. Dar nu puteam rămâne acolo. Cu cât ne afundam mai mult în labirintul de străzi, cu atât devenea furtuna mai puternică, ridicând resturi şi obiecte arzânde în aer.

Şi-au croit drum spre Terasa Brühl şi spre râu. Totul ardea. Confuzia şi panica erau de nedescris. Griebel a văzut nişte flăcări ciudat

colorate ridicându-se din Carolabrücke, aflată în apropiere, şi şi-a dat seama că principala conductă de gaz ce traversa râul ardea. Apoi şi-a adus aminte că, în urmă cu vreo două zile, geniştii lucraseră la pod, probabil instalând încărcături explozive pe piloni. Era momentul să părăsească zona. Griebel a aruncat o ultimă privire, lungă, în direcţia oraşului vechi, toate clădirile pe care le cunoscuse de mic fiind înghiţite de flăcări, inclusiv Academia de Arte unde studiase şi galeriile de artă de lângă Albertinum. Contururile familiare începeau să dispară în acea monstruoasă coloană de fum şi foc. Peste râu, mare parte din Neustadt - deşi nu fusese inclus în sectorul-ţintă iniţial al RAF - era, de asemenea, în flăcări.

Relatarea lui Griebel nu este decât una din multele care indică faptul că mortala furtună de foc din Dresda începuse să se formeze la scurt timp după terminarea atacului primului val. Pentru Altstadt şi atât de preţuitele clădiri din centrul său istoric distrugerea devenise deja o certitudine, la câteva minute după lansarea ultimelor bombe. Nici o sirenă nu a informat publicul de sfârşitul raidului. Întrucât toate erau acţionate electric, au rămas mute tot restul nopţii - un alt motiv pentru care atât de mulţi din locuitorii Dresdei au rămas în adăposturile lor.

Sistemul de comunicaţii al oraşului se prăbuşise încă din primul minut al atacului. Cartierul General pentru cazuri de urgenţă, stabilit în buncărul de sub Albertinum, unde se adăpostiseră majoritatea vârfurilor ierarhiei naziste, deşi era bine echipat, pierduse aproape în totalitate contactul cu lumea de la suprafaţă - cu excepţia unei linii telefonice care, inexplicabil, continua să funcţioneze şi permitea unor frânturi de informaţie să circule spre şi dinspre Berlin. Altfel, la Albertinum, informaţiile soseau la întâmplare de la cei care, asemenea lui Birke, se chinuiau să raporteze. Cum şi-ar fi putut forma mai mult decât o imagine parţială asupra a ceea ce se întâmpla în oraş? După ce a parcat maşina şi a coborât în fugă spre buncărul de control, pompierul Birke a trebuit să facă faţă unui interogatoriu ostil, legat de mişcările şi motivele sale, de parcă sosirea sa ar fi însemnat abandonarea responsabilităţilor pe care le avea. Nu aveau nici cea mai mică idee despre ce se întâmpla afară, le-a spus superiorilor săi aflaţi în buncărul protejat. I-au spus să aştepte în cealaltă încăpere. [283]

Ignoranţa echipei pentru situaţii de urgenţă, staţionată sub Albertinum, era de înţeles, într-o oarecare măsură. În fond, raidul nu durase decât cincisprezece minute. Cum puteau fi produse atâtea pagube ireparabile într-un răstimp atât de scurt? Sistemul gestionase cu succes cele două raiduri anterioare, în octombrie şi ianuarie. Poate

că oficialii responsabili credeau că aveau de-a face cu o situaţie similară. Doar puţin mai gravă.

Cam în acelaşi timp, Georg Feydt, directorul serviciului de reparaţii al oraşului *(Instandsetzungsdienst),* traversa şi el centrul oraşului, analizând cu ochi de expert situaţia în continuă deteriorare:

> Caracteristic pentru aceste incendii zonale cu evoluţie lentă este că, în primele etape, populaţia, speriată de bombele explozive şi forţată să rămână în adăposturi, nu e disponibilă să stingă micile focuri, când acestea sunt încă la început. Rezultatul este următorul: incendiul se dezvoltă foarte lent şi devine brusc vizibil, când miile de focuri mici s-au extins suficient de mult pentru a-şi croi drum prin tavanele de sub poduri şi mansarde. Apoi, dintr-odată, etajele trei şi patru ale tuturor clădirilor sunt cuprinse de flăcări... **[284]**

Caracterul cvasiapocaliptic al atacului Grupului 5 şi consecinţele sale în plină desfăşurare erau, cu siguranţă, evidente pentru Otto Griebel, atunci când acesta s-a oprit pentru câteva clipe în faţa clădirii sub care se afla buncărul central de comandă. Nu avea ce să facă decât să se îndrepte spre est, prin Grosser Garten, departe de nucleul în fierbere al acelui infern în devenire.

În ciuda pericolului reprezentat de clădirile în flăcări, în ciuda copacilor smulşi din rădăcină şi a corpurilor mutilate aflate peste tot - în acea fază era vorba de nefericiţii care fuseseră surprinşi în spaţiu deschis de bombele explozive - acesta era drumul spre casă. Dacă aceasta mai exista.

Henny Wolf şi părinţii ei au aşteptat terminarea primului atac în beciul clădirii în care locuiau. Cei mai mulţi dintre oamenii care se adăposteau împreună cu ei erau femei şi copii. Existau câteva ferestre mici, aşa că putea fi simţit impactul bombelor ce explodau.

Imediat ce zgomotul a încetat şi a devenit evident că raidul se terminase, familia Wolf a urcat în grabă scările şi a ieşit în curte. Clădirea era în flăcări, iar flăcările răzbăteau prin ferestrele sparte ale apartamentului lor. **[285]**

Herr Wolf nu a ezitat nici o clipă. Ignorând rugăminţile soţiei şi ale fiicei sale, a intrat. Minutele s-au scurs. Focul s-a extins, ameninţând să cuprindă întreaga clădire. Exact în momentul în care cele două femei neliniştite începuseră să creadă că fusese înghiţit de flăcări, *Herr* Wolf a ieşit din infern, aducând cu el nişte bani, scrisori importante şi documente - inclusiv cele legate de cinematograf şi de proprietăţile pe care naziştii i le confiscaseră ca pedeapsă pentru faptul că nu se

despărţise de soţia lui evreică. A adus şi ordinul de deportare pe care-l primiseră mai devreme, în acea zi fatală.

Totul a fost pus în siguranţă, într-o raniţă. Cu gurile acoperite împotriva fumului, cu măştile antiraid aerian bine fixate, familia Wolf se pregătea să părăsească strada pe care locuise atâţia ani. Dar, mai întâi, femeile şi-au smuls detestatele stele galbene de pe paltoane. Insignele s-au alăturat celorlalte documente din rucsacul familiei. Membrii familiei Wolf redeveniseră oameni obişnuiţi. Abia apoi au pornit la drum prin oraşul arzând.

Chiar şi înainte de atacul aerian, speranţele lor depinseseră de abandonarea a tot ceea ce cunoşteau şi iubeau. Acum, spre deosebire de majoritatea oamenilor ale căror vieţi erau ameninţate la Dresda, în acea noapte, unica lor şansă de supravieţuire stătea în distrugerea oraşului lor natal.

Familia Wolf a încercat, mai întâi, să găsească un drum spre sud-vest, către Hauptbahnhof. Erau stăpâniţi de puternica dorinţă de a vedea cu propriii ochi că sediul Gestapoului din hotelul Continental, aflat chiar în spatele gării, fusese distrus - împreună cu arhiva şi dosarele sale. Incendiile de la sud de Grosser Garten erau deja prea intense, dar au fost încurajaţi de relatările altor victime ale raidului, conform cărora întreaga zonă din jurul hotelului Continental era în flăcări. Cartierul General al Gestapo, precum şi birourile partidului nazist din Altstadt fuseseră lovite în timpul atacului RAF.

Multe din simbolurile cunoscute ale puterii regimului erau făcute una cu pământul.

Cu toate acestea, era, în continuare, foarte clar, chiar şi în aceste momente cumplite şi confuze, cine conducea Dresda. La ora 23.00, în noaptea de 13 februarie, o echipă de pompieri aflată în acţiune în zona istorică din jurul Adolf-Hitler Platz (Theaterplatz), în apropierea Operei şi a Hofkirche, a primit ordinul să se deplaseze spre o altă locaţie: reşedinţa guvernatorului Reichului. [286]

Guvernatorul în persoană, gauleiterul de şaizeci de ani Martin Mutschmann, era de negăsit. Conform relatărilor postbelice, a reuşit să evite consecinţele primului atac refugiindu-se în controversatul, dar foarte modernul buncăr de sub impunătoarea sa vilă din Comeniusstrasse, chiar la nord de Grosser Garten. Oriunde s-ar fi aflat Mutschmann în acea noapte, articolele din presa nazistă fac dovada unei uluitoare insolenţe în încercarea de a-l prezenta - împotriva tuturor evidenţelor - drept eroul orei:

În ciuda incendiului devastator, toţi cei din comandamentul antiaerian local au rămas la posturile lor şi au dirijat - atât cât era posibil, dată fiind crima comisă împotriva frumosului nostru oraş natal - primele ajutoare esenţiale ce trebuiau aduse din afara oraşului.

Apoi gauleiterul şi colaboratorii săi şi-au croit drum prin oraşul în flăcări, în căutarea unui spaţiu deschis de unde, în aceeaşi noapte, şi-au continuat drumul spre Cartierul General de urgenţă al conducerii *Gau.* De aici şi-au continuat activitatea neîntreruptă pentru obţinerea ajutorului din exterior.

Cât curaj! Să rămâi neînfricat, în cel mai sigur loc din Dresda, şi de acolo să pleci în grabă spre o destinaţie şi mai sigură în afara oraşului - reţeaua de buncăre protejate împotriva bombelor, ce adăposteau Cartierul General de la Lockwitz, la periferia sudică a Dresdei. [287]

În vreme ce centrul oraşului ardea, unele zone abia dacă fuseseră atinse de bombardament, în special suburbiile. Alte cartiere fuseseră afectate superficial, inclusiv zona de la sud şi sud-vest de Alstadt şi zona de la est. Ici şi colo bombele explozive produseseră pagube şi câteva focuri începuseră să ardă, dar situaţia era comparabilă cu cea dintr-un oraş bombardat „în mod obişnuit".

Complexul spitalicesc Johannstadt era, după spitalul Friedrichstadt, cel mai mare din Dresda. Clinica pentru femei se dezvoltase dintr-o şcoală de moaşe, ce funcţionase spre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi se găsea acum într-o clădire impozantă, situată între Grosser Garten şi Elba. Devenise un sinonim pentru excelenţă. Clinica de pediatrie aflată în vecinătate - prima din lume - fusese fondată în ultimul deceniu al veacului al XIX-lea de un medic evreu, dr. Schlossmann, membru al unui grup de doctori care creaseră o asociaţie pentru protejarea sănătăţii copiilor. După ce funcţionase, timp de treizeci de ani, în diferite sedii temporare din zona Johannstadt, în 1930 a fost construită cu ajutor guvernamental o clinică dedicată special acestui scop. [288]

Clinica avea numai cincisprezece ani, fiind construită în aerisitul stil Bauhaus şi fiind una din cele mai moderne instituţii de acest tip din Europa. Avertismentul final determinase autorităţile medicale să înceapă evacuarea pacienţilor, copii bolnavi (mulţi suferind de boli precum scarlatina) şi gravide sau lăuze şi copiii lor, dar, dat fiind intervalul foarte scurt dintre alarmă şi atac, foarte puţini fuseseră duşi în siguranţă, până în acel moment.

Primul val de bombardiere britanice a trecut pe deasupra. Au existat pagube produse de bombe rătăcite, dar clădirile spitalului nu au fost

distruse. Chiar şi când atacul părea că se încheiase, medicii şi asistentele au continuat să evacueze toate mamele şi copiii pe care-i puteau muta din spital. Se pare că bebeluşii au fost evacuaţi din cauza pagubelor provocate şi a mediului nesănătos creat şi nu din cauză că autorităţile s-ar fi temut de un nou atac.

Medicul militar cu cel mai mare grad de la Clinica Rudolf Hess (o clinică naturistă aflată în acelaşi complex) îşi pusese la dispoziţie reşedinţa, din suburbia Blasewitz, ca refugiu temporar pentru copiii aflaţi în pericol. La fel ca în cazul Spitalului Regal Warwickshire, din Coventry, unele mame nu erau deplasabile. Acolo unde a fost posibil, ele au fost transportate jos, în adăposturile spitalului. Importantă era salvarea copiilor şi s-a reuşit acest lucru. Asistentele au făcut tot ce le-a stat în putinţă să-i înfăşoare bine şi să-i protejeze de fum, apoi i-au urcat în camioane şi au pornit la drum. [289]

În alte zone ale Dresdei, mai ales în cartierele afectate numai parţial, cei care şi-au părăsit adăposturile au făcut-o mai degrabă pentru a-şi verifica locuinţele şi bunurile şi nu ca să fugă. Anita Kurz descrie scenele din blocul său:

> Perdelele ardeau. Şi ferestrele se spărseseră. Tata voia să meargă vizavi să o găsească pe bunica, dar focul se întindea. Maşinile luaseră foc exact în locurile în care fuseseră parcate pe stradă. Focul devenea din ce în ce mai puternic. Bombele incendiare loviseră clădirea noastră. Bărbaţii încercaseră să le arunce pe fereastră, dar nu reuşiseră... Tata m-a întrebat ce voiam să salvez din casă şi i-am răspuns că doar căruciorul păpuşii şi ghiozdanul. Le-a salvat. Oamenii au încercat... au crezut că vor reuşi să-şi salveze lucrurile dacă le duceau în subsol. [290]

La numai un cvartal distanţă, Nora Lang şi familia sa au ieşit din adăpost şi au găsit o situaţie şi mai gravă decât prietena sa.

> Părinţii mei au luat hotărârea să ieşim din bloc. Ne aflam în partea din spate a clădirii, aşa că a trebuit să ne croim drum spre partea din faţă. Eram blocaţi, dar am decis să ne îndreptăm spre piaţă, spre Dürerplatz, şi aşa am făcut. Cu tot cu bagaje. În jurul pieţei totul ardea... erau nenumărate incendii, fiecare în faze diferite, dar îmi amintesc, în special, de unul din ele. Şi în toată piaţa erau oameni care rătăceau dezorientaţi prin întuneric. Nu cred că vreunul din ei se gândea să aveau să mai urmeze şi alte bombe. [291]

În aceeaşi mulţime din Dürerplatz se afla, după primul raid, şi tânărul Christoph Adam. Apartamentul familiei sale dădea chiar spre

piaţă. Avusese noroc pentru că tatăl său, departe de a intra în panică, îşi demonstrase capacitatea de a improviza.

> Cred că se poate spune că acest prim atac a incendiat cam 95% din zonă. Atacul a fost atât de intens, încât tata - acolo se aflau şi câţiva bărbaţi mai în vârstă - a spus că ar trebui să ieşim din clădire. Altfel, aveam să ne sufocăm. Începuse deja să miroasă... Am fost suficient de norocoşi să avem un container mare cu apă pentru combaterea incendiilor şi tata a pus mâna pe nişte pături, le-a udat şi ne-a dat câte una fiecăruia. Ne-a zis că trebuia să plecăm de acolo - ori în direcţia Elbei, ori spre Grosser Garten. Apoi am plecat, încercând să înaintăm pe străzi, unele erau de netrecut. Căzuseră bombe explozive şi destul de multe faţade se prăbuşiseră în stradă. Molozul ardea. Din câte îmi amintesc, ardeau şiruri lungi de case - rezultatul recipientelor cu fosfor, aşa cum mi s-a explicat mai târziu. Bineînţeles, la acea vreme nu ştiam nimic despre toate astea... **[292]**

Ceea ce a Christoph Adam a văzut atunci erau, cu siguranţă, case aprinse, dar nu de fosfor - atât de temut pentru că se spunea că se lipeşte de piele şi este imposibil de stins -, ci de incendiarele cilindrice, încărcate cu o substanţă inflamabilă pe bază de benzină. Nici o bombă cu fosfor nu fusese încărcată în calele avioanelor pentru raidul asupra Dresdei, după cum o dovedesc şi documentele aliate. Cu toate acestea, imaginea acestor incendii care izbucneau rapid şi incontrolabil i-a îngrijorat şi mai mult. I-a făcut şi mai hotărâţi să părăsească zona şi să caute un loc mai sigur.

În această încercare, au urmat instrucţiunile autorităţilor responsabile cu protecţia civilă. Grosser Garten, în sud, şi spaţiile verzi de pe malul Elbei, spre nord, erau cele două locuri desemnate oficial ca puncte de adunare, în cazul în care oamenii ar fi fost obligaţi să-şi abandoneze locuinţele.

În loc să se îndrepte spre nord, către Elba, familia Adam a decis să găsească un drum către Grosser Garten, aflată la sud. Mai întâi însă, au hotărât să facă un ocol prin larga Dürerstrasse. Era mai puţin probabil că străzile largi să fie blocate de clădirile prăbuşite. Mergând spre est, au ajuns la o altă stradă principală, Fürtsenstrasse (ulterior Fetscherstrasse), care ducea direct spre sud, în direcţia Grosser Garten. Au înaintat cu dificultate trei sute de metri, printre clădirile în flăcări, până când au ajuns în Fürstenplatz, cam la jumătatea drumului spre Grosser Garten.

Acolo, îşi aminteşte Christoph, când au întâlnit o altă stradă importantă, Striesener Strasse, principalul drum spre est din Altstadt,

„am fost prinşi brusc într-un vârtej, într-o furtună”. Furtuna de foc se extindea dinspre zona în care se născuse, străzile înguste şi aleile din centrul oraşului, spre cartierele interioare. Familia, strânsă laolaltă, şi-a continuat cu greu drumul.

Cum s-ar fi putut gândi că lucrurile aveau să ia o turnură şi mai proastă?

După ce supravieţuise, împreună cu prietenul său, în adăpostul antiaerian de pe Schumannstrasse, Günther Kannegiesser a ieşit la suprafaţă şi a văzut că locuinţa familiei sale părea intactă. Pe de altă parte, coloane de fum se ridicau din incendiile izbucnite mai sus pe Schumannstrasse, unde locuia Siegfried. Günther şi-a însoţit prietenul în acea direcţie.

Au urcat în fugă până la apartamentul familiei, la etajul patru. O bombă incendiară pătrunsese prin tavan şi ardea într-un şifonier. Folosind apa din cada umplută în conformitate cu instrucţiunile privitoare la măsurile în cazul unui raid aerian, cei doi băieţi reuşiseră aproape să stingă focul din clădirea părăsită, când au observat fumul care urca pe scări. În ultimul moment au reuşit să-şi găsească drumul spre ieşire. Un alt apartament din clădire luase foc şi incendiul se extindea. Cei doi s-au despărţit, Siegfried pentru a-şi căuta mama, iar Günther pentru a-şi găsi propria familie.

La câteva minute după, Günther a ajuns acasă. Blocul era intact, cu excepţia geamurilor sparte de explozii. Sora mai mică şi fratele său se aflau încă în subsol, dar mama lui urcase în apartamentul de la etajul al treilea şi începuse să strângă cioburile. A observat că era exact miezul nopţii. A început să-i povestească entuziasmat aventurile sale şi cât de mult din oraş fusese deja distrus.

Apoi a apărut responsabilul local pentru măsurile antiaeriene. Întotdeauna dispus să dea ordine, l-a avertizat pe Günther că vorbea prea mult şi că, în loc să răspândească zvonuri, ar trebui să ajute la stingerea incendiilor. Günther şi-a luat la revedere de la mama sa, fără tragere de inimă, dar cu toate acestea dornic să plece, şi s-a grăbit spre sediul secţiei de poliţie a Districtului 4. Acolo i s-a spus, pur şi simplu, să ajute oriunde era posibil.

> Pe Striesener Strasse, pompierii luptau cu flăcările pretutindeni unde ardeau case. Un balcon căzuse peste liniile de tramvai. Mă întorsesem să-mi caut prietenul, dar atunci am văzut un grup de femei cu cărucioare pentru bebeluşi adăpostindu-se în holul unei clădiri. Voiau să ajungă la spitalul Johannstadt... M-am oferit să ajut. Am mers prin Dürerplatz. Peste tot ardeau clădiri; în cazul unora flăcările

mistuiseră etajele superioare. Pe Dürerstrasse se afla o maşină de pompieri care pompa apă dintr-un rezervor, pe care prizonierii de război îl construiseră cu puţin timp în urmă. Am urmat furtunurile, i-am găsit pe pompieri şi i-am întrebat care era cel mai bun drum. Încercau să stingă un incendiu dintr-o casă de pe Reissiger Strasse. Unul dintre ei mi-a spus că tocmai sosise din Bad Schandau şi intrase în oraş prin Fürstenstrasse şi Dürerstrasse. Maşina de pompieri a rămas complet distrusă în Dürerstrasse, mult timp după aceea. [293]

Băiatul a îndrumat coloana de femei şi copii spre est, de-a lungul Dürestrasse, până la intersecţia cu Fürstenstrasse. Dar în loc să cotească spre sud, aşa cum o făcuseră în urmă cu o oră Christoph Adam şi familia sa, Günther i-a condus spre nord, către Elba. Complexul spitalicesc Johannstadt se afla pe drumul dintre acest punct şi fluviu.

La ora 23.00, incendiile din Altstadt erau atât de extinse, încât flăcările deveniseră prea mult chiar şi pentru brigada de o mie de pompieri a oraşului. Auxiliarii şi unităţile din suburbii le veniseră imediat în ajutor, iar din alte oraşe începuseră deja să sosească maşini de intervenţie - aveau să vină chiar şi de la Berlin, de la mai mult de o sută cincizeci de kilometri distanţă.

Gerhard Kühnemund, un adolescent de cincisprezece ani din Leipzig, se afla, în noaptea de 13 februarie, la mătuşa sa, în Serrestrasse, în apropierea centrului atât de dens construit al Dresdei. Tipic pentru un locuitor al Dresdei, mătuşa lui nu a luat alarma foarte în serios. Abia se pregăteau să părăsească apartamentul, când au căzut primele bombe, zguduind clădirea şi spulberând geamurile. S-au alăturat vecinilor care se precipitau panicaţi spre adăposturi. Odată ajunşi acolo, adolescentul a realizat că, în afara unui bătrân, singurul bărbat adult era un sergent din Luftwaffe cu pieptul plin de decoraţii. Nu stăteau de mult timp acolo, când vecinii care forţaseră intrarea dinspre pivniţa clădirii vecine au intrat ţipând că toată lumea trebuia să plece. Întreaga Serrestrasse era în flăcări.

Sergentul Luftwaffe s-a întors spre Gerhard, a arătat spre uniforma Tineretului Hitlerist pe care o purta şi l-a întrebat dacă era „bărbat”. Băiatul a răspuns afirmativ. Au urcat imediat în mansardă, unde au încercat să stingă două incendiare folosind apă şi nisip. Dintr-odată, una din bombe a explodat - în vârful bombei fusese instalată o încărcătură explozivă. Sergentul şi-a cuprins stomacul cu mâinile. O schijă îi perforase o parte a peretelui stomacului. Băiatul a suferit o tăietură la tibie care i-a umplut pantoful de sânge. Sergentul şi-a

revenit repede. I-a strigat însoţitorului său: „Să lăsăm toate mizeriile astea să ardă". Împleticindu-se în jos pe scări, băiatul a privit afară pe fereastra mansardei şi a rămas îngrozit.

> Întreaga Dresdă se transformase în iad!
>
> Pe stradă, oamenii rătăceau neputincioşi. Mi-am văzut mătuşa. Se învelise într-o pătură umedă şi, văzându-mă, a strigat: „Vino pe malul Elbei!" Zgomotul produs de furtuna de foc tot mai puternică i-a acoperit ultimele cuvinte. Zidul unei clădiri s-a prăbuşit cu un vuiet, îngropând câţiva oameni sub moloz. S-a ridicat un nor gros de praf care, amestecat cu fumul, făcea vederea imposibilă. Apoi o mână m-a apucat de gât şi m-a tras peste tot acel moloz. Era tânărul pilot care, cu calmul său, probabil mi-a salvat viaţa în tot acel haos. Ne împiedicam tot timpul de cadavre... [294]

Legile din secolul al XVII-lea interziseseră construcţia caselor pe jumătate din lemn *(Fachwerk),* astfel încât Dresda era un oraş de piatră şi cărămidă. Dar indiferent de impresia pe care o lăsau faţadele în stil baroc, structura pe care clădirile de apartamente ce se înghesuiau pe străzile şi aleile din centrul oraşului era din lemn uscat, vechi de secole. La fel erau şi podelele, pereţii lambrisaţi ai camerelor şi mare parte a mobilei masive de care erau pline.

Imediat ce incendiarele au ajuns în podurile şi mansardele din Altstadt şi - la fel de important - locuitorii ascunşi în adăposturi şi subsoluri le-au permis să ardă nestingherite, scena era pregătită pentru un incendiu de aceeaşi ferocitate cu acela dezlănţuit în mijlocul clădirilor relativ moderne din Hamburg-Billwarder, pe 28 iulie 1943, şi, cu un an în urmă, în centrele cu adevărat medievale ale oraşelor Darmstadt şi Kassel.

În suburbii, lucrurile erau total diferite. Vila familiei lui Hannelore Kuhn din Südvorstadt, de exemplu, se afla într-una din zonele mai puţin bombardate, iar pregătirile fuseseră meticuloase.

> Cineva a spus că la etajul al treilea al casei izbucnise un incendiu. Şi aşa era... lansaseră bombe incendiare, căzuseră în pod şi podul era plin. Era imens, dar îl golisem, asta era una din măsurile de siguranţă. Şi aveam containere mari pline cu apă. Iar podeaua fusese tratată cu o substanţă ignifugă. Dar ardea mocnit... din pivniţă am luat lopeţi şi le-am aruncat pe fereastră. În pod a fost mai dificil: toate ferestrele fuseseră distruse şi fragmente aprinse zburau dinspre celelalte clădiri. Oricum... am reuşit cumva. Am stins toate focurile. [295]

Pentru moment, scăpaseră de soarta centrului şi a cartierelor

dinspre centrul oraşului. Südvorstadtul nu avea să mai fie la fel de norocos şi a doua zi.

Comandantul pompierilor din Reich, generalul-maior Rumpf, care, din întâmplare, se aflase în Leipzig în decembrie 1943 şi abia reuşise să evite o soartă similară, a redactat un raport şi despre Dresda, descriind ce s-a întâmplat în Altstadt după raidul iniţial al Grupului 5:

> Forţele de pompieri, deşi numărau peste o mie de oameni şi erau bine echipate, au fost, de la bun început, complet depăşite. Forţele de sprijin ale regimentelor şi ale tuturor oraşelor din împrejurimi, inclusiv ale mult încercatului Berlin, au înaintat cu dificultate toată noaptea pe drumurile îngheţate. Imaginile pe care le-au văzut aceşti oameni i-au umplut de spaimă şi disperare, deşi fuseseră călţi mental şi fizic de sutele de nopţi de incendii. Clădirile de pe marginea străzilor, cutremurate de grindina de bombe şi pârjolite de focul incendiarelor, se prăbuşiseră şi blocaseră căile de ieşire, condamnând mii de oameni la moarte în acel infern. [296]

Molozul provenit de la clădirile înalte, construite una lângă cealaltă, formase o barieră de netrecut în încercările de a evada din zona afectată, dar, în multe cazuri, a îngropat şi căile de ieşire din adăposturile şi pivniţele în care locuitorii din Altstadt se adăpostiseră când sunaseră alarmele antiaeriene. Da, era într-adevăr posibil uneori să depăşeşti, cu dificultate, aceste bariere, dar era nevoie de timp şi nefericiţii locuitori ai centrului Dresdei nu aveau prea mult la dispoziţie.

Rumpf a descris, cu ochiul expertului trecut prin multe, furtuna de foc aflată într-o rapidă extindere:

> Un asemenea fenomen natural poate modifica calităţile normale ale atmosferei într-o asemenea măsură, încât viaţa organică nu mai este posibilă şi este distruse... Focurile individuale se contopesc, aerul încins se ridică rapid ca într-un horn imens, sugând aerul de la sol şi creând o tornadă care, la rândul ei, ventilează focurile mai mici şi le atrage spre ea. Efectul acestei coloane de aer fierbinte, produsă deasupra unui oraş în flăcări de un asemenea incendiu, ar putea fi simţit de cei din avioane aflate până la peste patru mii de metri altitudine...

Nora Lang povesteşte cum i s-a spus să aibă grijă de fratele ei mai mic, în timp ce părinţii săi se duseseră în apartament, încercând să salveze ce mai putea fi salvat. Ea şi băieţelul de cinci ani s-au aşezat

undeva în Dürerplatz, locul unde, în timpul incendiilor, mulţi supravieţuitori se refugiaseră după primul raid. Nora a aşteptat răbdătoare, strângând mâna băieţelului şi având în grijă o valiză cu bunurile cele mai de preţ ale familiei. Părinţii săi nu mai ieşeau din clădire. Până la urmă, o tânără mamă din blocul lor le-a spus că trebuiau să plece şi să caute o zonă mai sigură pe malul Elbei. Nora a urmat-o fără tragere de inimă.

> Tânăra îşi purta bebeluşul în braţe; eu căram valiza cu toate documentele familiei şi două pături. Bagajul era foarte greu. Căram şi ceva în spate. Cât despre fratele meu, pur şi simplu îl târam după mine.
>
> Am încercat să înaintăm pe Dürerstrasse, dar reuşeam cu greu fiindcă erau focuri pretutindeni. Trebuia să mergem pe mijlocul străzii ca să nu fim loviţi de ţiglele care cădeau, de cadrele arse ale ferestrelor sau de toate lucrurile acelea care zburau. Era ca un uragan de foc. Distanţa care ne despărţea de Fürstenstrasse nu era mare - poate două sute de metri - dar, pur şi simplu, nu puteam trece. Tânăra cu bebeluşul mă grăbea tot drumul şi a încercat să mă încurajeze. Trebuia să înaintăm, trebuia - nu exista alt drum către un loc sigur. Dar nu era cu putinţă, aşa că ne-am hotărât să intrăm într-o clădire şi să căutăm un subsol în care să aşteptăm dimineaţa. [297]

Dresda fusese lovită puternic. Chiar şi aşa, până când alarma a sunat anunţând al doilea raid, majoritatea locuitorilor au crezut că atacul se terminase. Sute - poate mii - de oameni muriseră, dar acum nu le mai rămânea decât să se lupte cu focurile, să-i salveze pe cei în viaţă, să-i îngrijească pe răniţi şi să-i recupereze pe cei morţi.

După plecarea primului val de bombardiere, Günther Jäckel, în vârstă de optsprezece ani, aflat în convalescenţă în suburbia sudică Dresda-Plauen, a ieşit imediat la suprafaţă. Suferea de claustrofobie.

Apoi sirenele de alarmă au sunat din nou. Putea fi vorba oare de un nou atac? Oricum ar fi fost, Jäckel a hotărât că nu mai putea suporta să fie închis din nou în beciul spitalului.

> Oamenii au început brusc să ţipe - formaţiuni de bombardiere grele se îndreaptă spre noi, fugiţi spre adăposturi... Puteam merge singur, aşa că mi-am pus bluza de pijama... tunica, papucii şi atât... nu era frig în acea noapte. Am ieşit; cerul parcă luase foc. Era o pajişte lângă şcoală şi câţiva oameni se îndreptau într-acolo. Apoi au sosit avioanele..., au urmat semnalele luminoase, dispozitivele de iluminare, o mică explozie şi se aprindeau aceste fâşii albe de magneziu şi le vedeai arzând. Erau destul de aproape de pajişte...

Günther Jäckel i-a urmat pe ceilalţi spre pajiştea din Dresda-Plauen. De acolo a putut urmări al doilea atac, şi mai puternic, asupra oraşului său natal.

> Am înaintat un pic pe câmp şi apoi m-am aşezat pe pământ. Da, iată... panorama pe care o vedeam din acest loc privilegiat... nu o pot descrie, semnalele de marcaj... roşii, albastre, galbene sau verzi. Şi sub noi oraşul în flăcări... jos acolo, oraşul, ştiai că era ca un coşmar. Ca un tablou suprarealist... Îţi spuneai: e imposibil. Nu poate fi adevărat.

21. Furtuna de foc perfectă

Când Grupul 5 a lăsat în urmă Altstadtul arzând, un al doilea grup de peste 550 de bombardiere se apropia de oraş pentru a-l ataca din nou.

Al doilea val - de două ori mai mare decât primul - a început să decoleze de pe aerodromurile din Anglia chiar când primul se apropia de ţintă. Cu puţin timp înainte de ora 22.00, toate avioanele erau în aer. Asemenea primului val, intraseră în formaţie deasupra oraşului Reading şi, de acolo, au survolat Beachy Head şi apoi coasta franceză, lângă Boulogne. Era un imens şir de avioane, lung de mai bine de două sute de kilometri.

În contrast cu sentimentele lui Leslie Hay, faptul că Dresda era aproape o necunoscută îl înveselea pe Miles Tripp, un artilerist din Grupul 3, grup ce făcea parte din valul al doilea. [298] Nu aveau să atace Ruhrul sau Berlinul cu artileria lor antiaeriană concentrată şi cu tunarii lor experimentaţi. Cu toate acestea, avea să fie cea mai lungă misiune de până atunci pentru echipajul avionului „A de la Apt". Aveau să transporte o „prăjiturică" de două tone - o „distrugătoare de blocuri" - şi containere cu incendiare.

Derek Jackson era un tânăr de nouăsprezece ani din Manchester care îşi dorise să devină artist până când războiul a făcut acest tip de slujbe, cel puţin pe durata sa, anacronice. Fusese ucenic până la optsprezece ani, înscriindu-se în paralel în Corpul de Antrenament al Aviaţiei şi se înrolase în RAF imediat ce împlinise vârsta necesară. Asemenea majorităţii tinerilor, îşi dorise să fie pilot, dar în această fază a războiului existau deja prea mulţi. Derek a fost, în schimb, pregătit ca mitralior pe bombardier. La sfârşitul lui noiembrie 1944, s-a alăturat Escadrilei 149, Grupul 3, în Norfolk.

21 „A de la Apt” deasupra Ruhrului

Prima sa misiune a avut loc pe 15 decembrie 1944. A fost vorba de un raid diurn asupra unei concentraţii de trupe germane, despre care se credea că se formează în zona unui cap de linie ferată în zona Ruhrului. Din cele treizeci de misiuni ale sale, estima că jumătate au fost pe timp de zi, acestea presupunând, de obicei, atacuri asupra unor aerodromuri, depozite de muniţii, concentrări de trupe şi aşa mai departe (în special în timpul ofensivei din Ardeni). Cele nocturne au fost atacuri asupra unor obiective urbane. De cele mai multe ori, vremea a fost mizerabilă. Îşi aducea aminte de misiunile asupra unor oraşe precum Nürnberg, München, Köln sau Frankfurt, înaintea Dresdei.

> În tinereţe, auzisem de Dresda în legătură cu producţia de porţelan, dar era lucru sigur că toate oraşele germane mari aveau fabrici ce lucrau pentru industria de război, aşa că nu aveam îndoieli legate de raid. Şi cu siguranţă nu ne gândeam că războiul se terminase în acel moment. [299]

Cel mai mult îl îngrijora durata zborului din acea noapte. În special mitraliorii urau misiunile lungi. Nu aveau nimic de făcut decât să vegheze şi să aştepte. [300] Spaţiul din turelele lor era limitat, constrângător. Ceilalţi membri ai echipajului aveau măcar posibilitatea să se mai mişte din când în când.

În jurul orei 0.15, forţa principală a trecut de ecranul Mandrel, a cărui bruiere îi împiedicase pe apărătorii germani să detecteze apropierea ei. În acest moment, în vecinătatea Luxemburgului, a fost creată şi mai multă confuzie [301] prin aruncarea de dispozitive window de către de o unitate de şaisprezece Mosquito, din Grupul 100, care a virat spre Köln/Koblenz, simulând cu succes un atac major în această zonă. Alte atacuri „false” aveau să atragă atenţia controlorilor de zbor germani spre Dortmund, Bonn, Nürnberg şi

Magdeburg. Când uriaşa formaţiune de avioane a survolat „centura de artilerie antiaeriană” din zona Mainz-Mannheim, a fost protejată de nori şi de lipsa lunii. Norocul a ţinut cu ei până când au ajuns deasupra ţintei.

Primul val urmase un traseu foarte complex, cu schimbări dese ale direcţiei, pentru a induce în eroare defensiva germană. Acest al doilea val a urmat traseul primului, până la graniţa Reichului. Dar în condiţiile în care Grupul 5 virase brusc spre nord-nord-vest, către Ruhr - prima dintr-o serie de manevre de disimulare -, trei ore mai târziu, al doilea val zbura aproape drept, puţin la sud de paralela 50, până când primele avioane au ajuns deasupra centrului Germaniei.

Cu opt minute înainte de ora l.00, pe 14 februarie, conform unui raport găsit în buncărul de sub Albertinum al conducerii apărării civile din Dresda, a fost introdus în jurnal următorul mesaj:

> Avangarda unei noi forţe de bombardiere a ajuns deasupra oraşului Bamberg. A adoptat un curs spre nord-est. De asemenea, a fost reperată în zona Mainz-Aschaffenburg o puternică forţă de bombardiere care zboară spre est. **[302]**

Destinaţia finală nu era încă clară. Numai când avangarda a ajuns în dreptul oraşului Gera din Thuringia, la o sută douăzeci şi cinci de kilometri de destinaţie, şi şi-a ajustat cursul spre nord-nord-est - direct spre Dresda - ţinta trebuie să fi devenit extrem de evidentă.

La ora 1.07, alarmele antiaeriene au sunat în suburbiile până în acel moment neafectate ale Dresdei. Cei care se aflau la limita zonelor lovite au auzit acele distante zgomote tânguitoare, de cele mai multe ori abia perceptibile. Altfel, din cauza faptului că alimentarea cu electricitate a centrului fusese întreruptă, oamenii nu au ştiut nimic despre acest al doilea atac, până nu au văzut noile semnale luminoase, până când nu au auzit mârâitul monoton al motoarelor şi şuieratul bombelor. Adică, în cele mai multe cazuri, prea târziu.

Se pare că echipajele Grupului 8 (deschizătorii de drum) au fost oarecum dezamăgite când s-au apropiat de ţintă, de data aceasta nu urmând linia Elbei, ci dinspre sud-vest. **[303]** Lumina incendiilor ce devastau Dresda era vizibilă de la optzeci de kilometri sau chiar mai mult. Rivalii lor din Grupul 5 îşi făcuseră atât de bine treaba, încât continuarea marcării obiectivului devenise inutilă. În plus, vremea se îmbunătăţise după ora 22.00. Dacă fuseseră satisfăcătoare pentru primul val, pentru cel de-al doilea, condiţiile meteo aveau să fie aproape ideale. Norii nu mai reprezentau o problemă, ci fumul care se

ridica din oraşul vechi. Vântul puternic dinspre nord-vest împingea aceste uriaşe coloane de fum, înalte de mai mulţi kilometri, şi le dispersa la sud-est de sectorul-ţintă al Grupului 5, mascându-l mai eficient decât cea mai densă concentrare de cumulonimbus. Totuşi, avioanele Lancaster ale Grupului 8 au survolat cu conştiinciozitate oraşul de la mică altitudine şi au lansat semnalele luminoase deasupra zonei desemnate, chiar dacă întregul oraş era luminat de monstruosul incendiu.

Extraordinarul succes al marcajului şi bombardamentului Grupului 5 generase o altă problemă neaşteptată. A urmat o discuţie rapidă prin intermediul radiourilor VHF, între coordonatorul raidului, liderul escadrilei canadiene CPC De Wesselow (nume de cod „Cheesecake" - „Prăjitură cu brânză") şi liderul deschizătorilor de drum, locotenent-colonelul Le Good, în timp ce survolau oraşul, la o altitudine de două mii cinci sute de metri.

„Dresda. Condiţii bune deasupra obiectivului, practic întreg oraşul este în flăcări. Nici un fel de artilerie antiaeriană", a raportat Le Good, un australian.

Trebuiau să ordone bombardierelor lor să lanseze asupra zonelor deja incendiate, dublând inutil distrugerile, sau - de vreme ce instrucţiunile lor erau să producă cât mai mult haos - să extindă zona bombardată spre alte părţi ale oraşului, în afara cartierelor deja atacate? Punctul de ţintă stabilit pentru al doilea val era Altmarkt - piaţa istorică situată între Altstadt şi *Schloss.* Dar această zonă, care se aflase în interiorul sectorului alocat Grupului 5, era deja o mare de flăcări. Să bombardezi pornind de la acest punct ar fi însemnat să iroseşti muniţie preţioasă aruncând-o într-un infern deja dezlănţuit.

Printr-o decizie ad-hoc, s-a luat hotărârea mutării atacului într-o altă zonă.

Avioanele Lancaster, care aveau misiunea de a ilumina ţinta în condiţii de vizibilitate zero - „Blind Illuminators" (una din cele şase categorii de avioane auxiliare din fiecare escadrilă) - lansaseră semnale luminoase dotate cu paraşute utilizând sistemul H2S, dar acestea fuseseră înghiţite de foc. Puţin după ora 1.30, De Wesselow a ordonat lansarea semnalelor luminoase verzi în zonele periferice ale sectorului incendiat. Bombardierele trebuiau să-şi lanseze încărcăturile la două secunde după ce trecuseră de acestea. Această decizie a îndepărtat atacul de Altstadt. Noua orientare a raidului însemna că primele bombe ale celor 525 de aparate, care se aflau deasupra obiectivului, aveau să fie lansate la vest şi sud-vest de Altstadt, în Löbtau şi Friedrichstadt.

După lansarea semnalelor de marcare, următorul val a lovit Südvorstadt şi, odată cu el, gara Hauptbahnhof care fusese serios, dar nu catastrofal lovită în timpul atacului Grupului 5. Acum a început cu adevărat iadul pentru refugiaţi şi pentru toţi ceilalţi prinşi în spaţiile subterane.

Şi mai la sud, suburbiile Räcknitz, Zschernitz şi Plauen (unde Günther Jäckel stătea ghemuit pe pajiştea sa, privind scena „suprarealistă") au fost supuse unui bombardament dezordonat foarte periculos.

A urmat atacul principal asupra Johannstadt şi Striesen (chiar la sud-est de Johannstadt), unde ploaia de incendiare a oferit şi mai mult combustibil flăcărilor deja înspăimântătoare. În Johannstadt se aflau Nora, fratele ei mai mic şi femeia cu bebeluşul cu care se împrieteniseră, Anita şi părinţii ei, Günther Kannegiesser, care se adăpostise temporar în holul de intrare al unui spital. Toţi au fost surprinşi de acest nou val de bombardament.

Un amestec de bombe explozive şi incendiare a căzut peste Grosser Garten, locul unde locuitorii Dresdei, respectând instrucţiunile autorităţilor, se adunaseră după ce reuşiseră să iasă din casele lor cuprinse de flăcări. Aici se găseau Christoph Adam şi familia lui, dar şi pictorul Otto Griebel, a cărui locuinţă era situată în vecinătatea parcului. Tot aici se aflau alte mii de oameni, înfăşuraţi în pături umede sau în cuverturi, cu batiste la gură, privind copacii care explodau, ascultând ţipetele răniţilor şi muribunzilor - şi rugându-se să fie cruţaţi, pentru că nu mai aveau unde să se refugieze.

Se părea că acum britanicii îi bombardau pe cei rămaşi fără case sau fără orice altceva. Parcul, grădina zoologică, cabanele, pavilioanele expoziţionale şi restaurantele erau toate pradă exploziilor şi flăcărilor. Începea să semene a sadism şi acesta avea să fie punctul de vedere împărtăşit de mulţi comentatori, după război. Pentru echipajele avioanelor, ale căror cunoştinţe despre geografia Dresdei erau, în cel mai bun caz, sumare, adevărul este că toate acestea arătau ca o zonă care trebuia să fie bombardată.

Decizia comandantului de escadrilă De Wesselow de a extinde aria distrugerilor dădea naştere unui nou arc de cerc de distrugeri concentrate. Avea să confere bombardamentului asupra Dresdei un merit dubios: acela de a fi distrus cea mai mare suprafaţă urbană într-o singură noapte. După bombardarea zonei marcate cu semnalele verzi, cele roşii au fost lansate în zona deja incendiată şi bombardierele Lancaster au primit ordinul să se ghideze după ele. La ora 1.42, în condiţiile în care artileriştii nu mai puteau distinge nici un

semnal de marcaj, De Wesselow le-a dat ordinul final să-şi arunce bombele „în mijlocul incendiilor”.

Cantitatea de bombe lansată asupra Dresdei, în jumătatea de oră cât a durat al doilea val, vorbeşte de la sine. **[304]**

Grupul 8 deschizător de drum - 60 de avioane Lancaster (inclusiv coordonatorul raidului şi avioanele responsabile de marcarea şi iluminarea ţintei)

A lansat bombele între 1.21 şi 1.45.

Tipul – Cantitatea:
Mine de 1800 kg - 27
Bombe explozive de 450 kg - 94
Bombe explozive de 225 kg - 159

Total bombe explozive – 280 = 125,7 tone

Semnale luminoase de 112,5 - 90
Dispozitive de iluminare (brazi de Crăciun) - 550

Grupul 1 bombardiere - 248 de aparate Lancaster

A lansat bombe între 1.23 şi 1.52.

Tipul – Cantitatea:
Mine de 1800 kg - 145
Mine de 900 kg - 101
Bombe explozive de 225 kg - 111

Total bombe explozive – 357 = 387,3 tone

Incendiare de 1,8 kg - 219933
Incendiare de 1,8 kg cu încărcătură explozivă - 28467

Total bombe incendiare - 312666 = 558,3 tone

Grupul 3 bombardiere - 151 de aparate Lancaster

A lansat bombe între 1.25 şi 1.55.

Tipul – Cantitatea:
Mine de 3600 kg - 1
Mine de 1800 kg - 119
Bombe explozive de 225 kg - 84

Total bombe explozive – 204 = 234,8 tone

Incendiare de 1,8 kg - 23940
Incendiare de 1,8 kg cu încărcătură explozivă - 1260
Incendiare de 1,8 kg grupate în containere - 105292

Total bombe incendiare - 130492: 233 tone

Grupul 6 bombardiere - 65 de aparate Lancaster

A lansat bombe între 1.27 şi 1.45.

Tipul - Cantitatea
Mine de 1800 kg - 65
Bombe explozive de 225 kg - 374
Bombe explozive de 112,5 kg - 155

Total bombe explozive - 594 = 216,8 tone

Lumina infernală, vizibilă de la mare distanţă, a uimit până şi cele mai experimentate echipaje de pe bombardiere când au virat spre est, deasupra oraşului saxon Döbeln, aflat la jumătatea drumului dintre Leipzig şi Dresda, şi au intrat în ultima etapă a misiunii. Incendiile erau perfect vizibile, chiar şi de la distanţă mare. Miles Tripp era pregătit să-şi îndeplinească misiunea.

> Deşi ne aflam la şaizeci şi cinci de kilometri de Dresda, focurile înroşeau cerul în faţa noastră. Prognoza meteo fusese corectă. Deasupra oraşului nu erau nori.
>
> La zece kilometri de ţintă, celelalte avioane Lancaster erau vizibile; siluetele lor întunecate pe fundalul acela roşiatic strălucitor. Era ca şi cum ai fi privit contururile incandescente ale unui joc de cuvinte încrucişate; străzi în flăcări se întindeau de la est la vest şi de la nord la sud, într-o gigantică masă de foc. Am rămas înmărmurit în faţa acestui spectacol. **[305]**

Al doilea val a lansat bombele de la altitudini mergând până la şase

mii de metri, mult mai sus decât primul. Chiar şi bombardierul lider a rămas la circa două mii cinci sute de metri. După relatările unor martori, mitraliorii puteau vedea din turelele lor nu numai flăcările Dresdei, ci şi, dincolo de acestea, la o sută de kilometri depărtare, sclipirile artileriei de pe frontul silezian, unde forţele germane şi ruseşti erau prinse într-o încleştare sălbatică. Strălucirea Dresdei în flăcări era vizibilă departe spre est. Nu e dificil să ne imaginăm disperarea atât de greu încercatelor trupe germane, când priveau peisajul din spatele liniilor lor - patria pe care se presupunea că o apără - şi înţelegeau semnificaţia imaginii Dresdei în flăcări. [306]

La Aerodromul Klotzsche, de la nord de oraş, moralul trebuie să fi fost chiar şi mai afectat. Avioanele de vânătoare nocturnă erau gata de decolare. De data asta însă, nici măcar privilegiatul Grup „A" nu a primit permisiunea să pornească. Optsprezece piloţi stăteau neputincioşi, lângă avioanele lor Messerschmitt Bf 110, aşteptând în zadar ordinele [307], în vreme ce la orizont Dresda era înghiţită de incendii, iar bombardierele britanice hrăneau flăcările fără să se teamă de o eventuală ripostă. Sentimentul vulnerabilităţii trăit de piloţi era exacerbat de faptul că avioanele de transport utilizau cu regularitate aeroportul în zborurile lor dinspre şi spre oraşul Breslau aflat sub asediu, iar comandantul bazei continua să ilumineze pista la anumite intervale, aproape invitând britanicii să atace. [308]

Al doilea val al atacului a fost filmat. Camere de luat vederi au fost instalate pe turela din spate şi pe uşile de acces al echipajului unui Lancaster „Y" special adaptat, parte din Escadrila 463 a Forţelor Aeriene Regale Australiene, de multă vreme asociată unităţii de filmare a RAF. Camerele avionului surprinseseră dramatica scufundare a cuirasatului german *Tirpitz* în Tromsofjörd, în noiembrie anterior. Bombardierele acestei escadrile, în mod normal parte a Grupului 5, însoţiseră primul val, având misiuni normale de bombardament; „Y" a însoţit al doilea val singur.

22 Furtuna de foc la apogeul său, între miezul nopţii şi primele ore ale Miercurii Cenuşii . Temperatura de peste o mie de grade putea fi simţită de echipaj ele RAF, de la mai mult de trei mii de metri altitudine

Aparatul a zburat în cerc deasupra oraşului condamnat, timp de opt minute şi jumătate, între 1.28 şi 1.37, înregistrând unele din cele mai cumplite imagini ale războiului aerian. Filmate de la aproape cinci kilometri altitudine, printr-o atmosferă rece şi clară, imaginile arată contururile străzilor cuprinse de flăcări; „brazii de Crăciun" coborând în uriaşele coloane de fum de dedesubt; exploziile foarte vizibile ale imenselor mine aeriene de două tone, care se ridică din incendiul generalizat ca nişte nori în formă de ciupercă, prefigurând efectul bombelor atomice lansate câteva luni mai târziu la Hiroshima şi Nagasaki. Perfecţiunea distrugerii. Ce simţeau cei de la sol este imposibil de imaginat.

Nu totul a mers ca la carte pentru toate avioanele. Când „A de la Apt" se pregătea să-şi lanseze încărcătura, controlul aparatului i-a revenit lui Miles Tripp ca artilerist. Pilotul australian al avionului, poreclit „Dig", i-a cerut să-i spună cursul, dar Tripp a realizat că nu-l mai putea auzi pe coordonatorul raidului prin intermediul RIT (radio-telefon). Nu mai beneficia de instrucţiunile clare şi precise ale acestuia. Tripp a luat o hotărâre cu conştiinţa curată:

> I-am spus lui Dig să vireze spre stânga, către partea de sud a

> oraşului. A îndepărtat avionul de inima infernului şi chiar în momentul în care eram deasupra marginii zonei în flăcări, am lansat bombele. Am sperat că încărcătura avea să cadă în câmp deschis; nu puteam uita ceea ce ni se spusese la şedinţa de informare sau la vechile buletine de ştiri despre atrocităţile din timpul bombardamentelor în picaj germane. [309]

În acele clipe, Tripp presupusese în mod eronat că bombardierul lider fusese doborât. Comparând jurnalul de bord ţinut de navigator cu succesiunea de evenimente din timpul raidului, a ajuns, mai târziu, la concluzia că întreruperea comunicaţiilor radio intervenise probabil în momentul în care De Wesselow şi Le Good discutau în particular despre utilitatea modificării tacticii, în condiţiile în care punctul de ţintire programat fusese compromis. Tripp a insistat ulterior că, dacă ar fi primit instrucţiuni, le-ar fi respectat necondiţionat. Dar nu a primit, aşa că nu a făcut-o. [310]

Doug Hicks, un canadian de nouăsprezece ani din Escadrila 550, era mitralior în turela din spate, parte dintr-un echipaj „virgin" - era prima lor misiune. Numai aparatul lor „V de la Victorie" era veteran - supravieţuise mai mult de nouăzeci de misiuni - şi acest lucru era considerat aducător de noroc. Înghesuit în mica sa turelă, vreme de peste cinci ore, scrutând cerul în căutarea avioanelor inamice, Hicks a rămas, la un moment dat, surprins cât de puţin discutau membrii echipajului între ei; nici o manifestare de veselie, nici măcar când au văzut colosala strălucire a ţintei, aflate la optzeci de kilometri în faţa lor. Era complet diferit de tot ceea ce le fusese dat să trăiască:

> Sunt condiţii aproape de zi. Cerul este aprins de oribilul iad de la sol în care s-a transformat acum obiectivul. În acest mediu iluminat văd bombardiere peste tot. Sunt la stânga şi la dreapta, deasupra şi dedesubtul nostru, mi se pare aproape imposibil că în partea asta de cer pot încăpea atâtea bombardiere. Când unul dintre ele trece pe sub turela mea, pot vedea echipajul din carlingă şi observ cum gazele fierbinţi de la cele patru motoare strălucesc bizar în atmosferă. Am dificultăţi în a cuprinde cu mintea această vastă armadă de avioane ce converg spre ţintă. La fel de repede cum a început, ne-am lansat încărcătura şi am întors spre casă. Aşadar, asta e proba focului. Am trecut-o. Aproape ne-am încheiat prima misiune. Echipajul nu sărbătoreşte în nici un fel, nici măcar cu un simplu „ura". [311]

Jurnalul informativ de operaţii nr. 1007 al Comandamentul Bombardierelor, expediat a doua zi prin teleimprimator Ministerului Aerului tuturor comandanţilor de grupuri şi de baze şi Diviziilor 1, 2

şi 3 ale USAAF, oferă o imagine preliminară echilibrată şi profesionistă a realizărilor celui de-al doilea val:

> Echipajele au putut identifica vizual oraşul şi fluviul, ajutaţi de incendiile provocate de atacul anterior, dar, în ciuda iluminării ţintei, fumul generat de aceste focuri a făcut imposibilă identificarea, cu precizie, a punctului-ţintă. După ce a analizat poziţia semnalelor luminoase verzi cu ajutorul instrumentelor de identificare a ţintei, coordonatorul raidului a ordonat forţei principale să lanseze bombele la două secunde după ce trecuse de acestea. Ulterior, bombardamentul a fost direcţionat spre semnalele roşii şi în cele din urmă spre centrul incendiilor. Atât semnalele luminoase roşii, cât şi cele verzi au putut fi clar identificate şi bombardamentul a fost foarte concentrat şi bine controlat de către bombardierul lider, prin instrucţiuni oportune şi concise.
>
> Au fost provocate noi incendii şi întreg oraşul, în special zona veche de la sud de fluviu, era descris ca fiind cuprins de flăcări spre sfârşitul atacului, un număr de focuri mai mici arzând în alte zone ale oraşului. Au fost raportate câteva explozii importante şi un incendiu foarte extins chiar la est de depouri. S-a raportat că fumul se ridica până la aproape cinci mii de metri, iar focurile au fost vizibile circa o sută şaizeci de kilometri pe drumul de întoarcere.
>
> Se estimează că atacul a fost o mare reuşită. **[312]**

22. Catastrofa

Dresda - vechea Dresdă, cu clădirile sale înghesuite - era mistuită de flăcări mult înainte de miezul nopţii şi, probabil, mare parte din ea nu ar fi putut fi salvată nici dacă al doilea val de bombardiere nu ar mai fi sosit deasupra oraşului.

23 Pompieri la vechea Universitate Tehnică din Bismarckplatz, în apropierea Hauptbahnhof. Fotografia a fost făcută pe la miezul nopţii . Al doilea val al atacului RAF nu începuse încă şi e aproape cert că avea să-i coste viaţa.

Numărul victimelor ar fi fost ridicat, comparabil cu cel rezultat în urma altor raiduri asupra unor centre istorice, în timpul războiului aerian. Dresda s-ar fi alăturat unor centre urbane precum Darmstadt, Kassel şi restului oraşelor aparţinând trecutului de aur al Germaniei, ca o notă de subsol înfricoşătoare în manualele de istorie. Deficienţele ieşite din comun ale sistemului de adăposturi antiaeriene al capitalei saxone ar fi reprezentat un subiect generos pentru dezbaterile dintre istorici.

Decizia comună a comandantului de escadrilă De Wesselow şi a comandorului Le Good, luată în momentul când al doilea val se apropia cu rapiditate de Dresda, de a abandona punctul-ţintă stabilit şi de a bombarda la periferia zonei deja incendiate, a fost cea care a transformat raidul într-un sinonim al măcelului. Acţiunea lor a condamnat nu numai părţi importante ale suburbiilor rezidenţiale, ci şi principalele zone de adunare a refugiaţilor şi a celor rămaşi fără locuinţe - gara Hauptbahnhof, Grosser Garten şi malurile Elbei. Acestea aveau să devină adevărate câmpuri ale morţii.

Mulţi, foarte mulţi au murit pe străzi, în timp ce încercau să fugă - carbonizaţi, asfixiaţi, târâţi în gura fierbinte şi nesătulă a furtunii de foc -, dar pentru cei care nici măcar nu au încercat să scape, moartea a fost, practic, o certitudine. Aspectul cel mai teribil al acestui al doilea val a fost că, în centrul oraşului, a venit fără nici un avertisment. Rudolf Eichner era un alt tânăr soldat din Dresda, rănit pe front şi aflat în convalescenţă în oraşul său natal. Stătea în vechiul liceu Vizthum, situat la periferia sudică a oraşului vechi, care fusese transformat în spital militar de rezervă, acolo fiind îngrijiţi aproximativ cinci sute de militari. **[313]**

Multe dintre clădirile învecinate situate pe aceste străzi rezidenţiale foarte dens construite (marcate pe harta Forţelor Aeriene Regale ca fiind zona cu cea mai mare densitate demografică) ardeau deja după primul val. Problema, îşi aminteşte Eichner, era că locuitorii lipsiţi de experienţă - în majoritate femei, copii şi bătrâni - în loc să lupte cu focurile, păreau mai preocupaţi să-şi pună la adăpost bunurile de preţ. În tot acest timp, şcoala devenită spital a rămas mai mult sau mai puţin neatinsă. Şi, de vreme ce era ocupată de soldaţi, a existat măcar o urmă de disciplină în procedurile aplicate.

Echipa de pompieri antrenaţi a spitalului reuşise să neutralizeze incendiarele din spaţiul de sub acoperiş. Răniţii capabili să facă acest lucru au ajutat la mutarea mobilelor, paturilor şi echipamentelor inflamabile pe coridoare. Ceilalţi pacienţi au rămas în adăpostul de la subsol. Rudolf Eichner consideră că, dacă bombardamentul ar fi încetat după primul val, spitalul şi cei care se adăposteau în pivniţele sale ar fi putut fi salvaţi. El şi camarazii săi erau hotărâţi să împiedice extinderea incendiilor şi la această clădire şi erau dispuşi să lucreze întreaga noapte, dacă ar fi fost nevoie. Apoi a sosit al doilea val.

> În mijlocul activităţilor de eliberare a camerelor şi în timp ce luam măsurile necesare ca să protejăm clădirea, au început să explodeze bombele celui de-al doilea atac. Era 14 februarie, în jur de ora 1

dimineaţa. Nu au existat nici un fel de semnale de alarmă. Luaţi complet prin surprindere, am fugit înapoi în adăpostul antiaerian. Curând, acesta a devenit extrem de aglomerat, deoarece locuitorii cartierului nu se mai puteau adăposti în siguranţă în clădirile incendiate. Stăteam umăr lângă umăr acolo, în pivniţă, atât de înghesuiţi, încât ţi-ar fi fost imposibil să cazi la pământ. Apoi au venit sunetul asurzitor al formaţiunilor de bombardiere - mult mai puternic decât în timpul primului atac - şi exploziile neîntrerupte, uneori simultane, care făceau clădirea să se cutremure.

Şcoala a fost lovită în plin de câteva ori. Luminile s-au stins, din tavan a început să curgă praf, iar uşile şi ferestrele au fost zburate de suflu în interior. Cărămizi din zidurile de protecţie din faţa ferestrelor au pătruns în beci. Tocul unei ferestre mi-a căzut pe spate. Praful, varul şi fumul ameninţau să ne sufoce. O tânără mamă s-a aruncat deasupra căruciorului bebeluşului ei în încercarea de a-l proteja. O lovitură directă asupra secţiei pentru răniţii grav a luat multe vieţi. Apoi sunetul motoarelor şi al exploziilor a părut să se domolească treptat. Cineva a strigat: „Parterul şcolii e în flăcări!" Era timpul să părăsim subsolul. Am urcat cu greu din cauza prafului şi a molozului, am trecut pe lângă uşile şi mobilierul arzând şi am reuşit să ies din clădire.

Era doar prima etapă a patimilor lui Eichner. În stradă, în Dippoldiswalder Gasse, furtuna de foc era la apogeu, atmosfera transformându-se într-o tornadă de bucăţi arzânde de lemn, metal şi hârtie. Crengi de copaci în flăcări zburau pe lângă tânărul militar înspăimântat, la fel şi tot felul de obiecte abia recognoscibile, prinse în acel vârtej fierbinte - inclusiv, după cum şi-a dat seama, oameni lipsiţi de ajutor. S-a ghemuit şi apoi s-a târât în patru labe până pe partea cealaltă a străzii. În faţa unei grădini din apropiere, a zărit un spaţiu care nu numai că era parţial protejat de curenţii fierbinţi, ci părea a fi ceva mai deschis şi, în consecinţă, mai ferit de zidăria ce se prăbuşea. S-a împleticit până acolo şi a descoperit alţi cinci camarazi care scăpaseră din clădirea liceului Vizthum.

Cei şase supravieţuitori au format un cerc, fiecare stând cu mâinile pe umerii celorlalţi. Şi-au învelit feţele cu cârpe ude care îi ajutau să respire, dar hainele le erau uscate şi deci se puteau aprinde din cauza nenumăratelor scântei care zburau prin aer. Fiecare dintre ei trebuia să stingă orice mică flacără apărută pe hainele omului din faţă. Au făcut asta timp de şase ore, până când furtuna a început să-şi piardă din forţă. S-au numărat printre puţinii supravieţuitori ai distrugerii adăpostului din Spitalul Militar de Rezervă, din incinta liceului Vizthum.

Al doilea val a provocat pagube teribile şi gării Hauptbahnhof. Întreaga zonă a devenit ţinta unei ploi de bombe - Bismarckstrasse, Wiener Platz, până la primele clădiri ce găzduiau magazinele şi cafenelele elegante de pe Prager Strasse - asemenea clădirii propriu-zise a gării. Acoperişul înalt de sticlă a fost spulberat. Trenurile care aşteptau în staţie au fost aruncate în aer şi carbonizate. În reţeaua de spaţii subterane, unde se refugiaseră majoritatea călătorilor când sirenele sunaseră prima dată, scenele erau apocaliptice.

Cei mai mulţi dintre ei nu fuseseră ucişi de focuri sau explozii. Cel puţin nu direct. Aerul a fost de vină. Sau mai bine zis lipsa lui. În condiţiile în care nu existau aerisiri cu filtre şi doar câteva ieşiri de urgenţă - în orice caz, majoritatea erau blocate de trupuri şi bagaje - când furtuna de foc a supt oxigenul din complexul subteran puternic suprapopulat, sute de oameni au murit, pur şi simplu, asfixiaţi. [314] Câţiva au reuşit să găsească drumul prin acel labirint şi să iasă la suprafaţă, dar nu mulţi.

Unul din supravieţuitori, o refugiată din Silezia, a trecut prin subsoluri câteva ore mai târziu, ajutată de un ofiţer, „printr-un coridor foarte lung". Continua: „Am trecut prin subsol. Trebuie să fi fost câteva mii de oameni acolo, cu toţii nemişcaţi". [315] Lipsa oxigenului, intoxicarea cu fum sau cu monoxid de carbon îşi făcuseră, încă o dată, simţite efectele, aşa cum s-a întâmplat de atâtea ori la Dresda în acea noapte.

În afara gării, situaţia era imprevizibilă. Familia lui Gertraud Freundel locuia pe Reichstrasse, o stradă largă ce pornea spre sud, de la gară, către Universitatea Tehnică şi clădirile tribunalului din Münchner Platz şi, dincolo de acestea, spre zonele mai înalte din suburbiile de sud.

Apartamentul familiei era situat într-o clădire veche ce mărginea Bismarckplatz, chiar în faţa Hauptbahnhof. În vasta piaţă erau plantaţi copaci, ceea ce crea sentimentul că întreaga zonă era spaţioasă, aerisită. Din acest motiv, după ce supravieţuiseră celor două raiduri în pivniţa lor solidă, mulţi dintre cei aflaţi în adăpost susţinuseră că nu aveau să aibă probleme cu lipsa oxigenului - aşa că ar fi fost mai sigur să rămână acolo, până când se puteau asigura că pericolul trecuse. Decizii similare au fost luate în toată Dresda, în primele ore ale zilei de 14 februarie. În cazul unora, tragic, deciziile fuseseră luate de bombe - clădirile se prăbuşiseră, îngropându-i de vii pe cei care se adăposteau în subsoluri. Dar pentru supravieţuitori, momentele de după plecarea bombardierelor au pus la încercare curajul şi

imaginaţia. Tatăl lui Gertraud a demonstrat că are ambele calităţi în acea noapte. I-a spus cu toată fermitatea fiicei sale că trebuiau să urce şi să iasă în stradă. Chiar când aceştia părăseau pivniţa, alţii aşteptau, ezitând, la intrare.

Animalelor de companie nu le era permis accesul în adăposturi. Spre surpriza şi încântarea lui Gertraud, câinele familiei, un dachshund pe nume Jockely, supravieţuise ambelor atacuri închis în apartament. Scăpase cumva din clădire - probabil printr-o fereastră sau uşă distrusă - şi i-a întâmpinat entuziast pe Getraud şi tatăl ei la ieşire. Şi-au înmuiat pălăriile şi eşarfele într-una din găleţile de apă aflate lângă uşă şi şi-au stropit hainele pentru orice eventualitate. Gertraud şi-a udat batista şi a legat-o în jurul botului căţeluşului ei. L-a ridicat şi acesta s-a cuibărit în braţele ei, în timp ce se pregăteau să plece.

Înainte să fie încorporat în Volkssturm, tatăl lui Gertraud administra un chioşc de bilete de loterie autorizat de stat şi aflat lângă Postplatz - în absenţa sa, Gertraud şi mama ei preluaseră afacerea. După primul raid, încercaseră să-şi croiască drum prin pasajul subteran spre partea opusă a Hauptbahnhof, de unde ar fi putut merge pe jos până la magazin ca să vadă ce se întâmplase. Dăduseră imediat peste cadavre carbonizate, clădiri în flăcări şi, puţin mai departe, peste o patrulă a poliţiei care i-a întors din drum.

Aşa că acum, după trei ore şi un al doilea bombardament devastator, ştiau că singura cale de scăpare era una care îi conducea afară din oraş. Destinaţia asupra căreia căzuseră de acord era suburbia sudică semirurală Mockritz. La Mockritz aveau să se găsească pe un teren mai înalt, era aer curat şi, cu puţin noroc, nici o bombă. Se afla la aproximativ doi kilometri şi jumătate. Dar, mai întâi, trebuiau să traverseze Reichstrasse.

Acesta a fost locul în care s-au confruntat cu ororile furtunii de foc. Aici furtuna stăpânea totul, aşa cum stăpânea toate străzile ce porneau din Altstadt, ochiul tornadei. Părea să-i prindă cu gelozie în ghearele sale pe toţi cei care încercau să scape de flăcări:

> Afară furtuna de foc urla. Sufla cu furie, iar curenţii de aer ne trăgeau spre centrul oraşului... Tata mă ţinea strâns de mână, iar cu cealaltă ţineam căţelul. A trebuit să traversăm acest uragan infernal care bătea în jos, pe Reichstrasse, aducând vânt şi foc. Mi s-a făcut frică, dar tata m-a tras înainte şi m-a implorat, strigând prin vuietul vijeliei: „Trebuie să trecem de asta!”

Aplecaţi înainte pentru a evita forţa de sucţiune a furtunii, au înaintat spre sud, pe lângă un grup de clădiri aproape neatinse, care i-a ferit de urgie într-o oarecare măsură. Înaintau încet, dar sigur. Apoi, chiar când se bucurau că reuşiseră să se îndepărteze de furtuna de foc, a venit un alt şoc.

> Intrând pe Sedanstrasse, am văzut oameni venind spre noi din direcţia pe care intenţionam să o urmăm strigând: „Nu mai puteţi urca!" Strada era blocată de copaci doborâţi care luaseră foc. Dar tata a rămas neclintit în hotărârea sa şi am trecut cu greu peste trunchiurile de copaci în flăcări. Aerul era plin de foc. Bucăţi mari de lemn arzând pluteau prin aer, iar scânteile şi flăcările picau din toate direcţiile. Am avut noroc că ne udasem hainele.
>
> Am trecut pe lângă vechea mea şcoală primară. Era cuprinsă de flăcări. Am fost obligaţi să mergem pe mijlocul străzii pentru a evita flăcările violente ce ieşeau din clădirile de pe ambele părţi ale drumului. Am ajuns teferi pe Reichenbachstrasse, care avea case numai pe o parte, şi am început să urcăm spre zonele mai înalte. În cele din urmă, ne-am oprit pe o pantă lângă Zellscher Weg, o stradă largă, pe marginile căreia nu prea existau construcţii. Aerul era plin de cenuşă şi nu era deloc frig...

Nu au mai mers până la Mockritz. Găsiseră ce aveau nevoie: un spaţiu deschis unde nu exista pericolul prăbuşirii clădirilor şi al incendiilor ce se extindeau cu lăcomie. Calitatea aerului era suficient de bună pentru a le asigura supravieţuirea. Au petrecut acolo restul nopţii, alături de alţi supravieţuitori epuizaţi şi îngroziţi. Când cârpa cu care îşi acoperise gura s-a uscat, Gertraud a început să respire cu dificultate. O doamnă foarte practică s-a oferit ca băieţelul său să urineze pe cârpă, pentru a o umezi din nou. Gertraud şi-a adunat toată demnitatea şi a refuzat politicos.

În zori, Gertraud, tatăl ei şi micul dachshund au pornit spre cartierul sud-estic Strehlen, unde aveau rude. Familia stabilise, cu multă vreme în urmă, să se adune acolo dacă se pierdeau unul de celălalt în cazul unui raid aerian. Era un plan despre care nu-şi imaginaseră niciodată că avea să devină necesar. **[316]**

Mulţi dintre cei care s-au adăpostit în centrul oraşului au murit arşi. Cei care, printr-un miracol, au supravieţuit nu aveau să uite niciodată mirosul cărnii arse ce se ridica din subsolurile şi pivniţele oraşului vechi. Totuşi, elementele care apar în covârşitoarea majoritate a relatărilor supravieţuitorilor (şi, fiind supravieţuitori, este vorba de un grup autoselectat) sunt intensitatea şi duritatea luptei pentru

supravieţuire: o luptă dusă mai întâi împotriva sufocării şi apoi împotriva tornadelor de scântei şi resturi incandescente, care ameninţau să-i orbească şi să-i desfigureze în timp ce se chinuiau să găsească o ieşire din labirintul oraşului vechi - îndreptându-se, de obicei, parcă mânaţi de un instinct aproape animalic, spre râu.

Evadarea din cartierele centrale ale Dresdei a respectat, aproape în totalitate, teoria lui Darwin. Reuşita a aparţinut, de cele ai multe ori, celor tineri sau celor puternici psihic şi fizic. Berthold Meyer, un tânăr de douăzeci de ani, student la construcţii de maşini, s-a hotărât să ajungă pe malul Elbei, după ce reuşise cu greu să scape din subsolul unei clădiri incendiate aflate pe Blochmannstrasse, la est de centrul oraşului:

> Numai cineva care s-a aflat în mijlocul unei asemenea mări de foc îşi poate da seama ce înseamnă să respiri într-o atmosferă atât de săracă în oxigen... şi asta în timp ce te lupţi cu acei curenţi de aer şi de foc teribil de fierbinţi, care îşi schimbă constant direcţia. În plămâni aerul intra cu greutate. Genunchii începuseră să-mi tremure. Era îngrozitor. Câteva persoane, în special cei mai în vârstă, au început să rămână în urmă. Se aşezau apatice pe caldarâm sau pe grămezi de moloz şi, pur şi simplu, mureau asfixiate... **[317]**

Anita Kurz şi părinţii ei au supravieţuit celui de-al doilea val al raidului, deşi, în continuare, şansele nu păreau prea mari pentru această mică familie unită.

> După ce al doilea raid a luat sfârşit şi lucrurile s-au liniştit, într-o oarecare măsură, părinţii mei şi alţi oameni din clădire au încercat să iasă din subsol. Tata m-a apucat de braţ, am trecut de uşă şi, odată ieşiţi, am încercat să ne mişcăm puţin pe stradă. Dar pe acea stradă, chiar în acel moment, era o furtună de foc prin care era imposibil de trecut. Tata ne-a tras pe mine şi pe mama înăuntru... era ca un cazan în fierbere. Aşa că ne-am întors în pivniţă. Şi în acele şiruri de clădiri subsolurile comunicau între ele. Fuseseră ridicate ziduri, dar reglementările pentru eventualitatea unui raid cereau ca să fie deschise. Ar fi fost posibil să trecem în subsolurile clădirilor învecinate şi astfel să scăpăm, dar oamenii încercaseră şi spuneau că e imposibil. Nu era de bine. Aerul devenea tot mai rarefiat.
>
> Dar ştiţi, oamenii erau epuizaţi fizic şi mental. Le era greu să-şi pună ordine în gânduri. Oricum, aveam cu mine halatul de baie. Îl băgasem în apă şi îl udasem bine. Părinţii mei au făcut la fel. Toţi ştiau că trebuiau să iasă, dar cum? Nu sunt sigură dacă erau oameni în faţa mea, dar... oricum, părinţii mei m-au dus în pivniţa aia pentru

cărbuni şi am căzut pe o grămadă de cărbuni. Nu ştiu sigur cum s-a întâmplat. Noroc că îmi îngropasem faţa în halatul de baie. [318]

Crearea acestor „spărturi” *(Durchbrüche)* a fost una din particularităţile măsurilor luate la Dresda în faţa ameninţării bombardamentelor. Lipsa unor adăposturi publice încăpătoare, dotate cu sistemele necesare de filtrare a aerului, cu uşi etanşe şi cu pereţi ignifugi, era o caracteristică a centrului său foarte dens populat. Ideea creării unor găuri prin care te puteai târî prin pereţii tuturor pivniţelor de pe o stradă anume - şi uneori dintr-un întreg cartier - era că, în eventualitatea în care aveai dificultăţi la ieşirea din subsolul unei anumite clădiri sau dacă parterul era în flăcări, îţi puteai croi drum afară, prin subsolul neventilat traversând subsolul unei alte clădiri din care scăparea era posibilă.

Ca şi toate celelalte lucruri din capitala gauleiterului Mutschmann (cu excepţia buncărului său personal), sistemul fusese conceput pentru a face faţă unui atac aerian „normal”, în care aveau să fie provocate pagube unor clădiri şi câteva incendii, dar nu urmau să apară situaţii apocaliptice decât în cazul celor lipsiţi de noroc, care erau loviţi direct. Sistemul era ieftin, uşor de pus în practică şi părea o alegere logică. În partea nordică a oraşului vechi, fuseseră construite şi câteva tuneluri. Acestea reprezentau o reţea suplimentară foarte întinsă care, mai mult, ieşea la suprafaţă prin nişte puţuri de beton, construite special în acest scop, în apropierea Elbei, la Neumarkt (lângă Frauenkirche), în Postplatz (principala staţie de tramvai din Altstadt) şi în Adolf-HitlerPlatz.

Chiar în cazurile în care construcţiile erau relativ sofisticate, sistemul s-a dovedit total incapabil să facă faţă unui raid masiv şi de lungă durată sau unei serii de raiduri. În cazul furtunii de foc a fost, de fapt, contraproductiv. Politica de realizare a „spărturilor” transforma fiecare sistem de tuneluri interconectate într-o potenţială capcană mortală - o capcană cu numeroase încăperi.

În loc să consume oxigenul doar dintr-o pivniţă, furtuna de foc îl putea trage dintr-o întreagă reţea subterană. Iar fumul şi focul se puteau răspândi, de asemenea, cu repeziciune, prin labirintul subteran.

Margret Freyer, pe o atunci o tânără de douăzeci de ani, a fost una din puţinele persoane care au reuşit să scape din Altstadt, după al doilea raid. În acea noapte, se găsea împreună cu o prietenă, Cenci, în adăpostul de pe Struvestrasse, strada care ducea spre est, de la magazinele elegante de pe Prager Strasse:

Trei femei au urcat pe scări în faţa noastră, s-au întors în fugă, frângându-şi mâinile: „Nu putem să ieşim de aici! Afară totul arde!”, au strigat. Cenci şi cu mine am urcat să vedem cu ochii noştri. Era adevărat.

Apoi am încercat „spărtura” creată în fiecare pivniţă, astfel încât oamenii să poată trece dintr-un subsol în altul. Dar am dat numai peste un fum gros care te sufoca.

Aşa că am urcat la etaj. Uşa din spate... era cuprinsă în întregime de flăcări. Ar fi fost o nebunie să o atingi. Iar la intrarea din faţă, flăcări de un metru şi jumătate se prelingeau pe hol la intervale scurte.

Cu toate astea, era clar că nu puteam rămâne în clădire dacă nu voiam să ne sufocăm. Aşa că am coborât din nou şi ne-am luat valizele. Am pus câteva batiste într-o cadă cu apă şi le-am îndesat ude leoarcă în buzunarul paltonului. Asta probabil că mi-a salvat viaţa mai târziu.

Dar când urcam pe scări ca să ieşim din beci, soţul lui Cenci a urcat şi i-a spus: „Cenci, rămâi, te rog, trebuie să o ajuţi pe sora mea. E bolnavă”.

Am făcut o ultimă încercare să-i conving pe toţi cei din pivniţă să plece pentru că aveau să se sufoce dacă nu o făceau; dar nu m-au ascultat. Majoritatea au murit chiar acolo, iar trei femei au fost găsite în faţa uşii, printre ele şi Cenci. **[319]**

În primele ore ale zilei de 14 februarie, centrul Dresdei era o tragică ilustrare a suferinţei umane. În acea teribilă confuzie, un moment de neglijenţă sau o eroare putea produce consecinţe de nedescris; ca să nu mai vorbim de o decizie luată în mijlocul unei ceţi formate din fum, scântei şi aer fierbinte, care îţi golea şi îţi ardea plămânii. Soarta putea fi decisă de chestiuni aparent banale, precum alegerea hainelor.

Margret Freyer, spre exemplu, a atribuit supravieţuirea sa, după părăsirea pivniţei condamnate din Struverstrasse - străzile erau deja ca nişte cuptoare -, faptului că-şi pusese nişte cizme până la genunchi atunci când, în acea noapte de iarnă, plecase să-şi viziteze prietena. Din cauza căldurii, asfaltul de pe străzi se topea. Unii dintre cei care încercau să scape prin această mlaştină vâscoasă şi-au pierdut rapid pantofii, chiar şi pe cei cu şireturi, rămaşi înfipţi în asfalt. Picioarele goale le-au fost arse atât de rău, încât, în foarte scurt timp, nu s-au mai putut mişca. Au murit. Cizmele confortabile ale lui Margret Freyer s-au încăpăţânat să rămână la locul lor şi ea a supravieţuit.

Un bărbat, care în acea noapte a pierdut totul şi pe toţi cei la care ţinea, a trimis o scrisoare de condoleanţe unei femei pe ai cărei părinţi îi văzuse murind. Locuiseră cu toţii în aceeaşi clădire de pe

Marienstrasse, la marginea oraşului vechi. Scrisoarea lui Hans Schroter este plină de o însufleţire disperată şi potolită, în acelaşi timp:

> Am scăpat de cele două raiduri şi credeam că aveam să supravieţuim. Din nefericire, lucrurile nu aveau să stea aşa. Ieşirea din subsolul de la nr. 38 era îngropată sub moloz, aşa că singura opţiune o reprezentau evacuările de urgenţă de la nr. 40 şi 42. Când am ajuns la nr. 40, flăcările deja coborau pe scări, aşa că a trebuit să acţionăm cât am putut de repede ca să ne salvăm vieţile. Toată lumea s-a comportat calm. Alimentarea cu electricitate se oprise de mult, dar aveam lanterne şi lămpi cu benzină. Aveam nevoie de un enorm curaj ca să ne îndreptăm spre ieşire şi mulţi nu l-au putut găsi - inclusiv, poate, iubiţii tăi părinţi. Probabil s-au gândit că aveau să fie protejaţi în subsol, dar nu au luat în considerare lipsa de oxigen. Când am ieşit, mi-am văzut soţia şi fiul stând în ghereta paznicului de la parterul mobilului de la nr. 42. Păreau atât de neajutoraţi, dar întrucât aveam o mătuşă mai în vârstă din Liegnitz care stătea la noi şi voiam să o scot şi pe ea, i-am spus soţiei mele că o să mă întorc în două minute. Când m-am întors după cele două minute, iubita mea familie dispăruse. Am verificat fiecare adăpost şi subsol de pe stradă. Erau de negăsit. Incapabil să-mi găsesc familia, a intrat în funcţiune ceea ce-mi mai rămăsese din instinctul de supravieţuire şi am ajuns până la monumentul lui Bismarck. Am rămas în mica clădire de acolo vreme de o oră, până când şi acoperişul ei a început să ardă. Am mai înaintat treizeci de metri pe Ringstrasse şi am rămas acolo până când s-a luminat.

Odată cu zorii noii zile, Schroter a început să caute drumul înapoi, pe străzile distruse, spre ceea ce fusese casa sa.

> Ceea ce mi-a fost dat să văd a fost înspăimântător... Peste tot cadavre carbonizate. M-am îndreptat repede spre casă, sperând să-i găsesc, pe cei pe care-i iubeam, în viaţă, dar, din nefericire, nu a fost să fie. Zăceau pe stradă, în faţa casei de la nr. 38, liniştiţi de parcă ar fi dormit. Îţi poţi imagina cu uşurinţă prin ce am trecut în acele clipe. Apoi a trebuit să aflu dacă socrii mei sau alţi prieteni puteau fi salvaţi din pivniţa noastră. Pentru asta am chemat doi bărbaţi din Wehrmacht... Când am deschis ieşirea de urgenţă de la nr. 38, căldura era atât de intensă, încât nu se putea coborî. Aşa că am fost nevoiţi să ridicăm grilajul de la intrarea nr. 40, astfel încât să putem intra în baie şi de acolo în subsolul de la nr. 40 şi 42. Pivniţa de la 42 era plină de trupuri. Am numărat în jur de cincizeci. Eulitz era acolo. Pe părinţii tăi nu i-am putut vedea, întrucât cadavrele era îngrămădite

unul peste celălalt... [320]

În vara anului 1944, prizonierii de război fuseseră mobilizaţi pentru a instala rezervoare de apă din ciment în spaţiile deschise din Dresda, pentru ca echipele de pompieri să aibă la dispoziţie rezerve suficiente şi sigure, altele decât conductele principale şi fluviul. Cel mai mare dintre aceste rezervoare a fost instalat în pământ, în spaţioasa Altmarkt, unde, în îndepărtatele zile ale lui 1940, se organizase parada trupelor victorioase. Alte două, amplasate pe Sidonienstrasse, lângă Hauptbahnhof, şi în Seidnitzer Platz, puţin la nord de Grosser Garten, erau ceva mai mici, dar conţineau cantităţi substanţiale de apă, potenţial salvatoare de vieţi. Rezervoare mai mici fuseseră amplasate la suprafaţă şi în alte zone ale oraşului. Asemenea „spărturilor", în condiţiile apocaliptice din noaptea de 13 spre 14 februarie, s-a dovedit că pericolele pe care le reprezentau depăşeau cu mult avantajele.

La apogeul furtunii de foc, locuitorii Dresdei, care încercau să fugă din oraşul vechi în flăcări, s-au îndreptat spre masivul rezervor de apă din Altmarkt. Acest container-lac, având peste 40 de metri lungime, 20 lăţime şi mai mult de 3 adâncime, era înconjurat de un zid de siguranţă din beton care se ridica peste o jumătate de metru deasupra solului. A dominat piaţa din oraşul vechi în acele ultime luni de război, generând nesfârşite comentarii şi discuţii. Oricine s-ar fi aflat în pericol de moarte în centrul Dresdei ar fi ştiut de existenţa sa.

În acea noapte, rezervorul s-a dovedit aproape inutil pentru echipele de pompieri. Când al doilea raid a luat sfârşit, majoritatea căilor de acces către el erau blocate de clădirile prăbuşite sau deveniseră de netranversat din cauza uriaşelor cratere produse de bombe. În orice caz, pentru majoritatea clădirilor de apartamente şi a caselor în stil baroc din împrejurimi era deja prea târziu. Imensul rezervor nu mai avea decât o singură utilitate şi aceea era protecţia pe care adâncimea sa o oferea împotriva inamicului tradiţional al apei, focul.

Sute de oameni disperaţi, unii deja în flăcări, şi-au croit drum prin străzile incendiate spre Altmarkt. Au plonjat recunoscători în aparenta siguranţă oferită de vasta rezervă de apă rece. Pe măsură ce orele treceau, aerul fierbinte de la incendiile din jur şi efectul cumulat al tuturor acelor oameni încinşi, care se îngrămădiseră în rezervor, a început să se resimtă. Căldura în interior a devenit insuportabilă, aerul imposibil de respirat. În rezervor, nenumăraţi supravieţuitori, mulţi din ei răniţi, mulţi neştiind să înoate sau abia putându-se ţine la suprafaţă, au încercat să iasă, dar au descoperit că rezervorul de

urgenţă din Altmarkt nu fusese construit ca o piscină. Nu existau bare sau mânere şi nici scări. Dimpotrivă, pereţii rezervorului erau din ciment neted, pe care era aproape imposibil să te caţeri. [321]

Cei slăbiţi au încercat să se agaţe, dar s-au înecat. În multe cazuri, i-au prins pe înotătorii mai pricepuţi şi i-au tras la fund. Foarte puţini dintre cei mai capabili înotători şi mai iscusiţi căţărători au reuşit să iasă. Uriaşul rezervor din Altmarkt nu era numai un teribil loc de luptă cu moartea în acea noapte, dar şi, în mod ironic, un cimitir inundat în mijlocul unui oraş în flăcări, pentru sutele de biete suflete care au pierdut acea luptă.

A doua zi, când echipele de salvare şi-au croit drum până în piaţă, jumătate din imensa cantitate de apă se evaporase. Toţi cei rămaşi în marele rezervor muriseră. Un şir macabru de cadavre carbonizate înconjura pereţii rezervorului: erau trupurile celor care nu reuşiseră să ajungă la rezervor înainte să ardă de vii sau care fuseseră ucişi de gazele toxice. În rezervorul din Seidnitzer Platz, un pătrat cu latura de cincisprezece metri, potenţialii supravieţuitori se îngrămădiseră în apa până la buza rezervorului - apa era suficient de mică ca să poţi sta în picioare - până când nu a mai putut intra nimeni. A doua zi, erau încă acolo, majoritatea înghesuiţi ordonat unul lângă celălalt. Toţi asfixiaţi.

În rezervoarele mai mici, apa a devenit atât de fierbinte, încât oamenii au fost literalmente fierţi. Numai într-un singur caz un ofiţer a observat doi oameni ieşind dintr-un rezervor de apă, după ce supravieţuiseră cu succes primului atac. [322] Asta se întâmpla, e adevărat, destul de devreme în acea noapte, înainte ca atmosfera să devină cu adevărat toxică.

Margret Freyer a trecut pe lângă câteva rezervoare a doua zi, în timp ce îşi căuta logodnicul prin ruinele fumegânde ale oraşului:

> Din grămezile de moloz răsăreau braţe, capete, picioare şi cranii sparte. Rezervoarele de apă erau pline cu morţi până la vârf, deasupra aflându-se bucăţi mari de zidărie. Cei mai mulţi arătau de parcă ar fi fost umflaţi, iar pe corpuri aveau pete galbene şi maronii. Oameni ale căror haine încă ardeau..."

Majoritatea pompierilor aflaţi în oraş, în acea noapte, şi-au pierdut viaţa. O excepţie a reprezentat-o comandantul Companiei 3 din Unitatea 9 a „Poliţiei Incendiilor" din Dresda care, aflându-se în Neustadt, fusese convocat în centrul oraşului. A supravieţuit şi a întocmit un raport pentru superiorii săi. Au existat eroi în acea noapte, indiferent de considerentele politice sau de război.

Comandantul şi echipa sa se refugiaseră, în timpul celui de-al doilea atac britanic, într-un adăpost oficial de lângă primărie, adăpost care a fost lovit în plin de o bombă explozivă. Raportul comandantului exprimă laconic agonia frustrării provocate de neputinţa de a face ceva:

> Am părăsit imediat pivniţa împreună cu oamenii mei, prin ieşirea de urgenţă de pe Kreuzstrasse 4. Pentru că, între timp, un incendiu uriaş se extinsese în zonă, ne-a fost imposibil să trecem cu maşinile. Sute de persoane se aflau în piaţa primăriei, iar alte şuvoaie de oameni traversau Georgplatz, îndreptându-se spre Elba. Pentru a salva vieţi, am încercat să deschidem un drum cu furtunurile noastre, folosind apa încă aflată în rezervorul de acolo. Intenţia mea era să deschid o cale de scăpare pe Ringstrasse, în direcţia Elbei. Maşina numărul 8 fusese distrusă de tirul avioanelor inamice. [323] Maşina 15 fusese scoasă din funcţiune de o bombă. Pompa fusese lovită. Camionul cu furtunuri nu putea fi utilizat, astfel încât am fost nevoit să renunţ la planurile de creare a unei căi de evacuare. Am fost obligat să mă limitez la salvarea propriilor mei oameni. În acest timp, furtuna de foc din piaţa primăriei atinsese o asemenea intensitate, încât trântea oamenii la pământ şi îi ucidea. Am dat echipei mele un ultim ordin. Trebuiau să mă urmeze, să treacă în fugă prin zidul de foc şi să ajungă la Elba, aflată la o sută de metri depărtare. Eu am luat-o înainte şi am deschis drumul. Mi-am dus întregul pluton în siguranţă, cu excepţia a doi oameni. Pompierii Rietsche şi Kaufmann se pare că nu m-au urmat. Eu însumi şi şase dintre oamenii mei am suferit arsuri de gradul doi, dar am supravieţuit... Am raportat personal retragerea echipei mele căpitanului Thieme, în Kaiser Wilhelmplatz, la ora 4.15, pe 14 februarie. [324]

Unii dintre cei care au scăpat din centrul oraşului, precum Hans Schroter, au supravieţuit găsind insule în spaţiu - pungi de aer. Pentru majoritatea însă, dacă nu reuşeau să iasă din oraş, nu existau decât două refugii sigure: spaţiile verzi din Grosser Garten şi, mai la nord, terasele şi malurile inundabile ale Elbei.

De multe ori nu era vorba decât de câteva sute de metri şi, în condiţiile în care furtuna de foc ajunsese la apogeu, străzile înguste erau blocate de clădirile prăbuşite, iar multe din punctele de reper familiare fuseseră distruse, drumul fiind, de foarte multe ori, îngrozitor - şi uneori fatal - de lent şi dificil. Berthold Meyer începuse prin a evada dintr-o clădire mistuită de flăcări de pe Blochmannstrasse, situată la aproximativ şase sute de metri, în linie dreaptă, de malurile Elbei.

Ţinând în mână o servietă în care îndesase cele mai de preţ bunuri ale sale - bombardamentele îi distruseseră deja casa din Bremen - şi în cealaltă o placă cu ajutorul căreia se proteja de resturile incandescente, tânărul de douăzeci şi unu de ani nu ajunsese departe, când şi-a dat seama că se rătăcise şi a fost tentat să renunţe, să se prăbuşească în acea uitare lipsită de oxigen.

> Simt cum mă lasă puterile - plămânii sunt încordaţi şi aproape să plesnească. Respirând scurt, gâfâind şi icnind, mă poticnesc şi îmi fac drum prin marea de foc... vântul fierbinte împinge cu atâta forţă în placa pe care o ţin în faţă, încât mi se pare că are o tonă. Dacă nu se întâmplă nimic în curând, sunt un om terminat! Să fie ăsta sfârşitul? Mă îndrept, îmi strâng ultimele puteri şi voinţa de a supravieţui îmi dă forţa unui uriaş. Iată! Ce-mi apare în faţa ochilor, un pisoar cu pereţii de oţel, la colţul străzii. Câţiva oameni sunt deja înghesuiţi acolo - o adevărată salvare într-un moment de restrişte! Îţi dă posibilitatea să-ţi tragi sufletul şi acolo căldura nu e atât de mare. Şi, mai presus de toate, îţi oferă o oarecare protecţie în faţa furtunii de foc şi a uraganului de scântei.

Era un loc miraculos de sigur, dar singura modalitate de a supravieţui, aşa cum realiza instinctiv Meyer, era să se îndrepte spre apă:

> Chiar şi acolo era periculos să rămâi prea mult timp, pentru că flăcările se extindeau în continuare. Între timp, am întrebat despre drumul spre Elba. Mai sunt circa 150 de metri de parcurs. Sunt în Güntzplatz, mi se spune. Renunţ la locul meu şi ies în stradă, îndreptându-mă spre râu cu servieta şi placa în mâini. Merg poticnit în jos pe Sachsenallee şi încep să simt - cea mai mare binecuvântare a vieţii mele! - primii curenţi de aer proaspăt venind dinspre Elba. Îmi umplu lacom plămânii - ce dar! - şi îmi dau seama că sunt cam la zece metri de Albertbrücke. Mă gândesc că trebuie să cobor până la râu să-mi spăl ochii, pentru că abia mai pot vedea. Pe lângă pod, urmez şuvoiul de oameni până la Elba, trecând prin apropierea unei bombe neexplodate de prezenţa căreia oamenii mă avertizează. Apoi ajung pe malul râului dătător de viaţă. E atât de minunat să respiri acest binefăcător aer proaspăt. Intru în apă până la glezne şi, folosind batista murdară cu care îmi protejasem în adăpost ochii şi gura, îmi spăl ochii cât pot de bine. Sunt umflaţi şi plini de mizerie. Apoi mă aşez pe o piatră. Stau acolo vreme de mai bine de un ceas, iar în faţa ochilor mei Dresda arde. **[325]**

Mai departe spre est, tânărul Günther Kannegiesser şi persoanele pe

care le avea în grijă abia ajunseseră la spitalul Johannstadt, când a început al doilea raid. Neputând să găsească adăpostul spitalului, a lăsat femeile şi copiii pe care îi condusese acolo într-un colţ al holului de la intrare, sperând că aveau să fie protejaţi de scara masivă, şi a pornit în căutarea unui loc sigur. Dar aşa ceva nu exista. Günther s-a aşezat, în cele din urmă, pe coridor, lângă cămăruţa portarului:

> Pentru că exploziile au continuat atât de mult şi păreau să devină din ce în ce mai puternice, am crezut că trupele ruseşti ajunseseră deja. La acea vreme pătrunseseră deja adânc în Silezia.
>
> În cele din urmă, lucrurile s-au mai liniştit şi am auzit un copil plângând. Două dintre femei şi trei copii stăteau încă în holul de la intrare. Din fericire, nu fuseseră răniţi... [326]

Supravieţuirea lor era cu atât mai miraculoasă, dacă ţinem cont de faptul că părţi ale spitalului fuseseră distruse în totalitate. În special clinica pentru femei. Conform mărturiilor ulterioare ale profesorului Fischer, un ginecolog cu experienţă, o mină aeriană şi două bombe explozive loviseră aripa „B" a clădirii. Două săli de naştere, un bloc operator, saloanele lăuzelor, precum şi un număr de saloane şi de instalaţii de sterilizare fuseseră distruse în timpul raidului. În vreme ce personalul încerca să mute pacienţii din aripa „B", aflată în pericol, în aripa „A", incendiile şi exploziile erau pretutindeni. Aripa „A" a luat în acel moment foc. Pacienţii au trebuit să fie mutaţi din nou. Au fost coborâţi în stradă, unde cei mai grav bolnavi puteau fi transportaţi în altă parte.

În jur de două sute de mame care abia născuseră, împreună cu alţi pacienţi şi diverse alte persoane se aflau încă blocate sub dărâmăturile aripii „B". [327] În timp ce personalul şi echipele de pompieri se luptau să oprească incendiului şi să ajungă la cei blocaţi în subteran, a explodat un boiler. Peste numai câteva minute, echipele de salvare erau în apă până la genunchi. Nu era fierbinte, slavă Domnului, dar urmările au fost dezastruoase din alt punct de vedere. Pompierii au rămas fără apă. Câteva femei au fost găsite aproape de suprafaţă şi au fost salvate, dar deschiderea unui drum spre pivniţă părea imposibilă. Potenţialii salvatori nu puteau decât să asculte neputincioşi ţipetele slabe şi disperate de ajutor ale victimelor. Apoi zidurile structurii rămase încă în picioare au început să se cutremure. Zona a trebuit să fie evacuată, lăsând resturile clădirii să se dezintegreze şi femeile blocate să fie îngropate de vii.

Günther Kannegiesser nu ştia nimic de scenele oribile din celelalte

părţi ale spitalului. Misiunea curajosului adolescent de paisprezece ani era să se salveze pe el şi pe însoţitoarele lui şi asta a şi făcut:

> Trebuia să înaintăm spre Elba! În 1945, în locul unde Fürstenstrasse se întâlneşte cu lunca fluviului, se depozitau uneori scânduri. Acestea fuseseră scoase din podurile clădirilor pentru a facilita stingerea bombelor incendiare. Fuseseră bătute împreună în cuie, formând mici pasaje de scânduri, gata să fie instalate la locul lor după război. Ne-am târât printre ele ca să ne odihnim puţin.
>
> În drum spre Elba, o construcţie din lemn era cuprinsă de flăcări. Probabil era sediul clubului de tir care se reunea în Vogelwiese. [328] Una din femei plângea încontinuu. l-am promis că o s-o întreb pe mama dacă putea veni să locuiască cu noi. Apoi am adormit. [329]

Nora Lang, fratele ei mai mic, alături de îndârjita tânără mamă şi de copilul ei se ghemuiseră într-o pivniţă de pe Dürerstrasse, când bombele au reînceput să cadă asupra Dresdei. Asemenea lui Günther Kannegiesser, încercaseră să ajungă pe Fürstenstrasse şi de acolo la Elba, dar furtuna se dovedise prea puternică. Beciul era întunecat, fiind luminat, din când în când, doar de pâlpâitul flăcărilor vizibile prin ferestrele de la nivelul caldarâmului, dar putea vedea că încăperea era plină de bătrâni şi de persoane neajutorate.

> Acest lucru era mult mai şocant. În timpul primului atac, părinţii mei fuseseră alături de mine, dar acum eram dintr-odată singură, cu frăţiorul meu. Şi mizeria din pivniţă... o pot încă simţi. În cea mai mare parte era vorba de oameni bătrâni, de oameni bolnavi şi vulnerabili, de femei şi copii. Bombardamentul părea să nu aibă un început sau un sfârşit, doar o serie nesfârşită de explozii. [330]

Zgomotul a fost tot timpul atât de puternic, încât pentru ea, doar o copilă, părea să semene descrierilor din Biblie despre sfârşitul lumii. La un moment dat, spre sfârşitul chinului lor, cei adăpostiţi în subsol şi-au dat seama, cu o certitudine înnebunitoare, că întreaga clădire de deasupra lor se prăbuşise. Nu se mai putea ieşi pe uşa pe care o utilizaseră pentru a se refugia din faţa ameninţărilor din stradă.

Când sunetul bombelor şi al avioanelor s-a stins, în cele din urmă, şi-au dat seama că nu aveau de ales şi că erau obligaţi să folosească „spărtura”, chiar dacă era mică şi îngustă. Pentru cei mai în vârstă şi pentru suferinzi, această portiţă de scăpare nu reprezenta o opţiune.

> Ne-am strecurat dintr-o pivniţă în următoarea. Mai întâi a trebuit să dau mai departe bagajele. Dar nici în următoarea clădire nu exista nici

o cale de ieşire. Dar, cumva, am reuşit să ieşim printr-una dintre pivniţe. Cum, nu ştiu să vă spun. În realitate am reuşit numai pentru că tânăra cu bebeluşul mă îndemna încontinuu să înaintez.

Înapoi, afară pe Dürerstrasse, au trebuit, încă o dată, să se lupte cu furtuna de foc care părea să fi câştigat şi mai mult în intensitate. Ochii Norei erau atât de puternic afectaţi de fumul gros, că abia mai putea vedea. Cu doar câţiva metri înainte să intre pe Fürstenstrasse, au fost nevoiţi să se refugieze la intrarea unui magazin. Au fost câteva clipe de respiro în faţa vârtejului, dar magazinul s-a dovedit a fi o farmacie şi alţi supravieţuitori care treceau în fugă pe lângă ei i-au avertizat că înăuntru se aflau depozitate recipiente cu chimicale inflamabile, care puteau exploda în orice clipă. Adunându-şi curajul, şi-au continuat dificilul drum: femeia şi copilul nou născut, fata de treisprezece ani, Nora şi fratele ei mai mic, cu puţinele lor bunuri.

Până la urmă, au reuşit să ajungă pe Fürstenstrasse. Era o stradă mult mai largă. Undeva, în mijlocul acelui vârtej sufocant de foc şi resturi incandescente, pătrundea un curent salvator de aer proaspăt ce bătea dinspre râu. Puteau respira aproape normal. În cele din urmă.

> Numai norocul... nu am murit toţi dintr-un noroc chior. Unele case erau încă în picioare. Şi se afla acolo şi o remorcă. Ne-am târât sub ea şi am rămas acolo. Eram atât de obosiţi. Şi... totul era atât de crud... era acolo un bărbat care înnebunise. Pur şi simplu stătea şi urla în noapte acelaşi lucru, iar şi iar: *Auto! Auto!* (Maşina! Maşina! - n.a.). Fratele meu avea cinci ani pe atunci. Nu-şi poate aminti mare lucru din ce s-a întâmplat în acea noapte, cu excepţia vocii acelui bărbat şi a acelui *Auto!* Nu-l poate uita. Când ne-am mai revenit un pic, am continuat spre spitalul Johannstadt. Bombele căzuseră şi acolo, dar una dintre clădiri era aproape intactă şi avea un subsol imens. Am intrat. Înăuntru se aflau o mulţime de oameni.
>
> Apoi, a doua zi dimineaţa, ne-am continuat drumul... am coborât până la Elba şi pe drum se aflau atât de mulţi oameni, încât ne-am pierdut de tânără şi de copilul ei. Unii mergeau în amonte, alţii în aval. Era o agitaţie atât de mare şi am coborât până pe malul apei din cauza înghesuielii. Dar chiar şi atunci nu vedeam suficient de bine cât să pot discerne trupurile şi fragmentele de trupuri de acolo, aşa că fratele meu îmi spunea: Ai grijă aici, aici trebuie să ocoleşti şi aşa mai departe... **[331]**

Spre deosebire de familia Norei Lang, Christoph Adam, părinţii săi şi fratele său mai mic reuşiseră să rămână împreună. Şi-au croit drum spre est, cât mai departe de centrul oraşului, rezistând, în acelaşi timp,

atracţiei fierbinţi a furtunii de foc. În intervalul dintre primul şi al doilea atac, au intrat într-o zonă care nu fusese încă atinsă şi au început, în cele din urmă, să se simtă mai în siguranţă.

Ca şi pentru mulţi alţii ca ei, acel sentiment era înşelător. Au fost surprinşi în spaţiu deschis de bombardierele britanice.

> Al doilea atac l-am trăit în Wallotplatz - nu departe de Grosser Garten - unde, până în acel moment, nu se întâmplase nimic. Brusc, cerul a luat foc - s-a luminat ca ziua, de fapt. Toate casele erau încuiate şi nu ne puteam adăposti nicăieri. [332]

Nu aveau unde să meargă, aşa că familia a rămas în piaţă, complet expusă bombardamentului şi şi-a asumat riscul. Oricât de terifiantă ar fi fost experienţa, singurul moment când dezastrul a fost la numai un pas a intervenit atunci când Christoph a avut brusc impresia că „lucrurile începuseră să se încingă". O incendiară aterizase chiar în apropierea sa, iar el luase foc, pur şi simplu. Din fericire, pătura pe care şi-o înfăşurase în jurul trupului era udă. Au reuşit să stingă bomba la timp.

După ce au supravieţuit sub cerul liber, într-un loc aflat chiar la marginea zonei cel mai grav afectate, Christoph Adam şi familia sa nu trebuiau să se mai lupte să scape dintr-o clădire prăbuşită sau dintr-un subsol în flăcări. Aflaţi încă în stare de şoc, au parcurs cu greu distanţa până la Grosser Garten. Partea de est a marelui parc regal era mai puţin grav afectată şi mai puţin aglomerată decât cea vestică şi centrală, deşi îşi aminteşte că „ceva ardea la fiecare cinci metri". Apoi Christoph a adormit, în mijlocul grupurilor risipite de refugiaţi din oraş, acoperiţi de cenuşă şi arsuri. Era încă învelit în pătura care îl salvase de arsuri grave sau chiar de ceva mai rău.

La un moment dat, spre dimineaţă, a început să plouă.

Henny Wolf şi părinţii ei se aflau încă în zona Hauptbahnhof, când au auzit sunetul îndepărtat al unei alarme şi au căutat cel mai apropiat adăpost. Cineva avea un aparat de radio cu baterii, aşa că au putut asculta anunţurile legate de atacul iminent.

Acolo au aşteptat terminarea bombardamentului. Adăpostul, ca de obicei un subsol transformat, era - din nou ca de obicei - plin de femei şi copii, cărora li se adăuga un ciobănesc german, în ilegalitate, care a urlat pe durata întregului raid. *Herr* Wolf, în calitatea sa de unic bărbat adult în puteri, a devenit responsabil cu păstrarea calmului. A memorat liniştit şi poziţia ieşirii de urgenţă care fusese consolidată cu

saci de nisip împotriva exploziilor. Intenţiona să-şi scoată familia de acolo imediat ce raidul se termina, înainte ca să aibă timp cineva să-i ia la întrebări.

Când au ieşit în grabă din adăpost, Henny le-a spus părinţilor săi că trebuie să caute aer proaspăt. Trebuiau să-i urmeze pe ceilalţi supravieţuitori spre râu. Asta însemna să se îndrepte spre nord, prin Altstadt.

> Cu toate acestea, nu a trecut mult şi ne-am dat seama că înaintarea era imposibilă. Când am traversat o stradă din spatele Altmarkt - cred că Webergasse - ne-am trezit traşi de un puternic curent încins. Brusc, mama părea pe punctul de a-şi lua zborul. Tata a spus: „Trebuie să plecăm de aici!" Am ajuns pe Zeughausstrasse. Casa comunităţii evreieşti ardea. Trebuia să ne prezentăm acolo peste două zile pentru „transport". Cât de ironic era faptul că ne aflam în faţa clădirii în flăcări, cu ordinele de deportare în rucsac! **[333]**

L-au căutat în zadar pe un prieten de-al lui Henny, Werner Lang, un evreu căsătorit cu o ariană, care lucrase la Zeiss-Ikon şi la Bauer. În apropiere au văzut un zid acoperit de mesaje, lăsate de cei care îşi căutau apropiaţii, dar familia Wolf nu a îndrăznit să lase asemenea urme de teama celor din Gestapo. Discutând ce aveau să facă în continuare, *Herr* Wolf s-a gândit să traverseze fluviul spre Neustadt ca să vadă dacă proprietatea sa din Alaunstrasse era încă intactă, dar a renunţat rapid la idee. În cele din urmă, au urmat miile de supravieţuitori spre malurile Elbei, unde aveau să aştepte zorii.

Victor Klemperer şi soţia sa, Eva, fuseseră şi ei pe Zeughausstrasse, mai devreme, în acea noapte. Trăiau de mai mulţi ani într-una din „casele evreieşti" de acolo. Au supravieţuit, cu relativă uşurinţă, primului atac. Câteva bombe căzuseră în apropiere, dar clădirea nu fusese lovită direct. Cele câteva incendiare găsite fuseseră stinse. Chiar şi aşa, majoritatea ferestrelor fuseseră sparte, aşa că întreaga casă era plină de cioburi. La un moment dat, după miezul nopţii, s-au dus în pat - „Culcă-te, suntem în viaţă!" - după ce Eva Klemperer a curăţat salteaua de cioburi.

Victor a aţipit, în ciuda „vântului teribil" care începuse să bată. Apoi, în jur de ora 1.00, Eva a spus dintr-odată: „Alarmă antiaeriană!" Soţul ei nu auzise nimic. Reuşise cumva să audă sunetul sirenelor de pe celălalt mal al fluviului sau poate - după cum credea soţul ei - pe străzi sunau sirene operate manual. Un vecin din casa evreiască a bătut la uşă şi a confirmat alarma. La rândul lor, soţii Klemperer au trezit-o pe femeia din camera alăturată. Apoi au coborât în fugă

scările.

> Strada era luminată ca ziua şi aproape pustie, focurile ardeau şi furtuna bătea ca mai înainte. Ca de obicei, în faţa zidului dintre cele două case de pe Zeughausstrasse (zidul fostei sinagogi, în spatele căruia se aflau cazărmi) se afla gardianul cu cască de oţel. Trecând pe lângă el, l-am întrebat dacă fusese dată alarma. „Da" - Eva era la doi paşi în faţa mea.
>
> Am ajuns în dreptul holului de la intrarea de la numărul 3. În acel moment, o mare explozie în apropiere. Am îngenuncheat, lipindu-mă de perete, în apropierea intrării în curte. Când am ridicat privirea, Eva dispăruse. Am crezut că era în pivniţa noastră. Se tăcuse linişte şi am traversat curtea în fugă spre pivniţa evreilor. Uşa era larg deschisă. Un grup de oameni stăteau chirciţi smiorcăindu-se în partea dreaptă a uşii. Explozii puternice... fereastra de pe peretele opus a fost trântită de perete... A urmat o explozie în apropierea ferestrei de lângă mine. Ceva dur şi incandescent mi-a lovit partea dreaptă a feţei. Am dus mâna acolo şi eram plin de sânge. Mi-am pipăit ochiul, era încă acolo. Un grup de ruşi - de unde apăruseră? - au intrat pe uşă. Am tăcut un salt spre ei. Aveam rucsacul în spate, geanta gri cu manuscrisele şi bijuteriile Evei în mână, iar pălăria cea veche îmi căzuse. M-am împiedicat şi am căzut. Un rus m-a ridicat de jos. Într-o parte exista o boltă, Dumnezeu ştie din ce pivniţă prăbuşită tăcea parte. Ne-am înghesuit acolo. Era foarte cald. Ruşii au fugit în altă parte, iar eu i-am urmat. Acum stăteam într-un pasaj deschis, încercând să ne protejăm capetele, înghesuiţi unul în celălalt. În faţa mea se afla un spaţiu deschis pe care mi-era imposibil să-l recunosc, iar în mijlocul acestuia un crater imens. Bubuituri, lumină ca ziua, explozii. Mintea îmi era goală, nici măcar nu mă temeam, eram, pur şi simplu, complet epuizat şi cred ca aşteptam sfârşitul. **[334]**

În mod uimitor, profesorul, în ciuda problemelor cardiace pe care le avea - şi a dispariţiei soţiei sale, Eva -, a demonstrat hotărâre şi prezenţă de spirit. Se prea poate să fi fost epuizat şi să fi „aşteptat sfârşitul", dar, după câteva clipe de odihnă, a sărit peste un parapet în spaţiul deschis, s-a aruncat în crater şi a aşteptat acolo o vreme.

Ieşind din groapă, Klemperer s-a adăpostit într-o cabină telefonică. Atunci l-a văzut pe un alt bărbat, Herr Eisenmann, din casa evreiască. Îşi ducea în braţe fiica. Împreună s-au refugiat în ceea ce mai rămăsese din clădirea birourilor regionale ale Băncii Reichului. Era, în mare parte, învăluită de flăcări, dar era o construcţie solidă, cu ziduri groase. Nici o bombă nu i-a lovit. Ceva mai târziu, Eisenmann i-a sugerat să rişte şi să parcurgă în fugă mica distanţă până la fluviu.

Bărbatul mai tânăr l-a lăsat foarte rapid în urmă pe Klemperer - să alerge era prea mult pentru el, mai ales în acea atmosferă săracă în oxigen.

În schimb, profesorul s-a alăturat unui grup care escalada pantele grădinilor ornamentale ce duceau spre Terasa Brühl. Cu dificultate, a ajuns pe o terasă înaltă. Acolo a simţit briza mai rece. Acel curent înţepător de aer fierbinte şi scântei putea fi simţit în continuare, dar atmosfera era respirabilă.

Sus, în vârful terasei de pe malul fluviului, era unul dintre puţinii norocoşi care scăpaseră din labirintul infernal din Altstadt. Punctul înalt pe care se afla Klemperer îi oferea o teribilă perspectivă asupra dimensiunilor distrugerii.

> Pe o rază mare, doar incendii. Ridicându-se ca o torţă pe acest mal al Elbei, clădirea înaltă din Pirnaischer Platz strălucea; pe malul celălalt, luminat de parcă ar fi fost zi, acoperişul Ministerului de Finanţe. Lent, gândurile mi-au revenit în minte. Eva se pierduse, reuşise să se salveze, mă gândisem prea puţin la ea? Îmi înfăşurasem pătura de lână - pe cealaltă probabil că o pierdusem împreună cu pălăria - în jurul capului şi umerilor. În mâini aveam geanta preţioasă şi - da, valijoara de piele cu lucrurile de lână ale Evei... furtuna trăgea încontinuu de pătură, mă durea capul. Începuse să plouă, pământul era moale şi jilav, nu voiam să pun nimic pe jos, aşa că eram supus unui efort serios, ceea ce probabil mi-a distras atenţia şi m-a buimăcit. Dar, printre toate acestea, era mereu prezentă întrebarea, ca o presiune mocnită, dar şi sub forma unor mustrări de conştiinţă: ce s-a întâmplat cu Eva, de ce nu mă gândisem mai devreme la ea? Uneori îmi spuneam: e mai capabilă şi mai curajoasă decât mine, a ajuns deja într-un loc sigur; alteori: măcar de n-ar fi suferit! Apoi, pur şi simplu: numai de s-ar termina mai repede noaptea asta! La un moment dat, i-am întrebat pe nişte oameni dacă îmi puteam aşeza lucrurile peste cutia lor pentru o clipă ca să-mi pot aranja pătura. Imediat un bărbat mi s-a adresat: „Şi dumneavoastră sunteţi evreu, nu-i aşa? De ieri locuiesc în aceeaşi casă cu dumneavoastră". Lowenstamm. Soţia lui mi-a dat un şervet cu care ar fi trebuit să-mi bandajez faţa. Bandajul nu a ţinut, aşa că l-am utilizat pe post de batistă. Peste câtva timp, un tânăr care îşi ţinea pantalonii cu mâinile s-a apropiat de mine. Mi-a spus într-o germană stricată: olandez, prizonier (şi, deci, fără cătuşe) la sediul poliţiei. „Am fugit - ceilalţi ard în închisoare."

O altă persoană a cărei soartă fusese schimbată de intervenţia RAF.

Camarazii olandezului din închisoare pieriseră şi aceeaşi soartă o avuseseră şi câţiva evrei. Prietenii lui Henny Wolf trăiau în casa

evreiască de pe Sporergasse, de unde mulţi fuseseră transferaţi în lagărul de la Hellerberg. Întotdeauna obişnuiau să spună că, în eventualitatea unui raid aerian, familia Wolf ar trebui să se adăpostească la ei. Era o casă veche şi dărăpănată, dar cu ziduri şi fundaţii solide, iar, în lateral, se aflau masivele ruine ale vechilor fortificaţii ale Dresdei. Acele ziduri aveau să reziste! Şi au rezistat. Foarte bine. Dar, în noaptea furtunii de foc, o bombă a lovit casa. S-a prăbuşit peste pivniţa în care se adăpostiseră evreii.

După cum îşi reamintea Henny Wolf:

> Nimeni nu i-a putut scoate, deşi ore întregi au putut fi auzite din interiorul casei bătăile lor. În acel infern, nu existau echipe de salvare şi cu atât mai puţin un excavator sau ceva asemănător care ar fi putut pătrunde dincolo de vechii pereţi. Un doctor, fratele lui Werner Lang, se afla printre cei îngropaţi sub moloz. Am sperat că avea suficientă cianură pentru a-i scuti de ororile unei morţi prin sufocare. În jur de 40 din cei 170 de evrei, care încă mai trăiau în Dresda, au murit acolo din cauza eliberatorilor lor şi atât de aproape de sfârşitul războiului. Pentru noi, oricât de macabru ar suna, raidul aerian a reprezentat salvarea şi exact aşa am văzut lucrurile. **[335]**

Lucrurile stăteau altfel pentru evreii din lagărul de concentrare. Precum deţinuţii care veniseră la Dresda din ghetoul din Lodz, în octombrie 1944, evreii fuseseră mutaţi constant spre vest, pentru a se împiedica eliberarea lor de către ruşii aflaţi în ofensivă. În acea noapte, când familiile Klemperer sau Wolf şi-au găsit salvarea, cei cinci sute de muncitori evrei de la Bernsdorf & Co., o fabrică din Striesen, la nord de Grosser Garten, au fost închişi în ceea ce trecea drept un adăpost.

Ilana Turner abia împlinise paisprezece ani când Dresda a fost bombardată. De la treisprezece ani lucrase în schimburi de douăsprezece ore, producând bunuri pentru efortul de război german. Asta o ajutase, până în acel moment, să nu împărtăşească soarta celor un milion şi jumătate de copii care muriseră în lagărele de concentrare naziste. Era împreună cu ceilalţi muncitori-sclavi, în fabrica Bernsdorf, când sirenele au sunat în acea seară.

> Era trecut de ora 21.00. Aveam alarme tot timpul, aşa că nu i-am acordat prea multă atenţie, dar când sirenele au sunat, iar bombele au început să cadă, a trebuit să ne adăpostim. Nu era vorba de un adăpost adevărat, ci de un fel de semiadăpost. Jumătate din ferestre dădeau în stradă, aşa că era, de fapt, un demisol. Acolo am petrecut

> întreaga noapte, în timp ce bombele cădeau în jurul nostru... partea amuzantă era că germanii - cei din SS şi toţi ceilalţi - au venit la noi pe la miezul nopţii şi ne-au spus: Am venit să stăm cu voi pentru că am auzit că evreii sunt norocoşi. [336]

În acea noapte, cel puţin, au fost. Nu au fost loviţi în plin. După al doilea raid însă, devenise clar că bombe incendiare pătrunseseră prin acoperişul fabricii. Au fost evacuaţi şi puşi să mărşăluiască spre malul Elbei, aflat cam la un kilometru distanţă. A fost o experienţă stranie, aproape suprarealistă, să urmeze drumul multor supravieţuitori germani. Prizonierii evrei raşi în cap şi supraveghetorii lor superstiţioşi din SS, târându-şi picioarele pe străzile în flăcări. Ilana îşi aminteşte: „Era o privelişte îngrozitoare... erau vagoane de tramvai incendiate. Oameni se aflau încă înăuntru şi ardeau".

Au ajuns la fluviu. Ilana nu e sigură unde exact - cel mai apropiat loc ar fi suburbia Tollkewitz, situată pe malul apei. Spre deosebire de cea mai mare parte a zonei de pe malul fluviului, Tollkewitz e deservită de două linii de tramvai, ceea ce ar explica acele figuri cumplite, spectrale, din interiorul vagoanelor.

> Era un loc destul de izolat, dar plin de germani... Întreaga populaţie a coborât spre fluviu deoarece credeau că se pot scufunda în apă, în caz că se întâmpla ceva. Era încă întuneric, 4 sau 5 dimineaţa, cred. Bombardamentul se oprise cu ceva timp în urmă. Am rămas acolo vreme de trei sau patru ore.

„Un soldat german a luat-o razna", adaugă Ilana. „Dar, altfel, toată lumea a supravieţuit." Fabrica fusese destul de grav afectată de bombele incendiare. În zori, au fost duşi pe jos, pe malul fluviului, până la Pirna, un orăşel pitoresc situat la douăzeci de kilometri sud-est de Dresda. În prima parte a războiului, la Pirna fuseseră organizate experimental gazări în masă ale bolnavilor mintal (urmaţi, mai târziu, de evrei), iniţiate conform cunoscutului program „T4", în azilul din suburbia Sonnenstein. [337] În acel moment, aici se afla un mic lagăr de concentrare.

> Am rămas şase zile sau o săptămână... acolo ţineau prizonieri de război ruşi. Starea lor era cumplită. Nu aveam de nici unele, dar puţinul pe care îl aveam îl împărţeam cu ruşii. Tinerii aceia arătau ca nişte schelete.

Apoi, evreii au fost aduşi, din nou, la Bernsdorf & Co. Fuseseră

făcute destule reparaţii pentru ca ei să-şi reia lucrul, producând armament pentru ceea ce mai rămăsese din Dresda sau din Marele Reich German. Diferenţa era că, acum, erau nevoiţi să doarmă pe podeaua atelierului.

Circul Sarrasani, cu al său cort permanent de două mii de locuri, din Carolaplatz, pe malul dinspre Neustadt, era una din puţinele distracţii încă permise în Dresda, în februarie 1945. Existau cinematografele, ocazionalele concerte religioase şi militare, dar statutul tradiţional al oraşului de centru al artelor scenei fusese suspendat pe durata războiului.

Din septembrie 1944, ca parte a politicii „războiului total" aplicată şi mai riguros după tentativa de asasinare a lui Hitler, toate locurile de distracţii sau de activitate artistică fuseseră închise de regim, inclusiv teatrele, Opera, sălile de dans şi şcolile de arte. Orchestra Filarmonicii din Dresda şi corul Operei au fost desfiinţate. [338] Membrii lor, împreună cu actorii faimoaselor teatre din Dresda, fuseseră recrutaţi în Wehrmacht sau în fabricile de armament. La uzina Universelle, care altădată producea maşini de scris şi acum fabrica componente pentru industria militară, exista o întreagă secţie formată din actori. [339]

24 Jurământ de credinţă în masă faţă de Führer, depus la Dresda după tentativa de asasinare a lui Hitler, din 21 iulie 1944

Poate pentru că era foarte potrivit pentru amuzamentul trupelor şi

al muncitorilor din industria de armament, faimosul circ din Dresda fusese desemnat ca fiind „vital pentru efortul de război”. Conducerea, în frunte cu soţia proprietarului, artista Trude Sarrasani, şi directorul ei artistic de origine maghiară, Gabor Nemedi, continuau să pună în scenă un spectacol grandios.

În seara zilei de 13 februarie 1945, Circul Sarrasani era plin până la refuz. Fiind marţea carnavalului, trupa de clovni Cavallini provoca hohote de râs cu numărul special realizat pentru această ocazie. Multe din locuri erau ocupate de refugiaţi, care profitau de rara ocazie a unui interludiu fermecător şi amuzant, în nefericita lor călătorie spre vest. Când s-au aşezat la locurile lor, au putut citi în programe un avertisment formulat cu grijă:

> Conducerea Circului Sarrasani anunţă: În cazul unui raid aerian, îi rugăm pe oaspeţii noştri să urmeze instrucţiunile personalului circului. Garderoba nu poate fi deschisă. Nu alergaţi şi nu vă înghesuiţi - totul a fost pus la punct. Nu fumaţi. Nu părăsiţi clădirea. Nu există motive de îngrijorare! Rămâneţi calmi! **[340]**

Programul oferea audienţei şi asigurări că, dincolo de faptul că toate sursele de lumină fuseseră mascate, circul era „camuflat din aer”. Poseda, de asemenea, „adăposturi antiaeriene exemplare” - inclusiv barul de la subsol. În seara de 13 februarie, toate aceste măsuri preventive au fost puse la încercare. Chiar responsabilul circului pentru apărarea civilă, un anume *Herr* Curt Sonntag, relata ulterior procedurile:

> La ora 21.20, circul a primit un avertisment preliminar... ceva mai târziu sirenele au sunat alarma finală. Spectacolul nostru a continuat conform programului, până la ora 22.00. Am ordonat întreruperea sa imediată. Ultimul număr, care abia se terminase, fusese cel al trupei Lindstrom. Fuseseră urmaţi de Măgarul Năzdrăvan al lui Preto. Acest număr a fost întrerupt. Cei din trupa Cavallini şi caii de poştalion ungureşti se opriseră deja. Am supravegheat evacuarea publicului conform planului prestabilit, începând cu rândurile din spate, locurile unde se stătea în picioare şi balconul, apoi rândurile din faţă, cercul din mijloc şi aşa mai departe. Circul avea trei adăposturi antiaeriene: tunelul spre bar, pivniţa animalelor sălbatice şi depozitele pentru decoruri. Evacuarea s-a desfăşurat conform planului şi fără panică. Numai câteva persoane au părăsit, în ciuda instrucţiunilor, clădirea circului. În coridorul ce conducea la subsol, o femeie a devenit isterică şi un ofiţer de marină a scos revolverul. M-am interpus între ei. Eram antrenaţi pentru asemenea situaţii. Ultimii spectatori încă nu

ajunseseră la adăpost, când primele bombe au început să cadă. O oarecare neliniște era de înțeles, dar a fost menținută în limite stricte...

Când în jur de ora 23.00 a fost semnalat sfârșitul raidului - rețeaua electrică încă funcționa în zonă - publicul a primit permisiunea să plece spre case. A fost, în ansamblu, o performanță extraordinară atât pentru personalul Circului Sarrasani, cât și pentru cei aflați în grija lor. Circul primise o lovitură aproape din plin, care provocase pagube încăperilor situate deasupra intrării, și câteva bombe incendiare fuseseră găsite arzând în depozitele de fân și paie. Personalul s-a mobilizat și a reușit să le stingă. În tot acest timp, clădirile din jurul lor ardeau. Existau semne ale unei furtuni de foc în formare, chiar și pe malul dinspre Neustadt. Localnicii obligați să-și părăsească locuințele au venit cu bunurile lor în clădirea circului, care părea neatinsă.

Oamenii alergau nebunește, în toate direcțiile, și puteai auzi urletele înspăimântătoare ale animalelor care fuseseră legate de garduri sau copaci, după ce fuseseră scoase din grajduri. Totuși, eram convinși că ceea ce fusese mai rău trecuse. Contrar instrucțiunilor mele, Trude Sarrasani își dusese valoroșii ei cai lipițani și alte animale pe malurile Elbei. Ea plecase în grabă spre apartamentul ei pentru a-și salva bunurile de preț. Apoi a venit al doilea atac: mai brusc, mai intens și mai cumplit decât primul. În puținul timp pe care l-am avut la dispoziție, nu am putut duce toate animalele în boxele lor și nici măcar nu ne-am mai putut gândi la cele de pe malul apei. Toată lumea a fugit spre adăpostul antiaerian.

Raidul aducea cu sine zgomote puternice și zguduituri provocate de impactul bombelor, fum și praf. Apoi s-a terminat. Dar nu peste mult timp, flăcările inevitabilelor incendii provocate de incendiare și-au croit drum spre încăperile subterane folosite drept adăposturi. Lambriul din barul de la subsol a luat foc. Din fericire, pivnița avea ieșiri de rezervă și membrii personalului circului, împreună cu localnici adăpostiți acolo, au putut pleca. Odată ajunși afară însă, au descoperit că toată clădirea era în flăcări. Un întreg ciorchine de incendiare se prăbușise prin acoperișul cupolei ce se afla deasupra cortului circului. Până să iasă din adăposturi angajații circului și cei care îi ajutau, incendiarele se răspândiseră și provocaseră foarte multe focuri mici. Clădirea era plină de cortine și de lambriuri în lemn, iar arena circului era acoperită cu rogojini din lemn de cocos; existau

depozite pentru şei, harnaşamente şi costume - toate inflamabile prin excelenţă.

Curt Sonntag, responsabilul pentru apărarea civilă, îşi aminteşte ce a urmat:

> Încercările de a stinge acele incendii nu aveau nici o şansă de izbândă. Nu ne mai rămânea decât să salvăm ce se putea. Animalele pe care le putusem băga din nou în boxe după primul raid erau nevătămate, dar acum trebuiau salvate din calea focului ce înainta atât de repede. Acest lucru a fost numai parţial posibil. Bieţii tigri, aflaţi în cuştile în care erau transportaţi, au murit în flăcări; a trebuit să abandonăm tentativele de a-i salva din cauza intensităţii incendiului. Caii şi celelalte animale, care fuseseră surprinse în spaţiu deschis de al doilea raid, sângerau din cauza rănilor numeroase.

În cele din urmă, cupola cortului s-a prăbuşit cu mult zgomot la ora 4.00. Cu toate acestea, Sonntag putea raporta cu mândrie că nimeni dintre cei rămaşi în clădirea circului nu îşi pierduse viaţa ca urmare a acţiunilor inamice. Toţi cei care pieriseră fie se aflaseră alături de animalele condamnate pe malurile Elbei, în timpul celui de-al doilea atac - printre aceştia se număra şi vedeta echitaţiei, Regina Beer, al cărei trup fusese străpuns de şaptesprezece schije de bombă -, fie plecaseră după primul atac. Au murit în casele lor sau pe străzi, ca mulţi alţi locuitori ai Dresdei. În această ultimă categorie intra şi un acrobat chinez care, spre revolta autorităţilor naziste, se căsătorise cu o femeie din Dresda. Îşi luase la revedere de la soţia sa sărutând-o într-o staţie de tramvai, în acea după-amiază, înainte să plece la muncă la Sarrasani şi nu l-a mai văzut niciodată. [341]

> În dimineaţa zilei de 14 februarie, i-am adunat pe cei cinci morţi de pe malul Elbei şi i-am aşezat pe podiumul elefanţilor. Întrucât, în acel moment, clădirea circului era deschisă tuturor, străini - oamenii din cartier - şi-au adus morţii şi i-au aşezat tot pe podium. Astfel s-a născut zvonul că, în timpul bombardamentelor de noapte, muriseră mulţi oameni la Sarrasani.

Cifra de cel puţin o sută de morţi la circ continuă să circule. În realitate, principalele victime par să fi fost neajutoratele animale care nu au mai putut fi salvate, înainte ca focul să cuprindă totul. David Irving relatează experienţa unui lider al Serviciului pentru Muncă al Reichului care, la primele ore ale dimineţii de 14 februarie, a trecut pe lângă Carolaplatz, pe malul fluviului dinspre Neustadt. De acolo a

văzut faimoasa cupolă a Circului Sarrasani în flăcări, începând să se dezintegreze. Nu departe, erau legaţi câţiva cai de circ înspăimântaţi, având încă pe ei podoabele colorate, în care fuseseră îmbrăcaţi special pentru spectacolul de carnaval aflat în plină desfăşurare, când primul val de bombardiere a atacat Dresda. [342]

Fie că era vorba de opere de artă sau nu, Dresda a pierdut totul în acele ceasuri disperate.

În momentul în care, în primele ore ale zilei de 14 februarie 1945, cupola Circului Sarrasani se prăbuşea, celelalte săli faimoase de spectacol ale Dresdei erau şi ele distruse sau erau mistuite pentru totdeauna de flăcări: Opera, teatrul de stat, Zwinger. În ceea ce priveşte galeriile şi colecţiile de comori artistice, capodoperele şi artefactele cu adevărat valoroase sau importante fuseseră, în cea mai mare parte, transportate în locuri sigure.

În noaptea raidului britanic, patruzeci şi două de picturi (mult prea mari pentru a fi transportate) atârnau încă pe pereţii *Schloss*-ului regal din centrul Dresdei. Clădirea era încă plină de mobilă veche. Din întâmplare, un camion încărcat cu mai mult de o sută de picturi şi de alte obiecte preţioase era, de asemenea, parcat în curţile interioare, poposind peste noapte în drumul său dinspre fosta ascunzătoare, acum ameninţată de înaintarea ruşilor. A doua zi ar fi trebuit să-şi continue drumul spre Meissen. Totul s-a făcut scrum.

25 Ruinele palatului de odihnă al lui August cel Puternic Zwinger

În biserica catolică a Curţii (Hotkirche) se aflau bănci şi panouri de lemn sculptat, iar sub biserică se găsea cripta cu sicriele membrilor familiei regale saxone din ultimele sute de ani. Ultimul reprezentant al dinastiei Wettin, al cărui trup fusese depus acolo, fusese Georg, fratele cel mai mare al prinţului Ernst Heinrich. Georg ar fi fost moştenitorul tronului, dacă monarhia nu ar fi fost abolită în 1918. Eliberat de această responsabilitate, a devenit părintele Georg, S.J. [343], preot iezuit. Funeraliile sale din 1943 adunaseră familia pentru ultima dată.

Cât despre prinţul Ernst Heinrich, mezinul ultimului rege, pe 13 februarie 1945 se întorsese în oraşul în care se născuse. Reuşise cumva să supravieţuiască ultimilor unsprezece ani - în ciuda simpatiilor sale democrate, care aproape duseseră la „lichidarea" sa în timpul Nopţii Cuţitelor Lungi, din iunie 1934. Ultima dată când văzuse moartea cu ochii, din cauza regimului, fusese la începutul lui 1943, când prinţul, care servea pe atunci ca ofiţer în serviciul german de informaţii, Abwehr, fusese trimis brusc la Stalingrad, în mijlocul iadului rusesc.

Armata 6 era încercuită deja de câteva săptămâni şi, implicit, misiunea era o condamnare deliberată la moarte. Ordinul trebuie să fi venit de la vârful ierarhiei naziste pentru că o lege specială interzicea

membrilor caselor regale germane serviciul militar activ. În acele ultime ore dinaintea programatului său zbor spre mult încercatul oraş de pe Volga, Ernst Heinrich se văzuse pe sine însuşi ca pe „un mort viu”. Şi-a luat adio de la copii (soţia sa murise din cauza unei boli de sânge, cu doi ani în urmă). Apoi a venit un telefon la fel de misterios din partea Înaltului Comandament al Armatei, care i-a anulat misiunea la Stalingrad şi l-a scutit de obligaţia de a servi în Wehrmacht. Probabil intervenise cineva plasat la un nivel la fel de înalt.

Prinţul văduv locuia, de mai mulţi ani, împreună cu copiii săi în vechea cabană regală de vânătoare de la Moritzburg (unde fusese arestat în 1934). Se logodise şi se pregătea pentru a doua căsătorie, de data aceasta cu o actriţă - fiica unui distins ofiţer de cavalerie - care trăia la Dresda. Acest fapt, şi obligaţiile obişnuite legate de afacerile de familie din vechea capitală, l-a adus în oraş, pe 13 februarie 1945. Ernst Heinrich şi-a petrecut dimineaţa îndeplinind o serie de obligaţii administrative, la unul dintre palatele regale aflate încă sub controlul familiei, înainte de o programare la dentist. Numai după aceea a avut timp să-şi viziteze logodnica, Virginia (Gina) Dulon, la apartamentul său din prosperul „cartier elveţian” din Dresda.

După cină, când a sunat alarma antiaeriană, Ernst Heinrich s-a gândit să pornească înapoi spre Moritzburg (la circa douăzeci de kilometri nord de oraş). El, logodnica sa şi sora acesteia au coborât în pivniţa vilei, iar, la ieşire, au găsit casa intactă, cu excepţia câtorva geamuri sparte. Zona scăpase uşor după atacul Grupului 5. O privire în direcţia centrului oraşului, aflat la aproape trei kilometri şi jumătate depărtare, arăta că acolo aveau loc mai multe incendii, dar de la acea distanţă efectele raidului păreau limitate.

După cum prinţul remarca, în felul său tipic minimalizator: „Era o mare greşeală”.

S-au decis să meargă cu maşina până pe Reichstrasse, aflată la mică distanţă - locul unde Gertraud Freundel şi tatăl său se confruntaseră, pentru prima dată, cu furtuna de foc - pentru a-i vedea pe părinţii Ginei, care locuiau acolo într-o pensiune. Aceştia supravieţuiseră raidului. I-au dus înapoi la apartament şi au început să facă curăţenie. Atunci, au auzit în depărtare sirenele de la periferia oraşului care semnalau apropierea celui de-al doilea val de bombardiere britanice. După primul raid, pe măsură ce incendiile păreau să devină tot mai puternice în Altstadt, s-au hotărât să nu încerce să se întoarcă la Moritzburg. Acum, Ernst Heinrich preluase controlul. Le-a spus tuturor - Ginei, părinţilor ei, surorii acesteia şi unei prietene - să se urce în

maşină. Trebuiau să părăsească oraşul înainte de începutul noului atac.

Primele bombe au început să cadă când grupul, înghesuit în micuţa DKW [344], ajunsese la limita sudică a oraşului şi a intrat pe drumul principal, spre oraşul Dippoldiswalde. Prietena Ginei i-a spus, în acel moment, să oprească. Ştia că pe sub stradă se săpa un tunel; cu puţin timp în urmă, în timpul unei plimbări la ţară, văzuse cum era instalată o imensă conductă, cum era acoperită cu peste şase metri de pământ şi încă de atunci îşi spusese că ar fi un bun adăpost în caz de bombardamente sau de lupte în zonă. Prinţul a oprit maşina şi a constatat că tânăra avea dreptate.

> Abia am intrat în ascunzătoare, când a început sabatul vrăjitoarelor. Urletul şi şuieratul bombelor în picaj. Părea să plouă şi să bată un vânt puternic. Stăteam în capătul conductei. Gina era în spatele meu. Alături de noi se aflau trei prizonieri francezi de război. Puteam vedea un obiect incandescent deplasându-se spre noi pe marginea văii. S-a dovedit a fi practic un zid de fosfor, lat de optzeci de metri şi înalt de trei, care era împins de vânt spre noi. Când a intrat în valea mai adăpostită, a pierdut din viteză, s-a oprit şi apoi s-a prăbuşit, lăsând în urmă tăciuni aprinşi răspândiţi pe sol. A urmat o explozie teribilă şi o coloană de flăcări s-a ridicat în aer. Un bombardier şi încărcătura sa s-au prăbuşit cam la trei sute de metri de noi. Peste puţin timp, am văzut un om plutind spre sol cu o paraşută: era un membru al echipajului bombardierului şi, evident, singurul supravieţuitor. [345]

După aceea, s-au întors la maşină. Toate geamurile se făcuseră ţăndări, dar a pornit imediat. Au condus până la Dippoldiswalde şi şi-au găsit un adăpost temporar în satul Bannewitz, situat în apropiere.

De la Bannewitz, stând pe un deal în primele ore ale zilei şi scrutând întunericul în direcţia Dresdei, prinţul Ernst Heinrich de Saxonia privea capitala strămoşilor săi saxoni arzând până la temelii.

> Întregul oraş era o mare de flăcări. Era sfârşitul! Glorioasa Dresdă ardea, Florenţa noastră de pe Elba, în care familia mea trăise mai bine de patru veacuri. Arta, tradiţiile şi frumuseţile de secole fuseseră distruse într-o singură noapte! Eram înmărmurit.

Prinţul şi-a petrecut restul nopţii într-un pat improvizat pe masa de biliard a aglomeratului han din localitate. A dormit foarte puţin. Fluxul de refugiaţi epuizaţi a continuat toată noaptea, unii dintre ei pasivi ca nişte spectre, alţii animaţi de trecătoare impulsuri de isterie. Toată lumea relata scenele teribile, îngrozitoarele pierderi de vieţi şi

distrugerea completă a centrului istoric al oraşului.

Prinţul s-a trezit a doua zi, înaintea zorilor. Încă o dată a scrutat Dresda în depărtare. Incendiile păreau şi mai puternice, iar imensul nor de fum, şi mai mare şi mai înalt. S-a urcat în maşină şi s-a îndreptat înapoi spre Moritzburg, făcând un mare ocol spre est, pentru a traversa Elba pe la Pirna, înainte de a o lua din nou în aval.

Când prinţul Ernst Heinrich a ajuns înapoi la cabana de vânătoare, cu lacurile ornamentale, parcurile şi pădurile sale, fiecare piatră sau şindrilă, fiecare sculptură sau pictură era intactă. Se părea că nimic nu se întâmplase, nimic nu se schimbase şi nimic nu avea să se schimbe.

23. Miercurea Cenuşii

În vreme ce prinţul Ernst Heinrich şi însoţitorii săi ajungeau în siguranţă la hanul din Bannewitz, în Anglia, alte echipaje erau trezite din paturile lor lipsite de căldură. De data aceasta nu mai era vorba de britanici sau de membri ai forţelor Commonwealthului, ci de echipaje americane.

Forţa Aeriană 8 americană fusese programată, iniţial, să atace Dresda înaintea britanicilor, pe 13 februarie. Capriciile vremii făcuseră ca lucrurile să stea altfel. Acum aveau să-i succeadă pe britanici. Nu era un lucru neobişnuit. Ceea ce era neobişnuit era cât de mult din oraşul-ţintă fusese deja distrus - în decursul unei singure nopţi - înainte ca americanii să se ridice măcar în aer.

Nu că ei ar fi putut şti acest lucru. În jurul orei 4.00, când apelurile de trezire au început să se audă în bazele bombardierelor care operau ziua din estul Angliei, aparatele britanice din al doilea val erau încă pe drumul de întoarcere. Nu fusese întocmit nici un raport sau jurnal de operaţiuni; singurul lucru pe care ar fi putut să-l ştie - din conversaţii telefonice sau discuţii personale - era că RAF lovise Dresda foarte puternic. Mai puternic decât reuşiseră sau intenţionaseră vreodată Îngerii Iadului sau celelalte echipaje care atacaseră oraşul, în octombrie sau ianuarie, atunci când Dresda era doar o ţintă secundară.

Sergentul William Stewart, mitralior în Escadrila 325, Grupul 92 al Diviziei 1 aeriene, a fost trezit înaintea zorilor, pe 14 februarie 1945.

> M-am ridicat, m-am îmbrăcat, m-am îndreptat spre popotă şi am mâncat şuncă şi ouă. De acolo, am mers într-un camion până la clădirea de lângă pistă, unde urma să se ţină şedinţa de informare. Când am intrat, am putut vedea harta Europei şi a Insulelor Britanice acoperind peretele din faţă. Pe hartă era fixată cu bolduri o panglică roşie care reprezenta ruta pe care trebuia să o urmăm spre şi dinspre Germania. Ţinta de pe hartă era Dresda. Pentru mine, Dresda era doar un alt oraş german şi nu-mi amintesc să mai fi auzit vreodată de el înaintea acelei zile. Ofiţerul responsabil cu informarea a trecut în revistă programul misiunii şi prognoza meteo, artileria antiaeriană şi riposta pe care am fi putut-o întâlni. Urma să decolăm la ora 7.00, în acea dimineaţă. **[346]**

431 de bombardiere B-17 primiseră ordinul să atace Dresda în jurul

orei 12.00, în acea zi. Forţa era compusă din toată Divizia 1 de bombardament, alcătuită din douăsprezece grupuri, fiecare dintre ele împărţit în patru unităţi. Divizia 3 avea să o urmeze, obiectivul celor douăsprezece grupuri ale sale fiind depourile din oraşul Chemnitz, aflat în apropiere. Divizia 2 avea să bombardeze uzinele de hidrogenare de la Magdeburg, ceea ce ridica totalul avioanelor americane implicate în operaţiuni diurne, deasupra unor obiective majore germane, pe 14 februarie, la peste o mie trei sute.

Aveau să fie îngrozitor de multe avioane americane în spaţiul aerian saxon, în această Miercuri a Cenuşii. Chiar mai multe decât lasă să se înţeleagă cifra bombardierelor - şi asta pentru că aceste trei divizii aveau să fie escortate pe tot drumul de 784 de avioane P-51 Mustang din Comandamentul 8 de Vânătoare. Acestea erau aparate de interceptare cu rază lungă de acţiune, care, datorită rezervoarelor auxiliare, modificaseră complet şansele Aliaţilor în primăvara anului 1944, oferind, pentru prima dată, escortă înarmată bombardierelor expuse pe tot drumul spre ţintă. **[347]**

Protecţia Diviziei 1 era asigurată de Grupurile de Vânătoare 20, 352, 356, 359 şi 364. GV 20 urma să însoţească unităţile de avangardă ale forţei de bombardiere, Prima Aripă de Bombardament, formată din Grupul 398 de Bombardament, urmat de 91 şi 381.

Astfel, dacă includem şi aparatele de vânătoare, deasupra centrului şi estului Germaniei aveau să se afle, în jurul amiezii, circa două mii o sută de avioane. Pentru germanii de la sol, cerul trebuie să fi părut negru din cauza tuturor acelor maşinării care le aduceau distrugerea.

Ce fel de rău avea să se producă e discutabil, dar la ora 21.30, cu o seară înainte, teleimprimatoarele transmiteau către bazele americane ordinele în vederea raidului (chiar când Grupul 5 se îndrepta către Dresda), ordine care stabileau alcătuirea grupurilor de luptă în care era împărţită forţa şi menţionau încărcătura de bombe ce urma să fie transportată. **[348]** Aceasta din urmă era neobişnuită, cel puţin pentru unităţile americane. Divizia 1 urma să lanseze 678,3 tone de bombe explozive („de utilitate generală") şi 400 de tone de incendiare. După cum s-a dovedit, nu toate aceste bombe vor fi lansate asupra Dresdei, dar proporţia s-a păstrat. Procentele semănau, mai degrabă, cu cele utilizate în cadrul raidurilor britanice „distrugătoare de oraşe", decât cu obişnuitele misiuni de „precizie" întreprinse de forţele aeriene americane. Cu siguranţă erau mult mai potrivite pentru atacarea unor centre industriale sau a unora dens populate, decât a căilor ferate sau a căilor de comunicaţii.

Există o oarecare confuzie legată de caracterul exact al ordinelor

date Diviziei 1 din cadrul Forţei Aeriene 8, în cazul atacului asupra Dresdei.

Raportul iniţial, datat 14 februarie 1945 şi distribuit prin teleimprimator ofiţerilor superiori, defineşte ţinta ca „triajul din Dresda”. [349] Rapoartele individuale ale grupurilor de bombardiere îl definesc, de cele mai multe ori, pur şi simplu „Dresda”, sau, într-unul din cazuri, „obiectivele militare din Dresda” (cel al Grupului 303 de Bombardiere - care, în acelaşi timp, se referă mult mai punctual la „triajul din Chemnitz”). [350] Pe de altă parte, raportul final al comandantului Diviziei 1, generalul brigadier Turner, adresat Cartierului General al Forţei Aeriene 8 şi datat 25 februarie, afirmă foarte deschis:

> Ţinta principală - vizual - centrul zonei urbane Dresda
> Ţinta secundară - vizual - depoul din Chemnitz
> H2X - Centrul Dresdei
> În ultimă instanţă - orice obiectiv militar care poate fi identificat ca fiind în interiorul Germaniei şi la est de actuala linie de bombardament. [351]

Cu alte cuvinte, dacă bombardamentul vizual era posibil, bombardierele urmau să atace centrul Dresdei. Dacă Dresda era acoperită de nori, dar deasupra oraşului Chemnitz - aflat la câteva minute de zbor distanţă - condiţiile erau bune, aveau să fie lovite depourile acestei localităţi mai mici. Dacă ambele erau acoperite de nori, atunci urma să fie utilizat H2X (echivalentul dispozitivului H2S utilizat de RAF, sau „bombardamentul prin radar”), vizând din nou centrul Dresdei. „Actuala linie de bombardament” nu se referă la linia stabilită la Ialta (la est de Dresda, pentru a nu-i lovi pe ruşi), ci la linia de securitate ce proteja forţele anglo-americane de pe frontul de vest de bombardamentele accidentale. Acesta începea să semene cu un alt presupus atac de tip Thunderclap, ce vizase centrul Berlinului cu unsprezece zile în urmă, pe 3 februarie - doar că proporţia dintre bombele explozive şi cele incendiare, în cazul raidului asupra Berlinului, a fost de 90% faţă de 10% şi nu de 60% faţă de 40%, aşa cum avea să fie la Dresda.

Sergentul-major Harold W. Hall, operatorul radio al unei Fortăreţe Zburătoare B-17, din cadrul Escadrilei 527, Grupul 379 de Bombardament, îşi aminteşte şedinţa de informare dinaintea misiunii:

> Motivul pentru care îmi amintesc de acea misiune este că, în timpul şedinţei de informare, ofiţerul a arătat spre o mică clădire aflată pe

hartă în centrul Dresdei... Din punctul meu de vedere, era vorba de bombardarea fără discriminare a refugiaţilor care fugeau din calea ruşilor. Trebuie să spun că m-am simţit ruşinat pentru că ne coborâsem la nivelul „friţilor". În timpul şedinţei, nu au fost pomeniţi refugiaţii din oraş. Dar nici nu era nevoie, căci se subînţelegea foarte clar că „jucam murdar". Între altele, a fost singura dată când am avut sentimentul (şi nu am fost singurul) că misiunea avea ceva neobişnuit. [352]

William Stewart, mitraliorul, nu-şi aminteşte să fi avut acest gen de remuşcări când a luat micul dejun şi s-a urcat în camionul care l-a dus în locul unde aştepta avionul său, o Fortăreaţă Zburătoare. Era întuneric şi frig, o adevărată dimineaţă de februarie în estul Angliei. Escadrila sa, cu baza la Podington, pe câmpiile de la graniţa dintre Northamptonshire şi Bedfordshire, trebuia să decoleze la ora 7.00, dar, pe când se căţăra pe turelă, îşi testa mitralierele calibrul 50 şi făcea verificările de rutină, o voce i-a comunicat în sistemul de transmisiune al avionului că aveau să decoleze o oră mai târziu. Zbura alături de un echipaj pe care nu îl cunoştea, ceea ce îi sporea şi mai mult temerile. Când, în cele din urmă, au început să ruleze alături de alte Fortăreţe, se lumina deja de ziuă. Zgomotul asurzitor al celor patru motoare Wright Cyclone, câteva zguduituri şi erau în aer. Stewart scrise că se îndrepta spre Dresda în acea zi, înghesuit în turela sa precum „embrionul în ou". [353]

Roiul de Fortăreţe - toate cele trei divizii, în acel moment - s-a îndreptat, ca de obicei, spre oraşul de coastă Felixstowe, apoi către Zuider Zee în Olanda. Au continuat spre est, până la 8 grade longitudine, undeva la nord-est de Münster. Acolo, Divizia 2 a părăsit formaţia principală şi a continuat drept spre Magdeburg. Diviziile 1 şi 3 au virat spre sud-est, pe un curs pe care trebuiau să-l menţină peste trei sute cincizeci de kilometri, pentru ca apoi să se îndrepte spre destinaţia finală.

O parte a forţei de escortă fusese alături de bombardiere încă din momentul în care acestea lăsaseră în urmă coasta Angliei. Alte aparate li s-au alăturat deasupra Mării Nordului. De la sfârşitul anului 1944, unele unităţi fuseseră staţionate pe continent. Printre acestea se numărau Grupul 352 de Vânătoare (supranumit „Blue-Nosed Bastards of Bodney"), care în timpul bătăliei din Ardeni a fost transferat din Cambridgeshire la Asche, în Belgia, şi, câteva săptămâni mai târziu, la Chievres, la vest de Charleroi. De la Chievres au decolat pe 14 februarie pentru a escorta formaţia de bombardiere ce se îndrepta spre Dresda. Locotenentul Alden Rigby, din Utah, enoriaş fidel al bisericii

sale, căsătorit şi având o fiică abia născută, deşi abia dacă trecuse de douăzeci şi doi de ani, era pilotul unui Mustang din Escadrila 487, Grupul 352 de Vânătoare.

Al Rigby se făcuse remarcat pe 1 ianuarie, ziua în care Luftwaffe, în ultima sa încercare de a prelua controlul, pornise Operaţiunea Bodenplatte („dală de podea") care a însemnat lansarea unor atacuri-surpriză asupra aerodromurilor aliate din Franţa şi Belgia, folosind pentru aceasta o mie două sute de avioane. Atacul german a înregistrat un succes relativ. Numeroase aparate aliate au fost distruse la sol. O duzină de Mustanguri din unitatea lui Rigby fuseseră printre puţinele care reuşiseră să riposteze, decolând chiar în momentul în care germanii mitraliau aerodromul şi doborând mai multe FW 190 în luptele ce au urmat. [354] Rigby a doborât patru avioane germane, lucru care, împreună cu o altă „reuşită", din noiembrie precedent, l-a transformat oficial în „as". Aparatul său, P51-D Mustang, a fost botezat cu numele soţiei şi fetiţei lui - „Eleen şi Jerry". Acum, şase săptămâni mai târziu, împreună cu escadrila sa, decola spre cerul îngheţat pentru a proteja imensul şir de bombardiere ce avea ca destinaţie Dresda.

26 Locotenentul Alden „Al" P. Rigby, din Forţa Aeriană 8, în momentul zborului său de escortă către Dresda. Numele de pe Mustangul său sunt cele ale soţiei şi fiicei sale abia născute.

Al Rigby îşi aminteşte că şi-au început activităţile târziu în acea dimineaţă. Zborul a fost unul de rutină şi, din punctul său de vedere, a rămas aşa până la sfârşit. În jurnalul de bord e trecut simplu, ca „Escortă - estul Germaniei - Dresda - 5 ore şi 1 O minute”.

> Nu ni s-a spus ce fel de misiune era, cu excepţia faptului că trebuia să escortăm. Nu am ştiut mare lucru despre bombardamente - şi despre bombardamentele ce aveau ca obiectiv incendierea - decât ulterior. Nu îmi amintesc să fi fost ceva extraordinar... principala mea îngrijorare era zborul foarte lung... cinci ore înseamnă destul de mult. **[355]**

Cele 67 de avioane P-51 din Grupul 352 s-au integrat în spatele formaţiunii de bombardiere. Aveau să ofere protecţie ultimelor grupuri de bombardiere, pe tot drumul spre şi dinspre Dresda.

Unităţile „A" şi „B" din Grupul 20 de Vânătoare, cu baza la King's Cliffe, în Northamptonshire, au fost cele care au zburat în avangardă pe tot drumul din Anglia, însoţind primele bombardiere spre Dresda. Sau, cel puţin, acesta era planul. Nu a fost prima dată când, în cazul bombardării Dresdei, au intervenit condiţiile meteorologice.

Deasupra Olandei au întâlnit un front atmosferic masiv, care aducea nori denşi. Grupul 398 de Bombardament, aflat în frunte, deviase deja puţin de la curs până în acel moment. Cel ce se afla în fruntea diviziei şi ajutorul său au descoperit că echipamentul Gee nu funcţiona corect şi era afectat de activităţile germane de bruiaj. Comandantul diviziei - nume de cod „Swordfish Able” - a informat Grupul 91 de Bombardament, aflat chiar în spatele său, că se hotărâse să evite norul, urmând un curs ceva mai la sud-est (un ocol de cincizeci de kilometri). Navigatorul din avionul lider al celor din 91 a obiectat, argumentând că ar fi însemnat să survoleze forţa de artilerie antiaeriană din jurul oraşului Münster, dar superiorul său hotărâse să urmeze Grupul 398, la fel cum făcuse şi 381, grupul aflat în poziţia a treia. Astfel, întreaga Aripă Întâi de Bombardament - trei grupuri totalizând 137 de avioane, aproape o treime din Divizia 1 - a început ceea ce ar fi trebuit să fie un ocol temporar, pentru a evita norii. **[356]**

Restul de bombardiere au decis să zboare pe deasupra norilor, în loc să-i ocolească, chiar dacă acest lucru implica creşterea altitudinii şi, implicit, a consumului de combustibil. Grupul 379 de Bombardament era acum liderul celor nouă grupuri rămase, cel puţin până când Aripa

Întâi şi escorta sa, avioanele P-51 din Grupul 20 de Vânătoare, se realăturau formaţiei. Zburând la o altitudine de nouă mii de metri (la peste o mie cinci sute de metri deasupra plafonului stabilit), restul bombardierelor şi-au continuat drumul spre Dresda.

Între timp, liderul diviziei şi cele trei grupuri rătăcitoare întâmpinau dificultăţi şi mai mari. Deasupra oraşului Münster, Grupul 91 a devenit ţinta antiaerienei. Au existat răniţi, unele avioane au fost avariate şi a intervenit o nouă deviere de la cursul stabilit. Se aflau acum la aproape optzeci de kilometri de cursul iniţial. Asta ar fi putut însemna o vizită nedorită în oraşul Schweinfurt, puternic apărat, aşa că, pentru a evita o asemenea situaţie, au ocolit şi mai la sud. Ei - şi escorta lor din Grupul 20 de Vânătoare - se aflau la peste o sută de kilometri în afara cursului şi încercările bombardierelor de a se orienta cu ajutorul radarului întâmpinau dificultăţi. Lungimea de bandă nu era cea care ar fi trebuit. În curând, radarul avionului lider a cedat complet şi comanda a trebuit să fie transferată comandantului adjunct, al cărui radar părea să funcţioneze. Au existat discuţii cu deschizătorii de drum, care au spus că era foarte posibil să găsească ţinta. Existau confuzii legate de obiectivul principal şi cel secundar, dar şi dificultăţi de comunicare între comandantul interimar şi observatorul său radar.

Brusc, în mod miraculos, în faţă li s-a deschis o gaură în plafonul de nori. O zonă urbană a devenit vizibilă şi se părea că era vorba de ţinta principală (Dresda). Comandantul adjunct a ordonat atacul. Cu trei minute înaintea lansării primelor bombe, radarul comandantului adjunct a încetat, de asemenea, să mai funcţioneze. Însă, la puţin timp după aceea, spre uşurarea tuturor, artileristul din avionul lider a reuşit să identifice vizual zona urbană aflată la dreapta sa. Un oraş frumos, traversat de un râu. Avioanele s-au grupat şi au început să se apropie de ţintă.

Lansarea bombelor, patruzeci de secunde mai târziu, a fost un succes. Nu a existat decât focul antiaerienei, „slab spre moderat", şi nici o urmă de avion german care să deranjeze escorta de avioane de vânătoare. Celelalte Fortăreţe Zburătoare din Grupul 398 au urmat, într-o procesiune ordonată, pe parcursul următoarelor câteva minute.

Din nefericire, oraşul pe care îl bombardaseră nu era Dresda, ci Praga.

Între timp, la o sută treizeci de kilometri mai la nord, dimineaţa sosise, în cele din urmă, la Dresda. Un fum gri, murdar, plutea peste ce mai rămăsese din oraş, împins de acelaşi vânt dinspre nord-vest

care, în noaptea trecută, purtase primul val al Grupului 5 deasupra ţintei cu o uşurinţă mortală. În multe zone ale oraşului, locuitorii nici măcar nu îşi dădeau seama că se lumina, atât de densă era pâcla ce acoperea soarele de iarnă la răsărit. Furtuna de foc îşi pierduse din intensitate, dar existau încă mii de incendii individuale printre ruine. Câţiva supravieţuitori şi echipele de salvare începeau să-şi croiască drum prin moloz, deşi multe locuri erau încă prea fierbinţi ca să se poată intra. Era o imagine îngrozitor de sinistră, inumană. Era Miercurea Cenuşii.

Adolescentul de paisprezece ani Günther Kannegiesser, adăpostit între grămezile de scânduri de lângă Elba, într-un loc pe care îl împărţea cu tinerele femei şi copiii acestora, s-a trezit brusc. Era încă devreme, îşi aminteşte.

> Am fost trezit de zgomotul unui avion. Un Fieseler Stork (un avion german uşor, utilizat de foarte multe ori pentru observaţie -n.a.) zbura la mică înălţime, deasupra malurilor Elbei. Era deja lumină. Aşa că mi-am luat rămas-bun şi am promis să mă întorc repede. Am înaintat până pe Blasewitzer Strasse, trecând pe Fürstenstrasse. Acolo am văzut primul mort zăcând în mijlocul străzii. Nu aveam nici o şansă să pot trece pe acolo. **[357]**

Gândurile lui Günther se îndreptau spre mama, sora şi fratele său mai mic, pe care îi văzuse ultima oară între cele două raiduri nocturne. Trebuia să găsească un drum spre Zollner Strasse, unde se afla apartamentul lor. Străzile erau blocate de dărâmături şi pline de fum gros. Tânărul de paisprezece ani şi-a dat seama că intra într-un oraş al morţii.

> Am ajuns la Şcoala Elementară nr. 20 din Zollnerplatz. Acolo am văzut câţiva oameni aşezaţi pe bănci. Când m-am apropiat, dorind să le cer ajutorul, am văzut că erau toţi morţi. Am mers pe Stefanienstrasse, în direcţia Striesener Strasse. Am putut înainta pe partea dreaptă a străzii. Casele fuseseră construite ceva mai departe de stradă. La colţul Stefanienstrasse se afla o farmacie. Aici, flăcările erau de o intensitate ieşită din comun. Între Stefanienstrasse şi Zollnerstrasse se aflau mai multe cadavre calcinate. Tot ce puteai distinge era, să spunem, un pantof sau un ciorap.

În cele din urmă, Günther a găsit clădirea în care locuia familia sa. Sau, mai bine zis, unde locuise odată.

> Partea dinspre Zollnerstrasse fusese făcută una cu pământul, cu

excepţia câtorva resturi de ziduri. Pe partea dinspre Striesener Strasse, pereţii şi coşurile rămăseseră în picioare, până la etajul patru. Am escaladat dărâmăturile şi am încercat să intru prin ieşirea de urgenţă a adăpostului antiaerian. Ardea într-un colţ. În consecinţă, a trebuit să mă întorc în stradă.

Focul „dintr-un colţ" ardea acolo unde se aflaseră cândva scările ce urcau din pivniţă. În vreme ce tânărul Günther stătea în vârful grămezii de moloz, privind în beznă, şi-a strigat mama şi fraţii mai mici. Nu a primit nici un răspuns. Aşa că a revenit în stradă. Nu avea să-şi mai vadă niciodată mama, sora sau fratele mai mic. Şi nu avea să-şi ierte niciodată cu adevărat faptul că nu intrase, în ciuda pericolelor, în adăpostul antiaerian în flăcări.

Günther căzuse de acord cu mama sa că, în eventualitatea în care membrii familiei se rătăceau unul de celălalt, urmau să se întâlnească la casa surorii ei, într-un sat de lângă Meissen. Pentru moment însă, s-a hotărât să meargă la punctul de întâlnire pentru localnici, stabilit de filiala locală a partidului. Nici urmă de familia sa. În minte i-a revenit promisiunea pe care le-o făcuse acelor femei, între grămezile de scânduri de pe malul fluviului. Când s-a întors, erau încă acolo. Le-a însoţit spre est de-al lungul Elbei, spre suburbia Laubegast, aflată lângă fluviu, unde una dintre ele avea rude. Nu era încă trecut de jumătatea dimineţii.

Cam în acelaşi moment, la sud de Hauptbahnhof, Hannelore Kuhn şi familia sa încă făceau curat. Geamurile vilei fuseseră sparte şi câteva incendiare provocaseră pagube, dar reuşiseră să stingă incendiile. Se aflau într-o situaţie mult mai bună decât majoritatea familiilor din acea zonă a Dresdei. În timpul nopţii, prieteni, ale căror case fuseseră distruse, începuseră să apară în căutare de adăpost şi familia i-a primit. Au sosit chiar şi părinţii viitorului soţ al lui Hannelore, Fritz (în acel moment prizonier de război în Rusia), şi ei vechi prieteni de familie. Casa din Nürnberger Strasse, aflată la două cvartale distanţă de centrul oraşului, fusese distrusă. Nimeni nu a dormit prea mult. Au lucrat toată noaptea, curăţând şi reparând. „Am aruncat tot gunoiul ăla direct în stradă. Şi am văzut găleata plină de gunoi acolo şi chiar în mijlocul ei un bust al lui Hitler! De furie, cineva îl aruncase!" **[358]**

Dimineaţa, şi-au dat seama că la robinet nu mai curgea apă. Aveau nevoie de apă ca să se cureţe, să spele şi să gătească pentru ei şi pentru oaspeţii lor neaşteptaţi. „Am auzit că la câteva sute de metri pe stradă exista un izvor natural... Aşa că mama a luat un cărucior, a pus două găleţi în el şi a ponit într-acolo să aducă apă."

În timp ce „Swordfish Able” şi cele trei grupuri care îl urmaseră se aflau pe cursul lor greşit spre capitala cehă, liderul diviziei păstrase legătura radio cu cele nouă grupuri care îşi menţinuseră traseul spre Dresda. Crezând, în continuare, că şi el se îndrepta spre ţintă, chiar dacă în întârziere şi pe o rută ocolitoare, a acordat totuşi Grupului 379 permisiunea să înceapă apropierea finală de Dresda.

Fortăreţele Zburătoare au început să-şi lanseze bombele la un moment dat, după ora 12.00.

La ora 12.17, cele treizeci şi şapte de aparate ale Grupului 379 s-au apropiat, conform ordinelor, pe un curs est-nord-est şi la o altitudine de circa 8000-8500 de metri. Condiţiile erau de 7/l0 nori, focurile provocate de raidul nocturn continuând să ardă. Fumul purtat spre sud-est, peste ţintă (împins de acelaşi vânt dinspre nord-vest), crea probleme mai aproape de sol. În cele din urmă, Grupul 379 şi-a lansat bombele acolo unde era mai puţin fum - depourile Friedrichstadt şi zonele industriale şi rezidenţiale, de la vest de centrul oraşului, care fuseseră mult mai puţin afectate de atacul britanic, decât centrul istoric şi suburbiile din est. **[359]**

În cazul Grupului 303 („Îngerii Iadului”), situaţia era destul de diferită. Deşi avioanele au început lansarea bombelor cu doar două minute mai târziu, vânturi puternice, de mare altitudine, aduseseră nori 10/10 deasupra oraşului. Acelaşi lucru se întâmplase şi în timpul raidului masiv asupra Berlinului, din 3 februarie, când o mascare a ţintei la fel de bruscă şi de completă salvase, probabil, inima capitalei germane de o furtună de foc comparabilă cu cea de la Dresda. Astfel, din cauza apariţiei neaşteptate a norilor, Grupul 303 şi cele care i-au urmat au fost nevoite să apeleze la H2X - bombardamentul prin radar. Comandantul grupului scria în raportul său:

> Treizeci şi şase de aparate au lansat 210 bombe explozive de două sute douăzeci şi cinci de kilograme şi 140 de bombe incendiare M17 de aceeaşi greutate, precum şi zece unităţi T-298 de foi volante. Bombardamentul s-a desfăşurat printr-un plafon dens de nori, rezultatele fiind, în general, imposibil de observat, deşi au existat câteva rapoarte referitoare la bombe care au explodat în oraş. **[360]**

Zona în care au căzut aceste bombe era considerată la sud-est de ţintă, ceea ce ar fi putut însemna Südvorstadt.

S-a creat astfel o stare de confuzie, stare care este reflectată de rapoartele prezentate după raid. Grupurile 384, 92, 306 şi 401 de

Bombardament şi-au lansat bombele cu ajutorul radarului, deşi nu întotdeauna în ordinea corectă a escadrilelor. Grupul 457 a lansat prea târziu. Unele bombe au căzut în Neustadt, la doi kilometri şi jumătate de ţintă. S-a susţinut că existau unele confirmări vizuale pentru afirmaţia conform căreia bombele provocaseră pagube „unei zone industriale din Dresda-Neustadt şi depoului” [361] .

Grupul 305 de Bombardament a întâmpinat cele mai mari dificultăţi. La puţin timp după ce trecuse de coastă şi ajunsese deasupra continentului, escadronul care zbura la cea mai joasă altitudine s-a despărţit de celelalte două (escadronul lider şi cel de-al doilea, care zbura la mare altitudine) „din cauza dârelor foarte groase de condens produse de motoare” [362] . Acum, când şi-au început apropierea finală de ţintă, cele două escadrile rămase s-au trezit pe un curs de coliziune cu aparatele din Grupul 379. Au spart rapid formaţia. În cele din urmă, escadrila aflată la cea mai mare altitudine şi-a lansat încărcăturile peste „bombele fumigene recent lansate de cei de la 379... fotografiile nu arată decât nori, dar echipajele raportează lovituri în zonele construite ale Dresdei”. Între timp, escadrila lider a reintrat parţial în formaţie şi, la iniţiativa comandantului ei, cinci avioane au zburat spre sud şi au atacat rafinăria de la Brüx ce producea petrol sintetic chiar peste graniţă, în Protectoratul Bohemiei şi Moraviei. Restul escadrilei lider a bombardat Dresda ghidându-se „după bombe fumigene neidentificate”.

La mai puţin de zece minute după căderea primelor bombe, raidul diurn se apropia de sfârşit. S-a prelungit numai pentru că ultima escadrilă a Grupului 306 a ratat în ultimul moment ţinta. Fortăreţele au continuat drumul spre est circa cincizeci de kilometri, s-au întors lângă Bischofswerda, au ales o nouă rută şi au bombardat Dresda, în cele din urmă, la ora 12.30, la câteva minute după ce restul forţelor părăsiseră zona.

Bombardamentul american pe timp de zi asupra Dresdei luase sfârşit. Raportul informativ redactat după atac menţionează „rezultate de la neobservabile spre bune”.

Se prea poate ca efectele să fi fost „neobservabile” sau aproape „bune”, dar sub aceste bombe se afla Götz Bergander, împreună cu familia sa şi cu alţi locuitori ai „zonei industriale” de lângă depourile Friedrichstadt.

Dată fiind situarea sa în extremitatea vestică a sectorului bombardat de Grupul 5, cu o noapte în urmă, distileria Bramsch & Co. a fost bombardată serios numai în prima parte a primului val. Pe durata

celui de-al doilea raid, la ora 1.30, în timp ce restul Dresdei ardea, toată lumea s-a refugiat, din nou, în foarte modemul adăpost antiaerian al distileriei - acum supraaglomerat din cauza refugiaţilor din centrul oraşului. Adăpostul a rezistat.

După al doilea raid, membrii familiei Bergander au ieşit din adăpost şi au mers spre apartamentul lor, în speranţa că vor putea dormi. A doua zi dimineaţa au inspectat zona:

> Stăteam în curtea fabricii a doua zi, în jurul prânzului, şi peste tot erau oameni care nu ştiau ce să facă. Îşi spuneau că trebuiau să plece de aici, să iasă din oraş... şi în depărtare am auzit o sirenă... poate din Freital sau de altundeva... Cu toţii am spus: „Nu se poate, o altă alarmă?" Dar am coborât în pivniţă. A urmat raidul diurn. Acesta ne-a afectat mult mai mult. Cartierul nostru se afla în vecinătatea depourilor. Aşa că ne-am trezit cu şase cratere ale unor bombe explozive în curte, peste clădire şi în cimitirul de vizavi. Iar casa noastră... se auzeau atâtea huruituri, bubuituri şi lucruri care se prăbuşeau, încât eram convins că dispăruse. Oricum, a urmat hărmălaia produsă de bombe şi, într-un final, s-a terminat. Responsabilul pentru raidurile aeriene ne-a spus că trebuia să urcăm şi să verificăm dacă existau bombe incendiare. Am mers împreună cu el... şi, spre uimirea mea,... casa era încă în picioare! Fusese ridicată la începutul secolului, când încă mai construiau ziduri de un metru grosime... **[363]**

Nimeni din adăpost nu fusese rănit. Dar, în ceea ce priveşte zona Friedrichstadt, atacul reprezenta un raid mai serios decât cataclismul care lovise centrul Dresdei cu o noapte înainte. Toate ferestrele casei şi ale fabricii au fost spulberate. Zona Ostragut, situată nu departe spre vest, era în întregime în flăcări şi resturi aprinse începuseră deja să plutească spre distilerie şi spre casa familiei Bergander. Exista riscul ca aceste scântei să ajungă în clădiri şi să aprindă incendii acolo - multe case, iniţial neatinse de raid, fuseseră distruse în acest fel, în orele de după atacurile aeriene. Următoarele câteva ore le-au petrecut asigurând supravieţuirea acelor clădiri. Apartamentul familiei devenise de nelocuit. Împreună cu ceilalţi angajaţi sau locatari ai clădirii, au fost nevoiţi să se mute în înghesuitele paturi suprapuse instalate în adăpost, unde aveau să-şi petreacă nopţile până la sfârşitul războiului.

În primele ore ale zilei de 14 februarie, Günter Jäckel se aşezase pe iarbă, în pijama şi papuci, şi privise atacul celui de-al doilea val britanic asupra Dresdei. Când totul s-a terminat, a pornit-o înapoi în sus pe stradă şi şi-a văzut oraşul arzând:

> Acest stâlp de foc biblic. Şi era şi femeia asta, care nu avea nimic mai bun de spus decât: „Priviţi! Priviţi! O paraşută!” Această paraşută fusese utilizată pentru lansarea semnalelor luminoase şi era încă agăţată de crengile unui castan. O alta ţipa de nebună pe pajişte. Îşi pierduse copilul. Şi se auzea acest şuierat zgomotos, iar ea striga un nume sau altul... da, acest şuierat zgomotos şi apoi ceva a explodat. O bombă cu acţiune întârziată. [364]

Şi apoi, uimitor, s-au dus cu toţii la culcare. Febra de care suferise în ultimele opt săptămâni, după ce rana i se infectase, dispăruse. Jäckel nu avea nici o îndoială că era vorba de o reacţie psihosomatică. Dimineaţa, s-a îmbrăcat. Răniţii găzduiţi în şcoală urmau să fie evacuaţi spre sud, pe înălţimile din afara oraşului. Evacuarea era în curs, când Grupul 379 a început atacul de la prânz.

> Dinspre Dölzschen se auzeau sirenele sunând. Şi apoi au apărut avioanele... da, americanii... Gri şi întunecate. Şi cerul era înnegrit de fum, dar puteam vedea avioanele strălucind. Şi fumigenele de marcaj... aveam impresia că totul are loc cu o precizie extraordinară. Deschizătorii de drum. Apoi fumigenele indicatoare. În cele din urmă, formaţiunile de bombardiere apropiindu-se... aruncând peste tot aceste cutii imense. [365] Chiar în faţa noastră se afla Münchner Platz, unde înainte era tribunalul. Un întreg covor de bombe a fost lansat între noi şi Münchner Platz. Situaţia era gravă. Era vorba de cincisprezece-douăzeci de avioane... primul val era format din bombe cu explozie întârziată, care au detonat aproape un sfert de oră mai târziu.

Atacul, probabil al unei escadrile, pe care îl descrie Günter Jäckel şi care a afectat zona dintre locul unde se afla, aproape de Plauen şi Münchner Platz, la un kilometru şi jumătate distanţă, a fost aproape sigur atacul care a dat peste cap planurile familiei lui Hannelore Kuhn.

Familia supravieţuise ororilor raidului nocturn, începuse să cureţe resturile şi să facă loc pentru cei mai puţin norocoşi. Acum, incredibil, soseau alte bombe, de data aceasta pe timp de zi. Mama lui Hannelore plecase să caute apă, ca să poată găti pentru toată lumea. „Dar nici nu plecase bine când a început atacul de la amiază”, îşi aminteşte fiica ei. Acum nu îşi mai aminteşte de unde veneau bombardierele. Foarte mulţi nu şi-au dat seama, în acel moment, că nu mai era vorba de avioane britanice, ci de bombardiere americane. Atmosfera era neclară. În orice caz, capacitatea de a recunoaşte avioane nu reprezenta unul din punctele forte ale populaţiei Dresdei - cu excepţia

grupului obişnuit de adolescenţi obsedaţi de tot ce era militar şi a soldaţilor reîntorşi de pe front, precum Günter Jäckel, care, în toamna ce trecuse, îşi petrecuse o bună parte a timpului ascuns în tranşee prin estul Franţei, studiind cu atenţie bombardierele aliate care îi treceau pe deasupra capului şi aşteptând ca următorul P-51 sau P-47, zburând la joasă altitudine, să încerce să-i pună capăt vieţii, la numai optsprezece ani.

Ceea ce britanicii nu reuşiseră să facă au reuşit americanii în numai câteva minute. „Fosforul cobora pe scări către mine. Nu mai aveam apă sau nisip pregătit. Adică avusesem pregătite găleţi cu nisip, peste tot prin casă, pentru noaptea trecută, dar acum nu mai aveam nimic.” **[366]**

În realitate, casa fusese lovită probabil de o bombă cu benzină, de tip M-17. După ce epuizaseră toate materialele de combatere a incendiilor, pe care le păstraseră la îndemână şi care îi ajutaseră să salveze casa cu o noapte în urmă, familia nu mai putea face nimic. Focul a scăpat rapid de sub control şi i-a forţa pe ei şi pe oaspeţii lor, să abandoneze locuinţa. Hannelore adaugă cu mult stoicism: „Aşa că mi-am luat bicicleta, am înghesuit pe ea toate bagajele pe care le pregătisem pentru eventualitatea unui raid aerian şi am pornit spre un loc unde nişte cunoştinţe de-ale părinţilor mei aveau o casă. Era încă în picioare. Acolo ne-am putut instala.”

În decursul a treisprezece minute, cele 311 Fortăreţe Zburătoare care bombardaseră, până la urmă, Dresda (excluzându-le şi pe cele cinci care au hotărât să atace Brüx) lansaseră asupra oraşului aproape 1900 de bombe explozive, de două sute douăzeci şi cinci de kilograme, şi 136800 de incendiare. Acestea din urmă reprezentau cam două treimi din cantitatea de incendiare care permisese celor 235 de aparate Lancaster ale Grupului 5 să declanşeze furtuna de foc, în timpul primului atac britanic.

Raportul care a urmat punea cap la cap impresiile imediate ale echipajelor, în ceea ce priveşte de pagubele produse:

> Din cauza norilor de densitate între 7/10 şi 10/10 şi a incendiilor produse de RAF, în noaptea de 13/14 februarie, majoritatea bombelor lansate asupra ţintei nu au putut fi urmărite. Din cele 27 de grupuri de bombe lansate, II au putut fi localizate; oricum, părţi ale acestora au fost mascate. 3 grupuri au putut fi văzute explodând în Dresda, la depourile Friedrichstadt. Câteva explozii au putut fi localizate în zona liniilor secundare din partea frontală, dar majoritatea bombelor au căzut în zona centrală a depourilor şi în zona industrială adiacentă, de

la nord de depou. 2, posibil 3 grupuri, au putut fi observate în depoul Löbtau, aflat la un kilometru şi jumătate sud-est de depoul Friedrichstadt din zona centrală a oraşului. Loviturile nu au putut fi localizate exact. Au fost observate două explozii. Probabilitate să fi fost provocate pagube severe zonei construite situate imediat la vest şi la est de depou. 3 grupuri de bombe explozive cu căzut în districtul Kackmitz, la circa un kilometru şi jumătate-doi sud-vest de centrul oraşului. [367]

La trei sferturi de oră după ce Fortăreţele Zburătoare şi-au început zborul spre casă, un Mosquito din Escadrila 542 de Observaţie a RAF a apărut deasupra oraşului acoperit încă de fum şi a făcut 108 fotografii, care au fost analizate la Medmenham, după aterizarea avionului. Raportul de Evaluare K.3742, înaintat pe 15 februarie, a confirmat că pagubele cele mai serioase produse de americani erau localizate în zona depourilor Friedrichstadt şi în zona industrială din vestul centrului oraşului. Incendiile „ardeau intens". [368]

Fabricile de armament de pe Hamburger Strasse (inclusiv Seidel & Naumann, care fusese lovită şi în octombrie 1944) erau, în mare parte, distruse. Dintre muncitorii străini cazaţi pe Bremer Strasse, puţin mai sus, spre Elba, mulţi îşi pierduseră viaţa. Blocurile şi fabricile din această zonă au ars ore întregi. Zona din jurul distileriei Bramsch se afla la periferia acestui tărâm al distrugerii, la fel şi complexul spitalicesc Friedrichstadt care fusese avariat, dar nu fusese la fel de grav afectat ca spitalul de la Johannstadt. Distrugerile se extindeau spre vest, către portul fluvial Alberthafen.

La sud de această zonă se afla Löbtau, unde locuise logodnica prinţului Ernst Heinrich, şi, ceva mai la est, locurile unde grupul de răniţi din care tăcea parte Günter Jäckel aştepta, dar şi Südvorstadt, unde ploaia de bombe americane se dovedise prea mult pentru bravii apărători ai proprietăţii familiei lui Hannelore Kuhn. Depourile Altstadt, la vest de Hauptbahnhof, au fost, de asemenea, bombardate. Oricum, nu mai rămăsese mare lucru din ele după vizita RAF din noaptea precedentă.

„În nordul depourilor Friedrichstadt" - acolo au fost surprinşi de bombele americane Nora Lang şi fratele ei mai mic. După ce urmaseră de-a lungul malurilor inundabile ale Elbei mulţimea de oameni dezorientaţi, evitând centrul istoric mistuit încă de flăcări şi traversând fluviul pe podul Albertbrücke, avariat, dar încă utilizabil, Nora continua să ducă într-o mână valiza familiei, în timp ce cu cealaltă îşi ţinea fratele de cinci ani. Punctul de întâlnire stabilit de

familie, pentru cazurile în care ar fi fost separaţi, era mica bucată de pământ cu o căbănuţă pe care bunicul lor o avea la Wilschdorf, la câţiva kilometri nord-vest de Dresda. Aşa că au găsit un drum ocolitor care îi scotea chiar la nord de Friedrichstadt. La început totul păruse o adevărată binecuvântare, deoarece nu toate casele fuseseră distruse şi existau încă locuri neatinse unde puteau primi ajutor.

> În cele din urmă am intrat într-o piaţă şi eram atât de obosiţi, încât ne-am aşezat pe pământ şi o femeie a venit spre noi şi ne-a spus: Ah, copii, trebuie să mergeţi la spital. Într-o şcoală exista un spital, unul temporar, unde ne-au spus să mâncăm şi să bem ceva, ceea ce am şi făcut. Ceva de băut şi puţină ciocolată. În acel moment, a început cel de-al treilea raid, cel de la amiază. Câteva incendiare au căzut în Neustadt, chiar în apropiere. Existau câteva depouri. O casă din apropiere a fost lovită de o bombă explozivă. Şi peste tot erau oameni ale căror membre fuseseră amputate, oameni în cărucioare cu rotile şi nici o soră care să-i îngrijească. Au coborât pe scări în pivniţă şi... era rău...

Focul s-a extins de la casa vecină. Copiii au părăsit adăpostul de la subsol, lăsând în urmă bunurile pe care le căraseră cu atâta hotărâre, în timpul furtunii de foc din urmă cu o noapte. După plecarea avioanelor, câţiva soldaţi au reintrat în adăpost, încercând să-i ajute să-şi găsească lucrurile, dar înăuntru totul ardea, inclusiv preţioasa valiză. Deja prea obosiţi ca să mai simtă cel mai mic sentiment de teamă sau de regret după cele pierdute, au salvat ce au putut şi au continuat.

Raidul american din miezul zilei a fost de departe mai puţin distructiv decât oricare din cele două raiduri britanice. În parte, acest lucru este explicabil prin faptul că atacul a avut o amploare mai redusă decât cea planificată, având în vedere absenţa celor trei grupuri care ajunseseră la Praga; prin faptul că o parte atât de mare a zonei construite a Dresdei fusese deja distrusă şi că incendiarele predominau într-o proporţie neobişnuită. O incendiară de mai puţin de două kilograme, lansată în mijlocul dărâmăturilor, nu poate decât să se aprindă fără nici un rezultat, oricât de multe astfel de incendiare ar fi.

Locuitorii Dresdei erau deja, în acel moment, copleşiţi de impredictibilul atac violent din aer.

„Oamenii rămaşi fără locuinţe pe parcursul nopţii şi care se refugiaseră în partea vestică a oraşului”, observa Götz Bergander, „au avut sentimentul că erau subiectul unei persecuţii, când a avut loc

raidul din miezul zilei de 14 februarie.” [369]

Bineînţeles că lucrurile nu stăteau aşa - de fapt, dacă vremea nu ar fi intervenit în planul operaţional iniţial, avioanele USAAF ar fi atacat Dresda pe 13 februarie, la prânz, cu câteva ore *înainte de* raidul RAF. În acel moment, oraşul ar fi fost neatins, iar consecinţele raidului american (ca să nu le menţionăm pe cele ale atacului britanic) ar fi fost inevitabil altele. Sentimentul că avioanele inamice te „urmăresc”, că te-au „ales”, reprezintă un instinct uman foarte puternic. Mai întâi, britanicii bombardaseră zona Altstadt, apoi Grosser Garten, unde se adunaseră atât de mulţi dintre supravieţuitorii acelui iad. Apoi au venit americanii şi atacurile lor asupra zonelor neafectate din suburbiile vestice. Lucrurile se petrecuseră de parcă inamicul anticipase fiecare mişcare a locuitorilor Dresdei şi apoi îi ucisese ca pe nişte vite mânate foarte inteligent în ţarcuri.

La amiază, pe 14 februarie, populaţia Dresdei fusese deja ţinta a trei atacuri devastatoare, într-un interval puţin mai mare de douăsprezece ore. De fiecare dată, inamicul provocase noi distrugeri exact în locul în care supravieţuitorii se consideraseră în siguranţă. Zvonurile, legendele şi denaturările s-au răspândit printre locuitorii îngroziţi [370] .

Şi, în vreme ce avioanele americane se întorceau la bază, iar cerul fumegând devenea tot mai întunecat odată cu apusul, distrugerea Dresdei se făcea cunoscută lumii. La început, a fost doar o altă ştire. O altă ştire obişnuită spusă unei lumi sătule de război, în care mii de oameni mureau violent în fiecare zi.

24. Urmările

Anita Kurz a fost descoperită în viaţă, în după-amiaza Miercurii Cenuşii. Cu şaisprezece ore în urmă, după al doilea atac britanic, încercase, împreună cu părinţii săi, să părăsească oraşul, înainte de a realiza că erau prinşi în capcana furtunii de foc. Fuseseră obligaţi să se adăpostească, din nou, în subsolul clădirii de apartamente în care locuiau, în ciuda aerului tot mai irespirabil din pivniţa comună. Puţin mai târziu, fetiţa de doisprezece ani s-a ghemuit la pământ, cu faţa îngropată în halatul său de baie îmbibat cu apă. Se simţea cumplit de obosită - rezultatul monoxidului de carbon care, deşi nu o ştia, începea să umple încăperea. Părinţii ei continuau să discute cu disperare posibilele planuri de scăpare. „În timp ce stăteam acolo, tatăl meu a venit la mine şi i-am spus: «Lasă-mă să stau aici». Şi i-a spus mamei: «Dacă Anita vrea să stea aici...» Şi mama a dat din cap şi a murmurat: «Atunci să stăm aici.»„ [371]

Pentru Anita, acum bunică, aceasta este ultima amintire, de neşters, a părinţilor săi; acea scurtă conversaţie, şoptită, în vreme ce ea zăcea epuizată pe podeaua pivniţei. Probabil că, la puţin timp după aceea, şi-a pierdut cunoştinţa.

Salvatorul Anitei, un soldat, venise în căutarea soţiei sale. Ştia că, de obicei, folosea acelaşi adăpost. Soldatul a pătruns printr-una din micile ferestre dinspre stradă ale beciului şi prin aceasta a permis aerului proaspăt să intre. La un moment dat, în timp ce căuta prin pivniţa învăluită în linişte, verificând cu îndârjire cadavrele aflate înăuntru, a observat o mişcare aproape insesizabilă a siluetei aflate într-un colţ, înfăşurate într-un halat de baie. Şi-a dat seama că, până la urmă, în acea încăpere exista viaţă şi, în numai câteva minute, Anita era în braţele sale, în drum spre cel mai apropiat punct de ajutor. Doctorul de acolo i-a spus că, în pivniţa plină de gaze, faptul că îşi îngropase faţa în halatul ud o ajutase să supravieţuiască. Apa eliberase suficient oxigen ca ea să poată respira în continuare.

Părinţii ei nu se numărau printre morţii din camera principală a pivniţei. A existat, pentru scurt timp, speranţa că ar fi putut supravieţui.

> O zi mai târziu, o echipă de sanitari a fost trimisă înăuntru şi au curăţat adăpostul. Dar apoi au trimis o altă echipă să verifice din nou... Atunci au găsit trupurile părinţilor mei. Intraseră într-o mică

> încăpere de pe una din laturile pivniţei principale. Mama nu era nici măcar ţeapănă. Au trebuit să cheme un doctor ca să se asigure că murise.

După cum o dovedea prezenţa soldatului în acel adăpost, oamenii începuseră deja să se deplaseze prin oraş, chiar dacă incendiile nu fuseseră stinse (unele aveau să ardă, neîntrerupt, trei zile). Soldatul probabil venise în oraş împreună cu unitatea sa, pentru a ajuta la operaţiunile de salvare, şi reuşise să ajungă în cartierul în care locuia.

Şi alte persoane îngrijorate de soarta apropiaţilor lor au făcut acelaşi lucru, fie din curaj, fie din inconştienţă. O tânără din Dresda, care se măritase şi se mutase în Hermsdorf, un oraş din apropiere, privise de pe acoperişul casei socrilor ei cum ardea oraşul în noaptea furtunii de foc. Dimineaţa devreme, în Miercurea Cenuşii, lăsându-şi copilul abia născut cu familia soţului (acesta fusese recrutat în Wehrmacht), a plecat pe bicicletă spre oraş, înfruntând traficul care mergea în direcţia opusă, şi şi-a croit drum spre Johannstadt, unde locuiau mama şi sora sa nemăritată. A văzut peste tot ceea ce păreau a fi manechine în vitrinele magazinelor, apoi a realizat că erau oameni morţi. Cuprinsă de disperare, a început să rătăcească prin zonă, temându-se că, în orice clipă, avea să vadă corpurile mutilate ale mamei şi surorii sale. După o vreme, două figuri fantomatice au apărut din fumul înţepător, învelite în cearşafuri. Una dintre ele a murmurat un salut. Era mama ei.

> Plecaseră la Kleinschachwitz (o suburbie a oraşului - n.a.) la petrecerea de ziua bunicii! Rămăseseră mai mult decât intenţionaseră iniţial, se bucuraseră atât de mult să fie împreună şi până să apuce să se urce în tramvai ca să se întoarcă în oraş, bombardamentul începuse. Tramvaiul a fost oprit, aşa că nu au putut reveni în oraş până când bombardamentul nu s-a terminat. Toţi vecinii lor erau morţi - şi aşa ar fi fost şi ele, dacă nu ar fi rămas până mai târziu la bunica. **[372]**

Asemenea cazuri - şi asemenea finaluri fericite - erau excepţiile.

Deşi avea să treacă destul de mult timp până când autorităţile să fie capabile să distribuie un ziar adevărat populaţiei Dresdei, până la sfârşitul zilei, Walter Elsner, principalul responsabil cu propaganda al *Gau,* reuşise să îşi asigure serviciile unei tipografii din oraşul Pirna, aflat la şaisprezece kilometri în amonte de Dresda. Aici, spre sfârşitul zilei de 14 februarie - cam în momentul în care Anita Kurz era scoasă din pivniţa unde muriseră părinţii ei - când din ceruri coborau încă bucăţi de hârtie arsă şi cenuşă luate de vânt din oraşul în flăcări,

Elsner a reuşit să publice, pe o singură coală „Ştiri pe scurt pentru populaţia afectată de războiul aerian” *(Kurznachrichten für die vom Luftkrieg betroffene Bevolkerung),* care a fost distribuită, în părţile accesibile ale oraşului, de voluntari ai partidului.

Instrucţiunile practice destinate celor alungaţi de bombe din centrul oraşului erau pline de obişnuitele formule ce instigau la ură împotriva britanicilor (în acel moment, se credea că toate cele trei raiduri, inclusiv cel de la amiază, fuseseră opera RAF).

Locuitorilor Dresdei li s-a spus să-şi croiască drum spre periferia oraşului, unde avea să li se ofere ajutor. Drept urmare, foarte rapid s-au răspândit zvonuri conform cărora întreg oraşul era pregătit pentru evacuarea obligatorie.

În realitate, oamenii nu prea aveau nevoie să li se ordone să părăsească cartierele centrale devastate. Instinctul, teama de noi atacuri făcuse ca mii şi mii de supravieţuitori să plece din Dresda în toate direcţiile. Punctele de prim ajutor, amenajate de partid la marginea oraşului, aşa cum se promisese, ofereau asistenţă, îndrumări şi, mai important, „cartele de provizii pentru cetăţenii afectaţi de raidurile aeriene”, necesare pentru obţinerea raţiilor de urgenţă şi a unui loc de cazare. Numai birourile de asistenţă dintr-un singur cartier din suburbii au înregistrat peste o mie de supravieţuitori sinistraţi zilnic, timp de două săptămâni după raid. Refugiaţii au primit cazare temporară oriunde se putea, de la hanuri şi şcoli, la locuinţe private, până când au putut fi transportaţi în oraşe şi sate aflate la o distanţă mai mare. Oriunde, numai pentru a diminua presiunea exercitată asupra suburbiilor suprapopulate.

Günther Kannegiesser s-a dus la casa mătuşii sale din Maissen, la douăzeci de kilometri în aval, aşa cum se înţelesese cu mama sa, dar, chiar dacă a găsit acolo hrană şi un pat pentru noapte, nu a primit nici un semn de la mama sau de la sora lui. Exact cum te-ai fi aşteptat din partea unui adolescent îndrăzneţ de paisprezece ani, dimineaţa s-a întors în oraş şi a continuat căutarea. Avea să aştepte mai mult de cincizeci de ani până să afle ce se întâmplase cu familia sa.

27 Günther Kannegiesser (stânga) şi familia sa, într-o excursie la înot, în timpul războiului . Sora sa mai mare (centru) nu avea să fie în Dresda în momentul bombardamentului, dar mama sa, fratele mezin şi sora mai mică aveau să-şi piardă toţi viaţa în timpul atacului RAF

Nora Lang, în vârstă de treisprezece ani, şi fratele ei s-au îndreptat spre nord, peste fluviu, către mica proprietate a bunicului lor, unde se afla şi o căsuţă unde îşi petreceau weekendurile. Acesta era locul unde familia hotărâse să se întâlnească, în cazul în care se rătăceau din cauza unui raid aerian sau a luptelor.

28 Nora Lang împreună cu familia. Fratele ei (dreapta) fusese înrolat cu puţin timp înaintea bombardamentului. Familia a fost separată de furtuna de foc. Nora (în centru) şi fratele ei mai mic (în braţele mamei) au rătăcit pe străzile în flăcări toată noaptea.

Între timp, familia lui Christoph Adam mersese spre Altenburg, în sud, un orăşel pitoresc aflat pe graniţa cehă, unde rudele lor le promiseseră dintotdeauna să-i primească, dacă la Dresda apăreau probleme. Peste numai câteva zile, Christoph s-a întors la şcoală. [373]

Cei pentru care raidurile aliate asupra Dresdei fuseseră o adevărată binecuvântare se aflau şi ei în mişcare. Henny Wolf şi părinţii ei îşi croiseră, la rândul lor, drum spre marginea oraşului. Vreme de câteva zile aveau să se adăpostească la un prieten de familie din Loschwitz, după care s-au mutat într-o casă abandonată.

Numai *Herr* Wolf, singurul non-evreu din familie, va părăsi casa în timpul zilei. [374] Victor Klemperer îşi regăsise soţia, Eva. Şi-a smuls de pe palton steaua galbenă care îl trăda. Împreună au pornit spre nord, către centrul de asistenţă de lângă Aerodromul Klotzsche, unde s-au prezentat ca arieni fără locuinţă, cărora bombardierele le distruseseră toate documentele şi bunurile. Apoi, înarmaţi cu cartelele pentru raţiile de urgenţă, au pornit într-o călătorie spre sud-vest,

încercând să se îndepărteze, cât mai mult, de locul unde erau cunoscuţi.

Aceşti locuitori ai Dresdei erau acum parte a exodului de care Aliaţii speraseră să profite în acea zi de miercuri, provocând astfel şi mai mult haos pe rutele de aprovizionare ale frontului de est. Ţinta era acum Chemnitz, situat la mică distanţă pe şosea sau pe calea ferată de Dresda. Sau cel puţin acestea erau calculele Aliaţilor.

În timpul zilei de 14 februarie, Forţa Aeriană 8 şi-a trimis Divizia 1 la Dresda, pentru atacul de la amiază, dar Divizia 3 avea drept obiectiv oraşul Chemnitz. Divizia 1 trebuia să desăvârşească ceea ce britanicii făcuseră în timpul marelui raid nocturn, în timp ce Divizia 3 trebuia să pregătească acel oraş mai mic şi relativ neafectat pentru raidul britanic nocturn ce avea să urmeze. Între timp, echipajele britanice întoarse la bazele lor după atacul asupra Dresdei - şi numai câteva nu s-au întors cu bine - s-au dus direct la culcare. Au fost trezite după-amiaza, pentru şedinţa de informare legată de următoarea incursiune în Saxonia.

Raidul plănuit era tot o „dublă lovitură", foarte asemănătoare din punct de vedere al concepţiei şi similară ca forţă cu devastatorul atac asupra Dresdei din urmă cu o noapte. Chemnitz, noua lor ţintă, era un oraş de patru sute de mii de locuitori (cam două treimi din populaţia Dresdei), situat la şaizeci şi cinci de kilometri de capitala Saxoniei. Era cunoscut drept un „Manchester la Saxoniei". Anterior venirii naziştilor la putere, Chemnitz era un mare centru al industriei textile - mai mult de 43% din forţa de muncă lucra în această industrie - şi pentru producţia de utilaje şi vehicule (13,5%). În 1944-1945, industria manufacturieră era într-un oarecare declin. [375] Chemnitz era acum cel mai cunoscut, şi, nu în ultimul rând, de către tabăra aliată, pentru producţia de vehicule militare, în special tancuri, ceea ce-l transforma într-o ţintă-cheie.

Peste şapte sute de avioane britanice fuseseră repartizate raidului nocturn asupra oraşului Chemnitz, programat pentru noaptea de 14 spre 15 februarie 1945. Forţa era compusă din două treimi aparate Lancaster şi o treime bombardiere Halifax, din Grupurile 1,3, 4, 6 şi 8 (deschizători de drum). În ceea ce priveşte Grupul 5, care declanşase aproape singur furtuna de foc din noaptea precedentă, la Dresda, a fost trimis să atace rafinăriile de la Rositz, la sud de Leipzig.

Avea să fie o altă noapte agitată deasupra Saxoniei. [376]

Configuraţia avea să fie diferită, iar numărul avioanelor urma să fie împărţit ceva mai echilibrat între cele două atacuri, dar şi acesta era

un raid menit să aibă un efect la fel de distructiv ca atacul asupra Dresdei. Dacă raidul avea succes, nu numai că avea să ducă la bun sfârşit anihilarea a două oraşe importante, dar avea să distrugă complet întregul sistem industrial, de transport şi comunicaţii din estul Saxoniei, chiar în momentul în care sovieticii se apropiau. Germanii aflaţi în defensivă ar fi avut în spate un teritoriu pustiit, iar trimiterea de întăriri pe front ar fi fost aproape imposibilă. Sau cel puţin aşa sperau strategii RAF.

Pentru majoritatea echipajelor era vorba „doar de o altă ţintă". La informarea de la începutul acelei seri, Miles Tripp aflase, „fără nici o emoţie", că oraşul Chemnitz era plin de refugiaţi, mulţi dintre ei veniţi de la Dresda. Avantajul era, în ceea ce-l privea pe el şi pe colegii săi, că, dacă acest atac reuşea, li se promisese că nu vor mai exista misiuni lungi până în apropierea frontului rusesc. De abia mai târziu a început să se simtă stânjenit.

> Din punctul de vedere al considerentelor abstracte de etică şi morală şi neţinând seama de considerentul practic de a ajuta ofensiva sovietică, raidul asupra Chemnitzului a fost, probabil, mai puţin justificabil şi mai inuman decât cel de la Dresda. [377]

Raidul Diviziei 3 americane nu s-a desfăşurat conform planului. Numai două treimi din cele 441 de avioane B-17, care decolaseră spre Chemnitz în timpul zilei, îşi găsiseră ţinta. Au bombardat cu ajutorul radarului, în condiţiile existenţei unui plafon gros de nori, iar pagubele au fost minore. Celelalte aparate eşuaseră complet în încercarea de a localiza oraşul. Au bombardat ţinte care au devenit vizibile printre nori, inclusiv oraşul Bamberg, din nordul Bavariei, şi baza aeriană Eger, de pe teritoriul Republicii Cehe de azi. [378]

29 Miles Tripp (în stânga) şi echipajul bombardierului Lancaster „A de la Apt”, după ultima operaţiune a serviciului lor militar prelungit, în martie 1945 . Cu trei săptămâni în urmă, participaseră la raidurile asupra Dresdei şi oraşului Chemnitz.

Primul val al Forţelor Aeriene Regale a ajuns deasupra oraşului Chemnitz cu câteva minute înaintea orei 21.00, în acea noapte. Condiţiile erau mult mai nefavorabile decât fuseseră deasupra Dresdei noaptea trecută. Avioanele Lancaster din Grupul 8 deschizător de drum au trebuit să se limiteze la „marcarea cerului” cu semnale luminoase cu paraşute, în funcţie de care bombardierele să ţintească, în locul lansării unor semnale luminoase pe sol. După cum avea să se dovedească, particularitatea lui asupra Chemnitzului a fost că, deşi fusese planificat cu multă atenţie şi fusese însoţit de aceleaşi operaţiuni elaborate de diversiune şi de inducere în eroare ca şi cel asupra Dresdei, atacul a reprezentat un eşec aproape total.

Eforturile primului val nu au fost considerate o reuşită. La douăzeci de minute după miezul nopţii, când au sosit cele 350 de avioane ale valului doi, în loc să găsească sub ei un infern scăpat de sub control (aşa cum se întâmplase cu al doilea atac la Dresda, în noaptea precedentă), s-au confruntat cu condiţii de nori 10/10. Vizibilitate zero. „Bombardamentul, în aceste circumstanţe, a părut dezordonat”, după cum afirmă eufemistic înregistrarea oficială. [379] În ciuda vremii proaste, unele echipaje au raportat că puteau vedea lumina incendiilor ce ardeau la Dresda. [380]

Miles Tripp povesteşte despre acest fiasco aproape total:

> Deasupra continentului, straturile de nori se întindeau de la coasta

> franceză până în estul Germaniei, iar deasupra Chemnitzului semnalele luminoase dispăreau aproape imediat ce erau lansate. Vocea comandantului raidului, un canadian, putea fi auzită clar prin radiotelefon. Cerea încontinuu alte rachete luminoase, dar cererilor sale nu li s-a dat curs decât într-o foarte mică măsură. Părea să nu ştie încotro să îndrepte formaţiunile de bombardiere. În cele din urmă, a renunţat să mai ceară semnale luminoase. „La dracu'!", a spus. „Mă duc acasă. Ne vedem la micul dejun." **[381]**

Oraşul Chemnitz, în loc să primească o lovitură zdrobitoare similară celei aplicate Dresdei, scăpase, ajutat de noroc şi de vremea proastă, aproape nevătămat. Oricât de impresionant a fost efortul mobilizat la Chemnitz - 717 avioane implicate şi mai bine de o mie trei sute de tone de bombe lansate - a fost aproape fără rezultat. **[382]**

S-a făcut mult caz de formidabila eficienţă a maşinăriei de război reprezentate de RAF, dar acea maşinărie era evident supusă greşelii, iar condiţiile în care funcţiona erau imprevizibile.

Singurul punct de reper important al Dresdei, care părea să fi rezistat bombelor explozive şi furtunii de foc, era cel mai reprezentativ şi magnific: clădirea cu dom, înaltă de nouăzeci de metri, a Frauenkirche, catedrala luterană de secol al-XVIII-lea.

Atât de sigure fuseseră considerate pivniţele şi criptele de sub Frauenkirche, încât, din dispoziţia autorităţilor, multe obiecte preţioase şi statui din celelalte biserici şi clădiri publice fuseseră depozitate acolo pe durata conflictului. O cantitate considerabilă de film de arhivă extrem de inflamabil fusese adusă din Berlinul ameninţat de bombe, de Ministerul Aerului al lui Göring, şi depozitate în criptele de sub Frauenkirche pentru păstrarea lor în siguranţă. În plus, după primul raid britanic din noaptea de 13-14 februarie 1945, aproximativ trei sute de locuitori ai Dresdei se refugiaseră în catacombele legate de cripte, atraşi de soliditatea clădirii şi, poate, de speranţa că Dumnezeu avea să protejeze ce era al Său.

Apoi a sosit al doilea val, zona Neuer Markt, în care se afla şi Frauenkirche, fiind lovită mult mai greu decât prima dată, în cea mai mare parte cu bombe incendiare. Până la sfârşitul atacului, majoritatea clădirilor ce dădeau în piaţa care înconjura catedrala erau în flăcări şi vântul fierbinţi, puternic, ale furtunii de foc create de om continua să-şi caute prada combustibilă prin labirintul de străzi şi alei din apropiere.

Se pare că nici o bombă incendiară sau explozivă nu a reuşit să penetreze cupola sau vreunul din punctele slabe ale structurii

catedralei, în timpul atacurilor propriu-zise. La fel cum ghiulele prusace ricoşaseră de pe domul de cupru, în 1760, şi acum bombele britanice au fost învinse de arhitectură. Pe toată durata Miercurii Cenuşii şi în primele ore ale zilei de joi, deşi era evident avariată, iar din dom ieşea fum, biserica a rămas în picioare.

Devreme, în dimineaţa de 15 februarie, Hannelore Kuhn a privit spre oraş de pe înălţimile sudice unde familia sa se refugiase, după ce raidul american de la amiază le distrusese casa de pe Bamberger Strasse. „Totul era cuprins de fum şi focurile încă ardeau. Dar am văzut Frauenkirche. Domul ieşea în evidenţă. M-am întors spre părinţii mei şi le-am spus că Frauenkirche e încă în picioare.” [383]

Probabil că a fost unul din ultimele persoane care a văzut-o. Frauenkirche s-a prăbuşit în jurul orei 10.45.

Ca o măsură de precauţie împotriva raidurilor aeriene, majoritatea numeroaselor geamuri, ale structurii de început de secol XVIII, fuseseră zidite din exterior, dar, dintr-un motiv oarecare, câteva ferestre de pe partea de nord - dinspre Elba - nu fuseseră sigilate. În noaptea de 13 spre 14 februarie, furia furtunii de foc umpluse străzile centrului istoric cu tăciuni aprinşi şi probabil că unii au pătruns în Frauenkirche, prin aceste ferestre, şi au declanşat mici incendii. Dar prăbuşirea bisericii a fost cauzată de răcirea lentă ce a urmat stingerii incendiilor, după ce acestea au consumat tot materialul combustibil. [384]

Căldura intensă din interior provocase deformări ale structurii, dar factorul crucial a fost îndoirea grinzilor care înconjurau amvonul. Când au început să se contracte, după ce temperatura a început să scadă, odată cu slăbirea intensităţii furtunii de foc, nu mai intrau cum trebuie în suporţii lor. În consecinţă, o presiune laterală imensă a început să fie exercitată asupra uriaşilor stâlpi care susţineau cupola. Unul dintre aceştia, de pe latura sud-estică a bisericii, s-a prăbuşit. Cupola s-a stabilizat pentru moment, dar a început să se încline lent spre sud-est, unde coloana lipsea. Greutatea s-a dovedit prea mare pentru suporţii rămaşi. Structura relativ puţin rezistentă a zidurilor ridicate din gresie fusese, între timp, şi mai mult slăbită de temperaturile ridicate - gresia devine friabilă la circa 700 de grade Celsius.

Imensul dom a început să se prăbuşească, împingând spre exterior unele din zidurile mai înalte, apoi strivind totul sub greutatea sa. Unda de şoc, înaintând lent în piaţeta Neumarkt, a provocat prăbuşirea celorlalte turnuri şi scări, deja afectate de foc. Uriaşa şi greoaia cruce, căzând de la nouăzeci de metri înălţime, s-a prăbuşit

peste cupola dezintegrată. Colosala greutate a metalului şi pietrei, turnurile şi coloanele sale s-au prăbuşit pe podea, străpungând tavanele boltite ale pivniţelor şi catacombelor. Toate acestea au durat numai câteva clipe, dar odată petrecute lucrurile, acea impresionantă catedrală, unică şi aparent eternă, nu mai era decât o grămadă gigantică de moloz.

Şi, parcă pentru a adăuga agoniei o insultă, Forţa Aeriană 8 americană s-a întors la Dresda nu peste mult timp.

O mare formaţiune de Fortăreţe Zburătoare din Divizia 1 decolase, în acea dimineaţă de 15 februarie 1945, de la bazele din estul Angliei. Vremea îngrozitoare - ceaţă groasă şi pâclă la nivelul solului - a dus la pierderea câtorva bombardiere la decolare şi a redus numărul aparatelor care s-au ridicat în aer, în direcţia ţintei principale - uzina de hidrogenare de la Bohlen, de lângă Leipzig - de la 360, la 210. Plafonul de nori a rămas foarte dens sub formaţiunile de bombardiere, pe tot drumul deasupra continentului. [385] Bohlen era acoperit de nori 10/10, ceea ce făcea bombardamentul imposibil. Acest fapt nu lăsa deschisă decât posibilitatea atacării obiectivului secundar, unde nu erau prognozaţi decât nori 7/10. Dresda.

Acesta a fost cel mai ineficient atac american asupra capitalei saxone. Liderul uneia dintre unităţile din Grupul 401 de Bombardament, care zburau la o altitudine mai joasă, a lansat din greşeală un set de semnale luminoase cu patru minute prea devreme, ceea ce a determinat lansarea a aproape două sute de bombe explozive deasupra zonei Meissen. Un operator radar, din escadrila lider a Grupului 401, a recunoscut ulterior că problemele de afişaj ale ecranului sistemului său au condus, probabil, la lansarea întârziată a unor bombe. [386] Deoarece au existat pagube în suburbiile sud-estice şi chiar mai departe, până la Pirna - unde patruzeci şi şapte de oameni au murit, când bombele au lovit cartierul rezidenţial Hermann Göring -, acest lucru pare foarte probabil.

Restul au ajuns deasupra Dresdei înaintea amiezii. În cele zece minute ale raidului propriu-zis, nici o bombă nu a căzut în sectorul desemnat ca ţintă, „depourile" din Dresda (Friedrichstadt, adică). Cele mai importante pagube au fost produse în Südvorstadt - respectiv închisoarea ataşată tribunalului din Münchner Platz, a cărei structură fusese deja slăbită de bombe izolate, pe 14 februarie. Acum, în cel mai ineficient raid aerian asupra oraşului, o mină aeriană de mari dimensiuni a lovit în plin zidul nordic al închisorii, ucigând treizeci de deţinuţi, dar permiţând unui număr mai mare să evadeze prin gaura

creată. Câţiva prizonieri politici - majoritatea comunişti arestaţi la Leipzig, mulţi dintre ei condamnaţi la moarte - au reuşit să scape, la fel şi destul de mulţi dintre membrii mişcării de rezistenţă cehe care, în unele cazuri, aveau întâlnire cu acea ghilotină electrică de trist renume, amplasată în macabra curte centrală a închisorii. Ghilotina a fost şi ea distrusă în acea dimineaţă, de o bombă americană.

Astfel a fost cruţat un alt pluton de activişti comunişti pentru perioada postbelică. Majoritatea cehilor au fost mai puţini norocoşi. Îmbrăcaţi în uniforme uşor de recunoscut, de condamnat la moarte, cu pantaloni de postav negri şi cu tunică scurtă neagră, şi identificabili imediat ce deschideau gura, majoritatea au fost capturaţi de poliţie sau de patrulele armatei. Printre puţinii scăpaţi s-au numărat cei care au reuşit să devalizeze bagajele abandonate răspândite, încă, în zona pasajului subteran de la Hauptbahnhof şi să-şi procure astfel haine civile germane. [387]

La două zile după raiduri, în ciuda scurtei alarme provocate de ultimul atac american, oamenii începeau să se deplaseze ceva mai mult prin Dresda. Pe 15 februarie, tânărul de optsprezece ani Götz Bergander ieşise, deja, singur din casă. Străzile erau încă, în cea mai mare parte, blocate de dărâmături. Singura modalitate de a trece era să te caţeri de-a lungul liniilor de tramvai distruse şi contorsionate. În acest fel a ajuns până la Hauptbahnhof. Acolo a văzut grămezi de cadavre adunate pentru a fi transportate. Prizonierii de război, supravegheaţi de câţiva luptători în vârstă, din Volkssturm (Garda Populară), începeau să le urce în căruţe. Toate victimele, majoritatea provenite din spaţiile subterane ale gării, se sufocaseră. Bergander avea de gând să-şi caute un bun prieten din şcoală care locuia în vecinătate, dar i s-a făcut prea greaţă pentru a merge mai departe. La întoarcerea acasă a tânărului Götz, tatăl său i-a oferit, pentru prima dată în viaţă, un pahar plin de coniac.

A doua zi, el şi fratele său mai mic s-au aventurat în ceea ce mai rămăsese din oraş şi au făcut un tur de cincisprezece kilometri pe jos. De data aceasta, au ajuns şi pe malurile inundabile ale Elbei. La mai puţin de trei zile după atacurile britanice, majoritatea cadavrelor fuseseră luate de acolo şi începuse activitatea de recuperare a trupurilor de pe toate străzile unde se avea acces. Marele şoc a venit când şi-au dat seama că Frauenkirche dispăruse.

> Era ca şi cum catedrala Sf. Paul ar fi dispărut din Londra. Dispărută. Am văzut două coloane şi nişte pietre în majoritate deschise la

culoare... grămezi de gresie. După tot ce văzusem, era ultima picătură. Acum, îmi spuneam, chiar nu a mai rămas nimic. [388]

O femeie a trimis o carte poştală fiicei sale plecate din oraş, în care spunea pur şi simplu: *Toţi trei suntem teferi, oraşul nu mai e.* [389]

30 Privelişte a ruinelor de pe acoperişul noii clădiri a primăriei.

În acel moment, femeia, mama ei şi copilul părăsiseră Dresda şi trăiau într-o tabără de refugiaţi. Aceasta a fost soarta tuturor celor care nu aveau rude în zonele neafectate de bombardamente.

Că în oraş rămăseseră zeci de mii de morţi era o certitudine. Poate şi mai mulţi. Zvonurile erau în floare. După ce Nora Lang şi fratele ei mai mic au rămas în centrul de primire, în noaptea de 14 spre 15 februarie, şi-au continuat călătoria spre Winschdorf şi spre mica proprietate a bunicului lor. Pe drum, au trecut pe lângă indicatorul ce semnala ieşirea din oraş şi, mai apoi, pe lângă imensul cimitir municipal care se află chiar dincolo de limitele oraşului: Heidefriedhof. Aveau să-şi trăiască finalul fericit când, peste numai câteva ore, şi-au găsit părinţii aşteptându-i la destinaţie, dar, mai întâi, copiii au trebuit să fie martorii depunerii primilor morţi din oraş în gropile comune. „Am stat pe marginea drumului şi am privit cum

veneau transporturile. Grămezi de cadavre. Stăteam, pur şi simplu, şi ne uitam.” [390]

PARTEA A III-A
DUPĂ CĂDERE

25. Oraşul morţilor

Încă din dimineaţa zilei de 14 februarie 1945, şeful Poliţiei, responsabil cu menţinerea ordinii (Ordnungspolizei) din Dresda a trimis un mesaj disperat din buncărul său, de la marginea oraşului, superiorilor săi de la Berlin. A primit un răspuns aproape imediat din partea lui Heinrich Himmler, Reichsführer SS şi comandant al poliţiei germane:

> Atacurile au fost, evident, foarte violente, dar orice atac aerian creează iniţial impresia că oraşul a fost distrus în întregime. Luaţi imediat toate măsurile necesare. Vă voi trimite imediat un comandant SS foarte competent, care vă poate fi de ajutor în situaţia actuală atât de dificilă. Toate cele bune. **[391]**

În aceeaşi dimineaţă, echipe de sprijin din afara oraşului erau deja pe drum. Trupele din marile cazărmi de la marginea Neustadtului, care scăpaseră în mare parte tefere în urma raidului, au primit oficial permisiunea de a traversa pe malul stâng abia după-amiază - conform regulilor impuse de Wehrmacht, orice teritoriu de la est de Elba era considerat „zonă din spatele frontului”. Pentru a părăsi această zonă sau, pur şi simplu, pentru a traversa fluviul dinspre o parte a Dresdei spre cealaltă, trebuia să obţii permisiunea explicită a Berlinului.

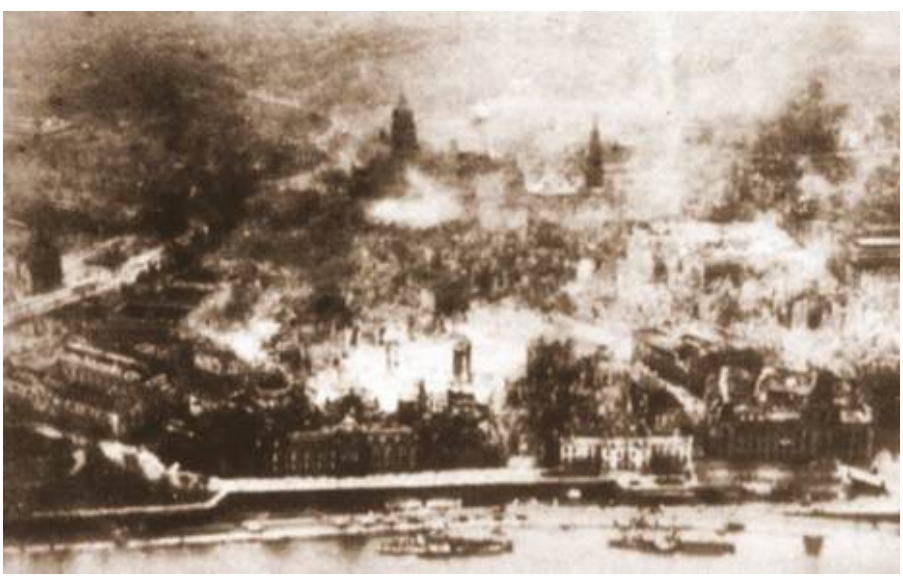

31 Dresda istorică încă arzând. O fotografie luată dintr-un avion german de recunoaştere, la patruzeci şi opt de ore după furtuna de foc

Următorul serviciu de bază erau operaţiunile de salvare şi salubritatea. Până la două mii de soldaţi din Wehrmacht şi o mie de prizonieri de război au fost puşi la muncă imediat. Lor li s-au adăugat echipe specializate în reparaţii din Chemnitz, Zwickau şi Halle, precum şi unităţi specializate în săparea de tuneluri, din oraşele miniere Freiberg şi Sadisdorf. În oraş au fost văzute şi unităţi SS. [392]

Fusese iniţial neclar cine se afla la conducere. Toate clădirile administrative centrale fuseseră distruse sau scoase din funcţiune. Himmler trimisese ofiţeri de poliţie de rang înalt - singurul organism administrativ important care încă funcţiona era Înalta Autoritate Poliţienească şi a SS, în buncărul său de pe Weisser Hirsch - dar principalul organizator al măsurilor practice de ajutor pare a fi fost Theodor Ellgering, şeful executiv al Comitetului Interministerial pentru pagubele produse de raidurile aeriene, cu sediul la Berlin. Ellgering primea ordinele de la Goebbels, care primise la rând său puteri speciale în acest domeniu de la Hitler, la sfârşitul lui 1942. [393] Ellgering a vizitat Dresda pe 14 februarie, a văzut consecinţele imediate şi a raportat înapoi la Berlin, chiar în acea seară. Pe 15, a revenit la Dresda înarmat cu puterile depline conferite de Goebbels şi s-a pus imediat pe treabă, organizând un centru de comandă într-o hală de la marginea oraşului, unde exista o instalaţie de fermentare a fructelor. Aici şi-a informat echipele de acţiune şi şi-a înfiinţat propriul sistem de comunicaţii. [394]

În ciuda energiei de netăgăduit a celor sosiţi din afară, a fost nevoie de două zile pentru ca populaţia Dresdei să resimtă o îmbunătăţire semnificativă a situaţiei. La început se primea un bol de supă, dar, după şaptezeci şi două de ore, autorităţile distribuiau şase mii de porţii calde pe zi. Pe 17 februarie, ziarul partidului se făcea că nici un locuitor al Dresdei nu suferea de foame. În paralel, a fost decretată legea marţială, ceea ce însemna inclusiv pedeapsa cu moartea pentru jaf şi pentru „cei care răspândesc zvonuri”. [395] Şaptezeci şi nouă de persoane aveau să fie condamnate pentru jaf. Majoritatea au fost imediat executaţi. [396]

Şi mai exista o altă activitate necesară, chiar dacă era vorba de una îngrozitoare.

Treptat, străzile blocate au fost degajate şi a început macabra muncă de golire de cadavre a pivniţelor şi a adăposturilor.

Un rol important l-au jucat prizonierii de război aliaţi. În şi în jurul oraşului existau mai multe mii. Britanicii se aflau în mai multe sublagăre din Stalag IVB, americanii în diferite locaţii - după cum ştim din faimosul roman semi-autobiografic al lui Kurt Vonnegut, *Abatorul 5* - inclusiv în zona vechilor abatoare de la Ostragehege, nu departe de locuinţa familiei Bergander.

„Mineritul după cadavre", l-a numit Vonnegut - o descriere caracterizată prin umor negru a unei activităţi îngrozitoare, care avea să devină una din cele mai mari industrii ale Dresdei, în următoarele zile şi săptămâni. În *Abatorul 5,* Vonnegut descrie cum eroul romanului, Billy Pilgrim, a fost pus la muncă. Scena se petrece la două zile după raid.

> Prizonieri de război din multe ţări veniseră, în acea dimineaţă, în mai multe locuri din Dresda. Se hotărâse că aici aveau să înceapă săpăturile pentru căutarea cadavrelor. Şi aşa au început să sape.
>
> Billy s-a trezit formând o echipă de săpători cu un maur care fusese capturat la Tobruk [...]. Billy şi maurul au săpat în inertul pietriş selenar care nu promitea nimic. Materialele erau instabile, aşa că se produceau constant avalanşe minuscule.
>
> Multe gropi au fost săpate imediat. Nimeni nu ştia ce aveau să găsească. Majoritatea găurilor nu au dat de nimic - de pavaj sau de pietre atât de mari, încât nu puteau fi mişcate. Nu exista nici un fel de utilaj. Nici măcar caii, măgarii sau boii nu puteau traversa acel peisaj selenar.
>
> Billy, maurul şi ceilalţi care îi ajutau la acea groapă au dat, în cele din urmă, peste un strat de scânduri pus peste nişte pietre care, din întâmplare, formaseră o mică cupolă. Au făcut o gaură în acel strat. Dedesubt se afla un spaţiu întunecat.
>
> Un soldat german cu o lanternă coborî în beznă şi lipsi mult timp. Când ieşi, în cele din urmă, îi spuse superiorului său că pe marginea acelui gol se aflau zeci de cadavre. Stăteau pe bănci. Erau neatinse.
>
> Aşa încep lucrurile.
>
> Superiorul spuse că deschiderea în stratul de lemn şi pietre ar trebui lărgită pentru a coborî o scară în groapă, astfel încât cadavrele să poată fi scoase. Aşa a fost deschisă prima mină de cadavre din Dresda. **[397]**

În romanul lui Vonnegut, camaradul său maur a murit „de greaţă, după ce i s-a ordonat să coboare acolo şi să muncească". În viaţa reală, alţii au hotărât că nu aveau să-şi asume acel risc. Un prizonier britanic şi un camarad de-al său au preferat să evadeze, decât să fie nevoiţi să petreacă alte zile săpând în pivniţele pline cu cadavre ale Dresdei sau

să pescuiască părţi de trupuri de prin copaci. [398]

Un prizonier britanic de război, Alee White, închis într-un lagăr din afara oraşului, descria cum era pus să mărşăluiască în fiecare zi, de la ora 5 dimineaţa, douăzeci şi cinci de kilometri până în centrul oraşului, după care muncea în fabricile distruse de incendii sau pe străzi, unde, după ce subsolurile fuseseră golite, trupurile erau adesea adunate în grămezi pentru a fi colectate. [399]

Cei câţiva evrei rămaşi în oraş au fost puşi să care cadavre şi să cureţe molozul, dar grozăvia muncii ce trebuia realizată, după furtuna de foc din noaptea de 13-14 februarie 1945, la fel ca experienţa celor care au reuşit să scape din distrugerea centrului oraşului, este imposibil de descris încât să corespundă, chiar şi în mică măsură, realităţii.

Întreaga „flotă" de dricuri a oraşului fusese distrusă în bombardamente. În ciuda acestui fapt, conform spuselor lui Ellgering, zece mii de trupuri au fost recuperate, înregistrate şi, când a fost posibil, identificate, în termen de zece zile. Majoritatea fuseseră transportate câţiva kilometri pe câmpurile de la marginea Dresdei şi aşezate în gropi comune (acestea erau transporturile pe care Nora Lang şi fratele său se opriseră să le privească, pe 15 februarie, în timp ce mergeau spre Winschdorf). Dar chiar şi acest ritm era prea puţin, după cum recunoştea chiar Ellgering:

> Devenise imperativ să accelerăm şi mai mult ritmul activităţii deoarece, din cauza vremii calde, cadavrele începuseră să se descompună. Zona centrului istoric a fost declarată zonă interzisă, scopul fiind împiedicarea răspândirii unor boli infecţioase... eram obligaţi să ne dăm permisiunea ca trupurile să fie incinerate. [400]

După ce ideea de a le îngropa în parcurile oraşului a fost abandonată, din raţiuni ce ţineau de sănătatea publică, a fost găsită o soluţie radicală, dar eficientă. În loc să fie urcaţi în căruţe şi camioane pentru a fi duşi la cimitir, morţii de pe străzi şi din pivniţele din Altstadt erau transportaţi în imensul spaţiu deschis pe care îl reprezenta Altmarkt, unde, altădată, pieţele de flori erau o obişnuinţă şi unde, cu mai puţin de cinci ani în urmă, fanfarele cântaseră şi mulţimi imense întâmpinaseră cu urale întoarcerea, aparent victorioasă, din războiul cu francezii a Regimentului 4 infanterie din Dresda. Un contrast mai teribil cu scenele care au putut fi văzute începând cu 21 februarie nu putea fi imaginat.

32 În Altmarkt, soldaţii şi membrii echipelor de salvare au adunat morţii şi i-au incinerat, pentru a reduce riscul epidemiilor. Se spune că unităţi SS cu experienţă câştigată în lagărul morţii de la Treblinka ar fi furnizat asistenţă specializată.

Uriaşul rezervor de apă construit în Altmarkt, cu o iarnă în înainte, pentru aprovizionarea unităţilor de pompieri, se umpluse cu cadavrele înecate şi fierte ale celor care îşi căutaseră un refugiu acolo. După ce acestea au fost îndepărtate, iar molozul a fost curăţat, piaţa a fost închisă. Apoi a început munca. Cadavrele erau aduse şi înşirate pentru înregistrare şi, dacă era posibil, pentru identificare. Căutând modalităţi de a le aşeza cumva, la distanţă de sol - permiţând astfel curenţilor de aer să circule pe sub plănuitele ruguri funerare - muncitorii au găsit soluţia în ruinele unui magazin universal din apropiere, unde nişte grinzi masive supravieţuiseră bombardamentului. Le-au scos dintre dărâmături şi le-au aşezat pe sol, construind, după cum spunea, foarte cinic, un contemporan, „un uriaş grătar”. **[401]**

Cantităţi substanţiale de benzină au fost transportate în centrul oraşului. Echipele turnau petrol peste trupurile aşezate în grămezi. Apoi morţii erau arşi într-un ritm de cinci sute de trupuri pe rug, un

rug pe zi. Munca a fost dusă la bun sfârşit foarte eficient - să transformi în cenuşă un asemenea număr de rămăşiţe omeneşti, fără a avea acces la un crematoriu special construit în acest scop, este un proces dificil din punct de vedere tehnic - sub supravegherea experţilor SS veniţi din afara oraşului. Se spunea că erau foşti membri ai personalului temutului lagăr de exterminare de la Treblinka. [402]

Între 21 februarie şi 5 martie, când a fost aprins ultimul rug, 6865 de cadavre au fost arse în Altmarkt. După, când focurile s-au stins, s-a estimat că între opt şi zece metri cubi de cenuşă acopereau suprafaţa pavată a pieţei medievale. Responsabilul pentru operaţiunea de incinerare, un Brigadeführer SS, intenţionase să transporte cenuşa în cutii şi saci la cimitirul Heidefriedhof unde să fie îngropată cu tot cu recipiente, dar parcimonia municipalităţii a avut câştig de cauză. Până la urmă, cenuşa a fost aruncată în gropi dinainte pregătite, permiţând în acest fel refolosirea preţioaselor cutii şi a sacilor.

În aceeaşi săptămână, biroul comandantului poliţiei a început redactarea unui raport foarte consistent şi minuţios (chiar dacă, inevitabil, provizoriu) despre atacul asupra Dresdei şi despre pagubele şi pierderile de vieţi omeneşti pe care le provocase. Raportul final, secret, a fost definitivat în primele două săptămâni ale lunii martie şi a fost prezentat comandantului forţelor poliţieneşti de menţinere a ordinii de la Berlin, pe 15 martie 1945. [403] Fragmente ale raportului au fost integrate în alte documente ale momentului, care circulau la Cartierul General al forţelor poliţieneşti responsabile cu menţinerea ordinii, inclusiv în „raportul asupra situaţiei” la nivel naţional, care era trimis comandanţilor regionali ai poliţiei. [404]

Raportul final conţinea şi primele estimări oficiale ale numărului de morţi rezultaţi în urma raidurilor anglo-americane - în primul rând britanice - din urmă cu patru săptămâni. La rubrica „Daune produse persoanelor” se spunea:

> Estimări, până în dimineaţa de 10 martie 1945: 18375 de morţi, 2212 răniţi grav, 350000 de persoane rămase fără locuinţă sau transferate pe termen lung în alte locaţii [...]. Numărul total al morţilor, inclusiv cel al străinilor, este estimat - pe baza experienţelor trecute legate de evaluările realizate în timp ce trupurile sunt recuperate - la aproximativ 25000. Sub grămezile de moloz, mai ales în centrul oraşului, s-ar putea afla alte câteva mii de morţi care, pentru moment, sunt imposibil de recuperat. [405]

Statisticile legate de numărul morţilor nu se bazau pe estimări lipsite de substanţă. Procesul de înregistrare şi de numărare a celor

decedaţi - şi a bunurilor lor - era meticulos, până la extrem. Pagini şi pagini de liste, organizate pe străzi, care înregistrează o cantitate extraordinară de detalii despre cei care au pierit. O refugiată din Silezia este găsită moartă printre ruinele unui hotel din Neustadt. Suma considerabilă de bani pe care o are asupra ei este numărată cu grijă, soţul ei este căutat pentru confirmare (se afla în altă parte, în momentul raidului, şi a supravieţuit). Multe înregistrări conţin un nume şi o caracterizare: „refugiat". Doar într-un număr remarcabil de mic de cazuri nu există nici un fel de element de identificare. A fost trecută, în majoritatea cazurilor, şi cauza morţii. Mulţi sunt clasificaţi drept morţi în urma „asfixierii". Alţii sunt arşi, de multe ori imposibil de recunoscut. Apoi sunt cei zdrobiţi sau loviţi de zidăria căzută sau de clădirile prăbuşite. Aici apare menţiunea „ucişi în urma loviturilor" *(erschlagen)*. În toate aceste liste cu decedaţi, există, de obicei, cel puţin o pagină dedicată celei mai puţin numeroase, dar, într-un fel, şi celei mai triste categorii de morţi: sinucigaşii. [406] Poate că rănile provocate de arsuri s-au dovedit imposibil de suportat, poate că sufocarea lentă a fost o perspectivă prea îngrozitoare sau poate că viaţa a devenit, pur şi simplu, insuportabilă când toţi cei dragi au fost pierduţi. O relatare vorbeşte de un restaurant aglomerat care a fost lovit în plin. Câteva zile mai târziu, în adăpostul restaurantului, a fost descoperit un grup numeros de persoane bine îmbrăcate, care veniseră să ia masa şi care fuseseră îngropate de vii în urma prăbuşirii clădirii. S-au descoperit indicii că respectivii mai trăiseră o vreme după ce fuseseră blocaţi acolo. Când salvatorii au pătruns în pivniţa lipsită de aer, i-au găsit pe toţi morţi, împuşcaţi de la mică distanţă. Câţiva ofiţeri în uniformă ai Wehrmachtului erau întinşi în apropiere, cu revolverele lipite de tâmplele zdrobite. Poate în urma unei înţelegeri, soldaţii îi uciseseră pe civili, unul câte unul, înainte să folosească pistoalele pentru a-şi lua viaţa. [407]

Mai mult, nici când un corp era recuperat, starea acestuia nu dezvăluia, în mod obligatoriu, cauza morţii, deşi explica anumite anomalii aparente. După dispariţia mamei, a surorii şi a fratelui său, în noaptea furtunii de foc, Günther Kannegiesser nu a putut să dea de urma trupurilor lor, în ciuda cercetărilor perseverente şi a examinării listelor din cimitire. Apoi, în 1997, după cincizeci de ani, un ziar din Dresda i-a luat un interviu despre neîntrerupta sa căutare, care fusese din nou încurajată de deschiderea arhivelor publice din Germania de Est, după căderea comunismului. La puţină vreme după aceea, ca rezultat al articolului, a primit o scrisoare emoţionantă din partea unui bărbat, trecut şi el de şaizeci de ani, care, în copilărie, fusese

vecinul tânărului Günther.

Fostul prieten din copilărie anexa o scrisoare trimisă, în primăvara lui 1945, de tatăl său unui cumnat care, în acel moment, era prizonier de război. Din aceasta reieşea că, pe 2 martie 1945, tatăl reuşise, folosindu-se de una din „spărturi", să pătrundă pe Zollnerstrasse nr. 9 (clădirea unde trăia familia tânărului Günther). Bărbatul relatează povestea descoperirilor sale cu o precizie calmă:

> Era cald ca într-un cuptor. Eram plini de sudoare. Pereţii nici nu puteau fi atinşi, nu exista nici o bucăţică de lemn pe care flăcările să nu o fi înghiţit. Am numărat douăzeci şi nouă de trupuri răspândite prin încăperile subsolului. Erau arse şi, în consecinţă, neidentificabile. Cu toate acestea, mi-am putut da seama, fără nici o îndoială, şi aceasta e convingerea mea cea mai profundă, că toţi aceşti oameni avuseseră o moarte destul de blândă. Cu toţii stăteau întinşi calm şi relaxat, de parcă s-ar fi aşezat pe jos ca să doarmă. Copiii erau şi ei strânşi laolaltă, întinşi unul lângă celălalt. Probabil că aşa fuseseră surprinşi de moartea prin asfixiere. Şi, după cum s-a întâmplat de atâtea ori în asemenea condiţii, probabil că nimeni nu a îndrăznit să se aventureze afară, în marea de flăcări. Se simţeau în siguranţă în subsol, dar problema a fost că fumul a intrat treptat şi acolo. Devil tot mai obosit şi epuizat, apoi îţi vine să te întinzi pentru că aerul e mai respirabil la nivelul solului. Acolo, însă, inhalezi inodorul, dar toxicul monoxid de carbon şi te scufunzi într-un somn din care nu te vei mai trezi niciodată... Mai târziu, după ce toţi muriseră, focul a pătruns în subsolul de la numărul 9 şi a transformat locul într-un fel de crematoriu. [408]

La câteva săptămâni după raidurile anglo-americane a devenit clar că la Dresda avusese loc, în termeni absoluţi, cel mai catastrofal atac aerian asupra unui oraş german de la Operaţiunea Gomora care distrusese Hamburgul, în iulie 1943. Numere cu şase cifre, reprezentând totalul morţilor, aveau să fie promovate de propaganda nazistă şi sunt încă citate o jumătate de secol mai târziu - deşi, în cea mai mare parte, de către extremişti de dreapta în încercarea de a câştiga noi adepţi ai cauzei lor prin promovarea ideii unui „holocaust german" mai grav decât cel de la Auschwitz. [409] Oricum, cifra totală acceptată atunci şi acum rămâne între douăzeci şi cinci şi patruzeci de mii.

Bineînţeles, oricât de teribile ar fi aceste cifre ale morţilor, ele păreau, şi era cât se poate natural ca lucrurile să stea aşa, nepotrivite celor care trăiseră pe pielea lor furtuna de foc şi văzuseră miile de corpuri răspândite prin parcuri şi pe străzi. Nu este neobişnuit ca

cifrele să fie drastic reduse faţă de estimarea iniţială făcută imediat după raid. După bombardamentul britanic asupra portului Hamburg, în iulie 1943, se crezuse că totalul morţilor era de o sută şi chiar de două sute de mii. [410] Cifra de douăzeci şi cinci de mii de victime în cazul raidului asupra Berlinului, din 3 februarie 1945 - de opt ori cifra considerată acum reală - e încă menţionată, o jumătate de secol mai târziu. Nici populaţia bombardată, îngrozită de scene ce par desprinse din apocalipsă şi înspăimântată de ceea ce s-a întâmplat prietenilor şi familiilor lor, nu crede obligatoriu cifrele oficiale, considerându-le prea mici, în ciuda dovezilor. În cazul oraşului Coventry, spre exemplu, chiar la treizeci de ani după raidul german, mulţi credeau că „mii" de oameni fuseseră ucişi în atac, dar guvernul „tăinuise" adevăratul număr al victimelor, pentru a nu afecta moralul cetăţenilor britanicii. [411]

Chiar centrul istoric al Dresdei ajunsese să semene cu un pustiu, părăsit - sau cel puţin aşa părea - cu excepţia echipelor de salvare, „minerii de cadavre", şi - în vreme ce incinerarea a cadavrelor continua în Altmarkt - a muncitorilor care acţionau sinistrul crematoriu improvizat în aer liber.

Câteva săptămâni mai târziu, restabilirea sistemului de cartele de raţii a permis o evaluare credibilă a populaţiei zonei unde, înainte de furtuna de foc, locuiseră câteva zeci de mii de oameni. Şi, uimitor, a ieşit la iveală că oamenii continuau să locuiască în ruinele din Altstadt. Erau în jur de patru mii, majoritatea ducând o viaţă de pustnici în pivniţe şi în găuri făcute în pământ. Unde altădată fuseseră magazine, teatre, biserici şi clădiri elegante de apartamente, nu mai erau decât faţade înnegrite şi moloz.

33 Dresda - oraşul vechi: Münzgasse, cunoscută altădată pentru restaurantele sale, fotografiată aici de pe ruinele Terasei Elbei, rămăşiţele domului Frauenkirche aflându-se în fundal, pe partea stângă

Accesul fusese interzis în zone întregi, mai ales acolo unde străzile blocate şi clădirile prăbuşite numai pe jumătate reprezentau un pericol pentru civili. Lista acestor străzi seamănă cu un ghid turistic al vechii Dresde [412] .

În jargonul echipelor de recuperare, erau numite „zone moarte”.

Aceasta avea să dea naştere zvonurilor conform cărora, în acele districte, pivniţele fuseseră sigilate pentru totdeauna, cu miile de trupuri care se aflau înăuntru. Cei treizeci şi cinci de mii înregistraţi ca „dispăruţi" aveau să stea la baza legendei.

Reacţia oficială faţă de raid, aşa cum se întâmplase şi în alte locuri în Germania devastată de bombe, nu viza numai acordarea de hrană şi adăpost supravieţuitorilor şi recuperarea şi îngroparea morţilor. Era vorba de un război - de un război total - şi Berlinul era preocupat să facă din nou Dresda utilă pentru efortul de război, cât mai curând şi într-o măsură cât de mare era posibil.

Printre primii oficiali care au ajuns la Dresda se număra şi un militar, ale cărui ordine nu aveau nimic de-a face cu recuperarea morţilor sau cu salvarea celor încă în viaţă. Generalul Erich Hampe era „plenipotenţiarul pentru restabilirea legăturilor feroviare", avea în spate o imensă organizaţie a cărei specializare era repararea liniilor de cale ferată şi a instalaţiilor feroviare avariate de raidurile aeriene. Şi se mândrea că putea repune trenurile în mişcare mai repede decât şi-ar fi imaginat vreodată inamicul.

Hampe şi asistentul său au sosit de la Berlin la numai câteva ore după raidul britanic. Generalul a fost îngrozit de carnagiul de la Hauptbahnhof şi de haosul din cadrul direcţiei căilor ferate. Chiar şi pentru el, care fusese martorul atâtor distrugeri, era vorba de un „caz special". **[413]** Hampe a adus de la Berlin un director al căilor ferate germane, pentru a restabili ordinea. Între timp, echipele de muncă au început să extragă sutele de morţi din zona staţiei şi din spaţiile subterane - acestea erau cadavrele pe care Götz Bergander le văzuse aşezate într-o grămadă lângă Hauptbahnhof, în după-amiaza de 15 februarie, gata să fie urcate în căruţe şi camioane.

În aceeaşi zi, echipele lui Hampe - în primul rând prizonieri de război aliaţi, cărora li se adăugau muncitori-sclavi - au început să lucreze fără întrerupere la înlocuirea liniilor. Generalul a fost nevoit să-şi aducă propriile echipamente şi sisteme de comunicaţie, întrucât aparatul administrativ al căilor ferate din Dresda fusese distrus aproape în totalitate. Extrem de importanta linie nord-sud, care lega gara Neustadt de Hauptbahnhof prin intermediul podului feroviar, fusese complet scoasă din funcţiune. Depozitele de produse de la Neustadt erau aproape în întregime distruse, iar triajele Friedrichstadt fuseseră grav lovite. Opt sute de vagoane de călători şi de marfă arseseră numai ca urmare a raidurilor RAF. Atacul american de pe 14 februarie distrusese în totalitate gara de pasageri Friedrichstadt şi alte

patruzeci şi cinci de linii din cadrul triajelor Friedrichstadt. În ochii unui profan, pagubele trebuie să fi părut ireparabile.

Era, totuşi, adevărat că restabilirea traficului feroviar intra în categoria reparaţiilor celor mai uşoare pe care trebuiau să le efectueze autorităţile după un astfel de raid. Odată craterele umplute şi suprafaţa aproximativ nivelată, şinele puteau fi montate foarte rapid - mai ales dacă, aşa cum se întâmplase la Dresda, principalul pod feroviar nu fusese decât foarte puţin afectat. Într-un interval de câteva zile, a fost stabilită o legătură, pe o singură linie, între Hauptbahnhof, gara Neustadt, de pe malul opus al fluviului, şi gările comerciale dintre ele. Două săptămâni mai târziu, serviciile feroviare au revenit la un nivel rezonabil, deşi, în cazul liniei Hauptbahnhof-Neustadt, numai două din cele patru linii erau utilizabile. Pentru trenurile care mergeau spre sud-est de-a lungul Elbei, accesul era posibil numai de pe un peron aflat la marginea Hauptbahnhof. [414]

Lucrurile „nu reveniseră la normal" întru totul. [415] Mai mult, la câteva săptămâni după raid, departamentul feroviar al Dresdei încă nu beneficia de legături telefonice funcţionale. Acest fapt făcea foarte dificile controlarea ordinelor de serviciu, direcţionarea traficului şi utilizarea vagoanelor de marfă sau de pasageri. Toate acestea erau extrem de importante pentru funcţionarea eficientă a unui sistem feroviar extrem de complex şi, în consecinţă, sistemul a continuat să sufere. Mulţi angajaţi fuseseră ucişi, răniţi grav sau rămăseseră fără locuinţe. Unii erau, pur şi simplu, „dispăruţi". [416]

Arătând că întregul Altstadt din Dresda fusese, împreună cu suburbiile dinspre est, „o zonă unică de incendiu", poliţia a declarat că aproape douăsprezece mii de locuinţe, inclusiv cazărmile, fuseseră total distruse. Lista continua:

> 24 de bănci, 26 de clădiri ale societăţilor de asigurări, 31 depozite şi case comerciale, 647 de magazine, 64 de spaţii de depozitare şi de antrepozite, 2 hale comerciale, 31 de hoteluri mari, 26 clădiri publice mari, 63 de clădiri administrative, 3 teatre, 18 cinematografe, Îl biserici, 6 capele, 5 clădiri cultural-istorice, 19 spitale, inclusiv spitale auxiliare supraaglomerate şi clinici private, 39 de şcoli, 5 consulate, 1 grădină zoologică, 1 uzină de apă, 1 instalaţie feroviară, 19 clădiri poştale, 4 depouri de tramvai, 19 vase şi barje. [417]

Ţintele militare avariate erau relativ lipsite de importanţă, cu excepţia uneia: principalul centru de comandă al Wehrmachtului, din Palatul Tauschenberg, în partea veche a Dresdei. Acesta a fost distrus

în întregime, în timpul furtunii de foc, şi toţi ofiţerii şi soldaţii muriseră. Altfel, obiectivele militare distruse includeau biblioteca Wehrmachtului, centrul de testare veterinară al Districtului Militar IV şi mai multe spitale militare. Cazărmile în care trăia cea mai mare parte a personalului garnizoanei din Dresda se aflau la circa trei kilometri nord de Elba, în jurul zonei vechiului arsenal, şi acest district a rămas practic neatins de bombe. Şi cum majoritatea soldaţilor - servind, teoretic, într-o zonă de război, acum că ruşii avansaseră la vest de Breslau - erau, în acel moment, consemnaţi în cazărmi, în noaptea raidului britanic doar un număr foarte mic se aflau în oraş. Aceasta explică numărul mic de militari care şi-au pierdut viaţa (înjur de o sută). [418]

Faptul că aceste cărămizi nu au fost distruse a provocat dezamăgire în rândurile celor care speraseră că acest raid avea să aibă măcar o consecinţă pozitivă. Pastorul Hoch îşi aminteşte că, deşi avea numai cincisprezece ani, primise ordinul de a se prezenta, spre sfârşitul lunii, pentru efectuarea serviciului militar. Când, în timpul raidului britanic, stăteau înghesuiţi în adăpost, mama sa şi-a exprimat speranţa că încorporarea sa - şi, odată cu ea, perspectiva unei „morţi eroice" premature - avea să fie amânată. Dar bombardierele au cruţat cazărmile din Neustadt. Două săptămâni mai târziu, tânărul Karl-Ludwig Hoch şi alţii din acelaşi grup de vârstă, cincisprezece-şaisprezece ani, s-au prezentat pentru vizita medicală.

> Am văzut că toate cazărmile aveau geamurile ferestrelor intacte... şi nişte nazişti graşi stăteau acolo sub un portret al lui Hitler şi a trebuit să mă dezbrac împreună cu ceilalţi. Şi jurnalul meu spune, l-am scris la acea vreme: „Majoritatea nu aveau păr pubian". Erau atât de tineri, încât nici măcar nu ajunseseră la pubertate. Iar sarcina lor era să-i ofere lui Hitler câteva nopţi în plus cu *Fräulein* Braun... [419]

Industria a fost mai serios afectată. Aproape două sute de fabrici din Dresda au fost avariate, între 13 şi 15 februarie. În 136 de cazuri, pagubele au fost considerate „serioase", în 28 - „medii spre serioase", în 35 - „uşoare". [420]

34 Dresda industrială: uzina Universelle, care fabrica iniţial maşini destinate producţiei de ţigarete, fusese de mult convertită la producţia de armament. Aşa arăta după raidul RAF din 13- 14 februarie 1945

Patruzeci şi unu de uzine distruse au fost menţionate nominal ca importante pentru producţia militară, nivelul distrugerilor şi probabilitatea de reluare a producţiei fiind detaliate. Au fost notate şi adresele, ceea ce permite localizarea lor. Douăzeci dintre ele se aflau în suburbiile estice Johannstadt şi Striesen (inclusiv câteva care se întindeau spre periferiile Tollkewitz şi Leuben); douăsprezece se găseau în suburbiile sudice (din Südvorstadt până în Plauen); nouă în zona industrială Neustadt/Leipziger Vorstadt, pe malul drept al Elbei.

În cazul a douăzeci şi unu de fabrici, bombardamentele avuseseră ca rezultat stoparea activităţii în procent de sută la sută. Estimările legate de reluarea producţiei variază de la „nu în viitorul previzibil”, la câteva săptămâni (de multe ori era vorba doar de o reluare parţială). În unele cazuri, se menţiona faptul că producţia avea să fie reluată în alte locaţii.

Industria cel mai grav afectată de bombardamente a fost sectorul ingineriei optice de precizie, sector dominat de uzinele Zeiss-Ikon. Zeiss-Ikon era, de departe, cea mai mare şi cea mai cunoscută companie din Dresda. Din cei aproape paisprezece mii de angajaţi din oraş, în medie mai mult de jumătate au absentat în luna februarie 1945. Mulţi muriseră în bombardamente; alţii fuseseră ocupaţi să-şi salveze şi să-şi cureţe casele. [421]

Dintre fabricile firmei Zeiss-Ikon, cel mai grav avariate au fost Uzinele Delta (distrusă 100%), Uzinele Ica (locaţia departamentului de cercetare şi dezvoltare al companiei) şi Uzinele Mü, toate aflându-se în zona Johannstadt/Striesen. Lista era completată de fabrica Petzold & Arnhold, din suburbia sud-estică Dresda-Plauen, care includea Uzinele Alfa ale Zeiss-Ikon (distruse, de asemenea, în proporţie de 100%). Atât Uzinele Delta, cât şi Petzold & Arnhold erau menţionate ca fiind distruse în totalitate. [422]

Vasta şi moderna fabrică Goehle-Werke, de pe Grossenhainer Strasse, unde fuseseră obligaţi să muncească evreii de la Hellerberg, fusese construită în anii 1930 pentru a rezista bombardamentelor şi se afla, în orice caz, departe de principalele zone afectate de raidul britanic. Oricum, chiar şi acea întreprindere, care, înainte de 13 februarie 1945, avea patru mii de muncitori, raporta, două săptămâni mai târziu, prezenţa numai a unei jumătăţi din personal. În cazul uzinelor Ica, forţa de muncă totală de circa două mii opt sute de angajaţi era redusă la mai puţin de cinci sute, în ultimele zile ale lui februarie. În cazul Zeiss-Ernemann, cei două mii cinci sute de angajaţi se transformaseră în cinci sute. Impactul asupra producţiei de armament trebuie să fi fost enorm. Nu doar avarierea clădirilor fabricilor a generat dereglări ale producţiei. Moartea muncitorilor, pagubele suferite de casele lor şi de infrastructura de bază, aici intrând şi legăturile de transport, au jucat şi ele un rol esenţial în reducerea dramatică a productivităţii. [423]

Companiile din Dresda erau faimoase, înainte de război, pentru aparatele de fotografiat exportate în întreaga lume. În ultimii ani de război, producţia tuturor acestor companii era dedicată efortului de război. Balda, a doua companie mare, avea nouă sute de muncitori,

înainte de război reuşind să producă un aparat de fotografiat foarte ieftin, de tip „cutie”, care se bucurase de un mare succes. În 1945, producea, în cea mai mare parte, aparate de măsură pentru Luftwaffe. Firma „a suferit serios” în urma bombardamentelor. Fabrica de aparate de fotografiat Ihagee, de pe Schandauer Strasse, care avea, în 1943, peste cinci sute cincizeci de lucrători şi care producea, de asemenea, exclusiv echipament pentru Wehrmacht, a fost, de asemenea, distrusă în întregime. [424]

Trecerea timpului nu a însemnat, în mod obligatoriu, că situaţia s-a ameliorat. H. Grossmann, un producător de utilaje şi dispozitive specializate şi furnizor al Wehrmachtului, fusese şi el afectat grav de bombardarea fabricii sale de pe Chemnitzer Strasse, la sud de centrul oraşului. În aprilie, a susţinut că plătise treizeci şi patru de mii de mărci pentru activităţi de salubritate, între 14 şi 28 februarie, fără nici un fel de venituri care să echilibreze această cheltuială. Acele activităţi erau încă în curs. La două luni după raidul britanic, „o parte” a fabricii era considerată a fi pregătită pentru a relua producţia de război. [425]

Gradul de distrugere şi de dislocare a industriei din Dresda a fost important, dar mult mai puţin semnificativ decât ar fi fost cazul, în varianta în care britanicii ar fi bombardat sistematic suburbiile industriale.

În schimb, bombardamentul s-a concentrat, în cea mai mare parte, asupra centrului oraşului şi acesta era lucrul pe care lumea avea să-l audă pe parcursul următoarelor săptămâni. Josef Goebbels se asigurase că aşa avea să se întâmple.

26. Propagandă

Pe 14 februarie, în timpul obişnuitei conferinţe de presă organizate, în fiecare după-amiază, la Cartierul General al SHAEF la Paris, un locotenent-colonel britanic de la divizia de relaţii cu publicul oferise un rezumat optimist al recentelor atacuri aeriene:

> Eforturile Comandamentului Bombardierelor din noaptea trecută, în timpul cărora au fost pierdute 16 aparate şi care au inclus o masivă lovitură dublă asupra Dresdei, precum şi un atac asupra rafinăriei de la Bohlen, au fost urmate, în această dimineaţă, de un raid al Forţei Aeriene 8 în aceeaşi zonă, fiind vizate ţinte industriale sau legate de sistemul de transport din Dresda, Chemnitz - care se află puţin mai adânc în interiorul Germaniei - practic în afara Germaniei şi în Cehoslovacia. **[426]**

A detaliat puţin situaţia de pe frontul de est, mai ales din Silezia, unde, după cum remarca foarte degajat, „se pare că principala linie de aprovizionare trece aproape obligatoriu prin Dresda".

A doua zi, presa britanică conţinea articole care evidenţiau forţa loviturii aplicate Dresdei. Publicaţia de mare tiraj *Daily Sketch* publica o fotografie luată din filmul făcut de RAF în timpul raidului, deasupra căreia era tipărit: „Dresda în flăcări după primul raid al RAF". Reputatul *Manchester Guardian* titra: „Atacuri lansate de mai mult de 3600 de avioane RAF şi ale Statelor Unite, în faţa Armatei Roşii".

Până aici, toate bune. La o zi sau două după raid, mesajul legat de Dresda părea clar şi pozitiv. Fusese un raid extraordinar de reuşit, unul dintr-o serie menită să-i ajute pe ruşi. În Germania, ştirile oficiale erau foarte rezervate. Goebbels nu prea ştia cum să abordeze chestiunea, cel puţin în ceea ce privea publicul intern. A recunoaşte în faţa poporului german existenţa unor pierderi uriaşe într-un oraş atât de important, un simbol precum Dresda, putea însemna subminarea a ceea ce mai rămăsese din moralul naţiunii. În schimb, Ministerul Propagandei şi-a concentrat eforturile asupra presei străine. Discreditarea, în statele neutre, a politicii de bombardamente a Aliaţilor putea fi relativ inutilă în această fază a războiului, dar, cel puţin, nu era dăunătoare.

Dar Goebbels nu se aştepta ca maşinăria propagandistică a Aliaţilor să-i vină în ajutor, şi exact acest lucru s-a întâmplat. Primele semne ale existenţei unei probleme pentru Aliaţi au apărut în timpul

întâlnirii de la Paris, din 16 februarie, când comandorul Grierson de la biroul de presă al RAF a oferit reporterilor informaţii despre evoluţia strategiei aeriene aliate. Rugat să vorbească despre motivaţiile raidului asupra Dresdei şi ale altor atacuri similare, a răspuns:

> În primul rând, toate acestea sunt centre prin care sunt deplasate persoanele evacuate. Sunt noduri de comunicaţie prin care traficul trece spre frontul rusesc şi dinspre frontul de vest, spre cel de est şi se află suficient de aproape de front pentru ca ruşii să-şi continue ofensiva victorioasă. Cred că aceste trei motive explică bombardamentul. [427]

În acel moment, un alt jurnalist a preluat subiectul şi l-a întrebat pe Grierson dacă „principalul obiectiv al unui bombardament, cum e cel asupra Dresdei, era de a provoca confuzie în rândurile refugiaţilor sau de a distruge căile de comunicaţie tranzitate de materialele militare”.

„În primul rând liniile de comunicaţie”, a afirmat Grierson. „Să-i împiedicăm să-şi aprovizioneze trupele. Să blocăm deplasarea în orice direcţie, dacă e posibil - mişcarea înseamnă totul.” A adăugat, apoi, spontan o remarcă pe marginea tentaţiei de a distruge „ce mai rămăsese din moralul german”.

A doua zi după-amiază, în jurul orei 17.30, un corespondent al Associated Press, Howard Cowan, a prezentat spre aprobare un articol cenzorilor din cartierul lor general din hotelul Scribe, de lângă Opera din Paris. Telegrama spunea:

> Comandanţii forţelor aeriene aliate au luat mult aşteptata decizie de a adopta deliberat tactica bombardamentelor de teroare asupra marilor centre urbane germane, ca o metodă eficientă şi nemiloasă de a accelera prăbuşirea lui Hitler.
>
> Alte raiduri asemănătoare bombardamentelor grele britanice şi americane asupra zonelor rezidenţiale din Berlin, Dresda, Chemnitz, Cottbus, sunt pregătite pentru Reich, cu scopul declarat de a provoca şi mai multă confuzie în sistemul de transport nazist, şi aşa foarte dezordonat, şi de a submina moralul german.
>
> Războiul aerian total împotriva Germaniei a devenit evident odată cu atacurile diurne fără precedent, din urmă cu două săptămâni, asupra capitalei înţesate de refugiaţi şi cu atacurile ce au urmat asupra altor oraşe aglomerate din cauza civililor care fug din calea mareei ruseşti ce se deplasează dinspre est.

La început, locotenent-colonelul Merrick, cenzorul cel mai înalt în grad, a hotărât să nu dea drumul materialului. Apoi, Cowan s-a întors

şi nu a mai fost dispus să accepte un refuz. Merrick explica ulterior:

> După discuţii prelungite şi după verificarea instrucţiunilor primite pe marginea conferinţei comandorului Grierson, din 16 februarie, ştirea a trecut cu o singură modificare. Articolul lui Cowan a fost transmis la ora 18.28. [428]

A fost una din marile erori propagandistice ale războiului. Articolul lui Cowan, dedicat conferinţei de presă ce a urmat atacului asupra Dresdei, a fost imediat preluat de presa americană şi a fost difuzat de Radio Paris, chiar dacă nu a fost transmis şi în Marea Britanie.

Cu toate acestea, a fost primit în birourile ziarelor londoneze şi a provocat îngrijorare. Cum era posibil ca un jurnalist, supus cenzurii oficiale, să primească permisiunea de a folosi expresia „bombardament de teroare" pentru a se referi la raidurile aeriene anglo-americane? Era aceasta, oare, o schimbare a politicii guvernamentale?

Cecil King, unul din directorii de la *London Daily Mirror,* adăuga: „Este absolut îngrozitor... oferă dovada oficială care confirmă tot ceea ce a spus Goebbels pe această temă". [429]

King avea dreptate în ceea ce priveşte cadoul propagandistic pe care germanii îl primiseră prin intermediul telegramei lui Cowan. Greşea însă atunci când credea că acesta reflectă cu acurateţe punctul de vedere oficial al SHAEF. Nici unul dintre cei prezenţi la conferinţa de presă nu utilizase termenul „teroare" sau măcar unul asemănător.

În esenţă, telegrama lui Cowan interpreta afirmaţiile uşor neclare ale comandorului Grierson din timpul conferinţei de presă, în aşa fel încât concluziile să fie radicale şi implicit demne să ţină prima pagină. Uimitor nu este că el a scris articolul, ci faptul că cenzorii l-au aprobat. Autorităţile aliate şi-au dat rapid seama de greşeală. Peste numai câteva ore, oficialii îi contactaseră pe cei de la AP pentru a pune sub semnul îndoielii articolul. Înapoi la Paris, un corespondent al Reuters a fost însărcinat să scrie o dezminţire în numele SHAEF şi a fost trimisă o telegramă la Londra, chiar înainte de miezul nopţii de 17 februarie.

„Raidul asupra Dresdei a fost conceput să paralizeze sistemele de comunicaţie şi să împiedice transferul de trupe de pe frontul de est spre cel de vest şi invers", afirma noua telegramă. „Faptul că oraşul era plin de refugiaţi în momentul atacului a fost o simplă întâmplare şi a reprezentat un avantaj." [430]

Pe 19 februarie, şeful cabinetului şi „călăul" lui Eisenhower,

generalul Walter Bedeli-Smith, s-a implicat în chestiunea „dezinformării legate de politica de bombardamente care a apărut în presa de ieri". Au fost iniţiate planuri de reorganizare a întregului departament de relaţii cu presa. Aluzia că „comandanţii forţelor aeriene" - după cum se exprimase Cowan - decideau strategia lăsa să se înţeleagă, în mod nefericit, că aceştia luau asemenea hotărâri independent de şefii lor politici. [431]

Pe 6 martie, în Camera Comunelor, un deputat laburist a lansat un atac vehement la adresa guvernului de coaliţie, în cadrul căruia partidul său fusese unul din elementele-cheie în ultimii cinci ani. Richard Rapier Stoker, deputat de Ipswich, era un catolic credincios şi erou decorat în Primul Război Mondial. Deşi era departe de a fi un pacifist, din 1942 făcea parte dintr-un mic grup de persoane publice care se declarau împotriva a ceea ce considerau a fi bombardarea fără discriminare a oraşelor germane. Intervenţia sa reprezenta prima dezbatere pe marginea războiului aerian, după februarie 1944, când episcopul de Chichester, care susţinea un punct de vedere similar, luase cuvântul în Camera Lorzilor pe acelaşi subiect. Stokes s-a ridicat în picioare la ora 14.43. Când a făcut acest lucru, ministrul Aerului, Sinclair - omul responsabil pentru politica aflată în dezbatere - a părăsit demonstrativ sala.

Stokes a întrebat de ce aliaţii ruşi ai Marii Britanii nu simţiseră niciodată nevoia să practice tactica „covorului de bombe" şi reuşiseră, totuşi, să obţină succese militare însemnate (nu a lăsat să se înţeleagă că acest lucru putea fi explicat prin faptul că anglo-americanii o făceau şi pentru ei). A citit un articol din *Manchester Guardian,* bazat - spunea el - pe o transmisie telegrafică germană, care vorbea de zecile de mii de morţi îngropaţi sub ruinele Dresdei, imposibil de recunoscut din cauza arsurilor.

„Ce s-a întâmplat în acea seară de 13 februarie?", întreba ziarul. „În Dresda se aflau un milion de oameni, inclusiv şase sute de mii de persoane care îşi pierduseră locuinţele în urma bombardamentelor şi refugiaţi din Est. Incendiile violente care s-au răspândit, fără a putea fi stăvilite, pe străzile înguste, i-au ucis pe foarte mulţi lipsindu-i de oxigen." [432]

Stokes a citit, de asemenea, textul integral al telegramei lui Cowan, aducând-o astfel la cunoştinţa publicului britanic, şi a întrebat dacă afirmaţiile cuprinse acolo reprezentau politica oficială. Dacă aşa era, a continuat, de ce fuseseră ascunse cuvintele jurnalistului în Marea Britanie, în vreme ce în Statele Unite fuseseră reproduse pe larg şi fuseseră preluate chiar în Germania? Era posibil ca poporul britanic să

fie „singurul care nu are dreptul să ştie ce se face în numele său?”

Mai târziu, în timpul dezbaterii - cinci ore mai târziu, ca să fim exacţi - un subsecretar de stat de la Ministerului Aerului a răspuns în numele guvernului. A demonstrat, cu uşurinţă, că interpretarea dată de Cowan informării făcute de SHAEF era tehnic incorectă şi că fusese dezminţită aproape imediat. În plus, a reafirmat că bombardamentul nediscriminatoriu nu fusese niciodată politica guvernului.

> Nu irosim bombardiere şi nici nu pierdem timpul pe atacuri menite doar să terorizeze. Nu face onoare Onorabilului Membru să vină în faţa acestei Camere şi să sugereze că există o mulţime de mareşali ai aerului, de piloţi sau de orice alte persoane care stau în camerele lor gândindu-se cât de multe femei şi copii germani pot ucide.

Stokes a continuat să insiste că informaţiile sale erau exacte, dar dezbaterea şi-a pierdut din intensitate şi a luat sfârşit. Nu aveau să mai existe discuţii oficiale pe marginea chestiunii bombardamentelor înainte de sfârşitul războiului.

Asta nu a însemnat că raderea Dresdei de pe faţa pământului şi atenţia pe care soarta sa catastrofică a suscitat-o au trecut neobservate. Pentru elita britanică, „Florenţa de pe Elba” era importantă într-un fel pe care alte oraşe, precum Dortmund, Chemnitz sau Wuppertal, nu-l puteau egala. Mulţi vizitaseră Dresda ca turişti sau chiar trăiseră acolo, poate ca studenţi. Se spune că după ce a auzit ştirile despre raid, Violet Bonham-Carter, fiica premierului liberal din timpul Primului Război Mondial, Herbert Asquith, a mers în Downing Street nr. 10 şi a cerut să vorbească cu Churchill, care fusese ministru în guvernul tatălui ei. Această mare doamnă a politicii britanice l-a mustrat zdravăn pe cel mai puternic om din Marea Britanie pentru că bombardase Dresda. Fusese elevă a unui pension de domnişoare în perioada de aur a Dresdei, cea premergătoare Primului Război Mondial. **[433]**

Chiar şi cavalerii din comitatele britanice se simţeau tulburaţi. Sir Cuthbert Headlam, fost ministru şi om de bază al Partidului Conservator în nordul Angliei, scria, pe ton deprimat, în jurnalul său, pe 16 februarie 1945:

> Şi Dresda este făcută bucăţi - e o afacere oribilă -, dar nu se poate face nimic în aceste zile luminate şi nimeni nu pare să aibă nici o remuşcare când ucide o mulţime de civili, atâta vreme cât sunt germani sau japonezi. Nu e surprinzător, dacă ne gândim la tot ce au făcut aceste două naţiuni - dar îmi displace profund -, şi singura

consolare posibilă (chiar dacă una slabă) este că va face ca oamenii să se sature de război. [434]

Frământările au continuat. Poate din cauza distanţei geografice, poate pentru că majoritatea pagubelor din Dresda fuseseră provocate de Forţele Aeriene Regale, raidul, ca atare, a atras mai puţin atenţia în Statele Unite. Totuşi, în condiţiile aderării tacite a forţelor aeriene americane la principiul „bombardamentului de precizie", în cercurile bine informate neliniştea era predominantă - chiar până la nivelurile cele mai înalte -, iar potenţialul raidului de a submina pretenţiile de superioritate morală, extrem de importante pentru Aliaţi, era clar perceput.

În aceeaşi zi în care Richard Stokes îşi ţinea discursul în Camera Comunelor, şeful Statului Major Reunit de la Washington, generalul Marshall, era nevoit să-i ofere personal asigurări lui Henry L. Stimson, secretarul de la Război din cabinetul lui Roosevelt, că atacul asupra Dresdei avusese loc în conformitate cu practicile din trecut şi fusese solicitat de către sovietici. [435]

Stimson a părut mulţumit, dar poate că era doar o impresie falsă. Câteva săptămâni mai târziu, a aflat că fusese întocmită o listă cu oraşele japoneze care erau luate în considerare ca ţinte potenţiale pentru bomba atomică, dacă şi când avea să fie utilizată în cele din urmă. Generalul Groves, responsabilul militar al Proiectului Manhattan, a adus lista din biroul său aflat în cealaltă parte a Washingtonului, pentru ca Stimson să o studieze. În fruntea listei, şi opţiunea pe care Groves o susţinea cu putere, se afla vechiul oraş imperial Kyoto, care, asemenea Dresdei, era un centru cultural şi avea şi o zonă industrială. Groves descria reacţia secretarului Stimson:

> A spus imediat: „Nu vreau să bombardăm Kyoto". Şi a început să-mi spună istoria îndelungată a oraşului: centru cultural al Japoniei, fosta veche capitală şi multe alte motive pentru care nu voia să-l vadă bombardat... luase deja o decizie."

Stimson a mers chiar mai departe. Spre stânjeneala lui Groves, secretarul l-a chemat în încăpere pe generalul Marshall, al cărui birou era alături, şi, fără să mai ţină seama de Groves, şi-a reafirmat poziţia în faţa şefului Statului Major: „Nu-mi place. Nu vreau să folosim Kyoto ca ţintă".

Contraargumentele au fost inutile. Cel mai cunoscut centru cultural al Japoniei a fost scos de pe lista ţintelor unui bombardament atomic.

Centrul istoric al unuia din cele mai frumoase oraşe ale Europei fusese aneantizat, împreună cu marea majoritate a persoanelor care trăiau acolo. Pentru o mare parte dintre germani, dar şi pentru mulţi alţii care proveneau din ţări neutre, era o atrocitate, apogeul terorii.

În ziua care a urmat distrugerii oraşului său natal, Günter Jäckel şi alţi răniţi au fost evacuaţi din Dresda şi au călătorit cu camionul şi trenul prin zonele rurale din Erzebirge. În ultimele două luni nu fusese decât un soldat rănit, internat şi pus sub supraveghere medicală, ferit (oricât de puţin ar fi dorit-o) de realitatea războiului în ansamblu. A fost şocat de acea nouă atmosferă, marcată în rândurile refugiaţilor de o frică şi o disperare mult mai intense: „Brusc, mă aflam acolo, în mijlocul şuvoiului de refugiaţi. Oameni disperaţi, abrutizaţi, femei cu bagaje şi copii... zgomotoşi şi abrutizaţi... Încercai un sentiment al prăbuşirii...” [436]

Reacţia elitei Reichului a fost mai complexă. Bombardarea Dresdei reprezenta pentru ei nu numai distrugerea unui oraş frumos, ci şi ultima umilinţă. La un moment dat, Göring promisese că bombardierelor aliate nu li se va permite niciodată să facă oraşelor germane ceea ce Luftwaffe făcuse în cazul unor oraşe precum Varşovia, Rotterdam sau Londra. Aliaţii dovediseră, de nenumărate ori, că minţise. Cu numai zece zile în urmă, pe 3 februarie 1945, Forţa Aeriană 8 devastase centrul administrativ al Berlinului, în cadrul unui raid pe timp de zi, căruia Luftwaffe nu a fost capabilă să-i opună nici un fel de rezistenţă. Cancelaria Reichului şi clădirea Ministerului Propagandei al lui Goebbels fuseseră grav avariate. Capacitatea Aliaţilor de a provoca pagube era acum nelimitată. Nimeni nu era în siguranţă în Germania. Pentru un regim care se bazase pe forţa brută - şi care vedea eşecul ca o dovadă a inferiorităţii - era o situaţie imposibil de tolerat. Hitler a ascultat ştirile despre distrugerea centrului Dresdei cu faţa împietrită şi cu pumnii încleştaţi, în încercarea de a-şi ascunde emoţia. Goebbels, care aparent tremura de furie, i-a sugerat Führerului să ordone executarea a zeci de mii de prizonieri aliaţi de război, câte unul pentru fiecare civil ucis la Dresda. [437]

În timpul procesului de la Nürnberg, Albert Speer a lăsat să se înţeleagă că membrii conducerii naziste, în special Goebbels şi conducătorul Frontului Muncii, Reichsleiterul Robert Ley, au vrut să profite de această ocazie ca să renunţe la prevederile Convenţiei de la Geneva, mai ales pentru ca trupele germane de pe frontul de vest să lupte cu aceeaşi încrâncenare ca în est, unde ştiau deja că nu se puteau aştepta la prea multă milă din partea sovieticilor dornici de

răzbunare. [438]

Indiferent dacă Speer spunea adevărul sau nu, e dincolo de orice îndoială că Goebbels şi Ley aparţineau grupului *ultra* din cadrul conducerii naziste, care dorea victoria indiferent de preţ - moral, arhitectural, militar sau uman. La scurtă vreme după bombardarea Dresdei, Ley publica un articol plin de patos, cu titlul „Fără bagaj", în care, în mod stranii, sărbătorea distrugerea Dresdei ca pe o eliberare a Germaniei de „povara" moştenirii sale arhitecturale şi, implicit, de cea a trecutului său umanist, raţionalist. Materialul a fost imediat remarcat de scriitorul antinazist Erich Kästner, născut la Dresda, care, în acel moment, ducea o viaţă în teroare la Berlin, aşteptând în fiecare zi ca Gestapoul să-i bată la uşă. Îngrozit, Kastner a copiat cuvintele lui Ley în jurnal:

> După distrugerea frumoasei Dresda, aproape că respirăm uşuraţi. S-a terminat. Concentrându-ne asupra luptei şi victoriei noastre, atenţia noastră nu mai este distrasă de preocuparea pentru monumentele culturii germane. Înainte! [...] Acum mărşăluim spre victoria germană fără nici un balast lipsit de importanţă şi fără imensa povară spirituală şi materială burgheză. [439]

Convingerile lui Ley erau împărtăşite şi de alţii. Unii gauleiteri doreau să reconstruiască oraşele istorice de o manieră care să reflecte ideologia şi atitudinile naziste şi nu trecutul „slab" creştin-umanist; aceşti oameni vedeau distrugerea doar ca oferindu-le o asemenea şansă. Clădirile istorice avariate de bombe şi care erau considerate simboluri ale unei istorii nedemne fuseseră deja tacit neglijate, până când se prăbuşiseră sau deveniseră imposibil de reparat. [440]

Între timp însă, Goebbels ştia cum să utilizeze informaţiile pe care le avea despre atacurile anglo-americane asupra Dresdei. Nu a trecut mult şi au fost puse în circulaţie estimări apocaliptice şi cumplite ale numărului de morţi. Ziarele din statele neutre, în special din Suedia şi Elveţia, au primit din partea diplomaţilor germani detalii despre raid, inclusiv fotografia unui copil din Dresda cu arsuri îngrozitoare provocate de „fosfor". [441]

Operaţiunile propagandistice ale Ministerului de Externe german, din acea ultimă etapă a războiului, scoteau constant în evidenţă aspectele „teroriste" ale raidurilor anglo-americane, fiind oferite liste ale valorilor culturale şi arhitecturale distruse şi făcându-se o intensă publicitate în jurul declaraţiilor persoanelor publice din tabăra aliată, care se opuneau bombardării oraşelor germane (în special minusculul,

dar zgomotosul grup londonez supranumit „Comitetul pentru Restricţionarea Bombardamentelor”). [442] În ziua premergătoare atacului britanic asupra Dresdei, la ambasada din Berna sosise un alt document: „Împotriva celui mai mare inamic al Europei”. Cinci pagini bătute mărunt la maşină erau dedicate unei polemici îndreptate împotriva lui Sir Arthur Harris, considerat principalul artizan al distrugerii culturale, nu numai în Germania, ci în întreaga Europă:

> Blestemele continentului şi ura unor generaţii întregi se vor îndrepta împotriva sa, iar de numele său întunecat îşi vor aminti ca de cel al unuia dintre cei mai violenţi şi mai cruzi criminali care s-a dezlănţuit vreodată împotriva vieţii, bunurilor şi prosperităţii umane. [443]

Când a avut loc raidul declanşator al furtunii de foc asupra Dresdei, maşinăria propagandistică nazistă din statele neutre era pregătită de atac şi a fost, probabil, cu atât mai eficientă, cu cât slujitorii ei erau, cu adevărat, şocaţi şi îngroziţi.

Pe 16 februarie, Biroul de Ştiri German (DNB), aflat sub controlul lui Goebbels, publica un comunicat de presă referitor la raidurile aliate asupra oraşelor Dresda şi Chemnitz. Nu au fost date nici un fel de cifre privind victimele, dar au fost schiţate elementele fundamentale ale ofensivei propagandistice germane: Dresda a fost declarată oraş fără industrii de război, un centru paşnic al culturii, al clinicilor şi spitalelor şi au fost respinse cu dispreţ afirmaţiile conform cărora Dresda fusese atacată din cauza faptului că era un nod de comunicaţii, întrucât staţiile pentru marfare erau plasate „la periferia oraşului”. Declaraţia de presă sublinia că, înainte de război, multe persoane din Marea Britanie care beneficiaseră de educaţie trăiseră, studiaseră şi urmaseră tratamente la Dresda, iar acest fapt nu împiedicase în nici un fel Forţele Aeriene Regale:

> Evitarea zonelor rezidenţiale şi a centrului cultural-istoric al Dresdei era în totalitate posibilă. Utilizarea bombelor incendiare demonstrează că zonele rezidenţiale au fost, în mod deliberat, atacate şi distruse. Unica explicaţie este dorinţa lor de a rade de pe faţa pământului şi de a anihila poporul german şi toate bunurile care i-au mai rămas. [444]

Acuzaţia era cu atât mai credibilă, cu cât conţinea un sâmbure de adevăr. Maşina propagandistică germană caracterizase, ani la rândul, toate atacurile americane şi britanice asupra oraşelor germane drept „atacuri de teroare”, până când expresia se demonetizase. De data

aceasta însă, cuvântul „teroare” avea o semnificaţie reală. Brusc, a avut impact. Majoritatea europenilor cu ceva educaţie auziseră de Dresda, mulţi vizitaseră oraşul şi imaginea multora despre capitala saxonă corespundea celei care reieşea din comunicatul inspirat de Goebbels. Până pe 19 februarie, fuseseră deja transmise instrucţiuni misiunilor germane din străinătate pentru tipărirea de broşuri ilustrate intitulate „Dresda, victimă a războiului aerian”, fiind utilizate texte şi imagini furnizate de Ministerul de Externe. [445]

Au trecut trei săptămâni până la sosirea materialelor, inclusiv a două fotografii cu copii care suferiseră arsuri înspăimântătoare. O telegramă secretă către Berna sugera un nou titlu pentru broşură -”Dresda - Masacrul refugiaţilor” - şi făcea trimitere la un interviu oficial din ziarul suedez *Svenska Dagbladet,* din 25 februarie, al cărui titlu era: „Probabil 200000 de victime, nu 100000”.

Jocul cifrelor începuse.

Cifrele citate nu se bazau pe estimările oficiale. Acestea din urmă nu fuseseră publicate nici în Germania, nici în afara ei, deşi la începutul lui martie - aşa cum reiese din documentele poliţiei din Dresda şi din „Raportul final SS” - autorităţile începeau să aibă o imagine mai clară despre numărul real de victime: în jur de douăzeci şi cinci de mii, chiar dacă nu fuseseră făcute publice nici un fel de estimări.

Toate cifrele care au circulat în presa străină erau, implicit, un amestec de presupuneri pripite, zvonuri şi, probabil, manipulare din partea ministerului lui Goebbels. Pe 17 februarie, spre exemplu, *Svenska Morgonbladet* a citat cifre mult exagerate, „primite confidenţial de la Berlin”. Materialul susţinea că, în momentul raidurilor, în Dresda se aflau „două milioane şi jumătate de oameni” - de patru ori cifra reală a populaţiei, ceea ce însemna prezenţa a aproape două milioane de refugiaţi. Numărul morţilor şi al răniţilor „trebuie să fie de domeniul sutelor de mii, deoarece toate cinematografele, hanurile şi bisericile erau pline până la refuz cu refugiaţi, care nu au putut avea acces la un adăpost antiaerian”. Afirmaţiile fantastice miroseau de la distanţă a manipulare din partea „specialiştilor în relaţiile cu publicul” ai Ministerului Propagandei. Coloane de vehicule aflate în retragere fuseseră mitraliate cu o precizie formidabilă, astfel încât resturile căruţelor şi vehiculelor militare „blocau străzile” - susţinea un alt ziarist neutru - împiedicând astfel accesul în Dresda al echipelor de salvare venite din alte oraşe. După cum s-a dovedit, această relatare dramatică se baza pe declaraţiile unui martor ocular care ajunsese la Berlin, la câteva zile după raid. [446]

Estimările iniţial fantasmagorice ale numărului de refugiaţi au

coborât la niveluri mai realiste pe parcursul următoarelor câteva zile, pe măsură ce ştiri din Dresda ajungeau la Berlin, unde se aflau jurnaliştii. Totuşi, cifra de o sută-două sute de mii de morţi a continuat să apară constant în presa suedeză. Acest lucru fusese observat de Ministerul de Externe şi a fost imediat utilizat în scopuri propagandistice. Evident, asemenea zvonuri au fost încurajate - şi e posibil să-şi fi avut originea în informările primite de la oficialii Ministerului Propagandei, care aveau legături cu presa din ţările neutre şi îi ghidau pe jurnaliştii străini în direcţiile aprobate de la centru.

Mai mult, există motive întemeiate de a crede că, mai târziu, în luna martie, copii sau cel puţin fragmente din „Ordinul de zi 47" al poliţiei şi al SS din Dresda *(Tagesbefehl Nr. 47)* - care fusese pus în circulaţie la o săptămână după Raportul final - au fost transmise neoficial presei străine, prin intermediul Ministerului Propagandei al lui Goebbels. În acest document însă, estimarea revizuită a numărului de morţi recuperaţi în Dresda, în ultimele patru săptămâni (puţin peste 20204), a fost modificată adăugându-i-se încă un zero pentru a-l transforma în 202040. Numărul de douăzeci şi cinci de mii de morţi, care reieşea din estimările nemodificate ale poliţiei, a fost, în egală măsură, multiplicat pentru a se ajunge la cifra de un sfert de milion de morţi. Chiar şi numărul cadavrelor incinerate în Altmarkt - 6856 - a primit un zero în plus, devenind 68650. **[447]**

Poporul german nu a primit nici un fel de informaţii. Firesc, au început să circule numeroase zvonuri, care se prea poate să fi fost răspândite, asemenea celor transmise presei străine, de oficialităţi. Elita nazistă, simţindu-se ameninţată, era dornică să prezinte soarta nefericită ce-i aştepta pe germani, dacă inamici atât de cruzi ca aceia care bombardaseră Dresda aveau să câştige războiul. Dacă poporul german nu mai putea fi convins să lupte pentru victoria finală, trebuiau să lupte din disperare şi groază.

„Bucuraţi-vă de război", spuneau graffiti ce împodobeau ruinele de pe tot cuprinsul Reichului, „pentru că pacea va fi teribilă."

În Dresda, numărul morţilor trebuie să fi părut imens. Cine n-ar fi crezut că, adunând grămezile de morţi de pe străzi şi din parcuri cu miile, persoane transformate în cenuşă sau în mici băltoace vâscoase în pivniţele oraşului, raidurile aliate luaseră viaţa nu a zeci de mii, ci a sute de mii de oameni? Fritz Kuhn, pe atunci prizonier de război în Rusia, îşi aminteşte că tatăl său, supravieţuitor al bombardamentului, scria din Dresda despre cei „150000 de morţi". **[448]**

Locul în care Goebbels a ales să-şi publice primele luări de poziţie

oficiale, la nivel naţional, despre bombardarea Dresdei a fost săptămânalul pe care el însuşi îl fondase şi în care făcuse multe din cele mai importante (şi mai ameninţătoare) declaraţii, *Das Reich.* Pe 4 martie, a apărut un articol neobişnuit de lung intitulat „Morţii Dresdei, simbol al rezistenţei". Era un document conceput cu abilitate şi, pentru o declaraţie oficială a regimului, era remarcabil prin sinceritatea cu care descria ceea ce forţele aeriene inamice puteau face oraşelor germane:

> Cele trei atacuri asupra Dresdei (...) au provocat cea mai radicală anihilare a unei zone urbane mari şi compacte, iar în relaţie cu numărul de locuitori şi de atacuri, de departe cele mai serioase pierderi de vieţi omeneşti. Din cerurile Europei, un profil urban de o armonie perfectă a fost distrus complet. Zeci de mii din cei care trăiau şi munceau sub turnurile sale au fost îngropaţi în morminte comune, fără ca identificarea să mai fie în vreun fel posibilă [...].

Nu se spunea nimic despre fabrici sau muncă forţată, despre garnizoane sau trenuri cu trupe sau despre „zona defensivă" Dresda, proclamată în secret - numai despre comorile culturale şi despre plăcerile artistice nevinovate, toate pierdute acum pentru totdeauna. Articolul se încheia cu un apel în care îi exploata pe morţii oraşului cu o neruşinare înflăcărată:

> Aceasta nu este o campanie menită să obţină compasiune; pur şi simplu, scoatem metodele de război ale inamicului la lumina focului pe care el însuşi l-a aprins. Obiectivul său este să forţeze capitularea noastră prin intermediul crimelor în masă, astfel încât să poată pune în aplicare sentinţa de condamnare la moarte - după cum se exprimă persoanele din cealaltă tabără - a celor care vor supravieţui. Ca răspuns la o asemenea ameninţare, nu există decât soluţia rezistenţei armate. Numai orbii nu pot vedea acest lucru şi numai cei slabi - care au renunţat deja la luptă - pot ezita să urmeze această cale până la capăt. Orbii au fost conduşi afară din oraşul în flăcări de către cei cu vedere şi nici unul dintre cei care şi-au salvat viaţa din flăcări nu se gândeşte în mod serios să şi-o sfârşească în Elba.

Conform mărturiei de la Nürnberg a şefului diviziei de presă a Ministerului Propagandei, Hans Fritzsche, Goebbels realizase deja propriile estimări [449] care se ridicau la circa patruzeci de mii de morţi la Dresda. Cifra a fost comunicată subalternilor săi la aceeaşi conferinţă ministerială la care a anunţat şi planul, abandonat în curând, de asasinare a unui număr egal de prizonieri aliaţi ca

răzbunare. După aproape trei ani în fruntea Comitetului Reichului pentru pagubele raidurilor aeriene, Goebbels ar fi trebuit să ştie că cifra finală a morţilor era mult mai mică decât estimările iniţiale. Asemenea calcule, fără nici o tangenţă cu realitatea, au fost făcute adeseori - şi puse pe hârtie - sub influenţa directă a şocului şi groazei atacului, pentru a nu menţiona şi disperarea perfect îndreptăţită a observatorilor, în faţa pagubelor produse asupra clădirilor.

Cu toate acestea, era în interesul regimului să pună în circulaţie estimări apocaliptice ale numărului de victime de la Dresda. Acestea puteau modifica atitudinea presei din ţările neutre în favoarea Germaniei şi, chiar în această fază târzie, ar fi putut influenţa opinia publică neutră. După cum o arăta discursul lui Richard Stokes din Camera Comunelor - bazat, în parte, pe materiale date publicităţii de Agenţia de Presă Germană a lui Goebbels - Parlamentul şi chiar prim-ministrul britanic puteau fi influenţaţi.

Distrugerea Dresdei era menită să dobândească o forţă proprie, independentă de toţi ceilalţi factori, o forţă care nu putea decât să afecteze pretenţiile aliate de o superioritate morală absolută. Iar amploarea efectelor pe termen lung ale valului internaţional de indignare ce a urmat bombardamentului asupra Dresdei reprezintă, cel puţin în parte, ultima capodoperă întunecată a lui Goebbels.

27. Furia finală

Dresda nu a reprezentat, în nici un caz, ultimul atac important iniţiat de RAF împotriva oraşelor germane, în primele luni ale lui 1945. În decursul lui martie 1945, Comandamentul Bombardierelor a lansat mai mult de şaizeci şi şapte de mii de tone de bombe asupra Germaniei. Cifra reprezenta nu numai cel mai mare tonaj lansat într-o singură lună din intervalul 1939-1945, ci era numai cu puţin mai mică decât *întregul tonaj lansat pe parcursul primilor trei ani de război.* **[450]**

Nu toate atacurile din 1945 au vizat zone urbane. Campania împotriva ţintelor legate de sistemul de transporturi sau a celor petroliere a continuat neîntrerupt - şi din documentele lui Sir Arthur Harris reiese clar acum că, oricât de mult ar fi ezitat, a dedicat mai multe eforturi acestor obiective în ultimele luni de război, decât o lăsau să se întrevadă remarcile sale lipsite adeseori de tact sau decât credea opinia publică. **[451]** Nu poate fi negat că, în această perioadă, multe dintre raidurile asupra oraşelor, precum cel asupra Dresdei, au fost devastatoare. RAF putea să „rătăcească" şi putea înregistra în continuare eşecuri, dar acestea erau - din nefericire pentru populaţia urbană a Reichului - mult mai puţine acum, mai ales după ce vremea se ameliorase, iar avioanele de vânătoare ale Luftwaffe nu au mai apărut decât sporadic pe cerul de deasupra Germaniei. Asta nu însemna că războiul aerian ar fi devenit, în totalitate, lipsit de riscuri pentru echipaje - peste patru sute de bombardiere britanice au fost pierdute între 13 februarie 1945 şi sfârşitul războiului. **[452]**

La zece zile după Dresda, Comandamentul Bombardierelor a reuşit un alt „raid perfect", de data aceasta împotriva oraşului Pforzheim, din sud-vestul Germaniei. În noaptea dintre 23 şi 24 februarie 1945, în condiţiile în care nu exista nici un fel de artilerie antiaeriană în oraş, iar avioanele au reuşit să marcheze ţinta şi să o bombardeze de la numai două mii patru sute de metri, se estimează că 83% din suprafaţa construită a oraşului a fost distrusă şi 17600 dintre locuitorii săi au murit - o pătrime din populaţie (comparativ cu aproximativ a douăzecea parte, în cazul Dresdei). În termenii procentului de populaţie ucis, a fost de departe cel mai distrugător atac al războiului. Oraşul, numit „Poarta Pădurii Negre", avea o industrie de instrumente de precizie pentru Wehrmacht şi avea o oarecare importanţă ca mod de transport pentru frontul de vest.

Nu acelaşi lucru se putea spune şi despre Würzburg, care a fost

bombardat de RAF, peste exact o săptămână. Mai mult de o mie o sută de tone de bombe, majoritatea incendiare, au căzut asupra vechiului şi înghesuitului oraş, într-un interval de şaptesprezece minute. Străvechiul oraş aflat pe râul Main, în nord-vestul Bavariei, unde se aflau o catedrală şi o universitate, probabil că nu beneficia decât de foarte puţină industrie. Ceea ce avea din belşug, însă, erau o mulţime de clădiri frumoase medievale sau în stil rococo, precum şi biblioteci cu colecţii unice. Nouăzeci la sută din suprafaţa oraşului a fost distrusă şi 4000 din cei 107000 de locuitori au fost ucişi. Ca şi la Dresda, serviciile publice şi de urgenţă erau lipsite de experienţă în materie de combatere a efectelor raidurilor, iar adăposturile antiaeriene erau practic inexistente. Victimele şi-au pierdut viaţa în pivniţe umplute cu gaze sau au fost doborâte de flăcări, în timp ce încercau să ajungă la râul Main.

Würzburg a fost cucerit de Armata 7 americană în mai puţin de trei săptămâni, după şase zile de lupte crâncene printre ruinele oraşului, care - asemenea peisajului brăzdat de cratere de la Stalingrad sau Aachen - i-au avantajat pe apărătorii disperaţi. [453]

Dar nu totul a fost doar un măcel fără nici un scop. Comandamentul Bombardierelor şi-a pus în ordine afacerile lăsate neterminate la Chemnitz şi a demolat uzinele de acolo conform planului, distrugând, în acelaşi timp, şi o treime din suprafaţa construită. Chinurile celei mai mari regiuni industriale a Germaniei, Ruhrul, au continuat, adolescenţii din Dresda continuând, până la final, să formeze echipe de servanţi ale bateriilor antiaeriene. Dintre oraşele din Ruhr, Essen a fost devastat, pentru ultima oară, în a doua săptămână a lui martie. Dortmundul a suferit, de asemenea, teribil. O mie o sută de bombardiere Lancaster, Halifax şi Mosquito au vizitat oraşul pe 12 martie, lansând, într-un singur raid, aproape cinci mii de tone de bombe. Comandamentul Bombardierelor a provocat asemenea pagube la Dortmund, încât, după estimările britanice postbelice, „deoarece producţia a fost întreruptă atât de eficient, vor trece luni întregi înainte să aibă loc o îmbunătăţire substanţială”. [454]

Ofensiva aeriană a continuat spre teribilul său apogeu, dar, în cele cinci sau şase săptămâni ce trecuseră de la bombardarea Dresdei, situaţia strategică şi politică de ansamblu de modificase dramatic.

La jumătatea lunii februarie, aliaţii occidentali încă îşi reveneau de pe urma ofensivei germane din Ardeni. Erau, de asemenea, blocaţi la vest de Rin, găsindu-se în aceeaşi situaţie din luna noiembrie a anului trecut. La cererea occidentalilor, ruşii îşi lansaseră mai devreme ofensiva din estul Germaniei, pentru a reduce presiunea asupra

forţelor anglo-americane. Ca răspuns la această „favoare”, aliaţii occidentali intenţionaseră să-şi folosească forţa aeriană pentru a distruge oraşele germane din spatele frontului rusesc - inclusiv Dresda - cu scopul de a oferi o recompensă palpabilă, practică.

Traversarea Rinului începuse pe 7 martie, iar pe 24, un atac amfibiu masiv, combinat cu o operaţiune aeropurtată menită să preia controlul asupra oraşului-cheie Wesel (care fusese aproape complet distrus de atacurile aeriene aliate), a permis ca un număr zdrobitor de trupe aliate să ajungă pe malul estic.

Pe 27 martie, ultimele speranţe ale germanilor s-au spulberat. În seara acelei zile, la ora 21.21, ultima rachetă V-2 a căzut asupra Londrei. Lansată de pe o platformă mobilă de lângă Haga, racheta a lovit un bloc de apartamente, Hughes Mansions, în Whitechapel, din estul Londrei, şi a ucis 134 de oameni. Toate victimele, cu excepţia câtorva militari aflaţi în permisie, erau civili şi majoritatea, din întâmplare, evrei. Pentru a nu fi capturată de Aliaţi, unitatea germană care lansase racheta, *Gruppe Nord,* şi-a început apoi retragerea către Germania, împreună cu „armele-minune” care-i mai rămăseseră. Nu aveau să mai fie utilizate niciodată, cel puţin nu de către reprezentanţi ai celui de-al Treilea Reich. **[455]**

A doua zi, pe 28 martie 1945, Sir Winston Churchill a dezlănţuit o furtună pe culoarele de la Whitehall, care, spre deosebire de traversarea Rinului, nu a fost cunoscută mulţi ani după război, deşi acest lucru nu a făcut-o mai puţin importantă. A venit sub forma unui memorandum adresat generalului Ismay, şeful său de Stat Major (Churchill deţinea şi postul de ministru al Apărării), care afirma:

> 28 *martie* 1945. *Prim-ministrul către generalul Ismay (pentru Comitetul Statului Major) şi şeful Statului Major al Aerului.*
>
> Mi se pare că a sosit momentul ca problema bombardării oraşelor germane, doar cu scopul de a spori teroarea, deşi sub alte pretexte, să fie reanalizată. Altfel, vom ajunge să controlăm un teritoriu complet devastat. Spre exemplu, nu vom reuşi să obţinem materiale de construcţie din Germania pentru propriile nevoi deoarece vom fi obligaţi să luăm măsuri temporare pentru germani. Distrugerea Dresdei rămâne un semn de întrebare în ceea ce priveşte felul în care este implementată strategia aliată de bombardamente. Cred că obiectivele militare trebuie să fie, din acest moment, mai atent studiate şi mai ales din punctul de vedere al intereselor noastre decât din cele ale inamicului.
>
> Am avut o discuţie cu ministrul de Externe pe această temă şi cred că trebuie să ne concentrăm mai mult asupra obiectivelor militare,

> precum ţintele petroliere şi cele legate de sistemul de comunicaţii aflat imediat în spatele zonelor de luptă, şi mai puţin asupra actelor de teroare şi de distrugere fără limite, oricât ar fi acestea de impresionante. [456]

Documentul a generat consternare şi confuzie în interiorul Statului Major - mai ales având în vedere sprijinul acordat de Churchill campaniei de bombardamente în ultimii patru ani şi implicarea sa personală şi chiar insistenţa cu care susţinuse bombardarea oraşelor din estul Germaniei, inclusiv a Dresdei, cu numai două luni în urmă.

„Aceasta a fost, probabil - după cum comentau istoricii oficiali ai Comandamentului Bombardierelor cu o moderaţie exemplară -, una dintre cele mai puţin fericite minute din lunga serie scrisă de premier pe durata războiului."

Menţionarea Dresdei arată, la numai câteva săptămâni de la atac, că raidul încetase să mai fie considerat doar o operaţiune neobişnuită prin eficienţa sa şi începuse, în schimb, să semnifice ceva neobişnuit şi cu totul diferit, ceva indezirabil. Poate că înţepăturile lui Stokes din Camera Comunelor, din urmă cu trei săptămâni, penetraseră şi lăsaseră răni pe pielea prim-ministrului. Aducerea în discuţie a intervenţiei ministrului de Externe pare să indice că întreaga campanie propagandistică germană, în chestiunea Dresdei, se bucura de un succes deranjant în statele neutre.

Este puţin probabil ca îngrijorarea lui Churchill să fi fost generată numai de consecinţele înspăimântătoare ale raidului, dar Dresda ajunsese deja să simbolizeze ceva. Dacă ar fi revăzut în minte evoluţia războiului aerian, nu ar fi fost ceva neobişnuit ca Churchill să pună sub semnul îndoielii politica de bombardamente a acelui moment. În condiţiile în care situaţia Aliaţilor se îmbunătăţise radical pe parcursul ultimelor luni, iar înfrângerea germană părea să fie o chestiune de doar câteva săptămâni, care mai era rostul continuării bombardamentelor zonale? În fond, nu mai conta cu adevărat cât de mult reuşeau germanii să producă în fabricile lor şi cât de bine sau de puţin bine funcţionau liniile lor telefonice. În orice caz, nu puteau transporta armamentul şi echipamentele produse recent în locurile unde acestea erau necesare. Şi cum forţele terestre britanice şi americane erau pe cale să încercuiască Ruhrul, o mare parte a capacităţii de producţie a inamicului avea să intre, în curând, sub controlul ocupanţilor - care, în acel moment, aveau să fie obligaţi să hrănească şi să găsească adăposturi pentru populaţia recent cucerită.

Logica intervenţiei prim-ministrului era destul de evidentă. Dar felul

în care s-a exprimat şi termenii de referinţă folosiţi au şocat.

A vorbi, chiar şi într-un memorandum secret, de „bombardarea [...] doar cu scopul de a spori teroarea, deşi sub alte pretexte", când atitudinea publică a guvernului fusese întotdeauna aceea de a nega orice astfel de politică, încălca toate regulile discreţiei. Era ca o versiune confidenţială a dezastruoasei telegrame a lui Howard Cowan, care provocase atâta exasperare în februarie. Şefii de Stat Major, care au primit memorandumul în acea seară, au reacţionat în consecinţă.

Contraatacul a început la şedinţa Comitetului Statului Major din dimineaţa următoare. Fiind vorba de Whitehall, primul pas a fost acela de a amâna orice acţiune. Avea să fie necesar un „studiu detaliat" - s-a spus - înainte de analizarea serioasă a chestiunilor ridicate în memorandumul lui Churchill. Era nevoie, în plus, de consultarea lui Sir Arthur Harris.

După ce văzuse memorandumul, chiar înainte de şedinţa de dimineaţă, şeful adjunct al Statului Major al Aerului, Bottomley, îi scrisese lui Harris, cerându-i părerea. Cu foarte mult tact, a parafrazat conţinutul documentului mai degrabă decât să-l citeze direct. Răspunsul pe care l-a primit a fost rapid şi caracteristic prin agresivitatea sa.

Harris susţinea că acuzaţiile de bombardament de teroare erau, din punctul său de vedere, o insultă atât pentru politicile Ministerului Aerului, cât şi pentru metodele folosite de Comandamentul Bombardierelor la implementarea acestor politici. A subliniat că distrugerea oraşelor industriale ale Germaniei subminase decisiv efortul de război al inamicului şi deschisese calea pentru actuala înaintare rapidă a forţelor aliate terestre. De ce să fie abandonate atacurile în acele momente, dacă nu se demonstra că ele nu puteau nici să scurteze durata războiului, nici să salveze vieţi ale soldaţilor aliaţi? Harris a preluat, în mod conştient, faimoasele cuvinte ale cancelarului german din secolul al XIX-lea Bismarck - care spunea că nu considera că Balcanii „valorau cât oasele unui singur grenadier german" - zicând că nu credea că toate oraşele germane rămase nu „valorau cât oasele unui grenadier britanic".

Insensibil la considerentele de ordin diplomatic, şeful Comandamentului Bombardierelor se dezlănţuise. Harris şi Churchill erau ca doi rinoceri singuratici care umblau furioşi prin jungla din Whitehall, în timp ce ceilalţi fugeau să se adăpostească. Harris continua devastator:

> Sentimentele legate de Dresda, aşa cum sunt ele acum, ar putea fi

explicate foarte uşor de un psihiatru. Au de-a face cu fanfarele germane şi cu ciobăniţele din Dresda. În realitate, Dresda era plină de uzine de armament, reprezenta un centru administrativ intact şi un nod-cheie în sistemul de transporturi. Acum nu mai există nimic din toate acestea. [457]

Existau unele fundamente pentru observaţiile lui Harris legate de contribuţia Dresdei la efortul de război german. La originile sale, atacul asupra Dresdei nu a fost, în nici un caz, un atac „de teroare", în adevăratul sens al cuvântului, ci un amestec de compromisuri militare între sovietici şi aliaţii occidentali şi de autoiluzionare, pornind de la informaţiile primite de la serviciile secrete. În ciuda tuturor acestora, tonul acestei replici grăbite şi puţin diplomatice la întrebarea lui Bottomley era cât se poate de prost ales - cel puţin dacă Harris căuta aliaţi în interiorul guvernului şi al Statului Major. Mai mult, nu răspundea nici întrebărilor rezonabile ale memorandumului lui Churchill, referitoare la utilitatea finală a acestor atacuri sau la consecinţele lor în această etapă finală a războiului şi nici dacă folosirea unei asemenea forţe, cu o asemenea lipsă gravă de discriminare, mai era o politică valabilă. Poate că replica lui Harris nici nu putea răspunde la toate acestea, dat fiind ataşamentul constant al autorului faţă de acel tip de politică.

Între timp, avut loc o serie rapidă de întâlniri ale şefilor de Stat Major - patru în numai douăzeci şi patru de ore. La una dintre acestea, cea de la ora 17.15, a participat şi Churchill, care a prezidat-o, ceea ce era un eveniment destul de rar. [458] Subiectul de pe agendă era coordonarea strategiei militare cu sovieticii în timpul apropiatei ofensive, dar nu e de mirare că discuţiile au atins şi memorandumul legat de bombardamente. Când şefii de Stat Major s-au reunit din nou, a doua zi dimineaţa, la ora 11 (de data aceasta cu generalul Sir Alan Brooke, şeful Statului Major Imperial, la prezidiul şedinţei), au observat că „prim-ministrul a dat instrucţiuni ca minuta sa dedicată politicii de bombardamente să fie retrasă..."

Criza fusese evitată. Nestatornicul Churchill fusese convins să reintre în linie. Poate că memorandumul original era ipocrit. Cu siguranţă însă, scotea la iveală, în mod flagrant, contradicţiile morale ce reprezentau chiar esenţa politicii britanice de bombardamente. Dar la ce te puteai aştepta de la un om politic cunoscut pentru înclinaţiile sale spre atitudini contradictorii, care la un moment dat ceruse mai multe bombardiere, mai multe atacuri asupra oraşelor germane, pentru ca apoi - aşa cum s-a întâmplat în vara lui 1943, când i s-a

arătat un film cu îngrozitoarele distrugeri din Ruhr - să plângă şi să-şi întrebe colegii lamentându-se: „Suntem oare bestii de facem toate lucrurile astea? Nu cumva mergem prea departe?” [459]

De asemenea, memorandumul lui Churchill trăda, poate, şi sensibilitatea instinctuală a unui om politic faţă de schimbările subliminale din starea de spirit a locuitorilor ţării. E posibil să fi sesizat că poporul britanic devenise, din sătul de război şi dornic de răzbunare, preocupat de ceea ce se făcea în numele său pentru a obţine victoria finală - chiar dacă dorea ca războiul să se termine cât mai curând. Şi poate a intuit că Dresda, indiferent care ar fi fost adevăratele circumstanţe care au stat la baza distrugerii sale, avea să simbolizeze, în viitor, acea schimbare de spirit. „Un raid prea mult”, după cum avea să spună zicala.

Pe 1 aprilie, şefii de Stat Major au acceptat oficial o versiune mai echilibrată a memorandumului. Aceasta nu mai vorbea de teroare sau de Dresda, deşi ridica, în esenţă, aceleaşi probleme. „Trebuie să avem grijă”, susţinea nota, „ca atacurile să nu ne facă mai mult rău nouă, pe termen lung, decât fac, în plan imediat, efortului de război inamic.” [460]

Pe 4 aprilie, şefii de Stat Major au înaintat un răspuns care accepta că „în această fază avansată a războiului nu pot fi aşteptate avantaje importante imediat de pe urma atacării centrelor industriale germane rămase”. Totuşi, documentul nu era de acord cu abandonarea completă a principiului bombardamentelor zonale. Acestea puteau fi din nou necesare împotriva unor oraşe sau concentrări de trupe din spatele frontului inamic, în eventualitatea în care rezistenţa devenea din nou puternică. Dacă liderii nazişti stabileau noi centre de putere sau dacă existau dovezi ale unor concentrări de submarine şi de instalaţii pentru deservirea acestora la Kiel, spre exemplu, se putea recurge din nou la atacuri zonale.

Fiind un centru de comunicaţii şi de transport situat în spatele frontului inamic, probabil că Dresda ar fi devenit ţintă pentru un bombardament zonal, chiar şi în noile condiţii.

Ordinul i-a fost transmis imediat lui Harris, pe 6 aprilie, şi s-a acordat permisiunea de a-l publica (ceea ce demonstra o oarecare dorinţă de a calma opinia publică). Harris însă a insistat că publicarea unei asemenea declaraţii nu ar face decât să faciliteze activitatea inamicului şi i-ar permite să-şi concentreze defensiva antiaeriană în zonele unde atacurile tactice erau încă probabile, riscând astfel, în mod inutil, vieţile echipajelor bombardierelor. Se prea poate să fi avut dreptate din acest punct de vedere, dar, pe de altă parte, probabil că

nu dorea publicarea documentului în orice condiţii.

În noaptea de 14 spre 15 aprilie 1945, Comandamentului Bombardierelor a lansat ultimul său raid împotriva unui oraş - ţinta a fost vechea reşedinţă, încă intactă, a regilor prusaci, oraşul Potsdam. De fapt, era prima dată, după martie 1944, când bombardierele grele ale Comandamentului Bombardierelor (spre deosebire de incursiunile aparatelor Mosquito) pătrundeau în Zona Defensivă a Berlinului. Ţinta era centrul Potsdamului, mai exact cazărmile gărzilor prusace şi instalaţiile feroviare, aşa că, din punct de vedere tehnic, nu era un atac zonal, deşi putea fi considerat astfel. Ca şi la Dresda, bombardamentul a distrus o mare parte a oraşului vechi şi, din nou ca în cazul Dresdei, a provocat un număr extrem de mare de victime. Cinci mii de cetăţeni ai Potsdamului - probabil nu toţi civili, dat fiind caracterul oraşului - au murit, cu doar câteva zile înaintea sosirii trupelor sovietice. Asemenea locuitorilor reşedinţei saxone, cetăţenii reşedinţei regale a lui Frederic cel Mare se obişnuiseră atât de mult cu alarmele din Berlinul vecin, alarme care nu se concretizau, încât nu luaseră măsurile de protecţie necesare.

Două zile mai târziu, avioanele americane au lansat un ultim şi devastator atac asupra Dresdei. La jumătatea lui aprilie, linia ferată ce traversa oraşul, oricât de prost ar fi funcţionat, era singura cale de legătură rămasă între nordul şi sudul unui Reich german tot mai mic cu fiecare zi. Forţa Aeriană 8 a primit ordinul să distrugă această punte de legătură, rupând astfel în două, *de facto,* ce mai rămăsese din puterea nazistă.

Raidul din 17 aprilie a fost unul masiv, cel mai mare din cele două atacuri americane şi cel mai mare raid asupra oraşului, dacă cele două atacuri britanice sunt luate în considerare separat. Au luat parte aproape şase sute de avioane. Fortăreţele Zburătoare din Diviziile Aeriene 1 şi 3 au lansat în jur de o mie cinci sute de tone de bombe asupra Dresdei. Flotila de bombardiere nu s-a grăbit: atacul s-a întins pe durata unei ore şi jumătate. A fost cu adevărat o operaţiune de precizie, fiind vizate punctual obiectivele feroviare. Au existat unele devieri normale de la curs şi, implicit, pagube corespunzătoare în oraşul aflat deja în mare parte în ruine, dar majoritatea bombelor au căzut în zona triajelor şi efectele au fost devastatoare.

Vizând clar ţinte din sistemul de transport folosit de armata germană, acesta a fost probabil cel mai uşor de justificat dintre raidurile aeriene asupra oraşului. **[461]** Undeva între patru sute şi cinci sute de civili au plătit cu viaţa, mai mulţi decât în orice alt atac, cu excepţia celui din noaptea de 13 spre 14 februarie 1945. Aparatele

americane erau pline cu până la trei tone de bombe: nemaiexistând nevoia de diversiuni şi de „trucuri”, în această ultima etapă a războiului, în spaţiul care, altădată, era necesar rezervoarelor suplimentare de combustibil se putea depozita un număr sporit de bombe.

Din acea zi şi până la sfârşitul războiului, şi dincolo de această dată, Dresda nu a mai funcţionat ca nod feroviar important. Până la urmă, cu câteva zile înainte de sfârşit, Forţa Aeriană 8 reuşise să-şi îndeplinească obiectivul de mult fixat. [462]

Ruinele Dresdei au căzut în mâinile ruşilor în ziua victoriei, pe 8 mai. De ceva timp, capitala Saxoniei fusese singurul oraş german important aflat, încă, sub control nazist.

Şi când ultima zi de război s-a stins, în prima dimineaţă de pace, Dresda a alunecat cu totul din mâinile unui regim totalitar în stăpânirea altuia.

28. Războiul s-a sfârşit. Trăiască războiul!

Bubuiturile tunurilor ruseşti puteau fi auzite în oraş de mai multe zile.

Încă din februarie, Armata Roşie înaintase rapid, până la o distanţă de câteva ore de mers cu maşina. Apoi se oprise, preocupată de supra-extinderea propriilor linii de aprovizionare. În luna martie, devenise clar că apropiata ofensivă finală sovietică peste Oder avea să fie direcţionată, în principal, împotriva Berlinului. A rămas în sarcina americanilor şi a aliaţilor lor britanici să înainteze în Thuringia şi Saxonia, chiar dacă aceste regiuni fuseseră confirmate la Ialta ca parte a zonei sovietice, în marele exerciţiu de împărţire a Germaniei ce avea să urmeze capitulării. Adăugaţi la toate acestea faptul că una dintre puţinele contraofensive germane reuşite, din ultimele zile ale războiului, i-a împins pe sovietici înapoi până la Bautzen, la est de Dresda - la operaţiune participând, printre alte unităţi din Dresda, şi patru batalioane motorizate de mitraliere, care se foloseau de autobuze modificate din parcul auto al oraşului - şi veţi avea o explicaţie plauzibilă a motivelor pentru care gauleiterul Mutschmann a rămas la putere, iar oraşul sub autoritate naţional-socialistă, până la final.

Pe 16 aprilie, Dresda fusese, în cele din urmă, oficial promovată de la „zonă defensivă" la „fortăreaţă" - un subterfugiu propagandistic, mai degrabă, decât o schimbare practică. S-a anunţat că oricine arbora un steag alb la fereastră sau răspândea idei defetiste avea să fie condamnat la moarte.

Două zile mai târziu, americanii au intrat în al doilea oraş al Saxoniei, Leipzig.

Mulţi locuitori ai Dresdei au sperat în zadar că armata americană avea să cucerească şi oraşul lor înainte de sfârşitul războiului. Generalul Schomer, un nazist fanatic, aflat la comanda a ceea ce mai rămăsese din Grupul de Armată Centru, renunţase între timp la planurile de a apăra Dresda până la moarte, aşa cum se întâmplase la Breslau sau Berlin. Şi-a retras trupele spre sud, prin oraş, în reduta Bohemiei. Totuşi, în jurul oraşului au avut loc o serie de confruntări în momentul apropierii sovieticilor. Chiar în după-amiaza zilei de 7 mai, o unitate condusă de un anume maior Kohler a distrus şapte tancuri sovietice la Wilsdruff, la vest de oraş. **[463]** În aceeaşi zi, şapte soldaţi ai Wehrmachtului au fost executaţi în urma sentinţei pronunţate de o

Curte Marţială improvizată pe câmpul de luptă, deoarece îşi aruncaseră armele şi refuzaseră să mai continue lupta.

În Dresda, situaţia devenise grotescă - aproape comică, exceptând crimele comise de sistemul judiciar. Când ştirile despre moartea lui Hitler ajunseseră în oraş, în urmă cu o săptămână, Mutschmann dăduse publicităţii o declaraţie sfidătoare şi ordonase o perioadă nelimitată de doliu public pentru Führerul decedat. Pastorul Hoch, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, îşi aminteşte atmosfera bizară a acelor zile:

> Dresda a fost singurul oraş care a trăit opt zile de naţional-socialism fără Hitler. Aici, la Dresda, naziştii, aflaţi încă la putere şi după 1 mai, au ordonat ca toate clădirile publice... abia dacă mai exista vreuna deoarece toate fuseseră distruse... să fie drapate în negru, pentru că Führerul murise „în fruntea trupelor sale". Şi vasele care încă navigau pe Elba au arborat steagul - steagul nazist - în bernă, vreme de opt zile. Acest lucru a fost ceva unic în Germania... **[464]**

Pe 8 mai, lucrurile s-au complicat şi mai mult. Limbajul drapelelor era deopotrivă periculos şi uşor exprimabil:

> Populaţia, în ansamblul ei, ar fi trebuit să arboreze steagurile în bernă. Aici se aflau, bineînţeles, toţi acei oameni care obişnuiau să atârne steaguri cu svastică. Victorie asupra Parisului. Victorie mai ştiu eu unde. Evident, acum brusc nu mai aveau nici unul, pentru că le arseseră. Ruşii erau atât de aproape, încât puteau apărea în orice clipă.

În ziua premergătoare sosirii ruşilor, o unitate SS a primit ordinul să arunce în aer podul Loschwitz de peste Elba (împreună cu principalele poduri din oraş), dar doi cetăţeni curajoşi din Dresda s-au hotărât să-i împiedice. S-au strecurat, în timpul nopţii, să taie firele detonatoarelor de pe pod. Dimineaţa, când genieştii au încercat să declanşeze încărcăturile, nu s-a întâmplat nimic. Aşa a fost salvată uimitoarea structură, datând din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, numită de localnici „Minunea Albastră" datorită culorii sale. În acea zi, pe 8 mai 1945, Armata Roşie a intrat, în cele din urmă, peste el, în capitala saxonă devastată.

Sovieticii s-au confruntat doar cu rezistenţa câtorva fanatici. În centrul Dresdei, profesorul Rainer Fetscher, un distins adept al eugeniei, doctor, expert în igienă sexuală şi autoproclamat „democrat burghez", spera să negocieze capitularea paşnică a oraşului. Însoţit de

reprezentantul mişcării de rezistenţă comuniste, a înaintat spre liniile sovietice purtând un steag alb, dar a fost împuşcat mortal, când încă se afla în teritoriul nimănui. Personalitate bine cunoscută şi respectată a Dresdei, al cărui cabinet privat (după ce naziştii l-au demis de la Universitatea Tehnică) devenise un punct de întâlnire pentru antinaziştii de toate orientările, Fetscher a căpătat aură de martir în perioada postbelică. Încă se dezbate dacă a fost ucis de membri fanatici ai SS sau de un soldat al Armatei Roşii, prea dornic să apese pe trăgaci.

Dresda era acum la mila sovieticilor.

O femeie îşi aminteşte de ziua ce a urmat capitulării oraşului:

> Ruşii au intrat în case, au început să le percheziţioneze şi au luat tot ce au vrut, fără ca nimeni să poată face ceva... Au jefuit şi au violat - în acest ultim caz era vorba deopotrivă de femei tinere şi mai în vârstă, de cele mai multe ori nu conta... toate aceste abuzuri au fost interzise de autorităţile militare sovietice, dar crimele au continuat, de obicei din cauza băuturii... **[465]**

Pedepsele pentru asemenea infracţiuni par să fi fost severe, dar au fost puse în aplicare extrem de rar. Acolo unde un ofiţer alegea să impună legile militare, soldaţii erau împuşcaţi pe loc, dar, de cele mai multe ori, nu o făcea sau în apropiere nu se afla nimeni cu autoritatea necesară pentru a interveni. Soldaţii sovietici operau în bande, răpind femeile - de multe ori de pe stradă - şi violându-le cu rândul, în vreme ce camarazi înarmaţi stăteau de pază. Incidentele de acest gen au continuat timp de mai multe luni şi nu au fost puţine la număr.

O scrisoare trimisă de un anume *Herr* G. primarului oraşului, instalat de sovietici la sfârşitul lui mai 1945, relata în detaliu cum soţia şi fiica lui au fost violate, în propria casă, de soldaţi ruşi în stare de ebrietate - fiica de atât de multe ori, încât avusese nevoie să fie internată în spital.

> Dacă e să judecăm după cele petrecute în ultima vreme, este clar că sâmbăta şi duminica sunt cele mai periculoase zile, între orele 22.00 şi 4.00. Cum poate cineva lucra din greu, în timpul zilei, dacă nu poate să doarmă toată noaptea? Vă rog foarte respectuos să ne ajutaţi cât mai curând posibil. Dacă nu se poate face nimic, atunci poate că la dispoziţia lor pot fi puse, cel mai bine, soţiile şi fiicele naziştilor. În fond, ei sunt uşor identificabili... **[466]**

Statisticile sunt imposibil de confirmat. Se pare că Armata Roşie nu

a păstrat nici un fel de statistici, cel puţin nu unele care sunt accesibile şi - după cum a aflat Anthony Beevor când a scris despre violurile în masă din Berlin - mulţi ruşi neagă cu vehemenţă că asemenea lucruri s-au întâmplat. O cifră din perioada postbelică estimează numărul femeilor violate, în întreaga zonă de ocupaţie sovietică, la o jumătate de milion - cam o femeie din treisprezece. La nivel local, estimările sunt, în general, bazate pe dovezi anecdotice, deşi la Pirna, lângă Dresda, ofiţerul medical municipal a examinat puţin peste opt sute de femei, care fuseseră abuzate sexual de soldaţii sovietici, majoritatea în mai 1945. Mai mult de o treime fuseseră infectate cu gonoree.

Autorităţile sovietice au manifestat, până la un anumit punct, o preocupare reală pentru modul de viaţă al populaţiei germane. Pe 16 mai 1945, Armata Roşie a pus la dispoziţie treizeci de mii de tone de cartofi, nouă mii cinci sute de tone de grâu, o mie o sută de tone de carne şi alte provizii, pentru a acoperi nevoile urgente ale locuitorilor Dresdei. Până pe 20 mai, sute de băcănii şi de brutării îşi redeschiseseră porţile şi a fost creat un sistem de raţii pentru a evita foametea. [467] Problemele cu alimentaţia şi cazarea nu au fost, cel puţin iniţial, mai grave pentru cetăţeanul german obişnuit din Est decât pentru cel din Vest. [468]

Ceea ce locuitorii Saxoniei, inclusiv ai Dresdei, *nu* au obţinut din partea „eliberatorilor" sovietici a fost libertatea politică. Comuniştii germani, cărora sovieticii le-au transferat foarte rapid controlul de zi cu zi al administraţiei oraşelor - şi foarte curând pe cel al guvernelor provinciale din zona sovietică -, au refuzat, şi ei, să recunoască că tovarăşii lor din Armata Roşie s-ar fi putut deda la asemenea atrocităţi.

Max Seydewitz a fost premierul comunist al Saxoniei în perioada imediat de după război şi, ulterior, director al Colecţiilor de Artă din Dresda, precum şi autor al unui volum despre distrugerea oraşului. Atitudinea sa era definitorie pentru cea a *aparatcikilor* germani care au condus ceea ce a devenit cel mai occidental şi cel mai loial satelit al Rusiei, „Republica Democrată Germană". Versiunea sa asupra cuceririi oraşului de către sovietici spune povestea pe care el şi colegii săi doreau ca poporul german să o creadă, negându-şi astfel propriile experienţe:

> Populaţia tăcută şi şocată, de cele mai multe ori adăpostindu-se pasivă în pivniţe, a fost salvată de la înfometare de către sovietici, care s-au mobilizat energic pentru a repune în funcţiune căile de aprovizionare. Prin exemplul lor au reuşit să trezească populaţia

> Dresdei din confuzie şi, în acelaşi timp, au făcut primii paşi decisivi care au ridicat oraşul din moarte la o nouă viaţă... [469]

Basmul despre rolul benign al Armatei Roşii eliberatoare şi salvatoare reprezenta numai o mică, dar vitală parte dintr-o întreagă ţesătură de mituri, denaturări şi disimulări ale adevărului care aveau să facă, în curând, estul Germaniei foarte diferit de vest. În zonele ocupate de occidentali, care au evoluat rapid spre autoguvernare, existau în continuare restricţii, dar, cel puţin, se putea discuta despre probleme, se puteau face plângeri şi nemulţumirile puteau fi exprimate. În est, nu trecuse mult timp şi existau deja o mulţime de lucruri care nu puteau fi recunoscute sau discutate - doar dacă comuniştii nu o permiteau în mod explicit - şi acea situaţie avea să se perpetueze până în 1989. În acel moment, locuitorii Dresdei erau obişnuiţi de cincizeci şi şase de ani să-şi ţină gura.

Menţionarea atrocităţilor comise de Armata Roşie, în acele prime luni, a devenit un subiect tabu. Oricum, să vorbeşti despre bombardamentele Aliaţilor occidentali asupra Dresdei avea să fie în curând permis - deşi, ca în cazul oricărui alt lucru, autorităţile comuniste aveau să decidă când şi cum.

De Ziua Victoriei în Europa au fost schimbate mesaje de felicitare între diferiţii comandanţi britanici victorioşi, inclusiv între mareşalul Aerului Harris şi superiorii săi. Pe 10 martie, într-un Ordin de Zi Special, Harris a trimis, de asemenea, un mesaj călduros celor care luptaseră în cadrul Comandamentului Bombardierelor. Şi-a permis câteva artificii churchilliene şi chiar o urmă de sentimentalism:

> Vouă, tuturor, aş vrea să vă spun cât de mândru sunt că am servit în Comandamentul Bombardierelor vreme de patru ani şi jumătate şi că v-am fost comandant pe parcursul a mai mult de trei ani din povestea voastră. Obiectivul vostru în războiul cu Germania a fost îndeplinit. V-aţi câştigat faima prin luptă. Aţi fost pe măsura ţării şi a aliaţilor voştri. [470]

Toate acestea erau foarte nobil spuse şi gândite, dar în mintea lui Harris se contura foarte rapid imaginea dezonorantă a statutului său şi a structurii pe care o conducea în lumea postbelică. Pe 13 mai, a fost radiodifuzat discursul lui Churchill cu ocazia victoriei în Europa. Harris, care l-a ascultat în acea după-amiază, în compania unui înalt ofiţer american de aviaţie, generalul Ira Eaker, a fost uimit şi îngrozit că, în nesfârşita litanie a curajului şi victoriei ţinută de prim-ministru

şi în înşiruirea marilor campanii - Bătălia pentru Anglia, campania de bombardamente germane asupra Angliei, activitatea marinei de război şi a celei comerciale în cadrul Bătăliei Atlanticului, campaniile din deşert şi din Mediterana şi aşa mai departe - marea bătălie dusă de Comandamentul Bombardierelor pe parcursul a patru ani, pe cerul Germaniei, nu era direct menţionată, cu excepţia unei referiri indirecte la pagubele provocate Berlinului.

Aceasta reprezenta prima manifestare publică a procesului de distanţare a prim-ministrului, proces care debutase cu memorandumul din 28 martie, în care Dresda ocupase, iniţial, un loc important. Churchill se îndoia deja profund de motivaţiile lui Stalin şi era îngrijorat de posibilitatea unei continuări a înaintării sovietice în Europa Occidentală. Se poate, în egală măsură, să fi ezitat să spună ceva ce ar fi jignit recent cucerita populaţie germană.[471] Pe sprijinul ei şi, posibil, pe reînarmarea armatei germane, se baza, în parte, speranţa de a bloca o asemenea înaintare.

Urmând acelaşi raţionament însă, cealaltă mare speranţă de a respinge agresiunea sovietică se baza pe forţa Comandamentului Bombardierelor. Dacă devastatoarele raiduri britanice din ultima fază a războiului - şi mai ales cel îndreptat împotriva Dresdei - erau parte exact a unei asemenea strategii de intimidare preventivă a Rusiei, de ce o atitudine atât de rezervată faţă de Comandamentul Bombardierelor după victorie? Având o asemenea intenţie în minte, premierul şi consilierii săi nu ar fi evidenţiat realizările bombardierelor?

De câteva luni devenise clar că, deşi echipajele din Comandamentul Bombardierelor erau îndreptăţite să primească pentru serviciul militar medaliile teatrelor de operaţiuni în care luptaseră[472], comandamentul, ca întreg, nu avea să primească propria medalie de campanie, în ciuda faptului că jucase un rol atât de important în înfrângerea Germaniei. Întrucât echipele de la sol, personalul administrativ şi chiar ofiţerii superiori de Stat Major îşi făcuseră datoria pe teritoriul marii Britanii, în cercurile oficiale se afirma că erau îndreptăţiţi să primească numai Medalia Apărării, oferită tuturor celor care serviseră pe frontul intern. La sfârşitul lunii mai, Harris i-a trimis o scrisoare lui Sinclair, ministrul demisionar al Aerului, copii ale acestei fiind expediate şi superiorului său direct, Portal, şi (pentru informare) lordului Trenchard, comandantul veteran al RAF din perioada interbelică, cu care Harris coresponda regulat:

> Trebuie să vă spun, cu tot calmul posibil, că în eventualitatea în

> care Comandamentul meu va primi Medalia Apărării şi nici o medalie „de campanie” în războiul naval franco-germano-italian, atunci şi eu voi primi Medalia Apărării şi nu o alta - *nimic altceva,* fie că e vorba de decoraţii, medalii, grade, promovări sau numiri, dacă se ia în considerare sau se intenţionează aşa ceva. **[473]**

Scrisorii sale către Trenchard, Harris i-a adăugat un post-scriptum personal: „Am început acest război ca vicemareşal al Aerului. Acesta este gradul meu acum. Cu acesta şi cu Medalia Apărării voi părăsi serviciul activ, cât de curând posibil, şi mă voi întoarce în ţara mea - Africa de Sud. Am plecat”.

Pe lista onorurilor oferite de rege, Harris fusese inclus în calitate de Mare Comandor de Bath, o decoraţie mai prestigioasă decât cea de simplu cavaler, pe care o primise cu câţiva ani în urmă. Harris nu putea refuza onoarea - dat fiind că era vorba mai degrabă de un dar din partea regelui decât din cea a guvernului -, dar i-a scris lui Portal spunându-i cât se simţea de stânjenit şi rugându-l ca situaţia să nu se mai repete. Chiar şi înalta onoare care i se făcea era „praf şi pulbere pentru mine”, întrucât oamenii de sub comanda sa fuseseră daţi la o parte. Acum pare posibil ca sentimentele personale ale lui Harris să fi fost strâns legate şi de mult discutatul „mister” al motivelor pentru care, spre deosebire de majoritatea comandanţilor britanici, nu a fost recompensat niciodată cu un titlu nobiliar.

Peste numai câteva săptămâni, Churchill pierdea puterea şi, în urma alegerilor, a fost format un guvern laburist. Primele onoruri erau cele de pe lista Anului Nou 1946 şi de pe aceasta numele lui Harris lipsea, lucru foarte grăitor. Faptul a fost explicat prin reacţia postbelică împotriva Comandamentului Bombardierelor. Publicul fusese, fără îndoială, afectat de buletinele de ştiri şocante dedicate Germaniei ocupate, care prezentau distrugerile şi suferinţele provocate inamicului în timpul războiului. Chiar şi aviatorii care fuseseră acolo au fost nevoiţi să recunoască că erau îngroziţi.

În mod tipic, când a fost criticat de Churchill pentru neincluderea lui Harris pe lista de onoruri, austerul premier laburist, Clement Attlee, a răspuns sec că o asemenea listă trebuia limitată, iar înaintarea lui Harris la gradul de mareşal plin în cadrul RAF, pe 1 ianuarie, „nu era o recunoaştere inadecvată a serviciilor sale”.

În perioada în care a mai rămas în fruntea RAF, Sir Arthur Harris a vizitat ţările aliate sau prietene, cu ocazia manifestărilor prilejuite de încheierea războiului, făcând inclusiv călătorii ca oaspete de onoare în America, Norvegia (unde aviaţia norvegiană i-a pus la dispoziţie o

escortă formată din douăsprezece avioane Spitfire), Suedia şi chiar Brazilia. Nu a fost invitat la marea paradă a victoriei de la Berlin. Spre sfârşitul lui august, a fost anunţată apropiata sa retragere din RAF. Succesorul său în fruntea Comandamentului Bombardierelor urma să fie vicemareşalul Bottomley. Harris avea cincizeci şi trei de ani.

Harris avea să-şi scrie memoriile de război cu ceea ce mulţi au considerat o grabă indecentă, folosindu-se de documentele pe care le-a predat Ministerului Aerului în toamna lui 1945. Acestea din urmă, însă, nu au văzut lumina tiparului decât în anii 1990. În memoriile sale, publicate în 1947, nu a fost permisă menţionarea statisticilor oficiale cuprinse în documente, dar, chiar şi aşa, i-au adus în jur de 10000 de lire sterline - o sumă substanţială în acea vreme. Oricum, cel care condusese Comandamentul Bombardierelor la apogeul său distructiv nu era, spre deosebire de mulţi dintre criticii săi, un om bogat.

Această cvasiretragere a coincis cu sfârşitul războiului împotriva Japoniei şi cu cel al scurtei supremaţii a bombardamentului de saturaţie. Harris notase mai devreme, în acelaşi an, că era bombardierelor se apropia cu certitudine de sfârşit. I-a mărturisit lui

Churchill, la doar câteva zile după atacul zdrobitor asupra Dresdei, că, din punctul său de vedere, perioada de dominaţie a bombardierului era o etapă scurtă, trecătoare, asemenea celei a cuirasatului, la începutul secolului XX. Rachetele, i-a spus el prim-ministrului, erau arma viitorului. [474] Evident, nu era nevoie să antrenezi şi să hrăneşti rachetele, sau să le menţii moralul şi să le împiedici să pună întrebări legate de ceea ce făceau. Apoi, în august, a venit bomba atomică. Masivele raiduri incendiare ale forţelor aeriene americane, împotriva capitalei Tokyo şi a altor centre urbane şi industriale, aduseseră Japonia în pragul înfrângerii. Bombele atomice lansate asupra oraşelor Hiroshima şi Nagasaki nu au făcut decât să împingă spre capitulare singura putere a Axei rămasă în luptă. Dacă, cu numai câteva luni în urmă, fusese nevoie de sute de bombardiere pentru a transforma în ruine un oraş, acum unul singur fusese suficient.

Liderul Comandamentului Bombardierelor, acum în retragere, a plecat spre Africa de Sud, pe 14 februarie 1946, la o zi după aniversarea raidului asupra Dresdei.

Mareşalul Aerului avea să se întoarcă frecvent în Marea Britanie şi a fost unul din oaspeţii de onoare la încoronarea reginei Elisabeta a II-a. A lucrat apoi în America pentru o vreme, dar în ultimul sfert de veac al vieţii sale s-a stabilit din nou în Anglia, într-o frumoasă reşedinţă

aflată pe malul apei, Ferry House din Goring-on-Thames, în Oxfordshire. Soarta a făcut să aibă o adresă poştală uşor de confundat cu numele fostului comandant al Luftwaffe.

Din tihnita sa bază, Sir Arthur Harris (Bart) a participat la reuniunile Comandamentului Bombardierelor, a fost sărbătorit de echipajele ce se aflaseră în subordinea sa („vechii puşcăriaşi"), a lucrat la o biografie autorizată, împreună cu un fost ofiţer de Stat Major de la High Wycombe, Dudley Saward, şi a murit la vârsta de nouăzeci şi patru de ani, în 1984.

Sir Arthur a fost şi un susţinător foarte entuziast şi generos al mişcării cercetaşilor. S-a mai înmuiat puţin şi - spun unii - chiar a recunoscut, având avantajul perspectivei, că „planul atacării ţintelor petroliere" s-ar putea să nu fi fost o idee chiar atât de nebunească, dar nu şi-a cerut scuze niciodată, pentru nimic.

Miercuri, 13 februarie 1946, cu o zi înainte de plecarea lui Sir Arthur Harris în Africa de Sud, au fost organizate la Dresda primele ceremonii de comemorare.

Cele douăzeci de ceremonii comemorative s-au desfăşurat sub stricta supraveghere a maiorului Broder, din cadrul administraţiei militare sovietice. O notă din partea unuia dintre asistenţii maiorului, adresată lui Walter Weidauer, primarul comunist interimar al Dresdei, explica condescendent instrucţiunile sale:

> Tot ceea ce poate face ca ziua de 13 februarie să pară o zi de doliu trebuie să fie evitat. Pe 29 ianuarie, va purta discuţii pe marginea evenimentelor politice din 13 februarie. Este părerea maiorului că, în cazul în care facem un pas greşit cu ocazia comemorării lui 13 februarie, acest lucru ar putea duce foarte uşor la exprimarea unor păreri anti-aliate. Acest lucru trebuie evitat cu orice preţ. [475]

Nu trebuia să existe nici o menţiune critică la adresa rolului Aliaţilor occidentali în bombardament. Poziţia oficială era că naziştii, şi mai exact Mutschmann, erau responsabili pentru toate lucrurile îngrozitoare care se întâmplaseră Germaniei şi Dresdei. Un articol din publicaţia tipărită de sovietici în limba germană, „Ştirile zilnice pentru populaţia germană", intitulat „Scursurile umanităţii", îl caracteriza pe gauleiterul saxon în termenii cei mai duri:

> (Mutschmann) a fost cel care, împreună cu Hitler, a transformat Dresda într-una din fabricile de armament ale Germaniei, într-un butoi de pulbere, într-o sursă de oameni pentru armată, care furniza

> materialul pentru anihilarea popoarelor iubitoare de pace [...]. A fost cel care a invocat toate aceste puteri malefice din cauza cărora Dresda a fost distrusă. Jocul său cu focul s-a întors împotriva lui deşi nu direct împotriva lui Mutschmann, care avea un buncăr construit din beton armat [...]. [476]

Nu s-au ţinut nici un fel de reuniuni comemorative oficiale în următorii doi ani, deşi de fiecare dată, pe 13 februarie, presa controlată de comunişti publica comunicate similare. Accentul era pus pe viitor, pe reconstrucţie, mai degrabă, decât pe consecinţele catastrofale ale regimului lui Hitler. Un ziar declara în 1947: „Astăzi, unicul nostru jurământ este acela să facem tot ce ne stă în putinţă să reconstruim Dresda noastră într-o Germanie paşnică, cu adevărat democratică şi unită". [477]

Doi ani mai târziu, acelaşi ziar menţiona cifra de circa treizeci şi două de mii de morţi - treisprezece mii îngropaţi, cinci mii incineraţi în Altmarkt şi paisprezece mii încă îngropaţi sub ruine. Ultima estimare avea să se dovedească falsă. Cât despre comisia care ar fi trebuit să investigheze chestiunea în 1946 şi care se oprise asupra unui total de treizeci şi cinci de mii de morţi, ei bine - după cum afirmă reprezentanţii de astăzi ai muzeului municipal - în arhivele oraşului nu există nici o dovadă a existenţei acesteia. Totuşi, pare aproape cert că, în primii patru ani de după sfârşitul războiului, nu s-a încercat obţinerea nici unui fel de avantaj politic serios de pe urma destinului tragic al Dresdei.

Apoi, în 1948-1949, au venit blocada Berlinului şi divizarea completă a Germaniei, lovitura de stat comunistă din Cehoslovacia vecină (graniţa ei se află la numai cincizeci de kilometri de Dresda) şi coborârea definitivă a cortinei de fier peste inima Europei. Peste puţină vreme, Uniunea Sovietică şi-a testat prima bombă atomică. Războiul rece începuse cu adevărat şi, într-un interval scurt de timp, Dresda a devenit unul dintre cei mai bine plasaţi pioni pe tabla de şah propagandistică a acestuia. Tonul comentariilor din presa controlată de comunişti s-a modificat dramatic:

> 13 şi 14 februarie, acele zile de groază, sunt, în acelaşi timp, o acuzaţie la adresa modului în care anglo-americanii au purtat războiul şi prin această faptă s-au acoperit nu de glorie, ci de dezonoare (...) oribila anihilare a Dresdei nu poate fi justificată prin referirea la înfrângerea finală a armatelor fasciste, pentru că această armată încetase să existe ca oponent serios […]. [478]

Că, la jumătatea lunii februarie 1945, armata germană încetase să mai reprezinte un oponent serios l-ar fi putut surprinde pe fanaticul general german Schomer, care, în acel moment, avea încă sub comanda sa un milion de oameni în cadrul Grupului de Armată Centru, Dresda aflându-se în spatele lui, şanţurile şi capcanele antitanc fiind în construcţie. La fel de îndreptăţiţi să susţină falsitatea declaraţiei ar fi fost şi cei 79000 de soldaţi ruşi, care aveau să-şi piardă viaţa, şi cei peste un sfert de milion, care aveau să fie răniţi, în operaţiunile de cucerire a Berlinului, zece săptămâni mai târziu - să nu-i uităm nici pe cei 125000 de berlinezi care au murit în luptele de stradă [479] şi nici cele trei săptămâni din martie, care le-au fost necesare Aliaţilor occidentali ca să traverseze Rinul în număr suficient, sau echipajele celor patru sute de bombardiere britanice şi ale unui număr apropiat de aparate americane pierdute între acel moment şi sfârşitul războiului.

Denaturările au devenit tot mai importante pe măsură ce anii au trecut. În 1950, a fost creat un comitet oficial în Berlinul de Est. Sarcina sa era aceea de a organiza întruniri pe întreg teritoriul recent înfiinţatei Republici Democrate Germane (RDG), în scopul comemorării raidului asupra Dresdei. Obiectivul era acum contracararea „militariştilor americani".

> Frontul Naţional al Germaniei democratice luptă împotriva celor care au distrus Dresda, militariştii de azi!
>
> Bombardierele americane au distrus Dresda - cu ajutorul Uniunii Sovietice noi o reconstruim!
>
> Deoarece iubim pacea, îi urâm pe incitatorii la război americani!

Declaraţii fanteziste şi cifre pe măsură au început să circule - şi de data aceasta autorităţile comuniste nu au mai publicat dezminţiri. La Freiberg, la vest de Dresda, s-a declarat:

> 320000 de persoane, inclusiv 150000 de refugiaţi, au fost asasinate cu bombe, fosfor şi sulf. A fost o crimă împotriva umanităţii, comisă împotriva unor femei şi copii lipsiţi de apărare şi nu vom uita niciodată că americanii au fost responsabili.

În presa supusă regimului s-a spus că o sută de mii de locuitori ai Dresdei au participat la demonstraţiile din oraşul lor natal. Numărul victimelor raidului aerian era fixat la patruzeci şi cinci de mii. Un oficial de frunte al Ministerului Informaţiilor est-german a declarat că bombardamentul asupra Dresdei avusese loc deoarece „Wall Street

dorea să împiedice Uniunea Sovietică, presupusul său aliat, să ajute poporul german după sfârşitul războiului".

În iunie 1950, a izbucnit războiul din Coreea. Pe 13 februarie 1951, în cadrul masivelor mitinguri organizate pe tot cuprinsul RDG, pentru a comemora furtuna de foc s-a spus că liderul american Harry Truman ordonase bombardarea Dresdei (în acel moment era vicepreşedinte). Doi ani mai târziu, în 1953, când Eisenhower i-a succedat lui Truman la Casa Albă, s-a spus (de către Walter Weidauer) că Eisenhower fusese personal responsabil. Nici o denaturare a adevărului nu era considerată prea mult. [480] S-a afirmat că atacul fusese lansat „fără ştiinţa şi împotriva voinţei conducerii militare sovietice". Expresia „gangsterii anglo-americani ai aerului" - invenţia lui Goebbels - a început să fie folosită de înalţi oficiali est-germani, lucru valabil şi pentru „bombardamentele de teroare". În 1954, declaraţiile oficiale susţineau că totalul victimelor se ridica la „sute de mii". [481]

Legendele care au fost generate de catastrofă au persistat şi au fost acceptate de mulţi locuitori ai Dresdei, chiar dacă nu de toţi. Unele, precum istoria conform căreia gauleiterul Mutschmann fusese informat în prealabil despre raid, iar subalternii săi fuseseră văzuţi transportând covoare de preţ şi mobilier din vila sa, cu o zi înainte, puteau fi auzite în aproape orice oraş german care fusese bombardat, singura diferenţă fiind numele gauleiterului. În cazul Dresdei însă, existau câteva nuanţe suplimentare, care dădeau sentimentul particularităţii, al unicităţii poveştii suferinţelor reale ale oraşului, inclusiv acuzaţii care susţineau că un constructor germano-american de aparate de fotografiat, Charles A. Noble, ghidase bombardierele spre ţintele lor din Dresda şi istoria conform căreia americanii fuseseră la un pas să testeze bomba atomică la Dresda [482] .

Linia generală, la jumătatea anilor 1950, era clară: britanicii şi americanii bombardaseră Dresda din răutate şi brutalitate, dar şi ca parte a unei etape a companiei de distrugere a zonelor din Germania, ce fuseseră alocate viitoarei zone sovietice. Această atitudine urma să rămână, în esenţă, neschimbată până în anii 1980, chiar dacă cifra victimelor oscila, urcând şi coborând, în funcţie de temperatura războiului rece.

29. Oraşul socialist

Înainte de 1914, şi chiar înainte de 1939, numeroşi vizitatori veniseră la Dresda.

În timpul acelei scurte şi violente înfloriri a Marelui Reich German al lui Hitler, Dresda s-a aflat în inima geografică a acelui vis al unei Mitteleuropa germanizate cu forţa. Pornind de la această bază, au fost concepute planuri entuziaste pentru extinderea oraşului. Apoi, superba urbe, care se crezuse în siguranţă, a fost devastată dincolo de orice închipuire. Acea icoană culturală s-a trezit sub ocupaţie rusească şi, în loc să devină inima unei mari comunităţi culturale şi economice central-europene, a fost redusă la statutul unui oraş de provincie, într-un colţ îndepărtat al unui stat-satelit neînsemnat şi înfrânt.

Principala preocupare imediat după război - ca peste tot în Europa şi, mai ales, în oraşele distruse ale Germaniei - a fost simpla supravieţuire. Un acoperiş deasupra capului. Hrană suficientă. Populaţia Dresdei, în august 1945, scăzuse la 360000 [483], aproximativ jumătate din totalul de dinaintea războiului. O slujbă, orice fel de slujbă care aducea un salariu, era foarte preţioasă. Lucrurile erau şi mai stringente şi mai dificile dacă bărbaţii rămâneau prizonieri de război o perioadă îndelungată. Acest lucru era foarte probabil mai ales în cazul celor capturaţi de ruşi, care îi foloseau ca mână de lucru pentru reconstrucţia Uniunii Sovietice. Ce urma să se întâmple cu reconstrucţia Dresdei? Prioritatea era curăţarea unor drumuri de moloz şi apoi îndepărtarea acestuia din urmă. Majoritatea arterelor principale au fost redeschise în a doua jumătate a anului 1945. A urmat munca titanică de curăţare a vastei pustietăţi acoperite de ruine ce acoperea douăzeci de kilometri pătraţi.

Ca şi alte oraşe germane, Dresda a creat, în acei trişti ani postbelici, un nou fel de erou - sau mai exact eroină, din cauza numărului mic de bărbaţi - *Trümmerfrau* (femeia molozului). Acestea erau femeile care curăţau locurile cel mai grav afectate de bombe, săpau în dărâmături, sortau molozul şi, unde era posibil, pregăteau piatra pentru a fi refolosită. Molozul era transportat în afara oraşului, la început în căruţe, fapt ce amintea de cele întâmplate după distrugerea Dresdei de către prusaci, în 1760, apoi cu ajutorul unui sistem de căi ferate cu ecartament mic, faimosul *Trümmerbahnen,* ale cărui şine au început să fie aşezate în 1946.

Primul dintr-o serie de mari centre mecanizate de sortare a fost

creat printre ruinele din Johannstadt, pe ceea ce înainte fusese spaţiul verde al Dürerplatz. Acolo molozul era împărţit în materiale moi sau dure, o categorie distinctă fiind gresia reutilizabilă, şi era sortat în funcţie de mărime. Piatra şi cărămizile refolosibile erau reţinute, iar materialele inutilizabile erau transportate din nou pe micile şine, spre diferitele gropi de gunoi de la periferia oraşului, unde erau îngropate. Puncte de sortare identice au fost ulterior create şi în alte zone.

O groapă imensă, lungă de doi kilometri-doi kilometri şi jumătate, urma traseul unduit al drumului Käthe-Kollwitz-Ufer (Hindenburgufer, în trecut), situat în apropierea fluviului, fiind plasată între acesta şi Elba. Aici a ajuns cea mai mare parte a molozului din ruinele din centrul şi estul oraşului vechi, în timp ce dărâmăturile din sectoarele vestice au format o colină artificială în Ostragehege, la nord de Friedrichstadt, aproape de ţinta iniţială a RAF. Alt deal artificial din resturi, cel din Dobritz, a fost format tot ceea ce rămăsese şi nu putuse fi reutilizat din Johannstadt şi Striesen. A fost o muncă dificilă, iar raţiile din primii ani erau insuficiente. Rata mare a accidentelor în timpul lucrului era explicabilă prin faptul că oamenii erau foarte slăbiţi.

Estimările postbelice vorbesc de 32-40 de metri cubi de moloz pentru fiecare dintre cei 627000 de locuitori ai Dresdei antebelice (1939) - faţă de 16 metri cubi pentru un berlinez şi 21,65 de metri cubi pentru locuitorii din Frankfurt pe Main. Dintr-un total de 220000 de locuinţe, înainte de război, 90000 se aflau în ruine. Numai 21% din locuinţele aflate în oraş erau neatinse. Herbert Conert, unul dintre directorii responsabili pentru planificarea urbană, care fusese păstrat de noua conducere, era convins că reconstruirea Dresdei va dura „cel puţin şaptezeci de ani”. **[484]**

Prioritatea noilor autorităţi comuniste era să găsească adăposturi pentru populaţia Dresdei. Pe lângă istoricul Altstadt, unele dintre suburbii fuseseră distruse în totalitate: Johannstadt, Striesen, o mare parte din Südvorstadt, şi din Neustadt, Strehlen şi Seevorstadt aproape în întregime. Dar aici nu locuiau foarte mulţi muncitori. Aceste zone se află în vestul, nordul şi nord-vestul unor districte municipale, precum Friedrichstadt, Pieschen, Mickten, Trachau şi Cotta. Ceea ce unii au considerat o nedreptate din partea Aliaţilor - nu aceste zone dezvoltate din punct de vedere industrial şi locuite de muncitori trebuiau să fi fost bombardate? - poate fi adevărat dintr-un anumit punct de vedere, dar geografia furtunii de foc a implicat şi o coincidenţă sinistră. Zonele distruse în cea mai mare măsură de raidurile aeriene aliate sunt, de asemenea, zonele unde, la ultimele

alegeri libere înaintea preluării puterii de către naziştii, partidul lui Hitler obţinuse cele mai mari procente din Dresda: Johannstadt, Seevorstadt, Pirnaische Vorstadt, partea interioară din Neustadt, Südvorstadt, zona vestică a Striesen şi Strehlen (Altstadt se afla la limita grupului de districte în care naziştii obţinuseră cele mai multe voturi).

Au existat multe discuţii între arhitecţi şi urbanişti despre găsirea unui „echilibru" între modernitate şi tradiţie în reconstrucţia Dresdei. Dar noii conducători comunişti aveau alte idei.

Oricât de admirabil ar fi părut giganticul exerciţiu de îndepărtare a molozului - şi într-o bună măsură aşa şi era -, acesta servea regimului în multe feluri şi nu toate erau la vedere. Chiar în momentul în care acest masiv efort dirijat de stat îşi intra în ritm, autorităţile au anunţat că păstrarea şi posibila reconstruire a proprietăţilor private (inclusiv multe din casele din jurul Altmarkt, care fuseseră declarate recuperabile, şi numeroase case în stil baroc doar parţial avariate) şi a clădirilor religioase (inclusiv Sophienkirche, o biserică cu două turle clar restaurabilă şi care se ridica falnică între aglomerata Postplatz şi parcul Zwinger) trebuiau plătite de proprietarii lor şi respectiv de biserică.

În ceea ce priveşte activitatea de curăţare a molozului, aceasta a continuat fără să se ţină prea mult seama dacă zonele vizate puteau fi reconstruite sau nu. Scuza era că, în viitorul apropiat, urma să apară o criză a materialelor de construcţie, iar reciclarea lor era unica soluţie. Era o realitate şi faptul că sovieticii solicitau cantităţi mari de materiale de construcţie şi de metal recuperat pentru a fi trimis în URSS, inclusiv bronz obţinut prin topirea statuilor care decoraseră numeroasele parcuri şi fântâni ale Dresdei.

Din raţiuni de securitate, structurile şi faţadele clădirilor mediu şi grav avariate au început să fie dinamitate, imediat după sfârşitul războiului. De multe ori motivaţia era îndreptăţită - mulţi dintre cei care se aflau pe atunci în oraş pot spune poveşti despre trecători care au fost striviţi de ruinele care se prăbuşeau brusc în stradă sau despre oameni care au fost la un pas de moarte din această cauză -, dar rata acestor distrugeri preventive a atins, în curând, un asemenea nivel, încât a dat naştere unor proteste din partea consilierilor arhitecturali şi istorici ai oraşului. Dar aceştia nu puteau face prea multe. Locuitorii care încercau să salveze ce puteau din iubitul lor oraş erau nevoiţi să privească neputincioşi cum clădirile istorice, potenţial restaurabile, erau fie aruncate în aer (fără măcar a avea şansa de a fi fotografiate), fie erau şubrezite (devenind, în consecinţă, periculoase şi obiecte ale

campaniei de demolări), prin utilizarea neglijentă a explozibililor în cazul imobilelor învecinate.

Această nepăsare malignă a autorităţilor comuniste era explicabilă numai în parte prin lipsa de resurse. Politica noului regim a devenit în curând clară. Un număr redus de bijuterii arhitecturale foarte cunoscute - castelul regal, Hofkirche, Opera, Albertinum şi alte asemenea clădiri aflate în apropierea Elbei - aveau să fie reconstruite în timp. Restul centrului Dresdei va fi cedat programului de „construcţie democratică de locuinţe", atât de apreciat de Walter Weidauer şi de ceilalţi tovarăşi.

Rezultatul a fost, în final, distrugerea prin neglijenţă a ceea ce mai rămăsese din Dresda burgheză. În mod ironic, marile palate regale au fost păstrate - centrele „parazitismului" -, dar ceea ce mai rămăsese din imensa suprafaţă acoperită de case şi clădiri publice superbe a dispărut cu permisiunea autorităţilor. Dresda urma să devină, conform poziţiei oficiale a partidului, „un oraş socialist". Din centru până la periferie, Dresda a devenit un oraş al bulevardelor largi, flancate de rânduri după rânduri de blocuri de apartamente rectangulare, din beton *(Plattenbauten* - clădiri din plăci - aşa cum li se spunea în jargonul est-german). Acesta era „oraşul socialist".

Prin ultimul ucaz oficial, din 1962, Frauenkirche a fost lăsată în ruine ca să reamintească tuturor de coşmarul războiului (deşi poate şi pentru că reconstrucţia sa ar fi fost îngrozitor de scumpă). Altfel, până în anii 1980, oraşul, aşa cum putea fi văzut de pe Elba, fusese restaurat în cea mai mare parte. Teatrul de Stat, Terasa Brühl cu Academia de Arte, Opera, Albertinum, noua primărie, Hofkirche fuseseră reconstruite - şi, în cele din urmă, pentru că unii membri de partid se opuseseră restaurării lui din motive ideologice, începuse masiva acţiune de recreare a Schloss-ului regal saxon. Nu este încă terminat.

În ceea ce priveşte restul, îngrozitor de posomorât, al centrului oraşului şi al cartierelor din apropiere, mai nimic nu s-a schimbat de când Kurt Vonnegut a revizitat Dresda, în 1965. Era vorba de un om care îşi desfătase ochii cu vechea Dresdă, în 1945, în ultimele săptămâni dinaintea distrugerii. „Oz", observase el foarte scurt, făcând referire la reşedinţa de basm din povestea lui L. Frank Baum şi din filmul cu Judy Garland. Douăzeci de ani mai târziu, autorul *Abatorului 5* a descris ceea ce fusese odată renumita „Florenţă de pe Elba" ca semănând cu Dayton, Ohio.

Frumuseţea Elbei era imposibil de alterat; zonele dinspre periferie, cu vilele lor de secol XIX, au scăpat mai mult sau mai puţin neatinse,

deşi au fost multă vreme neglijate. Imaginea de ansamblu a Dresdei a rămas de neegalat prin atracţiile sale.

Dar a supravieţuit foarte puţin din ceea ce altădată îl făcea unic printre oraşe, cu excepţia locuitorilor săi. Armonia perfectă dintre dimensiuni şi proporţii - umanism transferat în calda şi vulnerabila gresie - dispăruse în cea mai mare parte, fiind înlocuită de gigantismul stalinist şi de traiul în comun poststalinist.

Parte a transformărilor pozitive pe care Weidauer şi ceilalţi aparatcici le revendicau erau, până la un anumit punct, justificate. Afirmaţiile lor conform cărora locuinţele „moderne" reprezentau pentru locuitorii obişnuiţi o îmbunătăţire faţă de pitoreştile cartiere de locuinţe precare, pline de igrasie, din spatele faţadelor elegante din Altstadt conţineau o sămânţă de adevăr, dar ignorau lucrurile care fac ca viaţa să merite să fie trăită. Situaţia poate fi comparată cu cea a urbaniştilor postbelici din Londra, care au demolat cartierele sărace, dar pitoreşti, din East End, şi le-au înlocuit cu blocuri-turn care au adus cu ele un trai igienic şi o utilizare eficientă a spaţiului, dar şi alienare, infracţionalitate măruntă şi dezintegrarea structurilor sociale, în paralel cu aceste avantaje.

În ciuda odelor scrise de Weidauer şi Seydewitz despre frumuseţea sa pierdută, urbaniştii comunişti, de după 1945, nu aveau încredere în vechea Dresdă - în mare pentru aceleaşi motive pentru care naziştii radicali, precum Ley, rostiseră acel nebunesc şi sfidător „pagubă-n ciuperci!" când a fost distrusă. Pentru nazişti, vechea Dresdă simboliza toleranţa şi decenţa pe care le dispreţuiau; pentru comunişti, individualismul „burghez" şi ataşamentul faţă de un stil care nu îşi găsea locul în viitorul productiv proletar.

Înghesuit în colţul sud-estic al Republicii Democrate Germane, izolat de dispunerea reliefului, oraşul Dresda era una dintre puţinele zone din Germania de Est unde nu puteau fi recepţionate televiziunile occidentale. Majoritatea est-germanilor erau, pe timp de zi, cetăţeni fideli ai „statului muncitorilor şi ţăranilor", dar noaptea urmăreau pasionaţi spectacolele de divertisment, de teatru şi, o adevărată ameninţare pentru regim, buletinele de ştiri vest-germane. Nu era şi cazul Dresdei, scufundată în valea adâncă a Elbei, unde semnalul staţiilor de televiziune occidentale nu putea ajunge. Zona era denumită în glumă „Valea Ignoranţilor" (Tal der Ahnungslosen), deoarece locuitorii ei păreau a fi ultimii care aflau ce se întâmplă în lume. Cei din Dresda putea recepţiona, bineînţeles, posturile de radio occidentale - dar gluma era întemeiată într-o oarecare măsură. Dacă fiecare imagine spune o poveste, lipsa imaginilor însemna apariţia

unor goluri serioase în povestea oraşului.

În cei patruzeci şi cinci de ani ce se scurseseră între sfârşitul războiului şi căderea Zidului Berlinului, Dresda s-a izolat. Deja cumplit traumatizaţi de evenimentele din februarie 1945, locuitorii oraşului s-au dedicat construirii de locuinţe care să înlocuiască zecile de mii de cămine distruse şi creării imaginii unei culturi renăscute. Dar sub faţada fericitului, strălucitorului oraş nou socialist, mocnea o durere mută; zvonurile şi nălucirile găseau un teren propice în strâmta şi întunecata memorie colectivă a Dresdei.

30. Somnul raţiunii

„Incendierea şi distrugerea unui centru industrial inamic", spuneau ordinele Grupului 5, din 13 februarie 1945.

Descrierea brută, utilitaristă, a Dresdei ignora cu bună ştiinţă natura complicată a ţintei, precum şi adevăratul scop al raidului, dar, în acelaşi timp, era un rezumat oribil exact pentru ceea ce s-a întâmplat la sol. Dresda a fost, într-adevăr, arsă şi distrusă într-o noapte. O parte a industriei oraşului a fost mistuită de flăcări în acelaşi interval. Odată cu ea, între douăzeci şi cinci şi patruzeci de mii de oameni, o moştenire arhitecturală creată de-a lungul secolelor şi un stil de viaţă apreciat şi invidiat.

În 1942, cu aproape trei ani înaintea distrugerii Dresdei, prima directivă referitoare la bombardamentele zonale a permis formaţiilor de bombardiere să atace deopotrivă casele şi moralul locuitorilor, pe lângă ţintele militare şi industriale evidente. Un semn de slăbiciune, nu de forţă. O recunoaştere a faptului că pe timpul nopţii acurateţea era atât de redusă, încât nu se reuşea, cu realism, atacarea unor ţinte de precizie. Alegerea se făcea între bombardarea unor kilometri pătraţi din zonele urbane germane şi a nu le bombarda deloc; iar pentru o elită militară britanică aflată sub presiunea de „a face ceva" împotriva naziştilor, practic nu exista opţiune. Lübeck şi Rostock au fost rezultatele imediate. Apoi au urmat regiunea Ruhr, Hamburg, Berlin... Şi numărul victimelor germane a crescut.

Hotărârea britanicilor de a contraataca neîndurător reflecta mentalitatea unei insule aflate sub asediu, lansând incursiuni împotriva inamicului din interiorul şanţului de apărare pe care îl reprezenta marea. Şi poate că germanii preluaseră controlul asupra continentului, dar dominaţia lor nu avea să fie lipsită de pericole. Mai mult, germanul obişnuit, se credea, nu avea - şi nu trebuia - să se simtă în siguranţă. În 1870-1871 şi în 1914-1918, civilii Reichului (cu excepţia celor din Prusia Orientală, în săptămânile de început ale Primului Război Mondial) fuseseră martorii luptelor pe care armatele lor le duseseră pe pământurile altor popoare. Chiar şi în 1943, Goebbels afirmase, cu satisfacţie, că amploarea cuceririlor germane permitea Reichului să poarte orice război - mereu, după cum vedea el lucrurile - la mii de kilometri de propriile graniţe.[485] În privinţa operaţiunilor terestre, acest lucru era adevărat, dar nu lua în calcul puterea aeriană a anglo-americanilor. Raidurile de bombardament ale

Forţelor Aeriene Regale ridicau moralul mult încercatei populaţii britanice şi reaminteau milioanelor de germani care îl votaseră şi îl sprijiniseră pe Hitler şi altor milioane care îl tolerau că, atâta vreme cât acesta continua să aibă succes, războiul avea întotdeauna şi un cost.

După cum un manifest, aruncat în multe mii de exemplare deasupra Reichului, le reamintea germanilor: „Europa este o fortăreaţă. Dar o fortăreaţă fără acoperiş".

La Hamburg, britanicii descoperiseră furtuna de foc şi luaseră decizia că merita să încerce să genereze acel impresionant fenomen de fiecare dată când atacau un oraş. De ce nu?

Nimic din toate acestea nu încearcă să insinueze că bombardamentul zonal era tot ceea ce putea face Comandamentul Bombardierelor. Acţiunile lor împotriva unor ţinte germane punctuale - în primul rând rafinăriile care produceau petrol sintetic - au fost eficiente. Acelaşi lucru era valabil şi pentru atacurile împotriva ţintelor feroviare şi a altor obiective legate de sistemele de transport. Harris însuşi a fost uimit cât de precise erau echipajele sale când, după Ziua Z (deşi trebuie să ne amintim că lungile şi seninele zile de vară erau cea mai potrivită perioadă pentru aşa ceva), au fost repartizate pentru misiunile de bombardament tactic pe timp de zi. În toamna lui 1944, când a putut utiliza din nou Comandamentul Bombardierelor în misiunea de bombardare a Germaniei, o forţă aliată era ferm pe poziţii pe continent, iar Marea Britanie nu mai era o putere insulară aflată în dificultate. Tehnologia evoluase. *H2S* şi *Gee* şi toate celelalte miracole tehnice crescuseră pas cu pas acurateţea bombardamentelor RAF, chiar pe timp de noapte şi chiar în condiţii meteo dificile.

Totuşi, raiduri ratate, precum eşecul aproape total de deasupra oraşului Chemnitz, la mai puţin de douăzeci şi patru de ore de la distrugerea Dresdei, arătau şi cât de puţin era necesar pentru ca lucrurile să nu meargă cum trebuie. Chiar şi cu puţin înaintea finalului războiului, americanii, deşi atacau pe timp de zi, aveau probleme cu respectarea promisiunii „bombardamentului de precizie", dacă atmosfera nu era perfect curată. Între septembrie 1944 şi aprilie 1945, numai 30% din bombele aruncate de Forţa Aeriană 8 au fost lansate în urma identificării vizuale a ţintei, în vreme ce 70% au fost lansate utilizând sistemul H2S. Din cele 70% a căror lansare fusese asistată de radar, s-a estimat că numai 2% au căzut pe o rază de trei sute de metri de punctul-ţintă. **[486]** Cu toate acestea, ce ar fi putut face puterile occidentale? Să-şi ţină forţele aeriene la sol, până când condiţiile meteo (din Europa Occidentală, pe timp de iarnă) garantau

identificarea vizuală exactă a ţintei? Ar fi putut. Dar nu au făcut-o.

Istorici reputaţi ai războiului aerian, în primul rând Anthony Verrier şi Max Hastings, cred că, după vara lui 1944, RAF ar fi putut şi ar fi trebuit să înceteze bombardarea oraşelor şi să se concentreze asupra unor atacuri de precizie. Nefăcând acest lucru, ba mai mult, sporind amploarea bombardamentelor ce vizau populaţia urbană a Germaniei, britanicii, şi într-o oarecare măsură americanii, au pierdut supremaţia morală. Acest lucru poate fi adevărat şi, în plus, de la sfârşitul războiului, priorităţile Comandamentului Bombardierelor au fost supuse unei reexaminări intense şi unor critici extinse.

Dar acest punct de vedere ridică câteva probleme, unele de ordin politic, altele de natură practică. E greu de crezut că, în iarna 1944-1945, o încetare voluntară de către anglo-americani a bombardamentelor asupra oraşelor ar fi fost acceptabilă în ochii opiniei publice - mai ales după ce rezistenţa germană devenise mai acerbă în toamnă, pentru ca, în decembrie, să fie urmată de contraatacul lui Hitler în Ardeni, care a lăsat în urmă zeci de mii de morţi şi răniţi din rândurile Aliaţilor (majoritatea americani). Şi, apoi, mai erau atacurile cu rachetele V-1 şi V-2 asupra oraşelor Anvers şi Londra sau asupra sudului Angliei, care au curmat viaţa a mii de civili şi care erau, chiar prin natura lor, înspăimântător de nediscriminatorii. Nu toţi alegătorii englezi ar fi aprobat acţiunile reprezentanţilor lor în Parlament, care se ridicau foarte des în picioare în Camera Comunelor ca să ceară bombardarea urgentă a unui oraş german sau a altuia care scăpase neatins, dar opoziţia fermă faţă de bombardarea centrelor urbane era limitată la o minoritate, chiar şi spre finalul războiului. Percepţia generală era că germanii „o căutaseră cu lumânarea", „că semănaseră vânt şi trebuiau să culeagă furtună".

Cât despre afirmaţia că asemenea distrugeri erau provocate într-un moment în care războiul era „aproape încheiat", trebuie spus că nimeni nu ştia când avea să se termine. Faptul că Germania a insistat să prelungească lupta mult timp după ce înfrângerea a devenit inevitabilă (şi, în consecinţă, a continuat să atragă represalii) nu a făcut decât să crească şi mai mult hotărârea publicului aliat, sătul de război şi înfuriat.

Atitudinile, după cum ştim, aveau să se schimbe, dar nu încă. „Bombardamentele", după cum comenta profesorul Richard Overy, „au pus pe gânduri numai după ce conflictul s-a terminat." [487]

La nivel practic, echipajele fuseseră antrenate cu cheltuieli imense să ducă la îndeplinire raidurile masive „distrugătoare de oraşe".

Imensul aparat birocratic de planificatori şi administratori fusese antrenat să-i sprijine şi să-i ghideze în acest sens. Bombardamentul zonal devenise o obişnuinţă, chiar o dependenţă. Forţele Aeriene Regale ştiau cum să-l pună în practică. Şi garantau rezultatul. După cum spunea scriitorul anglo-german W.G. Sebald, în recent apăruta sa prelegere despre experienţa germană în războiul aerian:

> O iniţiativă de amploarea materială şi organizaţională a ofensivei bombardamentelor avea o asemenea dinamică proprie, încât modificările de direcţie şi interdicţiile erau mai mult sau mai puţin excluse, mai ales într-un moment în care, după trei ani de expansiune intensivă a fabricilor şi a uzinelor de producţie, această iniţiativă ajunsese la apogeu, cu alte cuvinte la maximumul capacităţii sale distructive. Odată ce materialul era manufacturat, simpla lăsare a avionului şi a preţioasei sale încărcături pe aerodromurile din estul Angliei se plasa împotriva oricărui instinct economic sănătos. [488]

Ar fi frumos să credem că această evoluţie a războiului bombardierelor a urmat un asemenea curs în urma unor neîntrerupte dispute şi reevaluări morale. Frumos, dar greşit. Sincer, explicaţia lui Sebald este mai plauzibilă.

Era vorba, pur şi simplu, de lucrurile care funcţionau (sau de ceea ce se considera, în acel moment, că dă rezultate). Statul Major al Aerului din Marea Britanie luase iniţial lecţii din analiza minuţioasă a atacului german, din noiembrie 1940, asupra oraşului Coventry. Pagubele cele mai durabile, şi cele mai importante, fuseseră cele provocate de Luftwaffe sistemelor de canalizare, de alimentare cu energie electrică şi serviciilor de comunicaţii. Fabricile pot fi mutate, transferate în subteran sau reconstruite relativ uşor, dar complexul şi, uneori, labirinticul sistem care asigură traiul într-un oraş şi care este construit pe durata mai multor decenii este mult mai dificil de refăcut. După cum observa Goebbels în jurnalul său, după o întâlnire cu Speer în, 1943, „pagubele provocate industriei pot fi reparate mult mai uşor decât cele pricinuite caselor proprietate privată”. [489] De aici raţionamentul conform căruia bombardamentul nu trebuia să vizeze periferiile Dresdei, autostrada şi podurile, ci inima oraşului, cu cea mai mare concentrare de construcţii, unde convergea totul. Şi exact la asta se pricepea Grupul 5 din RAF. La incendierea şi distrugerea „centrelor”.

Din acest punct de vedere, atacul asupra Dresdei nu a avut nimic excepţional. Mulţi, poate majoritatea locuitorilor Dresdei care au trăit furtuna de foc, cred că atacul asupra oraşului lor era cumva special

prin agresivitatea sa, prin şiretlicurile folosite şi prin intenţia distructivă. Cât de neobişnuit a fost bombardamentul asupra Dresdei? Prin efectele sale, bineînţeles. Un oraş superb, plin de clădiri atrăgătoare, a fost distrus într-o noapte şi o dimineaţă cumplite. Zeci de mii de civili au murit sau au fost grav răniţi. Atacul a fost plănuit cu o îndemânare răuvoitoare şi a fost dus la îndeplinire cu eficienţă. Dar a fost neobişnuit în concepţia sa? Poate că nu. Autorul uneia din cele mai reputate istorii germane a războiului bombardierelor, Olaf Groehler - el însuşi din Leipzig -, se apropie cel mai mult de adevăr, când rezumă escaladarea bombardamentelor în ultimele luni de război:

> În ceea ce priveşte războiul aerian, bombardarea Dresdei iese în evidenţă din şirul de raiduri masive, neîntrerupte, prin amploarea distrugerilor pe care le-a pricinuit. Hrănit de zvonuri şi legende, s-a răspândit ca o undă de şoc în întreaga Germanie. Efectul distructiv al atacului asupra Dresdei a spulberat tiparul obişnuitului, al experienţelor anterioare. Dar dacă cineva analizează documentele de planificare a atacurilor asupra oraşelor, din prima parte a anului 1945, trebuie să recunoască, în multe cazuri, că acestea se aseamănă stilului în care a fost planificat raidul împotriva Dresdei până în cele mai mici detalii. De multe ori, numai vremea favorabilă sau nefavorabilă, felul în care era construit oraşul (inclusiv adăposturile sale antiaeriene) sau experienţa câştigată de populaţie în anii de război erau cele care determinau amploarea finală a distrugerilor şi numărul de morţi. **[490]**

Cu alte cuvinte, din punct de vedere practic, Dresda a fost un raid de mare amploare dintr-o întreagă înşiruire letală de raiduri masive, dar, dintr-o serie de motive imprevizibile - vânt, vreme, lipsa defensivei antiaeriene şi, mai presus de toate, şocantele deficienţe din sistemul de apărare antiaeriană pasivă, destinat populaţiei -, a provocat cele mai mari pagube. Chiar şi o asemenea afirmaţie s-ar putea să nu fie în întregime adevărată. Darmstadt, Kassel, Pforzheim şi Würzburg erau mai mici, dar nu se poate spune că au suferit mai puţin. Proporţional, Pforzheim a suferit mult mai mult, pierzând o şesime din populaţie - 17600 de victime - şi circa 83% din suprafaţa construită, în noaptea dintre 23 şi 24 februarie 1945. Flotila de bombardiere care a făcut acest lucru oraşului de la porţile Pădurii Negre nu reprezenta nici jumătate din cea implicată în „dubla lovitură" aplicată Dresdei, în urmă cu zece zile. **[491]**

Remarcile lui Groehler despre banalitatea operaţiunii de la Dresda

ne duc cu gândul şi la o altă dispută, din anii de după război, legată de raid: anume aceea că, sub acoperirea ajutorului acordat Armatei Roşii pe frontul de est, a fost planificat special pentru a-i intimida (sau a-i avertiza) pe sovieticii aflaţi în ofensivă. Aici există, într-adevăr, o necunoscută deoarece în lucrarea sa magistrală *Războiul aerian împotriva Germaniei,* unde face afirmaţia citată mai sus, reputatul istoric est-german dedică, în acelaşi timp, un excurs substanţial chiar acestui subiect. Cu alte cuvinte, operaţiunea era obişnuită şi s-a dovedit extraordinar de distructivă printr-un noroc şi, cu toate acestea, a fost atent plănuită (după cum afirmă Groehler) „pentru a demonstra Uniunii Sovietice forţa armelor anglo-americane”. **[492]**

Principala dovadă, în acest caz, este un raport de circulaţie internă al activităţii serviciului de informaţii al aviaţiei, din 1945, care i-a fost împrumutat lui Max Hastings de un fost ofiţer de la Cartierul General al Comandamentului Bombardierelor din High Wycombe. Conţinea o copie a notelor de instructaj trimise escadroanelor şi aripilor de aviaţie, înaintea raidului asupra Dresdei, şi spunea următoarele:

> Dresda, al şaptelea oraş ca mărime din Germania şi nu cu mult mai mic decât Manchester, este (de) departe cea mai mare zonă construită nebombardată a inamicului. În mijlocul iernii, cu refugiaţi aflaţi în deplasare spre vest şi cu trupe care trebuie odihnite, un acoperiş este la mare căutare, nu numai pentru a găzdui muncitorii, refugiaţii şi trupele deopotrivă, dar şi pentru a adăposti serviciile administrative transferate din alte zone.
>
> Cunoscută, la un moment dat, pentru porţelanurile sale, Dresda s-a transformat într-un oraş industrial de primă mână şi, asemenea oricărui mare oraş cu multitudinea sa de instalaţii telefonice şi de transport, este de mare importanţă în controlarea defensivei pe acea parte a frontului care e acum ameninţată de străpungerea mareşalului Koniev.
>
> Obiectivul atacului este să-l lovească pe inamic acolo unde îl doare cel mai tare, în spatele unui front deja parţial prăbuşit, să împiedice utilizarea oraşului ca punct de rezistenţă şi, în plus, să arate ruşilor, când vor ajunge acolo, ce poate face Comandamentul Bombardierelor. **[493]**

Luată individual, mica înţepătură din finalul acestui document nu implică, în mod necesar, existenţa unui plan oficial de intimidare a ruşilor şi Hastings nu insistă asupra acestui lucru. Putea fi interpretată ca un fel de versiune „vie” a întrucâtva macabrelor „cărţi albastre”, ce conţineau fotografii cu pagubele provocate de bombe, pe care Harris

le-a trimis, în mod constant, la Moscova pe parcursul războiului „pentru a arăta ceea ce putea face Comandamentul Bombardierelor” şi despre care se spunea că Stalin le-ar fi examinat cu mare satisfacţie.

Mult mai serioase sunt afirmaţiile tăcute de cei doi comandanţi ai celor două atacuri asupra Dresdei, Peter de Wesselow şi Maurice Smith, în discuţiile cu autorul Alexander McKee, în anii 1970. Groehler relatează că Wesselow spunea că atacurile ar fi trebuit „să demonstreze sovieticilor forţa Comandamentului Bombardierelor”, iar Smith că „distrugerea, în acest mod, a unui oraş neatins avea să aibă un impact semnificativ asupra ruşilor”.[494] Ambele citate sunt exacte, doar că Groehler nu menţionează ceea ce a adăugat Smith, cu ceva mai multă ambiguitate: „Aveam impresia că ruşii nu prea apreciau la adevărata sa valoare ceea ce putea realiza Comandamentul Bombardierelor. Deşi nu-i priveam ca pe ceilalţi aliaţi, respectam armata rusă şi doream să-i ajutăm împotriva lui Hitler.”[495] Similar, sensul citatului din de Wesselow este diluat dacă luăm întreaga frază, care include unele nuanţe foarte importante. „Cred că ştiam”, îşi amintea de Wesselow, „şi probabil ni s-a spus că trebuia să-i ajutăm şi, mai mult, sa-i impresionăm pe ruşi cu forţa Comandamentului Bombardierelor.”[496] La o distanţă de treizeci de ani, cine poate fi sigur că ceea ce *cred* nu este condimentat de lecturile ulterioare şi de amploarea controversei postbelice?

Conţinutul instructajelor mai detaliate făcute lui de Wesselow şi Smith era, poate, mai apropiat de cel schiţat în documentul descoperit de Hastings. Erau suficient de aproape de vârful ierarhiei pentru a ajunge la ei frânturi de zvonuri (Smith şi-a amintit că auzise că „operaţiunea îl interesa în special pe Churchill”). Cât despre membrii echipajelor, deşi unii şi-au exprimat neliniştea legată de faptul că erau trimişi să bombardeze oraşe pline de refugiaţi, nici unul nu-şi aminteşte ceva legat de faptul că raidul asupra Dresdei ar fi avut scopul de-ai „impresiona” pe ruşi, adică de a-i intimida (aceasta e singura interpretare în contextul căreia afirmaţia lui Groehler are sens). În această etapă a conflagraţiei, opiniile de stânga erau răspândite (1945 avea să fie anul în care un guvern laburist a fost ales cu o imensă majoritate). Pentru mulţi din rândurile forţelor armate sau ale populaţiei civile, Rusia sovietică era încă mult admirata aliată, iar Stalin era văzut ca un unchi care fuma pipă, la fel ca „Unchiul Joe”. Introducerea unui asemenea element, chiar indirect antisovietic, într-un instructaj pentru un atac de rutină ar fi produs mai degrabă consternare şi supărare decât o motivaţie în plus.

În plus, Groehler nu-şi limitează acuzaţia doar la raidul împotriva

Dresdei. Citind cu atenţie, ceea ce afirmă el este că această presupusă demonstraţie de forţă implica „transformarea în cenuşă a Dresdei *şi a altor oraşe*”. Aici devine mai vag şi, în acelaşi timp, mai plauzibil. Dresda a avut parte de un raid masiv, dar nu mai mare decât un număr considerabil de alte atacuri îndreptate împotriva zonelor urbane ale Germaniei. Nu e imposibil de crezut că acel crescendo al bombardamentelor, din perioada Conferinţei de la Ialta, ar fi putut avea un obiectiv dublu - grăbirea sfârşitului Germaniei şi, în acelaşi timp, descurajarea tacită a sovieticilor care, astfel, ar fi ezitat să-şi continue înaintarea spre vest, odată războiul terminat. În ansamblu, acesta nu este un complex de motivaţii improbabil.

Totuşi, în acest caz, e un mister de ce Churchill a început să manifeste îndoieli legate de „bombardamentele de teroare” în cunoscutul său memorandum de la sfârşitul lui martie 1945, când am putea crede că potenţiala ameninţare sovietică (pe care bombardamentele ar fi trebuit să o contracareze) crescuse, nu se diminuase. Materialul disponibil, până în acest moment, poate fi interpretat în mod diferit şi este, în orice caz, circumstanţial. Chiar şi un indiciu clar dintr-un document oficial al vremii ar fi de ajutor, dar nici unul nu pare să fi ieşit la lumină.

Indiferent care ar fi adevărul - şi, în lipsa unor dovezi clare, verdictul deschis rămâne cel mai plauzibil - afirmaţiile lui *Herr* Groehler se potrivesc, fără nici o îndoială, atitudinii antioccidentale din Republica Democrată Germană. *Herr* Groehler a scris această excelentă monografie în ultimii ani ai regimului (deşi a fost publicată la câteva luni după căderea Zidului Berlinului).

În orice caz, escaladarea bombardamentelor nu s-a limitat numai la oraşele mari. Alte masacre înfricoşătoare par să fie abia menţionate în lucrările de istorie (chiar şi Pforzheim pare să merite menţionarea în istoria oficială a Comandamentului Bombardierelor doar ca o notă de subsol şi doar ca un nume de pe o listă de ţinte). Şi apoi, spre exemplu, e cazul raidului american, pe timp de zi, din 12 martie împotriva portului german Swinemünde, de la Marea Baltică. Acesta a fost iniţiat din nou la cererea ruşilor, care înaintaseră până la douăzeci şi cinci-treizeci de kilometri de oraş. Condiţiile meteo au fost nefavorabile, aşa că a fost pus în funcţiune sistemul H2X (bombardamentul asistat de radar). S-a crezut că au fost distruse multe vase militare şi instalaţii portuare germane, dar raidul - dacă e să credem relatările germane locale - a ucis şi 23000 de refugiaţi sosiţi din est, care aşteptau la cozile lungi de câţiva kilometri să se urce în bărcile ce urmau să-i transporte peste golf, pe malul vestic al acestuia.

Numărul victimelor a fost, cu siguranţă, mai mic, dar conform unui istoric german contemporan este, în continuare, un număr cu cinci cifre. [497] „A adus", comentează istoria oficială americană, „o binevenită variaţiune de la rutina obişnuită." Raportul oficial al USAAF a clasificat Swinemünde drept o „ţintă legată de sistemul de transport". [498]

În cele din urmă, Dresda trebuie să fie aşezată lângă celelalte raiduri teribile lansate asupra Germaniei, în ultimii doi ani ai celui de-al Doilea Război Mondial şi, în special, în ultimele luni, şi trebuie să fie privită din această perspectivă: cel mai devastator şi mai îngrozitor dintre ele, dar, în mare parte, din întâmplare. Însă când se ridică probleme de ordin moral, a considera Dresda un caz special de sine stătător poate fi un lucru greu justificabil. [499] Dresda avea clădiri frumoase. La fel ca multe alte oraşe germane. Cartea lui Jorg Friedrich conţine un inventar sec al bisericilor, palatelor, caselor istorice, bibliotecilor şi muzeelor mistuite. de flăcări în urma bombardamentelor aliate, de la casa lui Goethe, din Frankfurt, până la osemintele lui Carol cel Mare, din catedrala de la Aachen; de la conţinutul de neînlocuit al Bibliotecii de Stat din München, veche de patru sute de ani, până la bijuteriile arhitecturii în stil rococo din Würzburg, centru al unei episcopii şi el însuşi o capodoperă a artei.

Bombardamentul nu a făcut (şi nici nu a putut face) diferenţa dintre cele două Germanii - Germania mândră, veche, umanistă, ale cărei rădăcini coborau de-a lungul secolelor şi care înflorise în tot acest timp, în ciuda celor mai îndârjite eforturi ale liderilor ei prea ambiţioşi şi a vecinilor lacomi, şi Germania violentă, agresivă pe care naziştii o creaseră fără scrupule, după 1933, deturnând toate acele tradiţii.

Martin Mutschmann şi-a abandonat capitala în cele douăzeci şi patru de ore care au premers sfârşitului ostilităţilor în Europa. S-a refugiat în încă neocupatul Erzgebirge, în casa unei cunoştinţe, unde a fost arestat fie de comuniştii locali, fie de trupele sovietice, pe 10 mai. Gauleiterul decăzut a fost supus unor interogatorii intensive:

> *Procurorul:* Ce ai de spus despre atacurile aeriene asupra Dresdei?
>
> *Mutschmann:* E teribil cât de multe valori au fost distruse în acea noapte. Bogăţia Dresdei era infinită când venea vorba de artă şi de alte lucruri. Acum aproape totul este *kaput.*
>
> *Procurorul:* Aşadar, nu eşti deloc preocupat de victimele umane? Se pare că te gândeşti numai la valorile materiale.
>
> *Mutschmann:* Bineînţeles, au murit mulţi oameni. Dar am vrut doar să spun că toate acele comori artistice nu pot fi înlocuite.

Procurorul: Cum s-au putut produce asemenea pierderi de vieţi omeneşti?

Mutschmann: Dresda nu era suficient pregătită pentru un atac aerian. E adevărat că am încercat să fac ceva în ceea ce priveşte construcţia de adăposturi, dar de sus nu am primit nimic, nici forţă de muncă şi nici materiale, ciment etc. Oamenii m-au criticat deoarece am ordonat construirea de adăposturi la casa mea din oraş şi la proprietatea mea din Grillenberg. Dar acestea au fost simple proiecte private, a căror construcţie am putut-o finanţa cu mijloace proprii. Nu a fost implementat un program de construcţie de adăposturi pentru întreg oraşul. E adevărat, ar fi trebuit să iau în considerare posibilitatea unui raid masiv împotriva Dresdei, dar am continuat să sper că oraşului nu i se va întâmpla nimic. **[500]**

Amestecul de motive, obtuzitatea morală şi scuzele improvizate definesc perfect mentalitatea acestui funcţionar mediocru, care îşi găsise refugiu într-o moştenire artistică pe care nu o înţelegea şi pe care nu a ştiut cum să o protejeze. Aceasta era vocea autentică a regimului, a unui regim care nu îşi asumă responsabilitatea pentru nimic, care se refugiază într-o ignoranţă stridentă atunci când este taxat pentru rolul său în distrugerea unui oraş şi a unei ţări care merita mult mai mult decât el şi cei ca el erau dispuşi să ofere. Dresda ar fi fost salvată pentru generaţiile următoare dacă nu ar fi existat ambiţiile brutale de cucerire, subjugare şi exterminare, pe care Mutschmann şi tovarăşii lui le-au nutrit până aproape de sfârşit.

Nu se ştie ce s-a întâmplat până la urmă cu Mutschmann. Se spune ba că a murit, în 1948, la Dresda în urma relelor tratamente (moment în care ar fi avut şaptezeci de ani), ba că a fost împuşcat în închisoarea Lubianka, din Moscova, de poliţia secretă sovietică la un moment dat, înainte de 1950.

Când primele trupe sovietice au trecut graniţa germană în Prusia Orientală, spre sfârşitul lui 1944, jefuind, violând şi incendiind pe măsură ce înaintau, erau, după cum notează Anthony Beevor, „dezgustaţi de belşugul" pe care îl găseau peste tot, la oraş şi în sate, deopotrivă. Casele curate, omniprezentele dovezi de confort şi de prosperitate materială nu făceau decât să-i înfurie şi mai mult. Un genist din Armata Roşie îi spunea superiorului său:

Cum ar trebui să-i tratăm, tovarăşe căpitan? Gândiţi-vă numai. Aveau de toate, erau bine hrăniţi, aveau animale, grădini de legume şi meri. Şi ne-au invadat. Au înaintat până la *oblast*-ul tatălui meu de la Voronej. Pentru asta, tovarăşe căpitan, ar trebui să-i strângem de gât.

[501]

Poate că aceasta este marea întrebare, rămasă fără răspuns, despre Germania şi poporul german, în perioada dintre 1933 şi 1945. Având imense bogăţii materiale şi spirituale ale unor aşezări precum Dresda la dispoziţia ta, de ce să rişti toate astea ca să lansezi un atac nemilos, în mare parte cu caracter de genocid, asupra Europei? Orice ar fi putut spune ideologii nazişti, Germania nu ducea lipsă de *Lebensraum.* Se aştepta cineva ca lumea să riposteze cu mănuşi, pentru a nu distruge comorile artistice sau pentru nu ucide civili germani?

Cei care se concentrează asupra confruntării din vestul Europei pierd din vedere amploarea crimelor în masă ale invadatorilor germani, ce au avut ca ţintă populaţia civilă din Rusia europeană. Vastitatea unui asemenea mozaic al violenţei face totul foarte greu de înţeles. Iată de ce căutăm instinctiv cazul particular, personal, aparent clar. Se spune foarte rar că un număr aproape egal de cetăţeni sovietici au murit în urma bombardamentelor din al Doilea Război Mondial: în jur de o jumătate de milion. [502] De ce nu există rafturi de cărţi care să evoce soarta celor patruzeci de mii de persoane - multe dintre ele femei, copii şi refugiaţi - care au murit în urma bombardării sistematice a Stalingradului de către Luftwaffe, atacul începând cu un raid de o mie de bombardiere şi durând patru zile, în august 1942, înainte ca asediul să fi început? [503] Sau bombardarea Minskului, inclusiv a spitalului central din acest oraş? A fost corect din punct de vedere moral ca opt sute de mii de civili, din nou majoritatea ruşi, să moară în urma bombardamentelor, a focului artileriei şi a înfometării, pe durata asedierii Leningradului de către germani? Legile războiului permit aproape orice tactică de distrugere împotriva unui oraş-fortăreaţă apărat şi a oamenilor din interiorul său, din momentul în care aceştia refuză să capituleze. Dar un asemenea lucru, la o asemenea scară, este mai mult sau mai puţin *moral* când îl comparăm cu bombardarea Dresdei?

După ce Dresda fusese distrusă, Hitler - care ordona coborârea obloanelor vagonului său când trecea printr-un oraş distrus - era la fel de neclintit şi nihilist în imaginea pe care şi-o crease despre soarta iminentă a proiectului nazist şi despre ce va însemna acesta pentru naţiunea germană. La jumătatea lui martie 1945, Führerul, aflat într-un proces accelerat de degradare fizică, îi spunea lui Speer:

> Dacă războiul e pierdut, şi poporul va fi pierdut. Nu trebuie să ne preocupăm de ce va fi nevoie pentru a asigura supravieţuirea

poporului german. Dimpotrivă, este mai bine să distrugem chiar şi acele câteva lucruri. Pentru că naţiunea s-a dovedit a fi mai slabă, iar viitorul aparţine numai naţiunilor mai puternice din est. În orice caz, numai cei inferiori vor rămâne în viaţă după această luptă, fiindcă cei buni au fost deja ucişi. [504]

Hitler vorbea cu un insolent dispreţ darwinian despre naţiunea germană care, în majoritatea ei, îi încredinţase sarcina de a-i aduce ordinea şi prosperitatea, care mai apoi îl urmase într-un război mondial şi care, în final, se pusese în întregime la dispoziţia sa pe front, în oraşele bombardate şi în fabrici. Induşi în eroare, poate, dar curajoşi şi întreprinzători, dincolo de orice îndoială. Nici măcar bombardierele aliate nu au reuşit să frângă complet voinţa germanilor. Slăbiţi, epuizaţi, cei mai mulţi sperând, în secret, că totul va avea un sfârşit - orice fel de sfârşit -, au continuat, cu toate acestea, să lupte şi să muncească până în ultima zi.

Totuşi, după Dresda, sfârşitul a venit relativ repede, mai devreme decât prevăzuseră estimările Comitetului Reunit pentru Informaţii. Günter Jäckel simţise un nou sentiment al haosului, al panicii în momentul în care era evacuat în munţi, după ce supravieţuise bombardamentului asupra Dresdei şi era sigur că raidul ce vizase oraşul său natal era cauza acestei modificări a stării de spirit. Se prea poate ca ororile bombardamentului şi propaganda lui Goebbels să fi dus la noi niveluri sentimentele anti-aliate, dar, în acelaşi timp, se conştientizase faptul că şansele de victorie erau tot mai mici, ceea ce nu putea fi ignorat. Germania nu putea riposta şi nici nu se mai putea apăra. Sfârşitul celui de-al Treilea Reich avea să vină cu certitudine. Singura întrebare era dacă avea să vină fără prea multe alte orori sau numai după ce soarta Dresdei va fi împărtăşită şi de nenumărate alte oraşe, deoarece bombardierele aliate puteau ataca acum Germania după bunul plac?

Götz Bergander nu crede că distrugerea Dresdei a scurtat sensibil războiul, dar:

> Este adevărat că majoritatea germanilor nu mai credeau în victorie, dar nu se puteau gândi la capitularea necondiţionată. Şocul Dresdei a contribuit fundamental la schimbarea atitudinii. Aceasta şi-a găsit cel mai bine exprimarea în cuvintele: Mai bine un sfârşit al terorii decât teroare fără sfârşit.
>
> „Teroare fără sfârşit" - asta reprezenta războiul aerian pentru majoritatea germanilor. [505]

A devenit o adevărată modă printre autorii postbelici să desconsidere bombardamentele asupra oraşelor, considerându-le nu numai imorale, ci şi esenţialmente inutile. Totuşi, rolul major jucat de campania de bombardamente strategice în înfrângerea Germaniei nu poate fi pus la îndoială (chiar dacă nu a reprezentat lovitura „fatală" la care visaseră Sir Arthur Harris şi susţinătorii săi) şi există tot mai multe dovezi care susţin că ar fi putut fi chiar decisiv. Analizele postbelice mai timpurii au făcut greşeala de a limita analiza costuri-beneficii la o simplă cuantificare a producţiei germane afectate la nivel naţional. Mai ales când Speer a preluat conducerea portofoliului responsabil pentru producţia de armament şi a introdus măsurile de eficientizare de mult amânate (ajutat de o tot mai accentuată înclinaţie politică spre ideologia „războiului total" în rândurile unor nazişti radicali, precum Goebbels sau Ley), producţia germană de armament a continuat să crească. Această tendinţă s-a menţinut până la sfârşitul lui 1944 şi s-a presupus, în consecinţă, că bombardamentele aliate fuseseră aproape în totalitate ineficiente.

Studiile mai recente, în special cele ale profesorului Overy, au abordat subiectul dintr-o perspectivă mai largă şi au introdus în discuţie uriaşele costuri financiare şi materiale suportate de Reich, pentru crearea unui sistem complex şi sofisticat de localizare a avioanelor şi de apărare antiaeriană, pentru reconstrucţia şi relocaţia instalaţiilor militare şi industriale, pentru hrănirea, cazarea şi îngrijirea victimelor bombardamentelor aliate tot mai puternice. Toate acestea au însemnat nu numai că mai puţine arme şi echipamente ajungeau la trupele din prima linie, ci au redus dramatic numărul de avioane ofensive disponibile pe toate fronturile, în special în Rusia. Mai mult, în timp ce veşnic agresivul Hitler cerea mai multe bombardiere, nevoia constantă de avioane de vânătoare nocturnă şi diurnă, necesare pentru a ţine formaţiile de bombardiere anglo-americane departe de oraşele germane, a făcut ca avioanele de interceptare să aibă întotdeauna prioritate în faţa dezvoltării unei noi generaţii de bombardiere cu rază lungă de acţiune, ce ar fi permis Luftwaffe să mute lupta în teritoriul inamic. Din 1942, Germania a fost neîntrerupt „pe piciorul din spate", după cum spune metafora sportivă, din cauza campaniei de bombardamente strategice.

La începutul lui ianuarie 1945, Albert Speer şi alţi înalţi oficiali s-au reunit şi au rezumat efectul neîncetatelor bombardamente aliate asupra producţiei, pe parcursul anului 1944. Germania, au calculat ei, a produs cu 35% mai puţine tancuri, cu 31% mai puţine avioane şi cu 42% mai puţine camioane decât fusese planificat. Toate acestea se

datorau bombardării intensive de către Aliaţi a centrelor industriale ale Reichului - ceea ce chiar şi în cazul atacurilor definite ca fiind „de precizie” ar fi cauzat „scurgeri” (eufemismul utilizat de americani în al Doilea Război Mondial, echivalentul „pagubelor colaterale” moderne), „scurgeri” ce nu ar fi fost decât un efect secundar, dacă era vorba de bombardamentele zonale, unde victimele civile erau nemilos luate în calcul.

În ultima zi a lunii ianuarie 1945 (întâmplător, a douăsprezecea aniversare a venirii lui Hitler la putere), Speer s-a aşezat la birou şi a scris un memorandum adresat Führerului, în care ministrul Armamentului îşi recunoştea sincer înfrângerea în lupta dusă neîncetat pentru aprovizionarea forţelor armate germane. „Cu mult realism”, scria mai târziu, „am declarat că războiul luase sfârşit, în domeniul industriei grele şi al armamentului (...)”. [506]

Overy continuă:

> Efectele indirecte au fost şi mai importante, deoarece ofensiva bombardierelor a obligat economia germană să transfere resurse importante dinspre producţia de echipamente pentru trupele de pe fronturi, utilizându-le, în schimb, pentru a combate ameninţarea bombardamentelor. În 1944, o treime din producţia totală germană de piese de artilerie era reprezentată de tunurile antiaeriene; efortul de apărare antiaeriană absorbea 20% din producţia de muniţie, o treime din produsele industriei optice şi între jumătate şi două treimi din producţia de echipamente radar şi de comunicaţii. Ca urmare a acestei deturnări a eforturilor, armata şi marina germană se confruntau cu lipsuri grave în materie de echipamente radar şi de comunicaţii, esenţiale pentru alte misiuni. Bombardamentele au afectat şi forţa de muncă germană tot mai insuficientă: în 1944, se estimează că în jur de două milioane de germani erau implicaţi în defensiva antiaeriană, în repararea fabricilor distruse şi, în general, în înlăturarea efectelor distrugerilor. [507]

Semnificativ, Overy subliniază lipsa produselor de „înaltă tehnologie”, mai ales în domeniul optic şi electric/comunicaţii. Aceasta era exact specialitatea Dresdei. În 1944 şi la începutul lui 1945, producţia a fost, în realitate, accelerată, fabrici şi mână de lucru forţată (în special muncitori-sclavi) fiind mutate în Saxonia, în general, şi în Dresda, în special. Conform cifrelor furnizate de inspectoratele pentru armament din întreg Reichul, în toamna lui 1944, Districtul Militar Dresda era cea mai căutată destinaţie pentru asemenea dispersări ale producţiei industriale, probabil din cauza

distanţei care o separa de toate fronturile şi a presupusei nevoi de a asigura siguranţa în faţa atacurilor aeriene. [508] Şi cum Silezia Superioară era pe cale să cadă în mâinile ruşilor, iar bazinul Ruhr era supus unui bombardament constant şi nimicitor, la începutul lui februarie Saxonia rămânea una dintre puţinele zone unde producţia a continuat nestingherită şi chiar a crescut.

Sunt încă necesare un mare număr de cercetări detaliate referitoare la aspectele mai puţin cunoscute ale efortului de război german, care s-ar putea dovedi extrem de elocvente. Un amănunt interesant, datând cam din perioada marelui bombardament aliat asupra Dresdei, aruncă o rază de lumină. Cu cinci zile înainte de raid, pe 8 februarie 1945, Radio-Mende din Dresda scria departamentului local al energiei. Scrisoarea cerea aprovizionarea prioritară cu energie electrică a unei noi fabrici, întrucât compania îşi transferase o parte a producţiei într-o destinaţie secretă din vecinătate:

> Păstrăm o instalaţie de producţie în clădirile Manufacturii de Porţelan a Statului, la următoarea adresă:
>
> Manufactura de Porţelan a Statului Secţia „Scharf" Meissen pe Elba
>
> Această unitate furnizează provizii pentru front şi se încadrează în prevederile programului de armament de urgenţă. [509]

În această etapă a războiului, de pe porţile vechii fabrici de porţelanuri ieşeau, în secret, produse care erau oricum, numai delicate nu. Porţelanurile „de Dresda", citate ulterior ca dovadă a naturii paşnice a industriei oraşului chiar şi în timp de război, proveneau, în realitate, de la Meissen, douăzeci de kilometri în aval, deşi existau şi în Dresda ateliere de pictare a ceramicii. Dar acum, chiar şi la Meissen, în atelierele unde fuseseră modelate celebrele ciobăniţe, erau produse componente-cheie pentru sistemele de comunicaţie moderne - terminale de teleimprimatoare *(Fernschreiber)* destinate Wehrmachtului. Scrisoarea din partea Radio-Mende, descoperită de un istoric cu ochi pătrunzător, arată nu numai cu câtă eficienţă continua dispersarea industriilor de război, dar şi cu câtă îndemânare, şi cinism, era pusă în aplicare. Dacă Aliaţii (în mod legitim) ar fi bombardat fosta Manufactură Regală şi, inevitabil, odată cu ea vechiul şi pitorescul oraş Meissen, nu sunt greu de imaginat protestele pe care le-ar fi generat - fapt de care birocraţii industriei germane erau foarte conştienţi.

Strategii aliaţilor (şi cititorul) pot fi iertaţi dacă se întreabă de ce,

dat fiind faptul că fabricile germane de armament se găseau pretutindeni, nu puteau bombarda totul.

Faptul că unul din cele mai frumoase oraşe ale Europei a fost aproape în întregime distrus - în vreme ce mult, dar sub nici o formă tot din ceea ce-l făcea să fie o ţintă legitimă a supravieţuit - e criticabil şi condamnabil. Numărul mare de oameni care şi-au pierdut viaţa, maniera în care s-a întâmplat acest lucru, faptul că, după standardele normale, majoritatea puteau fi catalogaţi drept civili nevinovaţi, toate astea ne fac inimile să se strângă, chiar şi şase decenii mai târziu. Şi chiar dacă putem fi scârbiţi de ticăloşia unui om ca Mutschmann, care plângea cu lacrimi de crocodil după „valorile" pierdute, e imposibil să nu ne dorim ca frumoasele clădiri ale Dresdei şi comorile sale artistice să fi revenit cumva la viaţă.

Dar aceasta nu înseamnă că bombardamentul aliat asupra Dresdei nu poate fi justificat. Dresda nu era un „oraş deschis", ci un centru administrativ, industrial, de comunicaţii funcţional al inamicului, un centru care, în februarie 1945, se afla în apropierea liniei frontului. Comandamentul Bombardierelor din RAF a lovit Dresda la fel cum atacase oraşele germane în ultimii ani, ceea ce uneori cauza distrugeri masive, alteori nu. În cazul Dresdei - din cauza vremii neobişnuit de bune pentru acea perioadă, lipsei neaşteptate a opoziţiei şi a obişnuitelor „confuzii", a lipsei de experienţă a locuitorilor şi a neglijării măsurilor de protecţie antiaeriană pasivă - bombardamentul a avut rezultate înspăimântătoare, apocaliptice. Acesta a fost „raidul care a avut rezultate oribil de bune", iar consecinţele sale au bântuit generaţiile postbelice şi vor continua să o facă.

Este adevărat că mult din ceea ce s-a crezut şi s-a spus despre Dresda, după distrugerea sa, este rezultatul eforturilor propagandiştilor nazişti şi apoi comunişti. Totuşi, odată războiul terminat şi odată începută căutarea de simboluri cu ajutorul cărora să fie înţeles, instinctul popular a ales pe bună dreptate, şi continuă s-o facă, evenimentele din 13-14 februarie 1945 ca un avertisment pentru ceea ce se poate întâmpla dacă se trece de limite. Dresda rămâne o teribilă ilustrare a ceea ce fiinţe umane civilizate pot face în circumstanţe extreme, când toate barierele impuse comportamentului uman au fost erodate de ani de război total. Bombardamentul asupra Dresdei nu a fost iraţional sau fără noimă - sau, cel puţin, nu din punctul de vedere al celor care au l-au ordonat şi l-au pus în practică, care erau implicaţi până peste cap într-un război care costase deja zeci de milioane de vieţi, care putea costa alte milioane şi care nu puteau

prevedea viitorul. Dacă a fost greşit - moralmente greşit - aceasta este o altă problemă. Când ne gândim la Dresda, ne luptăm cu limitele a ceea ce este permis, chiar şi în numele celei mai bune dintre cauze.

Götz Bergander, fiu al Dresdei şi martor al suferinţelor ei, dar şi primul istoric obiectiv al distrugerii sale, rezuma totul în câteva cuvinte grăitoare:

> Ceea ce a început ca o rutină s-a terminat ca un infern şi a lăsat în urmă un semnal de alarmă. Ceea ce părea posibil numai pe hârtie - reunirea tuturor circumstanţelor favorabile pentru atacuri - a devenit brusc o realitate.
>
> Dar nu asta îşi doriseră tot timpul susţinătorii bombardamentului zonal? Întrebarea dacă şi-o doreau cu adevărat s-a pus prea târziu. **[510]**

Sau, după cum pictorul Goya - el însuşi familiarizat cu violenţa - o spunea în şi mai puţine cuvinte: „Somnul raţiunii naşte monştri”.

POSTFAŢĂ
COMEMORARE

Taraba unde se vând flori şi coroane, de lângă poarta de intrare din fier forjat, are vânzări bune astăzi. În parcarea cimitirului Heidefriedhof, de pe colina de dincolo de marginea Dresdei, cetăţeni în toată firea coboară din Mercedesuri şi BMW-uri şi încep o procesiune plină de demnitate pe aleea lungă care duce către monumentul memorial.

În apropiere, Volkswagenuri obosite şi Trabanturi est-germane opresc gâfâind şi din ele coboară tineri cu capetele rase, jeanşi tăiaţi şi cizme grosolane. Dar până şi ei se poartă ireproşabil astăzi. Duc cu ei coroane în vechile culori imperiale - negru, roşu, alb -, simbolul codificat al neonaziştilor într-un stat unde arborarea publică a zvasticii este ilegală.

Cobor la staţia de lângă cimitir, după ce am luat un tramvai până la Wilder Mann, capătul liniei numărul 3, şi am călătorit ultimii trei sau patru kilometri cu autobuzul.

Vehicule cu permis de acces trec pe lângă noi, în timp ce paşii ne poartă pe lângă mormintele foarte atent îngrijite. Aceştia sunt oficialii din Dresda, inclusiv primarul oraşului. Mai sunt şi autobuzele care îi aduc pe supravieţuitorii furtunii de foc, cărora li se permite să intre chiar până la monument - atât ca semn al respectului, dar şi pentru faptul că au o vârstă înaintată, pentru că majoritatea sunt trecuţi bine de şaptezeci de ani. În cele din urmă, soseşte cel mai mic, dar, într-un fel, cel mai ciudat grup: reprezentantul ambasadei britanice din Berlin, în maşina sa cu şofer, şi bărbatul de la consulatul american din Leipzig, ascuns după geamurile fumurii ale Jeepului alb nou-nouţ, până iese şi el la lumina soarelui din februarie.

Cei doi emisari ai puterilor occidentale aliate se salută şi apoi încep să-şi facă loc prin mica aglomerare de VIP-uri germane. Este o zi

calmă, puţin înnorată, dar uscată - nu foarte deosebită faţă de ziua de 13 februarie 1945, cu excepţia faptului că au trecut mai bine de cinci decenii şi jumătate şi că aceasta este a treia zi de 13 februarie din secolul al XXI-lea. Grupul de skinhead dispare printre copaci înainte de începutul ceremoniei anuale; deşi unii dintre activiştii de dreapta mai în vârstă, mai puţin agresivi, se retrag cu un dezgust discret către marginile grupului de politicieni respectabili.

Ceremonia de depunere a coroanelor din 2002 are loc la ora 11. Durează mai puţin de cincisprezece minute şi este abordată cu demnitate şi de participanţii de rând şi de neonazişti. Panglicile de pe coroanele activiştilor de dreapta se referă la „bombardamentele terorii". Pe placa memorială, unde sunt aşezate coroanele şi florile, se poate citi:

> Câţi au murit? Cine poate şti exact?
> Prin rănile noastre simţim suferinţa
> Celor fără nume care au ars aici,
> Într-un iad dezlănţuit de semenii lor.

Văd feţele câtorva dintre locuitorii Dresdei pe care i-am întâlnit şi i-am intervievat. Chipurile lor sunt trase, concentrate, ochii gânditori. Merg la aceeaşi ceremonie an de an - pentru cei pe care i-au cunoscut şi iubit, pentru oraşul de care îşi aduc aminte şi, poate, şi pentru părţi din fiinţa lor pe care le-au pierdut în acea noapte de februarie 1945.

La final, reprezentanţii anglo-americani pleacă destul de repede. Pentru restul dintre noi, drumul de întoarcere, către intrare, se desfăşoară încet şi în tăcere.

13 februarie 1945 a devenit un simbol nu doar pentru locuitorii Dresdei, iar astfel de ceremonii sunt cele mai importante şi mai mediatizate din Germania. Au loc marşuri, adunări şi concerte. Toate cu aceeaşi temă: reculegere, reconciliere şi pace. Cu excepţia extremiştilor de dreapta şi (deşi în număr mai mic) a extremiştilor de stânga.

Activiştii de dreapta organizează, în seara zilei de 13 februarie, un marş către statuia „omului de cauciuc" de lângă Noua Primărie, pentru că nu li se permite să mărşăluiască direct prin centrul oraşului. Unii dintre tinerii skinhead au început să poarte *kaffiyeh,* baticul palestinian, adăugându-l la complexitatea de semne pe care le arborează deja. Mesajul lor general, cu toate acestea, este clar. Sute de mii de germani au murit la Dresda, „holocaustul bombelor" a fost îndreptat împotriva germanilor şi, în cel de al Doilea Război Mondial,

Aliaţii, nu germanii, au fost adevăraţii criminali de război. Numărul celor care participă la asemenea marşuri creşte constant, an de an. Acei compatrioţi ai lor care s-au săturat să fie mereu catalogaţi drept personaje negative, sau care nu au crezut niciodată că sunt aşa ceva, sunt atraşi de astfel de evenimente.

În mod provocator, sau poate pervers, oponenţii lor pletoşi, adepţi ai stângii, pretind că sunt de acord cu bombardarea Dresdei, că laudă Comandamentul Bombardierelor. Doi dintre ei ţipă o versiune incoerent-adolescentină a credinţei lor mulţimii adunate în umbra Neumarkt, de lângă Frauenkirche, care este, în cele din urmă, reconstruită prin subscripţie internaţională (iniţiator principal al acestei acţiuni a fost pastorul Hoch, în primii ani după căderea Germaniei de Est). Majoritatea cetăţenilor se uită uimiţi sau uşor revoltaţi, probabil exact tipul de atenţie pe care doresc să o stârnească aceşti puşti. Se retrag în întuneric, urlând câteva insulte de rămas-bun în direcţia „burgheziei".

În centrul oraşului are loc o ceremonie demnă. Scena care se află în faţa Frauenkirche - mai târziu se va transforma într-o rugăciune comună în cripta nou renovată a bisericii - este ocupată de reprezentanţi ai clasei de mijloc, calmi, dar vădit emoţionaţi. Sute de lumânări au fost puse în perimetrul şantierului care va deveni, într-o zi, vechea catedrală protestantă a oraşului, acum renăscută. Oameni se perindă la microfon şi îşi spun povestea. Sunt simple aceste poveşti, dar greu de suportat. Greu de suportat, poate, tocmai pentru că sunt simple. Se fac proiecţii de filme, inclusiv a unuia care prezintă oraşul Coventry, care s-a înfrăţit între timp cu Dresda. Mai are loc o întrunire a victimelor raidului de la Dresda în jurul plăcii memoriale din Altmarkt, unde aproape şapte mii de cadavre au fost incinerate în săptămânile care au urmat masacrului. Este mai solemnă, mai politică, cu cântăreţi şi discursuri despre relele aduse de nazism, dar şi despre ororile furtunii de foc.

Dresda este acum parte a Republicii Federale Germane. În 1989, cetăţenii ei şi-au jucat rolul în căderea dictaturii comuniste prin asedierea, mai întâi, a unui tren care venea de la Praga - plin de est-germani care căutaseră adăpost în ambasada vest-germană de acolo şi cărora un guvern est-german care intrase în panică le permisese să plece - şi apoi, când autorităţile comuniste au încercat să-i disperseze, protestând paşnic până spre Prager Strasse, de la gara care fusese reconstruită. Momentul decisiv a venit în momentul în care un colonel dintr-o unitate a „Poliţiei Poporului", confruntat cu alegerea de a-i

lăsa pe demonstranţi să stea sau să disperseze mulţimea cu forţa, a ales să-i lase să stea. Mesajul a ajuns şi în alte părţi ale muribundei Republici Democrate Germane: nimeni nu a fost împuşcat la Dresda - nu există o Piaţă Tienanmen în RDG - şi au început demonstraţii de masă la Leipzig, Berlin şi în alte locuri. În câteva zile, vechea conducere poststalinistă plecase şi, în decurs de un an, Germania era reunificată. Colonelul de poliţie rămâne un om popular în Dresda modernă şi, din câte se pare, face afaceri pe picior mare în domeniul imobiliar.

În 1990, au apărut primele opinii libere despre bombardarea Dresdei. La acea aniversare, a venit şi David Irving, înconjurat de glorie şi de un anturaj considerabil, pentru a fi aplaudat drept omul care „a spus lumii" adevărul despre distrugerea Dresdei. Doi ani mai târziu, două evenimente au atras atenţia asupra recent eliberatei Dresde. Primul a fost dezvelirea unei statui a lui Sir Arthur Harris, în faţa bisericii St. Clement Danes, din Londra (o biserică care are strânse legături cu RAF) de către regina mamă. Politicienii germani, printre care şi primarul Dresdei, şi-au făcut auzite obiecţiile, întrebându-se de ce un act atât de provocator putea fi considerat necesar la atâţia ani de la război. În timpul ceremoniei, protestatari din mulţime au strigat acuzând asasinate în masă.

În luna octombrie a aceluiaşi an, regina Elisabeta a II-a a vizitat „noile" provincii ale Germaniei (aşa după cum era cunoscută fosta RDG) şi a inclus Dresda în itinerariu. Sentimentele populaţiei oraşului au fost reci, chiar distante. A fost huiduită de către indivizi din mulţime la Kreuzkirche după ce nu şi-a cerut scuze oficial pentru raidurile din 1945 de deasupra Dresdei. Problema nu a dispărut acum, sentimentele în mod natural diverse putând fi acum discutate în oraş. Dar semnele sunt încurajatoare. În 2000, fundaţia pentru reconstruirea Frauenkirche a primit un duplicat al crucii de aur pentru a o înlocui pe cea distrusă în 1945. A fost finanţată de partenerul britanic al fundaţiei, Dresden Trust, condus de prietenul britanic neobosit al oraşului, Alan Russell. A fost sculptată de fiul unui pilot al Comandamentului Bombardierelor, iar predarea oficială a fost realizată de Ducele de Kent, în cea mai fluentă germană. Nu s-au înregistrat proteste.

La momentul în care este scrisă această carte (2003), Dresda are probleme financiare, Germania luptându-se cu dificultăţi industriale şi financiare. Furnizarea de fonduri din Germania de Vest a început, inevitabil, să fie redusă, iar noul impozit pe venit din Germania de Est nu este suficient pentru a reduce deficitul. Centrul arată minunat,

restaurantele şi cafenelele fiind pline, iar opera, teatrele şi alte locaţii prosperă, din câte se pare. În curând, se vor termina lucrările la *Schloss* şi la Frauenkirche, iar Dresda îşi va fi recăpătat simbolurile de dinainte de război.

Investiţiile masive ale guvernului german din 1989 încoace au dat oraşului vechi şi celui nou o imagine proaspătă şi atractivă. În cel din urmă, zonele care au suferit distrugeri mai mici în bombardamente sunt pline de restaurante cu specific şi cluburi la modă, multe dintre acestea prosperând din urma puterii de consum a populaţiei studenţeşti în creştere a Dresdei. Pe de altă parte, populaţia permanentă continuă să scadă. Acum, numără sub o jumătate de milion de locuitori. Turismul - sau, cel puţin, turismul internaţional - nu şi-a revenit încă. În ciuda imaginii strălucitoare a noii fabrici Volkswagen la nord de Grosser Garten şi a unui număr crescut de firme de servicii, şomajul este ridicat. Vechile blocuri comuniste poate că au fost împrospătate cu vopsea nouă, dar în spaţiile deschise şi îngrijite dintre ele vezi tineri care stau degeaba în timpul zilei, iar unii dintre acei tineri seamănă izbitor cu cei care se adună la demonstraţiile extremei dreapta.

Mai multe persoane pe care le-am intervievat, care acum sunt bunici, mi-au atras atenţia asupra problemei „tineretului”. În mod ironic, tocmai aceşti copii ai comunismului reprezintă cea mai mare ameninţare la adresa noii Germanii şi a noii Europe pe care a moştenit-o generaţia mea, acolo unde războaiele sunt de neimaginat, iar rivalităţile naţionale se rezumă la terenul de fotbal şi la concursul Eurovision, şi nu la atacuri cu Panzere sau la raiduri de bombardament.

Odată cu noile libertăţi, au început şi cercetările laborioase şi sistematice despre istoria Dresdei. Arhivele sunt deschise şi oamenii de ştiinţă, dar şi entuziaşti individuali muncesc din greu pe materiale neglijate până acum. Acum se poate începe ceva care să semene a studiu obiectiv despre istoria oraşului în timpul naziştilor şi despre soarta sa finală - cu toate acestea, o carte cuprinzătoare despre toate acestea nu a fost încă scrisă. Din păcate, mulţi dintre aceşti noi istorici nu sunt apreciaţi în oraşul lor. Aceşti savanţi vor zâmbi şi vă vor spune că oamenii din Dresda nu cred că aici erau industrie sau soldaţi sau lucruri groaznice, aşa cum au fost găsite în restul Germaniei. Oamenii cred că Dresda era doar un oraş, ca să nu spunem exclusiv un oraş, dedicat artelor şi culturii. De aceea, bombardamentul britanic a stârnit o astfel de revoltă.

Politica amintirilor în Dresda este complexă, la fel de complexă ca

memoria însăşi. În oraş există un puternic curent pacifist, probabil mai puternic decât în majoritatea oraşelor din Germania, care este cea mai pacifistă naţiune din Europa. Este o convingere sinceră, menţinută cu încăpăţânare şi bazată pe o experienţă teribilă, pe care mai ales americanii au găsit-o greu de înţeles în agitaţia care a însoţit anii de început ai secolului al XXI-lea. Apropiindu-se acum de 75 de ani, Christoph Adam nu va face şi nici nu va spune nimic care ar putea glorifica războiul şi militarismul. Sub comunişti, a suferit pentru că nu a vrut să se înroleze în „Armata Populară". Este foarte convins că această aversiune faţă de război s-a născut din experienţa sa din noaptea furtunii de foc. În diverse grade, acest lucru este valabil pentru majoritatea celor care au supravieţuit experienţei.

Extrema dreaptă, neonaziştii de cele mai diverse tipuri, bineînţeles că nu se opun războiului - doar războiului împotriva Germaniei. Uneori, folosesc cu inteligenţă limbajul pacifist pentru a sublinia suferinţele propriului popor în timpul - celui de al Doilea Război Mondial, când Dresda era la apogeul suferinţei sale. Dresda era nevinovată. Germania era nevinovată. În termeni concreţi, este greu să ne dăm seama unde vor să ajungă. O rejucare a partidei? Mai degrabă, pentru aceştia bombardarea Dresdei este o unealtă folositoare pentru a atrage un sprijin mai larg. La urma urmelor, este singurul lucru din al Doilea Război Mondial asupra căruia majoritatea germanilor rezonabili convin că a fost teribil şi nemeritat Sloganurile celor de dreapta se repetă, având la bază furtuna de foc din Dresda. *De ce auzim mereu despre evrei?* continuă argumentarea. *Noi, germanii, am suferit la fel, dacă nu mai mult. Al nostru a fost adevăratul holocaust. Anglo-americanii au vrut să distrugă cultura germană. De aceea au declanşat războiul cu Germania şi de aceea au distrus Dresda.* Pentru ei, mereu vor exista sute de mii de morţi, lacuri fierbinţi de fosfor, tactici deliberate, brutale ale Aliaţilor de anihilare culturală şi asasinate în masă. Trebuie. Succesul lor politic depinde de asta.

Pericolul este că extrema dreaptă zice multe lucruri cu care mulţi dintre cetăţenii respectabili ai Dresdei - decenţi şi paşnici - nu pot să nu fie de acord. Atacul anglo-american asupra Dresdei, un oraş nevinovat şi de neatins pentru mulţi, chiar în epoca lui Mutschmann, a fost *sinnlos* (fără sens) şi o crimă în sine. Aceasta a fost linia pentru mai mult de patru decenii, sub stăpânirea comunistă, sprijinită de propaganda oficială, şi încă este o dogmă răspândită nu doar în rândurile neonaziştilor. Poate că alte locuri meritau să fie bombardate, nu Dresda. Aici nu era nimic rău. Nici industrie, nimic care să aibă legătură cu războiul. *La Dresda nu era industrie. Nu au existat motive*

pentru bombardarea Dresdei. Acestea şi alte idei sunt susţinute fervent, chiar în faţa dovezilor clare care arată contrariul. Au devenit, pentru mulţi, parte a identităţii lor comune.

Bombardamentele şi diferenţele de interpretare istorică a lor chiar în rândurile locuitorilor Dresdei sunt extrem de îngrijorătoare. Dr. Helmut Schnatz, care a scris despre problemele prezentate de rapoartele angajaţilor civili americani de pe 14 februarie 1945, a fost supus unui tir de invective când a participat la o discuţie la Dresda, în primăvara anului 2000. Discuţiile raţionale nu au fost deloc posibile. Activişti de dreapta cunoscuţi - inclusiv unul care a fost mai târziu închis pentru activităţile sale - l-au hărţuit din diverse puncte ale sălii, alese cu grijă, citând propaganda nazistă, şi au fost aplaudaţi cu entuziasm de masa respectabilă a auditoriului. Se înregistrează un boicot neoficial al cărţii dr. Schnatz. Nu o găseşti în nici o vitrină a librăriilor din oraş, deşi, dacă o ceri, majoritatea o comandă pentru a şi-o vinde.

Precum bărbatul care a supravieţuit bombardamentului de la Guernica şi a povestit plin de patos lucruri neadevărate, perfect verificabile, povestirile supravieţuitorilor sunt adevărate în felul lor, pentru că reprezintă experienţa *lor.* Ca să citäm pentru ultima dată din Götz Bergander, născut la Dresda şi martor şi cronicar al raidurilor aeriene:

> Problema legată de punerea în discuţie a legendelor din Dresda este că acestea sunt construite pe o baza adevărată, şi anume pe amintirile personale lăsate de câteva ore cumplite, când viaţa şi fiinţa însăşi a persoanelor au fost ameninţate. Aceia care au putut să se salveze, care au trebuit să treacă prin experienţa pereţilor de flăcări, a furtunii de foc, a incalculabilelor imagini şi sunete anterioare, sunt mai apoi, lucru de înţeles, gata să îşi apere percepţiile subiective. Aşa că ei cred cu adevărat că au fost mitraliaţi din aer în mijlocul nopţii şi că au văzut cum curge fosfor, precum o perdea teribilă, pentru a înghiţi străzi şi case. **[511]**

Nu au existat motive pentru bombardarea Dresdei.

Adevărul este mult mai complicat. În războiul nimicitor între marile naţiuni, „Florenţa Germaniei" a căzut victimă uneia dintre cele mai distructive noi arme a acelui război, bombardierul. Masacrul din cer - într-o bătălie de trei ani deasupra Germaniei, în care în aproape fiecare zi avea loc o luptă - a devenit, inevitabil, birocratic, rutinier, inflexibil, prins între liniile unei grile şi adesea alimentat de tertipuri politice. Britanicii, în special, au plecat cu inima îndoită la război şi au

avut forţa morală de partea lor, dar acest lucru nu i-a făcut pe liderii sau pe generalii lor buni sau umani, şi poate nici nu ne puteam aştepta să o facă. Germanii, pe de altă parte, în ciuda realizărilor lor culturale - întruchipate în Dresda - păreau că s-au exclus singuri din rândul naţiunilor civilizate prin comportamentul lor în est şi în ţările ocupate.

De ambele părţi, singurul lucru care conta era câştigarea războiului. Şi odată ce acest scop suprem a fost stabilit, a fost stabilită şi soarta Dresdei. Mulţi dintre cei care aveau autoritate la Dresda în acei ani şi-au dat seama de acest lucru mult mai acut decât restul populaţiei.

Dresda avea multe lucruri pentru care merita să fie bombardată, dar avea şi mai multe lucruri care, într-o lume mai bună, ar fi fost cumva păstrate, chiar dacă acest fapt ar fi însemnat cruţarea întregului oraş, fabrici de armament, terenuri de instrucţie, totul. Gândiţi-vă la comandantul german care a ignorat ordinul lui Hitler de a da foc Parisului sau la colonelul american de artilerie care a refuzat să distrugă vechiul oraş universitar Heidelberg. Dar, în jurul anului 1945, în războiul aerian, alegerile individuale - cu excepţia, poate, a celui care a lansat deliberat bombele mai devreme sau mai târziu ratând obiectivul - au fost total irelevante. Tot ceea ce conta erau lucrurile care meritau să fie bombardate, iar restul nu prea era luat în considerare.

Apoi, războiul s-a sfârşit, luptele au încetat şi lumea s-a trezit din acest coşmar îngrozitor. Cei învinşi nu se puteau gândi decât la supravieţuire, dar în acest moment, naţiunile victorioase au început să-şi pună uimite întrebarea: *Chiar am făcut aşa ceva?*

Cu câteva minute înainte de ora 10, părăsesc mulţimea care aşteaptă în faţa Frauenkirche. În curând, va fi ora la care primul Lancaster a trecut peste Elba, spre Altstadt, în noaptea de 13 februarie 1945. Trec pe Münzgasse, din nou cu mulţime de cafenele şi restaurante pline de viaţă, şi urc treptele spre terasa Brühl. Râul are culoarea aramei vechi în întunericul nopţii. Nu mai e aproape nimeni pe stradă.

Mă uit spre nord-vest, de unde au venit bombardierele. Chiar în acel moment, un ceas anunţă ora. După ce se opreşte în cele din urmă, se face linişte pentru o clipă. Apoi, clopotele încep să bată solemn în toate bisericile din Dresda, la fel cum au făcut-o în fiecare an care a trecut de la furtuna de foc, marcând ziua şi ora la care flota Comandamentului Bombardierelor s-a năpustit asupra victimei sale lipsite de apărare.

Şi, aşa cum a învăţat să o facă pentru prima dată acum aproape şaizeci de ani, oraşul îşi ţine răsuflarea.

Anexa A
„Masacrul din lunca Elbei”

La rubrica „Opoziţie aeriană inamică”, rapoartele operaţiunii Forţei Aeriene 8 pentru ziua de 14 februarie 1945 spun:

> Reacţia FAG (Forţele Aeriene Germane) în această zi a fost surprinzător de slabă şi aproape în întregime ineficientă [...]. Numai două dintre avioanele de vânătoare din grupurile de escortă au fost implicate în confruntări semnificative. La 12.15-12.20, un grup de P-51 a întâlnit aproximativ 12 FW-190, la o altitudine de cinci mii cinci sute-şase mii de metri, pe un curs la sud de Chemnitz şi alte 15-20 FW-190 şi Me-109 în aceeaşi zonă, la nouă mii de metri. Acelaşi grup se pare că a întâlnit şi cele trei a/i (aparate inamice) despre care s-a raportat că au atacat o escadrilă de bombardiere în zona Dresda [...]. **[512]**

Alden Rigby nu a făcut parte din nici unul dintre grupurile care au întâlnit avioane germane. El notează:

> Nu am schimbat altitudinea deasupra zonei-ţintă [...]. Nu am văzut mare lucru din oraş, din câte îmi amintesc. Vremea era proastă, bineînţeles, britanicii fuseseră acolo cu o noapte în urmă, ar fi putut fi vorba de fum [...] le-am adus (Fortăreţele Zburătoare) deasupra ţintei şi ne-am îndreptat spre casă. Îmi pare rău că nu vă pot spune mai multe, dar când te găseşti într-o astfel de situaţie, sunt multe lucruri pe care nu le observi. Eşti preocupat să le menţii în aer şi să le escortezi în afara zonei-ţintă. **[513]**

În contrast, iată un raport german de după război ce descrie presupusele activităţi ale escortei de avioane de vânătoare la Dresda, în momentele despre care vorbea Al Rigby:

> Oraşul, în sine, nu avea de ce să fie bombardat. Dar la periferii, spre care se refugiaseră sute de mii, lucrurile stăteau diferit. Şi pentru avioanele de vânătoare sau de vânătoare-bombardament existau multe lucruri de făcut: să vâneze grupuri de germani pe drumuri de ţară.
>
> În timp ce [Fortăreţele zburătoare] distrugeau casele din suburbii, avioanele de vânătoare şi de vânătoare-bombardament zburau la joasă înălţime deasupra drumurilor de ţară, atacând fermele din satele învecinate cu foc de artilerie şi bombe. **[514]**

Citatul de mai sus provine dintr-un aşa-zis „raport faptic bazat pe declaraţiile martorilor oculari", realizat în 1952 de un scriitor pe nume Axei Rodenberger, pentru un foileton dintr-un popular periodic german, *Das Grüne Blatt*. În anul următor, a fost tipărit sub forma unei cărţi şi a avut un succes notabil, cea mai recentă ediţie fiind publicată în 1995 de o cunoscută editură germană (deşi cu o notă introductivă explicativă, în care sunt recunoscute limitele textului ca prezentare istorică veridică). Surprinzător, volumul lui Rodenberger continuă, cu toate acestea, să fie acceptat în cercuri serioase drept „istorie".

Fiecare presupus fapt prezentat în citat este eronat. Raidul american nu a vizat suburbiile (deşi, din cauza serioasei dezorganizări, au căzut într-adevăr bombe şi în zonele limitrofe). Majoritatea Fortăreţelor Zburătoare au încercat să-şi lanseze încărcăturile undeva în zona triajelor din Friedrichstadt sau Altstadt, ţinte cât se poate de legitime, aflate în inima oraşului şi care nu fuseseră grav avariate după raidul britanic. De asemenea, la raidul din 14 februarie nu au participat avioane de vânătoare-bombardament. Aceste afirmaţii eronate s-ar fi putut datora neştiinţei autorului şi nu au influenţat analizele istoriografice ulterioare. Partea şocantă a fragmentului este descrierea însufleţită şi aparent detaliată a felului în care avioanele americane vânau civili nevinovaţi de drumuri de ţară, în care avioanele de escortă - pilotate de oameni ca Al Rigby - s-au implicat în masacrarea sistematică şi nebunească a civililor germani care fugeau din oraşul în flăcări.

Fragmente ale cărţii lui Rodenberger au fost traduse şi publicate în America, deşi nu au atras prea mult atenţia. Tot în 1952, generalul Hans Rumpf - fost comandant al forţelor de pompieri - a publicat o carte în limba germană *(Der Hochrote Hahn)* despre războiul aerian. În aceasta, a afirmat că atât în timpul nopţii, cât şi în ziua următoare, britanicii şi americanii au coborât până la altitudini foarte mici şi au mitraliat civili, chiar în momentele în care erau bombardaţi. Să afirmi că avioanele britanice au făcut acest lucru înseamnă să susţii imposibilul, date fiind circumstanţele, disciplina unităţilor britanice,

temperatura de la nivelul solului şi tipurile de avioane implicate. Nimeni nu poate lua în serios aşa ceva. Acuzaţiile împotriva americanilor sunt, însă, mai plauzibile şi acestea sunt cele care au prins la public.

Câţiva ani mai târziu, o lucrare publicată de un aparatcik cu influenţă din Germania comunistă, Max Seydewitz, primul prim-ministru al Saxoniei în anii de după război şi multă vreme membru al Comitetului Central al partidului, a pus şi mai multe lemne pe foc. **[515]** Seydewitz descria presupusele atrocităţi:

> Apoi, piloţii au zburat peste malurile inundabile ale Elbei, negre din cauza oamenilor care scăpaseră din oraşul în flăcări şi acolo au coborât şi au tras asupra persoanelor de la sol în miezul zilei. **[516]**

Seydewitz a transferat de-a dreptul misterios drumurile de ţară ale lui Rodenberger în centrul oraşului, dar acuzaţiile sunt aceleaşi. Britanicii şi americanii au fost acuzaţi în aceeaşi măsură că mitraliaseră oraşul, USAAF concentrându-se asupra atacării civililor din lunca Elbei şi din Grosser Garten, precum şi din alte zone ale oraşului, inclusiv din spitalul Johannstadt. Cartea lui Seydewitz este pe jumătate o încercare de a scrie o istorie serioasă, pe jumătate o peroraţie antioccidentală. Obiectivul ei era să demonstreze că anglo-americanii erau la fel de răi ca naziştii, iar bombardarea Dresdei fusese o crimă de război deliberată. Relatarea lui Seydewitz era croită pentru a corespunde priorităţilor războiului rece.

Dar marea „lovitură” în povestea atacurilor cu mitralierele a venit în 1963, odată cu publicarea bestsellerului internaţional al lui David Irving, *The Destruction of Dresden (Distrugerea Dresdei)*. Irving nu a dat crezare poveştilor despre britanicii care mitraliau civili de la joasă altitudine în timpul furtunii de foc din Dresda. Dar nu numai că a susţinut versiunea atacurilor americane de la joasă înălţime, ci a adăugat şi tot felul de detalii nemenţionate de Seydewitz. Irving descrie faptul că aparatele Mustang apăreau, fără nici un avertisment, jos, deasupra străzilor, trăgând în tot ce mişca, în oameni şi vehicule laolaltă. Un grup de avioane de vânătoare americane au coborât vâjâind şi au atacat malurile inundabile, care erau pline de supravieţuitori ai iadului de peste noapte, în vreme ce un altul a mitraliat Grosser Garten şi zonele din vecinătate. După spusele lui Irving, această procedură aducătoare de moarte făcea parte din instrucţiunile „de a cauza confuzie în rândurile evacuaţilor civili din Est”. Tot el descrie mai departe cum o femeie şi câteva persoane

alături de care se afla au fost nevoite, în momentul în care avionul cobora, să se adăpostească sub câteva bănci de lemn, pentru a scăpa din calea nemiloasei ploi de gloanţe. O femeie din apropiere a fost lovită în stomac şi a început să ţipe de durere. Asta se întâmpla pe Lennestrasse, chiar lângă Grosser Garten. Alte victime ale presupusului atac al Mustangurilor au fost, s-a spus, membrii faimosului cor de copii al Kreuzkirche, cunoscuţi înainte de război pentru turneele lor în Germania şi în străinătate. Băieţii încercaseră şi ei să se adăpostească pe o stradă plină de verdeaţă de lângă parc. Despre directorul corului, susţinea Irving, se spunea că fusese rănit, iar unul dintre băieţii din cor ucis. **[517]**

„Atacurile cu mitraliere au fost observate în toate raidurile", citează corect domnul Irving din raportul oficial al şefului poliţiei din Dresda. Dar acestea erau victime nevinovate ale avioanelor de vânătoare americane care însoţiseră atacul diurn?

Ei bine, un băiat din cor fusese ucis de forţele aeriene aliate şi un director fusese găsit rănit în Tiergartenstrasse, dar aceştia nu erau victimele mitralierelor aliate. Rănile fuseseră provocate, cu o noapte înainte, de bombardierele britanice în timp ce amândoi căutau să fugă din şcoală. Acest lucru e foarte clar dacă cineva citeşte sursa originală, recunoscută, a informaţiei lui Irving: cartea lui Seydewitz. Aceasta se baza, la rândul său, pe relatarea cantorului corului Kreuzkirche, profesorul Mauersberger. El a fost cel care, în primele ore ale dimineţii, după al doilea raid britanic, i-a găsit pe inspectorul rănit şi pe băiatul din cor mort, adică înainte ca aparatele P-51 americane să fi început măcar să-şi încălzească motoarele. **[518]**

În ceea ce priveşte afirmaţia şefului poliţiei din Dresda că atacuri de acest gen au fost observate pe durata *tuturor* raidurilor, cum nimeni nu ia în serios acuzaţia că avioanele britanice au mitraliat oamenii de la sol, citarea unei asemenea declaraţii nu valorează prea mult. Şeful poliţiei, pur şi simplu, raporta mai departe ceea ce i se spusese. Dacă un număr mare de civili ar fi fost masacraţi pe malul fluviului, după cum s-a afirmat ulterior, fapta ar fi fost considerată o încălcare severă a legilor războiului. Este greu să credem că fraza neutră şi foarte precaută „au fost observate atacuri cu mitraliere" ar intra în această categorie.

Chiar şi în cea mai recentă ediţie revizuită a cărţii sale, domnul Irving continuă să descrie aceste atacuri ca fiind opera Grupului 20 Vânătoare. Autorul ne spune că rolul acestui grup în atac poate simboliza foarte bine multitudinea de roluri jucate de aparatele Mustang implicate. **[519]** În paralel cu încheierea bombardamentului

american asupra oraşului (12.23), adaugă istoricul, cele treizeci şi şapte de avioane P-51 Mustang ale Grupului 20 Vânătoare şi-au început atacurile de la mică altitudine asupra ţintelor de la sol. [520] Problema cu această descriere foarte vie este că, după cum ştim, în acel moment Grupul 20 Vânătoare se afla la peste o sută treizeci de kilometri distanţă, escortând atacul nu asupra Dresdei, ci asupra Pragăi. Acesta din urmă s-a terminat, într-adevăr, la ora 12.23. Raidul asupra Dresdei a luat sfârşit la ora 12.31.

Götz Bergander subliniase această nepotrivire încă din 1974, după ce a verificat documentele din Arhivele Naţionale de la Washington, D.C. Dovezile aduse de domnul Irving pentru a confirma afirmaţia nu rezistă nici ele comparaţiei cu înregistrările oficiale. Alte Mustanguri, a continuat să susţină Irving, au atacat traficul de pe străzile din afara oraşului, inclusiv mulţimile de refugiaţi disperaţi. Istoricul citează descrierea felului în care un avion din Escadrila Vânătoare 55 (parte a Grupului 20) a coborât atât de aproape de sol, încât s-a ciocnit cu o căruţă şi s-a mistuit într-o minge de foc. Este foarte adevărat că un Mustang din Grupul 20 a fost pierdut în acest fel. Ştim chiar şi că avionul în chestiune era pilotat de locotenentul Jack D. Leon. Dar de ce nu dovedeşte acest lucru că la Dresda au avut loc atacuri cu mitralierele? Pentru că, din nou, problema e că locul unde pilotul şi-a găsit sfârşitul se afla lângă Donauworth, în vestul Bavariei - la două sute şaptezeci de kilometri de Praga, deci pe drumul de întoarcere (şi la aproximativ trei sute treizeci de kilometri de Dresda).

Atacul de la mică înălţime care a avut un deznodământ nefericit nu viza masacrarea unor băieţi de cor nevinovaţi în Tiergartenstrasse, la Dresda, ci atacarea unui vehicul care transporta un colonel din Wehrmacht, comandantul atelierelor de reparaţii din localitate. Acesta a fost ucis în explozia camionului său. Leon fie a lovit vehiculul, fie a fost doborât de suflul exploziei. [521] Nici un alt pilot, din cei şaizeci şi şapte care alcătuiau Grupul 20, nu a mai fost pierdut în timpul operaţiunilor din acea zi. Nici un alt pilot din grupurile de escortă nu a murit şi nici nu a fost pierdut deasupra Dresdei.

Irving nu face referire la alte dovezi documentare referitoare la activităţile escortei de avioane de vânătoare din grupurile care (spre deosebire de 20) erau cu adevărat deasupra Dresdei. Le include, pur şi simplu, în relatarea presupusului masacru, spunând că împreună cu Grupul 20 (în realitate absent), „unităţile «A» din celelalte trei grupuri de vânătoare ce operau deasupra Dresdei, s-au repezit asupra oraşului de la mică înălţime”. [522]

Acesta e un subiect delicat. Mulţi supravieţuitori ai raidului

împotriva Dresdei insistă cu vehemenţă şi cu autentică sinceritate că ei (sau persoanele pe care le cunoşteau) au fost atacaţi, cu adevărat, în timpul raidului de la prânz de avioane americane zburând la joasă înălţime. Sunt oameni care au suferit cumplit şi este greu să le spui că versiunea lor asupra celor întâmplate poate fi contrazisă. Există însă şi mulţi supravieţuitori care susţin că nu au văzut sau auzit nimic de acest gen - deşi se aflau, de asemenea, în zonele afectate, sau în apropiere, în acele momente sau imediat după.

Günther Kannegiesser, spre exemplu, a trecut pe lângă presupusa scenă a masacrului, la puţină vreme după ce acesta s-ar fi întâmplat. Le lăsase pe femeile pe care le însoţise şi pe copiii lor la rudele din Laubegast şi, la amiază, se aşezase să mănânce ceva când au sosit bombardierele americane. Pe drumul de întoarcere în acea după-amiază, paşii l-au purtat, din nou, în apropierea luncii Elbei. Erau peste tot trupuri mutilate îngrozitor şi semne de distrugeri provocate de bombe din timpul raidurilor nocturne şi de la prânz, dar nici un semn că ar fi existat victime mitraliate în timpul atacurilor avioanelor de vânătoare. Un prieten de-al său din cartier, Fritz Gieseler, s-a aflat chiar în Grosser Garten (unde se spune că supravieţuitorii au fost, de asemenea, ţinta tirurilor de mitralieră), în timpul raidului american:

> În momentul atacului din miezul zilei de 14 februarie 1945, abia se întorsese din Löbtau în Grosser Garten. Se afla chiar la sud de chioşcul de răcoritoare de la poartă şi nu a văzut nici un avion zburând la mică altitudine. Şi amândoi ştiam ce înseamnă un atac cu mitralierele. **[523]**

Fiind poliţist, Werner Ehrlich se afla şi el în aceeaşi zonă, la acea vreme, şi îi povestea lui Götz Bergander, la patruzeci de ani după eveniment:

> Mă aflam în Grosser Garten în momentul raidului de la amiază, stând sub un copac de pe aleea principală; e adevărat că în jurul nostru cădeau legături de incendiare, dar nu s-a tras. Parcă printr-un miracol, nu am fost lovit de nici una dintre tijele incendiare care se deschideau precum buchetul de flori al unui magician când loveau pământul şi se răspândeau în jur... Mai mult, din poziţia mea oficială nu am auzit nimic despre acele avioane de vânătoare zburând aproape de sol, care i-ar fi omorât pe toţi acei oameni - grămezi de oameni, se spunea. **[524]**

Istoria atacurilor cu mitralierele îndreptate împotriva civililor se

bazează, în totalitate, pe mărturiile personale, adeseori contradictorii, înregistrate la mulţi ani după evenimente, mărturii care par să devină mai fanteziste pe măsură ce sporeşte distanţa dintre raid şi momentul mărturiei.

Nu există absolut nici o confirmare documentară. În nici un document al forţelor aeriene americane, devenit între timp disponibil, sau - poate mai semnificativ - în rapoartele germane datând din acea perioadă nu e menţionat ceva de genul unui asemenea atac pe timp de zi. Se afirmă că piloţii americani, conştienţi de faptul că masacraseră civili, şi-au „muşamalizat" acţiunile şi, de aici, lipsa de rapoarte. În cazul documentelor germane însă, explicaţia nu este valabilă: din contră, acuzaţiile de masacrare a civililor de către Aliaţi, în asemenea atacuri de la joasă înălţime, erau una din temele favorite ale maşinăriei propagandistice a lui Goebbels. Atacurile importante de acest gen, acolo unde se produceau, erau invariabil menţionate în rapoartele oficiale despre raiduri, descrise, de obicei, printr-o formulă de genul „terorizarea populaţiei civile".

Cineva s-ar putea aştepta ca o atrocitate aliată majoră, îndreptată, în plină zi, împotriva unor civili neajutoraţi, deja alungaţi de bombe din casele lor, să fi beneficiat de spaţii largi în documentele oficiale. Bombardamentul asupra Dresdei este relatat prompt, cu toate detaliile sinistre, chiar în ziua următoare. Dar Înaltul Comandament al Wehrmachtului nu consideră necesar să menţioneze nici un fel de asemenea atacuri sau de activitate a avioanelor de vânătoare la mică altitudine, nici pe 15, nici pe 16 februarie (zilele în care atacurile cu mitralierele din Dresda ar fi fost şi ele menţionate). Pe 17, apar rapoarte despre mitralieri. Dar ele se referă la atacurile din regiunile sudice şi vestice ale Reichului. Cât despre reacţia ministerului lui Goebbels, aceasta este o cu totul altă problemă. Un lucru poate fi afirmat cu certitudine: nici un cuvânt nu a fost spus între ziua raidului şi sfârşitul războiului de către maestrul propagandei sau de vreunul dintre subalternii săi despre atacarea civililor din Dresda cu mitralierele.

După spusele domnului Irving, avioanele de vânătoare ale grupului „B" de vânătoare au rămas neîntrerupt în apropierea formaţiunilor de bombardiere. Totuşi, avioanele ce însoţeau grupul „A" primiseră instrucţiuni diferite.[525] Imediat după ce bombardierele îşi terminaseră treaba deasupra oraşului, aceste Mustanguri trebuiau să coboare în picaj, până „la nivelul acoperişurilor", şi să-şi îndrepte armele, în jargonul USAAF, spre „ţintele de ocazie". Printre ţinte urmau să se numere eventualele unităţi militare aflate în deplasare,

spre şi dinspre oraşul distrus, vehiculele motorizate, traficul feroviar, inclusiv locomotivele şi alte obiective legate de sistemul de transport. Grupurile „A" şi „B" trebuiau să părăsească bombardierele la ora 14.25, lângă Frankfurt-am-Main, aproape de siguranţa oferită de teritoriul controlat de Aliaţi, unde îndatoririle de escortă aveau să fie preluate de avioanele P-47 Thunderbolt.

Nici o trimitere la sursă nu este oferită în cazul acestui „instructaj", care echivalează, foarte clar, cu un ordin de a mitralia ţinte de la sol (implicând, inevitabil, pierderi de vieţi omeneşti în rândul civililor) imediat după raid. Din întâmplare, ordinele scrise pentru atacul Diviziei 1 Aeriene asupra Dresdei sunt disponibile la Arhivele Naţionale din Washington. Ele contrazic relatarea lui Irving în ansamblu - cu excepţia, poate, a banalului ultim punct referitor le preluarea sarcinii de escortare de către avioanele P-47 la Frankfurt.

Dosarul este intitulat:

Forţa Aeriană 8 Ordinul de campanie nr. 1622A Sprijin acordat
B-17 şi B-24
14 febr. 1945
Misiunea nr. 830

Ordinul prevede o escortă pentru toate cele aproximativ o mie trei sute de bombardiere implicate în acţiunea diurnă şi dă instrucţiuni speciale pentru modul în care acestea trebuiau să acţioneze.

Punctul X din ordinul pentru 14 februarie conţine două prevederi importante:

(3) VA FI FĂCUT TOT POSIBILUL PENTRU ECONOMISIREA COMBUSTIBILULUI.

(4) ORICE ATAC LA SOL VA FI LANSAT LA ÎNTOARCERE, LA ORDINELE LIDERILOR DE GRUP, DACĂ NU S-AU ÎNTÂLNIT SAU NU SE AŞTEAPTĂ RIPOSTA AVIOANELOR INAMICE. NUMAI GRUPURILE „A" VOR LANSA ATACURI CU MITRALIERE. NU VOR FI, REPET NU VOR FI, MITRALIATE AERODROMURI. **[526]**

Acesta nu este un ordin pentru atacuri fără milă asupra unor ţinte terestre, ci un apel la prudenţă extremă în aceste zboruri neobişnuit de lungi şi potenţial dificile, în timpul cărora escortarea de la distanţă mică putea fi crucială. Ordinele exacte date Grupului 20 sunt, în egală măsură, disponibile, la fel cum este şi textul informării. Acestea includ instrucţiunile de mai sus şi adaugă şi ţinte de la sol, ţinte care trebuiau

să fie căutate - se spune în mod explicit - pe drumul de întoarcere, fiind prioritare „instalaţiile de transport”.

După cum rezumă Götz Bergander:

> Acesta este ordinul în care se presupune că au fost date instrucţiunile care aveau să transforme confuzia de pe drumurile de refugiere din Dresda în panică - ordinul care a fost pus în practică cu o perfecţiune neîndurătoare. Nu conţine nimic din toate astea. Un plan atât de ieşit din comun în istoria războiului aerian strategic, unul care implica atacuri de la mică înălţime, avioanele intrând practic în zona-ţintă, în care cădeau încă ultimele bombe, ca să vâneze oameni, ar fi fost menţionat într-o formă sau alta, în timpul şedinţei de informare. [527]

Câteodată, este dificil să interpretăm documente contemporane. Studiind dosarul ce conţine ordinul, cititorul găseşte un scurt rezumat, trimis prin teleimprimator, privind implicarea avioanelor de vânătoare în raidul din acea zi. În acest document, poate fi citit următorul paragraf:

> GRP 356 a avut o escadrilă în luptă deasupra Dresdei. Nici un avion inamic nu a fost văzut de celelalte grupuri. Grupurile „A" au coborât pe un plafon mai jos, ca să poată lansa atacuri la întoarcere. [528]

Acesta pare, la prima vedere, să descrie exact ceea ce susţin partizanii teoriei „masacrului” - grupurile „A" zburând la joasă altitudine şi atacând cu mitralierele, după ce bombardierele părăsiseră Dresda, numai că, la o lectură mai atentă, devine clar că documentul se referă la toate grupurile de vânătoare care au decolat în acea zi, nu numai la cele care au însoţit Divizia 1 Aeriană. Spune, pur şi simplu, că acestea şi-au respectat ordinele, că grupurile „A" au coborât la joasă altitudine şi au lansat atacuri „după retragere”. Iar în contextul documentului, „după retragere” nu înseamnă „după ce bombardierele au ieşit de pe culoarul de lansare”, ci *după ce avioanele de vânătoare şi-au încheiat misiunea de escortă.* După cum spunea Alden Rigby, datoria aparatelor de vânătoare era „să le menţii în aer şi să le escortezi în afara zonei-ţintă”. Retragerea (prescurtată uneori „w/d”) putea avea loc cu o jumătate de oră sau două ore mai târziu (de obicei, acest lucru e indicat în înregistrări), în funcţie de nivelul de risc estimat. Până atunci, dacă nu vedeau aparate inamice, avioanele de vânătoare aveau ordin să rămână alături de bombardiere.

În toate documentele Arhivelor Naţionale din Washington nu există

nici o referire la atacuri la joasă altitudine sau la mitralierea unor ţinte din şi din apropierea Dresdei. Dar există relatări detaliate, inclusiv „rapoarte-fulger” în timp real, primite chiar în momentele în care raidul era în desfăşurare, ale tuturor grupurilor de vânătoare (rapoarte care se potrivesc, până la un punct, cu cele ale grupurilor de bombardament). Acestea oferă informaţii exacte despre mişcările - fiind menţionate timpul şi poziţia - tuturor grupurilor implicate în operaţiunile relativ confuze ale Diviziei 1 Aeriene, în amiaza zilei de 14 februarie 1945. Printre acestea se numără rapoarte exacte ale atacurilor de la joasă altitudine pe drumul de întoarcere (conform instrucţiunilor), inclusiv asupra unor trenuri, camioane şi a altor ţinte legate de sistemul de comunicaţii. A fost recunoscută şi o eroare, după ce un pilot a deschis focul asupra unui tren-spital, nevăzând crucea roşie de pe acoperişurile vagoanelor. Toate incidentele au avut loc la mai mult de o sută cincizeci de kilometri vest de Dresda. **[529]**

Mai mult, *a existat* cel puţin o confruntare deasupra Dresdei între avioanele de vânătoare germane şi cele americane. Poate că nu înseamnă prea mult pentru cei care nu au fost direct implicaţi, dar evenimentul este, probabil, mai important decât pare.

Aşa cum precizează Raportul Comandamentului Diviziei l Aeriene, riposta inamicului în aer, pe durata raidului din 14 februarie, a fost „uimitor de slabă şi aproape în întregime ineficientă”. Grupul 352 Vânătoare, responsabil de protecţia ultimelor grupuri din spatele formaţiei de bombardiere, raporta: „Escortă până la ţintă, Dresda, fără incidente”, şi acest lucru e ceva obişnuit pentru acea zi. **[530]**

Grupul 356 Vânătoare a intrat în contact cu inamicul lângă Chemnitz (s-ar putea să fi fost implicat şi Grupul 364), timp în care aparatele P-51 au doborât un avion inamic dintr-un grup de douăsprezece FW-190. Restul avioanelor germane au dispărut rapid în norii de mare altitudine şi nu au mai ieşit. Însă, conform rapoartelor scrise imediat după raid, cei din 356 au mai văzut încă o dată avioane de vânătoare inamice:

> La 12.35, 3 FW-190 au fost observate apropiindu-se de un grup de bombardiere care nu era alocat celor din 356. Un grup de avioane au atacat inamicul. E posibil ca aceste aparate inamice să fie cele pe care grupul de bombardiere le-a menţionat deasupra zonei-ţintă.

E evident că a existat o scurtă şi posibil intensă luptă de la mică distanţă între avioane aflate în zona Dresdei, la câteva minute după ce ultimele bombardiere şi-au lansat încărcătura şi au virat spre casă.

Raportul trimis prin teleimprimator Cartierului General al Diviziei l, de către comandantul Diviziei 306 de Bombardament (care, iniţial, lansase bombele prea târziu şi trebuise să se întoarcă şi să reintre pe culoarul de lansare) confirmă că unele bombardiere au fost atacate de trei avioane de vânătoare germane (FW-190), în timp ce se apropiau pentru a doua oară de ţintă şi a avut loc o scurtă bătălie în aer. În momentul în care avioanele de vânătoare au efectuat manevra pentru lansarea unui al doilea atac, raportul relatează că „au fost imediat respinse de escorta de P-51", care le-a urmărit. [531]

Acest incident este important deoarece, alături de rapoartele despre atacurile cu mitraliere din Dresda, din acea zi, există şi câteva relatări despre o confruntare dintre avioanele de vânătoare americane şi cele germane, desfăşurată deasupra oraşului. Americanii îi vânau pe inamici şi au existat momente când avioanele au coborât mult (o manevră foarte obişnuită când un aparat de vânătoare încearcă să scape de urmăritor), de-a lungul văii Elbei şi apoi peste oraş.

Dr. Helmut Schnatz este profesor de istorie de liceu pensionar, din Renania. Copil fiind, fusese martorul bombardamentului nimicitor asupra oraşului său natal Koblenz şi a observat luptele aeriene şi atacurile de la joasă altitudine, ce aveau loc pe cerul de deasupra casei sale. A devenit cronicarul oficial al războiului aerian în partea sa de Germanie şi a scris numeroase articole cu autoritate pe această temă, inclusiv unul despre atacurile britanice de la mică înălţime asupra unor ţinte din jurul oraşului Trier, din vestul Germaniei. [532] Împreună cu alţi istorici, a fost fascinat de contradicţiile izbitoare existente, adeseori, în relatările despre atacurile aeriene (şi, prin asociere, despre alte evenimente la fel de dramatice). A fost şi este interesat mai ales de diferenţele dintre versiunile martorilor oculari individuali asupra acelui eveniment, dintre descrierile găsite în documente oficiale (care pot fi diferite şi contradictorii) şi faptele clar stabilite (condiţiile meteo, topografia, calităţile diferitelor echipamente).

După ce a citit opera lui Götz Bergander, dr. Schnatz s-a hotărât, la jumătatea anilor 1980, să întreprindă o investigaţie serioasă a fenomenului „atacurilor de la mică înălţime" de la Dresda.

În cartea sa, *Tiefflieger über Dresden? Legenden und Wirklichkeit (Avioane zburând la joasă înălţime deasupra Dresdei? Legende şi adevăr),* dr. Schnatz examinează toate aspectele evenimentelor, cu ochiul format al celui care a studiat toate elementele războiului aerian - politic, militar, tehnic - încă din copilărie. Examinează rapoartele referitoare la atacurile de la mică altitudine ale britanicilor pe timpul

nopţii, confirmând că erau fizic imposibile - acestea născându-se, poate, din observarea avioanelor deschizătoare de drum ce zburau destul de jos (dar erau neînarmate) şi din uşurinţa cu care nenumăratele incendiare, aflate în cădere rapidă, pot fi confundate cu focul tunurilor sau cu trasoarele. Dar preocuparea sa principală o reprezintă presupusele atacuri americane, întrucât acestea erau cele mai plauzibile şi, dacă au avut loc, cele mai îngrozitoare.

Dr. Schnatz ajunge la o concluzie clară şi convingătoare. Pe parcursul cercetărilor sale - care au durat zece ani - a consultat foşti piloţi de vânătoare, piloţi de bombardiere, alţi experţi în războiul aerian, arhive şi chiar psihologi, a adunat zeci de relatări şi interviuri cu supravieţuitori ai distrugerii Dresdei. În ultima categorie intră multe descrieri credibile şi echilibrate, dar unele sunt evident exagerate şi inexacte (deşi au fost publicate în germană, în ziare şi reviste, fără a fi contestate).

Există, spre exemplu, două poveşti apărute în aceeaşi ediţie specială a unui săptămânal german. În prima, o femeie pretinde că a supravieţuit câteva ore pe un *sloi de gheaţă* în mijlocul apei îngheţate de Elbei, la o temperatură de -20 grade Celsius şi, chiar şi în aceste circumstanţe, a reuşit să fie martora câtorva atacuri cu mitraliere în timpul zilei. În aceeaşi ediţie, o altă femeie afirmă că „apele Elbei ardeau din cauza fosforului”. **[533]** Ziarul nu face nici un comentariu asupra acestei contradicţii evidente sau asupra faptului (confirmat de mulţi martori) că fusese o noapte blândă de iarnă, chiar şi înainte de furtuna de foc - Günter Jäckel, de exemplu, a stat afară, pe o pajişte, în pijama, în acea noapte, fără a se îmbolnăvi după aceea.

Concluziile dr. Schnatz sunt următoarele:

- Nu au existat ordine adresate avioanelor de vânătoare, pentru a lansa atacuri de la mică altitudine asupra Dresdei.

- Chiar dacă acele ordine ar fi existat, documentele referitoare la cursul exact şi la durata operaţiunii indică faptul că nu ar fi existat timp pentru acest gen de atacuri.

- Anunţarea foarte rapidă a sfârşitului raidului de către autorităţile responsabile cu protecţia antiaeriană din Dresda (la mai puţin de cincisprezece minute după ce ultima bombă a căzut la ora 12.31) indică faptul că nu au mai existat alte atacuri după plecarea bombardierelor.

- Aparatele P-51 operau la limita razei lor de acţiune şi nu s-ar fi putut implica în atacuri aproape de sol, atât de departe de baze, fără să-şi pună în pericol propria siguranţă.

- S-au lansat asemenea atacuri, dar numai departe, la vest de

Dresda, mai ales împotriva unor ţinte feroviare, când misiunea lor de escortare luase sfârşit şi faptul că rămâneau fără combustibil nu mai reprezenta o problemă.

- Dată fiind concordanţa dintre relatările germane şi americane despre raidul asupra Dresdei, nu se poate pune problema falsificării sau modificării documentelor americane după eveniment.

În ceea ce priveşte evenimentele care au avut loc cu adevărat, Götz Bergander a sugerat, iniţial, că lupta aeriană dusă de avioane din Grupul 356 Vânătoare, în apropierea şi deasupra Dresdei, a continuat pe valea Elbei şi, pentru scurt timp, chiar deasupra oraşului. Momentul corespunde. Schnatz susţine această teorie, iar din discuţiile cu martorii şi cu experţii tehnici a scos la lumină noi elemente care, după părerea sa, o confirmă. Cel puţin trei - posibil mai multe - avioane de vânătoare au fost implicate în această agitată vânătoare la joasă altitudine, în timpul căreia e posibil ca armele montate pe aripi să fi fost folosite. (Şi, cu siguranţă, ar fi putut fi victime, răniţi şi morţi civili.)

Locuitorii traumatizaţi şi dezorientaţi, şocaţi încă din cauza noului bombardament ce avusese loc cu câteva minute înainte şi lipsiţi de experienţă în materie de raiduri aeriene, au crezut că e un atac ucigaş cu mitraliere, de la mică înălţime, de tipul celor la care fuseseră avertizaţi să se aştepte şi despre care auziseră povestiri excesiv de violente.

Atât Götz Bergander, cât şi Helmut Schnatz cred că această teorie ar fi suficientă pentru a explica multe dintre legendele care s-au născut de atunci, despre mitralierea (în unele relatări „a mii") unor femei şi copii în Grosser Garten şi în lunca Elbei, în acea amiază a Miercurii Cenuşii, 1945. Mulţi au murit într-adevăr acolo, dar din cauza bombelor, nu a gloanţelor.

Nu există nici un istoric german specializat în această problemă care să trateze incidentul ca pe un fapt în scrierile sale. Foarte grăitor, chiar şi ediţia revizuită din 1982 a volumului lui Max Seydewitz despre Dresda (care marca a nouăzecea sa zi de naştere), volum care, la prima sa apariţie, în 1955, jucase un rol important în răspândirea şi legitimarea acestei poveşti, brusc nu mai spunea nici un cuvânt despre masacrul produs de mitralierele americane pe malurile fluviului sau despre şi mai puţin probabilele echivalente britanice din timpul nopţii. Toate referirile la acesta (precum şi la atacurile avioanelor de vânătoare asupra spitalului Johannstadt) au fost eliminate discret. Cercetări recente, printre documentele editurii est-germane a lui

Seydewitz, demonstrează că modificarea fusese determinată, în primul rând, de concluziile cărţii lui Götz Bergander care fusese publicată în Germania occidentală, în urmă cu câţiva ani (deşi era în continuare interzisă la est de Zid). **[534]**

Nimic din toate astea nu înseamnă că nu mai există persoane care să creadă în teoria avioanelor de vânătoare care au atacat de la joasă altitudine. Dimpotrivă. Istoricii care neagă existenţa unor asemenea atacuri sunt acuzaţi de mulţi supravieţuitori că „îşi bat joc" de morţi şi de mutilaţi sau chiar că au căzut în capcana unei „conspiraţii" anglo-americane, menite să ascundă adevărul.

Anexa B
Numărarea morţilor

Anul 1952 a marcat apariţia lucrării lui Axel Rodenberger, *Der Todt von Dresden (Morţii Dresdei)*. Cartea a devenit un bestseller în Germania Federală, unde trăia şi autorul, după ce fugise de regimul comunist din Germania de Est. Este o culegere haotică de zvonuri, informaţii şi observaţii personale - povestirile senzaţionale cu care e presărat textul, precum cea a soldaţilor invalizi care îşi conduc camarazii orbi afară dintr-un spital militar în flăcări, sunt luate direct din infamul articol al lui Goebbels, publicat în *Das Reich,* pe 4 martie 1945. Pasiunea lui Rodenberger era de înţeles; fusese martorul ororilor furtunii de foc. Cartea este, totuşi, aproape complet lipsită de valoare istorică, deşi nu a încetat să fie citată de scriitori aşa-zis serioşi. Lucrarea include şi evaluări mult exagerate ale numărului total de morţi din Dresda. Rodenberger menţionează o cifră cuprinsă între 350000 şi 400000 de morţi, din câte se pare consemnată într-un raport adresat Berlinului de un oficial local al Ministerului Propagandei. Deşi Rodenberger îl descrie pe acest om ca stând jos şi dictându-i secretarei şi pretinde că citează acest raport „cuvânt cu cuvânt” **[535]** *(wortlich),* nici un asemenea document nu a fost descoperit şi este, întâi de toate, neclar cum a avut Rodenberger acces la el.

În 1955, politicianul comunist Max Seydewitz publica *Oraşul de necucerit (Die unbesiegbare Stadt),* având în spate întreaga autoritate a guvernului est-german. Seydewitz a citat cifra oficială de 35000 de morţi, menţionând, în acelaşi timp, că s-ar putea să fi fost cu câteva mii în plus.

Curând însă, cifre mai apropiate de cele ale lui Rodenberger au fost repuse în circulaţie. În 1963, a venit publicarea celei mai cunoscute lucrări la nivel internaţional despre bombardarea Dresdei, *The*

Destruction of Dresden (Distrugerea Dresdei), a lui David Irving. Om care, pe când avea în jur de douăzeci şi cinci de ani, a renunţat la universitate şi a lucrat în industria siderurgică germană, învăţând foarte bine limba germană, Irving declara că a devenit interesat de bombardamentul asupra Dresdei ca urmare a discuţiilor pe care le avusese cu un coleg care provenea de acolo. Irving a avut acces la puţinele surse originare disponibile la acel moment, a realizat interviuri excepţionale cu mulţi dintre ofiţerii superiori ai RAF încă în viaţă, inclusiv cu Harris, Saundby, Bottomley şi alţii, şi a reuşit să obţină accesul la o serie de documente şi de personaje mai puţin importante din Dresda. Uimitor, rezultatul a fost o cifră de cel puţin 135000 a morţilor în urma raidului.

Cifra provenea de la un bărbat pe nume Hanns Voigt, atunci rezident în Germania Federală, care, în săptămânile ce au urmat atacului, lucrase la centrul pentru persoane dispărute din Dresda. Deşi „registrele de stradă" ţinute de cei care curăţau pivniţele, adăposturile şi celelalte locuri unde puteau fi găsite cadavre mergeau numai până la treizeci şi cinci sau patruzeci de mii, Voigt insista că aceasta era o cifră minimă. Irving a acceptat estimările personale ale lui Voigt care mergeau mult mai sus - o presupunere bazată pe contabilizarea separată a efectelor personale, a articolelor de îmbrăcăminte, a bijuteriilor şi a altor bunuri, la care se adăuga numărul celor dispăruţi a căror soartă nu fusese stabilită până la sfârşitul războiului - şi fixau cifra morţilor la cel puţin 135000. Povestită cu multă intensitate, bine scrisă şi bazată pe ceea ce părea a fi o cercetare exhaustivă şi minuţios verificată, cartea lui Irving a devenit un bestseller internaţional, care a fost punctul de plecare pentru o carieră strălucită şi controversată.

În 1963, în condiţiile în care Germania Democrată era aproape inaccesibilă cercetătorilor străini, nu exista nici o dovadă clară care să contrazică estimările lui *Herr* Voigt. „Raportul final" - menţionat în text - este un rezumat convingător şi riguros, dar, la numai douăzeci de ani de la bombardarea Dresdei, nu era încă disponibil. În haosul postbelic, toate copiile acestui raport de o importanţă deosebită au dispărut. Nu erau accesibile în 1963, când apariţia cărţii lui David Irving despre Dresda, cu dramaticele sale estimări ale numărului de victime, a modelat viziunea lumii anglo-saxone asupra distrugerii oraşului vreme de o generaţie.

De fapt, singura estimare nouă, apărută în anii 1960, părea să crească şi mai mult totalul. La puţin timp după apariţia primei ediţii a cărţii sale, Irving a primit o presupusă copie a *Tagesbefehl No. 47* (TB47 - a se vedea capitolul 26), care cita cifra de 202400 de morţi

deja înregistraţi şi o cifră finală anticipată de 250000. Acestea se aflaseră în circulaţie mulţi ani - Irving le considerase false, în prima ediţie a monografiei sale - dar, fiind aparent confirmate, a promovat noile cifre, mai îngrozitoare.

În 1965, Walter Weidauer, primarul comunist al Dresdei, publica propria carte despre bombardament - *Inferno Dresden* - în Germania de Est. Nici el nu a făcut referire la „Raportul final", dar, la puţin timp după aceea, după ce a ţinut o prelegere în oraşul Bad Schandau, Weidauer a fost abordat de o femeie, Jurk. Aceasta i-a oferit un document de unsprezece pagini, bătut la maşină cu litere mici, provenit din dosarele lăsate de răposatul său socru, un fost colonel în poliţia din Dresda. Era „Raportul final". Colonelul Jurk fusese cel care întocmise raportul, la cererea comandantului poliţiei din Dresda şi îl semnase în numele său. Weidauer a reprodus integral raportul, într-o anexă la a doua ediţie a cărţii sale, suscitând un considerabil interes.

Confirmarea (şi unele informaţii în plus despre pagubele provocate caselor proprietate privată) a venit odată cu descoperirea aproape simultană, în Arhiva Federală vest-germană din Koblenz, a unei copii de mult pierdute a raportului asupra atacurilor aeriene înaintat de comandantul Poliţiei Reichului (numărul 1404), pe 22 martie 1945. Acesta prezenta rapoartele realizate la Berlin după informaţiile sosite de la Dresda, în intervalul ceva mai mare de o lună ce se scursese de la furtuna de foc - totul într-o formă foarte condensată, dar fără ca informaţiile să fie modificate.

Cifrele stabilite în aceste documente (Raportul final şi Raportul asupra situaţiei) variau între 18000 şi 22000, iar estimarea numărului final era fixată la 25000, aşa că se ridică întrebarea cum era posibilă existenţa unor cifre (exact) de zece ori mai mari, într-un document aflat în circulaţie cam în aceeaşi perioadă? Mai mult, TB47 includea şi o explicaţie conform căreia cifrele erau prezentate ca o măsură excepţională, pentru combaterea zvonurilor care vehiculau un număr uriaş de victime: „Întrucât zvonurile depăşesc cu mult realitatea, cifrele reale pot fi folosite public". **[536]**

Dacă „cifrele reale" urcau până la 250000, aşa cum susţin adepţii acestui TB47 falsificat, ce ar fi putut afirma „zvonurile"? *Milioane* de morţi? Este clar că, dată fiind panica suscitată de mult exagerata rată a pierderilor la Dresda, a fost acordată o aprobare neobişnuită pentru citarea, de către cei aflaţi în funcţii de autoritate, a cifrelor reale (chiar dacă numai temporare). Şi numărul real era de 20240 şi, respectiv, 25000.

Există doar o singură explicaţie. Fusese adăugat un zero în scopuri

propagandistice. Irving a adresat imediat o scrisoare ziarului *The Times,* în care recunoştea că respectivele două numere cu şase cifre, prezente în aşa-numitul „TB47", reprezentau „probabil" un fals nazist.

Macabra dispută pe marginea numărului total de victime de la Dresda continuă şi azi. Noi documente apar constant, dar există o linie de demarcaţie clară între cei care acceptă un număr cuprins între douăzeci şi cinci şi patruzeci de mii şi cei - printre care se numără, în continuare, şi Irving - care insistă, în ciuda dovezilor documentare, că totalul a fost un număr cu şase cifre, iar, în unele cazuri, de mai multe sute de mii. În mod ironic, autorii britanici - David Irving şi Alexander McKee - au fost cei care au propus cifrele mai mari (deşi nu pe măsura celor ce se regăsesc pe website-urile şi în broşurile neonaziste, care încearcă să echivaleze distrugerea oraşului cu Holocaustul).

David Irving nu a renunţat niciodată, cu adevărat, la datele lui Voigt, iar estimările sale au început să crească din nou după 1980, fiind fixate, în ultima ediţia a cărţii sale (publicată de el însuşi/ediţia online din 1995), la „până la 100000". Cifra se bazează, se pare, pe cei douăzeci şi cinci de mii de morţi confirmaţi, la care a adăugat cei treizeci şi cinci de mii declaraţi dispăruţi, în martie 1945, şi încă ceva. **[537]**

Scriind la aproape douăzeci de ani după apariţia volumului lui Irving, Alexander McKee citează, la un moment dat, fără nici un comentariu, o notiţă dintr-un jurnal care susţine că autorităţile număraseră „256000" de morţi. **[538]** Până la urmă, avansează cifra de treizeci şi cinci de mii pentru ca apoi să observe că, având în vedere lipsa adăposturilor antiaeriene şi numărul refugiaţilor anonimi (pe care, asemenea majorităţii autorilor din acea perioadă, îl supraestimează masiv) - „ar putea fi cu uşurinţă dublată la 70000, fără să ne temem prea mult că exagerăm. Dar nimeni nu va şti vreodată cu certitudine". **[539]** Altfel spus, McKee a hotărât, pur şi simplu, să dubleze numărul pentru că nu i se părea suficient. Un total mai mic, trebuie spus, nu ar fi permis cărţii sale să fie publicate sub impresionantul titlu *Hiroshima germană (Das Deutsche Hiroshima),* în Germania.

Prezentarea rece şi obiectivă făcută de Götz Bergander, *Der Luftkrieg în Dresden (Războiul aerian în Dresda),* publicată, mai întâi, în 1977 şi apoi retipărită şi revizuită, în 1994, a ajuns la un număr total de patruzeci de mii de morţi. Bergander a acceptat o cifră cuprinsă între douăzeci şi cinci şi treizeci şi cinci de mii de morţi, dar apoi a mai adăugat câteva mii, pe baza propriei convingeri (bazate nu pe vreun capriciu, ci pe observaţiile sale de atunci) că un total ceva mai mare

era foarte probabil. Bergander a mai făcut tuturor un serviciu identificând, în cele din urmă, un exemplar autentic al directivei TB47 aflate în păstrarea unui fost rezervist, Werner Ehrlich, în îndatoririle căruia intrase copierea documentului. (Sursa lui Irving fusese copia la indigo a unei copii bătute la maşină, după o copie de provenienţă necunoscută.) Totuşi, cea mai mare descoperire a venit după sfârşitul comunismului şi prăbuşirea regimului est-german.

Autorii de până atunci, inclusiv Irving, fuseseră obligaţi să accepte datele furnizate de *Herr* Zeppenfeld, grădinarul-şef al Heidefriedhof, uriaşul cimitir situat pe terenurile virane din afara oraşului. Acolo, cei mai mulţi sunt de acord, au fost înmormântaţi, în gropi comune, majoritatea celor morţi în timpul raidului. Zeppenfeld, care comandase una din cele opt echipe însărcinate cu recuperarea şi îngroparea cadavrelor, a fost citat de Seydewitz, în cartea sa din 1955, spunând că numărase toate trupurile îngropate acolo, plus cenuşa celor „nouă mii" de cadavre incinerate în Altmarkt (deşi, după cum ştim, această cifră era prea mare, dacă acceptăm totalul de 6856 de cadavre menţionat în versiunea autentică a TB47), între a treia săptămână a lui februarie şi a doua săptămână a lui martie 1945. Totalul se ridicase la 28756. Adăugându-i pe cei îngropaţi în alte cimitire, se ajunge la un număr estimat de circa treizeci şi cinci de mii de morţi în urma raidului, deşi Seydewitz era, de asemenea, de părere că „numărul morţilor este cu siguranţă mai mare decât cei treizeci şi cinci de mii stabiliţi în momentul înmormântării". **[540]**

Totuşi, în 1993, la patru ani de la prăbuşirea comunismului, documente de la biroul municipal al cimitirelor au fost găsite în Arhiva Municipală din Dresda. Pentru prima dată, acestea ofereau detalii despre numărul de cadavre îngropate de autorităţile din Dresda după raid şi locaţiile în cauză. Activităţile de îngropare au fost duse la bun sfârşit cu o mare rigurozitate (ca de altfel tot ce a avut legătură cu raidul asupra Dresdei) şi totalurile au fost raportate regulat autorităţilor oraşului. Totalul celor înmormântaţi la Heidefriedhof, între februarie şi sfârşitul lui aprilie, s-a dovedit a fi de 17295, aici fiind inclusă şi cenuşa victimelor incinerate în Altmarkt. Alte 3462 de trupuri au fost îngropate în Johannisfriedhof, 514 în Neue Annenfriedhof. Totalul trupurilor îngropate înregistrate a fost de 21271, cu peste 7000 mai puţine decât estimarea înşelător de exactă a grădinarului-şef Zeppenfeld, făcută numai pentru Heidefriedhof, estimare lipsită de fundamentare scriptică şi bazată pe metode improvizate de numărare. *Herr* Friedrich Reichert, de la Muzeul Municipal din Dresda, crede că în jur de două mii de trupuri au fost

îngropate în alte cimitire ale oraşului. [541]

Reichert estimează că în jur de douăzeci şi cinci de mii de persoane şi-au pierdut viaţa în timpul bombardamentului asupra Dresdei. Este o cifră care se potriveşte datelor citate de autorităţile sprijinite de sovietici imediat după război, dar este inferioară chiar şi celor sugerate de observatori echilibraţi şi foarte bine informaţi, precum Götz Bergander. Estimarea cea mai aproape de adevăr pare să fie cuprinsă între douăzeci şi cinci şi patruzeci de mii. Aceasta face ca pierderile de vieţi omeneşti să fie sub cele de la Hamburg (deşi oraşul Hamburg avea de cel puţin două ori populaţia Dresdei), iar proporţional să se plaseze sub pierderile suferite de localităţi ca Pforzheim sau Darmstadt.

Cât despre afirmaţia conform căreia, chiar şi după Ziua Victoriei în Europa, la Dresda „mii de victime continuau să fie recuperate în fiecare săptămână dintre ruine”[542], aceasta trebuie să fie o exagerare. Cifrele oficiale sunt foarte clare. După spusele lui Walter Weidauer, primarul Dresdei din perioada postbelică, între 8 mai 1945 (când Irving susţine că „mii” de trupuri erau găsite în fiecare săptămână) şi *1966* - un interval de peste douăzeci de ani - numai 1858 de trupuri au fost recuperate din ruinele oraşului. Tot Weidauer afirmă că nu există nici o bază pentru rapoartele conform cărora zeci de mii de victime au fost carbonizate, încât nu s-a mai găsit nimic din ele. Nu toate au fost identificate, dar - mai ales pentru că majoritatea victimelor au murit asfixiate - covârşitoarea majoritate a trupurilor puteau fi încă distinse ca atare. După 1989 - în ciuda excavărilor masive şi a reconstrucţiei ce a urmat căderii comunismului la Dresda - nu au fost recuperate nici un fel de rămăşiţe umane, deşi cercetări arheologice amănunţite au însoţit repunerea în valoare a diferitelor zone. [543]

Nimic din cele de mai sus nu e menit să minimizeze cumplita realitate a unui număr atât de mare de morţi, a căror viaţă a fost atât de înspăimântător răpită într-un interval de numai câteva ore, sau să uite că majoritatea erau femei, copii şi bătrâni. Evaluările exagerate - mai ales cele exploatate în scopuri politice - nu sunt demne şi nici nu fac dreptate uneia din cele mai teribile - după toate standardele - acţiuni ale celui de-al Doilea Război Mondial.

Anexa C
Legendele toamnei

După Primul Război Mondial, doi fraţi germani întreprinzători, Heinz şi Karl Spanknöbel, au emigrat mai întâi în Elveţia şi, de acolo, în 1922, în Statele Unite. Heinz era pasionat de politică, fiind un nazist entuziast care, pentru scurt timp, a fost „liderul NSDAP în Statele Unite". Ulterior, a revenit în Germania şi a deschis o fabrică. Karl Spanknöbel a rămas în Statele Unite, a obţinut cetăţenia americană şi şi-a schimbat numele în Charles Adolf Noble. Fost pastor adventist şi comerciant de alimente naturiste, a devenit proprietarul unei firme de procesare a fotografiilor la Detroit, ulterior una din cele mai mari din ţară. Fiul său, John Noble, a pretins, mai târziu, că expunerea neîntreruptă la substanţele chimice toxice utilizate la acea vreme în procesul de developare a filmelor a afectat sănătatea tatălui său. În 1937, Charles Noble se gândea să-şi schimbe afacerea - şi ţara. [544]

În 1938, Noble a cumpărat la Dresda, de la un oarecare *Herr* Thorsch, o fabrică de aparate de fotografiat modestă, dar profitabilă, cu aproximativ o sută de muncitori. Thorsch avea cetăţenie elveţiană, dar era pe jumătate evreu, aşa că nu credea că avea să poată evita abuzurile regimului. De fapt, înţelegerea cu Charles Noble (alias Spanknöbel) nu era atât o vânzare, cât un schimb - Thorsch primea afacerea din Statele Unite pe care acesta nu o mai dorea, iar Noble obţinea o afacere cu producţie viabilă, într-o ţară pe care nu o mai văzuse de aproape douăzeci de ani. [545] Există câteva semne de întrebare: în 1943, Noble a fost acuzat de obţinerea unor profituri disproporţionate de pe urma tranzacţiei de „de-iudeizare", deşi, dacă e să credem versiunea familiei lui Noble, erau deja persecutaţi de autorităţi pentru că aveau cetăţenie americană. Mai mult, această acuzaţie vine din partea lui Max Seydewitz, care avea o serie de

motive politice imediate pentru a păta numele lui Noble. Conform lui John Noble, a fost o înţelegere corectă, chiar generoasă, prin care fiecare parte a primit ce a dorit.

Oricum, „Atelierele pentru producţia de aparate de fotografiat Charles A. Noble", aşa cum au fost imediat rebotezate, au prosperat sub conducerea sa. A creat un aparat de mici dimensiuni cu o singură lentilă. Această cameră, numită Praktica, şi succesoarea sa, Praktiflex, au avut un succes considerabil. Familia Noble s-a mutat într-o reşedinţă spectaculoasă, Vila San Remo, care fusese construită în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea pentru prinţesa moştenitoare Luise a Saxoniei. Aşezată în mijlocul propriului domeniu, cu ieşire pe Bergbahnstrasse, în suburbia exclusivistă Weisser Hirsch, aflată sus, deasupra oraşului, somptuoasa reşedinţă avea o perspectivă superbă asupra Dresdei şi a văii Elbei, mai ales din turnul său în stil renascentist.

Chiar şi după intrarea Statelor Unite în război de partea aliată, fabrica Noble a primit permisiunea să-şi continue activitatea sub conducerea lui Charles şi a fiului său, John, deşi, în curând, fabricarea şi comercializarea aparatelor de fotografiat a lăsat loc, aşa cum se întâmplase şi în restul sectorului producător de bunuri de consum, producţiei de război. Fabrica Noble producea filtre pentru motoare de avioane şi componente pentru sistemele de tragere. [546] Herbert Blumtritt, istoric al industriei fotografice din Dresda, îşi exprimă îndoielile „că în al Doilea Război Mondial, o companie care rămânea în proprietatea unui cetăţean american nu a fost plasată sub administraţie germană... sau că proprietarul nu a fost internat în lagăr - mai mult, a continuat să producă pentru industria de armament - va rămâne pentru totdeauna de neînţeles sau are cauze mai profunde". [547]

Noble se născuse, bineînţeles, în Germania, iar fratele său fusese, la un moment dat, o figură proeminentă a nazismului american. În plus, părea să-şi administreze fabrica în totalitate după bunul plac al autorităţilor. Cu toate acestea, Max Seydewitz a oferit o versiune care combină conspiraţia politică cu trădarea romantică. După spusele lui Seydewitz, Noble a acţionat ca mediator între regimul nazist şi americani, a jucat rolul unui canal de comunicaţie în ambele sensuri, oferind informaţii americanilor şi permiţând conducerii germane să spere, în continuare, într-o pace separată sau măcar într-un tratament mai puţin dur din partea aliaţilor occidentali. Seydewitz continuă:

> Misiunea lui Noble includea, în mod firesc, intriga şi spionajul

împotriva Uniunii Sovietice, iar, în această sarcină, cei care au săpat mormântul Germaniei l-au ajutat de bunăvoie. În schimbul informaţiilor despre Uniunea Sovietică, pe care le-a primit prin radio din partea stăpânilor săi de pe Wall Street şi le-a transmis conducătorilor nazişti, a primit de la ei informaţii confidenţiale despre Germania, pe care le-a comunicat cu ajutorul aparatului său de transmisiuni din Vila San Remo aceloraşi şefi americani. [548]

Complotul devine şi mai complicat. Conform cărţii lui Seydewitz, toate informaţiile pe care Sir Arthur Harris şi comandantul Forţei Aeriene 8, generalul Spaatz, le aveau despre Dresda proveneau de la Noble. De la Noble ştiau Aliaţii occidentali că oraşul era plin de refugiaţi şi răniţi, şi multe altele:

> Cunoşteau cu precizie locaţia cartierelor celor mai populate din centru, poziţia unor obiective precum Zwinger sau Frauenkirche, poziţionarea altor monumente culturale şi biserici. Ştiau foarte bine că, în februarie 1945, Dresda nu era protejată de artilerie antiaeriană sau de avioane de vânătoare. Erau, de asemenea, complet informaţi despre poziţia ţintelor militare din Dresda - şi asupra lor nu a fost lansată nici o bombă pe 13 februarie. Aviatorilor le-a fost interzis, în mod explicit, să lanseze bombe în zona Weisser Hirsch, deoarece Înaltul Comandament anglo-american dorea cu orice preţ să evite punerea în pericol a nepreţuitului agent care locuia în acea zonă. Acesta e motivul pentru care Weisser Hirsch a fost una dintre puţinele zone ale Dresdei protejate de atacurile aeriene din 13 şi 14 februarie.

Seydewitz face extraordinara afirmaţie că familia Noble, tatăl şi fiul, „dăduse ordinul de distrugere a Dresdei". Mutschmann fusese avertizat, în prealabil - deşi, spre supărarea sa, i s-a oferit un răgaz de numai douăzeci şi patru de ore, în locul celor trei zile promise. Chiar şi Goebbels ştia, susţine Seydewitz, indicând ca dovadă transcrierile convorbirilor telefonice care erau „încă disponibile la sfârşitul războiului", dar care, misterios, dispăruseră în momentul scrierii volumului (1955).

Această isterică maşinărie stalinistă de produs zvonuri a avut un efect profund asupra populaţiei din Dresda, izolată şi incapabilă să aibă acces la alte puncte de vedere sau să verifice „faptele" prezentate de conducătorii comunişti. În afară de povestea avertizării prealabile a lui Mutschmann, se zvoneşte, de asemenea, că formaţiunile de bombardiere au fost ghidate de lumini instalate în turnul Vilei San Remo. Aceste istorii sunt la fel de comune în războiul aerian, precum erau poveştile populare cu lanternele legate de măgari pentru a atrage

corăbiile pe recifele controlate de contrabandişti sau ca acelea, din războaiele de demult, ale trădătorilor din interiorul cetăţilor aflate sub asediu, care aprindeau focuri ca să-l înştiinţeze pe inamic că putea intra în fortăreaţă. Ideea că RAF şi USAAF puteau găsi un oraş cu aproape trei sferturi de milion de locuitori numai cu ajutorul unei lămpi puse la fereastra unui turn, că nu aveau nici cea mai vagă idee care erau părţile cele mai populate ale oraşului sau unde erau poziţionate marile clădiri şi monumentele (informaţii disponibile în orice ghid turistic din perioada antebelică) trădează o uimitoare, aproape bizară naivitate.

Relatarea lui Seydewitz ajunge, până la urmă, la un apogeu cu adevărat fantastic şi nebunesc. Îl prezintă pe Noble privind vesel bombardarea Dresdei, din vila sa somptuoasă ce se ridica deasupra oraşului, asemenea unui personaj negativ din filmele cu James Bond, care exultă când îşi priveşte creaţia malefică. Tot ce mai lipsea era o pisică persană albă care să-i toarcă în braţe:

> Putem fi siguri că domnul Noble a aşteptat, în acea noapte de Lăsata Secului, ca „brazii de Crăciun” să apară deasupra siluetei învelite în întuneric a Dresdei şi să le indice bombardierelor ţinta. Putem fi siguri, apoi, că domnul Noble a privit de pe veranda Vilei San Remo şi a savurat spectacolul crud al flăcărilor de neoprit şi prăbuşirea nepreţuitelor monumente [...].

Ceea ce s-a întâmplat, cu adevărat, a fost că familia Noble, care, din multe puncte de vedere, a fost serios afectată de război, păstrând numai controlul nominal asupra afacerii şi fiind supusă diferitelor restricţii, a rămas în libertate mai puţin de două luni de la victoria în Europa. Au arborat steagul american, considerându-l un fel de protecţie, şi au oferit găzduire ofiţerilor americani care au vizitat Dresda, în timpul lunii de miere ce a urmat războiului. În iulie 1945, Charles şi John au fost arestaţi de poliţia secretă sovietică. Autorităţile sovietice au preluat controlul asupra fabricii şi au utilizat-o pentru a produce aparate Praktica destinate Armatei Roşii. În ceea ce-i priveşte pe cei doi Noble, au petrecut peste un an în închisoarea din Münchner Platz şi câteva luni în lagărul de concentrare Buchenwald, pe care sovieticii l-au redeschis rapid pentru încarcerarea propriilor inamici. În cele din urmă, după ce au fost închişi vreme de cinci ani fără a li se aduce vreo acuzaţie, au fost judecaţi separat şi condamnaţi pentru spionaj în favoarea Statelor Unite.

Condamnat la cincisprezece ani de închisoare, tânărul John a fost

trimis în gulagul siberian. Charles A. Noble a fost eliberat dintr-o închisoare est-germană, în 1952. Şi-a petrecut următorii ani în America, militând pentru eliberarea fiului său. John a fost eliberat în 1955, în urma unei intervenţii personale a preşedintelui Eisenhower. Povestea spusă de Seydewitz era, de fapt, o salvă propagandistică, lipsită de orice dovezi, menită să justifice încarcerarea a doi oameni şi să stimuleze şi mai mult sentimentele antioccidentale în captiva RDG.

În mod curios, istoria a fost negată de Walter Weidauer, fostul primar comunist al Dresdei, în cartea sa, *Inferno Dresden* (1965). Relatările, în stilul romanelor exotice cu spioni, ale întâlnirilor dintre Noble şi conducerea nazistă, ca să nu menţionăm contactele radio clandestine ale producătorului de aparate de fotografiat cu Wall Street, lipsesc complet (deşi arestarea celor doi Noble de către ruşi a fost justificată prin „crime de război"). Totuşi, întreaga epopee a conspiraţiei a reapărut în ediţia din 1982 a cărţii lui Seydewitz, publicată (aşa cum se întâmpla cu toate cărţile tipărite în RDG) numai după ce a primit aprobarea guvernamentală - deşi relatarea la fel de exactă a atacurilor avioanelor de vânătoare americane asupra civililor fusese în întregime eliminată.

Unii locuitori ai Dresdei continuă să creadă povestea trădătorului din Vila San Remo. O carte apărută recent, cu povestiri personale despre Dresda, conţine o relatare a unui bărbat care a trăit în copilărie furtuna de foc. Acesta descrie cum familia sa a căutat după bombardament adăpost în apartamentul unui unchi din Weisser Hirsch - o zonă despre care spune, cu detaşare, că fusese cruţată din cauza spionului american care trăia acolo, în Vila San Remo. „Aşa se presupune", adaugă povestitorul, „dar eu sunt sigur că aşa era *(es wird schin so gewesen sein)."* **[549]**

Pentru fiul unui spion american lipsit de inimă, John Noble a dovedit, fără îndoială, un ataşament surprinzător faţă de oraşul ce aparent îl „trădase". În 1992, a revenit la Dresda împreună cu fratele său mai mic, George, şi a revendicat fabrica şi casa care fuseseră confiscate de comunişti după 1945. Timp de cinci ani, a încercat să reconstruiască fabrica, producând un aparat de fotografiat panoramic revoluţionar, dar a fost nevoit să vândă afacerea în 1997, împreună cu vila. Aparatul însă este produs în continuare. Domnul Noble, un om profund religios, care l-a regăsit pe Dumnezeu în Gulag, susţine că, departe de a fi cruţat de bombardierele aliate, acoperişul Vilei San Remo a fost parţial avariat, iar familia s-a luptat să stingă focurile care ar fi putut distruge întreaga clădire. Charles şi John Noble au fost recent onoraţi într-un sondaj realizat de presa din Dresda, apărând în

lista celor „100 de locuitori ai Dresdei din secolul trecut”. [550]

Deşi viziunea lui Weidauer asupra acestei legende, cu toate limitele impuse de politic, reintroduce o doză de realism, fostul primar e capabil să răspândească propriile zvonuri. Printre acestea se numără salvarea Dresdei de bomba atomică de către Armata Roşie.

În octombrie 1963, redactorul unei reviste ştiinţifice germane, *Phisykalische Blätter,* a avut ocazia să-l intervieveze pe Werner Heisenberg, fizician atomist, laureat al Premiului Nobel şi conducătorul programului eşuat al celui de-al Treilea Reich de a construi bomba atomică. În cursul convorbirii, Heisenberg i-ar fi spus jurnalistului că, în iulie 1944, a fost vizitat de un aghiotant al mareşalului Reichului Göring, comandantul Luftwaffe. Emisarul l-a informat că americanii lansaseră o ameninţare, prin intermediul canalelor diplomatice germane din Lisabona neutră: dacă germanii nu acceptau să încheie pacea în următoarele săptămâni, asupra Dresdei avea să fie aruncată o bombă atomică. [551] Aghiotantul dorea să afle, în numele mareşalului, dacă Heisenberg considera că era un scenariu plauzibil, la care omul de ştiinţă, perfect conştient că, orice răspuns ar fi dat, consecinţele puteau fi grave, a replicat că îl considera improbabil, dar nu complet imposibil. A nuanţat şi mai mult această părere deja ambivalentă, arătând că dezvoltarea unei asemenea arme, până în punctul în care devenea utilizabilă, implica un efort industrial atât de mare, încât nu credea că americanii erau capabili să-l ducă la bun sfârşit.

Presupusa conversaţie a rămas fără rezultat. Se pare că nici Göring nu credea cu adevărat că americanii aveau bomba atomică. Evident, Germania nu a capitulat atunci şi nici nu avea să o facă timp de aproape un an. Dacă această bizară ameninţare a fost cu adevărat lansată, care era semnificaţia ei? Era o ameninţare reală? Sau americanii testau nervii germanilor?

Povestea lui Heisenberg ar fi rămas irelevantă dacă Weidauer nu ar fi insistat, adunând dovezi circumstanţiale, pentru a afirma că, de fapt, discuţiile despre apocaliptica Thunderclap din acea vară au avut loc în cadrul aceluiaşi comitet responsabil şi pentru bomba atomică şi, în consecinţă, existenţa unei legături între cele două chestiuni era plauzibilă. Şi nu numai atât: bomba trebuia, se căzuse de acord, să fie testată pe un oraş neafectat de război. În plus, după război, generalul Groves, responsabilul militar al proiectului de dezvoltare a armei atomice, a afirmat că, la sfârşitul lui decembrie 1944, preşedintele Roosevelt îi spusese că „dorea să fim pregătiţi să lansăm bombele asupra Germaniei, dacă reuşeam să avem primele bombe înaintea

sfârşitului războiului în Europa”. [552] În consecinţă, Dresda ar fi fost ţinta perfectă. În consecinţă, Dresda trebuie să fi fost ţinta vizată. Îndreptându-se rapid spre concluzia acestui raţionament alarmant de instabil, Weidauer afirmă, apoi, că oraşul a fost salvat numai de eroismul Armatei Roşii, care, în ianuarie 1945, a înaintat atât de rapid, încât brusc Dresda era deja prea aproape de front pentru a mai fi ţinta unui bombardament atomic, fără ca acesta să afecteze forţele sovietice. Astfel, Dresda a fost cruţată de soarta oraşelor japoneze Hiroshima şi Nagasaki.

Evident, următoarea lovitură vine odată cu afirmaţia că, atunci când a devenit imposibilă utilizarea bombei atomice asupra unui oraş „experimental” deliberat cruţat, pentru a-i ofensa şi a-i intimida pe ruşii aflaţi în ofensivă, bombardamentul atomic a fost înlocuit, în ultimul moment, cu un atac convenţional masiv. Consecinţa: furtuna de foc.

Există câteva contradicţii în toată această teorie. Mai întâi, americanii nu aveau o bombă nucleară în vara lui 1944. Din acest punct de vedere, şi omul de ştiinţă, şi comandantul Luftwaffe aveau dreptate. Dar inamicul era mai aproape de atingerea obiectivului decât credea Göring sau decât se temea Heisenberg. În al doilea rând, există dovezi că, încă din septembrie 1944, principalele opţiuni ale preşedintelui Roosevelt erau să arunce bomba asupra Japoniei sau să o păstreze ca ameninţare. Germania nu a fost luată în discuţie. În al treilea rând, Roosevelt ştia, deja, că august 1945 era data cea mai probabilă când bomba urma să fie gata pentru a fi utilizată. În al patrulea rând - şi ca o consecinţă - dacă bolnavul şi epuizatul Roosevelt i-a spus aşa ceva lui Groves, trebuie să fi fost pentru că înclina, în acel moment (poate sub impactul contraofensivei germane neaşteptat de puternice ce începuse în Ardeni), să creadă că, până la urmă, coşmarul din Europa urma să se prelungească până în toamna lui 1945, când bomba avea să fie utilizabilă.

Dovezile aduse de Weidauer sunt subţiri, raţionamentul pe care îl utilizează îndoielnic, dar este clar că trebuie să demonstreze ceva ce ţine de propaganda specifică războiului rece. Dacă anglo-americanii erau pregătiţi să distrugă Dresda cu ajutorul unei bombe atomice şi au fost descurajaţi numai de înaintarea rapidă a forţelor sovietice (pe care, şi mai derutant, Aliaţii occidentali făceau totul să o sprijine), la ce alte orori nu ar fi fost pregătiţi „imperialiştii” să recurgă împotriva paşnicei lumi comuniste, douăzeci de ani după acest episod?

Povestea Dresdei, ca prima ţintă a unui bombardament atomic, pare să fi intrat în circulaţie la scurt timp după război, dar Walter Weidauer

este sursa la care locuitorii Dresdei fac referire. Chiar şi pentru oameni educaţi, acesta este un fapt afirmat cu convingere: „Ştiţi, dacă războiul nu s-ar fi terminat, Aliaţii plănuiau să lanseze bomba atomică asupra Dresdei...”

După cum le reamintea Weidauer cititorilor săi est-germani, pregătind astfel scena pentru alţi propagandişti:

> Dacă, în ciuda tuturor acestor lucruri, Dresda - care, conform faptelor citate mai sus, fusese desemnată ca ţintă a primei bombe atomice - nu a avut aceeaşi soartă ca Nagasaki sau Hiroshima, atunci trebuie să mulţumim în primul rând soldaţilor, ofiţerilor şi generalilor Armatei Roşii. Ofensiva lor rapidă, faptele lor glorioase, care au condus la capitularea necondiţionată a Germaniei lui Hitler, pe 8 mai 1945, [...] au exclus posibilitatea lansării primei bombe atomice la Dresda. Asta nu trebuie să uităm niciodată! **[553]**

SURSE SI BIBLIOGRAFIE

SURSE

Public Record Oftice, Londra

Target Information Sheets and Maps: Dresden.

Dresden: Südvorstadt air armaments: target information.

Dresden: Cartonnagenindustrie paper factory: target information.

Bomber Command HQ, February 15, 1945. Immediate Interpretation Report No. K3742.

Bomber Command Intelligence Narrative of Operations, No. 1007, February 14, 1945.

Night Raid Report No. 837. Bomber Command Report on Night Operations, February 13-14, 1945.

Bomber Command Intelligence Narrative of Operations, No. 1008, February 14-15, 1945.

Bomber Command Intelligence Reports and Intelligence Narrative of Operations, February 1945.

Cabinet Papers Chiefs of Staff, Strategic Bombings în Reaction to the Present Russian Offensive.

Operations Record Book, No. 1 Group, February 13-14, 1945.

Bomber Command No. 1 Group, Appendices for February 1945.

Bomber Command No. 3 Group, Appendices for February 1945.

Bomber Command No. 5 Group, Appendices for February 1945.

Bomber Command No. 6 Group, Appendices for February 1945.

Bomber Command No. 8 Group, Appendices for February 1945.

Interpretation Report No. K4171, April 19, 1945.

Operations Record Book, Forty-ninth Squadron, January-December 1945.

National Archives and Record Service (NARA), Washington D.C.

Headquarters, Eighth Air Force, AAF Station 1 O 1. Intops Summaries, 1944-45.

First Air Division Bomber Groups, aşa cum au fost citate.

Fighter Groups 78th, 339th, 353rd, 357th. Combat Mission Reports, Field Orders, Mission Reports etc., aşa cum au fost citate.

RG 331, SHAEF Public Relations Briefings.

RG 43, World War II Conferences, Yalta (Crimea) Conference.

Microfilm 5018, 5019, Field Orders (with Annexes); Mission Reports;

Divisional, Wing, and Squadron Reports.

Sächsisches Hauptstaatsarchiv, Dresda

Arhive ale companiilor:
Universelle-Werke J.C. Müller & Co.
Clemens Müller
Richard Gäbel
Oskar Hantzsche
Siemens-Wärme
Radio-Mende

Pompierii din Dresda:
Einsatzberichte
Totenlisten

Stadtarchiv Dresden

Sammlung Interessengemeinschaft, „Februar 131945" e.V.
Jurnalul lui Alee White

Imperial War Museum, Londra

Colecţia R.C. Dunford
Colecţia Robert Lee

Interviuri şi corespondenţă

Marea Britanie şi Commonwealth:
John Aldridge
Leslie Hay
Doug Hicks
John Hurst
Derek Jackson
Fred Jones
Hugh Lunghi
Vaughan Southam
John Whitely

Germania:
Dr. Christoph Adam
Götz Bergander

Henny Brenner (născută Wolf)
Steffen Cüppers
Rudolf Eichner
Gertraud Freundel
Dr. Karl-Ludwig Hoch
Profesor dr. Günter Jäckel
Anita John (născută Kurz)
Günther Kannegiesser
Frau A. Kleinstück
Hannelore şi Fritz Kuhn
Nora Lang

Statele Unite:
Maiorul Alden P. Rigby

Israel:
Ilana Turner

BIBLIOGRAFIE

Lucrări citate în text

Dresda. Istoria oraşului

Beyer, Manfred: „Dresden als Keimzelle des militärischen Widerstandes: Die Gamison în der NS-Zeit", în *Dresdner Hefle 53: Dresden als Garnisonstadt,* 1998.

Blumtritt, Herbert: *Geschichte der Dresdener Fotoindustrie,* Stuttgart, 2001.

Dresdner Geschichtsverein (ed.): *Dresden: Die Geschichte der Stadt,* Dresda, 2000.

Dubbers, Annette şi Jenni: *Johannstadt Aus der Geschichte eines Stadtteils,* Dresda, 2000.

Francois, Etienne şi Hagen Schulze (ed.): *Deutsche Erinnerungsorte III,* München, 2001.

Günther, Ernst: *Sarrasani Wie er wirklich war,* Berlin, 1991.

Haase, Norbert şi Birgit Sack (ed.): *Münchner Platz Dresden Die Strajjustiz der Diktaturen und der historische Ort,* Leipzig, 2001.

Jäckel, Günter: *Dresden în der Goethezeit,* Berlin, 1990.

Jacoby, Petra (ed.): *Leben in Dresden,* Erfurt, 2000.

Lagler, Kurt-Joachim, and Heinz Weise (ed.): *Dresdner Kuriosa,* Dresda, 2001.

Lerm, Matthias: *Abschied vom Alten Dresden: Verluste historischer Bausubstanz nach 1945,* Rostock, 2000.

Konzepte for den Umbau der Stadt Dresden in den 30er und frühen 40er Jahren des 20. Jahrhunderts în Vortrüge und Forschungsberichte: 4

Kolloquium zur dreibündigen Stadtgeschichte 2006 vom 18. März 2000.

Neutzner, Matthias. „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn in Dresden 1939 bis 1945" în *Dresdner Geschichtsbuch 5,* Altenburg, 1999.

Pommerin, Reiner (ed.): *Dresden unterm Hakenkreuz. Cologne/ Weimar/Vienna,* 1998.

Reichier, Peter: *Dresden Hauptbahnhof,* Eggiham, 1998.

Schilter, Thomas: *Unmenschliches Ermessen: Die nationalsozialistische „Euthanasie"- Totungsanstalt Pirna-Sonnenstein 1940/41,* Leipzig, 1999.

Starke, Holger: „Vom Werkstättereal zum Industriegelände: Die Entwicklung des Industriegebietes an der Königsbrücker Strasse in Dresden vor der Entstehung der Albertstadt bis zur Autlosung der

Industrieanlagen Nord (1873-1952)" în *Dresdner Geschichtsbuch 5,* Altenburg, 1999.

Szejnmann, Claus-Christian W.: *Vom Traum zum Alptraum: Sachsen în der Weimarer Republik,* Leipzig, 2000.

Vollnhals, Clemens (ed): *Sachsen în der NS-Zeit,* Leipzig, 2002.

Viaţa evreiască în Dresda

Haase, Norbert; Stefi Jersch-Wenzel şi Hermann Simon (ed.). Bearbeitetet von Marcus Gryglewski: *Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur nationalsozialistischen Judenverfolgung în Dresden 1933-45,* Leipzig, 1998.

Gilbert, Martin: *The Boys: Triumph over Adversity,* Londra, 1996.

HATiKVA (ed.): *Spurensuche Juden în Dresden Ein Begleiter durch die Stadt,* Dresda 1996.

Heinrich, Jürgen: *Die Synagoge zu Dresden,* Taucha, 2001.

Kirsch, Günther. „Die gesetzliche und aussergesetzliche Judenverfolgung in Dresden und Sachsen in den ersten Monaten der nationalsozialistischen Herrschaft", în *Historische Bliitter. Aus Politik und Geschichte* (1994), voi. 4.

Kirsch, Ingrid: „Das Ringen um die Gleichstellung der Dresdner: Juden und ihre Religionsgemeinde von 1830 bis 1871", în *Dresdner Hefte 45: Zwischen lntegration und Vernichtung,* ed. revăzută, 2000.

Kolditz, Gerald: „Zur Entwicklung des Antisemitismus în Dresden während des Kaisserreichs", în *Dresdner Hefle 45: Zwischen lntegration und Vernichtung,* ed. revăzută, 2000.

Lichtenstein, Heiner: *Mit der Reichsbahn în den Tod,* Köln, 1985.

Mosse, W.E: *The German-Jewish Economic Elite 1820-1935: A Socio-Cultural Projile,* Oxford/New York, 1989.

Ullrich, Uwe: *Zur Geschichte der Juden în Dresden,* Dresda, 2001.

Dresda în 1945

În limba germană

Adam, Cornelia: „Vergewaltigungen în Dresden nach 1945", în *Dresdner Hefle 53: Dresden als Garnisonstadt,* 1998.

Bergander, Götz: *Dresden im Luftkrieg: Vorgeschichte, Zerstorung, Folgen,* ed. revăzută, Würzburg, 1998.

Hoffinann, Daniel: *Der Knabe im Feuer: Ein Erlebnisbericht von Dresdens Untergang,* Berlin, 1957.

Kempowski, Walter: *Der Rote Hahn: Dresden im Februar 1945,* München, 2001.

Landeszentrale für politische Bildung: *Hamburg und Dresden im dritten Reich: Bombenkrieg und Kriegsende,* Hamburg, 1993.

Meyer, Berthold: „Flucht durch die brennende Blochmannstrasse", în *Dresdner Hefle 41, Dresden- Das Jahr 1945.*

Neutzner, Matthias (ed.): *Lebenszeicken: Dresden im Luftkrieg 1944/45,* Dresda, 1994.

- (ed.): *Martha Heinrich Acht: Dresden 1944145,* Dresda, 2000.

Rahne, Hermann: „Die «Festung Dresden» von 1945", în *Dresdner Hefle 41, Dresden - Das Jahr 1945.*

Reichert, Friedrich (ed.): *Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstorung Dresdens 1945,* Dresda, 1994.

Rodenberger, Axei: *Der Tod von Dresden: Bericht vom Sterben einer Stadt,* Dortmund, 1953.

Schnatz, Helmut: Tiejjlieger über Dresden: Legende oder Wirklichkeit*?,* Köln, 2000.

Seydewitz, Max: *Die unbesiegbare Stadt: Zerstorung und Neuaufbau von Dresden. Berlin, 1955,* ed. revăzută 1982.

Weidauer, Walter: *Inferno Dresden,* Berlin, 1965.

În engleză

Clayton, Anthony, şi Alan Russell (ed): (Cuvânt înainte de Alteţa Sa Regală, Ducele de Kent): *Dresden: A City Reborn,* Oxford, 1999.

Cooper, Alan: *Target Dresden,* Bromley, 1995.

Irving, David: *Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden,* Focal Point, Londra, f.a.

- *The Destruction of Dresden,* Londra, 1963.

McKee, Alexander: The Devil's Tinderbox: Dresden 1945, Londra, 1982, 2000

Russell, Alan (ed.): Why Dresden*?,* Arundel, 1998.

Memorii/Ficţiune

Brenner, Henny (Wolf): *„Das Lied ist aus": Ein judisches Schicksal in Dresden,* Zürich/München, 2001.

Griebel, Otto: *Ich War ein Mann der Strasse: Lebenserinnerungen Eines Dresdner Malers,* Altenburg, 1995.

Kastner, Erich: *Als Ich ein kleiner Junge war,* Zürich, 1957.

- *Notabene 1945: Ein Tagebuch,* Zürich, 1961.

Klemperer, Victor: The Klemperer Diaries 1933-1945: *I Shall Bear Witness Until the Bitter End,* ediţie prescurtată şi tradusă din germană de Martin Chahners, Londra, 2000.

Kokoschka, Oskar: *My Life,* Londra, 1974.

Noble, John: *IFound Godin SovietRussia,* Londra, 1959.
Peter, Richard: *Dresden-Eine Kamera Klagt An,* Dresda, 1949.
Sachsen, Prince Ernst Heinrich von: *Mein Lebensweg: vom Königsschloss zum Bauernhof,* Dresda/Basel, 1995.
Vonnegut, Kurt: *Slaughterhouse-Five,* New York, 1969.

Germania în război

Becker, Cajus: *The Luftwaffe War Diaries,* Londra, 1967.
Beevor, Anthony: *Berlin, the Downfall,* Londra, 2002.
- *Stalingrad,* Londra, 1998.
Bethell, Nicholas: *The War That Hitler Won:* September 1939, Londra, 1972.
Burleigh, Michael: *The Third Reich: A New History,* Londra, 2000.
Davies, Norman, şi Roger Moorhouse: *Microcosm: Portrait of a Central European City,* Londra, 2002.
Fest, Joachim: *Speer: The Final Verdict,* Londra, 2001.
Friedrich, Jorg: *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg,* München, 2002.
- *Das Gesetz des Krieges,* München, 1993.
Gellately, Robert, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany,* Oxford, 2001.
Goebbels, Josef: *The Goebbels Diaries, 1939-41,* ediţie şi traducere de Fred Taylor, Londra, 1982.
- Tagebucher 1924-1945 (5 vol.), München, 1999.
Gross, Leonard: *The Last Jews in Berlin,* Londra, 1983.
Groeher, Olaf: *Der Bombenkrieg gegen Deutschland,* Berlin, 1990.
- "Bombenkrieg gegen Leipzig 1940-1945", în *Texte des Leipziger Geschichtsvereins e. V. Hefl 4* (1994).
Hoffkes, Karl: *Hitlers Politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches,* Tlibingen, 1986.
Huttenberger, Peter: *Die Gauleiter: Studie zum Wandel des Machtgefuges în der NSDAP.* Stuttgart, 1969.
Johnson, Eric. *The Nazi Terror: Gestapo, Jews and Ordinary Germans,* Londra, 2000.
Kershaw, lan: *Hitler 1936-1945: Nemesis,* Londra, 2000.
Sebald, W.G.: *Luftkrieg und Literatur/On the Natural History of Destruction: With essays on Alfred Andersch, Jean Amery and Peter Weiss,* Londra, 2003.
Speer, Albert: *Allees, was ich weiss,* München, 1999.
- *Inside the Third Reich,* Londra, 1970.
Stegmann, Dirk: *Die Erben Bismarcks: Parteien und Verbünde în der*

Splitphase des Wilhelminischen Deutschlands, Köln/Berlin, 1970.

Aliaţii în război

Alanbrooke, Field Marshal Lord: *War Diaries 1939-45,* Londra, 2001.

Ball, Stuart (ed.): *Parliament and Politics in the Age of Churchill and Attlee: The Headlam Diaries 1935-1951,* Cambridge, 1999.

*** *Britain Under Fire,* cu un cuvânt înainte de J.B. Priestley, Londra, 1941.

Buckley, John: Air Power in the Age of Total War, Bloomington, Ind., 1999.

Casey, R.G.: *Personal Experience 1939-46,* Londra, 1962.

Colville, John: *On the Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries 1939-1955,* Londra, 1985.

Cook, Ronald C. şi Roy Conyers Nesbit: *Target: Hitler 's Oil - Allied Attacks on German Oil Supplies 1939-45,* Londra, 1985.

Craven, Wesley Frank şi James Lea Cate (ed.): *The Army Air Forces in World War II.* voi. 3, Chicago, 1951.

Davis, Richard G.: *Carl A. Spaatz and the Air War în Europe,* Washington, D.C., 1993.

Deighton, Len: *Blood, Tears and Folly: An Objective Look at World War II.* Londra, 1993.

Frankland, Noble: *History at War,* Londra, 1998.

Freeman, Roger A.: *The Mighty Eighth,* Londra, 1970, 2000.

Garrett, Stephen A.: *Ethics and Airpower in World War II. The British Bombing of German Cities,* New York, 1996.

Giovannitti, Len şi Fred Freed: *The Decision to Drop the Bomb,* Londra, 1967.

Harris, Sir Arthur: *Bomber Offensive.* Londra, 1947.

- *Despatch on War Operations 23 February, 1942, to 8 May, 1945,* ediţie şi introducere de Sebastian Cox, Londra, 1995.

Hastings, Max: *Bomber Command,* Londra, 1979, ed. revăzută, 1999.

Hogg, lan V.: *German Secret Weapons of the Second World War,* Londra/Mechanicsburg, 1999.

Howarth, Patrick: *Intelligence Chief Extraordinaire: The Life of the Ninth Duke of Portland,* Londra, 1986.

King, Cecil: With Malice Towards None: A War Diary, Londra, 1970.

Longmate, Norman: *Air Raid: The Bombing of Coventry,* Londra, 1976.

- *The Bombers,* Londra, 1983.

Middlebrook, Martin: *The Battle of Hamburg: The Firestorm Raid,* Londra, 1980.

- *The Berlin Raids: RAF Bomber Command Winter 1943-44,* Londra, 1988.

Middlebrook, Martin şi Chris Everitt: *The Bomber Command War Diaries: An operational Reference Book,* Leicester, 2000.

Moran, Lord: *Winston Churchill: The Strugglefor Survival 1940-1945,* Londra, 1966.

Neillands, Robin: *The Bomber War: Arthur Harris and the Allied Bomberk Offensive 1939-1945,* Londra, 2001.

Overy, Richard: *Why the Allies Won,* Londra, 1995.

Probert, Henry: *Bomber Harris, His Life and Times,* Londra/ Mechanicsburg, 2001.

Richards, Denis: *The Hardest Victory: Bomber Command în the Second World War,* Londra, 1994

Rothnie, Niall: *The Baedeker Blitz: Hitler's Attack on Britain's Historic Cities,* Shepperton, 1992.

Saward, Dudley: *„Bomber" Harris,* Londra, 1984.

Tripp, Miles: *The Eighth Passenger: A Flight of Recollection and Discovery,* Londra, 1969, ed. revăzută, 1993.

Ward, John: *Beware of the Dog of War: An Operational Diary of 49th Squadron,* Belper, 1997.

Webster, Sir Charles şi Noble Frankland: *The Strategic Air Offensive against Germany 1939-1945,* vol. 3, Londra, 1961.

- *The Strategic Air Offensive against Germany 1939-45,* voi. 4: Anexe şi suplimente, Londra, 1961.

Whiting, Charles: *The Three-Star Blitz: The Baedeker Raids and the Start Total War 1942-43,* Londra, 1987.

Mulţumiri speciale pentru permisiunea de a publica materiale din lucrări apărute anterior:

În engleză

Frank Cass/Crown Copyright pentru *Despatches on War Operations* de Sir Arthur Harris (ed. cu introducere de Sebastian Cox). Introducere copyright 1995 Sebastian Cox.

Extrase din *The Eighth Passenger* de Miles Tripp reproduse cu permisiunea Peters Fraser Dunlop (moştenire Miles Tripp). Copyright 1969 Miles Tripp.

Greenhill Books pentru *Bomber Harris His Life and Times* de Henry Probert. Copyright 2001 Henry Probert.

David Higham Associates Ltd pentru *Bomber Offensive* de Sir Arthur Harris. Copyright Estate of Sir Arthur Harris.

Citate din David Irving's Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden' cu permisiunea Focal Point Publications (fpp.co.uk/books/Dresden). Copyright 1995 Focal Point, London.

Internet Edition copyright 1999 Focal Point, Londra.

William Burr/National Security Archive pentru *CNN/Cold War* interviuri cu Hugh Lunghi, National Security Archive website (http://www.gwu.edu/~nsarchiv/coldwar/interviews/episode-l/lunghi5.html). Copyright 1996 National Security Archive.

Cassell Publishing pentru *The Battle of Hamburg* de Martin Middlebrook. Copyright 1980 Martin Middlebrook.

Random House pentru *Slaughterhouse-Five* de Kurt Vonnegut, publicată de Jonathan Cape. Retipărită cu permisiunea Random House Group Ltd. Copyright 1969 Kurt Vonnegut Jr.

Random House pentru *The Bombers* de Norman Longmate, publicată de Hutchinson. Retipărită cu permisiunea the Random House Group. Copyright 1983 Norman Longmate.

Random House pentru *Air Raid: The Bombing of Coventry* de Norman Longmate, publicată de Hutchinson. Retipărită cu permisiunea Random House Group. Copyright 1976 Norman Longmate.

Why the Allies Won de Richard Overy, publicată de W.W. Norton & Co. Retipărită cu permisiunea autorului c/o Rogers, Coleridge &: White Ltd, 20 Powis Mews, London Wll 1 JN. Copyright 1995 Richard Overy.

Inside the Third Reich de Albert Speer, retipărită cu permisiunea Scribner, Simon & Schuster Adult Publishing Group, din *Inside the Third Reich* de Albert Speer, trad. Richard şi Clara Wilson. Copyright

1969 Verlag Ullstein GmbH. Trad. engleză copyright 1970 Macmillan Publishing Company.

Souvenir Press pentru *The Devil's Tinderbox: Dresden 1945* de Alexander McKee. Copyright 1982 Alexander McKee.

Thomson Publishing Services pentru *Air Power în the Age of Total War* de John Buckley. Copyright 1999 John Buckley.

University of Chicago Press pentru *The Army Air Forces în World War II,* James Lea Gate şi Wesley Frank Craven, eds. Copyright 1951 University of Chicago Press.

În germană

Akademie Verlag pentru *Der Bombenkrieg gegen Deutschland* de Olaf Groehler. Copyright 1990 Akadamie-Verlag Berlin.

Atrium Verlag AG, Zurich pentru *Notabene 1945: Ein Tagebuch* de Erich Kastner. Copyright 1961 Atrium Verlag, Zürich.

Autorului, cu recunoştinţă, pentru *Sarrasani, wie er wirklich war* de Ernst Günther. Copyright 1984 Ernst Günther.

Bohlau Verlag pentru *Der Luftkrieg în Dresden: Vorgeschichte, Zerstbrung, Folgen* de Götz Bergander. Copyright 1994 Bohlau Verlag GmbH 8c Cie Köln.

Dresdner Hefte/Dresdner Geschichtsverein e.V. pentru *Flucht durch die bren-nende Blochmannstrasse (Augenzeugenbericht)* de Berthold Meyer, în *Dresdner Hefte* 41 şi *Vergewaltigungen în Dresden* de Comelia Adam, în *Dresdner Hefte* 53. Copyright 1995 Dresdner Geschichtsverein e.V.

Günter Jäckel pentru *Für den herrlichen Führer danken wir Dir, Dieser 1. September 1939* şi *Die dunkleZeit: Franch-Comte 1944.* Copyright 1999 şi 1995 Günter Jäckel.

Middeldeutscher Verlag Halle pentru *Ich war ein Mann der Strasse* de Otto Griebel. Copyright 1986 mdv Mitteldeutscher Verlag GmbH, Halle.

Matthias Neutzner/Gemeinschaft 13. Februar 1945 e.V. pentru *Martha Heinrich Acht: Dresden 1944145,* copyright 2000 Interessengemeinschaft 13. febr. 1945 e.V, Dresden, autorilor şi OPA Amerstad, B.V. Matthias Neutzner pentru Lebenszeichen de Matthias Neutzner, copyright 1994 Michael Sandstein Verlag., şi pentru *Der Wehrmacht so nah verwandt in Dresdner Geschichtsbuch* 5 de Matthias Neutzner, copyright 1999 DZA Verlag für Kultur und Wissenschaft GmbH.

Pendo-Verlag AG pentru *Das Lied ist aus: einjudisches Schicksal în*

Dresden de Henny Brenner. Copyright 2001 Pendo Verlag Zurich.

Friedrich Reichert/Stadtmuseum Dresden pentru *Verbrannt bis zur Unkenn-tlichkeit,* Friedrich Reichert, ed. Copyright 1994 DZA Verlag für Kultur und Wissenschaft GmbH.

Frau Cordula Schacht, D-83233 Bemau, pentru extrase din Josef Goebbels, *Tagebiicher.* Copyright 1999 Piper Verlag, München.

Holger Starke pentru *Vom Werkstattereal zur Industriegeldnde* de Holger Starke, în *Dresdner Geschichtsbuch 5.* Copyright 1999 DZA Verlag für Kultur und Wissenschaft GmbH.

Stiftung Sachsischer Gedenkstatten pentru *Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur nationalsozialis-tischen Judenverfolgung în Dresden 1933-45,* Norbert Haase, Stefi Jersch-Wenzel şi Hermann Simon, edd. (cu Marcus Gryglewski). Copyright 1998 Stiftung Sachsischer Gedenkstatten.

Verlag der Kunst, Husum, pentru *Mein Lebensweg. Vom Kb 'nigsschloss zum Bauernhof* de prinţul Ernst Heinrich von Sachsen. Copyright 1995 Verlag der Kunst, Husum.

[1] Cine l-a ucis pe Liberty Valance (n.tr.)

[2] David Irving: Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden, Londra, Focal Point, f.a.; Aiexander McKee: Dresden 1945: The Devil's Tinderbox, New York, E.P. Dutton, 1984 (n.tr.)

[3] Expresie din jargonul nazist care desemna aşa-zişii germani de rasă pură. De aici înainte în text, ghilimelele nu vor mai fi introduse. Acest lucru nu înseamnă nicidecum acceptarea sau validarea termenului. (n.a.)

[4] Pastorul dr. Karl-Ludwig Koch, interviu realizat de autor, Dresden-Loschwitz, în februarie 2002

[5] Jakub (Iacob) Ludwik Sobieski (1667-1737); deşi a fost sprijinit de o parte a nobilimii şi de Austria, a fost pentru prima dată în istoria Poloniei când fiul regelui decedat nu a fost ales să-i succeadă şi când polonezii au ales un monarh german. (n.tr.)

[6] Francois Louis, prinţ de Conti, candidatul sprijinit de Ludovic al XIV-lea (n.tr.)

[7] Johann Christian Hasche: Eine Umständlische Beschreibung Dresdens, citat în Dresden: Die Geschichte des Stadt, Ed. Dresdner Geschichtverein, Dresda, 2002, p. 90

[8] Scrisoare tipărită în Günther Jäckel (ed.): Dresden in der Goethezeit, Berlin, 1990, p. 48

[9] Jacek Stazhewski: „Der Sachsenhof in Warschau (1756-1763)", în Dresdner Hefte 50: Polen und Sachsen: Zwischen Nühe und Distanz, Dresda, 1997, p. 66 şi urm

[10] Dresden: Die Geschichte der Stadt, p. 102

[11] Olaf B. Rader: „Dresda", în Ettienne Francois şi Hagen Schulze (ed.): Deutsche Erinnerungsorte III, München, 2001, p. 459

[12] Wolfgang Zimmer: „Bevolkerungsentwicklung und Sozialstruktur in der Stadt nach 1871", în Dresdner Hefte 61: Indudtriestadt Dresden? Wirtschaftswachstum im Kaiserreich, Dresda, 1997, p. 21

[13] Dresden: Die Geschichte der Stadt, p. 175.

[14] Dresden: Die Geschichte der Stadt, p. 188

[15] Organizaţia DNHV a crescut de la 160 de membri, în 1894, la mai mult de 100000, în 1907, şi şi-a continuat ascensiunea rapidă până în 1914. A se vedea Dirk Stegmann: Die Erben Bismarcks: Parteien und Verbände in der Spätphase des Wilhelminischen Deutschlands, Köln/ Berlin, 1970, p. 41

[16] Robin Neillands: The Bomber War: Arthur Harris and the Allied Bomber Offensive 1939-1945, Londra, 2001, p. 13

[17] Claus-Christian W. Szejnmann: Vom Traum zum Alptraum: Sachsen in der Weimarer Republik, Leipzig, 2000, p. 27. Cartea şi site-ul MDR (Radioul Central German), dedicată istoriei Saxoniei, înaintează cifra de 220000, cărora li se adaugă 19000 de „dispăruţi". Dacă procentele pentru Saxonia, în ansamblu, şi Dresda, în particular, sunt similare, cifra mai mică pare mai apropiată de adevăr când vine vorba de victimele directe ce pot fi atribuite luptelor. Dacă cifra mai mare este cea adevărată, aceasta ar însemna că o treime dintre saxonii care au plecat la război nu s-au mai întors. Cifrele pentru Dresda sunt preluate din Dresden. Die Geschichte der Stadt, p. 198

[18] Prinţul Ernst Heinrich von Sachsen: Mein Lebenweg: vom Königsschloss zum Bauernhof, Dresda/Basel, 1995, p. 102 şi urm

[19] Gertraund Freundel, interviu realizat de autor, Dresda, octombrie 2001.

[20] Ralf Krüger: „Presse unter Druck. Differenzierte Berichterstattung trotz nazionalsozialistischer Presselenkungsmassnahmen: die liberalen Dresdner Neueste Nachrichten und das NSDAP-Organ Der Freiheirskampf im Vergleich", în Reiner Pommerin (ed.): Dresdner unterm Hakenkreuz, Koln/Weimar/Viena, 1998, p. 44

[21] Informaţiile despre cariera lui Mutschmann sunt preluate din Karl Hoffkes: Hitlers Politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches, Tiibingen, 1986, p. 242 şi urm. şi din Peter Hüttenberger: Die Gauleiter: Studie zum Wandel des Machtgefiiges in der NSDAP, Stuttgart, 1969, p. 217 (pentru detalii biografice).

[22] Pentru aceasta şi pentru punctele de vedere deloc măgulitoare ale altor defectori

nazişti, a se vedea Clemens Vollnhalls (ed.): Sachsen in der NS-Zeit, Leipzig, 2002, p. 39

[23] Josef Goebbels: Tagebücher 1924-1925, Munchen, 1999, nota din 25 iunie 1937

[24] SA (Sturm Abteilung) - Secţiunile de Asalt: grupare paramilitară a NSDAP, care ajunge la circa 300000 de membri în perioada premergătoare preluării puterii şi care devine un factor important în lupta pentru putere din partid după ianuarie 1933, având pretenţia de a se trans-forma în armata Reichului. (n.tr.)

[25] Victor Klemperer: The Klemperer Diaries 1933-1945:1 Shall Bear Witness Until the Bitter End, ediţie prescurtată şi tradusă de Martin Chalmers, Londra, 2000, p. 5

[26] Von Killinger, căruia i-a fost atribuită organizarea loviturii de stat care l-a adus pe dictatorul Antonescu la putere, a murit ucis de o grupare paramilitară pro-rusă, când ambasada germană din Bucureşti a fost luată cu asalt, în septembrie 1944. A se vedea profilul său şi selecţia de fragmente din presa germană şi britanică în WO 208/4480, PRO, Londra

[27] Principele Ernst Heinrich von Sachsen: Mein Lebensweg, p. 233

[28] Ibidem, p. 234

[29] Otto Griebel: Ich War Ein Mann der Strasse: Lebenserinnerungen Eines Dresdner Malers, Altenburg, 1995, p. 209

[30] A se vedea Norbert Haase, Stefi Jersch-Wenzel şi Hermann Simon (ed.): Die Erinnerung hat ein Gesicht: Fotografien und Dokumente zur national-sozialistischen Judenverfolgung in Dresden 1933-1945, Leipzig, 1998, p. 100

[31] Vollnhalls (ed.): Sachsen in der NS-Zeit, p. 189

[32] Ibidem, p. 191

[33] Carsten Schreiber: „Töter und Opfer: Der Verfolgungsapparat im NS-Staat" în ibidem, p. 179

[34] Matthias Gretzschel: Dresden im Dritten Reich retipărită în lucrarea Landeszentrale für politische Bildung Hamburg und Dresden im Dritten Reich: Bombenkrieg und Kriegsende, Hamburg, 1993, p. 96

[35] Aceasta şi descrierea ulterioară a vizitei lui Hitler la Dresda, în 1934, provin din eseul autobiografic al lui Günter Jäckel: „Für den herrlichen Führer danken wir Dir" preluat din şpalturile lucrării Lebensbilder III (Die finstere Zeit) oferite autorului de Günter Jäckel, în martie 2002. Copie a documentului original oferită autorului de Holger Starke, de la Muzeul Municipal din Dresda

[36] A se vedea, de asemenea, şi articolul său „Vom Werkstättereal zum Industriegelände in Dresden vor der Entstehung der Albertstadt bis zur Auflosung der Industrieanlagen Nord (1873-1952)", în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p. 150 şi urm

[37] Manfred Beyer: „Dresden als Keimzelle des militärischen Widerstandes: Die Garnison in der NS-Zeit", în Dresdner Hefte 53: Dresden als Garnisonstadt, 1998, p. 52 şi urm

[38] Starke: op. cit., p. 171 şi urm

[39] Matthias Lerm: Abschied vom Alten Dresden: Verluste historischer Bausubstanz nach 1945, Rostock, 2000, p. 14 şi urm

[40] Pentru detalii asupra planificării urbane de după 1943, a se vedea Matthias Lerm: „Konzepte für den Umblau der Stadt Dresden in den 30er und fruhen 40er Jahren des 20. Jahrhunderts", în Vorträge und Forschungsberichte: 4 Kolloquium zur dreibändingen Stadtgeschichte 2006 vom 18. März 2000, p. 31 şi urm.

[41] Cifrele pentru Breslau din Davies şi Moorhouse: Microcosm, p. 367. Cifrele pentru Berlin, din Leonard Gross: The Last Jews in Berlin, Londra, 1983, p. II; datele demografice pe fiecare oraş saxon sunt preluate din Vollnhalls (ed.): Sachsen în der NS-Zeit, p. 202 şi urm.

[42] Uwe Ulrich: Zur Geschichte der Juden in Dresden, Dresda, 2001, p. 10

[43] Uwe Ulrich: op. cit., p. 10 şi urm

[44] A se vedea HATiKVA (ed.): Spurensuche: Juden in Dresden, Ein Begleiter durch die Stadt, Dresda, 1996, p. 35

[45] Ingrid Hirsch: „Das Ringen um die Gleichstellung der Dresdner Juden und ihre Religionsgemeinde von 1830 bis 1871", în Dresdner Hefte nr. 45 (ediţie revăzută), 2000, p. 19

[46] Despre populaţia evreiască vezi Gerald Kolditz, „Zur Entwicklung des Antisemitismus în Dresden während des Kaisserreichs" în Dresdner Hefte 45 (ed. 2000), p. 44

[47] Observaţii pe marginea tendinţelor legate de căsătorii, în W.E. Mosse: The German-

Jewish Economic Elite 1820-1935: A Socio-Cultural Profile, Oxford/New York, 1989, p. 182. Pentru o analiză a prejudecăţilor a se vedea p. 225

[48] Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): Die Erinnerung hat ein Gesicht, p. 101 şi urm

[49] Günther Kirsch: „Die gesetzliche und aussergesetzliche Judenverfolgung în Dresden und Sachsen în den ersten Monaten der nazionalsozialistische Herrschaft", în Historische Blätter H. 4 (1994), p. 10

[50] Henny (Wolf) Brenner:,,Das Lied ist aus ": Ein jiidisches Schicksal în Dresden, Zurich/ München, 2001, p. 69

[51] „Die Johannstadt wieder als Vorbild" în Der Freiheitskampf 2 (august 1935).

[52] Michael Burleigh: The Third Reich: A New History, Londra, 2000, pp. 325-326

[53] Nu a fost pierdut totul. Un tânăr pompier arian, Alfred Neugebauer, a salvat Steaua lui David după ce s-a prăbuşit din vârful turnului sinagogii şi a păstrat-o în siguranţă în locuinţa sa. A returnat-o (pe atunci micii) comunităţii evreieşti după război. A fost pusă la locul ei pe noua sinagogă, inaugurată în 2002. Herr Neugebauer, acum în vârstă de optzeci şi cinci de ani, a fost oaspete de onoare ale acestei ceremonii

[54] Haase, Jersche-Wenzel şi Simon (ed.): Die Erinnerung hat ein Gesicht, p. 162

[55] Griebel: Ich war ein Mann der Strasse, p. 239 şi urm

[56] Günter Jäckel, interviu realizat de autor, Dresda-Kleinschachwitz, februarie 2002

[57] HATiKVA (ed.): Spurensuche, p. 41.

[58] Interviu cu Günter Jäckel. Publicitatea creată în jurul numirii lui Jäckel ca preşedinte al Societăţii Goethe a ajuns la urechile fostului său coleg de şcoală, fost profesor universitar, acum retras pe coasta Pacificului, în nord-vestul Statelor Unite. Cei „doi Günteri" vorbesc acum regulat, folosind liniile telefonice transatlantice - aşa cum le stă bine unor pensionari - „când e mai ieftin".

[59] Griebel: Jch war ein Mann der Strasse, p. 240. 8. Legile văzduhului

[60] Cajus Becker: The Luftwaffe War Diaries, Londra, 1967, p. 57

[61] John Buckley: Air Power in the Age of Total War, Bloomington, Indiana, 1999, p. 127

[62] Nicholas Bethell: The War That Hitler Won: September 1939, Londra, 1972, p. 104 şi urm

[63] Klemperer: Klemperer Diaries, p. 296 şi urm

[64] Eseul lui Günter Jäckel „Dieser 1. September 1939" oferit de Jäckel autorului

[65] Stephen A. Garrett: Ethics and Airpower în World War II: The British Bombing of German Cities, New York, 1996, p. 3. Valabilă şi pentru descrierile primelor bombardamente aeriene

[66] Norman Longmate: The Bombers, Londra, 1983, p. 29

[67] Ibidem, p. 32

[68] Pentru viziunea generalului Giulio Douhet, vezi John Buckley: Air Power in the Age of Total War, Bloomington, Indiana, 1999, p. 75 şi urm

[69] Ibidem, p. 3

[70] A se vedea Jorg Friedrich: Das Gesetz des Krieges, München, 2002, p. 720 (inclusiv notele), pentru discuţia legată de aspectele morale ale raidului şi referiri la lucrările istoricilor specialişti în domeniu. Friedrich afirmă că numărul victimelor se ridică la trei sute, Neillands în Bomber War vorbeşte de o mie de victime, preluând cifra din lucrarea The Spanish Civil War, a lui Hugh Thomas

[71] Relatarea unei vizite la Guernica, povestită autorului de istoricul în cauză, Matthias Neutzner, februarie 2002

[72] Denis Richards: The Hardest Victory: Bomber Command in the Second World War, Londra, 1994, p. 8

[73] Longmate: op. cit., p. 54

[74] Metodele utilizate în cadrul Operaţiunii Nickel şi dificultăţile întâmpinate sunt descrise în Richards: Hardest Victory, p. 23 şi urm. Bethell: The War That Hitler Won, p. 204. Longmate: op. cit., p. 75

[75] Bethell: op. cit., p. 208

[76] În multe cazuri, filmul a avut exact efectul invers. În cinematografele în care a rulat, femeile germane, în special, au fost auzite exprimându-şi sentimentele de simpatie pentru femeile şi copiii polonezi

[77] Pentru invazia germană a Olandei şi Belgiei, a se vedea Len Deighton: Blood, Tears, and Folly: An Objective Look at World War Londra, 1993, p. 185. Deighton face şi o analiză rece, de bun-simţ, a bombardamentului asupra portului Rotterdam (p. 365).

[78] Richards: op. cit., p. 45 şi urm. Deighton: op. cit., p. 363

[79] Harmann Rahne: „Zur Geschichte der Dresdner Garnison im Zweiten Weltkrieg 1939 bis 1945", în Friedrich Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstărung Dresdens 1945, Dresda, 1994, p. 127

[80] Jörg Friedrich: Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg, München, 2002, p. 69

[81] Goebbels: Tagebücher, 11 septembrie 1940

[82] Norman Longmate: Air Raid: The Bombing of Coventry, Londra, 1976

[83] Ibidem.

[84] Longmate: Air Raid, pp. 181, 190

[85] Sir Arthur Harris: Bomber Offensive, Londra, 1947, p. 83

[86] Arhitect. matematician şi astronom englez (1632-1723), cel care a proiectat catedrala St Paul (n.tr.)

[87] Clădire a cărei construcţie a început în 1411 şi care, în zilele noastre, este singurul edificiu nonreligios de piatră din City, mai vechi de 1666, când Londra a fost devastată de un puternic incendiu (n.tr.)

[88] Britain under Fire, Londra, 1941, p. 12

[89] Albert Speer: Inside the Third Reich, Londra, 1970, p. 388

[90] Harris: Bomber Offensive, p. 51

[91] Friedrich: Der Brand, p. 68

[92] Interviu cu Vaugham Southam, realizat de autor la Bristol, Anglia, mai 2001

[93] Max Hastings: Bomber Command, Londra, 1979 (ediţie revăzută 1999), p. 111

[94] Martin Middlebrook: The Battle of Hamburg: The Firestorm Raid, Londra, 1980, p. 24

[95] Dudley Saward: "Bomber" Harris, Londra, 1984, p. 4 şi urm. Henry Probert: Bomber Harris, His Life and Times, Londra, 2001, p. 23 şi urm

[96] Henry Probert: op. cit., pp. 31, 36 şi urm

[97] Corpul Aerian Regal (n.tr.)

[98] Harris: Bomber Offensive, p. 19 şi urm

[99] Ibidem, pp. 92-95

[100] Ibidem, p. 105. Pentru descrierea raidului a se vedea Richards: Hardest Victory, p. 119

[101] Josef Goebbels: Tagebücher, 27 aprilie 1942

[102] Niall Rothnie: The Baedeker Blitz: Hitler's Attack on Britain's Historic Cities, Shepperton, 1992, p. ll

[103] Longmate: op. cit., p. 220

[104] Ibidem, p. 224. A se vedea şi relatarea ceva mai puţin impresionantă a consecinţelor raidului celor o mie de bombardiere asupra oraşului Köln în Friedrich: Der Brand, p. 87 şi urm

[105] Goebbels: Tagebiücher, 31 mai 1942

[106] Relatarea apropierii de ţintă şi a secvenţei atacului în Middlebrook: Battle of Hamburg, p. 177 şi urm. Longmate: op. cit., p. 256 şi urm

[107] Middlebrook: op. cit., p. 128

[108] Longmate: op. cit., p. 269

[109] Speer: op. cit., p. 389

[110] Goebbels: Tagebücher, 29 iulie 1943

[111] Olaf Groehler: Der Bomberkrieggegen Deutschland, Berlin, 1990, p. 199

[112] Götz Bergander: Dresden im Luftkrieg: Vorgeschichte, Zerstärung, Folgen, Würzburg, 1998, ediţie revăzută, p. 9 şi urm.

[113] Ibidem, p. 95

[114] Ibidem, p. 96

[115] Ibidem, p. 99 şi urm

[116] Groehler: Der Bomberkrieg gegen Deutschland, p. 205

[117] Friedrich: Der Brand, p. 117 şi urm

[118] Groehler: op. cit., p. 208. Pentru alte detalii a se vedea prelegerea lui Olaf Groehler retipărită în „Bombenkrieg gegen Leipzig 1940-1945" în Texte des Leipziger Geschichtsvereins e. V. Heft 4 (1994)

[119] Groehler: op. cit., p. 18

[120] Matthias Neutzner (ed.): Martha Heinrich Acht: Dresden 1944/45, Dresda, 2000, p. 23 şi urm

[121] Frau Anita (Kurz) John şi Frau Nora Lang, interviu realizat de autor, Dresda - Johannstadt, februarie 2002

[122] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 25 şi urm

[123] Lagebericht din Gittersee din 30 august 1945, citat în Neutzner (ed.): Martha Heinrich Acht, p. 45

[124] Oberkommando des Heeres: Liste der Fertigunskennzeichen fiir Waffen, Munition und Gerät, Berlin, 1944 (retipărită în 1977 şi 1999

[125] Starke: „Vom Werkstättenareal zum Industriegelände", p. 181

[126] Interviu cu Rolf W, pentru IG „13. Februar" e.V. reprodus în Neutzner (ed.): Martha Heinrich Acht, p. 53

[127] Note privitoare la activitatea antebelică în Hauptstaatsarchiv Dresden (de aici înainte, HStaD), Findbuch, p. II. Raport din 27 martie 1941 referitor la trecerea la producţia de armament în HstaD Fa. Maschinenfabrik Richard Gäbel, Dresda, 1888-1947, nr. 46, corespondenţă cu staţia de testare a torpilelor de la Gotenhafen (Gdynia) în nr. 26

[128] Memorandum în dosarele companiei în HstaD nr. 46

[129] Beiträge zur Betriebsgeschichte VEB Tabak und Industriemaschinen Dresden (1956) în HstaD 11683, nr. 27

[130] Goebbels era căsătorit cu fosta soţie a unui membru al acestei dinastii, iar unul din fiii săi vitregi, Harald Quandt, era unul din moştenitorii acesteia. Familia Quandt a supravieţuit războiului, spre deosebire de mulţi dintre angajaţii ei. Membrii acesteia rămân, la data redactării acestui volum, cei mai importanţi acţionari ai companiei auto BMW

[131] Ilana Turner, interviu telefonic realizat de autor, Tel Aviv, septembrie 2002

[132] Informaţiile referitoare la producţia de război de la Hellerau provin de la dr. Olaf Przybilski, de la Universitatea Tehnică din Dresda

[133] Starke: „Vom Werkstättenareal zum Industriegelände", p. 178 şi urm.

[134] Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): Die Erinnerung hat ein Gesicht, p. 10

[135] Klemperer: Klemperer Diaries, p. 610

[136] Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): op. cit., pp. 184-186 pentru reproducerea listei aşa-numitei Ostabwanderung (migraţie spre est) a evreilor din Dresda, pe 3 martie 1943, păstrată în arhivele Comunităţii Evreieşti din Dresda

[137] Heinz Meyer către Rudolf Apt, 9.09.1945, citat în Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): op. cit., p. 135

[138] Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): op. cit., p. 136

[139] Brenner: „Das Lied ist aus", p. 59

[140] Frau Henny Wolf Brenner, interviu realizat de autor, Weiden, octombrie 2001

[141] Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): op. cit., p. 140 şi urm

[142] Brenner: „Das Lied ist aus", p. 85

[143] Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn în Dresden 1939 bis 1945" în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p. 199 şi urm

[144] Ibidem, p. 205

[145] Generalbetriebsleitung (Ost). Generalbetriebsleitung (Est, Vest, Sud sau Nord) reprezenta un eşalon al conducerii căilor ferate situat deasupra direcţiilor, responsabil cu traficul feroviar pe distanţe mari. Generalbetriebsleitung (Ost) din Berlin era structura responsabilă, în principal, pentru traficul spre şi dinspre lagărele de concentrare şi de exterminare

[146] Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn în Dresden 1939 bis 1945" în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p. 211

[147] Heiner Lichtenstein: Mit der Reichsbahn in den Tod, Köln, 1985, p. 81

[148] Matthias Neutzner: „«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn în Dresden 1939 bis 1945" în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p. 203

[149] Scrisoare adresată de colonelul Harold E. Cook ziarului Vancouver Sun, f.d., retipărită în Alan Cooper: Target Dresden, Bromley, 1995, p. 245

[150] Matthias Neutzner: "«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn în Dresden 1939 bis 1945" în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p.213

[151] Peter Reichler: Dresden Hauptbahnhof Egglham, 1998, p. 54

[152] Matthias Neutzner: "«Der Wehrmacht so nahe verwandt» - Eisenbahn în Dresden 1939 bis 1945" în Dresdner Geschichtbuch 5, Altenburg, 1999, p. 214

[153] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 108

[154] Friedrich: Der Brand, p. 145 şi urm

[155] „Pe dracu!" (n.tr.)

[156] Probert: Bomber Harris, p. 289 pentru acest subiect şi pentru cele ce urmează despre rolul Comandamentului Bombardierelor în Operaţiunea Overlord

[157] Memorandumul lui Harris intitulat "Utilizarea forţelor de bombardament nocturn pentru invadarea continentului din Marea Britanie" datat 13 ianuarie 1944 este citat pe larg în Saward: „Bomber" Harris, p. 247. Documentul a fost trimis lui Portal, Leigh-Mallory şi generalului Montgomery

[158] Martin Middlebrook: The Berlin Raids: RAF Bomber Command Winter 1943-1944, Londra, 1988, p. 306 şi urm. pentru cifra victimelor şi p. 325 pentru verdictul său

[159] ULTRA înseamnă - pentru cei din "cercul cunoaşterii" - materiale obţinute prin descifrarea comunicaţiilor radio codate germane (şi japoneze). Încă din prima fază a războiului, britanicii reuşiseră să spargă codul german ENIGMA şi, în consecinţă, cunoşteau o mare parte a informaţiilor secrete, beneficiind de avantaje enorme, uneori decisive, în luarea deciziilor

[160] Corespondenţă între Harris şi Churchill, în Probert: Bomber Harris, p. 305

[161] Scrisoare a lui Harris către Portal, 18 ianuarie 1945, în Ibidem, p. 311

[162] Ronald C. Cook şi Roy Conyers Nesbit: Target: Hitler's Oil - Allied Attacks on German Oil Supplies 1939-1945, Londra, 1985, p. 165 şi urm

[163] Ralph Bennett: Behind the Battle: Intelligence în the War with Germany 1939-1945, citat în Probert: Bomber Harris, p. 313

[164] Harris: Bomber Offensive, p. 98

[165] Patrick Howarth: Intelligence Chief Extraordinaire: The Life of the Ninth Duke of Portland, Londra, 1986, p. 9 şi urm

[166] PRO, Londra, CAB 81/93

[167] Bombing of Berlin, notă a secretarului de stat, 22 ianuarie 1945, PRO, Londra, CAB, 81/127

[168] Longmate: Bombers, p. 331

[169] Memorandum al lui Portal către şefii de Stat Major citat în Sir Charles Webster şi Noble Frankland: The Strategic Air Offensive against Germany 1939-1945, vol. 3, Londra, 1961, p. 55

[170] Strategic Bombing în Relation to the Present Russian Offensive, Raport al Subcomitetului Reunit de Informaţii, 25 ianurie 1945, JIC (45) 31 (0), PRO, Londra, CAB 81/127

[171] Probert: Bomber Harris, p. 318

[172] Definiţia din Collins English Dictionary (ediţia britanică), 1998. David Irving este principalul acuzator, el considerând că Churchill utiliza termenul în sens culinar. E de părere că, întrucât oraşul Breslau era o fortăreaţă, „retragerea presupunea exclusiv o retragere a noncombatanţilor. Istoricii viitorului vor fi în consecinţă iertaţi dacă vor găsi cuvintele primului-ministru de un gust îndoielnic [...]". A se vedea David Irving: Apocalypse 1945: The Destruction of Dresden, Londra, f.d., Focal Point, p. 114

[173] Davies şi Moorhouse: Microcosm, p. 13 şi urm

[174] David Irving: op. cit., p. 114

[175] Anthony Beevor: Berlin, The Downfall, Londra, 2002, p. 60

[176] Saward: „Bomber"Harris, p. 283

[177] Textul scrisorii lui Bottomley citat în Sir Charles Webster şi Noble Frankland: The Strategic Air Offensive against Germany 1939-1945, voi. 4, Londra, 1961, p. 301

[178] PRO, Londra, CAB 121/003

[179] Groehler: Der Bomberkrieg gegen Deutschland, p. 398

[180] NARA, Washington, D.C., RG 43, World War II Conferences, Yalta (Crimea) Conference, Box 4. Anexă ce include traducerea declaraţiei generalului Antonov

[181] Mărturia lui Hugh Lunghi într-un interviu pentru seria realizată de CNN, Comrades, iulie 1996 (textul online pe website-ul Universităţii George Washington), confirmat de maiorul Lunghi într-o convorbire telefonică cu autorul, în aprilie 2002

[182] Saward: op. cit., p. 287

[183] David Irving: op. cit., p. 127. Această declaraţie a lui Harris este una relatată, fiindu-i prezentată lui Irving de către o terţă persoană. Saundby, adjunctul lui Harris, a spus, de asemenea, unui jurnalist de la o televiziune canadiană că bombardarea Dresdei stătuse sub semnul îndoielii

[184] Neutzner (ed.): Martha Heinrich Acht, pp. 27-29

[185] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 403 şi urm.

[186] Neutzner (ed.): op. cit., p. 37

[187] Klemperer: Klemperer Diaries, p. 798

[188] Neutzner (ed.): op. cit., p. 42. A se vedea şi Klemperer: op. cit., p. 798

[189] Neutzner (ed.): op. cit., p. 42

[190] Interviu cu pastorul Koch

[191] Klemperer: op. cit., p. 799

[192] Klemperer: op. cit., p. 801

[193] Dresdner Zeitung, 23 decembrie 1944

[194] Gendarmerieposten Dresda-Gittersee, rapoarte ale poliţiei citate în Neutzner (ed.): op. cit., p. 63

[195] Neutzner (ed.): op. cit., p. 63

[196] Klemperer: op. cit., p. 815

[197] Corespondenţa Dorei Baumgärtl, 7 aprilie 1945, în Stadtarchiv Dresden, Colecţia 13.Februar e.V

[198] Neutzner (ed.): op. cit., p. 67 şi urm. Bergander: op. cit., p. 62 şi urm

[199] „Eightball": la biliard, bila neagră cu numărul 8. Traducerea ar putea fi „Bilele negre zburătoare". (n.tr.)

[200] Bergander: op. cit., p. 64 şi urm

[201] Ibidem, p. 65

[202] Ibidem, p. 67

[203] Dresdner Zeitung, 29 ianuarie 1945

[204] „Unvorstellbar, was London auszuhalten hat", Dresdner Zeitung, 19 ianuarie 1945.

[205] John şi Lang, interviu

[206] Bergander: op. cit., p. 48 şi urm

[207] Steffen Cüppers, intervievat de autor în februarie 2001. Tunul lui Cüppers a fost modificat pentru utilizarea în războiul terestru şi a acţionat ca artilerie convenţională în „încercuirea din Ruhr", în aprilie 1945. Au luptat până la ultimul. Pe 17 aprilie, amplasamentul tunului - ai cărui servanţi aveau optsprezece sau nouăsprezece ani - a fost luat cu asalt de infanteriştii americani. Doi dintre băieţi au fost ucişi, amândoi fiind la acea vreme încă înscrişi ca elevi de liceu la Dresda

[208] Bergander: op. cit., p. 56

[209] Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deutschland, p. 396 şi urm. A se vedea şi Martin Middlebrook şi Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries: An Operational Reference Book, Leicester, 2000, p. 653

[210] Burleigh: The ThirdReich, p. 755

[211] Martin Middlebrook şi Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries, p. 662

[212] Wesley Frank Craven şi James Lea Cate (ed.): The Army Air Forces în World War II, voi. 3, Chicago, 1951, p. 729

[213] Lord Moran: Winston Churchill: The Struggle for Survival 1940-1945, Londra, 1966, pp. 244, 255 şi urm

[214] Lesley „Unele Will" Hay, intervievat de autor, Weybridge, Surrey, aprilie 2002

[215] Miles Tripp: The Eighth Passenger: A Flight of Recollection and Discovery, Londra, 1969 (ediţie revăzută 1993), p. 76. Din nefericire, domnul Tripp a murit în 2000, în momentul în care autorul începea să lucreze la acest volum

[216] Harris: Bomber Offensive, p. 238. A se vedea şi scrisoarea pe care i-o adresează lui Sir Norman Bottomley, pe 29 martie 1945: „Rezervele de bombe explozive de toate categoriile sunt foarte mici. Rezervele de incendiare, nu. Deci toţi aceşti factori trebuie luaţi în calcul [...] ". Scrisoare citată în Saward: „Bomber"Harris, p. 292 şi urm

[217] Martin Middlebrook şi Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries

[218] Memorandum din 17 februarie 1945, PRO, Londra, AIR 24/309

[219] Prognoza meteo preluată din Raportul Comandamentului Bombardierelor asupra operaţiunilor nocturne din 13/14 februarie 1945, 22 martie 1945, PRO, Londra, AIR 24/309.

[220] David Irving: Apocalypse 1945, p. 129

[221] Harris: op. cit., p. 242

[222] Hay, interviu

[223] Detalii generale asupra Grupului 5 de pe website-ul oficial al RAF, www.eaf.mod.uk

[224] Martin Middlebrook şi Chris Everitt: The Bomber Command War Diaries, p. 580. Hastings: Bomber Command, p. 303 şi urm. despre bombardarea oraşului Darmstadt

[225] John Aldridge, intervievat de autor, Norfolk, septembrie 2002

[226] PRO, Londra, AIR 40/1680

[227] PRO, Londra, AIR 34/595

[228] Target Operation GS 257, PRO, Londra, AIR 34/602

[229] Hay, interviu

[230] Aldridge, interviu

[231] Hay, interviu

[232] Hay, interviu

[233] 49th Squadron Reports and Operations Record Book, PRO, Londra, AIR, 27/483

[234] Hay, interviu.

[235] Un radar de avertizare timpurie, care furniza apărătorilor germani informaţii despre poziţia şi cursul bombardierelor, dar nu şi despre altitudinea lor

[236] O instalaţie de bruiere a sistemelor radar, terestră sau aeropurtată. Asemenea dispozitivelor window, fusese creată cu ceva timp în urmă, dar, în 1945, reprezenta încă un as aflat în mâneca bombardierelor

[237] PRO, Londra, AIR 25/131 şi 25/154

[238] Hermann Rahne: „Die «Festung Dresden» von 1945" în Dresdner Hefte 41, p. 19 şi urm

[239] Ibidem, p. 20

[240] Der Freihetskampf, 14 februarie 1945

[241] Nationalsozialistische Volkswohlfahrt: organizaţia de protecţie socială a Partidului Naţional-Socialist (n.tr.)

[242] David Irving: Apocalypse 1945, p. 103

[243] Neutzner (ed.): Martha Hainrich Acht, p. 72 şi urm

[244] Neutzner (ed.): Martha Hainrich Acht, p. 73

[245] Bergander: Dresdner im Luftkrieg, p. 212 şi urm

[246] Götz Bergander, intervievat de autor, Berlin, octombrie 2001

[247] Frau Annerose Hennig, scrisoare către Muzeul Municipal, 17 aprilie 1993, reprodusă în Friedrich Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstorung Dresdnes 1945, Dresda, 1994, p. 51

[248] Hoch, interviu. Christoph Adam, intervievat de autor, Dresda, noiembrie 2001

[249] Freundel, interviu

[250] Facsimilul ordinului de deportare în Haase, Jersch-Wenzel şi Simon (ed.): Die

Erinnerung hat ein Gesicht, p. 180

[251] Brenner: „Das Lied ist aus", p. 69

[252] Günter Jäckel: „Die Dunkle Zeit: France-Comte 1944" în Ostragehege 3, p. 64 şi urm

[253] Jäckel, interviu

[254] Interviul autorului cu Fritz şi Hannelore Kuhn, Dresda, octombrie 2001

[255] Interviu al autorului cu Nora Lang

[256] Interviul autorului cu Anita Kurz

[257] Adam, interviu

[258] Detaliile sunt preluate dintr-un memoriu fără titlu aparţinând lui Günther Kannegiesser, datând de la începutul anilor 1990, suplimentat cu un interviu realizat de autor la Dresda-Wachwitz, februarie 2002

[259] Asemenea multor altor adolescenţi din acea vreme, Günther şi Fritz obişnuiau să asculte postul de radio care lansa avertismentele de raid aerian, Vom Horizont, şi aflaseră numele de cod al oraşului (o combinaţie de litere şi cifre - de aici Martha Heinrich 8). Dacă se aflau acasă, obişnuiau să urmărească mişcările avioanelor pe atlasele şcolare

[260] Interjecţie utilizată, iniţial, la vânătoarea de căprioare şi de vulpi pentru a asmuţi ogarii şi pentru a semnala că vânatul a fost zărit, tally-ho a fost folosită foarte des de piloţii britanici, în al Doilea Război Mondial, fie la vederea unui avion inamic (în cazul piloţilor de vânătoare), fie în momentul în care exista contact vizual cu obiectivul de la sol şi bombardierul intra pe culoarul de lansare a bombelor. (n tr.)

[261] David Irving: Apocalypse 1945, p. 141

[262] Ibidem, p. 156

[263] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 125 şi rum

[264] Prima variantă aparţine lui David Irving: op. cit., 156. A doua lui Bergander: op. cit., p. 128. De fapt, Bergander crede că e posibil ca toată artileria antiaeriană să fi fost retrasă din Klotzsche

[265] Bergander: op. cit., p. 126

[266] Irving: op. cit., p. 84

[267] Ibidem, p. 159. Cooper: Target Dresden, p. 150

[268] Bergander: op. cit., p. 126. Hay, interviu

[269] Forţa Uscător de Vase (n.tr.)

[270] Hay, interviu

[271] PRO, Londra, AIR 27/483

[272] Amintirile Norei şi ale Anitei. Interviuri cu John şi Lang

[273] Kannegiesser, interviu. La şaptezeci şi doi de ani, are încă dureri de cap din cauza fragmentelor minuscule ce i-au intrat în tâmple acum şaizeci de ani

[274] Bergander, interviu

[275] Griebel: Ich war ein Mann der Strasse, p. 254 şi urm

[276] Reichler: Dresden Hauptbahnhof, p. 54

[277] Sir Arthur Harris: Despatch on War Operations 23 February 1942 to 8 May 1945 (editată de Sebastian Cox), Londra, 1995, p. 81

[278] Bomber Command Intelligence Narrative of Operations No. 1007 (Night 12th/14th February), PRO, Londra, AIR 14/3422

[279] „Kann der Selbstschutz auch Grossbrände bekämpfen?" în Der Freiheitskampf, 23 octombrie 1944

[280] „Tagesspiegel: Luftschutzkeller bester Schutz" în Der Freiheitskampf, 21 decembrie 1944

[281] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 168

[282] Brenner:„Das Lied ist aus ", p. 86

[283] Bergander: op. cit., p. 166

[284] Ibidem

[285] Brenner: op. cit., p. 88 şi urm

[286] Bergander: op. cit., p. 168. Walter Weidauer: Inferno Dresden, Berlin, 1965, p. 106. Weidauer, un autor est-german, citează pur şi simplu „im Staatsarchiv Dresden" şi publică o fotografie a documentului. Nici Bergander şi nici autorul acestui volum nu au văzut

documentul

[287] Weidauer: op. cit., p. 102. Deşi scrierile sale au tente propagandistice şi tendenţioase - Weidauer a fost primar comunist al Dresdei o perioadă lungă de timp şi activist de frunte - a avut acces la numeroase documente şi declaraţii ale martorilor oculari. Astfel, Weidauer afirmă că multe dintre acestea îl plasează pe evazivul gauleiter în buncărul său de acasă, mai degrabă decât în fruntea trupelor. Evident, Mutschmann nu ar fi fost prea dornic să facă public faptul că în timpul raidului stătuse ascuns împreună cu familia sa în modernul buncărul privat, în vreme ce zeci de mii de locuitori ai Dresdei mureau în condiţii teribile

[288] Annette şi Jenni Dubbers: Johannstadt: Aus der Geschichte eines Stadtteils, Dresda, 2000, p. 39.

[289] A se vedea articolul „Erkannt am rosa Kärtchen" în Săchsische Zeitung, 13 februarie 2002, prin care două femei care au rămas orfane în acea noapte au lansat un apel. Publicarea articolului a făcut ca şi alţi copii care au fost salvaţi - dar care şi-au pierdut mamele - să fie aduşi laolaltă. Un website, www.ueberlebendekinderdresden.de, este în centrul acestui proiect în desfăşurare şi prezintă câteva istorii personale

[290] John, interviu

[291] Lang, interviu

[292] Adam, interviu

[293] Kennegiesser, interviu şi memorii. Bad Schandau este un orăşel de pe Elba, aflat la treizeci şi cinci de kilometri sud-est de Dresda. Conform mărturiei ofiţerului de pompieri Alfred Birke, citate de Götz Bergander, întreaga unitate a pierit în timpul celui de-al doilea atac. Mişcările lor, aşa cum sunt cunoscute, plasează momentul când tânărul Günther i-a văzut după ora 1 a.m

[294] Scrisoarea lui Herr Kühnemund către Alexander McKee pentru cartea acestuia The Devil's Tinderbox: Dresden 1945, Londra, 1982, 2000, p. 140. Scrisoarea se păstrează între documentele domnului McKee, de la Imperial War Museum din Londra

[295] Hennelore Kuhn, interviu

[296] Bergander: op. cit., p. 166

[297] Matthias Neutzner (ed.): Lebenszeichen: Dresden im Luftkrieg 1944/45, Dresda, 1994, p. 9

[298] Tripp: Eighth Passenger, p. 80

[299] Derek Jackson, scrisoare şi interviu telefonic, Manchester, iulie 2002

[300] Hay, interviu

[301] Raport al Comandamentului Bombardierelor privitor la operaţiunile nocturne din 13/14 februarie (Raportul nr. 837), PRO, Londra, AIR 24/309. Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 132. David Irving: Apocalypse 1945, p. 174. Cooper: Target Dresden, p. 158

[302] Bergander: op. cit., p. 133

[303] Irving: op. cit., p. 175

[304] O versiune puţin diferită în Bergander: op. cit., p. 368. Originalele în Jurnalul informativ de operaţiuni al Comandamentului Bombardierelor nr. 1007, PRO, Londra, AIR 14/3422

[305] Tripp: op. cit., p. 83

[306] Cooper: op. cit., p. 158

[307] Bergander: op. cit., p. 136.

[308] Irving: op. cit., p. 179

[309] Tripp: op. cit., p. 83

[310] McKee în Devil's Tinderbox citează şi el (p. 202) relatarea lui Tripp, dar ajunge la concluzia că, asemenea amiralului Nelson în timpul bătăliei de la Copenhaga, Tripp „s-a făcut că nu aude" instrucţiunile bombardierului lider. Tripp a negat vehement acest lucru într-o ediţie ulterioară a cărţii sale. Tăcerea lui de Wesselow, crede el, i-a permis să-şi urmeze conştiinţa şi să nu producă şi mai multe distrugeri unui oraş deja imposibil de salvat (deşi nu există nici o dovadă că ar fi ratat oraşul). Tripp susţine însă cu hotărâre că ar fi urmat instrucţiunile punctuale ale bombardierului lider, oricât de greu le-ar fi considerat de acceptat personal. De fapt, opiniile lui Tripp în privinţa bombardării Dresdei sunt foarte complexe. Nu aparţinea, sub nici o formă, taberei care o cataloga drept o „crimă de război".

[311] Doug Hicks, interviu cu autorul, Oshkosh, iulie 2002

[312] Jurnalul informativ de operaţii nr. 1007 al Comandamentului Bombardierelor (noaptea 13/14 februarie), PRO, Londra, AIR 14/3422

[313] Interviu cu şi memoriu scris al lui Rudolf Eichner, Dresda, februarie 2002

[314] Neutzner: „Der Wehrmacht so nah verwandt", p. 216

[315] Irving: Apocalypse 1945, p. 226

[316] Freundel, interviu şi corespondenţă

[317] Berthold Meyer: „Flucht durch die brennende Blochmannstrasse" în Dresdner Hefte 41, Dresden-Das Jahr 1945, p. 49. Meyer, născut în 1941, a fost nevoit să-şi părăsească locuinţa în urma bombardamentelor de la Bremen şi Hanovra şi a ajuns la Dresda ca student la Universitatea Tehnică. Raportul său a fost redactat în prima parte a anului 1945

[318] John şi Lang, interviu

[319] Mărturia lui Margret Freyer citată în Alexander McKee: Devil's Tinderbox, p. 171

[320] Scrisoarea lui Hans Schroter către Frau Ganze, 5 august 1945, reprodusă în Reichert (ed.): Verbrandt bis zur Unkenntlichkeit, p. 50

[321] Max Seydewitz: Die unbesiegbare Stadt: Zerstărung und Neuaujbau von Dresden, Berlin, 1955, (ed. revăzută 1982), p. 76 şi urm

[322] David Irving: op. cit., p. 251

[323] Una dintre puţinele referiri la „mitralieri" în timpul raidurilor britanice. Nici unul dintre avioanele RAF care au atacat Dresda nu era conceput sau echipat pentru aşa ceva şi la o asemenea oră din noapte aşa ceva ar fi fost nu doar imposibil, ci sinucidere curată. Câteva bombardiere Lancaster s-au prăbuşit în oraş, însă, şi se poate ca unul din avioanele condamnate să fi trecut pe deasupra lor la mică altitudine, chiar în momentul în care o bombă lovea maşina, creând astfel impresia unui atac

[324] Pentru raportul comandantului, a se vedea rapoartele din HstaD Feuerwehrpolizei Bereitschaft 9

[325] Meyer: „Flucht durch die brennende Blochmannstrasse", p. 49

[326] Kannegiesser, interviu

[327] Seydewitz: op. cit., p. 93

[328] Vogelwiese (lunca cu păsări) era o zonă de pe malul fluviului unde erau organizate târguri, distracţii şi activităţi sportive

[329] Kannegiesser, interviu

[330] Nora Lang, citată în Neutzner (ed.): Lebenszeichen, p. 10

[331] Lang, interviu

[332] Adam, interviu

[333] Brenner: „Das Lied ist aus", p. 92

[334] Klemperer: Klemperer Diaries, p. 836

[335] Brenner: op. cit., p. 88

[336] Turner, interviu

[337] Thomas Schilter: Unmenschliches Ermessen: Die nazionalsozialistische „Euthanasie"-Totungsnastalt Pirna-Sonnenstein 1940141, Leipzig, 1999

[338] Seydewitz: op. cit., p. 41

[339] Traute Richter: „Die Schliessung des Theaters (Briefe an die Eltern, September 1944)" în Dresdner Hefte nr. 41, p. 41 şi urm

[340] Ernst Günther: Sarrasani, Wie er wirklich war, Berlin, 1991, p. 290 şi urm.

[341] Interviu cu văduva acrobatului, în seria germană de documentare Der Jahrhundertkrieg, în cadrul episodului dedicat campaniei de bombardamente împotriva Germaniei

[342] Irving: op. cit., p. 215

[343] Society of Jesus: Societatea lui Isus (n.tr.)

[344] DKW: producător german de maşini. DKW P-15 - la care probabil face referire textul - a devenit, în anii 1930, cea mai bine vândută maşină populară din Germania. În aceeaşi perioadă, DKW a fost unul din cei mai mari producători de motociclete din lume. (n.tr).

[345] Prinţul Ernst Heinrich von Sachsen: Mein Lebensweg, p. 283

[346] McKee: Devil's Tinderbox, p. 209

[347] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 140
[348] Bergander: op. cit., p. 139
[349] NARA, Washington, D.C., First Air Division, Intops Summary nr. 290
[350] NARA, Washington, D.C., First Air Division, Intops Summary nr. 290
[351] Dresda, februarie 14, 1945, NARA, Washington, D.C
[352] McKee: op. cit., p. 213
[353] Ibidem, p. 214
[354] Întorcându-se din această operaţiune încununată, în mare parte, de succes, mai mult de trei sute de avioane germane au fost doborâte de propria artilerie antiaeriană. Cineva uitase să spună defensivei antiaeriene germane despre Operaţiunea Bodenplatte
[355] Maiorul Alden P. Rigby, interviu telefonic realizat de autor, octombrie 2002
[356] Bergander: op. cit., p. 141
[357] Günther Kannegiesser, memorandum personal, Dresda, octombrie 2002
[358] Fritz şi Hannelore Kuhn, interviu realizat de autor
[359] NARA. A se vedea şi Report 4lst CBW „A" Group, în NARA, Washington, D.C
[360] Narrative Report of Mission (la care se adaugă şi rapoartele individuale ale echipajelor) for 303rd Bombardment Group, NARA, Washington, D.C
[361] Field Order nr. 629, 457th - Dresden - February 14, 1945, NARA, Washington, D.C
[362] Report of Operation, Dresden, de asemenea Report 40 CBW February 16, 1945, ambele în NARA, Washington, D.C
[363] Bergander, interviu
[364] Jäckel, interviu
[365] Günter Jäckel face referire la containerele de 225 de kilograme, de fapt incendiare de tip M17, pe care Fortăreţele Zburătoare le-au transportat într-un număr neobişnuit de mare, în cazul raidului de zi asupra Dresdei
[366] Fritz şi Hannelore Kuhn, interviu realizat de autor
[367] Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C
[368] Bergander: op. cit., p. 148
[369] Ibidem, p. 151
[370] A se vedea Anexa A
[371] John, interviu
[372] Frau A. Kleinstück, interviu realizat de autor, Ottendorf-Akrilla, octombrie 2001
[373] Adam, interviu
[374] Brenner: „Das Lied ist aus ", p. 93 şi urm
[375] Michael C. Schneider: „Die Wirtschaftsentwicklung von der Wirtschaftkrise bis zum Kriegsende" în Clemens Vollnhalls (ed.): Sachsen in der NS-Zeit, Leipzig, 2002, p. 72
[376] Bomber Command Intelligence Narrative of Operations nr. 1008 14th/15th February 1945, PRO, Londra, AIR, 14/3422
[377] Tripp: Eighth Passenger, p. 90
[378] Intops Summary nr. 290, NARA, Washington, D.C. A se vedea şi Bergander: Dresden im der Luftkrieg, p. 154
[379] Bomber Command Intelligence Narrative nr. 1008, PRO, Londra, AIR, 14/3422
[380] Operations Record Book, RAF Bomber Command 1 Group, 14/15 February 1945, PRO, Londra, AIR 25/3
[381] Tripp: op. cit., p. 91
[382] Chemnitz a mai fost bombardat încă o dată de RAF, în noaptea de 5 spre 6 martie 1945, cu 760 de avioane. De data aceasta, a fost distrusă o treime din suprafaţa construită a oraşului şi au murit treizeci şi şapte de mii de oameni. Printre fabricile importante distruse s-au numărat uzinele Siegmar, care produceau motoare pentru tancurile germane. Despre Sir Arthur Harris se putea spune orice, dar nu că nu era insistent
[383] Fritz şi Hannelore Kuhn, interviu
[384] Wolfram Jäger şi Dieter Rosenkrantz: „Die letzte Trümmerberg Dresdens sagt aus" în Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit, p. 136 şi urm
[385] Bergander: op. cit., p. 158
[386] Ibidem, p. 159

[387] Seydewitz: Die unbesiegbare Stadt, p. 103 şi urm. A se vedea, de asemenea, „Die ganze Komodie dauerte zwei Tage". Gerichtliche Vergeltungsmassnahmen gegenilber opositionellen Tschechen aus dem „Protektorat Bohmen und Mähren", în Haase, Norbert şi Birgit Sack (ed.): Die Strajjustiz der Diktaturen un der historische Ort. Leipzig, 2001, p. 84

[388] Bergander, interviu

[389] Lebenszeichen vom Himmstädt, All datată 15.2.45 în Stadtarchiv Dresden. Colecţia 13. Februarie 1945 e.V. Handschriften

[390] Lang, interviu

[391] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 175

[392] Schlussmeldung über die vier Luftangriffe auf den LS-Ort Dresden am 13. 14. und 15. Februar 1945 vom 15. März 1945, copie a documentului în HstaD, reprodusă, de asemenea, în Weidauer: lnferno Dresden, p. 206 (de aici înainte Raportul final SS).

[393] Groehler: Der Bomberkrieg gegen Deutschland, p. 197.

[394] Bergander: op. cit., p. 165 şi urm

[395] Der Freiheitskampf 17 februarie 1945, p. 2, la secţiunea decupaţi şi păstraţi „Was jeder wissen muss!" (Ceea ce toată lumea trebuie să ştie): „Mâncare caldă va fi [...] pusă la dispoziţia tuturor. Nimeni nu trebuie să-şi facă probleme legate de hrană."

[396] Raportul final SS

[397] Kurt Vonnegut: Slaughterhouse-Five, New York, 1969, p. 272

[398] Documentele R.C. Dunford, fost prizonier de război, Imperial War Museum, Londra, 86/251

[399] Jurnalul lui Alee White, 1944-1945, în Stadtarchiv Dresden, 2001

[400] Götz Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 179

[401] Ibidem, p. 180

[402] Groehler: Der Bomberkrieggegen Deutschland, p. 412

[403] Raportul final SS

[404] Der Chef der Ordnungspolizei, Berlin den 22. März 1945 Betr: Luftangriffe auf das Reichsgebiet Lagemeldung 1404 (De aici înainte Raport asupra situaţiei 1404); copie în HstaD, dosarul Feuerschutzpolizei Dresden, originalul la Bundesarchiv Koblenz

[405] Raportul final SS

[406] Liste ale decedaţilor, stradă cu stradă şi casă cu casă, în HstaD, dosarul Feuerschutzpolizei Dresden

[407] Prinţul Ernst Heinrich von Sachsen: Mein Lebensweg, p. 287

[408] Scrisoarea „Lieber Hans!" datată 29 martie 1945 şi scrisoarea din decembrie 1997 adresată lui Günther Kannegiesser, copii oferite autorului de Herr Kannegiesser

[409] Pentru o discuţie mai detaliată asupra cifrelor reprezentând pierderile umane a se vedea Anexa B. (n.a.)

[410] Bergander: op. cit., p. 314

[411] Longmate: Air Raid, p. 220

[412] Matthias Neutzner: „Wozu leben wir nun noch? Um zu warten, bis die Russen kommen?" în Dresdner Hefte 41, p. 11

[413] Neutzner: „Der Wehrmacht so nah verwandt", p. 217 şi urm. A se vedea şi Bergander: op. cit., p. 177

[414] Raportul final SS

[415] Neutzner: „Der Wehrmacht so nahe verwandt", p. 220. Pe 20 martie, USAAF avea să lanseze un alt atac devastator asupra sistemului de căi ferate al Dresdei. De data aceasta, podul feroviar avea să fie mai grav avariat. Brigada tehnică plănuia să aducă la Dresda nouă mii de muncitori pentru a readuce sistemul feroviar la capacitate maximă, dar în această etapă era o intenţie complet lipsită de realism. Rapoartele oficiale americane au exagerat pagubele provocate Dresdei ca nod feroviar, în februarie 1945. Pe de altă parte, anunţurile germane au greşit mergând prea mult în direcţia opusă. Adevărul se află undeva la mijloc. Transporturile vitale puteau trece, chiar dacă mai lent, dar restaurarea serviciilor de dinainte de 13 februarie nu a fost niciodată mai mult decât parţială

[416] Neutzner: „Der Wehrmacht so nahe verwandt", p. 220

[417] Raport asupra situaţiei 1404

[418] Ibidem

[419] Hoch, interviu

[420] Raportul final SS

[421] Stadtarchiv Dresden Kriegsschädemant (OB 1432) 11.4.45, în Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit, p. 60

[422] Raport asupra situaţiei 1404

[423] Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkermtlichkeit, p. 60

[424] Herbert Blumtritt: Geschichte der Dresdner Fotoindustrie, Stuttgart, 2001, p.90.

[425] Stadtarchive Dresden Kriegsschädenamt (OB 1431) 11.4.45, citat în Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit, p. 60

[426] NARA, Washington, D.C., RG331, Box 15, Public Relations Division Briefings, 14 februarie 1945

[427] NARA, Washington, D.C., RG331

[428] Memorandum al locotenent-colonelului Richard H. Merrick, hotel Scribe, către colonelul Dupuy, American Express Building, articolul lui Cowan, Ap, Despre bombardamente, 18 februarie 1945, în NARA, Washington, D.C., RG331

[429] Cecil King: With Malice Towards None: A War Diary, p. 290

[430] Steen, corespondent Reuters, în NARA, Washington, D.C., RG331

[431] Memorandum al şefului adjunct al Statului Major al Aerului (generalul D.M. Schlatter) către Bedell-Smith în NARA, Washington, D.C., RG331

[432] Hansard Parliamentary Debates. Commons. Vol. 408, Col. 1901. A se vedea şi relatarea amănunţită din Irving: Apocalypse 1945, p. 312 şi urm

[433] Cook şi Nesbit: Target: Hitler's Oil, p. 182

[434] Stuart Ball (ed.): Parliament and Politics în the Age of Churchill and Attlee: The Headlam Diaries 1935-1951, Cambridge, 1999, p. 447

[435] Webster şi Frankland: Strategic Air Offensive, vol. 3, p. 113

[436] Günter Jäckel, interviu

[437] Ian Kershaw: Hitler 1936-1945: Nemesis, Londra, 2000, p. 779

[438] Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, voi. 16. Proceduri, 21 iunie 1946

[439] Erich Kästner: Notabene 1945: Ein Tagebuch, Zürich, 1961, p. 52.

[440] Speer: Inside the Third Reich, p. 428

[441] Copii ale acestora din dosarele ambasadei germane de la Berna, arhiva Ministerului de Externe German (Archiv des Auswürtigen Amtes), aflate în posesia autorului, prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz

[442] Document din arhiva Ministerului de Externe german intitulat Betr.: Bombenterror şi datat 16 ianuarie 1945 (ştampila cu data Misiunii din Berna 27 ianuarie), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz

[443] Document din arhiva Ministerului de Externe german intitulat Manifest gegen Luftmarschal Harris, datat 7 februarie 1945 (ştampila cu data Misiunii din Berna 12 februarie), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz

[444] Copie a comunicatului de presă al DNB din 16 februarie 1945, de la ambasada germană din Berna, prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz

[445] Telegramă de la Ministerul de Externe, Berlin, 19 februarie 1945, către ambasada din Berna (înregistrată acolo pe 20 februarie 1945), prin amabilitatea dr. H. Schnatz de la Koblenz.

[446] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 214

[447] Weidauer: Inferno Dresden, pp. 111-112

[448] Fritz şi Hannelore Kuhn, interviu

[449] Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, vol. 17. Proceduri, 29 iunie 1946 (după-amiază

[450] Middlebrook şi Everitt: Bomber Command War Diaries, p. 645

[451] Sebastian Cox în introducerea la Harris: Despatch on War Operations, p. xxiii

[452] Unele au căzut victime obişnuitelor erori, coliziuni şi accidente, dar majoritatea au

fost doborâte de artileria antiaeriană sau de avioanele de vânătoare inamice. Optsprezece bombardiere Lancaster din Grupul 5 (7%) au fost pierdute deasupra rafinăriei de la Lützkendorf, pe 14-15 martie 1945 (după cum John Aldridge, participant la raid, i-a reamintit autorului), în vreme ce pe 16-17 martie avioanele germane de vânătoare nocturnă au pătruns în interiorul formaţiunii de bombardiere a Grupului 1, aflat în drum spre Nürnberg, şi au doborât douăzeci şi patru de aparate, 10,4% din forţa grupului

[453] Friedrich: Der Brand, p. 313 şi urm

[454] Webster şi Frankland: Strategic Air Offensive, vol. 3, p. 264

[455] Ian V. Hogg: German Secret Weapons of the Second World War, Londra/ Mechanicsburg, 1999, p. 43

[456] PRO, Londra, CAB 121/3, Bombing Policy în North-West Europe

[457] Henry Probert: Bomber Harris, p. 322

[458] Feldmareşalul Lord Alanbrooke: War Diaries 1939-1945, Londra, 2001, p. 679

[459] R.G. Casey: Personal Experience 1939-1946, Londra, 1962, p. 106. Casey, om politic australian conservator, a fost, în 1942-1943, reprezentant britanic în Orientul Mijlociu cu rang ministerial. I-a răspuns sec lui Churchill: „Nu noi am început-o şi [...] e care pe care."

[460] Webster şi Frankland: Strategic Air Offensive, voi. 3, p. 177

[461] Neutzner (ed.): Martha Heinrich Acht, p. 103

[462] Bergander: op. cit., p. 249 şi urm. Capitolul este intitulat „Atacul uitat". Ciudat este că mulţi locuitori ai Dresdei au şi uitat că raidul din 17 aprilie a avut loc. Unii chiar i-au negat direct existenţa, atât de puternic a umbrit oroarea furtunii de foc restul suferinţelor oraşului şi într-o asemenea măsură a distorsionat amintirea victimelor. Bergander spunea autorului: „Raidul din 17 aprilie este negat de mulţi oameni din Dresda. Am avut o discuţie cu o femeie care spunea că nu a avut loc. Ce poţi face?"

[463] Rahne: „Die «Festung Dresden» von 1945", p. 29

[464] Hoch, interviu

[465] Eine Familienchronik 1946 citat în Comelia Adam: „Vergewaltigungen în Dresden nach 1945", în Dresdner Hefte 53, Dresden als Garnisonstadt, p. 61 şi urm

[466] Scrisoare din partea lui Herr G. către primarul Dresdei citată în Adam: op. cit.

[467] Dresden: Die Geschichte der Stadt, p. 238

[468] Vollnhalls (ed.): Sachsen in der NS-Zeit, p. 236

[469] Seydewitz: Die unbesiegbare Stadt, p. 208

[470] Probert: Bomber Harris, p. 344

[471] Ibidem, p. 345

[472] Cei care au servit şaizeci de ore sau mai mult într-o escadrilă operaţională, între 3 septembrie 1939 şi 5 iunie 1944, au primit Steaua Echipajelor Aeriene din Europa. După debarcările din Ziua Z, erau îndreptăţiţi să primească Steaua Franţei şi a Germaniei, asemenea tuturor forţelor terestre, navale sau aeriene implicate direct în cucerirea continentului

[473] Probert: Bomber Harris, p. 348

[474] John Colville: On the Fringes of Power: 10 Downing Street Diaries 1939-1955, Londra, 1985, p. 564

[475] Friedrich Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte des 13. Februar 1945" în Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit: Die Zerstorung Dresden 1945, Dresda, 1994, p. 151

[476] W.A. Ruben: „Abschaum der Menschheit" în Tageszeitungfiir die deutsche Bevălkerung, 2 iunie 1945, citat în Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 294

[477] Sächsische Zeitung, 13 februarie 1947, citat în Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte...", p. 152

[478] SächsischeZeitung, 12 februarie 1949, citat în Reichert: „Zur p. 152

[479] Beevor: Berlin: the Downfall, p. 424.

[480] Reichert: „Zur Rezeptionsgeschichte...", p. 153

[481] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 295

[482] A se vedea Anexa C pentru detaliile acestor povestiri. (n.a.)

[483] Dresden: Die Geschichte der Stadt, p. 237

[484] Lerm: Abschied vom Alten Dresden, p. 35

[485] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 347

[486] Richard G. Davis: Carl A. Spaatz and the Air War în Europe, Washington, D.C., 1993, p. 569

[487] Richard Overy: Why the Allies Won, Londra, 1995, p. 22.

[488] W.G. Sebald: On the Natural History of Destruction: With Essays on Alfred Andersch, Jean Amery and Peler Weiss (în germană: Luftkrieg und Literatur), Londra, 2003), p. 18.

[489] Goebbels, Tagebücher, 6 aprilie 1943

[490] Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deutschland, p. 392

[491] Middlebrook şi Everitt: Bomber Command War Diaries, p. 669

[492] Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deutschland, p. 404

[493] Hastings: Bomber Command, p. 254

[494] Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deustschland, p. 404

[495] McKee: Devil's Tinderbox, p. 119

[496] McKee: Devil's Tinderbox, p. 165

[497] Friedrich: Der Brand, p. 175

[498] Craven şi Cate (ed.): Army Air Forces in World War II, vol. 3, p. 741

[499] A se vedea Friedrich: Der Brand, p. 515 şi urm. şi Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deutschland, p. 306 şi urm

[500] Textul interogatoriului lui Mutschmann în Weidauer: Inferno Dresden, p. 107

[501] Beevor: Berlin: the Downfall, p. 34

[502] Richard Overy: „There Was a War On" (recenzia volumului lui Robin Neilland The Bomber War) în The Literary Review, februarie 2001

[503] Anthony Beevor: Stalingrad, Londra, 1998, p. 106

[504] Speer: Inside the Third Reich, p. 588

[505] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 349

[506] Speer: Inside the Third Reich, p. 567

[507] Overy: Why the Allies Won, p. 130 şi urm

[508] Groehler: Der Bombenkrieg gegen Deutschland, p. 288

[509] Document obţinut prin amabilitatea domnului Holger Starke, de la Muzeul Municipal din Dresda

[510] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 350

[511] Bergander, Dresden im Luftkrieg, p. 187

[512] Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C

[513] Rigby, interviu

[514] Axel Rodenberger: Der Tod von Dresden: Bericht vom Sterben einer Stadt, Dortmund, 1953, p. 140

[515] Max Seydervitz, Zerstorung und Wiederaufbau von Dresden (Distrugerea şi reconstrucţia Dresdei), Berlinul de Est, 1955

[516] Max Seydewitz: Zerstorung und Wiederaufbau von Dresden (Distrugerea şi reconstrucţia Dresdei), Berlinul de Est, 1955, p. 80

[517] Irving: Apocalypse 1945, p. 236 şi urm

[518] Seydewitz: Die unbesiegbare Stadt, p. 87

[519] Versiunea online a lucrării Apocalypse 1945, disponibilă pe site-ul domnului Irving, www.fpp.co.uk

[520] Irving: Apocalypse 1945, p. 191 şi urm

[521] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 200

[522] Irving: Apocalypse 1945, p. 191

[523] Scrisoare din partea lui Günther Kannegiesser către Götz Bergander, 22 decembrie 1994; confirmată într-o conversaţie cu autorul, februarie 2002

[524] Werner Ehrlich, scrisoare din 2 martie 1985, în arhiva lui Götz Bergander, Berlin

[525] Irving: Apocalypse 1945, p. 190 şi urm

[526] Intops Report nr. 290, NARA, Washington, D.C. A se vedea şi analiza în Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 198

[527] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 199

[528] Oakland Summary - F.O. 1622A, February 14, 1945, în NARA, Washington, D.C

[529] Headquarters First Division, Report on Operations, NARA, Washington, D.C

[530] Fighter Flash Reports, February 14,1945, (352nd A and B Groups), în NARA, Washington, D.C

[531] 306th Group Narrative - Mission to Dresden, February 14, 1945, în NARA, Washington, D.C. Acesta este menţionat şi în Intops Summary nr. 290 (C. Intelligence. 1. Enemy Air Opposition), NARA, Washington, D.C

[532] Dr. Helmut Schnatz: Der Luftkrieg im Raum Koblenz 1944145. Eine Darstellung seines Verlaufs, seiner Auswirkungen and Hintergrunde, Boppard a.Rh., 1981.

[533] Citat din „Feuersturm", ediţie specială a Die Wochenpost, 9 februarie 1996, preluat din Helmut Schnatz: Tieffliеger über Dresden? Legenden und Wirklichkeit, Köln, 2000, p. 129.

[534] E-mail din partea lui Herr Krause care a cercetat în arhivele Brockhaus-Verlag din Leipzig, editura care a publicat ediţia din 1982, aflat în posesia autorului

[535] Rodenberger: Der Tod von Dresden, p. 168

[536] Bergander: Dresden im Luftkrieg, p. 222

[537] Irving: Apocalypse 1945, p. 199

[538] Este posibil ca autorului jurnalului, un doctor, să-i fi fost prezentată estimarea falsificată. McKee nu ia în considerare această variantă

[539] McKee: Devil's Tinderbox, p. 322.

[540] Seydewitz: Der unbesiegbare Stadt, p. 155

[541] Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit, p. 55 şi urm

[542] Irving: Apocalypse 1945, p. 322

[543] Reichert (ed.): Verbrannt bis zur Unkenntlichkeit, p. 61

[544] John Noble: I Found God in Soviet Russia, Londra, 1959, p. 16 şi urm

[545] Blumtritt: Geschichte der Dresdner Fotoindustrie, p. 73 şi urm

[546] Blumtritt: Geschichte der Dresdner Fotoindustrie şi Seydewitz: Der unbesiegbare Stadt, p. 188

[547] Blumtritt, Geschichte der Dresdner Fotoindustrie

[548] Seydewitz: Der unbesiegbare Stadt, p. 189 şi urm

[549] Petra Jacoby (ed.): Leben in Dresden 1920-1990: Erzhälte Geschichte, Erfurt, 2000, p. 30. Relatarea lui Ralph Hoxhold (născut în 1935).

[550] Mit „Praktiflex" und „Praktica" zu Weltruhm în Dresdner Neueste Nachrichten (100 Dresdner des Jahrhunderts) pe www.dnn-online.de. A se vedea şi Noble: I Found God în Soviet Russia, iar pentru destinul postbelic al Atelierelor Nob!e şi al proprietarilor săi, Blumtritt: Geschichte der Dresdner Fotoindustrie, p. 120

[551] Weidauer: Inferno Dresden, p. 63

[552] Giovannitti şi Freed: Decision to Drop the Bomb, p. 20

[553] Weidauer: Inferno Dresden, p. 69